

21-333

John Adams Library.

IN THE CUSTODY OF THE
BOSTON PUBLIC LIBRARY.

SHELF N^o.
ADAMS
244.18

J. Adams.

POLYDORI VER-
GILII URBINATIS
DE RERUM INVEN-
TORIBUS

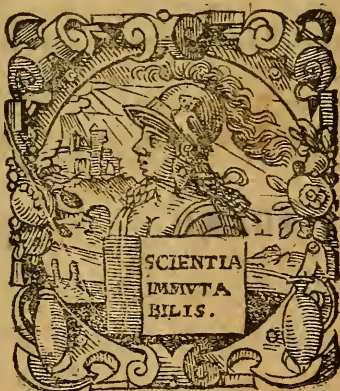
Libri Octo.

Ejusdem in Orationem Dominicam
Commentariolum.

*Nova Editio, in qua præter Corol-
laria margini sive ora libri apposita, Index
quoq; locupletissimus, priori multò casti-
gator, lectori exhibetur.*

ACCESSERUNT

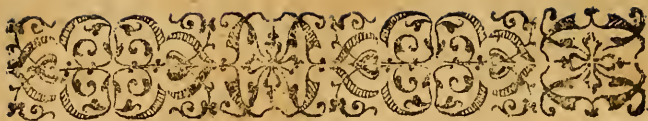
C. Plinii, Alexandri Sardi, aliorumque de eà-
dem materia collectanea, sequenti
pagellâ consignata,

ARGENTORATI

Sumptibus Lazari Zetzneri B. bibliop.

M. DC. VI.

*SCRIPTORES QUI HOC
volumine continentur.*

- I. Polydori Virgilii de rerum inventoribus
Libri octo. Ejusdem in Orationem Dominicam
Commentariolum.
- II. C. Plinii caput LVI. libri VII. Naturalis Histo-
riæ. Cum notis Hermolai Barbari, & Ferdinan-
di Pintiani.
- III. Alexandri Sardi Ferrariensis Derelictorum à
Polydoro Virgilio libri duo.
- IV. M. Ant. Sabellici Heroicum Poëma de rerum
& artium inventoribus
- V. Nova reperta novem veteribus ignota
- VI. De Bibliothecis Antiquorum,
- VII. De Artistypographycæ origine
- VIII. De Bombardarum inventione.
- IX. De Ægyptiis Circulatoribus
- X. De Arte Coquinaria
- XI. De usu Ocularium seu Perspicilliorum

ADAMS 244. 18

AD LECTOREM.

QUum opus istud jam pridem non indignum habitum sit, quod, doctissime Lector, à te legeretur, vel notum etiã fieret cæteris hominibus minimè literatis, quando Galli, Germani, & Itali in suam quisq; linguã vernaculam & vulgarem jam vertit: idcirco ut illud majus legentibus emolumentũ faceret, plusque delectamenti afferret, rursus deniq; ab auctore suo perfectè est auctum, quod ita multo locupletius tu nunc accipies: unde quicquid hauseris, purum, integrum, liquidumq; te haud dubiè haurire senties. Vale.

DE VITA SCRIPTISQUE

Polydori Vergilii.

Polydorus Vergilius, aliis Virgilius Urbini, quæ urbs antiqua & celebris in Umbria Italiæ regione, natus est, vetustâ ac nobili Vergilianâ familiâ, quæ laurum, nomini suo sacram, unâ cum duobus lacertis, ut gentis insignie, à maioribus suis velut per manus accepit. Quæ de re versus istos ipse tertio de Rerum inventoribus recitat.

*Salm Laureus, virtutis honos, pergrata triumphus,
Janitrixq; domus fulmina dira fugo.
Prostibus immissi & pacem requiemq; laborum
Victori palmam lætitiâq; fero.
Hæcibus amat Laurum, & capitis nos, illius instar
Formosam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
Qui mecum quare hæc accipe signa colant.
Per ago perpetuum, hic primo Ver tempore monstrans
Unde tenet nomen Vergiliana domus
Quæ tam immota diu, casuraq; tempore nullo,
Stabit, quàm viridi fronde perennis ero.*

Avunculos duos habuit, Theseum & Mattheum Pin-
nios, fratres celebres per Italiam Jureconsultos, quorû
honorificè meminit *lib. de Invenit. 11. c. 1.* Fratrem item
Joannē Matthæū, latinis ac græcis literis eruditum qui
Pataviū à Senatu Veneto ad Philosophiæ professionē
Liberali stipendio evocatus est. Huic posteriores suos
quinq; de Inventoribus libros inscripsit. Caterum Ver-
gilius ubi adolevit, optimis itidem disciplinis instructus,
à Rom. Pontifice ad Henricum VII. Regē in Britannia
missus est, Internuncius, dotisq; Pontificiæ collector, &
V Valliæ Archidiaconus virtutis ergo creatus. Pòst ab
Henrico VIII. Londinum accitus, & Sacerdotio in D.
Pauli æde primaria donatus *Historiam rerum Britan-
nicarum* libros XXVI. complexus est. Scripsit & De Pro-
digis libros VII. quos Harpyis unguibus nostrâ tem-
pestate

ELOGIUM POLYD. VIRGILII.

pestate contaminatos fuisse doleo. *De vita perfecta librum 1. Et Patientia libros 11. De Veritate & mendacio librum unum. Adagia item cum sacra tum profana, ante Erasmus collegit: Et de Græco Latina fecit Joan. Chrysost. de Monachi & Militis comparatione Homeliâ. Scripsit & in Orationem Dominicam Paraphrasim. Turbatâ Angliâ in patriam rediit, ubi & senex obiit. M. D. LII. teste Andrea Theveto in virorum illustriû Historia.*

POLYDORI VIRGILII ELOGIUM

Ex Paulo Jovio descriptum

Hic Urbini natus, ubi adolevit optimis instructus literis in Britanniam transivit, cum antea lepido argumento Proverbia, excepta demum ab Erasmo, & eruditissimè amplificata publicasset. Is ab Heinricho rege fortunis adauctus, Flamenque Londini creatus, cōscripsit Historias rerum Britannicarum, eâ fide, ut Scotis & Gallis sæpè reclamantibus, alieno potius arbitrio, quàm suo, intexuisse multa in gratiam gentis existimeretur, quod in recensendis minorum Ducum nominibus, tanquam gloriæ avidis plurimū indulserit.

IN POLYDORUM SIMON

GRYNÆUS.

*Qui more & ritu arguta apes
Campos Thespiadum pervolat;
Amicis passim floribus
Cautè os impressus, insidet,
Succos miros, miras opes
Genere omni auctorum convehit.
Dicite mox alveario
Favos & mella dulcia
Subinde prabet omnibus,
POLYDORI non intellige
Merito qui non summo sibi
Nomen Venerandum vendicet.*

):(7

POLYDORUS VER-
GILIUS URBINAS LUDO-

vico Odaxio Patavino

S. D.

Um equidem nescius, Ludovice O-
daxi, qua venia digni accipiantur illi,
qui longè à vero aberrantes, in fabulis
duntaxat nervos prorsum omnes cō-
tenderint. In quorum sanè numero, cum poëtæ,
tum veteres philosophi maximè sunt. Sed illis,
quorum proprium est nugas sectari, ignoscen-
dum est, his autem non item: quippe qui quum
veritatis, quæ, sicut præclare Pindarus ait, ma-
gnum est virtutis principium, investigandæ gra-
tia, talem scribendi materiam nacti essent, ut eā
suapte natura sese illis sæpius offerentem, facile
comprehendere possent, adeo in obscuris ver-
sati sunt tenebris, ut pro veritate, magisq; fin-
gendi fabulas materiam præbuerint. Etenim, ut
de initiis rerum, de mundi fabrica, taceam, quū
de Deo aut cæli motu differerent, physica qua-
dam ratione, multo nempe majorem quam fo-
ret, deorum multitudinem reddiderunt, qui in-
duti specie humana fabulas poëtis suppeditarūt
hominū autem vitā superstitione omni refer-
serunt, veluti qui deinde viros beneficiis excel-
lentes in cælum, fama ac voluntate tollere cō-
sueverint. Quæ tametsi summæ levitatis plena
sunt, dicuntur tamen, & stultissimè creduntur.

Sed

D E D I C A T O R I A.

Sed ipsos Philosophos, quum sapientiæ laudē adepti essent, eo quod pleno gressu veritatē sequi viderentur, nihil profectō, ut arbitror, tam devios egit, quam veri Dei ignoratio: ex quo haud dubiè tot fabularum delirationes manârunt, tunc potissimè quum futilis esset hominum simplicitas: nā nostro tempore, quo quidē impendio magis homines sapiunt, quis hujusmodi Deos colit, quorum accipimus cupiditates, ægritudines, iracundias, bella, vulnera, libidines? Quis harpyias fuisse, aut chimæram monstrum putat? Quæve anus tam excors inveniri potest, quæ illa, quæ quondam credebantur, apud inferos portenta extimescat? Quis tam hebetis ingenii est, ut metuat ne supra se cœlū labet? sicut Galli Adriæ vicini, Magno olim Alexandro percontanti, quidnam esset quod maxime pertimescerent, sese formidare id tantum respondisse dicuntur. Ubi gentium mensa Solis est, quæ divinitus epulas suppeditet, quam Æthiopes se quondam habere jactabant? Verissimè igitur M. Tullius inquit, diem opinionum commenta delere, naturæ judicia confirmare, quoniam solū tempus veritatis est patens. Quare hoc fabulis fidem habendi vitium, magis tēporum quā hominum fuisse dixerim. At nobis, qui longe hercle feliciore ætate geniti sumus, propterea quod verum Deum quotidie intuemur, contemplamur, atq; veneramur, nullisq; amplius præstigiis dæmonum ducimur, ecquid

E P I S T O L A

turpius magisve pudendum esse potest, quã nu-
 gas terere, & fonte veritatis omisso fabularum
 rivulos sectari, quum præsertim ita natura com-
 paratum constet, ut nullus suavior animo cib⁹
 sit, quã veri cognitio? Ego ita opus de Rerum In-
 ventoribus orsus, quam verissimè potui, omnia
 tradidi, quo nemo sua laude fraudaretur: quo-
 niã invenire primum præcipuumq; rei; inven-
 tæ dignitas, adeo multos trahit in amorem sui,
 ut singuli, si fieri possit, artis alicujus auctores
 se dici velint, quod sinè artibus satis cõstet nul-
 lã omnino vitã esse potuisse. Ex quo diligentius
 multo officium feci, & maximè quum de origi-
 ne deorum, & eorum cultu, de rerum initiis, de
 hominis ortu prodidimus: quod neutiquam fa-
 cile fuit, quando jam nuge cuncta oppleverant.
 Cæterum sum ego itidem, fateor, in plerisq; lo-
 cis id genus fabulas sequutus: quibus etiam ve-
 rum specie aliqua velatum subest: ob id tamen
 nihilominus veritati hæsimus, quando hoc ra-
 tio ipsa exigere visa est, Et quanquã Saturno, Jo-
 vi, Neptuno, Mercurio, Dionysio, Apollini, Æ-
 sculapio, Cereri Vulcano, & aliis, quos deos vo-
 cant, quædã assignavimus, ea ipsa tamén illis tã-
 quam mortalibus, non tanquam diis, licet ipse
 quoq; deos nuncupaverim, attribuimus. Haud
 me fugit insuper, quosdam malevolentissimos
 fore, qui industriam nostram fortassè temerita-
 tem appellant, quia ego solus de Rerum In-
 ventorib⁹ scribere ausus sum, quod nemo ante
 me,

D E D I C A T O R I A.

me, præter Plinium particulatim tentarat, qui in 7. Natur. histor. de hac restrictim admodum meminit, fabulas sic sequutus, ut minus veritatem investigarit. Verum illud prorsus ignorabunt, id multo esse præclarius, quo difficilior extiterit, Ecquid enim laudis assequutus esset Cæsar, si facile fuisset Britannis bellum inferre? aut Annibal quantum gloriæ sibi comparasset si pervias Alpes, dum Italiam adiret, citra, ut dicitur, pulverem sudoremque, ac non magna suorum cæde, fecisset? Propter quod nos etiam hoc opus, etsi arduum, magno animo suscepimus, maturavimusque: in quo si quid desiderabitur nemine mirum sit, quando multa non modo vetera, sed nova inventa sunt, quorum, ut in extremo tertio operis libro perspicue demonstravimus, inventores in densissimis omnino umbris latent, Non idcirco tamen inficior (haud enim tantum mihi assumo, quum sint hodie plures longè me doctiores) quin possit quispiam de hac re, veluti de proverbiiis, quorum libellum proximo anno Guidoni principi Urbini Duci inscripsimus, copiosius tradere. Verum quicumque hoc vel illud posthac ingrediatur iter, quia nos primi stadium cucurrimus, is fortasse nostra vestigia sequi non gravabitur. Has autem, qualescunque sunt, lucubrationes, in quibus multarum rerum origo continetur, nemini convenientius dicari posse vel debere judicavi, quam tibi, qui ad un-

EPISTOLA DEDICATORIA.

guem scriptorum omnium monimenta noris; nam, uti divus Hieron. inquit, illi tertium Vergilii *Æneid.* librum lucidius intuentur, qui à Troade: per Leucadem, & Acroceraunia, ad Siciliam, & inde ad ostium Tyberinum navigarint: qui insuper sic Guidoni Urbini duci nostro ab ineunte ejus ætate, à divo Federico, ut olim à Philippo Macedone Magno Alexandro Aristoteles præceptor datus est: qui quum te duce, utriusque linguæ peritissimus evaserit, haud equidem immerito præ omnibus ei charissimus es, apud quem, ut par est, summum dignitatis gradum tenes, à quo denique tantis, quanti certè fieri debes. Accipe igitur, Ludovice Odaxi, hilari vultu, hoc opus à Polydoro tuo Vergilio: idque ea frontis serenitate perlegito, qua ejusmodi scripta legere consuevisti. Vale. Urbini. Nonis Augusti, Anno 1499.

INDEX

INDEX CAPITUM IN LIBROS DE INVENTORIBUS RERUM.

CAPITA LIBRI PRIMI.

C A P I.

- D**E prima deorum origine, & undè Deus dictus
pag. 1
- II. De initiis rerum 6
- III. De primo hominum ortu, & linguarum varietatis origine, an Romanis lingua una eademq; Latina communis fuerit, nec ne; atque inibi de prima gentium divisione 8
- IV. De origine conjugii, & vario apud gentes usu, & qui in propatulo pecudum more coirent, ac quis liceret ante virum novam inire nuptam, & inibi de divortii initio, ac qui in matrimonio veterum ritus 13
- V. De religionis origine, & qui colendorum deorum primi auctores fuerint, & Deo vero sacrificaverint 21
- VI. Quis primus literas invenerit, vel in Latium attulerit, & de earum numero aucto, varietate, vique, sonoque 24
- VII. De origine grammaticæ, & quantum valeat 29
- VIII. De poëticæ artis origine, atque ejus præstantia, ibiq; locus Ciceronis in Catone emendatus 31
- IX. De origine metri, & metrorum plura esse genera 32
- X. De tragædiæ atq; comædiæ initiis 33
- XI. De origine satyræ, novæq; comædiæ 34
- XII. Quis primus historiam condiderit, & de ejus utilitate: aut solutam orationem invenerit, deque texendæ ipsius historiæ regula. 36
- XIII. De origine Rhetorices, & quibus rebus ejus ratio contineatur 38
- XIV. Quis primus musicam repererit, & quantum ea valeat ad tolerandos humanæ vitæ labores 39
- XV. Qui

I N D E X

- XV.** Qui primum instrumenta musica diversi generis invenerint, & ea in Latium attulerint, ac quod sit organum, & de antiquissimo usu tibiarum in præliis 42
- XVI.** De origine philosophiæ, & de duobus ejus principiis, & quis primus invenerit ethicen, ac dialogos introduxerit 47
- XVII.** Qui primus astrologiam adinvenerit, aut quorundam siderum cursus, & sphaeram, ventorumque rationem, atque quot illi sint, & observationes siderum, in navigando. 49
- XVIII.** Qui primi geometriam & arithmeticam invenerint. 53
- XIX.** Quis primus repererit pondera, & mensuras ac numeros, & de vario apud gentes numerandum annorum modo. 55
- XX.** Quis primus medicinam invenerit, & in quot ea divisa sit partes, ac apud quos olim populos non fuerit medicorum usus. 56
- XXI.** De herbariæ & medicamentariæ atq; melleæ medicinæ inventoribus, & quæ homines ab animalibus remedia didicerint. 60
- XXII.** Quis primus magicam artem invenerit, & à quibus celebrata, & quis modum effugandi demones, aut incantationes ediderit, quibus morbi sedarentur. 63
- XXIII.** De origine necromantiæ, pyromantiæ, aëromantiæ, hydromantiæ, geomantiæ, & chiromantiæ. 66
- XXIV.** De duobus divinandi generibus, & de origine aruspiciæ artis, & sortium Prænestinarum, & quis somniorum interpretationem docuerit. 68

CAPITA LIBRI SECUNDI.

DE juris & legum origine, & qui primi mortalibus leges dederint, & quæ causâ à principio dandi fuerit. 72

I I. Qui

C A P I T U M.

- II. Qui regiam vel popularem civitatem principio instituerint, tyrannidemq; exercuerint, & diadema vel servitium invenerint, & quis Areopagitarū magistratū constituerit, aut suffragia invenerit 76
- III. De triplici administrationis genere Romanæ civitatis, & de origine insignium Regum, & ex qua arbore fierent magistratuum virgæ, atque quis primus censum instituerit, & de senatorio atq; equestri censu, vel carcerem ædificaverit, & ibidem quid esset lustrum conditum, ac de initio tributi imponendi. 80
- IV. Qui primi constituerint annum, & quam varium, & invenerint hunc annum quo utimur, vel menses, atque eos diviserint in Nonas, Idus, Calendas, ac quis excogitarit numerum aureum 87
- V. Quis horas primus constituerit, aut horologia diversæ generis invenerit. 92
- VI. Quomodo ab initio alii aliter dies observarint, & noctes diviserint. 94
- VII. Qui primi libros ediderint, & de prima bibliotheca, & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primum inventus. 95
- VIII. De primo usu scribendi apud priscos etiam per notas, & quando primum sit inventa charta, vel membrana. 98
- IX. Quis primus memoriæ artem monstraverit aut qui ejusdem gloriam adepti sint 100
- X. A quo primum militaris ars inventa, & utrum illa literis præstet; item in exercitu ordines, tesserae & vigiliæ, & de primo pugnandi modo 100
- XI. De primo armorum & æneorum tormentorum usu. 102
- XII. Quis primus equitandi artem, aut usum equos domandi, vel eorum ungulas ferreis soleis munienti, ac ornamenta invenerit, & bigas atque quadrigas junxerit, & vehiculum cum quatuor rotis repererit,

I N D E X.

- pererit, & quis ex quo pugnare primum institue-
rit 116
- XIII. Quis primus instituerit apud Græcos olym-
picum certamen, & alios id genus ludos, & pyrrhi-
cam saltationem, atque palæstram, & à quibus in-
ventus ludus pilæ, alex, tesserarum, furunculo-
rum, talorum, par impar micare, ac quid sit tessera,
vel talus 108
- XIV. De quorundam ludorum origine apud Lati-
nos 114
- XV. Quis primus invenerit inducias & fœdera, &
de vario eorundem faciendorum ritu, ac quot es-
sent genera 117
- XVI. A quo primum mos triumphandi fluxerit,
& quis primus apud Romanos triumphum aut o-
vationem duxerit, ac cui triumphare aut ovare li-
ceret, & de ritu ponendi trophei. 119
- XVII. Qui primi coronas invenerint, & de variis
earum generibus, & à quo cives coronandi consue-
tudo manaverit, & de usu coronarum in conviviiis:
inibique locus Vergilii enodatus: & undè mos, ut
coronati supplicarent Deo, epularenturque in fu-
nere faciendo, ac spectarent ludos 122
- XVIII. De antiquissimo usu unguentorum, & quan-
do primum ea cognita Romanis 125
- XIX. Qui primi invenerint aurum, argentum, fer-
rum, plumbum, æs, fabrilique instrumenta, & i-
gnem primò mox è silice aut lignis, & folles, atque
lucernæ usum. 126
- XX. A quibus primum nummus aureus inventus,
aut quis argentum & æs significaverit, atque specu-
lum argenteum fecerit 129
- XXI. De origine annulorum, ac primo gemmarum
usu, & cur digitus sinistræ manus minimo proxi-
mus, annulo cingi consueverit. 130
- XXII. De origine vitri & electri & quis primus in-
venerit

C A P I T U M.

Venerit minium, & myrrhina in urbem asportaverit, & de crystallo 134

XXIII. De origine simulachrorum, & qui primi statuas posuerint, & Græcos contrario Rom. more, eas non velare, & de usu incendendi thus, cereosq; ad ipsas statuas: & qui primi thus vendere coeperint: item quædam memoratu digna de imagine Magni Alexandri 136

XXIV. De origine picturæ: & quis primus colores invenerit, aut penicillo pinxerit. 140

XXV. De primis plastices inventoribus, & quis rotam figulariam repererit 141

CAPITA TERTII LIBRI.

A Quibus primum inventa agricultura & quot ea redundet bonis 143

II. Quis primus mortalibus fruges, & eas molendi aut stercorendorum agrorum, vel pinsendi frumenti usum monstraverit, & boves aratro junxerit, cur ferraamenta rustica invenerit, vel cribra diversi generis 145

III. Quis primus vites & alias arbores plantaverit, earumque insitionem docuerit, & usum vini repererit, & vino aquam miscuerit, atq; de novo vitandæ ebrietatis modo: & qui caupones primi, vel quis oleam aut usum olei & mel adinvenerit, vel ex hordeo potum fecerit, atque lac coegerit 148

IV. A quibus quædam peregrinæ arbores in Italiam translatae 154

V. Quis primus animalibus rebusque aliis nomen imposuerit, & de primo immolandi instituto, ac carniū esu, usuque victus delicatioris, & more nominandi eum cui in convivio poculum tradatur, ac de usu venandi, piscandi, & salis inventionē: & quis apud Rom. primus aviaria, ferarumque vivaria instituerit, aut quæ animalia legionum insignia fuerint 156

VI. Quis

- VI. Quis primus invenerit linum, retia, nendi, texendique modum, vel artem fulloniam, & saponem, aut qui lanas infecerint, aut repererint lanificii vestiumque variarum, ac pellium usum, fusos, aulæ, sutoriam artem, sericum, & quando ejus copia per Europam fieri cœperit, ac bombycinam vestem atque purpuram, ac quid ipsa sit purpura, & quando in honore olim & pretio fuerit. 162
- VII. De origine architecturæ. 169
- VIII. Qui primi luteas aut lateritias domos ædificaverint, & tegulas lapidicinas invenerint, & de prima columnarum origine, & quando primum marmorum usus Romæ in ædificiis. 170
- IX. Qui primi condiderint oppidum, muros, turre, tabernacula, delubra; aut quis primus Deo omnipotenti templū posuerit, & q̄ puteos foderint. 172
- X. De primis labyrinthorum pyramidumque auctoribus, & de Mausoleo sepulchrisq; ac de vario apud gentes olim sepeliendi usque undè apud Romanos mos cremandi cadavera cremandorumque Impp, post mortem; atque de origine funebris orationis. 175
- XI. Qui primi obeliscos fecerint, aut eos Romam invexerint, & inibi locus Plinii emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Ægyptiorum literæ. 182
- XII. A quibus primum asylum constitutum fuerit, & quonon pacto asylis utamur 184
- XIII. De origine theatri, & in eo recitandi comœdias tragœdiasque modo, & qui primi Romæ theatrum & amphitheatrum, ac circum construxerint, & quare amphitheatrum arena spargeretur, & inibi de frequenti apud veteres lavandi usu, & thermarum origine. 186
- XIV. Quis primus invenerit fabricam materiariam, & in ea ferram, asciam, perpendiculum, terebrū, glutinum

C A P I T U M

- glutinum, normam, libellam, tornum, clavem, cinum, securim, dōlia, & vasa viminea. 191
- XV. Quis primus mari imperaverit, & ut primo navigari cōptum sit, & qui invenerint artem navigandi, navigia diversi generis, remum, vela, anchorā, gubernaculum, & pugnam navalem. 193
- XVI. Qui primi mercaturam invenerint, & de primis institoribus. 197
- XVII. Quis primus instituerit artem meretriciam & bacchanalia sacra, ac qualis pōena adulterii: aut quis invenerit tincturam capillorum, vel usum tondendi & quando primum tonsores Romæ. 199
- XVIII. Multa cum vetera, tum nova inventa esse quorum auctores ignorentur. 203

DE CAPITIS QUARTI LIBRI.

- DE principio Ecclesiæ Christianæq; religionis. 209
- II. De Christianæ Reipublicæ origine, ejusq; miro a primo incremento, ac Apostolorum Petri & Pauli martyrio. 217
- III. Quando primum circumcisio instituta, ac de ejus duplici genere, & quā grave visum sit ejus rei præscriptum. 221
- IV. De primo baptismatis usu, & baptizandorum infantium instituto, & de baptismo non iterando, ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus. 224
- V. De sacerdotii ejusq; graduū apud Hebræos initiis, ac magno Pontificis minorisq; sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterque amiceretur indumentis sacris, & quantum temporis daretur Levitis ad ministrandum. 230
- VI. A quo noster primum institutus fuerit sacerdotalis ordo, & quotuplex esset sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis Episcopus Pontifexve, atq; quale eorum munus, & quemadmodum presbyter vel diaconus quondam dictus fuerit episcopus. 235
- VII. De primo ritu sacrorum, quibus iniciantur ii qui

I N D E X

- sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibidem de sacerdotis officii initio. 242
- VIII. Unde mos natus, cur omnes initiati verticē deradant, ac quam illud facere olim probrosum fuerit, & ibi de Nazaræorum secta, & quando lege exceptum sit, quibus initiari non liceret, præsertim perbigamiam, & quomodo liceret, ac unde ipsa bigamia introducta sit. 245
- IX. Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac episcopis diœceses diviserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine. 248
- X. De origine honorum qui Romano pontifici habentur, & de ejus auctoritate in omnes ecclesias, atq; quibus illius, & episcoporum ac imperatorum occidentalium eligendorum jus à principio fuerit. 254
- XI. Qui primi notarios in urbe Roma constituerint, qui res martyrum gestas scriberent, & ibidem de protonotariorum ac cubiculariorum origine. 259
- XII. Unde natum, cur sacerdotum ordo in varios abiverit munerum gradus, & de primo pallii usu, ejusq; forma, ac primordio collegii residentiariorum apud Anglos, & de antiquo jurandi modo, interdicensq; contumacibus sacris, hoc est, eos excommunicandi, uti vulgo dicitur. 260
- XIII. Qui primi instituerint ut virgines consecrarentur, & unde fluxerit mos velandi caput, illudq; aperiendi viris principibus, atq; osculandi Pontificum pedes & manus, item osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuò lavandi. 267
- XIV. Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes flamines, virgines Vestales, Pontificem maximum, salios, feciales, patrem patratum, regem sacrificulum, augures, epulones, sodales Titios & arvaes, ac singulorum officia, & quæ procurarent sacra, & de primo lectisternio atq; librorum Sibyllinorum origine. 273
- U *CAPITA QVINTI LIBRI.*
Unde nostris consuetudo sit festis diebus exornare

C A P I T U M.

templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq;
miraculorū ponere itē cōvivarii quū quis præsertim
sacerdos primā celebrat Missā, quam vocamus. 282

II. Unde apud nostros mos sit spargere pecuniam
in populum, dare epulum, & strenā, ducere choreas,
edere spectacula, exire Calendis Maji in agros, &
currere Cal. Martiis per arva cum faculis accensis,
& per Dominica natalitia ministrum quempiam fa-
cere dominum, ac ante initium quadragesimæ in-
duere personas. 286

III. Unde fluxerit mos ungendi sacerdotes & reges,
item baptizatos, id est, confirmandi, ac morbo pe-
riculose laborantes. 289

IV. De initio connubii sacerdotalis apud Hebræos,
& quando illud Occidentalibus sacerdotibus inter-
dictum fuerit. 293

V. Qua ratione ab initio inter mortales matrimo-
nium fuerit contractum, & intra quos cognationis
gradus, tam apud illos, quam post apud nos: ac ibidē
an ulli unquam per leges licuerit plures simul habe-
re uxores, & jus connubii filiorum esse in potestate
parentū; atq; unde mos sit ut puerperæ purgētur. 295

VI. De principio sacrarum ædium, atq; ubi sit præ-
cipuus orandi locus, ac de altarium & cœmeteriorū
initia, & quando primum crux cœperit haberi ho-
nori atque venerationi. 306

VII. De primo ac vetustissimo apud Hebræos sacri-
ficandi ritu ac festorum dierum observatione, dedi-
candi; templa institutio deque ignis mysterio. 310

VIII. Cunctas ferè gentes quondam dæmonibus
malis humanas immolasse hostias, & ibidem quid
esset ver sacrum, & quando primum eorum oracula
obmutuerint, ac de primo usu aquæ quam dicimus
sanctam. 314

IX. Quis primus docuerit modum orandi, ac de
loco assiduæque præcatione, & cur in Orientem
versū oremus, tēpla; nostra eodē spectent, ac unde

- mos cōcionandi, & de perfecto cōcionandi modo. 319
- X. De initio sacrificii nostri, hoc est, eucharistiz, ac primo ejus usu tam specie panis & vini, quam panis tantum: atq; cur mane, non vesperi more Christi ea sumatur: & quibus sacrificii hujus faciendi administrandiq; potestas data fuerit. 329
- XI. Qui primum post Christum, eo ritu sacrificare cœperint, quem ille docuisset: & qui deinceps modum rei divinæ faciendæ, quam Missam vocant, auxerint, & de osculo pacis inter sacra: atq; quando id fieri non liceat, ac de benedictione sacerdotis post sacra, & de circūversione frequēti ejusdē in altari. 333
- XII. Unde mos sit, ut post rem divinam factam diaconus pronuntiet, Ite Missa est: & unde Missa & ceremoniz dictæ: atq; quid reipsa sit Missa, qualesve ceremoniz. 336
- XIII. Quare nonnulla tam Hebraica quam Græca, vel Syriaca verba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione. 340

CAPITA SEXTI LIBRI.

- D**E pio pœnitendi initio, atq; duplici pœnitentiz, quam vocitant, genere, & de primo cōfitebdi delicta instituto, & qualis sit publica confessio, ac ibidem de triplici purgatione priscorum. 344
- II. Qui primi instituerint horas canonicas ac sanxerint, ut psalmi à choro alternis canerentur, ac quam parum frugifer sit cantus in domo Domini mollior atq; delicatior, & ibidem de origine chori, atq; qui divorum vitas scripserint. 351
- III. De initio jejunii, & de primo eleemosynæ usu, ac ibidem quale verum sit jejunium, atq; de jejunii adventus, quem vocant, & quadragesimæ vario primordio, & unde dicta sit, ac feriz quartæ cinerum quatuorq; temporum instituto. 355
- IV. De vigiliarum noctu agendarum ad eedes sacras, & de convivio Dominico, vel quale illud foret, & quando primum sacre vigilæ in jejunium fuerint mutatz. 359

C A P I T U M.

- mutata, & ibidem nocturna sacra apud veteres semper fuisse damnata, atq; de instituto jejunii quartæ & sextæ dierum hebdomadæ. 363
- V. Qui primi mutaverint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & sabbatum: ac reliquos hebdomadæ dies in ferias distinxerint, & ibid. in quibus errantium siderum vocabula fuerint istis diebus primum tributa. 366
- VI. De modo Christianæ abstinence in cibis capessendis, quum solenne est jejunium: ac de eorum delectu per legem habito & unde sit usus apud nos consecrandi mensas, legendiq; sacra scripta dum editur, atq; agendi gratias post sumptum cibum. 368
- VII. De origine rationis festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur constituti sint, & soli Deo esse sacrificandum, ac de more natalem colendi diæ sacris conviviis & voluptatibus, paschæq; celebrandi & paschales candelas consecrandi. 378
- VIII. De primo festorum dierum instituto, & utriusque pentecoste Apostolorum temporibus fuerit dies festus, atq; unde mos sit adscribendi benè meritos de Christiana religione, divorum catalogo. 377
- IX. Qui primi apud nos instituerint, ut anniversaria justa mortuis fierent, quarto etiam Nonas Novembris: & ibidem quæ justa sint, undeque dicantur, vel parentalia & convivia ad sepulchrum quis primus concelebravit: & de legitimo tempore lugendi mortuos, deq; lugentium vestitu, eorandemq; corporis habitu, ac quando luctus minueretur, & quare Francorum reginæ dum sunt viduæ, albis utantur vestibus & ibi locus ipse Ciceronis enodatus. 381
- X. De origine novendialis septendialisq; sacrificii, & de more offerendi pro mortuis, eosq; non lugendi, ac de sapienti Thracum instituto, & modo apud priscos offerendi funeris ad sepulchrum, atq; de initio funebris pompæ, extruendorumque sepulchrorum forma, ac eorundem juris religione. 384

I N D E X

- XI.** De primo usu vovendi vota Deo, ac nudipeda-
lia sacra agendi, & qui primi invenerint litanias, id
est, processiones, supplicationes, atq; quare in eccle-
siam inducæ fuerint & cur sternuentibus bene pre-
cemur, oscitantesq; ac quidvis inchoantes sese crucis
signo vallēt: & de origine supplicationū nostrarū pō-
pæ, ac de pio supplicandi revocando modo. 389
- XII.** De origine vasorum, indumentorumq; sacer-
dotalium, ac de primo eorundem sacrandorum in-
stituto, & unde usus tintinnabulorum, item velorū
cortinarum, candelabrorum, & vexillorum 397
- XIII.** De primo apud Christianos imaginum cultu,
deq; modo eas venerandi à Patribus constituto, at-
que de pravo earundem abusu ad quæstum. 400
- XIV.** De decimarum, & primitiarum, ac primo ge-
nitorum redemptionis origine, & quis primus de-
creverit, ut liceret sacerdotum collegiis fundos &
prædia oblata recipere possidenda. 406

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

- D**E monasticæ vitæ principio. 414
- II.** Quando primum ordo monasticus tribus
votis adstrictus fuerit, & quis primus ea vota in-
troduxerit, vestitūq; religiosum, cum novo vitæ mo-
do, ac ordo ipse abiverit in plures familias. pag. 419
- III.** De origine Hieronymianorum, Canonicorū re-
gulariū, Augustinianorū, Carthusianorū, Carmeli-
tanorū, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atq;
eorundem habitu, victu & cultu. 425
- IV.** De prædicatorum, Franciscanorum, Trinitatis,
Serverum MARIÆ virginis, Brigidentium, Jesuato-
rum, Novorum, Eremitanorum, & Bonorum ho-
minum origine. 430
- V.** De origine sacrorum militum, ac de initio atque
exitu sectæ Albatorum. 435
- VI.** De Ninivitarum initio, quorum secta vulgò Cō-
fraternitatis dicitur: & unde mos, ut consocii inter
orandum sese converberent. 440

VII. De

C A P I T U M.

- VII. De origine sectæ deæ Syriae sacerdotum, Assy-
riorum, Antonianorum, atq; Cæretanorum. 441
VIII. De primordio Mahometanæ sectæ, atq; ejus
legibus & institutis. 445

CAPITA LIBRI OCTAVI.

- U**nde natum, ut patres sanxerint divorum reli-
quius honorem habendum esse, ac qui primum
stationes, & eas deinde atq; jubileum Romæ
instituerint, & de primo veniarum quas indulgen-
tias dicūt, usu, & unde vocentur à culpa & poena. 451
II. De origine titulorum, quibus Romanus Pōtifex
utitur, ac collegiorum & scribarum, & quando pri-
mum literæ Apostolicæ cœperint obsignari plumbo
ibiq; de usu pervetusto sigillādi literas cera impres-
sa, annulo, & de primo annatarum usu. 459
III. De Simoniacorum sectæ ortu. 464
IV. Quando primum hæreses atque schismata orta,
ac in his Lutherana secta, & quæ eorum auctoribus
sit poena constituta. 465
V. Quo primum tempore Pontificum concilia pu-
blicè haberi cœperint, atque quorum conventuum
decreta à patribus recepta sunt. 473
VI. Qui ex alienis & externis, primi nostros Christia-
nos infectati fuerint, & ibidē qui martyrii primū pal-
mā tulerint, atq; unde dictū, quidve sit martyriū. 476
VII. De Christianæ reipublicæ præstantia. 481

Indicis capitum finis.

Item :

Commentariolum in Dominicam præcem pag. 493.

DE INVENTORIBUS RERUM DIVERSARIUM CATALOGUS, EX optimis ac vetustissimis auctoribus conqui- situs, ac in ordinem alphabeticum digestus.

A Chates ignem silice excutere docuit. Verg. lib 1.
Ac primum silicis scintillam excudit Achates.

):():(4

DE INVENT. RERUM

Æginetæ primi nummum cuderunt.

Ægyptii civitatem regiam primi extruxerunt.

Item **Geometriam** invenerunt. Item **linum**. *Ovid. l. 1. Met. Nunc dea linigera colitur celeberrima turba.*
Secundum alios **Arachne**. Item **sistrum**. *Verg. l. 8. de Cleopatra loquens, Regina in mediis patrio vocat agmina sistro. Ovid. l. 3. Eleg. Quid nunc sacra juvant, quid nunc Ægyptiæ præsunt Sistra?*

Æsculapius dentium evulsionem edocuit.

Ætolus jaculum reperit,

Ætoli lanceas invenerunt

Alcman poëta carmen amatorium invenit.

Alexāder Citheri primus psalteriū implicuit chordis.

Amphion rationem musicam invenit.

Amphitryon somniorum interpretationes aperuit.

Amazones securim, quæ propterea **Amazonia** & **Penthesilæa** dicitur, & **Thermodontia**, quod **Amazonia** ad **Thermodontem** fluvium habitaverint. *Hor. l. 4. Carm. Amazones securi dextras obarmet. Ovid. l. de Ponto, Nectibi Amazonia est pro me sumenda securis.*

Anacharsis folles, anchoram, bidentem, figuli rotam invenit.

Anagallis puella ludum pilæ primum omnium docuit

Anaximander Milesius horologiū & sphaerā invenit.

Anaximenes umbrarum rationem ostendit.

Ancus Martius salinas monstravit.

Ancus Ægyptius usum clibanorum, in quibus panes coquerentur, edocuit.

Apollo medicinam apud Græcos, teste *Ovid. lib. 1. Met.* primus omnium reperit. *Sic enim loquitur, Inventū medicina meum est, epifexq; per orbem Dicor, & herbarum subjecta potentia nobis.* Secundum **Hebræos** **Adamus** eam divino lumine sapientiā adeptus est. Secundum veteres autem, **Apis**, **Ægyptiorum** Rex reperit. Hanc porro subinde locupletavit, hominibusq; tradidit **Æsculapius**, ab **Apolline** patre institutus, perfecitq; demum **Hippocrates** ab **Æsculapio** patre genitus, qui tres auctores totidem medicinæ hæreses,

C A T A L O G U S.

hærefes, five sectas invenere: quarum prima dicta
 fuit Methodica, quæ rationem artis, & remedia per
 compendia sectabatur, ab Apolline inventa. Secun-
 da Empirica, quæ solis experimentis sanabat, ab
 Æsculapio reperta: quem complures emortuos ad
 vitam revocasse ajunt, quamobrem illum ictu ful-
 minis à Jove interfectum esse fabulantur. Tertia
 Logica, hoc est, dogmatica, seu rationalis, quæ na-
 turæ rationem scrutatur, morborumque causas in-
 quirir, ab Hippocrate comperta: quem tandem
 Galenus annis post sexcentis sequutus est: qui in
 primis ad id appositæ medendi decreta condidit, ut
 sibi parem non habeat, anteriorem verò neminem:
 hic enim nihil intentatum expertumq; relinquens,
 orbem universum ita in sese circumegit, ut reliqui
 omnes impudenda insania dampnarentur, ac publi-
 cam salutem decoquere viderent, si quid sine Hip-
 pocratis atq; Galeni auctoritate agere vellent.

Apollodorus pictor umbrarum imitationem aperuit.

Archilochus Iambicum carmen primum invenit.
de quo Horatius in arte poetica, Archilochum pro-
prio rabies armavit iambo.

Architas crepitaculum invenit.

Argeus agrorum stercorationem edocuit.

Aristæus Rex Arcadiæ apum & mellis usum primus
 edocuit. *Vergil libro quarto Geor.*

Tempus & Arcadii memoranda inventa magistri Pan-
 dere, &c. Ovid. Inventum mellis Baccho tribuit.
*libro tertio Fastorum: Liba Deo fiunt, succis qui-
 dulcibus idem Gaudet, & à Baccho mella reperta se-*
runt. Reperit etiam Aristæus lactis coagulum.

Artaxerxes Longimanus legem venationis primus o-
 mnium præscripsit.

Artemon Clazomenius testudines monstravit.

Asclepiades medicus lectos pensiles prius omnium fecit.

Asinius Pollio bibliothecam primus omnium apud
 Romanos instruxit.

DE INVENT. RERUM

Atracius artem magicam in Thracia reperit.

Atreus Solis eclipsin primus ostendit.

Attalus tapetes, qui propterea dicuntur Attalici.

Bacchus diadema, triumphos, & vinum reperit.
Ovid. libro decimoquinto Metamorph. Victa rā-
cemifero lyncas dedit India Baccho.

Belgæ effeda vehicula invenerunt, *Vergil. libro tertio*
Æneid. Belgica vel molli melius feret effeda collo.

Belus scientiam sideralem edocuit.

Bizes Naxius tegulas primus omnium confecit.

Boëcius artem sutrinam ostendit.

Cadmus lapidicinas, auri & metallorum conflu-
 turam invenit. Item solutam orationem pri-
 mus composuit.

Calixtus Pont. jejunia quatuor temporum primus o-
 mnium instituit.

Callias Atheniensis minium reperit.

Capaneus scalas.

Cares ocreas & cristas.

Cecrops conjugium apud Athenienses primus omni-
 um instituit. Item oppidum construxit, simulachra
 erexit.

Centaury, equestrem pugnam.

Ceres cultum terræ & fruges, *Verg. lib. 1. Georg. Prima*
Ceres ferro mortales vertere terram Instituit, &c.

Chaldæi dierum observationem.

Chalybes ferrum invenerunt.

Chiron artem herbariam.

Chus filius Cham idololatriam.

Cinyras tegulas.

Claudius Centimanus R. literam.

Cleantes, vel secundum alios, Ægyptii, picturam.

Closter fusos.

Cn. Matius, Nemora consilia.

Combe puella, Æsopi filia, armaturam zincam.

Copæ populi remum.

Corax & Ctesias Siculi, artem & præcepta Rhetoricæ.
 Corfcs

C A T A L O G U S.

Corfes primus barbam ſibi raſit Alexandri ſeculo.

Cottalus Siculus libare pocula.

Crallus coronas argenteas.

Creteſ Scorpionem inſtrumentum bellicum.

Cteſibius hydraticas machinas.

Cyclopes ferrariam fabricam atq; turres invenerunt.

Dædalus fabricam lignariam, aſciam & perpendiculum, itemque malum navis reperit.

Damon Athenienſis remiſſam harmoniam. Clonas elegiographus tibicinicas regulas, & concentus. Terpander citharædicas. Polymneſtus Colophoni-
us, carmina heroica: ſecundum alios Phemonoe, ut aliis placet, Delphici, in honorem Apollinis, poſt interfectum Pythonem. *Sabel. Heroica carmina Phæbo, Delphica poſt caſum cecinit Pythona juſſentus.*
Olympius Phryx legem tibialem. Hyagnis tibiam lugubrem.

Danaus puteos.

Daphnis paſtor carmen Bucolicum.

Darius tributa.

Deliaci gallinas ſaginare edocuerunt.

Diades miles Alexandri regis Macedonum, turres ambulatorias invenit.

Dibutades platiſcen.

Dipœnus ſculpturam marmoris.

Dithyrambus Thebanus, verſus Dithyrambicos.

Empedocles artem oratoriam invenit.

Endymion curſum Lunæ edocuit.

Epæus arietem.

Epimetheus ſtatuum ex luto primus omnium cōfecit.

Fulvius Hirpinus vivaria invenit.

Gargaris mellis uſum apud Hiſpanos.

Glaucus ferruminationem reperit.

Græci trochum invenerunt.

Gregorius pontifex Max. optimus ſe ſervum ſervorum Dei appellavit.

Hanno

DE INVENT. RERUM.

H Anno Carthaginensis leonum mansuefactionem edocuit.

Hercules purpuram invenit. *Politianus in Rust.*

Aut bis in Herculea Milesia veller a cōcha Versantur.

Hetrusci prætextas vestes.

Horrensus pavones occidere primus omniū ausus est.

Hostilius Rex latum clavū, genus vestimenti reperit.

J Ason & Tiphys navim, secundū Ecclesiasticos Noë.
Ovid. lib. 1. Metam.

*Primaq; ratis molitor Jason. Tibullus hoc inventū
Tyris adscribit dicens, Prima ratem ventis credere
docta Tyros.*

Ibycus Rhegynus sambucam.

Icarus vela.

Idæi Phryges acu vestes facere. Aurum Attalus intexere, Alexandrini colores pictura intexere, Galli scutulis dividere.

Iphitus Olympiadem.

L Acedæmonii gladium, galeam, hastam.

Libyci scapham invenerunt.

De Literarum inventorib⁹ reperti sunt sequentes versus admodum vetusti, quos Crinitus ait se legisse in bibliotheca Septemana.

Moses primus Hebraicas

Literas exaravit mente sagaci, Phœnices

Atticas condiderunt.

Quas Latini scriptitamus,

Edidit Nicostrata,

Abraham Syras, & idem

Reperit Chaldaicas.

Isis arte non minore,

Protulit Aegyptias.

Gaulis prompsit Getarum,

Quas videmus ultimas.

Lycaon bellorum inducias, item Lycea,

Lycurgus munus humandi.

Lydi

C A T A L O G U S.

Lydi lanas inficere. Item ludum tesseraarum.

Mælius aviaria primus omnium instituit.
 Maris Theſſalus primus omnium equum a-
 scendere ausus est.

Meliſſus Cretenſis, deorum ſacrificium inſtituit.

Mercurius lyram invenit. *Stat. in Sylvis. Vocalis citha-
 rareperror Arcas.* Idem quoq; molyherbam reperit,
 Hercules heracleon herbã, Mercurius parthenion,
 Achilles achillaon, Melampus melampodion, Teu-
 cer teucrion, Gentius Rex gentianam, Lyſimach^{us}
 lyſimachiam, Juba Rex euphorbiam, Scythæ ſcy-
 thicam, Thraces iſcemonem, Vetones betonicam,
 Servilius Democrates hiberidem, hirurgines che-
 lidoniam, Canes canariam, cervi dictamnium, Cer-
 vz elaphoboscum, Sardovia peucedanum herbas.

Mefon Comicus, personam primus introduxit.

Minervã olivam, *Verg. lib. 1. Georg. Ad ſis ô Tegea ſabens,
 oleaque Minerva inventrix.*

Muſis quædam diſciplinæ inventa attribuuntur, ut
 Clio fertur hiſtorias inveniffe, Melpomene tragœ-
 dias, Thalia comœdias, Euterpe tibias, Terpſicho-
 re pſalterium. Erato Geometriam, Calliope literas,
 Urania Aſtologiã, Polyhymnia Rhetoricã.

Mydias Meſſenius lorica invenit.

Nero aquæ decoctionem oſtendit.
 Numa deorum cultum apud Rom. primus o-
 mnium, ut Plutarchus in ejus vita teſtatur,
 inſtituit.

Palamedes in bello Trojano ordinem exercitus, ſi-
 gni dationem & vigilias inſtituit.

Palamedes Nauplius ordinem literarum edocuit.
 Pan invenit fiſtulam, *Verg. in Bucol. Pan. primus cala-
 mos cera conjunge, eplures inſtituit.*

Paulus Eremita, ſolitudinem Eremeticã invenit.

Pelaſgus tuguria extraxit primus.

Perillus taurum æneû, qui propterea dicitur Perilleus,
Ovid.

DE INVENT. RERUM

Ovid. Ipse Perillao Phalaris permisit in are Edere mugitus, & bovis ore queri. Is verò à Phalaride propter inventionem suam crudelem combustus est. Ovid. in Ibin. Aere Perillao Veros imitèrè juvencos. Ad formam tauri conveniente sono. Idem lib. 4. De arte amandi, & Phalaris tauro Violenti membra Perilli Torruit, infelix imbuat auctor opus. Idem in Tristibus Perillum primo, deinde Phalarens sic induxit loquentes; Ut munus munere penses, Da precor ingenio munera digna meo. Dixerat & Phalaris pœna miranda repertor, Ipse tuum prasens imbue dixit opus. Claudianus lib. 1. in Eutropium, Sic epifex tauri, tormentorumque repertor, Qui funesta novò fabricaverat ara dolori, Primus inexpertum Siculo cogente tyranno, Sensit opus, docuitque suum mugire juvencum. Sed Phalaris postea tyrannus eodem postea tauro inclusus, & crematus est, quo alios primus suffocaverat. Ovid. in Ibin. Utq; ferox Phalaris lingua prius ense resecta, More boves Paphio clausus in are gemas.

Perfæ unguenta invenerunt.

Phœlon nummum & mensuras.

Phemonoe carmen hexametrum. *Politianus, Et Delphica longos Phemonoe commenta pedes.*

Phœnices balistam & fundam.

Phryges vehiculum quadrirotarum & bigas.

Pilumnus Jovis filius, & Dauni pater, pinsendi frumenti usum docuit.

Piscus venabula.

Pollux palæstram ad quod allusit, *Stattius lib. 2. Syl. Si Ve catenatis curvatus membra palæstris Staret Amiclaa conceptum matre putares.*

Prætus & Acritus clypeos, *auctore Plinio.*

Pyxodorus usura marmoris edocuit.

Pyseus & Pyrrhaus æneam tubam invenerunt.

Rhadaman-

C A T A L O G U S.

R Hadamanthus Assyrias literas . Anubis & Men-
non Aegyptias : Phœnices Græcas: Carmenta
Evandri mater Latinas.

Rhœcus & Theodorus Samii artem æris fundendi &
conflandi statuas docuerunt.

Rhodii celocem navem invenerunt.

S Armenes primus de equitatu scripsit.

Servius Rex æs signare docuit;
Sidonius mensuras & pondera regnante apud Soly-
mos Hieroboam.

Simonides Cous artem memorandi docuit.

Sinon Græcus speculum.

Sp. Carbilus Grammaticus, G. literam invenit.

Syri catapultam invenerunt.

T Ages artem aruspicinam invenit.

Talus puer ferram. *Ovid. lib. 8. Metam. Ferroque
incidit acute Perpetuos dentes, & serra reperit
usum Primus.*

Thon apud Aegyptios medicinam reperit.

Thrason muros urbium.

Theur numeros, supputationem, geometriam, talo-
rum & alearum lusus.

Tregillus quadrigam in Græcia invenit.

Tyrrenus hastam vel tarem & pilum.

Z Oroastres artem magicam reperit, *Strozopater,
Nec Zoroastreus artes magicæ requiram, Car-
mentis auxilium.*

F I N I S.

POLYDORI VERGILII

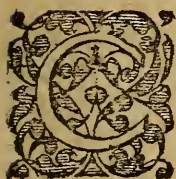
URBINATIS DE INVEN-

toribus rerum.

LIBER PRIMUS.

CAP. I.

*De prima Deorum origine, & unde
Deus dictus.*

Um terrestres olim dæmones, hoc est, aerii, sive inferni spiritus, quos sacri auctores hujus mundi principes appellant, per simulachra mortalibus hominibus dicata, divinationes exercerent, & maleficis artibus sese modò

bonos dæmones, modò deos cœlestes, ac nunc heroû animas, nunc alios atq; alios confingerent, tantum errorum humanis pectoribus effuderunt, ut brevi tempore bonæ partis hominum mentes à cultu veri Dei prorsum averterint. Nec per tibi mirum videatur malos dæmones suscipere personam deorum, quandoquidem ipse Satanas, vel ut Paulus Apostolus *cap. XI. epistola posterioris ad Corinthios* ait, transfiguratur in angelum lucis, hoc est, Dei, qui lux est. Quare Apostoli, *ut est apud Mattheû Evangelistam cap. XIV.* cum in navi essent adversâ tempestate in alto jactata, & Jesus super mare ambulans ad eos iret, turbati sunt, arbitantes spectrum esse, & licet sit illis ipsis locutus, Petrus tamē visum videre se animo ducens, haud prius Christum esse credidit, quàm experimento cognovit qui ejus jussu super aquam itidem ambulavit: adeò fallacias dæmonum usitato more factas timebant. Ad rem redeo. Et quia spiritus erant tenues, sibi geniorum nomen assumebant, quod genios singulis binos,

A

*Genij homini-
bus attributi.*

attribuit antiquitas, qui dæmones quoque vocantur, nec hominibus modo, verum etiam locis & ædibus, quorum alter nobis perniciem moliretur, alter prodesse studeret. De hoc bono custode non est quod ambigatur, quando teste *Matth. cap. 18.* Christus docet nos in angelorum tutela esse, dicens: Dico enim vobis, quod angeli eorum in cœlis, semper vident faciem patris mei. Hunc locum divus Hieron. ita explanat: Magna dignitas animarum, ut unaquæque habeat ab ortu in custodiam sui angelum delegatum. Item hi dæmones ostiatim domos occupabant, facileq; insinuabant se corporibus hominum,

*Dæmones ho-
mines corrū-
pentes.*

& occultè in visceribus operti, valetudinem corrumpabant, morbos citabant, animos somniis territabant, ac his malis cogebant mortales ad sua decurrere auxilia, petereque suppliciter responsa, quibus semper ambiguos deditâ operâ addebant exitus, ne suam patefacere ignorantiam. Sed hæc nocendi tela postremo illis adempta fuere prout fusius explicabitur, cum de nostræ Christianæ religionis principio, & institutis dissetetur. Per hæc igitur maleficia dii putabantur, ita

*πολυθσία eius
que opinionēs
variæ.*

ut alii alios, sicut inferius docebimus, & deos nuncuparent, & summa religione colerent. Sic opinio de multitudine deorum, cum à simulachris ad invisibiles spiritus cogitatio raperet, uti vera, usque eò crevit, ut major propè cœlitum populus, quàm mortalium haberi cœperit. Unde post innumerabiles Philosophorum de diis undique sententiæ confluerunt, qui sese abjectis omnibus publicis atque privatis actionibus quærendæ ac investigandæ veritatis gratiâ, ad doctrinæ studium contulerunt. Thales enim Milesius, qui primus, teste *M. Tullio in primo de natura deorum volumine*, de talibus rebus quæsit, Aquam esse dixit à qua nata sint omnia, Deum autem esse mentem, quæ ex aqua cuncta formaverit. Pythagoras definivit Deum esse animum per naturam rerum omnē intentum, &

comme-

Commeantem: ex quo omnia quæ nascerentur animalia vitam capere. Cleanthes & Anaximenes Aërem Deum statuerunt. Virgilius *in secundo Georgicorum*;

*Tum Pater omnipotens fecundis imbribus æther,
Coniugis in gremium lata descendit, & omnes
Magnus alit magno commixtus corpore fœtus.*

Anaxagoras Deum esse censuit infinitam mentem, quæ per se ipsam moveretur. Antisthenes dixit multos esse quidem deos populares, unum tamen naturalem summæ totius artificem. Chrysippus naturalem vim divinâ ratione præditam, interdum divinam necessitatem Deum vocat. At Zeno divinam naturalemque legem. Xenocrates vero octo deos esse putavit. Quidam autem deos esse, aut sibi minimè constare dixerunt, aut prorsus sustulerunt: nam Protagoras sese negavit omnino de diis quid liqueret scire, id est, an aliqua esset Divinitas, necne: propter quod Athenienses eum suis finibus exterminarunt. Diagoras vero Atheos, item Cyrenaicus Theodorus, nullum esse omnino Deum existimarunt. Epicurus Deum quidē esse dixit, sed nihil cuiquam tribuentem, nihil gratificantem, nihil curantem. Lucretius;

Non bene pro meritibus capitur, nec tangitur ira:
Item Virgilius in Damone;

Nec curare deum credis mortalia quæquam?

Quare nō temerè Cicero *in extremo I. libro de Naturâ deorum* ait: Si talis est Deus, ut nullâ gratiâ, nullâ hominum charitate teneatur, valeat, &c. Quo fit: ut nihil ab Epicuro absurdius dici possit: si is enim talis est, ut ait, non utique Deus appellandus est, sed immane monstrum: quapropter ex animis hominum radicitus religionem extraxit. Anaximandri autem *sicut testis est M. Tullius*, opinio est: nativos esse deos longis intervallis orientes occidentesque. De huiusmodi igitur deorum origine eatenus nobis edifferend.

*Aegyptiorū
Dii.*

Saturnus.

*Gentium Va-
riarum dii
arii*

dum est, quod ad ipsam veritatē veniamus. Aegyptii apud se deorum genus primum extitisse gloriantur, ut pote qui, sicut infra ostendemus, primi omnium, teste *Diodoro Siculo libro suarum historiarum primo*, geniti, duos esse deos, & eos æternos arbitrati sunt, Solam & Lunam: & illum quidem Osirim, hanc Isim, certâ nominis ratione appellarunt. Verum *Latantius in primo Divinarum Instit. volumine Saturnum* omnium deorum parentem vocat, quod, *auctore Ennio in sacra historia*, ex Ope Jovem, Junonē, Neptunum, Plutonem & Glaucam filios suscepisset, qui cum de mortalibus plurimum essent benè meriti, dii habiti sunt. Sed multi deniq; sunt deorum ortus, cum singuli populi, ut *Perseus Zenonis auditor* ait, eos à quibus magna utilitas ad vitæ cultum esset inventa, vel gentis & urbis conditores, vel foeminas castitate insignes, seu viros fortissimos, etsi mortali genitos, in numero deorum habuerint, ut *Aegyptii Isim, Mauri Jubam, Afri Neptunū, Macedones Gabyrum, Persæ Mithrā, Rhodii & Massagetæ Solem, Pœni Uranium: Latini Faunum, Sabini Sabum, Romani Quirinum Athenæ Minervam, Samos Junonem, Paphos Venerem, Delphos Apollinem, Lemnos Vulcanum, Naxos Liberum, Cretenses Jovem, Armenii Anaitidem, Babylonii & Assyrii Belum, Berecyntes Rheam: & alii alios denique ex hominibus: & quod dictu post homines natos valdè pudendum ac importunissimum est, ex animalib⁹ deos fecerint, sibiq; constituerint. Hinc Græci, teste Herodoto in primo*, non temerè sentiebant deos ex hominibus esset ortos. Quare esset admodum difficile, deorum originem definire, cum dii ipsi præsertim vanissimi, nullumque eorum genus nō mortale fuerit, quandoquidem illi fugas, mortes, & vulnera perpeffi sunt. Quanto igitur rectius est, cō oculos & orationem tendere, ubi veri Dei sedes est: quem purâ, integrâ, incorruptâ & mente & voce venerari

nerari debemus. Quanquam de Deo loqui, & vera dicere, ut sapientes ajunt, periculosum est, id quoniam oculi intueri nequeunt, cum siquidem accessu lucis & fulgore aspectus mortalis, qui nobis divino munere tributus est, prorsus amittitur, neque animo, neque ullâ mentis acie concipi potest, ut probè admodum Simonides poëta sapientissimus docuit: namq; cum ab eo, auctore M. Tullio, tyrannus Hiero quæsisset, quid, aut qualis esset Deus? Deliberandi causâ sibi unum diem postulavit: cum idem ex eo postridie quæreret, biduum petivit: cum sapius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quæreret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. Id quod si fecissent Philosophi, qui more Andabatarum in tenebris versantes, tot deliramenta commentati sunt, profectò Deum Creatorẽ suum tam impiis sententiis non offendissent. Satiùs enim propè est vera ignorare, quàm falsa docere. Semper itaque Deus est unus, qui teste Macrobio vices temporum nesciens, in uno semper quod adest, consistit ævo, & rerum omnium principium nominatur, qui apud Esaiam ait: Ego sum Deus, ante me non fuit alius, & post me non erit cujus, ut Cicero libro Tusculanarum I. inquit, nulla est origo: dicente Mose, In principio creavit Deus cælum & terram. Et Divus Hieron. epistola 4. ad Damasum scribens ait. Una est Dei sola natura, quæ vera est: ad id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Deinde & subdit: Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, Essentiæ verè nomen tenet, &c. De quo Vergilius, tametsi longè fuit à veritate, naturâ tamẽ ducente, ita lib sexto Aeneidos cecinisse videtur,

*Simonidis
pro crastina-
tio.*

Deus unus.

*Principio cælum ac terras camposq; liquentes,
Lucentemq; globum lunæ, titaniaq; æstra
Spiritus intus alit totamq; infusa per artus
Mens agitat molem & magno se corpore miscet.*

Et Ovid. in 12. Metamorphoseos,

Ille opifex rerum mundi melioris origo,

Atque reliqua. Et Plato quoque qui omnium sapientissimus judicatur, unum Deum nominat, & ab eo hunc mundum esse factum confirmat: quem licet nobis, ut poetis, invocandi mos non sit, hoc tamen de primis rerum inventoribus opus orsis prosperos successus præstet, omnibus oramus precibus, quando Deum dictum putant, quod omnia dat commoda hominibus: licet alii nominatum Deum velint ex verbo græco θεός, quod Deum significat, sive quod ei nihil desit, vel ὁρᾶν τὸ θεῶν, quod est video, speculator: aut ἐπὶ τὸ θεῶν, quod dicitur timor. Utrumq; divus Ambrosius probat scribens: Deus dicitur, quod spectet omnia & timeatur à cunctis.

*Etimologia
vocalis, De
us.*

CAP. II.

De initiis rerum.

ET si nostri operis exordium esse videbatur, ut primum de rerum initiis differerem, deinde verò, ut deorum originē traderem, qui ab iisdem principiis, ut ostendimus, ortum habent, veri tamen Dei religio me movit, fecitque, ut ab eo qui ante omnia est, hoc opus inchoare maluerim. Hoc igitur loco aliquantò rationabilius Philosophorum de rerum primordiis sententias, donec ad veritatem me sensim insinuavero, percurreremus. Thales itaque Milesius unus ex septem sapientib, aquam (sicut supra demonstravimus) dixit esse initium rerum, Deumq; esse eā mentem, quæ ex aqua cuncta gigneret. Contra Hippasus Metapontinus & Heraclitus Ephesius, qui ppter obscuritatem scripturæ teste divo Hieronymo contra Iovinianum à Græcis σκοτεινός, idest, tenebricosus est appellatus, omnia igne procreari censuerunt. Empedocles verò ex quatuor elementis. Hinc Lucretius,

*Philosophorū
de rerū prin-
cipis opinio-
nes*

Ex imbri, terra atq; anima nascuntur & igne.

Anaximenes principiū Aera opinatur. Metrodorus Chius sempiternum esse Univerſum dicit. Epicurus autem, qui ex Democriti fontibus ſuos hortos irrigavit, ponit duo principia, Corpus & Inane : omne enim quod eſt, aut continet, aut continetur : corpus vult eſſe atomos, id eſt, quasdam miniſſimas partes, quæ rotundæ, id eſt ſectionem non recipiant. Unde atomi dictæ ſunt, quas infuſis p̄ fenestram ſolaribus radiis videmus. Inane verò dicit ſpatium in quo ſunt atomi. Ex his principiis quatuor, ignem, aërem, aquam, terram, vult creari, & ex illis cætera. Ex quo Maro, in *Sileno* ait,

Namq; canebat, uti magnum per mane coacta

Seminaterrarumq; animaq; marisq; fuſſent.

Et liquidi ſimul ignis, ut his exordia primis

Omnia & ipſe tener mundi concreverit orbis.

De Philoſophorum ſententiis hæc dicta ſint : ea nunc quæ ſacris continentur literis, prodamus ne rationis, aut veritatis expertes eſſe videamur. Deus igitur ab initio, (uti Moſes teſtatur, & ex eo Joſephus in *primo Antiquitatum Judaicarum* pleniffimè edocet,) ex nihilo cuncta fecit. Joannes quoque Evangelifta : Omnia per ipſum facta ſunt. Id quod Lactantius Firmianus *lib. Diſcinarum inſtitut. 2.* perſpicuè demonſtrat ſcribens : Nemo quærat, ex quibus iſta materiis tam magna, tam mirifica opera Deus fecerit : omnia enim fecit ex nihilo. Et *alibi* : Deus autem facit ex eo quod non eſt. Et in *lib. de i: a Dei* : Unus eſt igitur inquit, Princeps & origo rerum Deus. Et divus Hieronymus : Quis dubitat Deum omnium creatorem ? Idem Plato in *Timeo* ſenſit & docuit. Atque tale rerum deniq; omnium verum principium fuit, unde geniti homines multa quæ ad uſum vitæ pertinent, deinde adinvenierunt : de quibus cum ego ſcripturus ſim, operæ pretium me feciſſe duco primum rerum originem prodidiſſe, ut intelligeretur, unde materia orta

*Sacrarum li-
terarum de
Deo ſententia*

esset ex qua homines, qui ex eo quod est faciunt, aliquid effinxerint.

CAP. III.

De primo hominum ortu, & linguarum varietatis origine: an Romanis lingua una eademq; latina communis fuerit, necne: atq; ibidem de prima gentium divisione.

*Duplex, de
ortu hominum
opinio.*

Prima hominum origo, ut testis est Diodorus, apud præstantissimos viros, qui de natura rerum tradiderunt, duplex fertur: quidam enim ingenitum mundum & incorruptibilem, & genus hominum sine ullo ortus principio, ab æterno fuisse opinati sunt: cujus sententiæ, teste Censorino fuerunt Pythagoras Samius, Archytas Tarentinus, Plato Atheniensis, Xenocrates, Aristoteles Stagyrites, multiq; alii Peripatetici idem senserunt, dicentes, Omnium quæ in semipiterno isto mundo fuerunt, & futura sunt, principium fuisse nullum, sed orbem esse quendam generantium nascentiumq; in quo uniuscujusq; geniti initium simul & finis esse videatur. Quidam verò mundum genitum & corruptibilem arbitrati sunt, & homines ortus initium tempore esse consecutos. Quapropter Aegyptii apud se à principio, primos homines genitos esse ferunt, cum propter soli felicitatem, aërisq; temperiem, tum propter Nilum, qui multa ob limi ubertatem generet & suapte naturâ nutriat. Nam, eodem Diodoro auctore, in Thebaidis agro mures gignuntur, qua ex re multum stupent homines; cum priorem quorundam partem pectore tenus animatam moveri in limo videant, posteriore nondum inchoatâ, sed informi. Verum Psammeticho regnum adepti cum incessisset cupiditas dignoscendi qui revera primi hominum extitissent ex eo tempore didicerunt Phrygas primos fuisse

*Mures ex li-
mo.*

fuisse, se verò secundos, Psammetichus enim, *veluti libro secundo testatur Herodotus*, cum haud aliter deprehendere posset, duos pueros recens natos inter pecora educandos pastori tradidit, jubens neminem coram eis vocem edere, ne alicujus sermonem perdiscerent, ut qualis esset prima vox, quæ erumperet, intelligeretur. Pueri itaque biennio post passâ januâ (intus enim à capris nutriebantur) ambo porrectis pastori manibus, *Βεχδσ*, id est Bechus, clamitarunt: quo quidem verbo Phrygas constat panem appellare. Tale igitur modo, Phrygas primos omnium natos comperitum est. *Βεχδσ*
 Cæterum magna diu inter Aegyptios & Scythas, *audore Iustino lib. secundo de generis antiquitate*, contentio fuit, in quo certamine superatis Aegyptiis, Scythæ antiquiores visi sunt. Aethiopes itidem ferunt primos hominum omnium creatos esse, & ejus rei conjecturam faciunt, quod non aliunde homines in eam regionem accesserint, sed in ipsa geniti meritò indigetes omnium consensu appellentur: de quibus Diodorus *libro quarto* ita disserit: Et equidem simile veri est, eos qui sub meridiem habitant, primos è terra fuisse homines genitos: nam solis calore terram quæ humida est, arefaciente, atque omnibus vitam dante, decens fuit locum soli propinquiorum primò naturam animantium tulisse. Hinc Anaximander Milesius ex aqua terraque calefactis homines exortos esse tradit. Empedocles ferè idem confirmat: ait enim, membra singula ex terra quasi prægnante, passim edita: deinde coisse, & effecisse solidi hominis materiam, igni simul & humori permistam. Democritus Abderites ex aqua limoque primùm homines creatos esse dicit. Zeno autem Citicus principium humano generi ex novo mundo constitutum putavit, primosque homines ex solo adminiculo divini ignis, id est, Dei providentiâ genitos. Poëtæ verò fingunt homines pri-

Psammetichus factum.

Βεχδσ

Indigetes.

mum aut Promethei molli luto esse formatos, aut Deucalionis Pyrrhaque ex duris lapidibus natos, Vergilius,

— *Quo tempore primum*

Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem,

Vnde homines nati durum genus.

*Hominis primi
ortus*

Verum ne huiusmodi ineptias referendo, probare videamur, ea quæ sacris continentur literis ac longè veteriora sunt, aperiamus. Primus hominum ortus apud Judæos fuit. Deus enim divum pater atque hominum Rex, *ut Poëta ait*, perfecto mundo (*auctore Iosepho in primo Antiquitatum Volumine, ut etiam in Veteri est Instrumento*) Adam primum omnium ex limo hominem fecit, dicente etiam Ovidio:

Natus homo est, sive hunc diuino semine fecit

Ille. opifex rerum, &c.

*Primi homi-
num parētes*

Et divo Hierony. *Epist.* 49. Fabricatur homo de limo. *Et alibi* : Deus nos ad imaginem sui tales condidit. Quare Lactant. *in* 6. scienter hominem Dei simulachrum appellat. Item *de opificio Dei* : Vas est, inquit, quodammodo fictile, quo animus, id est, homo ipse verus continetur, & quidem non à Prometheo fictum, ut Poëtæ loquuntur, sed à summo illo rerum conditore & artifice Deo. Et Cic. hoc idem tradidit, quamvis expers cœlestium literarum, *in primo de legibus* sic scribens : Hoc animal providum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quem vocamus hominem, præclarâ quadam conditione generatum esse à summo Deo : solus enim est ex tot animantium generibus atque naturis, particeps rationis & cogitationis, cum cætera sint omnia expertia, Adam itaque primus à Deo creatus, postquam illius mandatum fregit, uti divo Hieronymo placet, ductâ in matrimonium Evâ, totius futuri generis auctor fuit. Idem Hieronymus : Duos homines ab exordio fecit Deus, ex quibus totius humani generis sylva descendit.

scendit. Ita deinceps homines tanquam omnis rei expertes, nulloque subsidio fulti duram agebant vitam, sed paulatim, quemadmodum Vergilius ait, varias meditando extuderunt artes, nam multarum rerum notitiâ perceprâ, necessitate compulsi, brevi tempore cæteras vitæ hominum commoditates adinvenerunt. Tunc igitur variæ venere artes, quando sicut idem poëta canit,

—*Labor omnia vincit*

Improbis, & duris urgens in rebus egestas.

Cæterum cum Deus, ut docuimus, hominem fecerit, illique in ore linguam incluserit, quæ sola animi interpretres, vocem motibus variis in verba distinguit, non immeritò quispiam mirabitur, undè tanta homini sermonis varietas innata sit, ut quot orbis regiones sunt, totidem hominum linguæ sint: cujus rei originem non prætereundam putavi. Cum enim Nemroth filius Cham, filii Noë, post diluvium hominès à Dei timore aquarum vim formidantes avocare conaretur, spem suam in propriâ virtute ponendam ratus, turrim, velut alibi appositè dicemus, altissimam ædificandam suadebat, quam aquæ superare non possent. Iis itaque jam incepto opere ita insanientibus, Deus linguam divisit, ut per multas absonasque voces intelligentiâ inter se carerent. Hæc igitur tot linguarum quibus etiam nunc homines utuntur, varietatis origo est: *auctor Iosephus in primo Antiquitatum.* At hic non abs re videtur esse, ut aliquid dicatur de antiqua inter doctos controversia, quærentes utrum Romani generatim latinè loquuti sint, an duplicem habuerint linguam, quemadmodum nos, & Græci, ac aliæ gentes ad hodiernum diem habemus, qui alteram vulgarem & vernaculam, alteram Latinam & Atticam appellamus. Et ne in re, meo iudicio, perspicua laboremus, eam ex Cic. teste locupletissimo, planam faciemus: is enim in lib. 3. de oratore, ait, certam fuisse Romani generis urbisq; propriam vocem, idque probat ex-

Artium inventio

Varietatis Linguarum origo

Romana lingua an varia

Lælia Romana.

emplo Læliæ mulieris, qua ita loqueretur, ut qui eam audiret, sibi Plautum, aut Nævium audire videretur. Sed ut ne quispiam putaret, Læliam alteram linguam dedicisse, id est, latinam, alteram domi ab ineunte ætate patrio sermone imbibisse, paulò inferius inquit: Nemo enim unquam est oratorem, quod latinè loqueretur, admiratus: si aliter, irridebant. Item *de perfecto oratore*: In versu quidem theatra tota exclamant, si fuerit vna syllaba aut brevior, aut longior. Et *lib. 1. Tuscul.* Frequens enim confessus theatri in quo sunt mulierculæ & pueri, movetur audiens tam grande carmē. Hæc ille. Ex quo satis patet unam linguam, & eam quidem latinam, omnibus communem fuisse, quando pueri & mulierculæ latinè sciebant. Verum ille erat literarum peritus, qui verborum delectum habere, ac eum recto aurium judicio ponderare scivisset, id quod sine literis fieri non poterat: nam omnes Romanos latinè locutos, non item literas scisse, ex ejusdem quoq; testimonio liquet, qui *in Bruto* T. Pomponium Atticum ita loquentem facit: Vides elocutionem emendatam latinam, cujus penes quos laus adhuc fuit, non fuit rationis, aut scientiæ, sed quasi bonæ consuetudinis. Et subjicit: T. Flaminium qui cum Q. Metello Consul fuit, pueri vidimus, existimabatur benè latinè, sed literas nesciebat. Est igitur quisquam, qui, si ista consideraverit à principe latinitatis dicta, possit suspicari perinde Romanis non unam fuisse linguam ac nobis est? Namque ut apud Romanos illi minus purè & ornatè loquebantur, qui extra urbem vixissent, ita apud Latinos, partim barbaries à feris populis qui Italiam aliquando occuparant, profecta, partim vetustas sermonem domesticum jam pridem infuscaverat. Ad prima redeo. Idem Josephus inde quoque factum prodit, ut post ejusmodi linguarum discrimen, ex Noë pronepotibus, & ex iis, qui ab illis orti sunt, inter se quam primum divisi, alium alias terrarum

Hæc posterius.

errarum oras velut in colonias profecti occuparint, atque ita securum, ut non solum gentes populiq; quorum conditores fuissent, ab eorum sint nominibus appellati, sed pleræque etiam urbes inde nominatae. Cæterum Græci postea barbaram vocem abhorentes aut illa ex integro, ut idem ait, immutarunt, aut, magna ex parte inversa, ut à prisca voce multum discreparint, effecerunt. Probat tamen adhuc quædam durare, quæ veteri opinioni cōsentiant, id est, in Phœnicia Tyrum, Tharsum in Cilicia, Cappadoces, Paphlagonas, Pamphilios, Phryges, Palæstinos, Cilices, Sabæos, Syros, & ad meridiem Aegyptios, Lybes & Mauros. Adijcit etiam Medos, Armenios, & Iberas quæ sanè nomina sunt ab ipsarum gentium conditoribus, cui iidem & Hebræi fuerunt, ab Noë prognati. Eusebius etiam docet idem, *ita Chronicorum libro scribens*: Filii Noë, Sem, Cham, & Japhet. Filii Sem, Elam, unde Elamitæ: Assur, unde Assyrii: Arphaxad, unde Arabi: Lud, unde Lydi, Aram, unde Syrii. Aramei autem Syriacè dicuntur filii Aram. Filii Cham, Chus, unde Æthiopes: Mestres, unde Ægyptii: Furfur, unde Æthiopum gens, Chanaan, Chananæi. Filii autem Chus, Saba, unde Sabæi dicti: Evilat, gens Evileca. Filius Japhet Gomer, filius Gomer Ascenez, unde gentes Gothicæ. Hæc ille. Sicut item æquum est credere, ab illis alias nationes profectas, quæ deinde orbem ipsum multitudine oppleverint.

Græci.

Gentes ex Noa filius.

CAPUT. IV.

De origine conjugij, & vario apud gentes usu: & qui in propatulo pecudum more coirent: ac queis liceret ante virum, novam inire nuptam: & ibidem de divortij initio, ac qui in matrimonio veterum ritus.

DEus simulatque mundo cæterisque rebus summam manum imposuerat, ut Moses tradit, postremò hominem finxit, propter quem haud

dubiè ipsum mundum, sicut M. Tullius *in 2. de natu-*

Hominis forma Deorum probè docet, cunctaque animalia fecerat: *Utrumquè etiam testatur Ovidius in primo Metamor-*
phoseos dicens:

*Sanctius his animal, mentisque capacius alta
 Deerat adhuc, & quod dominari in cetera posset,
 Natus homo est.*

Et Cicero *in primo libro de Legibus* ait: Nunc quoniam hominè: quod principium reliquarum rerum esse voluit, generavit & ornavit Deus. Et Iosephus, Deus hominem omnium dominum fecit. Plinius quoq;: Principium jure tribuatur homini, cujus causa videtur cuncta alia genuisse natura. Etenim, uti eleganter idem Cicero inquit, Quis Cælum suspicit, nisi homo? quis solè, quis astra, quis opera Dei miratur, nisi homo? terrenorum item commodorum in quo est dominatus, nisi in homine? nam nos terram colimus, ex ea fructum capimus, nos navigamus mare, nos pisces, nos volatilia, nos quadrupedes in potestate habemus. Cuncta igitur propter hominem Deus fecit, cum usui hominum omnia cesserint. Proinde ad propagandū

Fœmina creatio & matrimonij institutio humanum genus, ut una non interiret ætate, necessum erat & fœminam formare & eam deinde viro, ne more ferarum degerent, sacris quibusdam connubii vinculis adjungere. Quare Deus (quæ finxerint fabulæ postea subjiciam) Adam, *auctore Iosepho in primo Antiquitatum*, quem primum fecerat hominem, antequam (sicut quidam volunt) peccaret, confestim Evam ad ipsius hominis exemplar confectam matrimonio copulavit, ut inter se permisti sexus propagare sobolem possent, & omnem terram multitudine opplere. Divus autem Hieronymus *in Epistola ad Eustochium, de virginitate servanda*, id à Deo factum tradit, postquam Adam & Eva ejus mandatum sunt transgressi, sic scribens: Eva in paradiso virgo fuit, post pelliceas tunicas initium sumpsit nuptiarum. Item *in libro contra Iovinianum*. Ac, inquit, de Adam quidē

& Eva illud dicendum, quod in Paradiso ante offensam virgines fuerint, post peccatū & extra paradisum statim nuptiæ. Atque hæc vera conjugii origo. Cæterum antiquitas, *auctore Trogo*, tradidit Cecropem Atheniensium regem ante Deucalionis tempora matrimonium constituisse, propter quod hunc bifrontem prodidere. Verūmenim verò haud unum omnes matrimonii fœdus faciebant. Porro Numidæ, Mauri, Aegyptii, Indi, Hæbræi, Persæ, Garāmantes, Parthi, Iaxili, Nasamones, & Thraces, atque omnes penè barbari singuli pro opibus, quisque quam plurimas uxores, alii denas, alii plures habebant. Scythæ, Agathyrsi, Britannii, Attici, promiscuas uxores & liberos ex Platonis republica communes habere, & more pecudum lascivè coire. Massagetæ singuli singulas ducebant uxores, sed communiter utebantur, uti apud Britannos etiam, *teste Cæsare*, fieri consuevit. Apud Arabes, qui felicem incolunt Arabiam, consuetudo erat, ut una omnibus consanguineis uxor esset: ex iis enim, *teste Strabone libro 16. Geographia*, qui primus ingrediebatur, posito pro foribus baculo (nam baculum ex more quisque gerebat) cum ea coibat, ipsa tamen cum natu grandiore noctes agebat. Quapropter omnes omnium erant fratres. Adulter apud eos capite damnabatur, qui ex eo deprehendebatur, quod alius generis esset. Hoc memoriâ dignum aliquando accidit. Erat enim cujusdam regis filia mirâ quidem pulchritudine, cui quindecim erant fratres, qui ejus omnes æquè amore flagrabant, propterea alius sub alium continenter ad eam ingrediebatur. Illa autem assiduo coitu jam defessa, rem hujusmodi commentata est; fecit enim surculos, non utique fratrum surculis absimiles, ac statim ut quispiam exhibat, surculum aliquem similem ante januam ponebat, quò fratres, qui deinceps sequebantur, surculum pro foribus fixum cernentes, eorumq; aliquem intus esse arbitra-

*Matrimonii
inveniendi va-
ria ratio.*

*Assutic fœ-
mineæ exen-
plum.*

tes,

tes, ab ingressu arcerentur. Verum cum aliquando omnes in foro essent, unus ad fores accessit, & cum baculum vidisset, suspicatus adulterum intus esse (sciebat enim, se omnes fratres in foro reliquisse) currens ad patrem sororem stupri accusavit, sed cognita re, eam falso criminari convictus est. Babylonii & Assyrii uxores ex publica auctione emebant, quod hodie apud Arabes ac Saracenos servatur. Cantabri uxoribus dotes dabant. Alii cum sanguine conjunctis coibant, præsertim cum matribus, & sororibus, quas etiam in matrimonium ducebant, ut Anthropophagi, Medi, Magi, & Æthiopum quidam atque Arabes. Apud Nasamones & Augylas Lybiæ populos moris erat, cum quis primum duxisset uxorem, ut sponsa primâ nocte cum singulis convivis coiret, Veneris gratiâ, post perpetuam castitatem servaret. Adyrmachidæ Pœnorum populi, qui ad Ægyptum pertinent, teste Herodoto lib. IX. soliti erant virgines nupturas regi exhibere, qui quam vellet, primus vitaret. Fuit idem mos apud Scotos, ut novam nuptam dominus loci ante virum comprimeret. Quod nempe institutum post homines Christianos natos turpissimum, Malcolmus tertius eorū Rex, Princeps optimus, sustulit circiter annum salutis humanæ M. XC. constituitq; ut nubentes pudicitiae redimendæ causâ locorū dominis nummum aureum penderent, id quod hodie etiam servatur. Lydorum filiae eatenus vulgato corpore questum faciebant, quoad sibi dotem comparassent, deinde nubebant. Alii demum sine conjugibus degere, ut quidam Thraces, qui Cristæ, id est, creatores vocantur: & Esseni tertium apud Judæos Philosophorum genus. Ex his autem in proparulo pecudum more concumbebant Indi, Massagetæ, Nasamones, & Anthropophagi. Sanè hinc videre licet, quàm turpiter isti omnes libidini fræna laxarent. Sed quid mirum est, gentes hujusmodi, quæ lumine carebant, hoc est,

Deum

Uxores venales.

Incestus

Regis perivilegium

Scotorū mos

Deum ignorabant, libidine flagrant in omne nefas
 ruisse: nulloq; discrimine, omne facinus factu, dictu-
 ve pudendum, ac fœdum edidisse? Nos igitur multò
 profectò iis fœliciores sumus, quibus ipse Deus, teste
Hieronymo contra Iovinianum, & ad *Eustochium de*
virginitate servanda illud magnum matrimonii fœd⁹
 constituit, quod nunc homines Christiana religione
 imbuti, una duntaxat uxore cōtenti longè me hercu-
 le! sanctius servant, atque venerantur quàm olim He-
 bræi, qui tametsi primi à Deo id acceperunt, uxorum
 tamen multitudine (plures enim, ut diximus, habe-
 bant) fœdè turpificabant. Id tamen qua ratione apud
 illos factum aliquando fuerit, docebimus in quinto
 hujus operis volumine, cum de re Christiana agetur:
 ibidemque declarabitur, quotus olim, ac nunc, pro-
 pinquitatis gradus sit nubentibus interdictus. Sed do-
 mum revertamur. Romanorum quoque inviolatum
 prorsus matrimonium fuisset, si divortium non ha-
 buisset, qui licet in cāsa esset, quamobrem matronæ
 constantius pudicitiam tuerentur, id tamen non tam
 facile religio sancta concedit. Primus enim Spurius
 Carvilius (*Dionysio Halicarnasseo libro secundo*, &
Plutarcho in vita Rōmuli; auctoribus) anno urbis
 cōditæ DXXXIII. M. Pōponio II. C. Papyrio C O S S.
 cum uxore sterilitatis cāsa divortium fecit. Hinc sa-
 nè cognoscere licet, jam inde ab initio apud Romanos
 fœdus matrimonii sanctissimū fuisse; quando tan-
 diu inviolatum permanfit, & Sp. Carvilius, qui quan-
 quam coram Censoribus juratus se matrimonium li-
 berorum rātum causā colere, illud violarat, postea ob
 id facinus semper à populo malè audivit. Quod ex
 Moſis decretis tralatitium esse constat qui primus di-
 vortii auctor fuit, ut extat in *Deuter. cap. 24.* Moſes
 n. videns, auctore Hier. Judæorum alios avaritiā, alios
 molestiā domesticā, alios libidine commotos, suas
 uxores injuriā, & aliquando morte afficere, quo sibi

Divortium
apud Ro-
manos.

Carvilius

Divortii
auctor.

Divortii forma.

integrum foret novas ducere uxores, aut ditiores, pulchriores, junioreſvè, ut domesticæ quieti conſu-
leret, facultatem illis dedit divortii faciendi cum pri-
oribus uxoribus: ſed voluit, ut vir daret uxori ita re-
jectæ libellum divortii, in quo *teſte Iosepho lib. Iuda-*
ica Antiquit. 4. in hanc fermè ſententiam ſcriptum
eſſet, Promitto me non repetiturum te: quo ſic mu-
lier poſſet cuivis ruruſum nubere. Nec de ea realiter
eſt lege ſancitum, ne fieret contra illud, Quod Deus
copulavit homo non ſeparet. Ac ita permiſſu Moſis,
non juſſu, divortium primùm apud Judæos factum, cō-
ſtat Teſtatur utrumque Chriſtus *apud Matth. cap.*
19. Quod Deus copulavit, homo non ſeparet: & ſub-
jicit, Moſes ad duritiā cordis veſtri, permiſit vobis re-
pudiare uxores veſtras: cæterum ab initio non fuit ſic:
Ad duritiā dixit, quod ſævitiā exercuerint in uxo-
res, quas nimis ferum ac durum ſit non diligere. Iſtuc
exin divortium minimè reſpuendum Chriſtus ſanxit,
ſi ſtupri tantum cauſa factum eſſet. Atque hæc de di-
vortii Judæorum Romanorumque primordio dicere
habui. Sed differebant tamen quod apud Hebræos nō
erat mutuū divortiis, ſed ſoli marito ſas erat ab uxo-
re diſcedere: contrā apud Romanos utrique licebat id
facere. Sed age jam dicamus, qui in matrimonio fue-
rint veterum ritus, qui que adhuc durent. Apud Ro-
manos, *teſte teſto* patrimi & matrimi pueri tres, id eſt
qui patrem & matrem haberent, nubentem ducebant,
unus qui facem ex alba ſpina præferret, (nam noctu
us ait Plutarchus in Proplematis, nubebant) duo qui
ſponſam tenerent: & ea fax vel Cereris honore præfe-
rebatnr, ut quemadmodum Ceres mortales alit, quæ
terræ mater, ac cunctarum frugum creatrix habetur
ita nova nupta mater familias poſt facta, filios nutri-
ret. Quod quum hodie, tum præcipuè in Anglia ſer-
vatur, ut duo pueri velut paranymp̃hi, id eſt, auſpi-
ces, qui olim pro nuptiis celebrandis auſpicia capie-
bant,

*Hebræorum
& Romano-
rū divortii
differentia.*

*Ritus in me-
trimonio cō-
firmando.*

bant, nubentem ad templum, ubi ei & marito sacerdos benedicat, & inde domum duo viri deducant, & tertius loco facis, vasculum aureum, vel argenteum præferat. Spicea item corona sponsa redimita caput, præsertim ruri, ducitur, vel manu gerit ipsam coronâ, seu dum ingreditur domum, boni omnis causâ super ejus caput jacitur triticum, quasi inde consecutura sit fœcunditas. Interim autem Talassii nomen sæpè invocabatur, velut virginitatis assertoris, quòd ei in raptu Sabinarum virgo obtigisset, aut quòd matrèsfamilias sic operum & lanificii admonerentur, per Talassii vocem, qui dicitur Calathus ad id aptus. Inde factum quoque est auctore Plutarcho & Plinio, ut sponsæ colum lana comptam cum fuso secum ferrent, quod in Venetia regione Italiæ adhuc durat. Dabantur præterea ante viri congressum, ignis & aqua attingenda, quòd iis elementis purgatio fieret, sicut alio loco dicitur, per hoc significando castam ac puram futuram. Item sponsæ introductæ potio factitia portigebatur degustanda. Ovid. in Fastis:

Nec pigeat tritum niveo cum lacte papæ er

Sumere, & expressis mella liquata sacris.

Cum primum cupido Venus est deducta marito,

Hoc bibat, ex illo tempore nupta fuit.

Pro his omnibus nunc Romæ mel tantum degustandū tradunt. Sic sponsa apud Anglos, postquam benedixerit sacerdos, in templo incipit bibere, sponso & reliquis astantibus idem mox facientibus. Tum supra caput hastam de gladiatoris corpore eductam ponebant, tanquam promptum violati thori supplicium, vel quòd matronæ Junonis Curetis in tutela sint, quæ ita appellabatur à ferrendâ hasta, quæ Sabinorum lingua Curis dicitur: vel quòd nuptiali jure nubens viri imperio subjiciatur, quia hasta armorum & imperii summa est. Germani hunc morē nunc retinent cū primis. Fuerat insuper tã græcis quàm Romanis virginib⁹

Talassius.

Potio sponsalis.

Hasta in nuptiis.

Curis.

*Tribus as-
sibus nubere.*

*Coemptio
matrimonij*

consuetudo fascia genitalia succingere usque ad diem matrimonii. Quod Homer⁹ in *Odyssæa*, de Tyro virgine à Neptuno compressa testatur: & Catullus, Quod Zonâ solvit diu ligatam. Nova præterea nupta cinniligio præcingebat, id vir in lecto solvebat, factum ex lana ovis, ut cū illa in domū sublata, sic vir vinctus cinctusque esset. Itē Romæ, auctore Festo, nubentes solebāt asses treis ferre, atque unū quem in manū tenerent, tanquam virum ementes, marito dare: alterum quem in pede haberent, in foco larium familiare ponere, quod hodie nonnullis in Italiæ locis servatur: tertium in facciperio (ita Non. Mar. appellat hoc marsupij genus) in compito vicinali resonare certo tempore solere. Sed longè alia erat coemptio, quæ fiebat cum convenirent in manum, quam Boetius super Topicis Ciceronis, refert his cæremoniis consuevisse peragi: sese enim in coemendo in vicem interrogabant: vir ita, an sibi mulier materfamilias esse vellet? illa respondebat velle: item mulier interrogabat, an vir sibi paterfamilias esse vellet? ille respondebat velle. Ita mulier viri conveniebat in manum. Quo facto inter se junctis dextris, osculabantur ac postremò vir sponsæ digitorum annulo aureo ornabat, quasi eam sibi devinciens tali insigni pignore. Utrumque testatur Tertullianus lib. de *Virginibus velandis*, & in *Apologético cap. 6*. De hac coemptione rei uxoriæ meminit Vergilius in illo versiculo:

Teque sibi generum Tethys emat omnibus undis.
Sponsa rursus domus conjugalis postes ungebat adipe suillo, quod sic ab ea mala depulsum iri ducerent: unde ab ungendo uxor. Item non permittebat, transcendere limē, sed transportabatur, perinde quasi coacta pudicitiam amitteret. Ac non parū multa superstitionis plena alia alibi servabantur, quæ otiosum omninò duximus commemorare.

C A P.

CAPUT. V.

*De religionis origine, & qui colendorum deorum
primi auctores fuerint, & Deo vero
sacrificaverint.*

Non dubium est, quin homines, qui antea agrestem vitam sine ullo rectore vivebant, primos suos reges laudibus ac novis honoribus usque eò ad cælum ferre cœperint, ut etiam dæmonum præstigiis adducti, veluti docuimus, deos appellarent sive ob miraculum virtutis, sive (ut solet) ad adulationem præsentis fortunæ sive ob beneficia in se collata. Itaque cū ipsi reges chari essent, magnum sui posteritatis sideriū relinquebant. Ex quo homines eorum simulachra fingebant, ut ex imaginum contemplatione voluptatem caperent: inde & honores illis habere tanquam diis cœperunt, virtutis præsertim acuendæ causa: nam libentius Reipublicæ periculum optimus quisque adibat: sciens virorum fortium memoriam honore deorum immortalium consecratum iri. Hac igitur ratione, ut dicitur docet Cyprianus in libro de Idolis, paulatim vana religio esse cœpit: cum primi parentes eorum ritum suos liberos, & illi suos, ac deinde omnes posteros imbuerent. Quare Jovis temporibus, auctore Lactantio, lib. 2. cap. 11. primò templa constitui, & novi deorum cultus esse cœperunt, vel paulò ante: quippe fieri potest sicut idem ait, vel ut ante, vel adhuc puero Jove, Melissus Jovis nutritor à quo, ut infra dicemus colendorum deorum ritus effluxit, colere instituerit alumni sui matrem, & aviam Tellurem & patrem Saturnum. Sed ut ad unguem origo constet, faciamus initium hujus rei fuisse tempore Beli patris Nini, qui anno ab orbe còdito circiter ter millesimo CLXXX. apud Assyrios primus regnavit. Hunc Belum sibi Deū nominatum Babylonii & Assyrii colebant. Ideo erant qui deorum cultus ab exordio rerum fuisse con-

Reges produs habiti.

Deorum cultus.

*Religio Sc-
ra.*

*Religiosi
unde dicti.*

*Deorum cul-
tus.*

tendunt. Veri autem Dei religio non equidem aliunde manavit, nisi ab ipso Deo; etenim Deus, teste *Lactantio in libro de ira Dei*, religionis causâ nos fecit, ut sibi nos statim geniti, justos & debitos honores haberemus, ipsum solum veneraremur, ipsum sequeremur, in ipso denique acquiesceremus, *uti est in Deuteronomii caput. 6.* ita jubente Domino: Deum tuum adorabis & illum solum coles. Ex quo hoc vinculo pietatis obstricti & religati Deo sumus: unde, ut eidem placet, religio nomen accipit. At Cic. *in secundo de Natura deorum*, à relegendo fluxisse opinatur, scribens: Qui autem omnia quæ ad cultum deorum pertinerent diligenter tractarent, & tanquam relegerent, hi dicti sunt religiosi ex relegendo: &c. Sed ad deorum cultores revertamur, de quibus magna apud auctores est quæstio: nam primi omnium Ægyptii, auctore *Herodoto lib. 2.* & *Strabone lib. Geographiæ 17.* diis & aras, & simulachra & delubra statuere, sacrificiaq; curarunt, ritusq; eos deinde peregrinis comonstrarunt. Quidam verò volunt Mercurium primum instituisse quibus sacris dii colerentur. At alii Mennam regem, auctor *Diodoro lib. 1.* Sed idem in quarto. Æthiopes primos Deos coluisse autumat, ita scribens: Afferunt autem deorum apud eos cultum primitus adinventum, sacra insuper pompas, celebritates, aliaque quibus diis honores impenduntur ab eis fuisse reperta. Quæ ex re ipsorum in deos pietate religioneq; inter omnes vulgarâ, videntur Æthiopum sacra, diis admodum grata esse. Hujus rei testimonium afferunt antiquissimi ac ferè celeberrimi apud Græcos poetarum, qui in sua Iliade, Jovem reliquosque unâ deos introducit in Æthiopiam, tum ad sacra quæ eis de more fierent, tum ad odorum suavitatem comigrantes. Æthiopes etiam dicuntur suæ erga deos pietatis premium tulisse, quod nunquam ab externis regibus subacti sint, semper enim liberi permanserunt. Verum *Lactantius lib. Institut. primo,*

primo, tradit Melissum Cretensium Regem primū diis sacrificasse, ac ritus novos sacrorumque pompas introduxisse. Hujus Amalthea & Melissa filiae fuerunt, quae Jovem puerū caprino lacte ac melle nutrierant. Quamobrem poetæ tradiderunt advolasse apes atque os pueri melle complexse. Alii præterea alia id genus sacra apud gētes adinvenērūt: veluti Faunus in Latio, qui *eodem Lactantio auctore*, Saturno avo sacra constituit. Quidam scribunt ante Faunum imperasse Janum, ac deorum cultū demonstrasse apud Romanos. Numa Pompilius novæ religionis auctor fuit, sicut Orpheus sacra liberi patris primus in Græciam introduxit, quæ Orgia vocabantur, quo nomine, *teste Servio super 4. Æneid.* olim apud Græcos omnia sacra dicebātur, quemadmodum apud Latinos Ceremoniæ. Item initiandi morem, atque alia mysteria intulit, *Diodorus & Lactant. Auctores.* At Eusebius non planè hoc sentit in 10. *de Evangelica præparatione*, sic scribens: Primus enim omnium ex Phœnicia, Cadmus Agenoris filius mysteria & solennitates deorum Græciæ tradidit, simulachrorum consecrationes etiam & hymnos, deinde ex Thracia Orpheus, Herodotus *verò lib. 2.* Græcos omninò religionem deorum partim ab Ægyptiis, partim à Pelasgis accepisse affirmat, & Athenienses ante omnes quādo in Græcia Dodonæum oraculum omnium vetustissimum conditum erat. Sed apud Græcos, sicut idem ait, Hesiodus & Homerus deorum opifices imprimis extiterunt: Cum Herodoto cōsentit Eusebius, qui *in præfatione* in Chronicon suū ita dicit: Cecrops Diphyes primus omnium Jovem appellavit, simulachra reperit, aram statuit, victimas immolavit, nequaquam istiusmodi rebus in Græcia usquam visis. Siquidem Cecrops primus Atticæ Rex fuit & æqualis Moysi. Item Orgia Thracibus, *teste eodem Eusebio*, Ætio adinvenit. Ac talis fuit apud gentes religionis origo. Deo autem omnipotenti, quem nos Christiani

Orgia
sacra.

colimus, cujus nutu omnia geruntur, Cain & Abel
Adam filii, *auctore Iosepho in primo Antiquitatum*,
primi sacrificarunt. Enos verò primus, *ut testatur Hie-*
ronym. contra Iovinianum, & Eusebius, invocavit no-
men Domini, & sic deinceps eorum posteri nullis sa-
cris initiati sacrificium fecere, quoad Deus sacerdotiū
constituit, quod primò, *teste Iosepho in 3. Antiquitatū*,
Aaron Moſis fratri detulit. Ex quo solenne apud He-
bræos fuit, ut nemo divinum pontificatum gereret,
nisi Aaron genere ortus foret: iis enim sacerdotibus
tantum rem divinam facere licebat, sicuti nunc apud
nos, sacerdotes illi duntaxat illud idem faciunt, qui
per Episcopos sacris initiantur. Sed de veræ religionis
ac sacerdotii initio, in quarto operis huius volumine
diffusius tradetur.

*Pontificatus
Indæorum,*

CAPUT. VI.

*Quis primus literas invenerit: vel in Latium at-
tulerit, & de earum numero aucto, varie-
tate, vi, atque sono.*

Quoniam solo literarum usu memoriæ fulcitur
æternitas, ab omniq; oblivionis injuria res me-
moriâ dignæ vindicantur, has ante omnia esse
tractandas ducimus, cum earum inventio planè de-
monstret valde admirabilem fuisse vim juxta ingenii
atq; memoriæ in eo homine qui primus sonos vocis,
qui infiniti videbantur, paucis ejusmodi literarum
notis terminaverit: cujus nomen antiquitate obrutū
non proditur, tamen si honore maximo dignatur. Mer-
curium itaq; literas in Ægypto omniū primū reperisse
testatur Diodorus *lib. 1.* Cicero *libro de natura Deorū*
tertio, hunc quintum Mercurium fuisse tradit, qui li-
teras Ægyptiis dederit. At idē Diodorus paulò inferi⁹
(de primo enim earum inventore magnum apud ido-
neos auctores certamen esse video) Ægyptiis literarū
inventionem attribuere videtur, ita scribens: Afferunt
Ægyptii, literas, astrorum cursus, Geometriam, artes-
que

*Literarum
inventio.*

que plurimas ab se fuisse inventas. Nonnulli has in Ægypto invenisse quendam nomine Menona affirmant. Sed apud eos, quod non est silentio prætereundum, animalium effigies loco literarum erant quippe quæ sensus mentis (sicut docebimus cum de obeliscis meminimus) repræsentabant. Plinius autem *lib. Naturalis histor.* 7. *circa finem*, ait se literas semper arbitratum esse, Assyrias fuisse. Cadmum verò à Phœnicia primū in Græciam attulisse 16. numero, A B C D E G I L M N O P R S T V: quibus Trojano bello Palamedē adjecisse quatuor hac figurâ, Θ Ξ Φ Υ. Totidē post eū Simonidem Melicum, Ψ Ζ Ν Ω, quarum vis in nostris recognoscitur. Aristoteles decem & octo præcos fuisse commemorat A B Γ Δ Ε Ζ Ι Κ Λ Μ Ν Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ & duas ab Epicharmo nō à Palamede additas, hoc est, ς & P, vel Ψ, ut Hermolaus prodit. Quidā verò aut nō Cadmū literas in Græciam, sed Phœnices, qui cum eo venerāt: aut omnino non primò Cadmum, sed multis post seculis advexisse contendunt: nam Herodotus Halicarnasseus historiarum pater, ut aiunt Græci, *lib. quinto de Phœnicib.* ita loquitur. Phœnices isti q̄ cum Cadmo advenerunt, quorū Zephyrei fuere, dum hanc regionē incolunt, cum alias multas doctrinas in Græciā introduxere, tum verò literas, quæ apud Græcos ut mihi videtur, antea non fuerunt, & primæ illæ quidē extiterunt è quibus omnes Phœnices utuntur. Affirmat itidem Diodorus *libro sexto*: Nam qui dicunt Phœnices à Musis perceptas literas tradidisse postmodū Græcis, hi sunt qui cum Cadmo in Europā navigarunt. Ex quo à Græcis literæ Phœniceæ appellatæ sunt. Hinc Lucan⁹,

Phœnices primi fama si credimus ausi

Mansuram radibus vocem signare figuris.

At omnino Cadmum non primum ad Græcos literas portasse: sed longo post tempore, Diodorus perspicuè demonstrat, qui ait: cum Actinus Solis filius in Ægyptū transiens Astrologiam Ægyptios docuisset, demum

Hieroglyphica scriptura.

Græca literæ.

Phœnices.

*Diluvium
in Gracia.*

Graciâ diluvio oppressâ, plurimos homines periisse
literarumq; monumenta deleta fuisse : & eam ob cau-
sam, post multa secula, existimatum esse Cadmum
Agenoris filium primùm literas in Graciam adduxis-
se, atq; ideò Græcos quadam communi ignorantia du-
ctos, literarum inventionem illi acceptam retulisse.
Cæterum Josephus *in primo Antiquitatis contra Ap-
pionem*, Græcos omninò ante Homeri ætatem literis
caruisse affirmat : cum inquit : Postea multa quæstio
atque contentio facta est, utrum literis usi sint? & ma-
gis veritas obtinuit, eò quod usus recentium literarū
illis fuisset incognitus : constat autem, quoniam apud

*Homeri po-
ëma.*

Græcos nulla invenitur absolutè conscriptio poëmæ
Homeri vetustior, & hunc etiam post bella Trojana
fuisse manifestum est. Atqui Cicero *in Bruto* sec' tra-
dit, ajens : Nec dubitari debet, quin fuerint ante Ho-
merum poëtæ, quod ex eis carminib' intelligi potest,
quæ apud illum & in Phæacum, & in Procorum epu-
lis canuntur. Item Eusebius *in 10. de Evang. præp.* o-

*Græci Sc
ptores. ri-*

stendit scripsisse apud Græcos ante Homerum, Linū,
Philamonem, Thamiram, Amphionem, Orpheum,
Musæum, Demodotum, Epimenidem, Aristæum, &
plerosque alios. Alii, teste Diodoro *in 4.* asserunt, Ae-
thiopes literas primùm reperisse, ab iisq; Aegyptios e-
orum colonos, exin illas accepisse, & ab his deinde re-
liquos. Verùm Eupolemus, ut Eusebius opinatur,

*Vera lite-
rarū. Origo*

proculdubio veram literarum originem reddit, affir-
mans Moſen, qui teste eodem Eusebio *de temporib. & in
10. de Præpara. Evang.* longè ante Cadmum fuit, Li-
teras Judæis primùm tradidisse, & à Judæis Phœnices
accepisse, Græcos verò postremos à Phœnicibus. Idē
etiā Eusebi' *lib. 8. & 10.* pulcherrimè pbat. Cui opinio-
ni congruit illud quod ex Plinio ante retulim', apud

*Syria In-
dæa.*

Syros literas reptas esse, quādo Syri ipsi quoq; teste Eu-
sebio, Hebræi sunt, atq; adeo Judæa Syria est, ita Plinio
lib. 5. dicente : Syria quondam terrarum maxima,
& pluribus distincta nominibus : namque Palæstina

vocabatur qua contingit Arabas, & Judæa, & Cœle, dein Phœnice, &c. Sed reperimus ante diluviū Noë, apud eos omninò usum fuisse literarum: Josephus enim in 1. *Antiq.* tradit liberos Seth Adam filii, in duabus columnis, uti cum de astrologia tractabitur, subtilius dicemus, disciplinā rerum cœlestium à se primò inventam conscripsisse. Quo apparet jam tum literas fuisse, quas, fieri potuit, vi aquarū deletas, Moſen dein adinvenisse: quamvis ex his columnis alteram, id est, lapideam Josephus usq; ad ætatem suam in Syria durasse affirmet. Quapropter rectius, meā quidem sententiā, Philo primam literarum inventionem Abrahā assignat, qui Moſe antiquior est, nisi hoc sit potius filiis Seth attribuendum, qui ipsum Abraham multis annis præcesserant. Hebræorum autem literæ *ut idem Eusebius ait*, numero viginti duæ sunt, quotidem nostræ latinæ, quæ, si divo Hieronymo credimus, novæ sunt, & ab Esdrā inventæ. Ille enim in *præfatione in libros Regum* ita scribit: Certumq; est Esdrā scribam legisque doctorem, post captā Hierosolymam & instaurationē templi, sub Zorobabel, alias literas reperisse: quib⁹ nunc utimur, cū ad illud usque tempus, iidē Samaritanorum & Hebræorū characteres fuerint, &c. Græcas verò veteres literas fuisse easdem penè quæ nunc latinæ sunt, indicio est Delphica tabula ænea, quæ Romæ in palatio Minervæ dicata, in Bibliotheca conspiciebatur, Plinii (ut ipse testatur) temporibus. In Latium eas, teste Plinio & Solino intulere Pelasgi. Quidam volunt Nicostратam Evandri Arcadis matrē Latinis primum dedisse. Dionysius in *primo* ait, ipsos Arcades primos attulisse in Italiā, q post Pelasgos venerāt. Livi⁹ Evandrū auctore vocat, *libro ab urbe cond. primo* ita scribēs: Evander tū ea profug⁹ ex Peloponēso auctoritate magis quā imperio regebat loca, venerabilis vir miraculo literarū, rei novę inter rudes artium homines: Sētit idē Cornel. Tacit⁹ q tradit, Aborigines

*Antiquitas
literarum.*

*Columna
antiqua.*

*Hebræorum
litera.*

*Græcorum
character.*

ab

*Plinius refu-
tatur.*

Reges primi.

*Etrusca li-
tera.*

*Phrygia lite-
ra.*

*Latina lite-
ra.*

ab Evandro Arcade didicisse literas. Quod autem Plinius *in septimo*, Epigenis auctoritate probare conatur æternum literarum esse usum, qui, veluti ex Josephi testimonio probavimus, omnino antiquissimus est, non id planè sentit Herodotus, qui ut supra demonstratum est nullas literas ante Phœnices, in Græcia fuisse autumat: neque Eupolemus aut Eusebius, qui Mosi primam literarum inventionem, sicut ostendimus assignant: neque demum Diodorus, qui *in primo* inquit: qui primi fuerint in orbe reges, nequaquam cōpertum habemus, cum nulli historici eos tradant: fieri quippe non potest literas æquè, ac primos reges, vetustas extitisse. Hæc ille. Serò etiam in Latium venere, quod testatur Livius ita scribens *in fonte libri sexti, ab urbe condita*: Tum quod parvæ & raræ per eadem tempora literæ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum. Quapropter idem *libro nono* ait, Romanos deinde pueros non modo Græcis, sed Etruscis quoque literis erudiri solitos. Ex quo scire licet, Etruscos etiam suas olim habuisse literas, quas, ut nostra denique cætera omnia, ita tempus consumpsit, ut nunc ne nota quidem illarum cognita extet. Has autem literas Cornelius Tacitus *libro Augusti historiæ. 11.* auctor est, Demaratum Corinthiū Etruscos primū docuisse. Phrygibus quoque proprias fuisse literas, testatur Cicero *de Nat. deorum* sic scribens: Alter Hercules traditur Nilo natus Aegyptius, quem ajunt Phrygiæ literas conscripsisse. Atqui cū Græci ita suarum literarum numerum paulatim auxissent, sicut supra demonstravimus: Latini quoque idem studentes, post ea literas sex ad suas priscas sex, decim addiderunt, F K Q X Y Z & H. Hæc tamen non est litera, sed tantum aspirationis nota. F digammon ab Aeolibus acceperunt, quod *teste Prisciano*, apud antiquissimos Latinorum eandem vim atque apud ipsos Aeoles habuit: eum enim propè solum quem nūc habet F. significabat P. cū aspiratione

quò nos in verbis Græcis utimur, ut Orpheus. Deinde Claudius Cæsar, prout Tacitus prodit F loco V consonantis recipiendum constituit, ut Fulgus pro vulgus, Fixit, pro vixit. Quintilianus: Nec inutiliter, inquit, Claudius Aeolicam illam id hos usus F literā adjecerat. Ita Germanum vulgus latinè loquendo etiamnum pronuntiat. Postremò in latinis vocibus pro P & H, poni F. cœptum est, ut fama, facio. K etiam litera à Græcis accepta, in nullis verbis apud nos boni auctores utendum putant. Q adjecta est, quod pinguiorem sonum edere visa est, quam C. X de Græcis quæsiuimus, qua tamē carere potuimus, ut ait Quintil. nam pro ea C & S vel G & S. utebamur, ut apex & gregs, pro apex & grex. Y & Z. ex Græco similiter fonte manarunt, & id quidem, ut istarum literarum usus in Græcis foret duntaxat verbis.

CAP. VII.

De origine Grammaticæ & quantum valeat.

Consentaneum videtur, ut proditā literarum origine, antequam ad alia explicanda aggrediar, de Grammatices origine disseram, ut pote quæ pluris est, quàm omnium liberalium artium scientia, quia reliquarum unicum est fundamentum: nomenq; à literis accepit nam *γρᾶμμα* græcè litera dicitur Grammatica ipsa apud nos, teste Fabio, literatura nuncupatur & grammatice literatores, aut literati: quāvis nonnulli auctore Tranquillo de Grammatica, literatores vocent mediocriter doctos, sicut Græci grammatistas. Est autē grammatice ars quæ in emendatè loquendo scribèdoque consistit, ut literæ suas custodiant voces & velut depositū reddant legētib; & auctore Quintiliano libro primo, in duas partes dividitur, in rectè loquendi scientiam, & poëtarum enarrationem. Cicerō de Oratore: In grammaticis poëtarū pertractatio, historiarū cognitio, verborū interpretatio, & pronuntiandi quidam solus. Ejus autē initiū, ut testis est Suetonius in libro de

Grammatices præstantia e, usq; Etymologia.

Definitio.

Divisio

Origo Grammatices.

grammatica, tale fermè fuit, quale habuit Rhetorice: ex observatione enim eorumq; in loquendo apta aut inepta erant, homines ea ipsa ad imitandum vitandūque notantes, hanc artem fecerunt, veluti oratoriam: nam grāmatici pariter ac oratoris scientia est, quomodo loqui deceat, ut ex Cicerone colligere licet, cum *lib. 3. de Oratore* ait: Atque ut latinè loquamur, non so-

Orator Grā-
maticus.

lūm videndum est, ut & verba efferamus ea; quæ nemo jure reprehendat, & ea sic & casibus, & temporib; & genere & numero conservemus, ut ne quid perturbatū, ac discrepans, aut præposterum sit, sed etiā vocis sonus ipse moderandus. Ista omnia Grammatica sola docet. Hanc autem, ut *Latèrius libro decimo* ait: Her-

Crates Ma-
lotes.

mippus auctor est Epicurum primum docuisse, cujus vim Plato primus speculatus est. Romā verò, *auctore Suet.* olim ne in usu quidem, nedum in ullo honore fuit: inde in urbem ejus studium intulit Crates Malotes missus ad Senatū ab Attalo rege, inter secundū & tertium bellum Punicum, sub ipsam Ennii mortem.

Grammatici
ces comme-
datio.

Cæterum hæc omnium artium præclarissima est: præbet enim iter ad cæteras capeffendas. *Fabius*: Nec ad ullius rei summam, nisi præcedentibus initiis perveniri potest. *Et alibi* Quo minus, inquit, sunt ferendi qui hanc artem ut tenuem ac jejunam cavillant, quæ nisi oratoris futuri fundamenta fideliter jeceris, quicquid superstruxeris corruet, necessaria pueris, jucunda senibus dulcis secretorum comes, & quæ vel sola omni studiorum genere plus habet operis, quàm ostentationis. Hæc ille. Illud præterea, quam obrem magnifiori debeat, facile docet: quia ex hujusmodi artis negligentia, in Poëtis, Oratoribus, Historicis, in arte Medicinæ, in Jure civili cæterisque disciplinis quotidie sexcenti errores existunt ineptissimeque interpretationes, id quod non accideret, si Grammaticam primum discerent, qui aliquando essent sese ad scribendum daturi, illiye non ignorarent grammatici partes

Grāmatici
officium.

esse,

esse, ut cunctas ferè calleat artes, quando apud antiquos soli grammatici omnium scriptorum censores & iudices fuere, qui idcirco Critici ἀπὸ τοῦ κριῖν appellati sunt. Igitur cum quis pingue quiddam latine sonare incipit, non debet ad opus aliquod scribendum aggredi prius, quàm Grammaticam didicerit. In hac autem olim præcelluerunt Didymus, quem Macrobius omnibus grammaticis præponit: Antonius Enipho, cùjus scholam M. Tullius post forensia negotia frequentabat: Nigidius Figulus, M. ille Varro omnium doctissimus: M. Valerius Probus: Palæmon illi arrogantissimus, multiq̃ue deinde alii. Apud Græcos Aristarchus, Aristoteles, Theodotes.

Critici.

Grammatici
illustres.

CAP. VIII.

*De Poëtice artis origine, & ejus præstantia:
ibiq̃ locus Ciceronis in Catone emendatus.*

Poëtica ars multis me hercle de causis, reliquas antecedit disciplinas, vel quia homines nullam penè artem assequi possunt, nisi in illam diu incubuerint, vel quod scientias ferè, ut Strabo in primo *Geographiæ adversus Eratosthenē* pulchrè demonstrat, in se continet omnes: vel demū quod ex omnibus artib⁹ quæ ab humani ingenii excellentia proficiscuntur sola poëtica divino furore percipit. Nā poëtæ furore afflati res omni admiratione & stupore dignas canunt, sine quo, teste Cicerone in primo de *divinatione*, Democritus negabat magnos esse poëtas, quippe qui, ut idem quoque Democritus & Plato aiebant, non arte sed naturâ constant tuncque veri vates sunt, cum insanunt. Horatius in Poëtica arte,

Artis Poëtice
calaus.

Poëtæ.

*Ingenium misera quia fortunatius arte
Credidit & excludit sanos Helicone poëtas
Democritus.*

Et alibi:

Natura

*Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quasitum est.*

Non nunt igitur Poëtæ, sed nascuntur. Undè in Bucolicis Vergilius:

Pastores hederæ crescentem ornatæ poëtam.

Quare Ovidius in 3. de Arte amandi dicit:

Est Deus in nobis. sunt & commercia cæli.

Et Maro divinum vocat poëtam:

Tale tuum carmen nobis divine poëta, &c.

Cū vatē esse, Dei mun⁹ sit. Sed Cicero pro Archiapoëta, multo luculentissimè illud quo fiat pacto, docet dicens: atqui sic à summis hominibus, eruditissimisque accepimus cæterarum rerum studia & doctrinæ & præceptis, & arte constare: poëtam naturâ ipsa valere, & mentis viribus excitari, & quasi divino quodâ spiritu afflari. Quare suo jure noster ille Ennius sanctos appellat poëtas, quod quasi deorum aliquo dono atque munere commendati nobis esse videantur.

*Origo artis
poëtica.*

*Poëta He-
bræi.*

Origo autem hujus artis admodum vetusta est, & teste Eusebio in lib. II. de preparat. Evangel. apud antiquissimos Hebræorum, qui multo ante Græcorum poëtas fuere, primum floruit. Nam Moses magnus Hebræorum imperator, cum ex Aegypto eos in patriam reduceret, statim atque mare rubrum divinitus cedentibus aquis, transgressus est, divino Numine afflatus, auctore Josepho in 2. de Antiquitatibus Iudeorū, hexametrum carmen, quo Deo gratias ageret, edidit. Deinde David ille divinus Dei vates vario metro hymnos composuit. Idem Josephus lib. 7. Antiquitatum: Expeditus itaque David à præliis & periculis, cum pace jam altissimâ frueretur, cantica in Deum hymnosque vario metro composuit, alios quidem trimetros, alios quidem quinquemetros. Hæc ille. Divus quoque Hieronymus in præfatione in Chronicon Eusebii, longè scienter id demonstrat scribens. Deniq; quid psalterio canorius? quod in morem nostri Flacci &

*Psalteriū
Davidicū.*

Græci

Græci Pindari, nunc Jambo currit, nunc Alcaico personat, nunc Sapphico tumet, nunc semipede ingreditur. Quid Deuteronomii & Esaiæ canticò pulchrius? Quid Salomone gravius? Quid perfectius Job? quæ omnia hexametris & pentametris versibus apud suos composita decurrunt. Non immeritò igitur hujus artis initium Hebræis acceptum referre debemus, veluti reliquarum propemodum disciplinarum. Oracula quoq; aliorum vatum versib. edita sunt, quod Horatius in *poëtica* testatur:

Poemata sacra.

Oracula.

Dictæ per carmina sortes.

Verum Orpheus, auctore Porphyryone, primū poëticā illustravit, deinde Homerus & Hesiodus. Nos autem serius illam accepim⁹: nam Livius Andronicus, ut M. Tullius in *primo Tusculanarum*, & Fabius Quintilian⁹ in 10. prodiderunt, fabulam primus dedit, Appio Claudio Cæci filio, M. Tutitano C O S S. anno ante natum Ennium, q̄ fuit ann⁹ ab urbe condita quingentesimus tertiusdecim⁹. Cæterum ex ratione temporis inita à Livio, ac testimonio ejusdē Ciceronis in Catone, cum LIVII ANDRONICI meminit, satis constat Marci Sempronii Tuditani id temporis collegam fuisse Cajum Claudium Centonem, licet exemplaria in Catone perperam habeant pro Centonē Cethēge, nō Appium Claudium. Ac sic ratio temporis, cujus rei causā hoc loco consulum mentio facta est, conveniet, si ita legas: sin minus, non item. Antea enim, velut idem M. Cicero ait, nullus honos erat poëticæ artis: quinetiam usq; adeò probro habebatūr, ut si quis, quē admodum Gellius ex Catone, *libro Noctium Atticarū undecimo, capite secundo* testatur, eam rem studeret, Grassator vocaretur.

Ciceronis locus illustratus.

CAP. IX.

De origine Metri: & Metrorum plura esse genera.

Q Uanquam nonnullis fortasse haud injuriā accusandus videbor, quod antea de poëticæ artis

Metri origo.

*Harmonia
Mundi.*

*Metrorum
varia ge-
nera.*

initii scripserim, quàm metri originem traderem, ex quo illa constat, nec eò tamen quispiam mihi succenseat: rei enim dignitas in causa fuit, cur id fecerim: nō valdè indecens ratus de metro statim tractare. Metri itaq; origo à Deo optimo maximo est, qui hunc terrarum orbem & omnia ab eo contenta, certâ ratione quasi metro disposuit: harmoniam enim, uti Pythagoras docuit, in cœlestibus terrenisq; rebus nemo hercle esse dubitat. Nam quo pacto mundus consisteret, nisi certâ ratione & numeris præfinitis ageret. Omnia quoque instrumenta quibus utimur, mensura quadam, id est, metro fiunt. Quod si hoc in cæteris rebus accidit, quanto magis in oratione, quæ cunctas complectitur? Diodorus etiam, tametsi fabulas sequitur, cum de Musarum officio *libro sexto* loquitur, metri inventionem Jovi, hoc est, Deo immortalis assignat: Musis, inquit, à patre concessa est literarum inventio, & carminum, quæ poësis appellatur, ratio. Atque metrum à Deo initium habuit, quo apud mortales, ejus vates, quos commemoravimus, divini spiritus pleni primum usi sunt. Sed metrorum plura sunt genera, quæ, *auctore Servio* vel à rebus quæ describuntur, nomina acceperunt, ut Heroicum, quod Hexametrum: licet Moses, ut dictum est, primus usurpaverit, tamen quia Homerus & cæteri qui deinceps secuti sunt, heroum res gestas hoc carmine scriptitarunt, Heroicum nominatum est, quo etiam ante Homeris ætatem, Apollinis Pythii oracula reddi cōsueverant: propter quod, ut opinor, Plin. *in 7.* ait: Versum Heroicum Pythio oraculo debemus. Ipsa insuper oracula solutâ etiam oratione, *teste Strabone libro nono Geographia*, referebantur, id quod affirmat Cic. *in secundo de Divinatione*, dicens: Præterea Pyrrhi temporibus jam Apollo versus facere desierat. Vel ab inventoribus, ut Asclepiadem: vel à pedibus, ut Ambicum, quod Archilochus primus invenit Horatius in poetica.

Archilo-

Archilochum proprio rabies armavit iambo.

Vel à numero pedum, ut Hexametrum & Pentametrum, quæ & Elegiaca dicuntur, quorum repertor, ut ajunt ignoratur. Horatius:

*Quis tamen exiguos elegos immiserit auctor,
Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.*

Bucolicum carmē, auctore Diodoro in 5. Daphnis Mercurii filius excogitavit: & sic alii alia metra adinvenierunt, quæ nos in præsentia studio brevitatis omittim⁹, metri tantum originem prodidisse contenti.

CAPUT X.

De Tragœdiæ atque Comœdiæ initiis.

Initium Tragœdiæ & Comœdiæ, teste Donato. à rebus divinis est factum, quibus antiqui pro fructibus vota solventes operam dabant: nam olim incensis altaribus & admoto hirco, id genus carminis quod facer chorus reddebat Libero patri; Tragœdia dicebatur: auctoribus enim tragicis hircus præmium cantus proponebatur, (Horatius:

Carmine qui tragico vilem certabat ob hircum.)

qui Libero patri immolabatur: quia: ut ait Varro, noxium est vitibus animal. Unde tragœdia τῶν τοῦ θεοῦ hoc est ab hirco nominata est: vel, ut quibusdam placet, quod hirco donabatur ejus carminis poeta: vel quod uter ex hircinâ pelle vini plen⁹ pro præmio erat: vel à fæce quia ante usum personarum ab Æschylo repertum, mimi peruncti ora olei fæcibus fabulas agebant. Horatius in pœtica:

Ignotum tragica genus invenisse camæna

Dicitur, & plaustris vexisse poemata Thespis,

Quæ canerent, agerentq; peruncti fæcibus ora.

Post hunc persona palleq; repertor honestæ Æschylus.

Tragœdias auctore Fabio in 10. primus in lucem protulit Æschylus, sed longè clarius illustrarunt Sophocles atq; Euripides. Apud nos, auctore Donato, Livius Andronicus tragœdiam primus invenit in qua floruit

*Tragœdia
etymologia.*

*Tragœdia
ram scri-
ptores.*

Comœdia e-
tymon.

Comici.

Differentia
tragœdia &
comœdiæ.

Accius, Pacuvius, Ovidius, & Seneca. At verò nondū coactis in urbē Atheniensib. cū *ut testatur Varro*, juvenis Attica circum vicos, villas, pagos, & compita festum carmen solēnniter quæstus gratiā cantaret, orta est comœdia δῆμος τοῦ νόμου ἐστὶν quod est lascivè agere, vel νόμος hoc est à comessatione, seu νόμος qui vicus est, & δῆμος cantus, quam tamen apud Græcos, uti Donatus sentit, dubium est quis invenerit primus, apud quos, sicut infrā dicemus, duplex erat, antiqua & nova. Præcipui autem eius auctores fuerunt Aristophanes, Eupolis & Cratin⁹, Apud Latinos eam primus omnium, ut Livius *ab urbe condita*, & Donatus testantur, reperit Livius Andronicus. In tragœdia autem heroes, duces, reges introducuntur, & est sermo grandiloquus, Ovidius:

Omne genus scripti græcitate tragœdia vincit.

In comœdia verò amores ferè & virginum raptus. Tristitia tragœdiæ peculiaris est: propter quod Euripides, petente Archelao rege ut de se tragœdiam scriberet abnuvit, & precatus est, ne accideret Archelao aliquid tragœdiā dignum, quoniam semper infœlices exitus habet, contra comœdia fœlices.

CAPUT. XI.

De origine Satyræ novæque Comœdiæ.

Satyrici
Scriptores.

SAtyrarum genera duo esse manifestum est, alterū antiquius, tam à Græcis, quàm à Latinis usurpatū, quod solā carminum varietate constabat, comœdiæ penè par, nisi plus habuisset lasciviæ. Hujus satyræ scriptores fuerunt Demetrius ex Tharso poeta satyricus, *ut auctor est Laërtius*, & Menippus servus, *sicut Apulejus & Gellius ostendunt*, cujus libros M. Varro in Satyris imitatus, eas latinè Menippeas appellavit. Alterum satyrarum genus recentius maledicum, & ad carpenda hominum vicia compositum, quod soli Latini excogitaverunt, teste Fabio Quintiliano. Satyra quidem

quidem tota nostra est, quæ auctore Donato, hinc exordiū sumpsit. Nā cum in veteri comœdia per priscos poëtas non penitus ficta argumenta, sed res gestæ à civibus palam, tum eorum crebrò qui gessissent nomine decantarentur; quod tunc nequaquam morib. hominum obfuit, cum pro se quisque caveret, culpâ aut domestico probro ne spectaculo cæteris esset & inde ipsi poëtæ abuti licentius stylo & passim ex libidine lædere cæpissent plures bonos id propter, Ne quispiam hominum vitia amplius nominatim carperet, lege sanxerunt. Ex hujus igitur hoc pacto veteris comœdiæ interitu, Satyra quam nostri condiderunt initium habuit. Tunc autem poëtæ novam comediam invenerūt, quæ generatim ad omnes homines, qui mediocribus agūt fortunis, pertineret, & minus amaritudinis. & eadem operâ multum delectationis spectatoribus afferret: cujus Menæder & Philemon auctores fuere, qui omnē prioris comœdiæ acerbicatem mitigarunt. Ab illis nostri poëtæ latini, Cæcilius, Nævius, Licinius, Plautus, Terentius, atque alii antiquissimi Comici modum componendæ comœdiæ jucundæ pariter ac gratae sumpserunt. Verum si, si Quintiliano credimus, vix levē Græcorum umbram consecuti sunt, quòd sermo Roman⁹ non videatur posse recipere illam dicendi Venerem solis Atticis in hoc genere linguæ concessam. Satyra verò à Satyris, ut Donato placet, qui illoti semper & petulantes dii sunt, nomen traxit: vel à satyra cibi genere, quod auctore Festo, ex variis rebus conditum erat. In hac satyra, teste Quintiliano in 10. primus insignem laudem adeptus Lucillius: sed ejusdem judicio, purus magis ac tersior fuit Horatius. Persius juxtà, quamvis uno libro, multum gloriæ promeruit. Sed in primis Juvenalis lepidus fuit, de quo Quintilianum, cum in 10. dixit: Sunt clari hodie quoque, & qui olim nominabuntur, intellexisse ferunt.

*Comici antiqui.**Satyra unde dicta.**Satyrici poeta.*

CAPUT XII.

Qui primus Historiam condiderit, de ejus utilitate: aut solutam orationē invenerit, deq; texenda ipsius Historiæ regula.

*Historia
lata & inq;
yca.*

*Historiarū
inventores.*

*Historia an
liqui.*

Historia, quæ tantò cæteris scriptis antecellit, quanto plura exempla rerū complectitur diurnitas temporis, quàm hominis ætas, ad vitæ institutionem utilissima censenda est, quod, ut Cicero *de Oratore* præclare ait, sola sit Testis temporum, Lux veritatis, Vita memoriæ, & Magistra vitæ: multarum enim rerum exemplis privatos viros imperio dignos reddit, Imperatores ob immortalem gloriam, ad præclara facinora impellit, milites propter laudē, quæ eos qui vitam egregie profuderint, comitatur, promptiores efficit ad pericula pro patria adeunda, improbos infamiæ metu à vitiis deterret. Hanc, ut *Plin. lib. 7. ait*, Cadmus Milesius omniū primus condidit: sed *Josephus in primo Antiq. volumine* rectius omninò sentiens, cum apud Græcos duntaxat primum historias scripsisse tradit, nam Græci cum, ut *idem inquit*, heri & nudius tertius fuerint, verisimilius est, antiquissimos Hebræorum qui sacros libros scripserant, (Cadmus enim Milesius, ut apud Eusebiū colligimus, *in 10. de Preparatione evangel.* longè post Mosen fuit) historias primò condidisse: vel Aegyptiorum aut Babyloniorum sacerdotes sicut ipse *Josephus in primo contra Appionem* sentire videtur, ajens: Quoniam vero apud Aegyptios & Babylonios, ex longissimis olim temporibus, circa conscriptiones diligentia fuit, quando sacerdotibus erat injunctum, & circa eas ipsi philosophabantur. Et deinde infert: De nostris verò progenitoribus, quia eandem quam prædicti habuerunt in conscriptionibus diligentiam, desino dicere, etiam potiorein, pontificibus & prophetis hoc imperantes. Ex quo Eusebius verissimè, ut mea fert opinio, hoc potius Mose assignare videt, *in 11. de preparat. evag.*

dicens: Undè sapientissimus ille Moses, qui primus cuiusq; hominis vetustissimi vitas Hebræorum conscripsit, civilem atque in actione positum vivendi modum narratione historicâ docuit. Verùm nec illud profectò probabile videtur, quod idem Plinius *in septimo*, & Apulejus *in Floridis* tradit, Pherecydem Syrum primū solutam orationem condere instituisse, tempore Cyri regis: namque quis non videt hoc potius esse illis tribuendum, qui primi historias scripserint? quæ, uti luce clarius est, solutâ oratione conscribuntur: quando etiam Pherecydes, ut de Ægyptiorum & Babyloniorū sacerdotibus sileam, qui & ipsi longè ante Græcos historias scriptitarunt, multò post Mosē fuit quē ex testimonio Eusebii, primū omnium historiā condidisse dixim⁹. Pherecydes n. Syrus, auctore Eusebio de preparat. Evangel. volumine 10. circiter primæ Olympiadis temporâ floruit. A Mose autem, quemadmodū ex eodem collegimus, ad Joathan Judeorum principē, cujus temporibus Olympiades cœperunt, interfuerunt anni DCC. & circiter LXXXVIII. At Strabo *in Primo Geog.* nō solum Pherecydi, sed Cadmo ac Hecateo pariter assignat, qui & ipsi Mose, uti liquidò constat, anteriores fuerunt. Ex philosophis autem, Laertio Diogene auctore, historias primus composuit Xenophon de quo Quintilianus cum de historicis loquit, ait: Xenophon nō excidit mihi, sed inter philosophos reddendus est. In ea apud Græcos floruit Thucydides, Herodotus, Theopompus. Apud nos T. Livius, Crispus Salustius, & pleriq; alii. A principio Rōmani veluti Fabius testatur, p̄ historiis, annales pontificum habebant, in quo res gestæ per annū referebantur. De historiæ initio hæc dicere habui: nunc de componēdæ regulâ aliquid subjiciendum duximus. Prima est lex historico data, teste Cicerone de Oratore, ne quid falsi dicere audeat: deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simularis. ipsa autem historiæ ædificatio posita est in rebus, &

Solutæ orationis initium

Xenophon.

Græci Historici.

Lexes Historica.

verbis : rerum enim ratio tam temporis ordinē quam locorum descriptionem poscit : item hominum mores, vitas, consilia, causas, dicta, facta, casus, & exitus. Verborum verò ratio, orationis genus desiderat lenē, fufum, ac purā illustrique brevitate ornatum.

CAP. XIII.

De origine Rhetorices, & quibus rebus ejus ratio contineatur.

Non dubium est, quin geniti protinus homines, ab ipsa rerum Natura, hoc est, à Deo, à quo primum creati sunt, sermonem acceperint : qui mox, ut Fabius ait, sicut in medicina cum viderent alia salubria, alia insalubria ex observatione eorum effecerunt artē : ita cum in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, Rhetorice constituerunt, cujus, ut Diodorus in primo, & poetæ volunt, Mercurius auctor fuit, Flaccus Horatius in carmine :

*Rhetorices
autores*

Mercuri facunde nepos Atlantis.

Qui seros cultus hominum recentum

Voce formasti, &c.

Quamvis in sexto idem Diodor. sibi repugnare videatur, dicens : Unde interpretis nomen assumpsit, non quod nominū, aut orationis, ut quidā tradunt, fuerit inventor, sed quia diligentius, quam cæteri, mandata referebat, nisi intelligas, ut sui moris est, alibi fabulas, alibi veritatē esse secut⁹. Verum Arist. primum Empedocle artis inventorē fuisse ait. Et Quintilianus idē ferē sentit in tertio sic scribens : Nam primus post eos, quos poetæ tradiderūt novisse aliqua circa Rethoricē, Empedocles dici^t. Hanc, auctore Suetonio de Claris oratoribus, constat nonnunquam Romæ prohibitā esse exerceri : sed cum paulatim deinde ipsa utilis & honesta apparuisset, adeo multi eam præsidii causā gloriæ expetivere, ut nonnulli ex infima fortuna, in ordinem senatorium atq; ad summos honores aspirarint.

Artis

*Mercurius
cur inter-
pres dictus.*

Artis autem hujus scriptores antiquissimi fuerunt Corax & Thyſias Siculi, quos Gorgias Leontinus eiſdē inſulæ inſecutus eſt. Sed inter cæteros, apud Græcos longè princeps fuit ille Demothe-
Rhetorices artis ſcriptores.
 nes, ſicut apud nos M. Tullius Cicero lux doctrinarum fulgentiſſima, ac Romanæ eloquētiæ fons uberrimus. De initio Rhetorices haſtenus: ſed & ejus vis atq; facultas dicatur. Ea,
auctore Cicerone de Oratore, in quinque dividitur partes: *Rhetorices partes.*
 ut orator debeat primū reperire quæ dicat: deinde inventa ordine diſpenſare: tum ea denique ornare oratione: poſt memoriæ mandare: & ad extremum cū dignitate æquè ut venuſtate agere, & agendo illud, *teſte Quintiliano,* præſtare, ut delectet, doceat, moveat. Bonus enim orator delectat audientiū animos, cum aptè dicit: nam quod decet, ferè prodeſt atq; delectat. Deinde docet, cum exponit negotiū, quod in controverſiam venit, & quales ſint perſonæ, inter quas illud ſit. Poſtremò movet, cum judicum affectus excitat ad favendum miſerendumvè, aut tristes ſolvit digna riſu tempeſtively interponēdo, ſi id opus eſſe perſpicit. Atq; in reb. & verbis omnis fermè Rhetorices ratio continetur. Quod autem Græci oratores cauſarū *πράξεις,* id eſt, Rhetores vocant, nos tamē ita diſtinguimus, ut *Oratoris & Rhetoris differentia.*
 Orator ſit, qui cauſas agit: Rhetor, qui rhetoricem proficitur: Declamator verò qui ſive alios docendi, ſive ſe exercendi gratiâ, fictam cauſam orat.

CAPUT. XIV.

Quis primus Muſicam repererit: & quantum ea valeat ad tolerandos humanæ vitæ labores.

Muſicen antiquiſſimam eſſe, poëtæ clariſſimi *Muſices antiquitas.*
 teſtimonio ſunt: nam Orpheus & Linus ambo diis geniti, Muſici inſignes fuerunt, cum alter eorum rudes atque agreſtes hominum animos demulceret, cantuſq; ſuavitate non ſeras modo, ſed ſaxa etiam, ut fabulæ tradunt ſylvasq; duceret. Horatius in poëtica arte:
 C 5

*Sylvestres homines sacer interpresque deorum
Cadibus & victu fædo deterruit Orpheus,
Dicitur ob hoc lenire tygres, rapidosque leo ne* 5.

Virgilius in Ecloga quarta :

*Non me carminibus vincet, nec Thracius Orpheus,
Nec Linus, huic mater quamvis, atque huic pater ad-*
sit,

Orpheus Calliopeja, Lino. formosus Apollo.

Apud quoque eosdem auctores, inter regalia convivium, laudes deorum atq; heroum ad citharam canuntur, ut Jopas ille Vergilianus canit, errantē Lunam, Solisq; labores. Musices a. repertor, teste *Plin. lib. 7.* Amphion ex Antiopa, Jovis filius fuisse dicitur, propter quod poëta in Bucolicis ait :

*Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircaus in Actæo Aracyntho.*

Ipse quoq; saxa movisse fertur. Horatius in poëtica :

*Dicitur & Amphion Thebana conditor urbis
Saxa movere sono testudinis.*

Et Statius in primo Thebaidos :

*Penitusque sequar quo carmine muris
Iussit Amphion Tyrios accedere montes.*

Sed Græci teste *Eusebio, de præparat. Evangel. lib. 2.* Musicæ harmoniæ inventionem Dionysio attribuunt. Ipse verò in 10. eiusdem operis Zethum & Amphionem fratres, qui Cadmi temporib. fuerunt, Musicæ repertores vocat. At Solinus hujus artis studiū ex Creta manasse sentit, qui inq; Studium musicum inde cœptum, cū Idæi Dactyli modulos crepitu ac tinnitu æris deprehensos in versificum ordinem transfulissent. Polybius tamē in 4. hoc Arcadum majorib. assignat, quippe q. hujus rei semper studiosi fuerint. Vocum harmonias Mercuriū adinvenisse, Diodor⁹ est auctor in primo. *de præparat.* Græci vocant, quā nos dissimiliū concordiam appellam⁹. Verū Amphionē & ceteros post hac huius rei auctores fuisse ratio poscit, cū Jubal Hebræū Lamech

filium

Musices in-
ventio.

Harmonia.

Jubal.

filium, qui multis ætatibus præcesserat omnes illos qui Musicæ inventores produntur. Josephus *in primo antiquitatum* dicat musicam studiosè, coluisse & psalterio citharâq; cecinisse. Hæc hætenus. Sed artis origo nihilomin⁹ in dubio versari videt⁹: igitur expedit, ut quæstio ejusmodi tandem aliquando plana fiat. Itaque natura jã inde à principio mortalibus musicã velut muneri dedisse videtur, quando id ad tolerandos humanæ vitæ labores plurimum valet. Siquidem homo statim natus cum in cunabulis vagire incipit continuo nutricula cantantis voce sopitus dormitat: quippe infantes statim plorant, quod crurum brachiorumque rectè producendorum causâ, fasciis colligantur ac ita à supplicio miseram vitam vivere incipiunt. Deinde in omnibus fermè operibus modulatio aliqua rusticis hominum defatigationem semper consolatur, Vergilius:

Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras.

Sic remiges incitantur, sic arator auriga, mulio, longo inter laborem viamque sibilo reficitur. Quid, quod non modo ii, verum etiam eorum sarcinaria jumenta eo cantu simul labore levantur? Nam assiduo usu cõpertum est, mulos valdè delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multijugia tintinnabula ad illorum colla suspendere solent, quo facilius sarcinarum labores perferant. Eandem vim in cætera similiter animalia Musicã habere inter omnes constat: ita equi in bello tubarum clangore arrecti stare loco nesciunt, ac jam jam in certamè rucere ardent: ita leones stridore ferri maximè territant⁹. Sed quæso, undè ille avium concentus, quo omnis ager suo tempore resonat? ecquis docuit lusciniam varios canendi modos? hæc enim avicula sonum edit perfectã musicæ scientiã modulatum, qui nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc variatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur interto, promittitur, revocatur, infusatur ex inopinato: interdum

Musica naturalis.

*Musica in ære
generata.*

Musica luscinie.

dum & secum ipsa murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extensus: & breuiter, audire licet omnia tam parvulis in faucibus concini, quæ tot exquisitis tibiærũ tormentis, ut ait Plinius: ars hominum excogitauit. Hujus harmoniæ natura magistra est, quæ vel ab initio alias animantes, quibus ad sonum quempiam vox apta est, musicam docuit, quemadmodũ ostendimus. Atque hæc vera artis origo. Cæterũ Musicã, quã Ægyptii, ut Diodorus testis est, tanquam virorum effœminatricem prohibebant iuuenes perdiscere, & Ephorus, auctore Polybio in præmio suarum historiarum ad deludendos ac fallendos homines inventam tradidit, magno olim pretio æstimatam testatur Fabius, qui dicit Socratem jam senem institui lyrã non erubuisse: & Cicero, qui libro *Tusculanarum primo* ait Themistoclem, quod in epulis recusasset lyram, esse habitũ indoctiorem: & Salii, apud Romanos, qui per urbẽ versus canebant: sed in primis David ille magnus vates, qui diuino carmine Dei mysteria canit: illud quoq; Græcorũ adagium, Indoctos à Musis atq; Gratiis abesse, quod in nostris proverbiiis explanavi. Tria præterea genera sunt ex quibus musica constat: unum genus est, quod instrumentis agitur, de quo infra dicetur: alterum, quod fingit carmina, ex quò ut poësis pars sit musices, necesse est: tertium, quod instrumentorum opus carmenque dijudicat. Ex quo rectè ait Cicero *de Oratore, lib. 1.* Musicam versari in numeris, & vocibus, & modis.

CAPUT. XV.

Qui primũ instrumenta diversi generis inuenerint, & ea in Latium attulerint: ac quod sit Organum & de antiquissimo tibiærũ usu in præliis.

Mercurius Majæ filius lyram omnium primus ex testudine fecisse dicitur: tradunt enim cum aliquan-

Musica prohibita.

Musica honorata.

Musica triplex.

Lyra inventio.

aliquando Nilus suum egressus alveum totam inunda-
dasset Ægyptum, & postea intra suos limites regressus
esset, varias animantes in campis relictas, inter easque
remanuisse testudinem, & hanc cum ille invenisset, cō-
sumptâ jam carne, sed superstib⁹ nervis, & percussio-
ne sonum excitasset, ad exemplum illius lyram com-
posuisse. Horatius in primo Carminum.

Te canam magni Iovis, & deorum

Nuntium, curvæque lyra parentem.

Cui ex nervis trium chordarum, instar trium anni tē-
porum, auctore Diodoro Siculo, tres instituit voces, A-
cutam, Gravem & Mediam: acutam ab æstate, gravē
ab hyeme, mediam à vere sumens: qua, teste Servio su-
per quarto Æneidos, donavit Apollinem accepto ab eo
caduceo, de quo Virgilius:

Tum Virgam capit, hæc animas ille evocat orco

Pallentes, alias sub tristia tartara mittit.

Quidam eam non Apollini sed Orpheo primū tradidisse ferunt: alii verò ab Apolline post Orpheo concessam volunt. Ad eam qui decantandos faciebāt versus, Lyrici poëtæ nuncupati sunt. Reperio insuper (ut nihil quod attinet ad hanc rem, omittatur) septem in ea chordas appositas, juxta numerum septem Atlantidum, quod Maja Mercurii mater ex illarum numero fuisset: deinde superadditas duas, ut repræsentaretur unum nomen Musarum. Hæc autē tantæ suavitatis fuisse perhibetur ut arbores, saxa, feras, veluti suprà dictum est, traxisse Orpheus dicatur. Mercurius præterea, teste Plinio libro septimo, monaulum, id est simplicem tibiam invenit. Primus autem tibias auctore Diodoro & Eusebio, Marsias adinvenit. Plinius verò geminas illum reperisse tradit. Alij hoc Apollini assignant, sicut lyre & fistulæ inventionem: nam simulachrum ejus, quod erat in Delo, habuisse dicitur in dextera quidem arcum, in læva Gratias quæ singulæ singula musicæ instrumenta manib. gerebant: una lyram.

Tres Voces

Lyrici poëta.

Monaulū.

Tibia.

ram, altera tibia, quæ autem media erat, fistulam
tenebat. Obliquæ tibiæ Midas in Phrygia auctor fuit.
Tibiæ primò ex gruum tibiis, unde nomen habent,
tum ex arundinibus factæ sunt, cum quibus voce ca-
Modi. nere Trœzenius Dardanus instituit. Lydios modulòs

Amphion excogitavit, Dorios Thamiras Thrax,
Fistula. Phrygios Marsias Phryx, plures alios Terpander. Fi-
stulam ut Plinius & Servius ajunt, Pan deus rusticus
invenit: nam cum Syringam Arcadiæ Nympham, au-
ctore Ovidio, in primo *Metamor.* ardentè amaret, & il-
la fugiens ad Ladonem fluvium pervenisset, & fluvio
impedita non amplius fugere posset, implorato alia-
rum Nympharum auxilio in palustres cannas mutata
est: quas cum Pan excidisset: ex iis ad amoris solatium,
prim⁹ sibi fistulam confecit: Maro in Corydone:

*Pan primus calamos cæra conjungere plures
Instituit.*

Sunt tamen, qui hoc Appollini attribuant Venarum
Syringa. pulsus in musices pedes Herophilus primus discrevit
per ætatis gradus. Fistulam verò, quàm Græci syringa
vocant, teste Eusebio in 2. de *Prepar. Evang.* Cybele in-
Cithara. venit. Citharæ, ut Plinio placet, repertor fuit Amphio:
ut aliis Orpheus: ut aliis Linus: ut verò Diodoro, A-
pollo, qui libro quinto inquit: Apollo primum citharâ
simplici usus est, Marsias verò tibiis. Sentit idem Hy-
ginus. Septem chordas addidit Terpander. Vergilius
in sexto:

Obloquitur numeris septem discrimina Vocum.

Octavam apposuit Simonides, nonâ Timotheus. Ci-
tharâ sine voce primus cecinit Thamiras, cum cantu
Amphion: ut alii, Linus. *Hæc ex Plinio.* At citharâ ta-
Tuba. men longe antè, uti superiore capite ostendimus, Tu-
bal Hebræus usus est, quàm omninò ab ea dissimilem
fuisse, quàm illi invenerunt, quos commemoravimus te-
statur divus Hieronym⁹ in epist. de *instrumētis musicis*,
ad Dardanum, aut quiquis illius auctor est, quia de ea

ve ambigitur, scribens citharam apud Hebræos viginti quatuor chordas habuisse factam ad formam Δ literę. David etiam ille magnus Dei vates varia instrumenta invenit, teste Josepho *in septimo Antiquitatum*, qui ait: Diversaſque faciens organa docuit, ut Levitę secundum ea Deo hymnos edicerent per sabbathorū dies, aliasque solennitates. Organorum autem species hujusmodi est: Canora cithara quidem decem chordis coaptata, & hæc cum plectro percutitur. Nabla verò duodecim sonos habens, digitis tangitur, & reliqua. Hinc perspicere licet, istiuscemodi organa à Davide confecta diversa fuisse à nostris, quorum nunc usus in templis est perquam frequens: quādo illa plectro pulsabant, nostra verò inflantur folliib. undè multis meatibus, quasi cientis imparib' vox erumpit, concentumq; efficit. Quanquam Josephus hoc loco dicens, Diversaſque faciens organa, videtur organum pro instrumento quocunq; musico ponere. Id ipsum sentit Augustinus, qui instrumenta mūsicorum cuncta, speciatim excellentiora, etiam organa vocat. At auctor nostri organi tam concinni non proditur, cum magna ejus nominis jactura, sicut in extremo tertio libro dicitur. Sambucam item musicū instrumentum, auctore Clemente, Troglodytę Africę, ut Solino placet, populi invenerunt. Tubam æneam. teste Plinio, Piseus Tyrrenus reperit: quod Diodorus libro sexto, nō Piseo tantum, sed Tyrrenis omnibus tribuit ita scribens: Tyrreni pedestri quoq; exercitu prævalidi tubam primā adinvenerunt. bello admodum utilem. Non eo tamē inficias, Diodorum in Plinii sententiam ire: quandoquidem jure à Græcis dicitur victus Hector, quamvis à solo Achille interemptus fuerit. Sentit idem Vergilius in octavo *Aeneidos*. dicens:

Tyrrenusque tuba mugire per athera clangor.

Verum Acron super hoc Horatianum in poetica arte,

Post hos, insignis Homerus,

Dircausque mares animos in martia bella

versibus exacxit.

tradit

David.

Cithara.

Nabla.

*Organum
sacris ad-
hibita.*

Sambuca.

Tuba.

*Tuba usus
in bello.*

Dirceus.

*Moses tuba
inventor.*

*Tuba for-
ma.*

*Tibiarum
usus in præ-
liis.*

tradit Dirceum poetam primum tubam comperisse: quoniam is, *ut Porphyrio dicit*, primus tubæ modulos dedit, hac de causa. Nam cum Lacedæmonii, *auctore Iustino lib. 3.* bellum adversus Messenios gererent, diuque extraherent dubium Martis eventum, responsum acceperunt ab Apolline, si vellent vincere, Atheniense duce uterentur: à quibus rogati Athenienses contumeliæ causâ ipsis Dirceum quendam claudum, luscum, omnique ex parte corporis deformem dederunt. Usi sunt auxilio ejus Lacedæmonii, quibus ille cantum monstravit tubarum, quarum inaudito territi sono Messenii fugam fecerunt, adeptique sunt victoriam Lacones. Sed in codicibus Justinii invenio Tyrtæum per t, & t in antepenultima, ut in alterutris mendum sit. Quidam etiam tubæ auctorem volunt Maletum, sive Maleum dictum. Verum quid multa? cum tubæ Inventor fuerit Moses ille divinus Hebræorum dux, dicente Josepho *in tertio antiquitatum*: Adinvenit autem modum tubæ ex argento factæ: quæ est hujusmodi, longitudinem habens, penè cubiti, est autem angusta fistula calamo capacior, præbens latitudinem quæ conveniat ori, ad susceptionem spiritus, & classico sono vicinâ, quæ Hebraica lingua vocatur Asostrâ. Hac ille. Sed haud scio undè de primis tubæ inventoribus tanta dissensio inter scriptores orta sit: nisi intelligamus alios aliud tubarum genus, sunt enim plura genera, & alibi invenisse. In Latium instrumenta musica, *teste Dionysio Halicar.* Arcades primi omnium attulerunt, cum antea fistulis pastoralibus tantum uterentur. Placet insuper antiquum usum tibiarum in præliis ponere. Thucydides itaque auctor gravissimus, tradit Lacedæmonios tibiarum modulis in præliis esse usos: etenim cum paratæ essent classes instructæ acies, cœptumque iri in hostem, tibicines inter exercitum positi canere incœptabant, non voluptatis causâ, sed ut æquali modulatoque sensim ingressu.

convenientes, pugnam capefferent: cujus rei Polybius *libro quarto*, & Fabius *in primo*, & Plutarchus *in vite Lycurgi* meminit. Hunc morem, additis tympanis, etiam nunc noster peditatus servat. Alyatès quoque Lydorum rex, *auctore Herodoto libro primo*, in bello adversus Milesios, fistulatores & fidicines concinentes habuit: sicuti memoriæ proditum est, Cretenses prælia ingredi solitos, præcinente ac præmoderante citharâ gressus: *auctor Gellius*. At Parthos consuevisse tympanorum sonitu pugnam inire testatur Plutarchus *in vita Crassi*, & Appianus Alexandrinus *in libro Parthico*. Reliqui ferè omnes, ut hodie fit, tubis in prælio utebâtur. Undè Vergil. de Misenò tubicine inquit:

Tympanû.

Cithara militaris.

— *Quo non præstantior alter*

Ære cicre viros: Martemque accendere cantu.

CAPUT XVI.

De origine Philosophiæ, & de duobus ejus principis, & quis primus invenerit Ethicæ & Dialecticæ, ac Dialogos introduxerit.

Philosophiam, quam Cicero *in Officiorum libris* Philosophiæ studium sapientiæ vocat & *in Tusculanis* virtutis indagatricem, atque vitiorum expultricem, à barbaris ad Græcos fluxisse plerique volunt, nam apud Persas primùm Magos eorum sapientes claruisse dicunt: apud Babylonios & Assyrios, Chaldæos: apud Indos gymnosophistas, quorum sectæ princeps, teste Hieronymo *contra Joëvianum*, Buddas nuncupabatur: apud Britannos & Celtas, sive Gallos, Druides: apud Phænices, Orchum: apud Thraces, Zamolsim & Orpheum: apud Libycos, Atlantem: quos omnes, *auctore Laërtio*, pro sapientibus habuerunt. Aegyptiî verò Nili filium Vulcanum fuisse dicunt, eumq; phi-

Philosophiæ propagatio.

Sapientes philosophi variarum gentium.

*Philosophia
ortus.*

lophiæ aperuisse principia. Sed idem Laërtius à Græcis philosophiam manasse affirmat, quoniam apud eos Musæum & Linum primos fuisse sapientes ferunt. Verum teste Eusebio primum philosophia sicuti reliquæ ferè omnes disciplinæ ab Hebræis originem duxit. Ex quo philosophos Græcorum, qui Porphyrius testimonio, amplius mille annis post Moysen fuere, Eusebius in 11. de Preparatione Evang. Philosophiam à Judæis accepisse plenissimè demonstrat, quando nec ipsius nomen philosophiæ apud eos primum fuit, sed deinde:

*Philosophia
nomen.*

nain Pythagoras omnium primus, Lactantio auctore in tertio Philosophiam, id est, amorem sapientiæ, & se philosophum, id est, amatorem sapientiæ nominavit; dicens, solum Deum sapientem esse: antea enim sophia, hoc est, sapientia dicta est, quæ nunc Philosophia vocatur: & qui hanc profitebantur, Sophi, id est, sapientes vocitati sunt.

*Principia
philosophia.*

Philosophiæ autem duo fuere principia: alterum, quod ab Anaximandro Ionicum est appellatum, eo quod Thales Milesius fuerit ex Jonia, & hic Anaximandrum instituerit: alterum verò ex Pythagora Italicum est dictum: quoniam ejus auctor Pythagoras valde multum in Italia Philosophiæ operam dedit: Eusebius in 10. de Preparatione Evang. tertium addit, id est, Cleaticum, cujus Xenophanes Colophonius auctor dicitur.

*Partitio
philosophia.*

Dividunt insuper Philosophiam, auctore Cicerone de Oratore, in tres partes, in Naturæ obscuritatem, in Differendi subtilitatem, in Vitam atque Mores: & primam Physicam, alteram Dialecticam, tertiam Ethicam Græci vocant.

Physica.

Quam etiam divisionem Plato, ut ait Eusebius, ab Hebræis sumpsit sicuti singula ipsius Philosophiæ præcepta. Physicæ proprium est de mundo & de his quæ sunt in eo, disserere, quam ex Jonia Athenas Ar-

nas Archelaus primus importavit. Ethicæ verò, de vita moribusque tractare, quam Socrates compertit. Cicero *libro quinto Tusculanarum*: Socrates autem primus philosophiam devocavit è cœlo, & in urbib. collocavit, & in domos etiam introduxit, & coëgit de vita & morib. rebusque bonis & malis quærere. Dialectica autem ambarum partium affert rationes, quæ à Zenone Eleate initium sumpsit. Quâvis, secundum alios, in quinque partes dividatur, in Physicam, Methaphysicâ, Ethicam, Mathematicam, & Logicam. Verum nos jam fines nostros egressi sumus, non enim res definire & de singulis planum facere; sed de earum initiis docere nostri tantummodo est muneris: proinde ad institutum opus redeamus, Dialogos, uti apud Laërtium discimus, Plato omnium primus introduxit, vel potius maximè omnium illustravit: nam Aristoteles *libro de poëtis primo*, illud scribendi genus inventum tradit ab Alexameno Scyreo, Tejové.

*Ethica.**Dialectica.**Dialogi inventio.*

CAPUT XVII.

Qui primi Astrologiam adinvenierint, aut quorundam syderum cursus, & spheram, ventorumque rationem: atque quot illi sint: & observationes syderum in navigando.

Terra potissimū ex syderum temperatione fructu fert ubiores, ut nos in eo proverbio demonstravim⁹. Annus fructificat, nō tellus: hominūque natura, si Julii Firmici, ut ita dicam, somniis credimus, maximè syderibus subiecta est: ait enim: Qui habebit horoscopus in quarta parte Mercurii, erit ratiocinator: qui in equo, auriga: qui in septima parte a-

Syderum in egyptia.

rietis, gibber aut gibberosus. Et alibi: Luna, inquit, candidos, Saturnus nigros, Mars rubicundos gignit. Et hoc ab Ægyptiis profectum dixerim: nam Herodotus de hac religione ita scribit: Alia insuper sunt ab Ægyptiis excogitata; quis mensis diesvè, cujus deorum sit, & quo quis die genitus, qualia fortietur, & quam mortem obibit, & qualis existeret. Chaldæi verò, teste Diodoro libro tertio, dicebant Planetas plurimum conferre ad bona vel mala consequenda. Unde Hermione apud Ovidium ita conqueritur:

Quæ mea caelestes injuria fecit iniquos?

Quodq; mihi misera sydus obesse querar?

Hinc igitur ab hominibus ex observatione cœlesti inventa est Astrologia, in qua cœli conversio, ortus, obitus, motusque syderum, arte quadam conclusus est. Hanc Ægyptii, ut auctor est Diodorus, à se primū repertam asserunt: alii verò à Mercurio. Sed idem libro quinto Actinum Solis filium ad eos Astrologiæ notitiā traduxisse docet, id quod Clemens primum Chaldæis, dein ipsis Ægyptiis assignat. At Josephus in primo Antiquitatum perspicue demonstrat, Abraham primum Ægyptiis Astrologiam inventam à suis majoribus ut infra dicemus, tradidisse, cum in Aegyptum ille aufugerat, & ab his eam inde simulque Chaldæis, qui hujus quoque disciplinæ auctores feruntur, ob jugeni operam, quam observandis syderibus impendebant, ad Græcos fluxisse tradit, in primo contra Appionē dicens: Sed eos etiam qui de cœlestibus & divinis primitus apud Græcos philosophati, id est, Pherecydem Syrum & Pythagoram, & Thaletem omnes concorditer consentuntur Ægyptiorum & Chaldæorum fuisse discipulos. Cæterum Plinius libro septimo Atlantem Lybiæ filium Astrologiam invenisse dicit. Quapropter Poætæ tradiderunt hunc sustinere cœlum humeris. Vergilius in sexto:

*Astrologia
inventæ.*

*Abraham
Astrologus.*

Chaldæi.

Plinius.

—*Vbi cœlifer Atlas.*

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.

Sed idem Plinius *lib. 6.* Jovi Belo hoc adscribit: dicens: Durat adhuc ibi Jovis Beli, templum, inventor hic fuit syderalis scientiæ. Et *in 5. lib.* aliter scribens: Ipsa gens: Phœnicum in gloria magna literarum inventionis & syderum. Alii volunt Assyrios reperisse: quibus tamen Servius *super sexta Ecloga Bucolicorum* ait, Prometheū prius Astrologiam indicasse. Verum enimverò horū quos prodidimus, postea alios alibi hujus rei auctores fuisse ducimus, quando à primordio statim Orbis, liberi Seth, Adam primi hominis filii, *teste Josepho auctore sanè gravissimo, in primo Antiquitatum*, disciplinam rerum cœlestium primum invenerunt, qui ut ne dilaberentur quæ reperissent, neve antequam venirent ad cognitionem deperirent, cum prædixisset Adam rerum omnium futurum interitū, duas columnas fecerunt, ex quibus una ex lateribus constructa erat, altera ex lapidib⁹: ut si lateritia ab imbris destrueretur, lapidea permanens integram scripturam legentibus præberet. His igitur in columnis ea quæ ad observationem syderum pertinerent, inscripserunt. Proinde ab Hebræis ad Aegyptios & Chaldæos & deinde ad reliquos Astrologiam manasse, credere par est. Ac tale fuit Astrologiæ artis, nempe ad sanarum mentium delirationem duntaxat excogitatæ initium. Defectus Solis & Lunæ prim⁹ Romani generis, *teste Plinio lib. 2.* Sulpitius Gallus, apud Græcos Thales Milesius deprehendit: Lunæ cursum, *ut idem ait*, Endymion. Sed defectum Lunæ Plutarchus Anaxagoram primum monstrasse dicit, *in vita Nicias* dicens: Primus autem qui lunaris luminis atque umbræ causam deprehenderit, ac literis mandare ausus sit, Anaxagoras fuit, etenim quod is antea ignotus esset, ex eo probat, quod cum Nicias malè gestis rebus Siciliam deferre decrevisset &

*Columnæ
liberorum
Seth.*

*Eclipsis
obj. 78. 10.*

Anaxagoras.

*Veneris Sy-
dus.*

Sphæra.

*Ventorum
ratio.*

*Numerus
Ventorum.*

*Turris
Andronici.*

*Ventorum
situs.*

noctu fortè Luna defecisset omnes milites propter rei
ignorationem quanquam paulò ante Anaxagoras cla-
ruerat, turbati, malum aliquod sibi portèdi arbitrati
sunt. Veneris syderis naturā Pythagoras Samius in-
uestigavit: quod idem esse, quem Luciferum vocam⁹,
qui ante matutinum tempus oritur & vesperum, quia
post Solis occasum refulget, Parmenides primus a-
nimadvertisse dicitur auctor Laërtius *in nono. Sphære*
teste Cicerone lib. Tusculan. primo, Archimedes Syra-
cusanus repertor fuit, quod Diogenes Musæo adscri-
bit: Plinius verò *in 7. Anaximandro*, vel potius *ut est*
in secundo volumine, c. 8 Atlanti. Ventorum rationē
Æolus r̄ perisse fertur: quod ideò proditū esse duco,
quia, *auctore Strabone lib. 6. & Plinio in tertio*, ex fu-
mo insularum propè Siciliam, in quibus ipse Æolus
regnavit, incolæ quinam flaturi essent venti, triduo
prædicabant: undè etiam Æolo ventos parere existi-
matum est. Ventos autē nonnullis placuit esse qua-
tuor: ab oriente æquinoctiali Solanum, à meridie Au-
strum, ab occidente æquinoctiali Favonium, à septen-
trione Septentrionem: ut unaquæque cœli regio suū
haberet ventum: sunt enim totidem regiones, Ortus,
Occasus, Meridies, Septentrio. Ortus & occasus
mobilia atque varia, meridies verò septentrioque sta-
tu perpetuo permanent. Sed qui diligentius rem hāc
pertractarunt, tradiderunt ventos esse numero octo,
reliquosque quatuor posuerunt Eurum, Africum, Co-
rum sive Caurum, Aquilonē: & id in primis Andro-
nicus Cyrrhestes: is Athenis, *teste Vitruvio*, locavit tur-
rim, & in singulis lateribus imagines ipsorum vento-
rum exsculptas, contra cuiusque flatus supraque me-
tam marmoream posuit, ac in ea Tritonem æreum
dexterā manu virgā porrigentem, quem ita fabri-
catus est, ut vento circumageretur, staretque semper
contra venti flatum, virgā interim ad ejus venti ima-
gine versā: Est itaque Eurus ab oriente hyberno col-

locatus inter Solanum & Austrum: inter Austrum & Favonium ab occidente hyberno Africus: inter Favonium & Septentrionem Corus: inter Septentrionem & Solanum, Aquilo, à vehementi aquilæ volatu dictus, Græcè Boreas vocatur, ἀπὸ τῆς βοῆς, quod est clamare, quia sonoro flatu est. Igitur orientales venti tres sunt, id est, ut ab hyberno orientali incipiamus, Eurus, Solanus, quem quidam Vulturnum nuncupant, & Aquilo: ac totidem occidentales, Africus, Favonius, Corus. Atque ita Eurus fiat adversus Africum, Solanus adversus Favonium Aquilo contra Corum. Verum Favonius clar⁹ & saluberrim⁹ est, quæ nos à fovēdo nominam⁹ quod genitalem habeat spiritum: à Græcis Zephyr⁹ vocatur, quasi ζῶν φέρων, hoc est, vitam afferens: quemadmodum Auster nebulosus & pestifer præsertim Romæ, qui à Græcis Notus dicitur, quibus not⁹ humor est. Per hunc modum Andronicus Cyrrhestes ostendit, undè certi ventorum flatus spirarent, quem nunc ubique gentium servant, positis in summitate locorum pinnis æneis, per quas ventorum flatus indicentur. At quoniam ventus nihil aliud est, nisi aëris fluctus, & idem fluctus pro locorum natura, ali⁹ alibi concitatur, idcirco factum est, ut incolæ in suis quisque regionibus nomina aliquot ventis dederint, eosque suos proprios habuerint, ut Scyron Atheniensem, ut Circius Narbonensis provinciæ ut Japyx Apuliæ ventus est, & alii aliarum regionum. Observationes autem syderum in navigando Phœnices adinvenisse auctor est Plin. in 7. *Natur. historia.*

Aquilo unde dictus.

Favonii nomen.

Zephyri etymologia.

Notus.

Ventus quid.

CAPUT XVIII.

Qui primi Geometriam, & Arithmeticam invenerint.

N illus totius orbis fluviorum celeberrimus, à solstitio æstivo, usque ad autumnale æquinoctium, Nili inū

datio.

ut Herodotus *libro 2.* & Diodorus *in 1.* testatur, immensâ aquarum mole quotannis totam Aegyptum exundat : ex cujus incremento, Aegyptii vim aut penuriam futurarum frugum prævident, Aegyptus enim cū Nilus in 12. cubitos excrefcit, famē sentit: in 13, etiam non esurit: 14. cubiti hilaritatem afferunt, 15. securitatem, 16. delicias: quod justum fertur esse incrementum: maximum autem, ætate Claudii principis, fuit cubitorum 18. sicut minimum Pharsalico bello, veluti cædem magni Pompeji prodigio quodā averfante: *auctores Plin. lib. 5. & Strab. 17.* Cū hujusmodi itaq; Nili inundationes agrorum confunderent, nunc minuendo, aliàs immutando, nonnunquā delendo signa quædam, quibus proprium ab alieno discerneretur, iterum atq; iterum metiri eam terram oportebat: propter quod Strabo 17. *Geogr.* & Herodot. 2. ajunt, nonnullos prodidisse Geometriam ab Aegyptiis primò inventam esse, quemadmodum arithmeticam id est, numeralem scientiam à Phœnicibus propter mercaturas. Sed Josephus utrunq; Hebræis attribueri videtur, *in 1. Antiq.* sic scribens: Illi nāq; cum essent religiosi, cū & eis pabula ad majus tempus existerent præparata, tot annorum circulis ritè vivebant: deinde propter virtutes, quas jugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam & Geometriam, Deus eis amplius vivendi spatium condonavit. Et deinde *cū de Abraham mentionem facit*, subjicit: Arithmeticam eis quoq; contulit, & quæ de Astrologia sunt, ipse quoque contradidit: nam ante adventum Abraham in Aegyptū, hæc Aegyptii penitus ignorabant. Artē postea, *ut M. Tullius auctor est*, Pythagoras multū amplificasse dicitur. Geometria, *teste eodē Cicerone de Oratore*, versatur in lineamētis, in formis, in intervallis, in magnitudinib; quæ ita sub se cōtinet Geographiam, quæ *sup.* Orbis pingit, in qua floruit Strabo tempore Tiberii Cæsaris, & Ptolomæus Trajani & Antonini Imperatorum

Geometria
inventio.

Subiectum
Geometria.

Geographia
auctores.

rum

rum principatu. Apud nos Plinius absolutissimè de hac re tractavit, & Solinus in Collectaneis.

CAPUT XIX.

Quis primus repererit Põdera & Mensuras ac Numeros, & de vario apud gentes numerandorum annorum modo.

V Idetur omninò locus exigere, ut antequam hinc digrediamur, quis pondera & mensuras ac numeros repererit, indicem⁹, cum præsertim Geometriæ atq; Arithmeticæ partes sint, scriptoresq; de hac re non planè inter se consentiant. Eutropius itaq; *statim in principio* 1. lib. Sidonium mensuras & pondera eo tempore invenisse tradit, quo apud Albanos Procas, apud Judæos Aza, apud Hierosolymos Hieroboã regnavit. Alii secundum Mercurium ex Creta, Jovis Filium comperisse volunt. At Plin. lib. 7. in primis hoc Phidoni Argivo, vel, ut Gellio placet, Palamedi assignat, Strabo autè lib. 5. Phædonè Elidensem reperisse affirmat. Ex quo ita intelligendum puto, ut alii aliis primum mensuras & pondera invenerint: vel, ut Diogenes Laërtius. lib. 9. affirmat, Pythagoram primum adinvenisse Græcis, & Joseph. 1. *Antiq.* dicit, Cain Adam filium mortalium omnium, ut credere convenit, primum hæc constituisse. Numerorum autem reperi-
torem sunt qui dicant Samium Pythagoram: alii non hunc, sed alium Pythagoram Rhegynum sculptorem: alii verò Mercurium. Livius dicit numerum putari inventum Minervæ. Modus numerandi annos apud Græcos per Olympiades fuit, qui aut per notas suarum literarum numerum notabant. Apud Romanos primum per lustrum, quod quinto quoque anno clau-
debat, *de quo fassus lib. proximo ca. 4. dicem⁹.* Deinde per clavos, q̄ idcirco annales vocabantur, aut per Con-
sules, id fiebat. Clavi enim in pariete edis Jovis ea parte qua erat templū Minervæ, in singulos annos figebant,
Menſurariæ & ponderiæ inventio.
Numerorū inventores.
Annos numerandi ratio.
Clavi in æde Jovis fixi.

ut per eos numerus annorum colligeretur. Sanè lex priscis literis ac verbis scripta erat, ut qui prætor maximus esset, Idibus Septembris clavum pangeret: nam quia rarè per ea tempora literæ erant, notæ numeri annorum clavi fuere. Minervæ autem templo ea lex dicata erat, quod numerus ejus deæ inventum sit. Volsinii quoq; clavos numerorum indices, habuere fixos in templo Nortiæ Hetruscæ deæ. Postea Consules id officium fecerè, & postremò solenne clavi figendi ad Dictatores translatum est. At in ore intermisso, cum post longum tempus pestilentia laboraretur, & seniorum memoriâ repetitum foret, aliquando eum morbum sedatum fuisse ob clavum à Dictatore fixum, ejus rei causa L. Mālius Dictator dictus est, qui T. Pinnarium magistrum equitum dixit. Bella scilicet placatio, vel potius puerorum certamē, qui ita solent ludere. Ecquid religionis cultusvè in eò pangendo clavo esse potuit: qui parietē templi magis aperiebat, quàm claudebat? Sed ea erat illius temporis calamitas, cum nondum ad Romanos pervenisset Dei optimi maximi cognitio. Nōs similiter his septem literis, C D I L M V X numerum notamus: vel aliis notis: 1 2 3 4 5 6 7 8 9. fatis omnibus cognitis, ut nihil sit quod reliquas ponamus, earumvè rationem explicemus.

Nota numerorum.

C A P U T X X.

Quis primus Medicinam invenerit, & in quot ea divisa sit partes, ac apud quos olim non fuerit medicorum usus.

Medicina, quæ suis divinis, ut ita dicam, remediis haud dubiè mortalibus inter tot morborū undiq; erumpentium genera versantibus, magno ubiq; præsidio præstòq; est, diu primū inventionem suæ artis, nec me hercule injuriā, assignavit: ipsaq; ab oraculis deorū multifariam petita est. Hanc enim teste Diodoro, volunt Mercurium apud Ægyptios primū

Medicinae auctores.

mum invenisse: secundum verò veteres, Apis Ægyptiorum Rex reperit, quod alii *auctore Plin. lib. 7.* Arabo Apollinis & Babylonis filio tribuunt, alii verò ipsi Apollini. Undè ad Daphnen virginem apud Ovidium *lib. 1. Metamorph.* dicit:

Inventum medicina meum est, opiferq; per orbē Dicor.

Et Oenone apud eundem:

Ipse repertor opis & accas passisse Pheras Fertur.

Macrobius *in 1. Satur.* hujus rei veram reddens rationem, de Apolline ait: Hinc est, quòd eidem attribuitur medendi potestas: quia temperatus solis calor membrorum omnium fuga est. Clemens autem Ægyptiis omninò adscribit: ejus verò amplificationem Æsculapio primò Apollinis filio. Meruit & in ea arte laudè tertius Æsculapius Arsippi & Arsinoæ filius, qui præter cætera primus *teste Cicerone de Nat. deorum* dentis evulsionem, ac purgationem alvi invenisse fertur. Hæc tamen quisquis primitus invenerit, hoc quippe pacto excogitasse fertur. Nam cū homines, ut Fabio Quint. placet, sicut antea diximus, ex observatione rerum, ea quæ salubria aut insalubria visa sunt, probè notassent, hujusmodi artem corpora curandi gratiâ conferunt. Atqui Corn. Celsus inventionem artis scienter ponit *lib. 1.* scribens: sæpè causa apparet, ut puta lippitudinis, vulneris, neq; ex his patet medicina: quod si scientiam non subjicit evidens causa, multo minus ea potest subjicere quæ in dubio est. Cū igitur illa incerta incomprehensibilisq; sit, à certis potius & exploratis petendum est præsidium, id est, ab his quæ in ipsis curationib. experientia docuit, sicut in cæteris omnib. artib. nam ne agricolā quidē, aut gubernatorē disputatione, sed usu fieri liquet. At istæ cogitationes nihil ad medicinā pertinent, cū de his reb. qui diversa senserūt, non ab obscuris causis, neque à naturalib⁹ actionibus, sed ab experimentis, prout cuiq; responderant in perducendo homines in eandē sanitatem, medēdi vias traxerint. Notarunt enim, agrorū qui sine medicis erant, alios

Vsus medicina artis.

Corn. Celsi loc⁹ de Medicina.

alios propter aviditatē primis diebus cibum protinus
sumpsisse, alios ppter fastidiū abstinuisse, & levatum
magis morbum eorum qui abstinuissent: itemq; alios
in ipsa febre aliquid edisse, alios paulò ante eam, alios
post remissionem ejus, & optimè iis cessisse, qui post
finem febris id fecissent. Eadem ratione alios inter
principia statim usos esse cibo pleniore, alios exiguo,
& graviores eos factos qui se implevissent. Hæc simi-
liaque cum quotidie inciderent, diligentes homines
talia animadvertentes, ad extremum perceperunt,
quæ ægrotantibus utilia forent. Sic medicinam ortā
inter omnes cōstat. *Hæc ille* Postea medicina in tres
divisa est partes, ut una esset quæ victu; altera quæ me-
dicamētis; tertia quæ manu mederetur. Primā *διατη-
τική*, secundā *φάρμακευτική*, tertiam *χειρουργική* Græ-
ci appellant. Ita morbi aut victu, aut medicamentis
purgantur, manu curantur. Hujus autē partis, id
est, Chirurgiæ inventor dicitur primus Æsculapius,
quem Græci tradunt primum obligavisse vulnus. Sed
medicina cum nulla artium, *ut Plin. ait*, inconstantior
sit, & sæpius mutetur, quia nulla est fructuosior, longo
tempore in nocte densissima delituit, quā omnino p-
ditam, *teste eodem Plin. lib. Natu. hist. 29.* Hippocrates
genitus in Insula Co, Æsculapio dicata in lucem re-
vocavit. Nam cū fuisset mos, *ut ait Strabo in 8. Geog.*
liberatos morbis inscribere in templo ejus Dei qui au-
xiliatus esset, quò postea similitudo proficeret, exscri-
psisse ea traditur, & ita ex his hanc artem excerptisse,
qui *teste Plin. lib. 36.* prim⁹ medendi pcepta longè post
hominum memoriam clarissimè condidit. Romam
constat primū ex medicis venisse Poloponēnsē Ar-
chagathum Lysaniæ filium, L. Æmilio Paulo, M. Li-
vio COSS. año urbis DXXXV. eiq; jus Quiritū da-
tum & tabernā in compito Acilio emptam. Is primò
vulnerari⁹, inde ob secādi urendiq; sævitia carnifex ap-
pellat⁹ fuit: & cum alii accurrerent Græculi medici,
idemque

*Partes Me-
dicina.*

Chirurgia.

*Medicina
restituta.*

*Archaga-
thus medi-
cus.*

*Medicorum
despectus.*

idemque facerent, omnes simul cum sua medicina in
tædiū venerunt. Quare à M. Catone Censorio repro-
bati, Urbe & Italiā pulsi sunt: de quibus ipse Cato ad
filium in hunc modum scripsit: Dicam de istis alio lo-
co, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeā, & quod
bonū sit illorum literas aspicere, non perdiscere. Vin-
cam nequissimū & indocile genus illorum, & hoc pu-
rā vatem dixisse. Quādocunq; ista gēs suas literas da-
bit, omnia corrūpet, tunc etiā magis, si medicos suos
huc mittet. Jurarūt inter se, barbaros necare omnes
medicinā, sed hoc ipsum mercede faciunt, ut fides his
sit & facile disperdant. Nos quoq; distitant barbaros &
spuriōs, nosq; magis quā alios opicos appellatione
foedant. Plin. etiam de hujusmodi carnificibus (sunt e-
nim & medici peritissimi, unicū profectō adversus tot
morborū genera, hominib⁹ subsidiū) *in fronte 29. libri*
ait. Nec dubium est, omnes istos famā novitate aliquā
aucupantes, animas statim nostras negotiari. Hinc ille
circa egros miserę sententiarū cōcertationes, nullo idē
cēsente, nē videatur assertio alterius. Hinc illa infelicitis
monumenti inscriptio. Turbā se medicorū perisse. Et
paulo inferius subdit: Nulla præterea lex, quæ puniat
inscitiam capitalē, nullum exemplū vindictæ, discunt
periculis nostris, & experimenta per mortes agūt, me-
dicoq; tantū hominē occidisse, summa impunitas
est, &c. Atq; sapienter Babylonii facitabant, *qui teste*
Herodoto lib. 1. & Strabonē in 16. Geogr. medicis non u-
tebantur: sed ægrotos in forum efferebant, ut viri qui
eos adirent consulerent, hortarenturq; ad ea, quæ ipsi
faciendo effugissent similem morbū, aut alium novis-
sent effugisse, nec fas erat quēpiā ægrotū silentio p̄-
terire. Idē facitabant Basterani homines montani, qui
id Hispaniæ lat⁹ incolunt, quod ad Aquilonem spectat,
& Aegyptii. Ex quo Strabo *lib. 3. Geogr.* cum de Lusita-
niis meminit, Basterani, inquit, ægrotos vetusto ritu
Aegyptiorum in plateis deponunt, ut qui eo morbi
genere tentati sunt, comōnefacere eos valeant. Quan-

*Babylonio-
rū mos in æ-
grotis curā-
dis.**Aegyptii.*

*Medici va-
rij.*

quam non eundem semper ritum Ægyptiis fuisse, Herodotus docet *lib. 2.* ita scribens: Jā verò medicina apud eos hunc in modum distributa est, ut singulorum morborum singuli sint medici, non plurium. Itaque omnia referta sunt medicis, alii enim sunt oculis curandis constituti, alii capiti; alii dentibus, alii aliis partibus, alii morbis occultis. In medicina verò deinde quam plurimi floruerunt, & in iis Cassius Calpitiannus, Aruncius Rubrius, Antonius Musa Augusto Cæsari charissimus: Galenus tempore Antonini Pii, & nō longè post Avicenna.

CAPUT XXI.

De herbariæ & medicamentariæ atque melleæ medicinæ inventoribus: & quæ homines ab animalibus remedia didicerint.

*Herbarum
& is.*

NON dubium est, quin. Natura herbas aut salutis aut voluptatis gratiā, ut multis constat exemplis genuerit: nam Xanthus historiarum auctor teste *Plin.* *lib. 25.* tradit occisum draconis catulum revocatum ad vitam à parente herbā, quam Balin vocāt. Picus itidem avis, adactum ejus cavernis cuneū admotā quadam herbā exilire cogit. Quinimò Indorū quidam, ait *Herodotus lib. 2.* herbā tantum victitant. Appianus etiam Alexan. scribit, Parthos ab Antonio fugatos cum fame premerentur, in quandam herbam incidisse, quam qui comederent, nihil aliarum rerum reminiscerentur, aut intelligerent, nisi quod lapides continuè effoderent, quasi quidpiam magni operis facturi; & sic debacchati bilem demum evomentes incurrerent. Quid demum plura? nihil non herbarum vi effici posset, si plurimarū vires non ignorarent. Hæc itaque, teste *Plinio*, erat antiqua medicina, cujus, *idem testis in 7.* repertor fuit Chiron Centaurorum justissimus, Saturni ex Phyllira filius, qui & medicamentariam

*Medicina
herbariæ in-
ventor.*

riam medicinam ad vulnera, aut ulcera & hujusmodi curanda invenit, quam tamen alii Apollini assignant. Ex quo ipse apud Ovidium dicitur.

— *Herbarum subjecta potentia nobis.*

Alii verò Aesculapio ejus filio, quem Ovid. in 2. *Metamorph.* dicit medicinam hanc à Chirone didicisse cum illi nutriendū Apollo pater tradidisset. Alii demum Samothracū filiis, teste *Eusebio*, adscribunt. Verū Chironē ideò fortasse dixerūt hanc primū comperisse, quā *ut Plin. ait lib. 25. cap. 4.* herbā Centaurēā reperit, quā, sicut idem testatur, curat⁹ dicitur à vulnere pedis inflicto ex lapsu imposito sagittæ Herculis ex suis manib⁹ illitæ veneno hydræ. Nam Chiron cū attrectaret arma Herculis, quem receperat hospitio, sagitta in ejus pedem decidit. Ovid. in 5. *Fast.*

Centauræa

Chiron.

Dumque senex tractat squallentia tela venenis,

Excidit, & lævo fixa sagitta pede.

Ovidius tamen eum ex hoc vulnere perisse sentit, ita scribens:

Nona dies aderat, cum tu justissime Chiron,

Bis septem stellis corpore cinctus eras.

At medicamentorū, quib. morbi curantur, usū Cels⁹ in principio lib. 5. dicit antiquissimū esse: auctore tamen nō ponit, sed tradit Aesclepiadem medicū peritissimū magna ex parte eum usum sustulisse, quod omnia medicamina & mali succi sint & stomachū lædant: & definit omnes medicinæ partes ita annexas esse, ut separari nequeant, ac ideo medicinā quæ victu curat, aliquādo adhibere medicamentū, & eam quæ medicaminib. purgat, rationē vict⁹ atq; hoc pacto sanitatē aut cōservari amissāve recuperari. Ad herbas revertor. Et sic alii alias herbas invenerūt, ut Mercuri⁹ moly, Achilles achilleā, Aesculapi⁹ panacē, cōpluresq; alias, quod admodū longum esset, minimèque necessarium persequi, cum præsertim Plinius illud ipsum disertissimè prodat. Medicinam verò ex melle, teste *Plinio*, Sol Oceani filius invenit. Animalia præterea quædam (mirum

Medicamentorum usus.

Herbarum quarundam inventio.

quàm multa à bestiis homo didicerit) nonnullas herbas atque remedia commonstrarunt: quæ homini postea usui forent: nam dictamnium herbam ad extrahendas sagittas utilem, cervi hominib. monstravere, percussio eo telo pastuque ejus herbæ ejecto, id quod Cicero in secundo de Natura deorum feris capris adscribit. Iidem cervi percussio à phalangio, quod est aranei genus, aut aliquod simile, cancos edendo sibi medentur, Chelidoniam visui saluberrimam hirundines docuere, vexatiss pullorum oculis illa medentes, id quod Cornelius Celsus libro sexto, naturæ ejus avis, non herbæ assignat, ita scribens: Si extrinsecus ictus oculum lædat, ut sanguis in eo suffundatur, nihil commodius est, quàm sanguine vel columbæ, vel palumbi, vel hirundinis inungere. Neque id sine causa fit, cum horum acies extrinsecus læsa, interposito tempore in antiquum statum redeat, celerrimeque hirundinis. Undè etiam locus fabulæ factus est, per parentes id herba restitui, quod per se sanescit. Testudo cunilæ, quam bubulam vocant, pastu, vires contra serpentes refovet. Hedera apri in morbis sibi medentur. Ab Hippopotamo, id est, ab equo quasi fluviali (est enim animal in Nilo) medici mittere in morbis sanguinem, quod phlebotomare vocant didicerunt: assiduam namq; is satietate graveditiosus factus exit in littus, recentes arundinum castruras perspeculaturus, atque ubi acutissimum videt stipitem imprimens corpus, venam quandam in crure vulnerat, atq; ita profluvio sanguinis morbidum corpus exonerat, plagam verò rursus limo obducit. Simile quiddam & avis in eadè Ægypto monstravit quæ vocatur Ibis, ciconiæ ferè similis, & ipsa quoque serpentium pernicies. Hæc rostri adunciate per eam partem se perluit, qua reddi ciborum onera consuevere. Hinc clysteris usum medici primum didicerunt. Mustela in anguium venatu rutam sibi salutem quarit: Ciconia origano. De herbis autem primus omnium, quos memoria

*Dictamnus.**Cancris.**Chelidonia**Bubula.**Hedera.**Phlebotomia.**Ibis avis.**Clysteris usus.*

moria novit, Orpheus accuratissimè scripsit: post eum Musæus, etsi per idem temporis ambo fuisse dicuntur, nec non & Dioscorides. Apud nos primū M. Cato, deinde Pompejus Leneus Magni Pompeij libert⁹ qui exēplaria Mithridatis regis de vi herbarū, jussu magni Pompeij omnia, regiā prādā potiti: in nostrū sermonē transtulit. Quo primū tempore Plin⁹ se animadvertisse ait, hanc scientiam ad Romnos pervenisse.

CAPUT XXII.

Qui primus Magicam artem invenerit, & à quibus celebrata: & quis modum effugandi dæmones, aut incantationes ediderit quibus morbi sedarentur.

EXigit locus, ut de origine Magicæ artis prius dicatur, quàm libri finem faciamus: quandoquidem natam primū à medicina nemo dubitat: Hæc itaque à Zoroastre in Perside, auctore Plin. lib. tricesimo, ut inter auctores convenit, ortum habuisse fertur. Justinus in principio suæ epitomæ, hunc Zoroastrem qui magicam artem reperit, Bactrianorum regem fuisse dicit, qui teste Eusebio de temporibus, & in 10 Prepar. Evang. plus DCCC. ferè annis ante Trojana tempora fuit, quo etiam tempore Abraham & Ninus fuerunt, cum ageretur annus ab orbe condito ter millesimus, ac CLXXXV. At annos deinde post DCCC. & circiter XV. Troja à Græcis capta est, qui fuit annus orbis conditi quater millesimus. Lactantius autem & Eusebius, malos dæmones hanc simul cum cæteris improbis artibus invenisse tradunt: quam omnium artium fraudulentissimam Plinius esse asserit, miraturque quomodo multis seculis in toto terrarum orbe valuerit: atque id ob eam causam evenisse putat, quod sola artium treis alias imperiosissimas humanæ mentis complexa in se unā redegerit. Quippe

Zoroastre.

Magicæ ar.
in i. Vetus
res.Ars magicæ
ejusq. vna

à medicina primò , ut dictum est , manavit , ac specie salutari irrepsit sanctior quàm medicina : ita desideratissimis promissis addidit vires religionis , ad quam maximè alligantur hominum mentes : posthæc miscuit mathematicas artes nullo non avido de se futura sciendi , atque ea è cœlo verissimè peti credente. Ita possit his hominum sensibus , triplici vinculo eo usque adolevit , ut in magna humanarum gentium parte plurimum valuerit magnamque vim , uti poëtæ testimonio sunt , semper habuerit. Nam Virgilius in *Damone* de Circe ait :

Carminibus Circe socios mutavit Ulyssis.

Et quemadmodum fruges aliò pellicerentur , Idem :

Aique satas aliò vidi traducere messes.

Quinetiam elementa quoque concuti , & mentes hominum turbari & sine ullo veneni haustu sola carminis violentiâ homines interim putarunt. Maro :

Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam.

Item :

Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Et Ovidius in *Amor.* 3. *Eleg.* 6.

Carmine læsa Ceres sterilem & anescit in herbam,

Deficiunt læsi carmine fontis aquæ.

Lucanus :

Mens hausti nulla sanie polluta veneni,

Incantata perit.

Hujus autem veneficii , quamvis per totum orbem terrarum pervaserit , *Lucano in sexto Pharsalia* , & *Apulejo de magia lib.* 1. & 2. & *Plinio in 30. auctoribus.*

Thessalia
malefica.

Thessaliam in primis infamiâ flagrasse constat , quod Thessalis nihil antiquius foret quàm maleficam artem curiosè perdiscere , & alios vicinos populos edocere. Extrabant etiam ætate Plinii , ut ipse testis est , ejus vestigia apud Italicas gentes in 12. tabulis. Circe etiâ Circeum montem habitans juxta Cajetam ex ea arte mirandos ostendit eventus. Ac tale est magiæ inventum.

Circe.

De

De hac quis scripserit, non planè compertū habemus. Plin. *lib. 30.* dicit, Hostanem de ea primum commentatum esse, atque Pythagoram, Empedoclem, Democritum & Platonem, ad hanc discendam navigasse, hanc reverbos prædicasse, & in arcanis habuisse, sed præsertim Democritum: undè magiam Democrito, medicinam eadem ætate, Hippocrate illustrante, floruisse approbat, circiter c c c. Urbis annum. Idem Plinius in hac parte longè post homines natos haud modestissimus. Est & alia, inquit, magices factio, à Mose etiamnum & Jochobel Judæis pendens. Fuit autem Jochobel ipsius Mosis mater. Cæterum ex Plinii ore piaculū illud idcirco, ut arbitror, temerè prodiit, quoniam cū Deus signa quædam edidisset, quibus Hebraicus populus faciliè crederet, Mosē sibi ab ipso ducem esse constitutum, rex Pharaō (sic enim Ægyptii patriā lingua, teste Josepho in 8. *Antiq.* regem nominant) hæc tanquam vana deridens, jussit Ægyptiorū sacerdotes eadem facere, qui statim virgas in draconem verterunt. At Moses ut humanis divina multò majora esse demonstraret, virgam in terram projecit, quæ in colubrum versa, Ægyptiorum virgas in draconem translatas repente voravit, *Auctor Josephus in 2. de Judæorum antiq. & Eusebius lib. 9. de Præp. Evang.* Cum Moses igitur hæc & plura alia divinit⁹ ageret, homines q̄ magis falsis quàm veris inhærent, magicā arte fieri putabant. Modum autem effugandi dæmones, quib. sæpè corpora humana vexantur & incantationes quib⁹ morbi sedari solent, Salomon rex primus docuit dicere Josepho in 8. *Antiq.* Præstitit autē Deus etiā ei, ut cōtrā dæmones, artē ad utilitatē hominū edisceret, & incantationes instituit, quib⁹ ægritudines soleāt mitigari: modū etiā conjurationū, quib⁹ obstricti dæmones ne denuò redeant, effugant, invenit. Et quonā pacto hujusmodi dæmones expellerent, p̄spicue demonstrat: Vidi etenim, inquit quēdā Eleazarū de gēte nostra, p̄sente Vespasianō,

Magica scriptores.

Mosis magia divina.

Ars dæmones fugandi.

Eleazar da moni incantator.

& ejus filiis & tribunis, alioque simul exercitu, curā-
tem eos qui à dæmonibus vexabantur. Modus autem
medicinæ fuit hujusmodi. Intulit naribus ejus qui à
dæmone vexabatur, anulum habentē subter signa-
culum radicem à Salomone monstratam, deinde dæ-
monem per nares odorantis abstraxit, & repentē cecidi-
dit homo, postea conjuravit eum, juramentum obji-
ciens Salomonis, ne ad eum denuò remearet, id est,
cantica quæ ille composuit, super eum dicenda volens,
&c. Hodie etiam sacerdotes nostri, uti videmus, sacris
quibusdā verbis dæmones ex humanis corporibus
exire cogunt, & quibus benedicunt ægrotis, ut plu-
rimum bellè habent. Quam sanè potestatem Christus
Servator noster Apostolis dedit, cum apud Marcum
Evangelistam dixit: Ite in mundū universum, & præ-
dicare Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, &
baptizatus fuerit, salvus erit: qui verò non crediderit,
condemnabitur. Signa autem eos qui crediderint, hæc
sequentur. Per nomē meum dæmonia ejicient, linguis
loquentur novis, & si quid mortiferum biberint, non
nocebit eis. Super ægrotos manus imponent, & benè
habebunt. Hæc autem mihi hoc loco potissimum cō-
memorare placuit, quo legentēs facillè intelligerent
divina verba longè quam dæmones, aut artem Magi-
cam, vim majorem habere.

*Dæmones
ejiciendi
potestas.*

CAPUT XXIII.

*De origine Necromantie, Pyromantie, Aero-
mantie, Hydromantie, Geomantie, &
Chiromantie.*

*Magi Persa-
rum.*

Magi, qui Persicā linguā Sapientes appellantur,
apud Persas potissimum, teste *Laertio*, deorum
cultui vacabant, precando illis vota & sacrificia
faciebant, de eorum substantia, id est, vi ac natura, &
genealogia differebant, vitam in primis frugaliter vi-
ventes. Sed usque eò aucta est eorum vanitas, ut non
solum

solum observatione syderum futura prædicere verum artibus quibusdam veritatis umbras habentibus, & rerum ac verborum maleficiis & scire omnia & facere posse profiterentur. Ab his igitur sex magices artis species fluxerunt, Necromantia, Pyromantia, Aëromantia, Hydromantia, Geomantia atque Chiromantia: quamvis M. Varro *lib. 7. De in. rerum*, illas priores quatuor tantum assignaverit. Est autem Necromantia divinatio per cadavera, ut mortuus *apud Lucan. in 6.* suscitatus, eventum belli Pharsalici Sexto Pompejo prædixit. Pyromantiā vocant, quæ per ignē divinatur, dum inspicimus, quid fulgur, quid fulmen, quidve ignea vis significet, ut Tanaquil. Tarquinii præfici regis uxor, *teste Livio ab urbe cond. & Dionysio in 4.* videns flammam lambere Servij Tullij caput, illum Romanorum regem fore prædixit. Aëromantia divinatio per aërem, ut putà per avium volatum, gustum, cantum, ac ventorū grandinumq; insuetas procellas: ut ferrum, *sicut ait Plin. lib. 2.* quo in Lucanis pluit, significavit M. Crassi in Parthis interitum: veluti quoque lapides, quibus, *auctore Livio in 1. de secundo bello Punico*, in Piceno pluisset nuntiarum, fuit, strages illas indicarunt, quas Annibal Italiæ intulit. Hydromantia ex aqua: quemadmodum Varro prodidit puerum vidisse in aqua effigiem Mercurii, quæ C. L. versibus omnem Michridatici belli pronuntiavit eventū. Geomantia divinatio per terrarum hiatus. Chiromantia, divinatio per linearum manuum inspectionem. Juvenal. *saty. 6.*

Magica artis species.

Necromantia.

Pyromantia.

Aëromantia.

Hydromantia.

Geomantia.

Chiromantia.

Frontemq; manumq; præbebit vati.

Quæ omnia superstitiosa sunt, atque omnino ridicula nam illis qui ea exercent, egestas semper imperat, qui, ut M. Tullius *lib. 1. de Divinat. prope finem*, ait, sibi semitam non sapiunt, aliis monstrant viam quibus divitias pollicent, ab iis drachmas ipsi petunt. Hoc igitur tanquā maleficæ superstitionis homines omnia co-

rumpentes, omnia inquinantes, ac propterea dignos qui malè semper audiant declinemus, ac potius insectemur, ut verâ sanctâque religione imbutos decet.

CAPUT XXIV.

De duobus Divinandi generibus, & de origine Aruspicina artis, & sortium Prænestinarum, & quis Somniogrû interpretationẽ docuerit.

*Divinan-
di genera.*

Duo sunt, *autore Cic. de divinatione, volumine 1.* divinandi genera, quorum unum Naturæ est, alterum Artis. Est autem Natura in iis qui non ratione aut conjecturâ observatis ac notatis signis, sed concitatione quadam animi, aut soluto liberoq; motu futura præsentunt: quod & somniantibus sæpe contingit, & nonnunquam vaticinantibus per furorem, ut accidisse legimus Sibyllæ Erithrææ, & sacerdotibus nonnullis: cuius generis oracula etiam habenda erant,

Oracula.

qualia fuerunt oracula Apollinis, aut Ammonis, aut reliquorum in quibus homines crebrò illudebantur, veluti quæ arte dæmonum humanæque fraude reddebantur. Verùm Prophetæ, qui divino spiritu, non furore lymphatico afflati erant, nunquam fallebant. Ars verò in iis est qui novas res conjecturâ persequuntur & veteres observationes didicerunt, quæ apud priscos habuit aruspicinam, auguria, astrologiam & sortes.

*Aruspici-
na.*

Aruspicina, *teste M. Tullio libro. 1. de Divin.* apud Hetruscos, ut illi futiliter prædicabant, primū ortum habuit: nam *ut idem in 2. de Divin. ait,* aranti cuidam in agro Tarquinienfi & sulcum altius imprimentis, subito è terra extitit quidam, qui Tages appellatus, facie quidem puerili, sed senili prædectiâ à quo universa Hetruria aruspicinam edocta est, quæ ab ara & inspiciendo sibi nomen vendicavit. Sed *Plin. lib. 7.* aruspicii inventionem cuidam Delpho tribuit, sicut ignispicii Amphiarao. Hæc a. cõtinet in se extra, fulgura & ostenta:

Tages.

*Aruspici-
na nomen.*

maclatâ

maclatâ enim hostiâ ad aram eaq; apertâ, quomodo cor, hepar & reliqua extra sese haberent inspiciebât, ex eorumque habitu atque colore futura conjectabant, ut, quo die primum in sella aurea sedit Cæsar, in bove quem immolavit, cor non apparuit, *Cicero & Appianus Alexand. libro 2. de bellis civilibus auctores.* Ex quo futuram infelicitatem prædixerunt Aruspices. Ostenta autem sunt, quæ præter naturam evenientia, futurum aliquid significant: ut cum in exercitu Xerxis. auctore Herod. libro historiarum 7. in Europam trajecto equa bellicosissimum animal leporem timidissimam feram perperit, quod fertur portendisse tantum exercitum fugam moliturum. Hæc verò, ut Cicero inquit, quia ostendunt, portendunt, monstrant, prædicunt, ostenta, portenta, monstra, prodigia dicuntur. Tertia pars Aruspiciæ, in fulmine, & in fulgure & tonitru consistit, Vergilius:

De cælo tactas memini prædicere quercus.

Hæc omnia sub Aruspicina sunt: nam idem Cice. ait: Sed quoniâ de extis & de fulguribus satis est disputatum, ostenta restant, ut tota Aruspicina sit pertractata. Atque hæc est Aruspicina, quam qui exercent, tum Aruspices, tum Extispices nuncupantur. In secunda autem parte ejus divinationis, quæ est artis: auspicia sive auguria ponuntur. Auspicia quæ ab avibus inspicendis, sicut auguria ab avium gustu, vel garritu dicuntur Tiresiam Thebanum invenisse, Plin. in 7. auctor est. Auguria verò, idem testis, ex avibus Caras, à quo Caria dicta est, reperit: ex cæteris verò animalibus adjecit Orpheus. Verùm hujuscemodi augurandi artē quidam à Chaldæis ad Græcos, apud quos Amphiaræus, Mopsus, Chalchas, summi augures fuerunt, à Græcis, ad Hetruscos, ab Hetruscis ad latinos vēisse volūt. In avib. a. tria erant divinandi genera: aliæ n. aves volatu, ut præpetes, quarū volatū Phryges teste Clemente, primi observaverūt: aliæ cātu, oscines. aliæ gustu futura prædicebāt:

Bos corde cærens.

Ostenta.

Equa leporem parietis.

*Auspiciæ
Auguria.*

*Augurandi
ars.*

*Solissima
tripudia.*

*Mossolamus
Judæus.*

*Augurandi
ars apud
Romanos.*

*Augures
Romani.*

*Divinatio
per sortes.*

Tertium genus ex tripudio solistimo futura indica-
bat. Porro solistima tripudia ducebantur auguria, quæ
fiebant quoties ossa quæ pullis dabatur, aliquo modo
cadebat in solum, ac ita à solo solistimum vocamus.
Sed hæc augurandi ars quanti faciēda sit, Mossolamus
Judæos, vir equidem sapientissimus, perspicuè demō-
stravit. Is enim *sicut Josephus in 1. Antiq. contra Appio-
nem ex Hecatao tradit*, cum in bello esset & vates qui-
dam dum iter facerent, statim jussisset omnes eaten⁹
consistere, quoad ex ave, quæ in proximo erat, augu-
rium ageret, tacitus sumpto raptim arcu, ac emissis
sagittis, avem interemit: ac vati & nonnullis aliis id
iniquo animo ferentibus, Quid furitis, inquit, mali
dæmones? hæc enim avis suæ ipsius salutis nesciens,
nostri itineris eventū nobis potuit prædicere? si enim
præscire futura potuisset, in hunc locum nequaquam
venisset, metuens ut sagittis à Mossolamo Judæo pe-
ceretur. Cæterum hæc quantum olim apud omnes fe-
rè gentes auctoritatis haberet, multis in locis testatur
Cicero de Divinatione, præsertim in primo scribens:
Quis rex unquam fuit, quis populus, qui non uteretur
prædictione divina, neque solum in pace sed in bello?
& reliqua. Sed Romani in primis usi sunt, eodem di-
cente. Omitto nostros, qui nihil in bello sine exis a-
gunt nihil sine auspiciis domi habent. Hæc ille. Apud
eos insuper, *ut Livius, Dionysius, & Fenestella testimo-
nio sunt*, summâ religione augurum collegium cole-
batur, quorum jus in Romana republica Cicero in 2.
de Legib. maximum & præstantissimū appellat. Quid
quod augur, *ut ait Plutarchus in Problematis*, ob nullū
maleficium sacerdotio privabatur? quia non honoris
& magistratus, sed scientiæ & artis nomen est augur,
Divinabant etiam per sortes, quas in Latio Numerius
Suffusius teste M. Tullio in secundo de Divinat. primus
invenit apud Prænestinos, sculptras in robore literarū
prisearum notis, quæ fortunæ monitu, pueri manu
miscabantur.

miscebantur atque ducebantur: de quib⁹ etiam Tran-
 quillus *in Tiberio* meminit. Somniorum interpreta-
 tionem *auctore Plin. in 7.* Amphyction primus docuit,
 quod Trogus Joseph Jacob filio attribuit, quem om-
 ninò peritissime somnia esse interpretatù Josephus
 2. Antiq. idem affirmat. Clemens verò Telemessinis
 assignat. Sed hæc omnia fallaciis inventa sunt, aut ad
 superstitionem, aut ad errorem, vel ad quæstum quã-
 do homines qui hæc profitentur, tantum abest ut ulla
 in parte prodesse queant, ut etiam maximè noceant:
 nam sicut Phavorinus, *teste Gellio libro Noctium Attic.*
 14. dicebat, si dicunt prospera & fallunt miser fies fru-
 stra expectãdo: sin adversa dicunt, & mentiuntur, mi-
 ser fies frustra timendo. Si verò non prospera respon-
 dēt, jam inde ex animo miser fies antequam fato fias:
 sin foelicia ventura omninò promittunt, expectatio
 spei te adedò suspensum fatigabit, & omnem futuri
 gaudii fructum spes ipsa tibi ademerit. Præterea ec-
 quid juvat, aut quid affert ad cavendum, scire aliquid
 futurum, cum id certè futurum sit, cum tamen nullo
 modo prænosci possit?

Verg.

Nescia mens hominum fati, sortis q₃ futura.

Quapropter Moses ille sapientissimus, istiusmodi pe-
 stiferas artes populo suo vetuit, mandans ac dicens:
 Non augurabimini, nec observabitis somnia, non de-
 clinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini.
 Et per illud primum divinæ legis præceptum: Unum
 verum Deum colito, juxta prohibuit easdem: imò
 Deus ipse. Quæ omnia & Servator noster CHRIS-
 TUS procul nobis esse voluit, cum dixit, Serva
 mandata. Sed hæc alibi, cum de re
 Christiana agetur.

*Somniorum
interpretatio.*

*Auguria
prohibita.*

LIBRI PRIMI
FINIS.

E s

7
DE INVENT. RERUM
POLYDORI VERGI-
LII URBINATIS DE IN-
VENTORIBUS RERUM
LIBER SECUNDUS.
CAPUT I.

*De Juris ac Legum origine, & qui primi mortali-
bus leges dederint, & quæ causa à principio
dandi fuerit.*

Uanquam disciplinarū liberalium ori-
ginem primo tantū libro completi,
deinde autem reliquis aliarum rerum
inventionem tradere statueram, rei
tamē magnitudo fecit, ut multo sanē
quam volebam, longior essem. In hoc
itaque secundo lib. de Juris primum atque Legis ori-
gine commodè dicam. Jus, ut Paulo Jurisconsulto
placet, uno modo bonum semper dicitur. Lege verò
nihil aptius est ad conditionem humanæ naturæ, dū-
modo, ut Cicero vult in tertio de legib. pro imperio ca-
piatur: sine ea enim nec domus ulla, nec civitas, nec
gens, nec hominum universum genus stare, nec rerū
natura omnis: nec ipse Mund⁹ potest: nam & hæc Deo
paret, & huic obœdiunt maria, terræq; & hominum vi-
ta jussis supremæ legis obtemperat. Est itidem lex,
ut Chrysippus definit, divinarum humanarumq; rerū
noritia. Item recti jussio, praviq; depulsio, donum Dei,
dogma hominum sapientum, de qua mox dicemus.

Jus.

*Legum ne-
cessitas.*

*Definitio
legis.*

*Juris divi-
sio.*

*Naturale
jus.*

Jus autem, quamvis plurimis modis dicatur, Ulpianus
dividit in Naturale, Gentium, & Civile. Naturale ap-
pellat, quod nō solum humani generis propriū est: sed
omniū, quæ in terra, quæ in mari, cœloq; nascuntur: nā
in nonnullis animalibus videmus maris & fæminæ cō-
junctionē, liberorū procreationē, educationēq; quodā
jure naturæ, quod teste M. Tullio in 1. de Legib. in natura
post-

positum est, & ab ea, hoc est, à Deo initiū habet. Jus gentiū, quo solū homines utuntur. Civile, ut Romanorū, Spartanorū, Atheniensīū, quod legibus, interpretatione duodecim tabularū, plebiscitis, senatusconsultis, decretis principū, & auctoritate prudentum cōstat. Principis verò legis nō scriptæ, sed in natura positæ, ex qua homines deinde leges condiderunt, quæ origo sit, & quid ipsa sit, Cicero *in 2. de Legib.* facile declarat, cuius ideo verba ponā: Hæc igitur, inquit, video sapiētissimorū fuisse sententiā, legē neq; hominū ingeniis excogitatā, nec scitū aliquod esse populorum, sed æternū quiddam, quod universum mundum regeret, imperādi prohibendiq; sapientia. Ita principem legem illā & ultimā mentē esse dicebāt, omnia ratione aut cogētis, aut vetantis Dei. Ex quo illa lex, quam dii humano generi dederunt, rectē est laudata: est enim ratio mensq; sapientis, ad jubendum, & ad detrahendum idonea. Et infra subdit: Orta est autem simul cum mente divina. Quamobrem lex vera atq; princeps, apta ad jubendū, & ad verandū, ratio est recta summi Jovis. Deinde suggerit, ita concludens: Est ergo lex justorum injustorūq; distinctio, ad illam antiquissimā & rerū omniū principē expressā naturā, ad quā leges hominū diriguntur, quæ supplicio improbos afficiunt: & defendunt, & tuentur bonos. Hujuscemodi ergò legū originē hoc loco prodendam censeo. Has itaq; leges mortalibus omnium primā dedit Ceres. Ovid. *in 15. Metamorph.*

Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Diodorus itidem *lib. 6.* ait: Nam præter ab ea repertū, frumentum, leges dedit, quibus justē piēq; homines vivere assuescerent ex quo & Legiferam dixerunt. Herodotus etiam *in 6.* inquit: Cum in agrum Ephesium ingressi essent, sub noctem ad urbem contendebāt, cū illic à mulieribus sacra legiferæ Cereris fierent. Et Verg. *in 4. Aeneidos:*

— Mactant lætæ de more bidentes

Legifera Cereri.

Idem

*Gentium
Jus.*

Civile.

*Lex non
scripta.*

*Lex prima
ceps.*

*Ceres legi-
fera.*

Legislator
antiquiss.
Moses.

Legis origo.

Idem sentit Plin. *lib. 7.* Cæterum ut alii volunt. Rhadamanthus primus edidit, postea alii aliis primo leges tulerunt. Draco enim primus dedit Atheniensibus, deinde Solon: Ægyptiis quintus Mercurius, aut Æthiopes quorum ipsi Ægyptii coloni dicuntur: Minos Cretensib⁹, Lycurgus Lacedæmoniis, Tyriis, Charandes, Phoroneus Argivis, Romulus Romanis, Italis Pythagoras, *uti Dionysio placet*, Arcades ipsis verò Arcadibus Appollo quartus. Sed ne veri Dei erga nos divini muneris imemores videamur, ipsi primùm hanc rectè beatèq; vivendi normam, sicuti cætera omnia acceptā referre debemus quod nec Ciceronem etiā tam propè, ut monstratum est, duce naturā, ad verum accedētem latuisset, si ullam veri Dei unquam cognitionem habuisset: Deus enim, *auctore Josepho lib. 3. Antiq. leges* quas deinde hominibus constitutas volebat, primò Mosi tradidit qui deinde primus legislatorum omnium quos commemoravimus, quippe quibus, *teste Eusebio*, longè ætate superior fuit, eas Hebræis dedit. Testis idem Josephus *contra Appionem*. Dico igitur nostrum legislatorem, quemlibet qui memorantur legislatorum, antiquitate præcedere, Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locrenus, & omnes qui apud Græcos mirabiles sunt, novelli atque recentes, quantum ad illum comparati esse noscantur, quando nec ipsum nomen legis fuisse olim apud Græcos agnoscitur: testis Homerus est, qui nusquam opere suo hoc usus est nomine. Et paulo *inferius* addit: Nam cum sit tempus infinitum si quis cū compararet aliorum legislatorum ætatib. hunc ultra omnes inveniet Eusebius quoque *in 10. de Prepar. Evang.* Mosē multo antè Cererē, quæ fertur prima, ut dixim⁹, leges edidisse, fuisse testatur. A Deo igitur, quē Cicero Jovem vocitat lex originē habet & eam mortaliū omniū prim⁹ Moses Hebræis cōstituit, quæ cæteris deinceps hominib. *condendarū legum* haud dubiè exemplar fuit. Ac ta-
is juris

lis juris atque legum origo. Verum hoc loco illud disputandum videtur, quid fuerit, quam orbem lex ista scripta non perire ut altera bona, postremo lata sit, quæ, ut Apostolus Paulus ait, iram operatur, & sexcentis, poenis mortales obligat: contra illa prior lex quæ non scribitur, sed nascitur, ac profluvio quodam nature fonte in humanum ingenium à primo fluit, sine fraude, sine dolo est, particeps Justitiæ, expers iniquitatis. Quæ propter eam nostra minus fuisse videtur, ut altera introducta sit, quæ nobis malo est. Proinde operæ pretium est de origine istius legis subtilius tractare, & quia divus Ambrósius *epistola 17. ad Irenæum*, illud planè facit, eum ideo ita dicentem attendamus: Cerrum est, inquit, non fuisse legem necessariam, quæ per Moysen data est: nam si naturalem legem, quam Deus creator infudit singulorum pectoribus, homines servare potuissent, non fuisset opus eam lege quæ innodavit magis, quam solvit humani generis infirmitatem. Solvit eam nature legem Adam, qui voluit sibi arrogare, quod non acceperat ut esset sicut ejus Creator, qui ita per inobedientiam contraxit offensam: nam si non rapuisset imperium, prærogativam nature atque ingenitæ sibi innocentie, hæredibus propriis reservasset. Ergo quia lex violata est, ideo præscriptum novæ legis necessarium fuit, ut vel partem haberet, qui totum amiserat. Simul quia causa dejectionis superbia fuit, debuit ea lex dari quæ cum Deo subiectum redderet: nam sine ista lege peccatum nesciebatur, & minor erat culpa, ubi erat culpæ ignorantia. Unde Dominus ait: Si non venissem & locutus fuisssem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent. Lata est ergo lex, primum, ut excusatio tolleretur: cum præscriptum ante non esset quod pro se quisque caveret: deinde, ut omnes subicerentur Deo. Sed dices: Lex auxit peccatum, coepit mihi obesse scire, verum dices: est tamen quod consolari potest tuam sollicitudinem: quia si per legem abundavit peccatum, per eandem abundavit & gratia, per JESUM CHRISTUM. si-

Lex scripta.

*Legis, scripta causa
origo.*

Obiectio.

cur testificatus est Joannes, dicens: Ecce agnus DEI, ecce qui tollit peccatum mundi. Habes igitur legem non necessariam fuisse, si illam naturæ legem servare potuissemus: sed quia non servavimus, idcirco ista lex per Moysen data, facta est necessaria, ut doceret me obedientiam, & transgressionis Adam solveret laqueum, qui totam adstrinxit hæreditatem, &c. Cæterum extra tripartitam illam Juris divisionem, quæ Ulpianus fecit, habemus in nostra religione Jus Pontificium, in quo multi cum memoria nostra excellunt tum antea claruerunt, qui olim non sine honoris præfatione nominabuntur, & in primis Theseus Pinnius avunculus meus, quæ nemo aut nimis valde unquam, aut nimis sæpe laudaverit. Fuit enim vir pontificii pariter atque civilis Juris peritissimus, qui in præclarissimis Italiæ civitatibus maximis honoribus functus, ubique summæ Justitiæ virtutisque omnis se specimen præstitit: à quo profecto haud longè abest Petrus Mathæus ejus frater, Jurisconsultorum consultissimus.

*Jus ponti-
ficium.*

*Theseus.
Pinnius.*

CAPUT. II.

Qui Regiam, vel Popularem civitatem principio instituerint, Tyrannidemque exercuerint, & Diadema vel Servitium invenerint: & quis Areopagitarum magistratum constituerit, aut Suffragia invenerit.

Quoniam de legis origine, sine qua nulla Respublica consistere potest proximo capite hujus voluminis docuimus, porro res ipsa postulat, ut priusquam hic digrediar, quale apud gentes regimē civitatis principio fuerit, demonstramus. Est igitur apud mortales, teste Platone libro de Regno, trifariam divisa reipub. administratio: una n. vocatur Monarchia, id est, unius imperium: altera Aristocratia, hoc est, optimatum regimē: tertia vero Democratia, id est, popularis principatus quarum quæ præferenda sit non facile dixerim: Rex n.

*Triplex
Reipubl.
forma.*

Rex.

cui pro libidine omnia licet impunè agere, ac ob id nihil interdū potius est, quàm quod in rem suam esse videt, rarò benè imperat. *Plebs.* Plebs etiā, cui propriū est nihil *Optimates.* intelligere, aliquāto pejus. Pauci verò, id est, optimates, cum princeps esse pro se quisq; optet, nec satis cōcordes regnant. Quare Diocletianus *auctore Vopisco,* dicere solitus erat: Nihil esse difficilius, quā benè imperare. Optimè tamē un⁹: optimè populos optimè pauci imperāt, si boni sunt. Ex quo alii aliā cōstituerūt civitatē. *Ægyptiq.* Ægypti primi omniū, *teste Plin. lib. 7.* regiū principatū habuerunt, ut qui, veluti ait Herodotus, nullo tēporis momento poterāt sine rege vivere: apud quos primus, quod memoriæ proditū sit, mortalium Menes regnavit, *auctores Herod. li. 2. & Diodorus in 1.* Ceterū nemo *teste Platone in lib. de Regno,* rex creabatur, nisi qui sacerdotio præditus foret. At si ita usu veniret, *Regem cre-* ut unus aliquis, pphanus regnum per vim adipisceret, *auderatio.* is postea sacris initiari cogeatur, quod esset Rex, & Sacerdos, Diadema a. quod regiū est insigne, Liberū *Diadema.* patrē adinvenisse, auctor Plin. *in septimo:* cujus nimirū rei Diodorus veram rationē reddere videtur, ajens: Mitrā verò caput ei ligatur, ppter dolores, qui fumante vino, caput aggrediunt. Popularem civitatē Attici, *Attici.* ut Plin. *in 7. tradit,* primi instituerūt: sed idē reges etiam habuere, quorū primus fuit Cecrops Diphyēs, æqualis Moſis: nā, *auctore Justino libro 1.* ab initio quæq; civitas & gens, rerum publicarū imperium penes reges habebat, quos ad fastigiū hujus majestatis, non ambitio popularis sed spectata inter bonos moderatio provehebat. Ex quo, *teste Exilio Probo in vita Ageſilat,* apud Lacedæmonios reges erant, qui nomine magis, quā imperio reges appellarent: & primus rex fuit Euryſteus, Argis I I. Archestrat⁹ I I I. Lobotes I V. Dorist⁹ V. Ageſilaus V I. Archela⁹ V I I. Telechus VI I I. Alcamenēs I X. & ultimus. Ninus a. *testis est idē, Ju-* *Ninipotem-* *tia.* *ſinus* rex Assyriorū primus omniū veterē gentiū morē

nova imperii cupiditate mutavit: atque idem prim' om-
 nium *sicut ait Eusebius in 10. de Prepar. Evang.* totius
 Asiae, exceptâ Indiâ, Imperio potitus est. Verum
 quod Attici popularem civitatem primûm constitue-
 runt, *ut Plinius prodidit*, nemo est qui ambigat hoc
 à vero valde esse alienum. Hebræi enim à quibus Jo-
 sephus *in 1. Antiq.* cæteras nationes originem traxisse
 pulcherrimè probat, uti superius ostendimus multis
 antè seculis, quàm aut Attici imperarent, aut Athe-
 næ conditæ forent, regnarunt, quorum Respublica,
eodem Josepho auctore libro 20. Antiquitatum, primò
 quidem sub populari potestate diu permansit. Ab
 his proinde Democratiam primûm manasse rectius est
 credere, quàm ab Atticis, qui posteriores fuerunt. A-
 ristocratiâ, id est, optimatum, Imperiû, quale Roma-
 ni post exactos reges diu habuerunt, qui primi constitu-
 erunt, non facile tradiderim, si illud non sit assignandû
 Thebæis, qui, *teste Eusebio*, temporib. Nini regis Aegy-
 ptiis imperabant, quorum dominatus *dwascia* dice-
 batur, hoc est, potestas, quod qui potentiores nobilio-
 resque essent, iis reip. administrandæ imperium dare-
 tur. Et hoc circiter annum ab orbe condito, milesi-
 mum & C L X X X V. quo Abraham natus est. Post
 Theseum tyrannum primus fuit Phalaris Agrigenti, ait
 Plinius *in septimo*, propter quod innuere videtur The-
 seum primum omnium fuisse tyrannum, secundum
 verò Phalaridem. Sed Nemroth ex stirpe Noe ortus,
 non multo post diluvium, Babylone tyrannus fuisse p-
 hibetur. Ita ait Josephus *in primo Antiquitatum*: Nè-
 roth quoque filius Chusi permanens apud Babylonios,
 tyrannidem exercuit, sicut à me primo etiam decla-
 ratum est. Hæc ille. Tyrannum olim vocabant bonû
 dominum, ac, *teste Trogo*, fortem, Vergilius:

Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.

Postea hæc vox ad eos translata est, qui vi quadam ac
 libidine dominantur, quorum lex est, Hoc: volo, sic ju-
 beo,

Respubl.
Hebraorū.

Aristocra-
tia Roma-
norum.

Dwascia

Tyranni.

Nemroth.

Tyranni
Vox.

beo, sit pro ratione voluntas: quando omnia potentiâ & voluntate metiuntur. *Servitium, teste Plinio* Lacedæmonii invenere: quandoquidem Cleomenes Lacedæmonius, *teste Macrobio lib. 1. Satur.* ex servis manumissis, bellatorum novem millia conscripsit, qui quoniam in bello non necabantur, sed vivi servabantur; servi appellati sunt. Hi sub corona postea vendebantur. Cato: Ut populus sua opera potius ob rem benè gestam, coronatus supplicatum eat, quam re malè gestâ coronatus vaneat. Reperio tamen antequam Lacedæmonii, *teste Josepho contra Appionem*, rerum potirentur, apud Hebræos multos fuisse servos & ejus *Servitutis origo.* servitutis originem profectam à Chanaan filio Cham, qui fuit unus ex filiis Noë: is enim treis genuit, Sem, Cham, & Japhet. Quippe Cham cum videret patrem Noë forte ebrium, humi parum honestè jacentem, vituperavit eum apud fratres. Quare permotus senex, Chanaan nepotem ex filio Cham servitute mulctavit, re tum novâ ac gravissimâ, *ut in libro Genes. capite 9.* *Chanaan in servitute datus.* est. Sed hic dices: Ecquid fuit, quamobrem Chanaan ob patris peccatum in servitutem datus fuerit, cum juxta proverbium: filius non debeât plecti ob patris culpam? Non equidem de nihilo dubitas: id etenim factum tradunt, ut pœna Chanaan filio illata dolori esset patri Cham: quando ita solent parentes angustiorum cruciatu. Nam cum Deus Noë pariter atque ejus filiis antea benedixisset, senex postea non est ausus in filium, etsi impium, quidquam statuere, idcirco nepotem punivit, quo ejus pater filii vicem dolens: sic delicti pœnas daret. Ac tale servitutis initium, cum inciperent homines jam molliter vivere. Formâ autem *Manumittendi servi talis apud antiquos fuit. Dominus caput aliudvè membrum servi tenens, agebat: hunc hominem liberum esse volo: atque his dictis, eum de manu emittebat, Areopagitarum autem magistratû, Plutarchus à Solone constitutum affirmat, quod de*

*Areopagi-
ta.*

*Areopagus
unde dictus*

*Judicium?
Areopagi-
ticum.*

Suffragia.

Areopagitis à Dracone nulla unquam mentio facta sit. In eo primum Athenis capitis judicium actum est, *aut. Per. Plin. libro 7.* Areopagus verò Latine dicitur curia, sive pagus Martis. Causa nominis ex judicio est, quo Mars, qui Græcè *Æres* vocatur, cum homicidii reus fieret, judicantibus duodecim diis in eo pago, *ut scribit Augustinus in 18. de Civitate Dei*, sex sententiis absolutus est: ubi enim pares sunt sententiæ, absolutio damnationi præponitur. Fuit inde Areopagitarum magistratus, uti dictum est, institutus, quorum summa erat auctoritas. Ierant iudices, qui de capitalibus causis pronuntiabant, tantâ gravitate, tantâq; integritate, ut noctu, non interdix, causas cognoscerent, quo non dicentes, sed dumtaxat quæ dicerentur, spectarent, secûq; ponderarent. Suffragia, quibus in deliberando judicandoq; utimur, Palamedes primus omnium reperit.

CAPUT III.

De triplici administrationis genere Romanæ civitatis: & de origine Insignium regum, & ex qua arbore fierent magistratuum virgæ, atq; quis primus Censum instituerit, & de Senatorio atque Equestri censu, vel Carcerem edificaverit: & ibidem, quid esset Lustrum conditum, ac de initio Tributi imponendi.

*Plinii di-
ctum.*

EGo medius fidius semper illam Plinii sententiam: Posteris laxitas mundi, & rerum amplitudo damno fuit: tanquam omnium verissimâ plurimi feci. Etenim ne à primordio orbis repetam, cum homines rerum ferè omnium egentes probè degebant, quo nobis florentissimæ civitates exemplo sunt, quæ paucis minimisq; contentæ, dum in illis paupertati parsimoniamque honos fuit, in dies magis imperio, moribus bonisque artibus excelluerunt. At contrà ubi divitiæ,

ubi

ubi sacra pecuniæ fames, ubi voluptas immigravit, *Civitates*
tunc ire cœperunt præcipites, tunc sensim dominandi *quid perdat*
libido desiderium per luxum perdendi omnia inve-
xit: Quod Lycurgus legumlator sapientissimus pro-
spiciens animo, nummum omnem aureum & argen-
teum *teste Plutarcho*, irritum fecit: ferreoque solum *Nummus*
utendum imperavit: cujus sanctionem ut primum *ferreus.*
Lacedæmonii excessere, ex maximis longè minimi
sunt effecti. Sed, ut de cæteris sileam hoc potissimum
Romanæ ciuitati accidit: ea enim ubi Publicolas, *Romana*
Emilios, Fabricios, Curios, Scipiones Scauros, pauperta- *Respubl.*
tis continentiaque amantissimos imperatores sibi de- *florans.*
ligeat, incredibile memoratu est, quam brevi cresce-
ret, quantumque cum ipsa præclare ageretur: contra
ubi Senator censu legebatur, iudex fiebat censu, ma-
gistratum ducemque nil magis exornabat quam cen-
sus, captatio in quæstu fertilissimo, ac sola gaudia in
possidendo serant, adeo declinare de statu suo cœpit,
ut nunquam in aliquo postea cōsistere potuerit. Nam-
que omne dominationis genus perpessa est: primum
enim Monarchiam, hoc est, regium imperium habuit:
nam Romulus, *auctore Floro*, ejus conditor à Marte
genitus & Rheæ Sylviæ, primum imperium tenuit, post
quem sex deinde reges secuti sunt, sub quibus *teste*
Livio in primo ab urbe condita c c x l i v. annos mo-
narchia duravit. Exin pulso Tarquinio superbo, qui
regum ultimus fuit, mutatâ ciuitatis formâ, secuta
est Aristocratia, id est, optimatum principatus: nam *Aristocra-*
pro regibus, duo Consules, *ut Livius in secundo, &* *tia Roma-*
Dionysius in quarto testatur, creati sunt, L. Junius Bru- *eorum.*
tus, qui libertatis vindex extiterat, & L. Tarquini⁹ col-
latinus: qui Consules dicti à consulendo, hoc est, provi-
dendo: apud eos summa totius imperii erat, ille exercitū
ductabāt, & ab eorū magistratu, qui annuus erat, *ut a-*
libi dicimus, numerus annorū notabatur. Post annū dein-
de duodecimū, vel ut nō nemo vult, octavū quā exacti

sunt reges, quod Livius & Fenestella non satis constare ajunt, cum quadraginta Latinorum urbes, concitate Octavio Manilio Tarquinii genero, conjurassent in Romanos, T. Largius primus Dictator creatus fuit:

Dictator. *auctor Livius in secundo ob Urbem condita.* Quod institutum Dionysius libro quinto *Antiquitatum*, putat, Romanos à Græcis sumpsisse apud quos Elymnetæ, tamquam dictatores Romæ, creabantur. At Licinius ab Albanis accepisse tradit, Carthaginenses etiam, *auctore Trigo.* Dictatorem habebant. Hic autem summus fuit in Urbe magistratus quippe qui habebatur in summo periculo ultimum remedium. In sex tantum mensibus, *ut Fenestella ait*, durabat: nam eo designato, præter

Dictatura. tribunatum omnes magistratus, teste Polybio volumine *seu in historiis*, 3. & Plutarch. in *vita Fabij Max.* auctoritatem suam amittebant: & ideo Dictator dicebatur, quod is imperaret: quia, sic *ut idem in vita Marcelli testatur*, jussa magistratuum edicta Romani vocabant. Item Dictator non poterat nisi à Consule dici, neque alio tempore, nisi oriente nocte, & silentio, ut Livius libro *ab Urbe cond.* 8. tradit, Attamen, teste eodem, libro *quarto* cum aliquando Veientes castra Romana cepissent, A. Cornelius Cossus tribunus militum Mamercum Aemilium dictatorem dixit, quod augures consulti urgente necessitate, eam religionem exco-

*Dictatoris
eratio.*

*Decemviri
vatus.*

*Decem Tar-
quinii.*

missent. Post annum deinceps trecentessimum alterum, quam condita Roma erat, *velut Livius in 3. pro-*
dit, iterum mutata est forma civitatis, ab Consulibus ad Decemviros, quemadmodum ab regibus ante accessores venerat, qui, uti quibusdam placet, tertio anno depositi sunt, libidine Appii Claudii, qui Virginiam, cujus stuprandæ amore deflagrabat, in servitutem asserere voluit: qui cum pro libidine omnia agerent, officium suo commodo metientes, ac quod ex ipsorum usu, non è Republica esset in primis facientes & eos ob id nonnulli Senatores, *ut inquit Fenestella*, decem Tarquinos appellarent, videtur tunc Romæ magis

monarchia, quam aristocratia fuisse. Hoc pacto exactis Decemviris, ad prioris formam regiminis reditum est. At dein anno c c c x. condita Urbis, pro Consulibus, primū Tribuni militū creati sunt, A. Sempronius Asinaticus, L. Atrilius Longus, & T. Cæcilius Siculus. Democratia autē, id est, popularis principatus, sensim inrecessit, plebe paulatim per seditiones adipiscente nobilitatis magistratus: primum enim C. Canulejo auctore plebeji cōnubia promiscua cū patriciis habere cōberunt: deinde cum Tribuni plebis quotidie magis magisque instarent, à patriciis tandem concessum est, ut ex plebe tribuni quoque militum consulari potestate fierent. & ita P. Licinius Calvus primus creatus est, anno Urbis cond. c c c l. Deinde plebs consulatum assecuta est, & L. Sextius Lateranus de plebe primus Consul factus, anno Urbis cond. c c c l. x x i. Novissimè obtinuit & dictaturam, summum in Urbe deus, primusque ex plebe C. Marius Rutilius Dictator dictus fuit, anno ab Urbe cond. c c c x c i x. Hæc ex Livio libro 4. & 5. & 6. & 7. ab Urbe condita, & Plutarcho in Vita Camilli. Eo denique pacto Reipublicæ administratio ex Optimatibus ad Popularem principatum venerat, ex quo novissimè iterum in Monarchiam, id est, ad unius imperium forma civitatis redacta est, quæ à Sylla & Mario, teste Appiano in primo de bellis civilibus, cœpit, fracta omni senatus potestate. Eam postea Cæsares adauxerunt, sub quibus primū ipsa Roma totopacato orbe floruit, inde insequentium Cæsarū inertia contabuit, atque ad interitum devenit. Habuit igitur Romana civitas primū Monarchiam, id est regium Imperium, subinde Aristocratiam & Democratiam, hoc est consulum, dictatorum, decemvirum & tribunorum consularium potestate gubernata est: at novissimè rursus Monarchiam, id est, tum dictatorum, cum Cæsarū Tyrannidem savissimam pertulit: unde ejus virum labe facta est. Romanorum autem regum

Tribuni militum.

Democratia Romana.

Dictator plebejus.

Cæsares Romani.

Reipubl. Romana mutatio.

*Insignia re-
gum Roma-
norum.*

insignia hoc est, fasces cum securibus, corona aurea, sella eburnea, trabes, curules, faleræ, annuli, paludamenta, prætexa, togæ pictæ, tunicæq; palmatæ & omnia deniq; decora, quib. Imperii dignitas eminebat, ex

xii. Tusciæ populis, auctore Dionysio in tertio, & Floro, & Strab. in 5. Geogr. quos Tarquinius Priscus subegit, originem habuere, quibus Tarquinius, ut Dionysio placet, simulatq; id Senatus permisit, primus usus est. Quare miror Macrobiū in i. Satur. scribere, Tullium Hostiliū tertium Romanorum Regem debellatis Hetruscis primum sellam curulem, lictores, togam pictam, atq; prætextam instituisse Romæ haberi. Verum Romulus

*Duodecim
Lictores.*

ex more xii. Hetruriæ populorum, qui singuli, Livio & Dionysio auctorib. singulos regi statim creato lictores dabant, antea duodecim lictores sumpsit, cujus sententia esse haud Livium pœnitet. Alii à numero aviū, quæ a Turio regnum portenderant, cum secutum nu-

Fasces.

merū autumant. Hi magistratib. ministrabant, fascesq; virgarū alligatos cum securib. gestabāt. Ejusmodi autē virgas ex betula arbore fieri cōsuevisse, Plin. l. 16. c. 18. Nat. hist. innuere videtur, sic scribens: Gaudet frigidis

*Betula ar-
bor.
censur.*

forbus, & magis etiam betula: gallica hæc arbor mirabili candore atq; tenuitate, terribilis magistratuū virgis. Censum primus omniū Ser. Tullius Rex instituit, rem, sicut Livius ait, saluberrimam tanto futuro imperio; ex quo belli pacisq; munia non viritim, ut antea, sed pro possessione pecuniarum, cives obirent: quorū

*Civium
classes &
centuriæ.*

classes, id est, ordines quinq; descripsit. Prima itaq; classis sit ex iis, qui centum milliū æris, aut majorē censum haberēt, quos in octoginta centurias divisit, in quadraginta seniorum, ac toridē juniorum: seniores ad urbis custodiā ut præstito essent, juniores ut foris bella gererent: arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, tela in hostē, hasta, & gladius. Secunda classis intra centū usq; ad quinq; & septuaginta milliū censum instituta, & ex his senioribus junioribusq; viginti conscriptæ

(sunt)

unt centuriæ, armaq; imperata præter lorica, omnia
eadē. Tertię classis in quinquaginta milliū censum esse
soluit: totidē centuriæ sunt conscriptæ. In quarta clas-
se, census quinq; & viginti millium, totidē centurię fa-
ctæ. Quinta classis undecim millib. censebatur. Sed jam
rationē incamus, qua nobis constet, quanti unaquæq;
classis æstimata sit. Illud enim primū scire licet, centū
æra (nā æs numulus erat) nō pluris fuisse uno nostro du-
cato, siue coronato aureo numo, ac ita mille æra valuis-
se decem aureos. Primæ igitur classis census æstimatus
est mille aureis, secundæ septingentis & quinquaginta,
tertiæ quingētis, quartæ ducētis & quinquaginta, quæ
verò centū & decem. At maximus Servio Tullio rege
census, teste *Plin. l. 33.* fuit assium cētum & decē milliū,
ex quibus summa sit mille & centum aureorū. Et hæc,
ut ait idem Plin. prima classis: adeo id temporis Roma-
norum opes exiguæ fuerāt, quæ posthac immensæ ex-
citare, quādo, *audere Tranq.* census senatori⁹ fuit duo-
decies centena millia sestertium nummum. Quj qui-
dem summā, ut rectē putemus, notare oportet singula
sestertia valuisse videnos quinos aureos, sicut centum
sestertia summā facerent duorum millium & quingē-
torum aureorum: qua ratione colligimus censum se-
natorium fuisse ad numerū triginta millium aureo-
rū, & equestre duodecim milliū & quingentorū h. e. cō-
stitisse ex quingentis sestertiis. Atq; talis origo & for-
ma fuit cēsus Rom. qui, *ut Eutropius ait*, adhuc per or-
dē terrarū incognit⁹ erat. Sed illud verius Mosis assignā-
dū est, qui, *ut infra demonstrabitur*, primus populu re-
censuit. Atqui census agi dicitur, cum hominū faculta-
tes recensentur, undē tributū imponendi ratio inita est:
vel cum numerus civium putatur. Utrumq; testatur
Livius in p̄ta ipsius Servii Tullii. Et cū in cēsendo finis
erat factus, lustrum conditū appellabatur, quod tū Ser-
vius exercitū omnē sue, ove, taurisq; trib. lustravit, h.
e. purgavit. Idq; lustrū quinto quoq; anno Romæ cōde-

*Æris æsti-
matio.*

*Census ma-
ximus.*

Sestertia.

*Census
quid.*

Lustrum.

Censores.

Lustrum spatium.

Census Hebræorum.

Sicli aestimatio.

Drachma.

batur, cum censores numero duo creabantur, qui censum agerent: is postea magistratus annuus factus, eiq; morum civitatis cura est tradita. Item cum vestigalia & tributa solvebantur, tum fiebat sacrificium civitatis purgandæ causâ. Ex quo perinde Romani annos etiam per lustrum numerabant, atque Græci per olympiades. Cæterum cum ita quinto quoque anno lustrum condiceretur, sunt qui putent illud fuisse spatium quatuor annorum, argumentantes annum quo sequens lustrum incipiebat, dici quintum, qui esset primus sequentis lustrum. Quæ sanè ratio, si vera sit, similiter indicat olympiada fuisse spatium quatuor tantum annorum, quemadmodum infra suo loco demonstrabitur. Census autè agendi, & tributum ex censu imperandi pariter atque conferendi initium factum est apud Hebræos, cum de eare Deus mandatum Mosi dederit, ita in *Exod. cap. 30.* loquens: Quando tuleris summam filiorum Israël juxta numerum, dabunt singuli pretium pro animabus suis domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recensiti. Hoc autem dabit, omnis, qui transit ad nomen dimidium sicli, juxta mensuram templi. Qui habetur in numero à viginti annis, & supra, dabit pretium. Ita tributum imperatum est in singula capita eorum, qui viginti annis majores essent, quique arma ferre possent. Siclus nummus argenteus hebraicus, quem Græci staterem dicunt, teste *Josepho lib. 3. Antiq.* pondere erat drachmarum Atticarum quatuor: drachma verò ex senis obolis Atticis constat; atque sic tetradrachmus siclus valebat quaternos & videnos Atticos obolos, Hebræicos verò videnos. Sed quia dicitur, juxta mensuram templi, jam satis liquet sacerdotes pōderis mensuræque genus habuisse aliud ab eo, quod vulgus usurparit. Atqui drachma ejusdem est pōderis, ac Romanus argenteus denarius, quem Matthæus Evangelista *cap. 22.* numisma census vocat, cujus nota Cæsaris effigies erat: & *cap. 20.* appellat denarium *denarium.*

num, quod tantum valeret, quantum mercedis in die dari solet operis. Extant etiam numi istiusmodi denarii Cæsarum figurâ signati, qui parvi sunt pōdere atque nummi quos grossos nuncupant. Ita scire licet drachmam Atticam à nostris grossum vocitari, & sicilum quatuor valere grossos. Carcerem, quo custodia continentur, ad terrorem, teste Livio ab Urbe cōd. Ancus primus ædificavit, quod Eutropius Tarquinio Superbo assignat: item vincula, fustes, compedes, catenas, & huiusmodi supplicia, quibus homines afficiuntur. Atque hæc omnia à Romanis Romæ primum inventa: nam alibi isthæ tormentorum genera ad cruciandos homines longè ante in usu fuisse, ex Josepho & Herodoto satis patet. Unde cum instrumenta sola sint, quibus tyranni in primis ad suam tuendam dominationem utantur, eorum inventionem rectè Neraroth primo tyranno assignemus licet.

*Denarius
diurnus.*

*Carceris
institutio.*

CAPUT IV.

*Qui primi constituerint Annum, & quàm variū,
& qui invenerint hunc annum quo utimur, vel
Menses, atque eos dividerint in Nonas,
Idus, Calendas: ac quis excogita-
verit numerum Aureum.*

ET si de prima anni observatione, statim post traditam Astrologiæ originem dicendum erat, ad quam potissimum huiusmodi ratio pertinet, non possunt tamen omnia uno loco explicari: hinc proinde de anno tractabimus. Hunc Aegyptios primò instituisse, Herodotus lib. Historiarum 2. prodit, ita scribens: Quæ autem humanarum rerum sunt, hæc ita referebant, inter se constare omnium hominum primos Aegyptios annū comperiisse, distinguentes eum in x i i. temporum menses, idque comperiisse ex astris, eo scientius, ut mihi videtur, hoc agentes, quàm Græci:

*Anni in-
stitutio.*

Thebai.

*Hebraeorū
annus.*

*Anni Sa-
ria ratio
apud Gen-
tes.*

*Annus
magnus.*

quòd Græci quidem tertio quoq; anno intercalarem
mensẽ introducunt temporis gratiã: Ægyptii verò
tricenis diebus, quib. x i i. menses taxant, adjiciunt
huic numero quotannis quinos dies, unde eis ratio
circuli temporũ constat eodẽ redeuntis, *Herod. hæte-
nus*. Clemens itidem comprobat. Hujusmodi tamen
inventionem Diodor. Thebais assignat *lib. i.* Sed non
ideo inficior Diodorum Herodoto suffragari, quoniã
Thebæi juxta Ægyptum populi sunt, à Thebis urbe in
Ægypto, nominati, vel ut Thebani à Thebis in Bœo-
tia: quod apud idoneos auctores observatũ est: quin
etiã, *ut ait Herod. in prænotato libro*, olim Thebæ Æ-
gyptus vocabatur. At Servius *super 5. Aeneid.* dicit Eu-
doxum primũ annum deprehendisse, post quem Hip-
parchum, & ultimo loco, *ut infra dicemus*, Cæsarem.
Lærtius autem Thaleti Milesio ascribere videtur *in
primo*, cum inquit: Anni tempora illorumq; vicissitu-
dines priorem invenisse ferunt, eumq; in c c c l x v.
dies divisisse. Sed hoc illi censeo apud Græcos duntax-
at esse attribuendũ. Verum reperimus apud Josephũ
in 1. & in 4. Anti. Hebræos ante diluvium Noë, annũ
x i i. mensibus constitutum habuisse, qui, *eodem teste
in 1. Antiq.* annũ primi etiam in Ægypto instituerant.
Est insuper operæ pretium, quam variã fuerit anni ra-
tio apud priscos, demonstrare, Arcades. n. *ut Plutar-
chus in vita Numa & Macrobius in 1. Saturn. memine-
runt.* tribus duntaxat mensibus annum suũ comple-
bant: Cares & Acarnanẽs, sex: Ægyptii primis tem-
poribus, *teste Solino*, quatuor, sed antea, *ut Censorino
placet*, duobus tantũ. At Macrobius *in 1. Satur.* ait, an-
ni certum modũ apud solos Ægyptios semper fuisse:
ut etiam ex Herodoti auctoritate liquidò constat. E-
rat præterea annus triginta dierum, id est, lunaris: *au-
ctor Servius super 3. Aene.* Habebant & annũ magnũ,
quem volebant confici omnibus planetis in eundem
recurrentibus locum, qui *secundum Ciceronẽ* continet

duo-

duodecim millia nongentos quinquagintaquatuor
solares annos. At Josephus in 1. *Antiq. cap. 8.* dicit, an-
nū magnū d. c. annorū spatio impleri. Sed de hoc, uti
Censorinus demonstrat, inter auctores nō planē cōvenit.
Reliqui Græci c c c l i v. dieb⁹ annū propriū compu-
tabāt. In hac varietate, Romani quoq; ab initio *prout*
Macrobius dicit, auctore Romulo, annū x. mēfib⁹ cō-
stitutū habuerūt, à Martio incipientes, qui conficiebat^r
dieb⁹ c c c. & i v. Romulus enim primū mēsem Mar-
tiū, à patre suo Marte: alterū Aprilē quasi Aphrilē, à
spuma, quæ Græce ἀφρός vocatur, unde Venus mater
Aenææ nata est: tertiū Majum à majorib. quartū, ju-
niū à Juniorib⁹ nominavit. Ovidius:

Hinc sua majores tribuere vocabula Majis,

Junius à juvenum nomine dictus adeſt.

*Annus Ro-
manorum.*

*Mensium
nomina.*

Sic ante populum in majores & minores diviserat. Re-
liquos sex à numero, Quintilē, Sextilē, Septembrem,
Octobrē, Novembrē, & Decembrē appellavit. Verū
postremò Quintilis à Julii Caesaris nomine Julius, &
Sextilis Augusti honore, Augustus est nominatus. Sed
iste annus cū neq; Solis cursui, neq; Lunæ rationibus
congrueret, Numa Pompilius inde ad Lunæ cursum
redegit: additis L. dieb. quib. postea sex alios dies ad-
jecit retractos ex illis sex mēfib⁹ qui x x x. dies habe-
bāt, id est, de singulis singulos: eosq; sex & quinqu-
aginta dies pari ratione partitus est in menses duos, &
alterū, quē primū posuit, nuncupavit Januariū à Jano,
qui Latinorū prim⁹ Rex fuerat, tanquā bicipitis dici
mēsem, ut qui transacti anni finē respiceret, ac princi-
piū futuri prospiceret. Nam Janus cum vir esset æquē
prudens atq; solers, dict⁹ est habere geminā faciē, ut u-
na quæ antē, altera quæ post tergū forent, intueret, id
quod ad vigilantē civitatis custodē attinet. Alterū ve-
rò Februariū vocavit, ideoq; Februo dedicavit, qui cre-
ditur præesse lustrationib⁹, quia tum extremo anni
mense, populus februebatur, hoc est purgabatur.

Postea

*Dies anno
additi.*

Januarius.

*Janus bi-
ceps.*

Februari⁹.

Dies Mensurum.

Intercalaris mensis.

Anni correctio.

Dies intercalaris.

Menses unde dicti.

Postea Numa religionem secutus quod numero Deus, quemadmodum poëta ait, impare gaudet, dedit singulis mensibus, Januario, Aprili, Junio, Sextili, Septemb. Novembri, & Decembri, undétricenos dies: Martio verò, Majo, Quintili & Octobri singulos & tricenos: Februarius suos octo & viginti dies retinuit. Ita annus conficiebatur diebus ccc l v . Romani deinde, Græcorum more, intercalare mensem constituerunt, ut qui præessent fastis libris, quibus totius anni res populo explicabantur, intercalarent, id est, vocarent populum, ut quando lege agi liceret, scirent. Sed cum ita usu veniret, ut per eam varietatem anni sæpe nundinæ caderent aut in primum anni diem in nonasve, quibus nefas erat conventus haberi, permissum est ut sacerdotes quando vellent, suo arbitratu vocarent. At cum illi commodi gratiâ Publicanorumq; ex usu, minus suo tempore vocarent, tum demum Cæs. Pontifex maximus addidit anno dies decem, horasq; sex, quorum dierum binos ad singulos menses, Januarium, Sextilem, & Decembrem adjunxit, in Aprilem autem, Junium, Septembrem & Novembrem singulos distribuit. Sic C. Julius Cæsar, auctore Suetonio, & Appiano Alexandrino; & Plinio, primus omnium annum ad cursum solis accommodavit, ut ccc l xv . dierum esset, & intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur, quod bis sextum vocant. Causa autem nominis est, quia duob. continuis dieb. bis dicimus, sexto Cal. Martias, duos dies pro uno computantes. Menses verò, h. e. Lunæ cursus qui, uti Cic. in secundo de Natura deorum ait, quia mensa spatia cōficiunt, menses nominantur, Thebæos, i. ipsos Aegyptios (sunt enim, ut diximus iidem) omnium primos instituisse Diodorus affirmat: quod tamen magis Hebræis, qui haud dubiè primi annum constituerant,tribuendum esse videtur. Atq; annus menses habet XII, quorum quatuor, Aprilis, Junius, September & November,

vember, ex triginta constant dieb. at plus uno septem,
 Januarius, Martius, Majus, Julius, Augustus, Octo-
 ber, & December, minimus verò Februarius octo &
 viginti, suis contentus est diebus. Item hebdomadas
 duas & quinquaginta, & diem unum: dies verò c c c
 l x v. achoras sex: uti dictum est. Præterea cum a-
 pud priscos Romanos, pontifices, *prout supra demon-*
stravimus, ita intercalarent, factum est ut mensis ejus-
 modi rei causâ, divisus sit in Calendas, Nonas, & Idus.
 Primusq; dies Calendæ dictæ sint, *ἀπὸ τῆς καλῶ*, voco: e-
 tenim minor pontifex observabat quando nova primū
 appareret Luna, quā visa, id protinus sacrificulo regi
 nuntiabat: tum factō, ut moris erat, sacrificio ponti-
 fex incipiebat eos vocare qui in agris essent, quo scirēt
 feriārum pariter causas, atq; quid eo mense agi liceret.
 Ita calatā, hoc est, vocatā in Capitolium plebe pronū-
 tiabat quot dies à Calendis ad Nonas superessent, un-
 dē Nonæ ipsæ dictæ, quia semper dies novem à Nonis
 ad initium Iduum intersunt. Idus autem circiter me-
 dium mensem ponebant, idque verbum ab Hetruscis
 sumpserant, quorum linguā Iduare, dividere est: Igitur
 sic computabant, verbi gratiā: Ultimum diem Decē-
 bris antecedentis mensis notabant pridie Calendas Ja-
 nuarias, penultimum tertio Calendas, atq; sic alios
 suo ordine, sursum versum numerando usque ad Idus:
 nam mensibus quatuor, Martio, Majo, Julio, & Octo-
 bri singulis ñenas dederunt Nonas, reliquis quaternas,
 sicut singulis quoque mensibus Idus octonas. Verū
 modus istiusmodi dierum mensis numerum ineundi
 jam vulgatiōr est, quā ut à nobis sit rursus demon-
 strandus, qui profectus est ab illa pontificum interca-
 latione, quæ duravit usque ad annum Urbis conditæ
 c c c c l. cum P. Sulpitio Averrione, P. Sempronio
 Sopho Longo C o s s. C. Flavius scriba ædilis curulis,
 invitis patribus, Civile jus repositum in penetralibus
 Pontificum evulgavit, fastosq; circa forum in albo
 propo-

*Calendæ nō-
de nonis mē-
ta.*

Nona.

Idus.

*Aure' nu-
merus.*

*Dies festi
mutabiles.*

proposuit, ut quādo lege agi posset, sciretur. *Testis Li-
vius ab urbe condita, in extremo nono libro.* Postea fuit
alius modus, quem Aureum numerum ob excellens
rei artificium appellant, excogitatus à divo, ut fertur
Bernardo, vel ab ipso Julio Cæsare, *sicut libro de vino-
rum officiorum octavo extat*, adinveniendum diem cō-
junctionis Lunæ per singulos menses: quo quidē nu-
mero nōstri deinceps usi sunt ad norandos quoq; dies
festos in singulos annos, quos mutabiles vocant, quē-
admodum est Pascha, Pentecoste, nonnullique alii, eō
quod non semper in eisdem mensiū dies cadant. Fuit
sanē inventū suo dignum auctore, cujus usus & ratio
ita omnib⁹ nota est, ut nō sit quod hoc loco quidquā
de aureo numero doceatur.

C A P U T V.

*Quis Horas primus constituerit, aut Horologia
diversi generis invenerit.*

*Horus A-
pollo.*

*Horarū in-
stitutio.*

Horologiū.

Scioterico.

HOræ, quibus numero viginti quatuor dies noxq;
conficitur *teste Macrobio*, ab Apolline, id est,
Sole, qui Horus Aegyptiacâ linguâ vocatur, no-
men acceperunt. Quatuor itidem tempora hoc est,
ver, æstas, autumnus & hyems, quibus annu⁹ orbis im-
pletur, horæ dicuntur; quæ initio duodecim cōstitutæ
sunt, ejusq; rei talis fuisse origo memoratur. Quodā
tempore Hermes Trismegistus cum in Aegypto sacrū
quoddam animal Serapi dicatū in tota die duodecies
urinam facere pari semper temporis intervallo obser-
vasset, p^{er} duodecim horas diem dividi debere cōjecit.
Exinde hic horarū numerus longo tempore custodi-
tus, postea in viginti quatuor horas divisus est dies.
Horologium autem solarium, in quo umbilici Solis,
quem gnomonē vocant, umbra horas ostendit, Anaxi-
menes Milesius Lacedæmone, *teste Plinio libro secūdo*,
capite 76. primus invenit, ipsumque *δὸν τῆς σκιᾶς* hoc
est, ab umbra sciotericon appellavit, Romæ multo se-
rius

rius contigit : in duodecim enim tabulis, *ut auctor est Plin. in septimo*, ortus tantum & occasus Solis nominabatur, Post aliquot annos adjectus fuit & meridies : & accensus consulis, id est, præco, eum pronuntiabat, cum è curia inter rostra & græcostasim Solem prospiciebat : à columna verò ænea ad carcerem inclinato sydere, supremam horam pronuntiabat : sed hoc serenis tantum diebus, usque ad primum Punicum bellum.

At M. Varro primum horologium solarium in publico secundum rostra, in columna statutum fuisse tradit, bello primo Punico, à M. Valerio Messala Consule, Catinâ in Sicilia captâ. Postea Scipio Nasica primus Romæ duntaxat, ut opinor, aquâ horas divisit æquè noctium atq; dierum, idq; horologium sub testamento dicavit, anno Urbis DCCV. Cæterum horologium, *teste Vitruvio libro nono de Architectura* ex aqua Ctesibi⁹ Alexandrinus primus reperit. Utriusq; meminit Cicero *libro De Natura deorum secundo* : Quid igitur, inquit, convenit cum solariū vel descriptum aut ex aqua contempleris intelligere declarari horas arte, non casu? Et alibi *in Extremo secundo Tusculanarum libro* : Cras ergo ad clepsydram. Ita vas vocât, è quo guttatim effundebatur aqua ad horas notandas. Inventū est deinde divini quodam ingenii acuminè horologium, quod nunc frequens cernitur, è metallis, rotis dentatis atq;

*Horologiū
primum
Romæ.*

Clepsydra.

ponderibus, partim umbilicis horas indicantibus, partim testantibus tintinnabulis. Quinetiam eodem artificio planetarum omnium, ac Solis & Lunæ cursus adeo faciliè repræsentantur, ut cælum ipsum propè cōspici videatur. Est etiam aliud horologii genus, ad pyxididis formam excogitatum : item è tenuissimis arenis Aegyptiis, quorum tamen auctores, uti in calce operis dicemus, in aperto non sunt. Sic denique quotidie aliquid admiratione dignū hominū industriā invenit, velut pyxidem illam, qua nautæ navigationē peritissimè moderantur. Et multa demum sunt, quibus prisca

*Horologium
metallicū.*

ætas

ætas caruit: de quibus nos suis locis meminimus. Illud adjiciam, ut alibi horologia à Sole occidente usque ad Solem iterum occidentem, perpetuò cursu viginti quatuor horas designant: sic nunc totius ferè occidens horologia habet, quæ bis in die duodenas horas indicant, ita ut semper duodecima hora in media nocte & in meridiè notetur: quod profectò quo aptius quadrat, hoc commodius fit, ne quempiam, cum velit scire quota sit hora, tot simul numerare oporteat.

CAPUT VI.

Quomodo ab initio alii aliter dies observaverint, ac noctes dividerint.

*Diei varia
observatio.*

DIem alii aliter observabant, quod ab Ægyptiis fluxisse volunt, quos, ut inter nonnullos auctores convenit, primos omnium annū & menses constituisse ferunt. Si itaque à media nocte, ad mediam, totum id spatium unius diei nomine appellaverè. Romani quoque eodem modo diem observabant, quod, ut *Plutarchus in Problematis ait*, ortus solis initium agendi, nox verò consilii & præparationis faciat: quippe apud illos, cuiquam etiam diei horæ aliquid actionum tribuebatur: *Martialis*:

Prima salutes atque altera continet hora.

Exercet raucos tertia causidicos.

In quintam varios extendit Roma labores.

Sexta quies lassis. Septima finis erit.

Sufficit in nonam nitidis octava palæstris.

Imperat extructos frangere nona toros, &c.

Babylonii inter duos solis exortus, omnè id tempus diem vocabant: Athenienses inter duos occasus. Umbri à meridiè in meridiem, unum diem putabant: vulgus omne à luce ad tenebras: *auctores, Varro, Plinius in secundo, Gellius & Macrobius*. Nos porro more Atheniensium, à sole occaso ad solem iterum occidentem,

dentem, omne id medium tempus unum diem esse dicimus, sicut Transalpini omnes Umbrorū ritu, à meridie in meridiem diem suum terminant, prout eorum horologia, quæ superiori capite posuimus, indicant: vel eadem ratione, à media nocte, ad mediam noctem veteri Romanorum instituto, illorū dies dici potest confici. Nox vero, *sicut Vegetius tradit*, in quatuor divide- *Noctis Vigili-*
batur vigilias, quæ singulæ, *teste Hieronymo super Psal-* *lia.*
mos, trinarum horarum spatio supputabantur.

CAPUT VII.

Qui primi Libros ediderint, & de prima Bibliotheca: & à quo, aut ubi usus imprimendarum literarum primò inventus.

CUM in dies magis magisque hominū ingenia solā librorū copiā vigeant, & ad capeffendas disciplinarū liberalium artes facilius omnes alliciantur ipsaq; literarū studia mirum in modum ubiq; gentiū floreat, peccare hercle me ducere, si tale inventū silentio præterirē, cujus nos etiā, quantum exiguū tulerit ingenium, augendi gratiā, hunc nepe laborē suscepim⁹ præsertim cum hujusmodi scriptorum libri, *ut dicitur Hier. ad Marcellā ait*, ingeniorū effigies & vera & æterna monumenta sint. Quapropter Agesilaus, *auctore Agesilaus.*
Plut. cum benè multi vellent ejus corporis simulachrū gratis effingere, nunquā id fieri passus est, animi tātum monumēta posteris relinquere studeans: illud enim sculptorum, hoc suum: illud divitum, hoc bonorum opus esse dicebat. Omnium igitur primus Anaxagoras, *teste Laertio & volumine 2. librum ad se scriptū edidit.* Gellius *Librorum*
verò *lib. 6.* scribit Pisistratum tyrānum omnium primū *origo.*
libros publicè legendos præbuisse. Sed pfectò quis non videt perperā Græcos hominū genus in sui laudē effusissimum, hāc sibi gloriā vindicare? qui *ut Josephus cō-* *Græci phi-*
tra Appionē perspicuè demonstrat recentissimi sunt. Ex quo haud dubiè multò ante Græcos, antiquissimi He-

brarum, qui Sacra historiâ scripserunt, & Ægyptiorum sacerdotes vel Chaldæi libros ediderunt: atq; ita Anaxagorâ & Pisistratum apud Græcos tantum primos foras dando libros curasse credere par est. Deinde autē, ut idem Gellius testatur, ipsi Athenienses numerū librorum studiosius accuratiusq; auxerunt. Verū omnē illā postea librorum copiā Xerxes Athenarū potitus abstulit, asportavitq; in Persas. Eos porrò libros uniuersos multis post tempēstatibus, Seleucus Macedoniae rex, qui Nicanor appellatus est, referendos Athenas curauit. Ingēns post ea numerus librorū in Ægypto à Ptolemæis regib. cōfectus est, ad millia fermè voluminum dcc. sed ea omnia priore bello Alexandrino incensa sunt. Cæterū Strabo l. 13. *Geographiæ*, scribit Aristotelē omniū primū Bibliothecā instituisse: ait enim: Scephi fuere philosophi Socratici, Erastus & Coriscus, & Nereus Corisci filius, qui Aristotelem & Theophrastū audiuit, & successor fuit Bibliothecæ Theophrasti, in qua Aristotelica inerat: nā Aristoteles & Bibliothecam & scholā reliquit Theophrasto, & primus omniū quos scimus, libros cōgregavit, & Ægyptii reges bibliothecæ ordinē docuit. Theophrast⁹ verò eā tradidit Neleo, Neleus eā Scephsim detulit, ac posteris tradidit. *Hac ille.*

Fuit & Pergami Bibliotheca præclarissima auctor Plin. l. 35. *statim in principio*, ubi inquit: An priores cœperint Alexandriae & Pergami reges, qui bibliothecas magnæ certamine instituere, nō facillē dixerim. Romæ bibliothecā Asinium Pollionē primum fecisse, testatur idem *in prenotato libro* scribens: Non est prætereundum & novitium inventū, siquidē nō solum ex auro argento-
vè, aut certē ex ære in bibliothecis dicātur illi quorum immortales animæ iisdē locis ibi loquuntur, quinimò etiā quæ nō sunt, finguntur, pariuntq; desideria nō traditi vult⁹, sicut in Homero evenit, quo magis, ut equidē arbitror, nullū est felicitatis specimē, quā semp omnes scire cupere, qualis fuerit aliquis. Asinii Pollionis
hoc

hoc Romæ inventū, qui primus bibliothecā dicando, ingenia hominū rem publicā fecit. Sunt etiā plures hodie in Italia bibliothecæ, sed illa in primis omnium iudicio longè celeberrima, quam divus Federicus Feltrius dux Urbini cōdidit, quā postea Guido princeps ejus filius, omnis doctrinæ decus, ac doctissimorū hominum præsidium, cum auro & argento, tum librorū copiā adauxit, ornavitq; . Fuit illud igitur omninò magnū mortaliū munus, sed nequaquā conferendū cum hoc, quod nostro tempore adepti sumus, reperto novo scribendi genere: tantū enim uno die ab uno homine literarū imprimitur, quantū vix toto anno à plurib. scribi posset. Ex quo adeò disciplinarū omnium magna librorū copia ad nos manavit, ut nullū amplius superfuturū sit opus, quod ab homine quāvis egeno desiderari possit. Illud insuper adde, quod auctores quoq; plurimos, tam Græcos quā Latinos ab omni prorsus interitus periculo vindicavit. Quare tantæ rei auctor non est suā laude fraudādus, p̄sertim ut posteritas sciat, cui divinū beneficiū acceptū referre debeat. Itaq; Joānes Gutenberg⁹ natione Theutonic⁹, equestri vir dignitate, ut ab ejus civib. accepimus, primus omnium in oppido Germaniæ, quā Moguntiā vocant, hanc imprimendarum literarum artē excogitavit, primumq; ibi ea exerceri cōpit: non minore industriā reperto ab eodē, prout ferūt, auctore, novo atramenti genere, quo nunc literarū impressores tantum utuntur. Decimosexto deinde anno qui fuit salutis humanæ MCCCCLV I I I. quidā nomine Cōradus homo itidem Germanus, Romā primò in Italiā attulit, quam dein Nicolaus Jenson Gallicus, primus mirū in modū illustravit, quæ passim hac tempestate per totum ferè terrarum orbem floret, de qua plura loquendi labore supersedeo, ejus inventorē, ac simul undē ad nos delata fuerit, prodidisse, haud me parum fecisse ratus, cū ea omnib. lōgè notissima sit: quæ p̄pterea ut ab initio nō minore quæstu, quā hominū admiratione

*Bibliotheca
Italia.*

*Typographia
inventio.*

*Joannes Gu-
tenberg. Ty-
pographia
inventio.*

vulgari cœpit, sic paulatim, vel ut auguror, futura est vilior.

CAPUT VIII.

De primo usu scribendi apud Priscos, etiam per notas, & quando primum inventa Charta, vel Membrana.

Folia palmarum.

ANte usum chartarum, quo maximè humanitas vitæ constat & memoria, palmarum foliis, teste Plin. in 13. *Naturalis historia*, primò scriptitatum est. Vergilius in sexto.

— *Foliis tantum ne nomina manda.*

Papyri inventio.

Deinde quarundã arborum libris, postea publica monumenta plumbeis voluminib. inde & privata linteis cōficere cœperunt, deinde ceris: nã pugillariũ usum ante Trojana tempora fuisse testatur Homer⁹. Papyrũ autẽ post Alexãdri Magni victoriã, cōditã in Ægypto Alexandria, M. Varr. auctor est, ante Chartarũ usum ab eo rege inventã esse, quẽ fiebat ex frutice, qui nascitur in paludib. Ægypti. Verũ contra Varronẽ, qui chartarum usum nõ nisi cōditã in Ægypto Alexandria, fuisse scribit, Plinius Cassii Hemina annalium scriptoris auctoritatẽ adducit. Ille enim tradit, Cn. Terentium scribam agrum suum in Janiculo repastinantem, offendisse arcam in qua Numa rex situs fuerat, & in eadem libros ejus repertos, qui è charta erant. Nam Magnus Alexander amplius trecentis annis post Numam fuit, qui Alexandriam, auctore Liv. lib. 8. eo anno in Ægypto posuit, qui fuit Urbis conditæ cccc⁹ xviii. L. Papyrio Mugillano sive Curse, C. Pætilio Galbo Coss.

Numa libri

Alexandria condita.

Cæterum Livius in decimo de bello Macedonico, à Cassio dissentit, scribens duas arcas lapideas, octonos fermè pedes longas, non unã repertas à fossoribus in agro L. Pætillii scribẽ, nõ Cn. Terentii. & in altera earum sepultum fuisse Numã, in altera verò eos libros inventos, de quibus loquimur. Idem etiam Lactantius affirmat, &

Numa sepulcrum inventum.

Plu-

Plutarchus *in vita Numa*. Postea verò id genus chartæ inventum est, quo nunc passim utimur, cujus auctor haud palam est. Hæc autem sit ex linteolis contritis: *Charta con-*
 nihilominus tamē papyri nomen à frutice sumptum, *ficiēda ratio.*
 veluti chartæ ab urbe Tyri retinet. Membranas à tectu membrorum nominatas (est enim propriè ipsum corium) Varro scribit per æmulationem, cūca Bibliothecas & Eumenis regum, Pergami inventas fuisse, undè vulgò Pergamenæ vocantur. Verum ego affirmarem membranas multo ante quā tradit Varro esse repertas, *Membrana.*
 in iisq; primum scriptitatum, quando sacros Hebræorum libros (Hebræi enim, ut ostendimus, primi rerum gestarum monimenta condiderunt) è membrana fuisse testatur Josephus: nam cum *in XII. Antiquitatum* tradit, quemadmodum Eleazar princeps sacerdotum per septuaginta duos interpretes, sacros libros ad Ptolemæum *Philadelphum* misert, ut in græcum sermonem verterentur, sic inquit: Cū verò ostenderent tenuitatem membranæ, vel incomprehensibilem eorum compaginem, rex miratus est. Herodotus etiā *in quinto* testis est, priscā consuetudine in pellib. caprinis & ovillis esse scriptitatum. Sunt præterea plura chartarum *Chartarum*
 genera, ut hieratica, antiquitus sacris tantum voluminibus dicata: amphitheatrica, à loco dicta: bibula & emporetica, inutilis scribendo, & involucris duntaxat chartarum atque mercium usum præbens, propterea *Varia genera.*
 ἀπὸ τῶν ἐμπόρων, id est, à mercatoribus nominata. Usus autem scribendi per notas pervetustus est, quando Tiro Ciceronis libertus, *autore Eusebio*, ipsas notas primò reperisse fertur. Et hujusmodi scripta furtiva dicuntur. *Scripta furtiva.*
 quæ artificio quodam fiunt, ne legi possint ab alio, nisi ab eo ad quem scribuntur. Gellius: Res quasdā occultas nuntiare regi furtivo scripto volebat. Est & Cæsar, teste *Suetonio*, usus. Hodie verò ita frequens est modus iste scribendi, ut nullus videlicet sit neq; princeps, neq; civis, quin suas habeat notas, vulgò Ziphras nuncupatas.

*Quis primus Memoriae artem monstraverit,
aut qui ejusdem gloriam adepti sint.*

*Memoria
commodum*

*Ars memo-
ratisa.*

*Simonidis
memoria.*

*Memoria
que excela-
buerunt.*

Proximum est, ut de Memoria dicatur, qua, ut Fa-
bius ait, omnis disciplina constat, quæ & necessariū
maximè est vitæ bonū, & unicus eloquentiæ the-
saurus. Hujus ars, *Plinio in 7. & Quint. in II. auctoribus*,
à Simonide Melico primū inventa est, quā in re multū
valuit. Nā cum aliquādo in Thessalia, *teste Cic. de Orat.*
epularetur apud Scopā nobilem virum, & nuntiatum
esset ei, ut prodiret ad duos juvenes ante januam stan-
tes, contigit ut hoc interim spatio conclave corruerit,
ac eā ruinā adeo convivæ omnes contriti fuerint, ut nō
possent internosci à suis, qui humare, eos vellent. Tum
dicitur Simonides ex eo quod meminisset, quo eorum
loco quisq; cubuisset, demonstrator uniuscujusq; sepe-
liendi fuisse. Ac ita videtur memoriā valdè juvari si-
gnatis animo sedibus, aut mutato annulo, qui nos mo-
neat, cur id fecerimus, quod ipse Fabius latè prosequi-
tur. Memoria autem plurimis præcipua fuit, ut Plini⁹
& Solinus auctores sunt. Cyrus enim Rex Persarum o-
mnibus in exercitu suo militibus nomina reddidit: Ci-
neas Pyrrhi regis legatus, postero die quam Romā ad-
venerat, utriusq; ordinis viros nominatim appellavit.
Mithridati regi duæ & viginti linguæ (tot enim natio-
nibus imperavit) traduntur notæ fuisse. Cæsarem verò
scribere & legere simul, dictare & audire solitum acce-
pimus. Idem etiam, *teste Spartiano*, Hadrianus Impe-
rator facere consuevit.

CAPUT X.

*A quo primū Militaris ars inventa: & utrum
literis præstet: item in exercitu Ordines, &
Tessera, & Vigilia, & de primo pu-
gnandi modo.*

*Militaris
scientia.*

Nunc venio ad disciplinam militarem, præcipuum
Impe-

Imperatorum decus, qua solâ multi quidem mortales æternam sibi gloriam compararunt: undè tanto literis præferenda videtur, quanto facta dictis præstât. Quamquam illud non faciliè Cicero concedendum judicat, quando, *ut ipse pro M. Marcello ait*, bellicas laudes solèt quidam extenuare verbis easq. detrahere ducibus, cõmunicare cum multis, ne propriæ sint Imperatorum. Certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus multum juvant: maximam verò partem quasi suo jure fortuna sibi vendicat, & quicquid prosperè gestum est, id penè omne ducit suum: at gloriæ, quam tu rectè scienterque scribendo adeptus fueris, socium habebis neminem. Ad artem redeo. Sed hæc in rudi sæculo admodum turpis fuit utpotè quæ ferino more, *ut infra ostendemus*, exercebatur. Hujus, sicut Ciceroni *lib. de Natura deorum tertio* placet, inventrix Pallas fuit, ex quo Bellona dicta est. Papinius:

— Regit atra jugales

Sanguineâ Bellona manu.

Ut verò Diodoro, ipse Mars morem bellandi reperit. Martialis:

Belliger in victis quod Mars tibi servit in armis.

Sed reperimus apud Josephū *in l. Antiq. Solum*. Tubalcain, qui ante diluvium Noë fuit, fortitudine cunctis excellentē, res bellicas fortiter exercuisse. Quamobrè apparet militarem artem esse antiquissimam, proinde ejus auctorem ne utiquam prodi faciliè posse suspicor. Veteres autem ante usum armorum pugnis, undè pugna nomen habet, calcibus, ac morsu certabant. Et hæc prima pugnæ origo fuit. Lucretius:

Arma antiqua manus, ungues, dentesq. fuerunt.

Exin lapidibus fustibusq. pugnari cœptū: testis Herodotus *lib. 4.* cū de quibusdā populis loquitur, qui haud procul à Tritone Lybiæ fluvio habitabant, ait enim: Horū virgines anniversario Minervæ festo in honorem

*Artis mi-
litaris in-
ventio.*

Tubalcain.

*Pugna unde
dicta.*

*Virginum
pugna.*

ipsius deē inter se bifariam divisæ, præliantur lapidibus, fustibusq;. Affirmat idem Diodorus *lib. 1.* scribens: Eodem modo clava & leonis pellis antiquo Herculi conveniunt, quo tempore nondum arma adinventæ, sed fustibus homines injurias propulsabant, ac ferarum pelibus tegebant pro armis corpora. Plinius verò *in septimo* dicit, Afros contra Ægyptios, primos præliū fecisse fustibus, quos vocant phalangas. Verū paulatim hæc disciplina tanti fieri cœpit, ut nulla majore curâ studio ac ordine, apud omnes propè gentes cōstaret, repertis exercitus ordinibus, signi dationib. tesseriis, & vigiliis à Palamede, bello Trojano & sub idē tempus speculari significatione, à Simone: auctor Plini⁹, qui *lib. 5.* & Phœnicibus bellicarum artium inventionē assignat, sed apud Syros credo. De his satis, sed jã ad ipsa arma trãseam⁹.

CAPUT XI.

De primo Armorum, & aeneorum tormentorum usu.

Mars.

Ferunt, auctore Diodoro, *l. 6.* Martē primū fabricatis armis milites armasse, cui ob id primus armorū usus (appellatur enim belli Deus) attribuitur: quod etiam Vergilius sensisse videtur, cum in principio suæ Æneidos dixit:

— *At nunc horrentia Martis*

Arma virumq; cano.

*Armorum
varia in-
ventio.*

Cæterum arma, quæ pro omnibus bellicis instrumentis auctores usurpant, alii alia invenerunt: Galeam enim Gladium, Hastam, Lacedæmonii, *ut testis est Plin. in 7.* invenerunt. Herodotus tamen *lib. 4.* putat Scutū & Galeam ab Ægyptiis Græcis esse traditam. Loricam Mydias Messenius: Clypeos Præterus & Acrisius inter se belligerantes repperunt, sive Chalcus Athamantis filius. Ocreas & Cristas Caret: Lanceas, Ætolos: Jaculum cum amento ferunt invenisse Ætolū Martis filium. Falcē *secundum Clementē*, Thraces: Hastas velitares & Pilum Týrrhenus. Usus autem velitum, auctore Valerio

Maxi.

Maxi. lib. 2. eo bello primum repertus est, quo Capu-
am Ful. Flaccus Consul obsedit. Securitum Panthesilea
Amazonum regina reperit: Venabula Piseus Arcum
autem & Sagittas Scythes Jovis filius. Sagittas, ut al-
liis placet, Perseus Persei filius primum invenit. *Hæc
ex Plinio.* At Diodorus Apollini assignat *in sexto* scri-
bens: Arcus insuper sagittandi; fuisse repertorem
Apollinem ferunt. Verum Artabanus, cujus testimo-
nium Eusebius *de Preparatione Evangelica, libro nono*
citatur, Moſen omnium primum bellica instrumenta
invenisse tradit; qui adhuc juvenis in Ægypto, *teste
Josepho in secundo Antiquitatum*, primam glorioſe ex-
peditionem in Æthiopes apparaverit. Nec eò tamen
cæteri, quos memoravimus, minus laudis merentur,
quando non unius generis arma ubique usurpantur,
sed alia alibi. Nihil quoque ab initio tam perfectum
excogitatur, cui non aliquid ab insequentibus com-
mode addi possit. In tormentis Cretenses Scorpionẽ,
Catapultam Syri, Phœnices Balistam & Fundam, *ut
testatur Plinius*, invenerunt. Vegetius verò *libro pri-
mo de re militari*, fundarum usum dicit incolas insula-
rum in mari Hispano, quas Baleares vocamus, com-
perisse: Unde Strabo *lib. 3. Geogr.* illos optimos fun-
ditores esse vocitatos affirmat. Idem Verg. sentit *in
1. Georg.*

Stupea torquetur balcariserbera fundæ.

Artem bellicarum machinarũ, *teste Plutarcho, in vita
M. Marcelli*, Eudoxus & Architas inchoarũt. Machi-
nam ad ferenda graviora onera primus, *teste Vitruvio*,
extruxit Ctesiphon, qua usus est ad deportandas ex
lapidicinis columnas Ephesum ad Dianæ fanum. E-
quum autem qui aries dicitur, in muralib⁹ machinis,
auctore Plinio in septimo, Epeus ad Trojam invenit:
Vitruvio verò, *libro X. de Architect.* Carthaginenses,
ad Cades oppugnandas. Testudines Artemon Clazo-
menius invenit. Et hæc omnia ad hominum perniciẽ

*Moses ar-
morum in-
ventor.*

*Machina
bellica.*

Aries.

Testudines.

*Bombarda
inventio.*

inventa sunt, & illud novitiū inventū inprimis, quod Bombardam vocant: quo post hominū memoriā, nihil terribilius ab humano ingenio excogitari potuit, cujus inventorē fuisse tradunt hominē Germanū admodum ignobilē, cui casu in mentē venit tale quid efficere. Fertur enim homo ad exitiū humanū natus, servasse aliquando domi in mortario pulverē sulphureū, cujusdam medicinæ faciendæ causā, illudq; texisse lapide, ac inde cōtigisse, ut dum ignē ex silice propē excuteret, scintilla intrō ceciderit, subitōq; flāmā eruperit, atq; lapidē in altū tulerit: & ille ejus rei casu doctus, postea factā ferreā fistulā, & pulvere confecto, machinam reperisse, ac ejus usum Venetis in illo bello primū ostendisse, quod ad fossam Clodiam est cum Genuensib. gestum, qui fuit annus salutis humanæ M C C C L XX X. Is itaq; tam mortiferæ machinæ rector, pro mercede, opinor, accepit, ut nomen ejus perpetuò occultaretur, ne omni tempore à cunctis mortalibus malè audiret, dignus scilicet qui prior ipse vice Salmonēi fulmine flagrasset: (Salmonēus n. Æoli filius cum vellet Jovē in fulminib. jaciendis æmulari, ab eo de cœlo tactus ad inferos, detruditur.) quando hæc fulmini odore, luce, sonitu, impetu, similima est: magna enim vi ignis collecti, emissis repentē aut ferreis aut lapideis pilis, qui quidquid obviū offendit, quassat, dissipat, frangit, contundit, adeò ut nullus sanè sit locus, quamvis naturā munitus, quin facilè expugnetur. Ex quo jam usu venit, ut in ea hoc tempore omnis fermè vis peditum, omnis equestris splendor, omnis deniq; bellica virtus indecorè consistat, jaceat, obtorpeat. Hæc bombardā vocatur, à bombo, id est, sonitu, qui βομβη græcè dicitur: quidam alii tormentum æneum malunt, nuncupare. Ejus tametsi modo plura sunt genera, quæ variè vulgo nominantur, & unum illud minimū, quo nūc pedites utuntur, q. factitio nomine sclop⁹ vocitatur. Sclopus n. est sonus ille, qui ex buccarū inflatione erūpit: Persius,

Salmonēus.

*Bombarda
violētia.*

*Bombarda
nomen.*

Sclopetum.

Nec

Nec Sclopo tumidas intendis rumpere buccas.

Sed vel alio nomine appellatur Arcusbustus, à foramine opinor, quo ignis in pulverem fistulâ contentû immittitur: nam Itali bustium vulgò foramen dicunt, & arcus, quod instar arcus pignantib⁹ sit: quippe hodie hujusmodi tormenti usus in primo statim pugnae loco est, quē olim sagittariis dabant, cū à missilib⁹ preliari inciperent. Sed jam hinc oratio nostra ad equum bellicosissimum animal sese, non extra utiq; propositum, transferat.

Arcusbustus

CAPUT XII.

Quis primus Equitandi artem, aut usum equos domandi, vel eorum ungulas ferreis soleis muniendi, ac ornamenta invenerit, & Bigas atque Quadrigas junxerit, & Vehiculū cum quatuor rotis repererit, & qui ex equo pugnare primum instituerint.

E Quo, qui magno mortalib⁹ cum in rebus bellicis, tum in itineribus faciundis, & usui & adjumento est, primum omnium vehi Bellerophontē Glauci regis filium docuisse, Plinius in septimo est auctor, qui Pegasum alatum equum, cum in Chimērā iret, ascendit. Horatius in Carminibus:

Equitatio inventa.

*Et exemplum græce prabet ales
Pegasus terrenum equitem gravatus
Bellerophontem.*

Sed Diodorus libro sexto scribit Neptunum equos primum domuisse, artemq; equitandi ab illo traditam: alii volunt equum hominibus antea ignotum primū edidisse, quod asserit Lucanus, dicens:

*Primus ab aquorea percussus cuspide saxi
Thessalicus sompes bellis feralibus omen
Exitit.*

Et

Et Vergilius:

—Tuq; ô cui prima fementem

*Fudit equum magno tellus percussa tridentis
Neptunè.**Frani & e-
phippia.**in nono -
vix.*Frænos autem & ephippia Peletronii, qui Thessaliæ populi sunt, primi invenerunt. Idem, ut quibusdam placet, domandorum equorum usum primi docuere, testificante utrunq; Vergilio *in tertio Georgicorum.**Fræna Peletronii Lapithæ gyrosque dedere**Impositi dorso atq; equitem docuere sub armis**Insultare solo, & gressus glomerare superbos.*Plinius *libro septimo* idem affirmat. Hos quoq; primos equorum ungulas munire ferreis soleis cœpisse ferunt. Numidæ, ut vel hoc subjungā, teste *Appiāno in l. de Reb.**Bigæ.**Lybicus*, equo nudo, id est, sine ephippii, in bello utebantur. Bigas primū Phrygū natio junxit, ut *Probus & Plinius auctores sunt.**Quadrigæ.*Quadrigis verò Erichthonius primus est usus: nam cum Vulcanus, auctore *Ovidio in secundo Metamorphoseon*, & *Servio super tertio Georgicon*, impetrato à Jove Minervæ cōjugio, & illā reluctāte, semen libidinis projecisset in terram, inde natus est puer dracōneis pedib⁹, qui appellatus est Erichthoni⁹, quasi de terra & lite procreatus, nam *ἔκ τῆς γῆς* est lis, & *χθονὶ* terra. Is ad tegendam pedū fœditatē, junctis equis, primus omnium usus est curru. Maro.*Primus Erichthonius currus & quatuor ausus**Jungere equos, rapidisque rotis insistere victor.*Affirmat idem Plinius. Eusebius tamen hoc illi apud Græcos tantum adscribit dicens: Erichthonius primus quadrigas junxit in Græcia: erant enim antea apud alias nationes. Id autem fuit Danao regnante Argis. At Arcades istud inventum Minervæ assignant, & id credo, apud se tantum, de qua Cicero *de Natura deorum* ita scribit. Minerva quarta Jove nata & Coriphe Oceani filia, quam Arcades Coriam nominant, & quadrigarum inventricem ferunt. Vehiculum*Vehiculum.*

quatuor

quatuor rotarum, *ut testis est Plinius*, Phryges invenerunt. Pugnare ex equo, *sicut idem ait*, Theſſali docuerunt, qui Centauri dicti sunt, habitantes secundum Pelium montem. Hinc de Centauris fabula orta apud poetas, quod semihomines, & semiequi essent: quamvis non me prætereant, quandam fabellam super hac re à Servio narrari *in tertio Georgicorū*, quæ veluti nugæ respuenda videtur. Vera sunt igitur extra omnem controversiam, *ut etiam Lactantius inquit*, quæ loquuntur poëtæ, sed figmento aliquo specieque velata, sicut de Acolo rege ventorum suprà demonstravimus. Sed nonnulli tradunt Centauros primos equitare, non ex equo pugnare esse ausos. Diodorus *in quinto*: Centauros nonnulli volunt in Pelio à Nymphis nutritos, postea equos subagitalle, ex quibus eis Hippocentauros natos. Creditum, quod primi equitare ausi sint: ex eoque natam fabulam, veluti equi essent hominisque naturæ. *Hæc ille hætenus*. Et ista omnia ex jumentis commoda apud alias gentes paulatim inventa, non defuisse illis primis mortalibus credere convenit: quando satis constat Hebræos, Assyrios, Arabes, Ægyptios, equis, mulis & aliis jumentis à principio usos, quæ aut dorso ferunt, vel armis currum trahunt. Sed de quorundam ludorum & saltationū origine jam differamus, quando hæc rei bellicæ quoque augendæ gratiâ instituta sunt: sed opus est ut modus adsit, ne, *sicut Cicero in officiis ait*, voluptate elati in aliquā turpitudinē juvenes dilabantur.

Fabula de Centauris.

Jumentorū usus.

CAPUT XIII.

Quis primus instituerit apud Græcos Olympicum certamen, & alios id genus ludos, & Pyrrhicam saltationem, atque Palestram: & à quibus inventus ludus Pileæ, Aleæ, Tesseraarum, Furunculorum, Talorum, Par impar, & Micare: ac quid sit Tessera, vel Talus.

Quatuor

*Ludorum
quatuor
genera.*

*Olympici
certaminis
institutio.*

*Præmium
in olympico
certamine.*

*Tigranis
dictum.*

*Celebratio
olympici
ænis.*

Quatuor ludorum genera apud Græcos præcipue fuisse comperio, quorum primi & longè celeberrimi Olympici appellati sunt, ab omnibus ferè poëtis decantati, quoniam in Olympo monte apud Pisam & Elidem, oppida Arcadiæ, Jovi dedicati Pelopis honore celebrabantur quos, teste *Diodoro l. quinto, & Plinio in septimo, & Iuliano in vita Thesei* Herculem Jovis & Alcmeneæ filium quidam constituisse, ibiq; primum decertasse, & palmam consecutū tradunt. Sed Eusebius *in decimo de Preparatione Evangelica* dicit in olympico stadio Corylum Argivū primū victorem fuisse declaratum. Alii autem, *ut idem Diodorus in sexto, & Strabo in octavo Geograph. auctores sunt*, Herculem unum ex Idæis Dactylis hoc certamē invenisse asserunt. Verū idem Strabo *in prenotato libro* ab Epeis compertum affirmat. Et *inferius* ait, ab Iphito olympicum agonem institutum constare. Fuit is Praxonidis, sive Hæmonis filius. Sed Solinus hoc illustrius declarat, *statim in principio sui operis* ita scribens: Quippe certamen olympicum, quod Hercules in honorem avi materni Pelopis ediderat, intermissum Iphitus filius ejus instauravit, post excidiū Trojæ, anno quadringentesimo octavo. Herodotus *libro octavo* scribit olympicum certamen gymnicum atque equestre fuisse, præmiumq; propositū oleaginam coronam, qua donabantur victores. Quapropter Tigranes Artabani filius, eo tempore quo Xerxes bellum in Græcia gerebat, *ut idem testis est*, audiens præmiū Græcis coronam esse, nō pecuniam, generosam illam meritorq; laudandam sententiam dixit, Papæ! Mardoni (is enim Xerxi persuasit, ut in Græcos bellū moveret) in quos viros induxisti nos ad pugnandū, qui non pecuniarū certamen agitant, sed virtutis? Celebrabant autem hi ludi quinto quoq; anno sic, ut quatuor anni interessent à primo olympiados anno, ad initiū & primum annū sequentis, si vera est ratio eorum, qui de
olymp.

olympiadis æquè ut de lustrispatio ita putant: idque tempus olympiadem appellabant: ac deinceps apud Græcos tempora per olympiades numerata sunt, veluti apud Romanos per C o s s. quorum magistratus annuus erat. Martialis:

Bis jam penè mihi consul trigesimus instat.

Alteri erant Pythii: nam cum Apollo Pythonem serpentem, qui à Junone immissus, Latonam matrè persequutus fuerat, sagittis cõfecisset, ne hujus victoriæ memoriam ulla temporis diuturnitas obliteraret, ipse à Pythone, Pythius dictus, ludos Pythios constituit, Ovidius *in primo Metamorphoseos*:

Nerve operis famam posset delere vetustas,

Instituit sacros celebri certamine ludos.

Pythia perdomita serpentis nomine dictos.

Hic juvenum quicumq; manu pedibusq; rotæq;

Vicerat, esculeæ capiebat frondis honorem.

Nondum laurus erat, longoque decentia crine

Tempora cingebat de qualibet arbore Phæbus.

Tertii Isthmii, ab Isthmo parte Achajæ nominati, & à Theseo inventi, dicente Plutarcho in ejus Vita, gloriari etiam quãdoq; est solitus, ob illũ (de Hercule loquitur) Jovi Olympia, ob se verò Neptuno Isthmia à Græcis celebrari. Isti ludi, teste eodem Plutarcho, ut quidã volunt, in honorem inprimis celebrabantur Scyronis: ut alii, Sinnis: ut alii, Palæmonis, quẽ Latini Portunum vocant. Ovidius *in sexto Fastorum*:

Quem nos Portunum, sua lingua Palæmona dicet.

Hic, auctore eodem Ovidio, in quarto *Metamorphoseos* ex Melicerta homine, precibus Veneris, deus marin⁹ effectus est. Verũ Plutarchus alios illi dicatos fuisse ludos sentire videtur, in eadem *Thesæ Vita* ajens:

Quod ibidem in Melicertæ honorem constitutum est, noctu agebatur, initiandi magis, quàm spectaculi, aut celebritatis speciem præ se ferens. Hec ille. In iis autem ludis victoribus pinea corona dabatur, de quibus etiã Strabo lib. octavo *Geograph.* meminit, dicẽs: In Isthmo

Neptu-

Olympiades

Pythii ludi.

Isthmii ludi.

Pinea corõa

Neptuni, quem Isthmium vocant, templum eminet picearū arborū luco circumclusum, ubi ludos Isthmios decertantes Corinthii celebrare soliti sunt. Et Solinus itidem affirmat scribens hujusmodi spectaculum per Cypselum, qui, *teste Herodoto in primo*, Periandri Corinthiorum regis pater fuit, intermissum, Corinthios olympiade XLIX. solēnitati pristinae reddidisse. Quarta Nemei, à Nemea sylva vocitati, quos Argivi, *auctore Strabone libro octavo Geographia, & Polybio libro suarū historiarū secundo* celebrare consueverunt, ob Herculis memoriam, qui Nemeum leonem interfecisset. Vergilius:

Compressit Nemea primum Virtute leonem.

Nemei ludi.

*Pyrrhica
saltatio.*

Pyrrhica saltationem pro juvenibus ad militarem artem exercendis, Pyrrhus, *auctore Plinio libro septimo*, in Creta primus invenit. Solinus verò scribit à Pyrrhico repertam fuisse, dicens: Pyrrhico repertore equestres turmas Creta prima docuit lascivas vertigines implicare, ex qua disciplina bellicae rei usus convaluit. Verum Strabo cuidam Cureti assignans, secus videtur sentire (nisi fortasse Pyrrhicus unus ex Curetib. fuerit) *in decimo*, cum de Creta loquitur: Quos principio Curetem illos ostendisse ferunt, deinde infuxisse, ut saltationem, quam Pyrrhica, appellaverit, saltarent. Et alibi idem asserere videtur scribens, Curetes primò armiferā saltationē introduxisse, quādo Dionysius Halic. *in septimo* apertè demonstrat Pyrrhica saltationē esse armatā, & ab ipsis etiā Curetib., aut à Pallade institutā. Plinius tamen *in septimo* manifestissimè ostendit, armatam saltationē aliā esse ab ea, quam Pyrrhica vocant, & illam à Curetibus, hanc à Pyrrho inventā, & utramq; in Creta. Tranquillus autem dicit ludū ipsum quē vulgo Pyrrhica appellant, Trojam vocari, & ejus originem expressit *in libro de priorum lusus*. Quis igitur mentis compos in tanta sup hujusce rei origine scriptorū dissensione, pro certo quic-

*Saltatio
armata.*

*Saltatio
Troja.*

quicquam auderet affirmare? De hac saltatione insuper Apulejus *in decimo de Asino aureo*, abundè meminit. Trojæ verò spectaculum ludicrū quale foret, Maro *in quinto* disertissime tradit, ubi à Trojanis ostendit nomen habere illo versu,

*Ludicrum
Troianum.*

Trojaq; nunc pueri Trojanum dicitur agmen;
de quo etiam Suetonius *in Casare* meminit. Festus lulum equestrem puerorum vocat. Gymnicos ludos, id est, in quibus nudi & peruncti se exercebant, Lycaon, teste Plinio, primus invenit. Funebres Acastus, ut idem ait in Jolcho, post eum Theseus in Isthmo. Palæstram, ut Diodorus est testis, Mercurius instituit. Horatius *in Carminibus*,

*Gymnici
ludi.
Funebres.
Palæstra.*

*Mercuri facunde nepos Atlantis,
Qui seros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, & decora
More palæstræ.*

Alex verò tesserarumque ludum, & pilæ, cæteraq; lusoria animi recreandi gratiâ inventa, præterquâ talaria, Lydi populi Asiæ, teste Herod. lib. 1. omnium primi excogitaverunt. Quare miror Pliniū ab Herodoto discrepare, qui *in septimo* scribit Pythum quendam lusoriâ pilam reperisse: nisi fortassè alter eorum de alia pila (sunt enim plura pilarum genera) intellexerit. Atqui Lydos ejusmodi aleatorias artes non tam voluptatis, quàm compendii gratiâ excogitasse, idem Herod. tradit. Nam cum gravitate annonę patria premeretur, sic famem consolari solebāt, altero quidem die cibum sumētes, altero ludis operā dantes. Est vel aliud ludigen^o quo calculis in tabula lusoria, id est, fritillis & alveolis luditur, inventum olim circiter annū orbis conditi, ter millesimū D C X X X V. à quodā viro sapiente, nomine Xerxe, qui ita tyrānni sævitiam coercere metu, ac eum documento monere volens, ostendit majestatem sine virib⁹ hominūq; adminiculis, parū admodū valere atq; tutā esse, quando per istiusmodi ludū satis

*Alex &
Pila.*

*Famē aleā
pellere.*

*Lusus la-
trūculorū.*

*Schachicus
lusus.*

patebat regem facile oppressum iri, nisi invigilaret, & suisq; defenderetur. Vocavit hodie hosce calculos, seu scrupos furunculosve quibus præliando ludimus (est enim certamen instar prælii) schacos, à scandendo forsitan dictos, quod calculi cum movetur, in alteram adversariam partem scandere videantur. Ludus omnibus notus est, quare satis de eo habeo dictum, cum monstraverim originem. Cæterum de tesseris ac talis appositè aliquid disputemus, cum hæc ludicra sint tam notissima, quàm eorū nomen multis adhuc non planissimum factum videatur. Sanè tesseram dicimus, quod

Tessera forma.

ex omni parte quadrata sit, quæ octo habet angulos, & sex latera punctis notata, qua in tabula lusoria plurimū

Talus.

luditur. Vulgus tesseram vocitat talum, sive per diminutionem taxillum, qui nunc nusquam ferè gentium in usu est, tantū abest ut ille quid sit talus intelligat.

Talus in animalibus.

Porrò talus est ossis genus, quod in articulis pedum duntaxat posteriorū eminens, cōcava in vertebra suffraginū, quæ eadē sunt in posterioribus animalium pedibus, atque genua in prioribus: ligatur solidis nervis formā ponē quadratū, & parte alterā concavum, alterā aliquantulum curvum, estq; animalibus bisulcis, hoc est, bobus, ovibus, capris, damis, & reliquis, præterea nullis aliis solidas ungulas aut digitos habentibus. Hoc genere officuli veteres ludebant, sic: Latus quod unicū numerū notabat canis aut canicula appellabatur: si quis jactando caniculum vertisset, is nummū unū deponēbat, vel quantum inter ludentes convenisset. Unde Persius.

Canicula in talo.

— *Damnosa canicula quantum Raderet.*

Venus in talis.

Contra in altero latere Venus sive Couis dicebatur, septenariū numerū significans. Is qui eum numerū jactando talos reddidisset, sex lucrabatur, & quidquid etiam ex jactu caniculæ depositum esset. Duo alia latera Chius & Senio nominabantur, & ille ternariū, hic quaternariū significabat: quippe in talis, neq; binarius

*Chius.
Senio.*

neq;

neq; quinarium erat numerus. Igitur qui chium iactabat, tres numeros: qui senionem quatuor lucrabatur, qui propterea dexter nuncupabatur, Persius:

— *Quid dexter senio ferret,*

Scire erat in voto.

Si enim pluribus positis talis eadē foret facies, pro uno accipiebatur, quia diversitas numerum augebat. Fuit & alius ludendi modus, per Vulturios ac Hercule basilicum. Plautus:

Talos poscit sibi in manum, provocat me ad aleam,
jacet Vulturios quatuor:

Talos arripio, Herculem iacto basilicum.

*Vulturii,
Hercules
basilicus.*

Ita apud nos sexcenti sunt modi ludendi ad aleam: est enim alea omnis fermē ludus, qui in varietate fortunæ consistit, ut sunt tesserae, cum primis, & chartæ lusoriae, cum quib. qui se valdē delectant, maximē omniū semper egent. Sed talorum usus haud penitus obsolevit. Vidi ego in Flandria mulieres talis ludentes, quæ multos habebant vario colore pictos, vel ex ebore factos, quem admodū veteres præternaturales talos, ex alia materia factis usos esse memoriæ proditū est. De origine verò ludi non habeo quicquam certi tradere. Ratio ipsius ludi, quam supra posuimus, videtur significare Romanū esse inventū: fuit tamen celebris & apud Græcos: siquidem Euripides talorū numerū usq; ad quadraginta auxisse fertur. Talus Græcis ἀστρογάλη dicitur. Alia quoq; fuerunt apud antiquos ludorū genera, quibus etiā nunc utimur, auctorib⁹ tamen minimē proditis, ut illud, par impar ludere: cum quis nummos manu occultat, petitq; ab altero, par ne, an impar eorum numerus sit? Suetonius de Augusto, Scripsit ad filiā: Misi tibi denarios ducētos quinquaginta, quos singulis cōvivis dederā, si vellēt inter se post cœnā, vel talis, vel par impar ludere. Itē aliud digitis sortiri quod fit, cū duo clausis manib⁹, vocando certum numerum, subindē digitos, porrigūt. Verbi causā, ego tres digitos

Alea quid.

Astragalus

Par impar.

Sortiri digitos.

Micare. explico, tu totidē, ipse quatuor nomino, tu verò sex; ita tu qui numerum vocando divinaſti, jam viciſti. Et quia digitū ita explicati ſubitò apparent, idcirco per metaphoram micare dicitur. Varro: Micandum erit cum Græco; utrum ego illius numerum, an ille meū ſequatur. Italis ludus not⁹ eſt vulgoq; Mor appellat^r, quæcūq; *pericū*, id eſt, ſtultorū ludus, quod digitorū jaſtatio ſignū ſit levitatis: ideò virū gravem micare non decet.

CAPUT XIV.

De quorundam ludorū origine apud Latinos.

Lupercal'. **L**upercal, quod, *auctore Dionyſio* ſpelunca erat ſub monte Palatino ab Evandro ſacrata Pani Deo Arcadiæ, qui Lycæus dicitur, ex eo dictum nonnulli autumant, quia ibi per caprū luebatur, hoc eſt, ſacrificabatur: tamenſi Plutarchus *in Vita Romul* propriū ejus celebritatis fuiſſe inquit, ut Luperci canē immolarent. Alii ſcribūt à lupa, quæ ibi Romulū & Remum nutriſſet: aut quod hic locus, quod veriſimilius eſt, Pani Lycæo conſecratus eſſet: *λῦκα* enim Latinè lupoſ dicitur: aut quod Pan lupo� arceat. Undè lupercalia ludicra; quæ, *teſte Plutarcho*, expiationis cauſā fiebat, *Lycæa.* Lycæa dicta, à Pane Lycæo numine Arcadico, quem, *auctore Liſio ab Vrbe cond.* Romanū Janum vocabāt, & idem putabatur eſſe Faunus, vel, ut Feneſtella tradit, Sylvanus. Sacrificabatur autem Lycæo, menſe Februario, in hunc fermè modum: Juvenes nudī Lycæū Pana venerantēſ per lūxum atq; laſciviam, currebant, ferentēſ ſcuticas ex caprinis pellib. factas. Undè Feſt⁹ tradit crepoſ, id eſt, lupercos à Romanis dictoſ, à crepitū pellicularum quem faciebant verberātēſ. Muliereſ ultro ſe ad verbera offerebant, arbitrātēſ eam rem ad ſecunditatem conducere. Juvenaliſ:
Hæc prodiſt agiliſ palmas præbere lupercō.
Hoc autem ludicrum Evander ex Arcadia primus in Latium intulit. Ovidiuſ: *Trans-*

Transulit Evander sylvestria numina secum.

Testatur idem Vergilius in 8. Livius, Dionysius & Fenestella. Quod verò nudi currebant, Trogus, & Ovidio lib. 2. Fast. ex imitatione habitus ipsius Dei cui hæc sacra fiebant, hunc morem fluxisse tradunt. Sed Fenestella & Servius alias etiam hujus rei rationes reddunt, quas Ovidio latè prosequente, ego in medium proferre supersedeo. In iis autem ludis, quod non longè abre est, M. Antonius nudus & perunctus, auctore Appiano in secundo de bellis civilibus, Cæsaris capiti diadema intulit. Erant deinde Circenses: sic enim appellabantur, quasi circū enses: nam teste Servio super tertio Georgic. cum rudis vetustas nondum loca hujuscemodi ludis apta ædificasset, inter enses & flumina eos celebrabat, ut ab utraque parte esset ignavis præsens periculum. Exin Circus, id est, locus muris septus ab ipsis Circensibus denominatus, in quo ludi fiebant, ædificatus est, de quo Livius ab urbe condita ait: Tum primū Circo, qui nunc Maximus dicitur, designatus est locus. Disponebatur autem Circus in formam spatii oblongi, & in summitate circi carceres erant, undè equi curribus vincti ad cursum movebātur, & cum ad summum devenissent revolvebantur, donec ad priorem metā devenirent. Exercebātur etiā pugiles in medio loco muneribus collatis. Vergilius in quinto Æneidos:

Munera principio ante oculos circoque locabant.

Solennes deinde mansere hujusmodi ludī Romani & magni varièque appellati. Erant insuper Saturnalia, quorū dies lætitiæ pleni erant & mense Decemb. magnificè approximateque celebrabantur. Hinc Martialis in Xenis dicit:

Postulat ecce novus ebria bruma sales.

In quibus ut idem testis est, amici inter se munera mittebant, & quæ primò mittebantur, Xenia quasi hospitālia, hoc est, ad hospites missa vocabantur: & enim græcè hospes appellatur: quæ verò remittebantur,

M. Antonius.

Circenses ludi.

Circus, ejus forma.

Pugiles.

Saturnalia.

Xenia munera.

Apophoreta.

apophoreta, quod *ἀποφορεῖν* significat referre. Hæc autem sacra, Janus, *auctore Macrobi.* Saturno, qui cū unā concors regnavit, primus instituit: quidam à Pelasgis, alii ab Atheniensibus, ut idem dicit, ortū habuisse volunt. Et quoniam sub Saturno omnia communia erāt, hinc *teste Justino in 43. suæ epitomes,* cautū erat, ut Sa-

Gladiatorii ludi.

turnalibus exæquato omnīū jure passim in conviviiis servi cum dominis recunberent. Erant & ludi gladiatorii quos divus Cyprianus *ad Donatum* execratur: Paratur, inquit, gladiatorius ludus, ut libidinem crudelium hominum sanguis oblectet: homo occiditur in hominis voluptatē, & quis possit occidere, periticia est, usus est, ars est, scelus non tantū geritur, sed docetur, &c. De eorū autē origine & causa, Julius Capitol. *in vita Max. & Balbini principum* hæc commemorat: Multi dicunt apud veteres hanc devotionē contra hostes facta, ut civium sanguine litato specie pugnārū se Nemesis, id est, vis quædam fortunæ, satiaret. Alii hoc literis tradunt quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos debuisse pugnas videre, ut vulnera, & ferrū & nudas inter se cohortes, ne dimicantes in bello armatos hostes timerent aut vulnera & sanguinem perhorrescerent. Hinc mos tractus videtur, ut Imperatores ad bellū proficiscentes munus darent gladiatorium. Habebant præterea plura ludorum genera, quæ Campus Martius, *ut in Offic. Cicero ait,* juvenibus exercitationis bellicæ causa suppeditabat: quæ nos hic studio brevitatis omittim⁹, alibi reliqua dicturi, *libro 4. cap. ult.* cum eos exponemus ritus, qui hodie apud nos quoque servantur, & ludos, qui religionis causā inprimis fiebant.

Ludi gladiatorii cur instituti.

CAPUT XV.

Quis primus invenerit Inducias, & Fœdera, & de eorundem vario faciendorum ritu: ac quot essent genera.

Inducias primus omnium, *auct. Plin. lib. 7.* invenit Lycaon. Sunt autem induciæ, (non est enim hoc silentio prætereundum) pactum quoddam & cessatio pugnae, manente tamē bello, *ut testis est Gellius in primo Noctium Atticarum.* paucorum dierum hoc est, ut usq; ad certum diem non pugnetur, nihilq; incommodi detur, sed ex eo die postea uti jam omnia belli jure agantur. Quin etiā horarum quoque atq; annorum induciæ sunt. Gell. enim *in prænoto libro* tradit: in primo Annalium Quadrigarū scriptum esse, L. Pontium Samnitiem à dictatore Romano sex horarum inducias postulasse, Livius verò *ab Urbe cond. libro 1.* Induciæ, inquit, Vejentibus in 40. annos datæ. Et *in 7.* Cærici populo in centum annos. Fœdera, idem Plinius est auctor, Theseum primum comperisse. Sed Diodorus *lib. 6.* Mercurio assignat, ita scribens: Tribuunt præterea Mercurio pœonia, dissidia, ac fœdera, quæ in bellis fiunt. *Hæc ille.* Verum ego puto Theseum apud Græcos duntaxat fœderis auctorem fuisse, quando ex Josepho, *de Antiq. jud.* facile deprehendimus cum antea, tum Cecropis temporibus, post quem *teste Eusebio in decimo de præparatione Evangelica,* omnia apud Græcos memoriâ digna narrantur fœderis paciscendi morē apud Assyrios & Ægyptios, nonnullosq; alios fuisse, sed præsertim apud Hebræos. Nam Jacob, qui multò ante Cecropem fuit, *apud eundem Josephum legimus,* cum Laban socero fœdus fecisse: deinde Moſen, qui *auctore Eusebio* Cecropis tempore fuit, ultrò certum fœdus obtulisse quibusdam regibus, cum sibi per deserta loca tutum iter peteret. Exin etiam Jesum Moſis successorem cū Gabaonitis fœdus percussisse constat. Quapropter hujus rei certū auctore temporis longinquitate oblitteratū, nequaquam in lucem proferri posse duco. Fœderum autem tria olim fuisse genera reperio: unum, cum bello victis dabantur leges à victore, ipsiusque jus & arbitrium erat, ex iis quæ dedita fuissent

*Inducia
quid.*

*Fœderum in-
stitutio.*

Jacob.

Moses.

Josua.

*Fœderum
tria genera.*

habere quæ vellet, & mulctare. Alterum, cum bello pares æquo foedere in pacem & amicitiam veniebant: tunc enim fas erat repeti res, reddiq; ac componi eas per quas possessio turbata foret. Tertium, cum qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam sociali foedere inter se jungendam coibant: tum ii neq; dare, neq; accipere leges debebāt, id quod aut victoris aut victi esse constat. Foedus præterea alio alibi ici consuevit modo: apud Romanos enim, teste Livio ab Urbe condita, Volumine primo, fecialis sacerdos ex jussu regis, sumptâ ex arce graminis herbâ purâ, ut in nostris proverbiis docuimus feriebat porcum silice, dicens: Sic à Jove feriatur is, qui sanctum hoc fregerit foedus, ut ego hunc porcum ferio, &c. At Polybius libro 2. cum de primo foedere inter Romanos & Carthaginenses icto meminit, alium ritum fuisse demonstrat: ait enim, Simulatque de foedere inter patres convenerat, fecialis sumpto in manibus lapide, dicebat, Si sine dolo malo hoc foedus facio, dii mihi cuncta felicia præstent! sin aliter aut ago aut cogito cæteris salvis, solus ego peream! ut hic lapis è manib' meis decidat: & mox lapidem dejiciebat. Arabis autem quoties foedus faciebant cum aliis, quidam medius inter utrumque stans, acuto lapide feriebat volam, juxta majores digitos ipsorum qui foedus agebant; deinde sumpto flocco ex utriusq; vestimento inungebat eo sanguine septem lapides in medio positos, inter unguentum invocans Dionysium & Uraniâ. Hoc acto idem qui fuerat sequeſter foederis inter amicos contrahendi, vadabatur pro hospite, aut fortè pro cive, si cum cive res agebatur. Quod foedus & ipsi qui amicitia contrahébāt, servare justum censere. Scythæ verò hoc quippe modo sanciebant: Infuso in grandem calicē fictilem vino, commiscebant eorum sanguinem qui ferirent foed' percutientes cultello, aut incidentes gladio aliquantulū corporis, deinde in calice tingebāt sagittas, securim, jaculum; hæc simulatq; fecissent sese multis.

Fœderis feriendi mos apud Romanos.

Arabes.

Scytharum fœdus.

multis verbis devovere, postea vinum epotare, non modo ii qui fœdus faciebant, sed etiam comites illi, qui erant maximæ dignitatis. Sic ferme apud Romanos iusjurandum inter factiosos confirmabatur, testificante Salustio, qui scribit Catilinam humani corporis sanguinem vino permistum in pateris circumtulisse sociis conjunctionis, & eos sigillatim degustasse, quo inter se magis fidi forent. Atqui hodiè illud idem fit inter eos, qui & aliquod insigne scelus faciendum conspirant. Itē Barcæi pactionem in hanc formulam conflabant: Feriebant enim fœdus super occultam fossam & quo ad humus ea ita se haberet, tamdiu fœdus in ea regione ratum fore sentiebant, *auctor Herodo. lib. 3. 4. & 5.* Et sic alii alio pacto deniq; faciebant, id quod si persequi vellem, essem profectò longior æquo, simulq; parum utiliter excluderet tempore.

*Catilinaria
conjuratio.*

Barcæi.

CAPUT XVI.

*A quo mos Triumphandi fluxerit, & quis primus
apud Romanos Triumphum, aut Ovationem
duxerit, ac queis triumphare, aut o-
vare liceret, & de ritu uspiam
ponendi Trophæi.*

Dionysium, hoc est, Liberum patrem primum omnium multarum gentium spoliis onustum triumphasse, Diodor. *lib. hist. 5. & 6.* & Plinius *in 7.* *Triumphandi mos.* atq; Solinus tradunt. Deinde apud plerosq; populos usus triumphandi increbuit: nam Carthaginensium Imperatores rebus benè gestis, triumphum ducere solebant, *dicente Justino libro sue epitomes. 19.* Hasdrubal graviter vulneratus, imperio Hamilcari fratri tradito, interiit, cujus mortem tam luctus civitatis, tum & di-ctaturæ *II.* & triumphi quatuor insigne fecere. Verū apud Romanos præcipuus triumpho honor fuit: Ro-mulus enim primus omnium, *teste Dionysio* devicto *Romuli tri-
umphus.*

Acrone Ceninensium rege, lauro coronat⁹ & quatuor
vestus equis, urbem ingressus est, spoliaq; hostilia Jovi
Feretrio consecravit. Cæterum Livius de corona lau-
rea & curru in hac pompa, non meminit, neq; Plutar.
in vita Romuli, Eutropius verò primum triumphum
Tarquinio Prisco tribuit, devictis Sabinis. Sed deinceps

*Pompa tri-
umphis inso-
lescens.*

pompa triumphis insolens atq; sumptuosissima omnē
priscae mediocritatis formā exiit, modumq; excessit:
nam triumphantes vehebantur equis albis, quibus pri-
mus omnium teste Liv. ab Urbe cond. lib. 5. 65 Plut. Ca-
millus usus est, ejusque triumphus ea de causa clarior
fuit, quàm gravior, & curru inaurato, coronâ, ut testis
est Gellius, aureâ redimitus, & devictus hostis honorat⁹
colla catenis currum sequebatur, præeunte senatu, &
sic in Capitolium ascendebant ad templum Jovis Opt.

*Camillus
triumphas.*

*Ovatio un-
dedicta.*

Max. ubi mactato tauro albo, deinde domum redibāt.
Erat præterea minor triumphus, quæ Ovatio appella-
batur, vel quia, ut Plut. sentit in vita Marcelli, ovīs ma-
ctabatur: vel quia sicut Festo placet redeuntes ex pugna
victores milites lætabundi ingeminabant O literam.
Ovandi autem ac non triumphandi, auct. Gell. l. 5. cau-
sa erat, cum aut bella non ritè indicta, neq; cum iusto
hoste gesta erant, aut hostium nomē humile, ut servor-
um, aut deditione repente factâ. sic incruenta victoria
obvenisset, minusve quinque millia hostium unâ acie
cecidissent: ita enim lege exceptum erat. Et ne prior
lex ex cupiditate laureæ antiquaretur, ei altera suppe-
tias tulit, quæ Imperatoribus pœnam minabatur, qui
aut hostium occisorum, aut amissorum civium falsū
numerus literis senatui ausi essent referre, auctor Val.

*Lex victo-
ria.*

*Jus trium-
phandi.*

Max. lib. 2. Non fiebat insuper jus omnibus triumphā-
di. licet res triumpho dignas gessissent, quod quatenus
Livius vol. 1. de bello Maced plenissimè declarat, ejus i-
deo verba ponam: ait enim, Per idem tempus L. Cor.
Lentulus proconsul ex Hispania rediit, qui cum in se-
natu res ab se per multos annos fortiter feliciterq; ge-
ras

has exposuisset, postulassetq; ut triumphāti sibi inve-
hi liceret in urbem, res triumpho dignas esse censebat
senatus, sed exemplū à majoribus non accepisse, ut qui
neq; Dictator, neq; Consul, neque Prætor res gessisset,
triumpharet. Et infra suggerit: Et Senatusconsulto L.
Lentulus ovans urbē est ingressus. Ovantes verò, teste
Plin. l. 1. myrto coronabantur: quia hæc arbuscula, ut
Plut. ait, vim maximè bellumq; perosa est, & equo ve-
cti ibant, militibus deinde comitantibus in Capitoliū,
ubi ex ove sacrificabant sicut triumphantes ex tauro.
Ac Lacedæmonii, ut hoc quoq; cōmodum subnectam
auct. Plut. in vita Marcelli, contrario Romanorū mo-
re, cum bellum dolo malo confecissent, taurum ma-
ctabant: sin armis rem gessissent gallum. Sed ad rem re-
deamus. Sabinus Massurius teste *Gell.* pedib. ingredi o-
vantes dicit, sequentib. eos nō militibus, sed univërso
senatu, Primus autē omniū *auct. Plin. l. 15.* Posthūmius
Tubertus ovans in gressus est urbē. Fuit item teste *Cic.*
lib. posteriore de inventione, usus Græcis, cū inter se bel-
lum gessissent, ut hi qui vicissent, trophæum aliquod in
finib. statuerent, victoriæ modo in præsentia declaran-
dæ causâ, non ut in perpetuū belli memoria maneret.
Quare cum Thebani aliquando Lacedæmonios bello
superavissent, & æneum trophæum posuissent, apud
cōmune Græciæ cōcilium accusati sunt, quod contra,
quā ritus esset æternum inimicitiarum monumentum
statuissent. Sed cōsuetudo vetus fuit, ut eo loci ubi ho-
stes devicti fuissent, arborū ramos inciderēt, & in trun-
cis suspenderent spolia hostibus detracta, aut in mon-
tibus idem facerent. Sic Æneas de Mezentii exuviis
trophæum posuit, *Vergilius lib. 11. Æneidos.*

Corona o-
vantis.

Lacedæmo-
niorum sa-
crificia.

Trophæum
erigere.

Spolia sus-
pendere.

*Ingentem quercum decisis undique rāmis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias, tibi magne trophæum
Bellipotens aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca Viri.*

Cæterum cum de coronis facta sit mentio, non alienū
erit earum originem subdicere.

CA-

CAPUT XVII.

Qui primi Coronas invenerint, & de variis earum generibus, & à quibus cives coronandi consuetudo manaverit, & de usu coronarum in conviviiis, inibi- que locus Vergilii enodatus: ac undè mos, ut coronati supplicarent Deo, epularenturque in funere faciundo, ac spectarent ludos.

Coronarum inventio.

COronarum repertorem, teste *Plin. lib. 16.* ferunt Liberum patrem fuisse, qui primus omnium imposuisset capiti suo coronam ex hedera: Postea deorum honori sacrificantes sumpserunt, victimis simul coronatis. Reperimus tamen longè antiquiorem coronarum usum: nam Moses, qui multis seculis, ut testis est *Eusebius in 10. de Evangelica preparatione*, præcessit Liberum patrem, multas aureas coronas fecit, de quibus Josephus plenè meminit in *3. antiquitatum*, cū de sacerdotum indumentis loquitur, & in *8.* scribens: Corona verò in qua Deū Moses inscripserat, una fuit, quæ ad hunc usq; diem permansit. Principio ex arborū ramis fieri coronas in ludis & sacris certaminibus mos fuit, postea variâ florum misturâ componi cœperunt. Has Glycera primum adinvenit, ut ait *Plin. l. 35. c. 11.* cum de Sicyonio pictore meminit: Amavit in juvenia Glyceram municipem suam, inventricem coronarum, certandoq; imitatione ejus ad numerosissimam florum varietatem perduxit artem illam. Verum idem *lib. 21.* utrisquè hoc potius assignare videtur, scribens: Postea variari cœptum mistura versicolori, florumq; invicem odores coloresq; accendere Sicyonii ex ingenio Pausiæ pictoris atq; Glyceræ coronariæ dilectæ admodum illi, cum opera ejus pictura imitaretur. Paulò post subiere quæ vocantur *Ægyptiæ*, sive *hybernæ*, tunc cum terra horret, facta è bracteis ligneis sive eburneis, variis co-

Coronarum materia.

Corona hyberna.

lori-

loribus infectis. Venerunt deinde è lamina ænea tenui inaurata aut argentata, quæ propter gracilitatem corollæ dicuntur. Crassus autem dives, *auct. Plin. l. 21.* primus suis ludis coronam aureis argenteisq; foliis dedit, & alii alias, oblitteratis tamen eorum nominibus. Hinc deniq; multijuges coronæ manarunt: erant enim mi- *Corona va-*
litares coronæ, id est, triumphalis, qua donabantur Im- *ria.*
peratores: muralis, quam Imperator dabat illi, qui pri- *Muralis.*
mus muros subiisset: castrensis, qua eum donabat Im-
perator, qui primus in hostium castra pugnans introis-
set: navalis, qua donari assolebat is, qui primus in ho-
stium navem transfiliisset, & hæ ex auro fiebant: sed *Corona tri-*
triumphalis ab initio ex lauro fuerat: oleagina, qua, uti *umphalis.*
antea diximus, victores in olympico stadio donaban-
tur: myrtea, qua ovantes coronabantur: obsidionalis,
quam Plin *in 22.* cunctis coronis præponit: hanc autem
illi qui liberati erant obsidione, dabant ei duci, qui libe- *Obsidiona-*
rasset, & ea graminea erat, ex eo gramine quod ibi na- *lis.*
tum fuerat, ubi obsidebantur. Erat præterea civica co- *Civica.*
rona proculdubio celeberrima, quam civis civi à quo
servatus fuisset in prælio, testem vitæ salutisq; perce-
ptæ dabat: ea fiebat ex fronde querna, quoniam quer- *Quercus*
cus primum mortalibus victum præbuisse: vel quia, *sacra.*
sicut Plut. placet. Jovis, in cujus tutela sunt civitates, sa-
cra quercus est: vel aliis de causis, quas ipse *in vita Co-*
riolani affatim exponit. De hac Plin. *lib. 16.* meminit,
appellans eam militum virtutis insigne clarissimum.
Ex quo non temerè Antoninus Pius, teste *Capitolino,*
Scipionis auream illam, ut ita dixerim, sententiâ fre- *Scipionis*
quenter usurpat, dictitans, malle se unum civem serva- *dictum.*
re, quàm mille hostes occidere. Hanc autem consue-
tudinem cives coronis donandi, *auct. Valer. Max. l. 1.* A-
thenienses primi omnium introduxerunt, hoc honore
uberrimo virtutis alimento primum Periclem deco-
rantes. Erant insuper coronæ gemmate, vallares, rostra- *Corona Gē-*
tæ, & spicea, quam Plin. *libro 18.* tradit primam apud *matæ.*
Roma-

*Corona in
conventibus.*

*Cleopatra
facinus.*

Romanos fuisse coronam. At coronas ex cinnamo, idē auctor est *in duodecimo* interrasili auro inclusas; primus omnium in templis Capitolii atque Pacis dicavit Imperator Vespasianus. Sic demum eō coronarum luxuria processit, ut Græci in cōviviis, symposiisq; (ita enim græcè computationes vocantur) coronis uterentur, infunderentq; in pateris hilaritatis gratiā. Cujus rei, *ut in tertio hujus operis volumine dicemus*. Jones auctores extiterunt. At illud Cleopatraz exemplum occurrit: nam apparatu belli Actiaci gratificationem ipsius reginæ Antonio timente, nec nisi prægustatos cibos sumentē, cum eo lusit extremis coronæ florib. venenatis, sanè procedente hilaritate invitavit Antoniū, ut coronas biberent: ecquis scil. istas timeret insidias? Ergo conjecit in scyphum coronā, Antonio incipienti haurire, oppositā manu, En ego sum, inquit, illa, chare Antoni, quā tu nova prægustantium diligentia caves: adeo mihi, si possem sine te vivere, occasio & ratio nocendi adest, Inde eductum ē custodia vinctum bibere jussit, qui sumpto potu, illicō occidit, *auct. Plin. l. Nat. histor. 21.* Artaxerxem etiam Persarum regem potatione coronā esse usum ē Plutarcho *in vita Polopida* accepimus. Ad hunc igitur bibendi morem dixerim poetam allussisse *in 1. Æneidos*, illo versu.

*Vinum co-
ronatum.*

Crateras magnos statuunt, & vina coronant.
Et *in 7. ejusdem operis.*

Crateras lati statuunt, & vina coronant.

Item moris fuit olim Italorum ut coronari supplicarent Deo, pro se suisq;. Sic teste *Cic. l. Tusc. 1. & ad Attic. 8.* Neapolitani coronati ac municipia vota fecerunt, pro Pompejo ægrotante. Sic Græci epulabantur, dum funus facerent, idē Cicero auctor, *qui l. de Legib. 2. cum de ordine exequiarum apud Græcos meminit, ita scribit.* Sequebantur epulæ quas inirent propinqui coronati. Sic Romani coronati ludos Romanos ac Apollinares, *auct. Liv. l. extremo x. dec. 1. & v. decad. III.* spectabant.

Sicq;

Sicq; hodie cum alibi tum apud Anglos, statis solennibusq; diebus sacerdotes coronati in supplicationibus publicis incedunt, & præsertim Lōdini sacerdotes Paulini, mense Junio, die divo ipsi Paulo Apostolo sacro, qui simul omnia ejus diei sacra coronati curant, faciuntq; Sed jam ad unguentum transeamus, quod haud, quanquam minus quàm coronæ, ad luxum pertinet.

*Sacerdotes
coronati.*

CAPUT XVIII.

De Antiquissimo usu Unguentorum, & quando primum ea cognita Romanis

Quis primus unguenta invenerit, non traditur, Iliacis temporibus non erant, ait Plinius. Cui Joseph. *in 2. Antiq* minus assentiri videtur, scribēs: Jacob qui, teste Eusebio, multis tempestatib, ante Trojanum bellum fuit, misisse in Ægyptū ad Joseph filium suum, id temporis apud Pharaonē annonæ præfectum, inter cætera munera, unguentum. Et *in 3. ejusdem operis* cum de purgatione tabernaculi & sacerdotum sermonē habet, quam Moses instituit, qui fuit ante ccc l. annos, quā Troja excisa est, ait: Purificavit autē & tabernaculū & sacerdotes hoc modo: sumpsit siclos quingentos, & totidē ireos cinamomi & calami (est autē & hæc species suavis odoris) priorē mensurā, & medietatē horum jussit contusam misceri, oleiq; olivarum pōdus mensuræ provinciæ, quæ dicitur Hin, duas choas Atticas capiens: quibus permistis & coactis facta est, arte unguentariorum unctio suavissima, & reliqua. Ex quo cum hu, usmodi, Hebræorum antiquissimos unguento usos constet, eos hujus rei auctores fuisse, haud credere absurdum fortassē fuerit: nos tamen hanc rem in mediorelinquimus. Sed Plinius *in 33.* & Solinus prodiderunt, primum castris Darii Regis expugnatis, in reliquo ejus apparatu Alexandrum cœpisse scrinium unguentorum, posteaq; voluptatem ejus à nostra quoq; inter laudatissima atq; etiā honestissima vitæ bona admissā esse. Verum apud Persas, etiam ante Dariū unguenta

*Unguentum
Moyfis.*

guenta fuisse testatur Herodotus *lib.3.* scribens, Cambysem Cyri filium misisse legatos cum maximis donis ad Æthiopū Macrobiorum regem, inter quæ unguenti alabastrum fuisse: regem verò cum ab Ichthyopha-
gis (hi enim missi fuerant) rationem confecturæ hujusmodi unguenti didicisset, id penitus aspernatum esse. Quando autem primum ad Romanos unguentū pervenerit, haud propalam est. Certum est, teste *Plin. in 13.* Antiocho rege Asiaq; devictis, Urbis anno D L X V. P. Licinium Crassum, & L. Julium Cæsarem censores edidisse, ne quis venderet unguenta exotica, id est, externa, & aliunde asportata.

CAPUT XIX.

Qui primi invenerint Aurum, Argentum, Ferrum, Plumbum, Aes, Fabrilisq; instrumenta, & ignem primo, dein è silice aut lignis, & folles, atq; luccernæ usum.

Auri sacra fames.

EX metallis quibus nunc humanæ constant opes, aurum pretiosissimum est, cujus habendi tanta mortales libido jam inde ab initio invasit, ut in eo effodiendo, jamjam ad inferos propemodum penetraverint. Ovidius *in 1. Metamorphoseon,*

— Seditum est in viscera terra

*Quasq; recondiderat, Stygiisq; admovent umbris.
Effodiuntur opes irritamenta malorum.*

*Jamq; nocens ferrum, ferroq; nocentius aurum
Prodierat.*

Aurum cur palleat.

Unde de hominibus intentè fodientibus illud Phalarii dictum, Platonem brevi ad superos adductum iri. Strabo *in 3. Geogr.* commemorat. Quare Diogenes, teste Laertio, rogatus: cur palleret aurum? admodum scitè respondit, Quia multos, inquit, habet insidiatores. Hoc auctore *Plin. lib.7.* Cadmus Phœnix ad Pangæum montem

montem primus invenit: ut aliis placet, Thoas, & Eacelis in Panchaja, aut Sol Oceani filius. Argentum verò *Argentum*
 Mercurius quintus, undè vivum argentum vulgò Mercurium appellant, vel Erichthonius Atheniensis, aut Cæacus. Ad Pangæum autem Thraciæ montem hæc metalla ideo, ut mea quidem fert opinio, primum inventa traduntur, quoniam ibi, *teste Herod. libro 7.* aurum & argentum maximè abundat. Ferrum Idæi Dactyli in Creta adinvenierunt, Plumbum ex insulis contra Celtiberiam sitis, quas Strabo *libro 2.* Cassiterides appellat, Midacritus primus asportavit. *Æs.* *Æs.* in Cypro insula Cynira Agriopæ filius reperit, item forcipem, marculum, vestem, incudem, ex Plinio *libro 7. § 34.* à quo Solinus discrepat, ita scribens, cum de Creta loquitur: Calthis eadem habita est apud priscos, *ut Callidemus auctor est*, ære ibi primum reperto. Sicuti nec de ferro Clemens assentitur tradens Selmentem & Damnameneum Judæos in Cypro invenisse. Ærariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclopes invenisse *Fabrica æ-*
 volunt, qui ferrariam primò exercuerint *auctor Plin. varia.* Atqui, æris usum Pannonios monstrassee Clemens tradit. *Æs* conflare Aristoteles ait Lydum Scytham docuisse: Theophrastus Delam Phrygem putat. Strabo verò *libro 14. Geograph.* dicit Telchmes populos ferrum & æs omnium primos esse fabricatos, utpote qui harpem, id est, ensen falcatum, Saturno fecerint. Compactionem ferri Glaucus Chius, *teste Herod. in 1.* excogitavit. Auri conflaturationem ipse Cadmus, *ut ait Plinius* invenit. Cæterum hæc ferè omnia Diodorus cum Idæis Dactylis, tum Vulcano assignare videtur, ita *libro sexto* scribens: Idæi Dactyli traduntur ignis usum ac æris ferriq; naturam quoque modo fabricentur, in loco quem Berecynthum dicunt invenisse. *Et alibi:* Vulcanum, inquit, ferri, æris, argenti, auri, omniūq; quæ igne fabricantur, artem invenisse ferunt. Verum hujusmodi metallorum usus in ipso primordio propè orbis apud

*Tubal-
chain.*

*Ignis in-
vento.*

*Arbores
agnifera.*

*Hedera.
Folles.*

Lucerna.

Hebræos, qui mortalium omnium primi geniti sunt, ex Josepho *de Antiq. Jud.* in plerisque locis fuisse deprehendimus, qui *voluntate primo* ferrariam artem Tubal-chain Tamech filio assignat, sicut Clemens temperiem ferri Delæ Judæo attribuit, quamvis Hesiodus Delam ex Scythia fuisse affirmet. Quare eorum qui hujusmodi rerum auctores produntur, alios alibi primos hæc metalla, etsi diu ante reperta, monstrasse par est credere: Ignem, *teste Diodor. l. 1.* quidam sacerdotes affirmant Vulcanum reperisse, & eo beneficio ducem ab Ægyptiis constitutum. Vitruvius *in 2. de Architect.* dicit arbores ab initio ventis agitatæ inter se terentes ramos hunc primum excitavisse: inde verò homines ligna adicientes conservasse. Alii hos Idæis Dactylis adscribunt, sed rectius profectò facitarent, si Deo cæli & terræ, ac cuiusque rei quæ cæli ipsius ambitu continetur, creatori, ut decet, hoc etiam humanæ vitæ adversus vim frigoris præsidium, acceptum referrent. Ignem è filice Pyrodes Cilicis filius invenit, ac eundem servare in ferula Prometheus docuit. *aut. Plin. in 7.* Hic magis meo iudicio admiratione dignum occurrit exploratorum in castris pastorumque inventum, qui cum ad excutendum ignem, non eis semper lapidis occasio esset, ignem ex diversis arboribus concipere didicerunt, dicente Plin. *in 16.* Calidæ morus, laurus, hedera, & omnes quibus ignaria sunt. Exploratorum hoc usus in castris pastorumque reperit. Teritur igitur lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materiâ aridi fomitis fungi vel foliorum facillimè conceptum. Sed nihil hedera præstantius, quæ teratur lauro: laurumque terat. Folles verò, id est, instrumentum quo attrahitur ventus atque emittitur ad ignem excitandum, Anacharsis Scythæ, *teste Strabone lib. 2. Geogr.* reperit.

Lucernæ usum Ægyptii invenerunt:

auctor Clemens.

CAPUT

CAPUT XX.

*A quibus primum Nummus aureus inventus,
aut quis Argentum & AEs signaverit: at-
que Speculum argenteum fecerit.*

Utinā aurum, sacra famēs, ut poëta dixit, posset
è vita hominum penitus tolli, ab optimis quibus-
que cōvitiis proscissum, id quod Crates ille The- *Crates au-*
banus ita esse faciendum exemplo docuit, qui teste D. *rum detesta-*
Hieron. contra Joëlin. quam & is Lærtius aliter tradat,
projecto in mare non parvo auri pondere, Abite, in-
quit, pessum malę cupiditates, ego vos mergam, ne ipse
mergar à vobis. Quod haud me hercule temere fecit:
aurum enim etiam bonos, nedum pravos, transversos
plerumq; agit. Quanto igitur cum rebus humanis fe-
licius ageretur, si res ipsę inter se permutarentur, sicut
Trojanis temporibus Homerus tradit factitatū? Quā- *Pecunie u-*
vis usum pecuniarium ex quocunq; essent metalli ge- *sus antiquis-*
nere, antiquissimum constet: quia apud Josephum le- *simus.*
gimus, Cain Adam primi hominis filium anxie in-
cumulandas pecunias incubuisse. Pessimū itaq; vitę sce-
lus fecit, qui primus ex auro denarium signavit, quod
Plinius *lib. 33.* penitus latere dicit, auctore incerto. Ve-
rū Herodotus gravis utiq; auctor *in 1. hist. volumine*
scribit, Lydos primos omnium nummum aureum & *Aureus*
argenteum ad utendum percussisse. Quod Plinius for- *nummus,*
tasse minus silentio præterisset, nisi ibi, ut opinor, tan-
tū de Romano nummo locutus esset. Romę autem,
ut idem Plinius ait, nummus aureus percussus est an-
no Urbis D C X X V I I. qui cœpit deinceps ubiq; gen-
tium cudi, & communis esse, & ille imprimis, qui quod
Romę cuderetur, Ducatus est dictus, à Romano Du- *Ducatus*
catu, qui magistratus à Longino fuerat primum cōsti- *aureus.*
tutus, quem Justinus Imperator Narseti Italię præfe- *Argentum*
cto successorum dederat. Argentū primum omnium, *signatum.*

Strabone libro octavo Geogr. signari docuit Phædon. *Ac Ephorus, ut idem auctor est,* scriptis prodidit primò in Ægina à Phidone signari cœptum argentum. Ex quo, ut videre videor, hujusmodi scriptores primum ab Herodoto, qui sicut ostendimus, Lydis hoc assignat, deinde inter se dissentiunt, nisi in alterutro mendum sit in dictione Phidone, unius mutatione literæ. Romæ signatum anno ab urbe condita, cccclxxxiv. auctor Plinius. Livius *itidem ab Urbe cond.* testatur serò esse signatum argentum. Eutropius verò in 2. *suarum histor.* dicit nummum argenteum primum in orbe esse signatum, anno urbis Romæ circiter cccclxxxiii. primi autem Punici belli 6. Nota argenti, velut Plinius ait, fuere bigæ atq; quadrigæ. Æs Janus primus signavit. *Macrob. libro Satur.* 1. Hic igitur Janus cum Saturnum classe pervectum excepisset hospicio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem ante fruges cognitas, victum in melius redegisset, regni cum societate muneravit, cum primus quoq; æra signaret: servavit & in hoc Saturni reverentiam, ut quoniam ille navi fuerat advectus, ex una quidè parte sui capitis effigies, ex altera verò navis exprimeretur: quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Ovidius quoq; testatur in primo Fast. scribens:

Multa quidem didici, sed cur navalis in ære

Altera signata est, altera forma biceps?

Et deinde infert:

At bona posteritas puppim formavit in ære

Hospitis adventum testificata Dei.

Quapropter miror hoc à Plinio, Servio regi Romanorum assignari, lib. 33. ita scribente: Servius Rex primus signavit æs, antea rudi usos Romæ Timæus tradit: signatum est notâ pecudum, undè & pecunia appellata: cum præsertim ipse etiam inferius de primo æris signo meminerit, dicens: Nota æris fuit, ex altera parte Janus geminus, ex altera rostrum navis. Sed Plinius, ut arbi-

tror

Æreus

nummus.

Puppis in

ære signata.

Pecunia

unde dicta.

ror, forsitan intellexit, Servium sicuti credere par est, res signasse vel primum apud Romanos duntaxat, vel primum, ut idem *in principio libri 18. cap. 3.* dicit, ovium boumque effigie: nam Janus multo ante conditam urbem, esse Macrobio in Latio regnavit. Eutropius autem sensus etiam sentit *in primo* scribens, Saturnum nummos reos Latinis primum instituisse. Sed utcunque res se habeat, Saturni tempore, vel paulò post institutum signali eris coepisse, jam liquidò liquet. Speculum argenteum, *auctore Plin. 33.* Praxiteles primus fecit Magni Pompei etate. Inventa sunt item specula ex ferro, plumbo, cristallo, vitro, mistisque materiis in quibus effigiem nostram contemplantur, ab Esculapio primo Appollinis filio: *auctor M. Tull. lib. de Nat. deorum 3.*

*Speculum
argenteum.
Specula varia.*

CAPUT XXI.

*De origine Annulorum, ac primo Gemmarum usu,
& cur digitus sinistræ manus Minimo proximus, annulo cingi consueverit.*

Cum Prometheus, ut poëtæ tradunt, cælestem ignem furatus esset, ferunt Jovem illum in monte Scythiæ Caucaaso, ferreâ catenâ vinxisse, aquilamque addidisse, quæ jecore ejus assidue renascente perpetuò pasceretur. *Martialis:*

*Prometheus
Caucaaso alligatus.*

*Qualiter in Scythica religatus rupe Prometheus
Assiduam nimio pectore pavit avem.*

Post hæc Prometheum, ut sibi Jovem conciliaret, hæc arte usum fuisse: Jupiteri amore Thetidis, conspectâ ejus pulchritudine, fortè exarserat, quod sentientes Parcæ, quarum providentia non fallitur: cecinerunt quicumque Thetidi connubio junctus esset, ejus filium patris gloriam longè superaturum. Hoc cum fortè intellexisset Prometheus, Jovi renuntiassè dicitur: qui ventus talionem, id est, ne quod ipse Saturno patri fecisset,

*Fabula de
primo annulo.*

à filio pateretur, omnem de Thetide cogitationem deposuit, & ne erga Prometheus parum gratus videretur, vinculis eum liberavit: & ut liberationis ejus perpetua memoria foret, facto ex utraq; re, hoc est, saxo, ad quod alligatus fuerat, & ferro, ex quo catena constabat, annulo digitum ejus sinistræ manus minimo proximum cinxit. Quæ prima annuli & gemmæ inventio fuit: quod Plinius *lib. 37.* probè nimirum sentiens, fabulosum appellat, dicens: Fabulæ primordium à rupe caucasea tradunt. Promethei vinculorum interpretatione fatali, primumq; saxi fragmentum inclusum ferro, ac digito circumdatum, hoc fuisse annulum, & hoc gemmā. Quis tamen invenerit annulum, ipse *in 3.* ait omninò ignorari. Cōstat veteres, *ut idem auctor est,* ferro annulo esse usos, & *ut tertio beo Punico Appianus ait,* omnes præter tribunos usurpasse: ac longo certè tempore ne senatum quidem Romanum habuisse aureos manifestum est, tam serò inventi sunt: *qui in eodem libro inquit:* Nec Iliacis temporib. ullos fuisse annulos video. Nusquam certè Homerus dicit, cū & codicillos missitatos epistolarum gratiā indicet, & conditas arte vestēs, ac vasa aurea argenteaq; ea colligata nodi, non annuli norā. *Hæc ille.* At in Genesis libro *capite trigesimo octavo,* patet Plinium nō investigasse annulorum vetustatem: ibi enim legimus Judam filium Jacob rem habuisse cum Thamar nuru sua, & id fecisse imprudentem, quod mulier mutato vestitu personam dissimulaverit, ac illi promississe munus, fideiq; servanda pignus dedisse annulum, & armillas. Item Josephus cum *in tertio Antiquitatum* de vestib. sacerdotum meminit, quas Moyses cōstituerat, qui, *ut scriptum est testimonio Eusebii ostendimus,* fuit ante cccc l. & eò amplius annos, quàm est gestum bellum Trojanū. Annulis etiam in vestibus, aliisq; operib. veteres Hebræos Iliacis temporibus esse usos, sic scribens testatur: Ad hæc autē inquit, tertio induitū indumēto, quod dicit Ephod: sit enim

*Annulus
ferreus.*

*Annulus
Juda.*

enim hoc modo ut sit textus ejus magnitudine cubiti de cunctis coloribus, auroque variatis, amplectens omnem pectoris locum. Et infra, Unitur Ephod cum rationali, annulis aureis per circulos singulos sub æqualitate commissis, per vittam hyacinthinā, quæ immititur pro ligaturis & confertionibus alterutris annulorum. Et deinde subiungit: Cum ergo per te illi quos diximus, annuli sint infirmi, nec possint pondus lapidū sustinere, alii duo majores & reliq. Et cum de mensa loquitur quā idem Moses fecerat, ait: & per singulos ejus pedes superiore labio erāt annuli, per quos vestes deaurati mittebātur. Idem testimonio est, jam id temporis gemmas cōpisse esse pretiosas ac celebres, cum dicat Ephod, quod nos superhumeralē vocamus, prout infra dicitur, cum de nostrorum sacerdotum indumentis sermo fiet, habuisse in utroq; humero duos lapides, onyches, vel ut alii volūt, smaragdos, & rationale duodecim fuisse ornatum lapillis. Hinc igitur, hoc est, ab Hebræis, si antea non fuerit, annulorum, gemmarumq; usum fluxisse credamus licet, corū tamen veluti multarum quoq; rerum oblitteratis ceteris auctoribus. Macrobius autem *libro Saturni. 7.* inquit: Veteres non ornatus, sed signandi causā, annulum tecum circumferbant. Unde nec plus habere quā unum licebat, nec cuiquam nisi libero, & imprimēbatur sculptura materię annuli sive ex ferro, sive ex auro foret. Postea usus luxuriātis ætatis signacula pretiosis geminis cōpit insculpere, & hæc cōtatiū omnes imitatio læcessivit, ut homines aliquanto studiosius lapides pretiosos requirerent. Hinc factū est, ut annulus in digito, qui minimo proximus est, sinistræ manus gestaretur, ne pretiosi lapides (est enim hæc manus otiosior) frangerentur. Vel ideo ille digitus, *ut idem Macrobius ait*, annulo ornatur, quia ab eo nervus quidam ad cor pertinet. Deinde esse *P. 1. 133.* gemmas violari nefas putarūt, ac ne quis annulis amplius signaret, solidas gemas addiderunt. Annuli

*Annuli in
veste sacer-
dotali.*

*Gemma pre-
tiosa.*

Annuli usus

*Annulus
cur in manū
sinistrā.*

Ordo eque-
stris.

insuper, ut hoc quoq; ponam, apud Romanos distin-
xerunt alterum ordinem, id est, equestrem cujus ipsi
annuli notæ erant, à plebe, ut semel cœperunt esse ce-
lebres, sicut tunica ab annulis senatum tantum.

CAPUT XXII.

*De origine Vitri, & Electri, & quis primus
invenerit Minium, & Myrrhina in ur-
bem asportaverit, & de
Crystallo.*

Vitri origo.

Candebæa
palus.
Belus am-
nis.

Vitrea are-
na.

Electri in-
ventio.

Quoniam Plinius *lib. Natur. hist. 36.* de vitri origi-
ne eleganter scribit, ejus ideo verba ponam, quæ
sunt: Pars est Syriæ, quæ Phœnice vocatur, finiti-
ma Judææ; intra montis Carmeli radiçes paludem ha-
bens, quæ vocatur Candebæa, ex ea creditur nasci Bel⁹
amnis, quinque milliū passuum spatio in mare profluens
juxta Ptolemaidem: lentus hic currit, insalubris potu
sed ceremoniis sacer, limosus, vado profundus, non nisi
refuso mari arenas fatetur: fluctibus enim volutata nite-
scunt, detritis sordibus: nunc & à marino creduntur a-
stringi morfu, non prius utiles. Quingentorum est pas-
suum non amplius littoris spatium, idque tantum mul-
ta per secula gignendo fuit vitro. Fama est, appulsâ na-
ve mercatorum nitri, cum sparsi per littus epulas para-
rent, nec esset cortinis attollendis lapidum occasio,
glebas nitri è nave subdidisse, quibus accensis, permi-
sta arena littoris, translucens nobilis liquoris fluxif-
se rivos. Et hanc fuisse originem vitri. De hoc amne
Josephus etiam *in secundo de bello Judaico*: Stadiis, ait,
duobus à Ptolemaide Belus amnis distat, juxta quem
sepulchrum Memnonis est, & vitrea in rotunda valle a-
rena, quam venti ex circumjectis jugis cõvehunt, inex-
hausta seculis vi, sed ante omnia, mirabili naturâ, mu-
tandi alia quoque, in vitrum quæ attigerit metalla. Ele-
ctrum, *teste Diodoro lib. 6 primo* in Basilica insula inven-
tum est, quæ Scythiæ supra Galatiâ opposita in Oceano
est, in

est, inquam, *ut idem ait*, tempestas electrum plurimum ejicit, nulla alia in parte orbis repertum. Nec me præterit fabulas ex lachrymis sororū Phaethontis fieri tradere. Sed de electro, id est, succino, variae sunt scriptorum opiniones, quas Plin. *lib. Natural. hist. ult.* latè exequitur. Minium quod in argentariis quoque reperitur, inventum est, *ut author est Plin. in 33.* à Callia Atheniense, initio sperante aurum posse excoqui: arenâ rubente in metallis argenti, id quod in Ephesiorum agris, Vitruvio *libro 7. Architect.* repertū placet. At minium priscis Romanis sacrum fuisse constat, quare Jovis simulachri faciem diebus festis minio illini solitam, triumphantiumque corpora: ac sic Camillum triumphasse; idem Plinius testatur. Myrrhina quæ, *teste Plinio*, Oriens mittit, (est enim humor sub terra calore densatus) Pomp. Magnus primo in triumpho, quem de piratis duxit, in urbem invexit. De crystallo cum in plerisque locis reperiatur, nullo hujus rei ab initio inventore prodito, non habeo quid quam dicere, nisi quod Plin. *lib. ult. Nat. histor.* prodit, crystallum gigni gelu vehementiore concretum, nec alicubi certè reperiri, nisi ubi maximè hyberna nives rigent & glaciem deniq; esse. Quod Solinus falsum esse probat. Nam si ita foret, inquit, nec Alabanda Asiæ, nec Cyprus insula hanc materiam procrearent, quibus regionibus citatissimus calor est. Verum hoc significantius à Diodoro *in 3.* declaratur, sic scribente: Crystallus enim lapis ex aqua oritur pura congelata, non quidem à frigore, sed divi caloris vi, qua duritiem servet, variosq; suscipiat colores.

*Minium.**Minium
sacrum.**Myrrhina.**Crystallus.*

CAPUT XXIII.

De origine Simulachrorū, & qui primi Statuas posuerint, & Græcè contrario Romanorū more, eas nō velare, & de usu incendēdi thus cereosq; ad ipsas

*statuas: Et qui primi thus vendere cœperint: item
quadam memoratu digna de imagine
Magni Alexandri.*

*Imagines
cui mœta.*

*Caligula
Imp. statua.*

*Imagines
prohibita.*

*Simula-
chra.*

UT posset eorum memoria retineri, qui vel morte subtracti vel absentia separati essent, idcirco ab hominibus, ut nemo sanè ambigit, fingendarum similitudinū ratio inventa est. Quo fit, ut cum Deus ubiq; præsens sit, nihil à principio post homines natos stultius visum sit, quàm ejus simulachrū fingere. Quam ob rem Moses vir sanctus & innocens ac sapientissimus, *auctore Josepho in primo contra Appionē, & in 17. Antiq.* suis legibus prohibuit omnino simulachrum fieri, aut in templo poni. Ex quo cum Cajus princeps Petronium legatum in Syriam misisset, eique mandasset, ut omni ope modisq; omnib⁹ curaret, suū simulachrū in templo Hierosolymis erigendū, Judæi ne patrias leges frangerent, adeò resistere cœperunt, ut jamjam ad arma ventum esset, nisi, *ut idem testis est lib. 18. Antiq.* Agrippa Judæorum Rex à Caio impetrasset, ne hujusmodi statua in templo poneretur. Apud Seres etiā, *sicut tradit Eusebius libro de Preparat. Evangel: 6.* lege exceptum erat, ne simulachra coleantur. In Romanorum quoq; templis Clemens ait ex decreto Numæ, Mōsaica dogmata penitus æmulari annis C. atq; LXX. ab urbe condita nullam imaginem neq; sistā, neq; pictā esse conspectam. Afferit idem Plutar. *in Vita Numa.* Persæ itidem, *teste Her. lib. 1. & Strabone 15. Geog.* statuas non extruebant. Verū ut ne nostri peccasse videantur, qui postremò colendarum imaginum institutum admisserunt, alibi causam ponemus. Sed undè simulachra fingendi usus profectus sit, non facillè inter auctores convenit. Macrobius enim ab Hercule autumat, qui *lib. Saturnalium primo, Epicad⁹,* inquit, refert Herculem, occiso Geryone, cū victor per Italiam armenta duxisset, ponte qui nunc Sublicius dicitur

dicatur ad tempus instructo simulachra pro numero sociorum, quos casu peregrinationis amisisset, in fluvium dimisisse, ut aqua secunda in mare deversa pro corporibus demortuorum veluti patriis sedibus redderentur: & inde usum talia simulachra fingendi inter sacra mansisse. Verum deinde sibi imago placere ait, hunc morem à Pelasgis fluxisse. Sanè illi teste Dionysio Halicar. in primo Annal. Romanorum, postquam diu exrabundi in Latium venerant in lacu Cutuliensi enatam insulam deprehenderunt, decima prædæ secundum responsum Apollinis consecrata erectisque Diti sacello & Saturno ara, illum humanis capitibus hunc virorum victimis placare se existimabant, propter oraculum in quo erat.

*Pelasgi in
Latium.*

Saturnalia

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, Saturnalia nominantes Posthæc Herculem ferunt cura Geryonis pecore per Italiam reverentem suavisse illorum posteris, ut faustis sacrificiis infauista mutarent, offerentes Diti non hominum capita, sed oscilla id est parva ora ad humanam figuram formata, & Saturni aras non mactatis viris, sed accensis cereis excolentes. Inde fuit consuetudo, ut & cerei Saturnalibus mitterentur, & sigilla, hoc est, oscilla arte fictili fingerentur. Alii, auctore Diodoro libro 4. dicunt Æthiopes simulachrorum usum primum invenisse, & ab eis deinde Ægyptios accepisse. Sed Lactantius Fir. à Prometheo manasse huiusmodi usum tradit lib. Divinarum instituit. 2. cum inquit Verum quia Poetas dixeram non omnino metiri solere, sed figuris involvere, & obscurare quæ dicant, non dico esse mentitos, sed primum omnium Prometheum simulachrum hominis formasse de pingui & molli luto, ab eoque natam esse primum artem statuarum & simulachra fingendi. Hec ille. Reperimus tamen litem antè Promethæum, qui teste Tescio, post Orygiæ diluviū in Attica fuit, simulachrorum usum fuisse: nam Rachel, teste Josepho in Antiq. cum Jacob

Ditis sacra

Oscilla.

*Prometheus
plasticus.*

ejus

*Deus simi-
litudinum
autor.*

cius vir è Mesopotamia à Laban focero aufugisset, simulachra deorum furata est. Eusebius etiam ex testimonio Plutarchi in 3. de Evangel. præparat. simulachrorum fabricam esse antiquissimam comprobat sic, ut si eorum originem accuratè exquiramus, faciliè invenerimus Deum ipsum primum demonstrasse modum fingendarum similitudinum, qui ut sui intelligentiam rudes rerum cœlestium homines à principio doceret, sibi humana membra assumpsit, ut quasi oculis occurreret qualis esset. Ait enim, *ut est in Genesis lib. cap. 18.* Clamor Sodomorū & Gomorrhæ multiplicatus est, & peccatum eorum aggravatum est nimis. Descendam & videbo utrum clamorem qui venit ad me, opere cōpleverint. Idem *Exodo capit. 7.* immittam manum super Ægyptum. Descendere hīc & videre ac immittere manum, est habentis pedes, oculos, & manum. Quin & Propheta, ut planius personam Dei nobis ostendat, dat ei aures & faciem, *Psal. 16.* canens: Auribus percipe orationem meam, & *Psal. 50.* Averte faciem tuā a peccatis meis. At Esaias integrum dat corpus cum *ca. 6.* inquit: Vidi Dominum sedentem super solum. Formulam igitur fingendæ similitudinis Dei, quo ejus memoriam facilius animo complecteremur, ipse Deus nobis præmonstravit. Proinde homo, qui suo opte ingenio paratus est ad imitandum, si quid sit quod ad ipsius disciplinam, contemplationem, delectationeq; attineat, Dei memoriæ retinendæ gratiā, quā prudentissimè ab initio ipsius Dei simulachrū sibi finxit, ut qui intelligebat oportere se eum, *quemadmodum Christus apud Marcum testatur*, diligere ex toto corde suo, & ex tota intelligentia, & ex tota anima, & ex totis viribus, idcirco putavit se diligentius facturum officium, si ob oculos exemplar continenter haberet. Atque isthæc vera simulachrorum origo. Sed cetera prosequamur. Romæ teste *Plinio in 34.* simulachrum ex ære factum Cereris primum constat ex speculo Sp.

*Cereris si-
mulacrū.*

Cassi.

Cassi, quem regnum affectantem pater ipsius interemerat. Postea à diis ad homines statuæ transierunt, & id quidem, cum excellentium virorum memoriæ perpetuandæ tū virtutis iniciandæ causâ, quod Salustius *in initio sui Jugurthini* plenè testificatur, scribens: Nā sæpè audiui Q. Maximum, P. Scipionem, præterea civitatis nostræ præclaros viros solitos ita dicere, cum majorum imagines intuerentur, vehementissimè sibi animum ad virtutem accendi, scilicet non ceram illā, neque figuram tantam vim in sese habere, sed memoria rerum gestarum eam flammam egregiis viris in pectore crescere, neque prius sedari, quàm virtus eorū famam atque gloriam adæquaverit. Quare Athenienses primi statuas publicè posuisse, Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis, dicuntur, id quod haud prorsus Plinius scire affirmat. Statuam auream & solidam primus omnium Gorgias Leontinus Delphis in templo sibi posuit septuagesimā circiter Olympiade: quāvis, *ut idem ait*, statua ex auro solida, quam Græci holosphyraton vocant, omnia prima in templo Anaitidis posita dicatur. Argenteam quidam primam fuisse volunt, quam sibi fecit Pharnaces, quam Magnus Pomp. in triumphis transtulit *autor Plinius*. In Italia, *teste Valer. Max. lib. 2.* M. Attilius Glabrio primus statuam equestrem auream patri suo posuit. Fiebant etiā ex ære, ebore, ligno, & marmore. Romanis antiquitus, quod non est prætereundum, statuas velare, contra Græcis nudas ponere mos fuit. Illi item solebant ad eas thus & cereos incendere: *testis Cic. qui lib. 3. Offic. de statuis* C. Mario à multitudine positis, ita scribit: Omnibus vicis statuæ factæ sunt, & ad eas thus & cerei. Quem morem nos retinemus: id quod nō fuerat olim, auctore Plin. *Lib. 13.* ubi inquit. Iliacis temporibus, thus non supplicabatur. Thus autem in Arabia nascitur, cujus aliò vestī mercaturam primi Arabū Minæi, vel ut idem scribit, fecerunt. In hac statuaria arte pluri

*Imaginum
usus & fi-
nis.*

*Aurea Sta-
tua.*

*ὁλοςφύρα-
τον.*

*Argentea
statua.*

*Statue ve-
late.*

*Thure sup-
plicari.*

*Statuarii
insignes.*

rimi

*Alexandri
Magni effi-
gies.*

rimi: olim floruerunt, quos Plin *in* 34. luculenter ex-
plicat, ante omnes tamen Phidiam Athen. Magnis
ad cœlum fert laudibus, de quo Fab. *ibidem* 116. 12. me-
minit. Occurrit hic memorandū uti Romæ Macria-
norum familia solenne semper habuit, ut Alexandrū
magnum, viri in auro & argento, mulieres in reticu-
lis & annulis exsculptum gestarent, quod *sicut* Julius
Capitol. *in* vita 30. tyrannorum testatur, diceretur ju-
vari in omni actu suo qui Alexandrum sculptum aut
auro aut argento gestaret. Quare, ut opinor, August.
Cæsar in signandis epistolis Magni etiam Alex. ima-
gine diu usus est, *aut* or Tranquil.

CAPUT XXIV.

*De origine Pictura, & quis primus Colores invenē-
rit, aut Penicillo pinxerit.*

*Ars pingē-
di.*

*Pictura Po-
lygnon.*

Proximum est, ut post statuariam artem de pictu-
ræ initis primū dicatur, quando illa effigies re-
rum lignis, ebore, metallis, ut dictū est, fingit hæc
imagines colorū varietate, aut lineamentis quibusdā
similitudines reddens facit. Picturam itaq; *teste* Plin. l.
7. Gyges Lydius omnium primus invenit in Ægypto:
in Græcia verò Pyrrhus Dædali cognatus, ut Arist. pla-
cet: ut Theoph. Polygnotus Atheniensis: quod haud
quaquam idem i. *linus* l. 37. cap. 9. approbare videtur,
sic scribens: Sicut Polygnotus Thasius, qui primus mu-
lieres lucidā veste pinxit, capita earum mitris versico-
lorib⁹ operuit, plurimumq; picturæ primus contulit:
siquidem insinuat os adaperire, dentes ostendere, vul-
tum ab antiquo rigore variare. Incerta igitur de pictu-
ræ initis quæstio est: nam & Ægyptii, *eodē* Plinio *te-
ste*, ante sex millia annorum apud se inventam quàm
in Græciam transfret, affirmant. Græci autem alii a-
pud Sicyonios, alii apud Corinthios repertam dicunt:
omnes ab umbra hominis lineis circumducta. Quod
Fabius

Fabius apertè testatur *in 20.* dicens: Non esset pictura, nisi quæ lineas modo extremas umbræ, quam corpora in Sole fecissent, circumscriberet: ac si omnia percenseas, nulla sit ars, qualis inventa est, nec intra initium stetit. *Quintilianus hæcenus.* Talis itaq; prima fuit pictura. Altera singulis coloribus, postea operosior inventa est, duratq; talis etiamnum. Linearis, *ut Plin. in 35.* tradit, à Philocle Aegyptio, vel à Cleanthe Corinthio inventa est. Primi eam Ardices Corinthius & Telephanes Sicyonius exercuerunt, sine ullo etiam colore. Cleophrantus Corinthius colores invenit, *idem auctor.* Penicillo gloriam primus Apollodorus Atheniensis contulit. In hac illustres fuerunt Timagoras Chalcidensis, Pythis, deinde Polygnotus, Aglaophon: alii quoq; post hos, de quib⁹ Plinius & Fabius *Quintil. in 12.* affatim scribunt, quos studio brevitatis omitto, cum præsertim tale minimè sit instituti operis mun⁹. Non silebo tamen de cive meo, qui nobis suâ industriâ & ingenio picturam velut de integro in præsentia restituit, atq; illos, qui in ea olim maximè claruerè gnæviter vel arte refert, vel peritiâ æquat, adeò proprios ducit de colorib. vultus. Is est Raphaël cognomine Sanct⁹ undè ejus quoq; metiri posses & mores & vitâ.

Pictura ex-culta.

Colores.

Pictores insignes.

Raphael Sanctus.

Raphael

CAPUT XXV.

De primis Plasticis inventoribus, & quis totam figulariam repererit.

Convenit picturæ contexere plasticen, hoc est, figulinam artē, quæ ex terra similitudines itidem fingit. Hanc, *ut Plin. 7. ait* Choroeb⁹ Atheniensis invenit. Sed idem *lib. 35.* Dibutadi hoc assignat, dicens: Dibutades Sicyonius figulus primus invenit Corinthi, filia operâ, quæ capta amore juvenis, illo abeunte peregrè, umbram ex facie ejus ad lucernam in pariete lineis circumscripsit, quibus pater ejus impressâ argillâ typum fecit, & cum cæteris fictilibus induratum igni proposuit,

Plasticis auctores.

proposuit, eumque servatum in nymphæo, donec Corinthum Mummius everteret tradunt. Sunt qui in Sàmo primos omnium plasticen invenisse Rhœcum & Theodorum prodant, Demaratumq. Corinthium profugum qui Tarquinium Priscum populi terrarum principis regem in Hetruria genuit comitatos fictores Euchiram, & Eugrammum, & ab iis Italiæ deinde traditâ plasticen. Et proplastiche, id est, formâ, quæ ad fingenda alia opera adhibetur effigiem formare prim⁹ invenit Lysistratus Sicyonius frater Lysippi: idem hominis figuram gypso è facie ipsa primum omniū expressit. Sic res usque eo crevit, ut nulla signa statuarè sine argilla fierent. Quo apparet antiquiorem hanc fuisse scientiam, quàm fundendi æris. *Hæc ex Plinio.* Hinc insuper plurimâ vasorum fictilium genera reperta sunt, quæ modo humanæ vitæ usui sunt. Rotam figurariâ auctore Ephoro, *ut ait Strabo lib. 7. Geograph. & Laërt. libro primo & Plin. in 7.* Anacharsis Scythes Philosophus primus invenit. In quo tamē ipse Strabō Ephorum arguit: Hæc, inquit, ipsa autem loquor apertè, haud ignar⁹, quod hic ipse non omnia verissimè proferat, & illud præcipuè de Anacharside: nam quomodo rota ipsa ex ejus inventione est, quam Homerus antiquior illo noverit?

Ceu figulus cui dextra rotam quatit, ocyus aptam,
& reliqua. Hyperbios Corinthius, ut alii volunt, invenit. Diodorus verò *lib. 5.* dicit, Talaum Dædali sororis filium reperisse. Figuli autem, *teste Plinio* laudatissimi fuere, Dimophilus & Gorgasus.

LIBRI SECVNDI
FINIS.

POLY-

Argillatus.

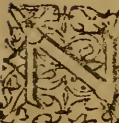
Rota figuraria.

Figuli nominati.

POLYDORI VERGI-
LII URBINATIS DE IN-
VENTORIBUS RERUM
LIBER TERTIUS.

CAPUT I.

*A quibus primum inventa Agricultura &
quot ea redundet bonis.*

 ON sum equidem nescius quosdam fore,
qui vehementer dimirabuntur, nos postre-
mo ferè loco de inventoribus agriculturæ
aliquid tradere distulisse, cum præsertim
uti Cicero *in Officiorum libris* inquit, omnium rerum
ex quibus aliquid exquiritur, nihil sit agriculturâ me-
lius, nil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero di-
gnius. Verùm nec eò mihi succenseant, quatenus hoc
ipsum consultò, vel, ut verius dicam, ex industria fe-
cimus, ut longo legentes itinere defatigati, novum
tandem pastum, sive, ut ita dixerim, nectar offende-
rent, quo vires recreare, & veluti diutinam famem ex-
plere possent. De hujusce igitur rei initiis hîc conmo-
dè dicemus, postquam demonstravero, quantis eam
laudibus jure ac merito præstantissimi auctores effe-
rant, utpote quæ multis abundat bonis. Columella
itaque *in l. de Rustica* conquerens sui temporis mol-
litiem ait: At me hercle vera illa proles Romuli assli-
duis venationib. nec minus agrestibus operib. exerci-
tata, firmissimis prævaluit corporib⁹, ac militiam bel-
li, cum res postulavit, facile sustinuit, duratam pacis
laboribus, semperq; rusticam plebem urbanæ præpo-
suit. Cato itidem de Agricultura inquit: Fortissimi
viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur, mi-
nimeq; malè cogitantes. Ex quo, teste Cicerone de de-

*Agricultu-
ra laus.*

*Agricola
miles.*

Viatores.

Colonus.

Rustica
vita.Reges agri-
cultores.Agricultu-
ra in vœtio.

nectute, in agris senatores erant, ut L. Quintius Cincinnatus, qui dum agrum arabat, renuntiatus est dictator: ut Curius, & cæteri senes. Quare qui eos accersiebant, viatores nominati sunt. Quid, quod etiam teste Plinio libro 18. agrum male colere, censorium probrum judicabatur? atque ut inquit Cato quem virum bonum colonum dixissent, amplissimè laudasse existimabant: Et id sanè quia, quemadmodum Cicero pro Roscio Amerino docet, rustica vita parsimoniae, diligentiae, justitiae magistra est, at urbana, non item, quam luxuries facile inficit: ex luxuria necesse est existat avaritia, ex avaritia trumpat audacia, inde omnia maleficia gignantur. Sed ne putes hoc tantum in Romana Republica contigisse, de cultu agri præcipere, principale etiam, ut Plinius dicit, fuit apud exteros: siquidem & Reges fecere, Hiero, Philometor, Attalus, Archelaus. Unde non injuria Xenophonti, quemadmodum testis est M. Tullius in Catone, nihil tam regale videbatur, quam studium agri colendi. De laudibus hætenus. Agriculturam primum omnium teste Diodoro in 1. Osirim, qui & Dionysius dicitur, reperisse ferunt. Affirmat item Tibullus, ita scribens:

*Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum
Primus in experta commisit semina terra,
Pomaque non notis legit ab arboribus.*

Sed hoc, ut opinor, apud Ægyptios tantummodo, sicut Triptolemus primus in Græcia & Asia, teste Justinus in 2. invenit, de quo Ovidius in 4. Fastorum:

*Iste quidem mortalis erit, sed primus arabit,
Et sciret, & culta præmia tollet humo:*

Et in Latio Saturnus, ut suo loco dicemus. Sed omnium primam Cererem, quæ, uti Cicero in lib. 2. de Natura deorum placet, à gerendis frugibus, quasi Geres nominata est, mortales agriculturam docuisse testatur Vergilius in 1. Georgicorum sic scribens:

Prima

*Prima Ceres ferre mortales vertere terram
Instituit.*

Testatur & Ovidius lib. 5. *Metamorph.*

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,

Prima dedit fruges alimenta que mittiâ terris.

Verum hæc haud scio quantum fide digna sint, quando illud *venias* esse duco quod Josephus in 1. *Antiquitatum* tradit: dicit enim Cain Adam filium omnium primum comperisse terram colere, primumq; terræ terminos posuisse. Atque hoc agriculturæ initium haud dubiè fuit. Quapropter, ut dubium non est, ex illis quos commemoravimus deinceps agriculturam alios aliis primos monstrasse credere par est. Sed jam ad alia quæ pertinent ad cultum agrorû, transeamus.

Cain primus agricola.

C P A U T I I.

*Quis primus mortalibus Fruges, & eas molendi,
aut stercorandorum agrorum, vel pinsendi frumē-
ti usum monstraverit, & boves aratro junxerit,
aut Ferramenta rustica invenerit, vel
Cribra diversi generis.*

Rerum naturam primum homines glandib⁹ aluisse Plin. in *Proëmio* 16. lib. auctor est. Item & Naso testatur in 1. *Metamorph.* dicens:

Glandes tibus prisconum.

Contentique cibus nullo cogente creatis,

Arbuteos fetus montanaque fraga legebant,

Cornaque & in duris hærentia mora rubetis,

Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.

Deinde inventum est frumentum. Vergil. in 1. *Georg.*

— Cum jam glandes atque arbutea sacra.

Deficerent sylva, & victum Dodona negaret,

Mox & frumentis labor additus.

Quod, ut Plinius lib. 7. dicit, Ceres, cum antea, velut dictum est, homines glande vescerentur, invenit. Eadem & molere, & conficere docuit. in Attica, Italia & Sicilia, ob id dea judicata. Idem quoq; Maro affirmat

Frugum usus a Cere institutus.

& Diodorus *volumine 6.* scribens, Cererem primam invenisse usum frumenti, quod fortè inter alias herbas nasceretur ignotum cæteris, docuisseque homines servandi ac ferendi modum. Sed eidem in Sicilia tantum placet esse inventum, quoniã iis in locis agreste triticum oriretur, Strabo etiam *lib. 15.* cum de Indiæ fœcūditate loquitur, dicit in Muscani regione frumentum suã sponte nasci tritico persimile. Atqui idẽ Diodorus *in primo*, hujus frugis inventionem Isidi tribuit. Nec eò tamen, ut opinior, à priore sententia discrepat, quandoquidem ipse paulò superius Isidem dicit eandem esse, quam Cererem nuncupant. Huic Deæ Ovid. non modo frumenti, sed omniũ frugũ usum assignat.

Prima dedit fruges alimentaque mitia terris.

India ferti-
litas.

Isis.

Sationis
inventum.

Verum Justinus *lib. sua epit. 2* scribit sub Erichtheo Athenarum rege: frumenti sationem apud Eleusin à Triptolemo repertam, cui scilicet, *teste Diodoro lib. 6.* à Cerere mandatum fuit, ut id ab ea ante inventum homines doceret. Sed idem Justinus inibi diversum sentiens, hoc potius Atheniensibus adscribere videt, dicens: Primi lanificii & olei & vini usum docuere, arare quoque & serere frumenta, glande vescantibus monstraverũt. Cui Aristoteles consentit: agebat enim, Athenienses (sic eos reprehendebat) frumenta & leges invenisse, verum eos frumentis quidem uti, non item legib. Quod Diodorus probè declarat *in sexto* scribens, Cererem post Siculos, usum frumenti primos Athenienses docuisse. Quo fieri potest, ut secundũ Cererẽ & Siculos, ipsi primi hoc aliis ostenderint. In Latio autem, *teste Macrobio*, Saturnus omnium primus docuit, de quo Eutropius ipse inquit: Saturnus adhuc rudes populos, domos edificare, terras celere, plantare vineas docuit, atque humanis moribus vivere, cum antea semiferi glandium tantummodo alimentis vitæ sustentarent. Usus autem stercorandorum agrorũ, *teste Servio super 9. Æneid.* Pitumnus invenit, unde

Athenien-
ses.

Saturni
institutum.

Agras ster-
corare

undè & Sterquilinus dictus est. Pilumnus verò ejus frater pinsendi frumenti, propter quod à pistoribus colebatur. Pistores autem sive pisores à veteribus vocabantur, qui tam in pistrino farinam pinsabant, quàm ii qui panem faciebant, coquebantq;. Hos Romani tardè publicè habuerunt. Plinius *libro decimo octavo, capite undecimo*: Pistores Romæ non fuerunt ad Persicum usque bellū, anno Urbis cōditæ super D L X X X. Ad rem revenio. Quamvis Plinius *in* 17. hunc sterco-
randi usum jam Homeri ætate fuisse, & Augeam regē in Græcia excogitasse, divulgasse verò in Italia Herculem tradat. Boves ad aratrū, Diodorus *libro quarto* & *quinto* ait Dionysium secundū ex Jove & Proserpina genitum, vel, ut alii sentiunt, ex Cerere, primum junxisse, cum terra prius manibus hominū coleretur: Plinius verò *libro septimo* teste, aratrū Brigeæ Atheniensis invenit, ut alii tradunt, Triptolemus, de quo Poëta *in primo Georgicorum* intellexit, cum dicit:

—Unciq; puer monstrator aratra.

Quo in loco Servius, Alii, inquit, Triptoleum, alii Osirim, quod verius est: nam Triptolemus frumenta divisit. Tacuit autem de nomine, qui non unus in orbe aratri monstrator fuit, sed diversi in diversis locis. Ex quo Trogus prodidit Habidem Hispaniæ regem barbarum populum primò docuisse boves aratro domare, frumenta q; sulco serere. De Osire, *ut ostendimus*, sentit etiam Tibullus. Cæterum omnia ferramēta rustica, quibus terra vertitur, simul, ut puto, cum aratro Cererē comperisse: Vergilius proculdubio hoc versu demonstrat:

Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit.

Quod vel Servius approbat, dicens: Ceres prima omne genus agriculturæ hominibus indicavit: nam quamvis vel Osirim, vel Triptoleum aratrum invenisse dicant, illa tamen omnem agriculturam docuit: quia

Pistores.

Boves aratro juncti.

Aratrum.

Ferramēta rustica.

*Frumenti
usus apud
Hebraeos.*

*Cribrorum
genera.*

ferrum dicendo, omnia agriculturæ ferramenta expressit. Verum aut illi, quos commemoravimus, novissimi, vel alii alibi hæc comonstrarunt: nam ut *Eusebii atq; Lactantii testimonio constat*, ante multas tempestates, quàm esset Ceres, Dionysius, Saturnus, Triptolemus, frumenti usus apud mortales erat, præsertim apud Hebræos & Aegyptios, uti ex Josepho cognoscere licet. Ille enim *in secundo* ubi, ne altius repetam, tradit, quemadmodum Judæa caritate annonæ laborante, Jacob ad emendum frumentū filios in Aegyptum miserit. Ex quo cum Hebræi, *ut superiore capite indicavimus*, primi omnium terram coluerint, porro extra omnem controversiam credibile est, ab eis tū agrorum culturam, tum fruges ac molendi usum, tū & ferramenta rustica ad posteros mansisse, & hos ea ipsa (nulla enim ars, *ut Fabius ait*, intra initium suū stetit) deinde adauxisse. Cribrorum genera, *teste Plinio lib. 18.* è scetis equorum Gallia invenit. Hispania ex lino excussoria ad excutiendam fatinam, & pollinaria ad purgandum pollinem id est crassiusculum pulverē. Aegyptus verò ex papyro juncoq; , postea ex pellibus suis Italiae.

CAPUT III.

Quis primus Vites & alias Arbores plantaverit, earumq; Inpositionem docuerit, & usum vini repererit, & vino aquam miscuerit, deque novo vitandæ Ebrietatis modo, & qui Caupones primi, vel quis Oleam & usum olei & Mel adinvenerit, vel ex Hordeo potum fecerit, atque Lac coegerit.

*Natura
quid homi-
ni largita
sit.*

ETSI abundè videtur natura homini suppeditasse, cum eum principio talem procreaverit, ut ipse ex omnib. animantibus, unus ratione, *sicut ait Cicero* ad Deum quàm proximè accedere posset, tamen cum
statim

statim genitus nullo foret subsidio fultus, (carebat n. indumentis, ædibus, igne, cibo, præterquam in diem quæsito, multis deniq; rebus vitæ necessariis, quas deinde urgente necessitate, quæ rerum magistra est, ipse invenit) non facile est *et Plin. in initio 7. libri perhibet*, æstimare, natura homini melior parens, an tristior noverca fuerit. Fatendum est tamen, si nos his quæ illa nobis tradidit, contenti essemus, longè melius res sese habituras. Nam, ut de cæteris sileam, ecquis modo fieret temulentus, quod foedissimū est vitæ dehonestamentū, sexcentorumq; vitiorū origo, si aquam primū à natura potum homini datum non vinum potarem?, cujus vim, *ut infra dicemus* ejus etiam primus inventor turpiter perpeffus est? Quare divus Hieronymus *ad Eustochium de Virginitate servanda*, inquit, Sponsa CHRISTI-vinū fugiat pro veneno, hæc adversus adolescentiam prima arma sunt demonū: non sic avaritia quatit, inflat superbiæ, delectat ambitio: facile aliis carem⁹ vitiis, hic hostis nobis inclusus est: Et *infra* subdit: Vinum voluptatis incendiū est, unde proximus à Libero patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consuevit. Propter quod matronæ Romanæ à vino abstinebant: quod tamen haud obesset, si esset, ut par est, modus in rebus: nam *auctore Plin.* nō est quicquid aliud vino modicè sumpto utilius. Quinetiam Persæ existimabant fomitē esse quendam. incitamentū ingenii virtutisq; si mens & corp⁹ hominis vino flagraret, qui *teste Strab. l. 15. Geograph.* de rebus maximis inter vinum consultabant: quas ipsi firmiores putare, quàm quæ in sobrietate fuissent deliberatæ. Cæterum Plato vinum magis senibus utile esse ducebat, qui illud *in dialogo 2. de legibus*, non facile utendum concedit juvenibus, item militibus in castris, servis, magistratibus, gubernatoribus, iudicibus, consiliariis, & liberis operam daturis quia partus gigni debet ex moderato puroque semine, quod vino refertus, quasi rabie concitatus, ferere min-

Vini abusus.

Vini nocivimenta.

Vini commodum.

Vinū quibus prohibetur.

Vini in-
ven-
tor,

potest, undè filii sæpè fatui & amentes procreantur, Sed jam ipsum vini inventorem indicemus. Vites & vini usum, atque cæterarum arborum fructus Dionysium invenisse Diodor, *lib* 4. auctor est, ubi dicit, Dionysium orbem cum exercitu perambulanti, & vitem plantare, & ex racemis vinum torculari, ex quo ipsum Lenæum appellant, educere monstrasse. Et alibi vinū reperisse, & arborum fructus testatur. Quanquam idē alibi dicit, vites ab eo non esse satas, verum terram cū cæteris plantis spontē suā tulisse. Item Vergilius hunc vitium ac reliquarum arborum inventorē fuisse asserere videtur, cum de vitibus & aliis arboribus scripturus, *statim in principio 2. lib. Georg.* dixit.

Nunc te Bacche canam.

Cæterum Capella de nuptiis Mercurii tradit, eū apud Græcos tantū primum vini usum edocuisse, sicuti Saturnum apud Latinos. Servius *in 8. Æneidos* & Eutropius testimonio sunt. Alii Icarum Penelopes patrem apud Athenienses id reperisse tradunt, eumq; post dedisse pœnas à colonis ebriis interemptum. Propertius *in fine lib Eleg. 2.*

Vitis in-
ven-
tor,

Icare Cecropiæ meritò jugulate colonis, &c.

At Athenæus, ait, apud Ætnam montē Siciliæ vitem inventā, quod cum Oresteus Deucalionis filius eò regnatū venisset, ejus canis ramum fortè evellit, quem ille defodi jusserat, & inde vitium germinata, quæ à nomine canis œnon appellavit. Undè apud veteres Græcos vitis *œnon* vocabatur, & *œnon* vinū dicitur. Idē in Ægypto apud Plinthinam civitatem vinum primò repertū tradit. Ad Gallos primū ferunt vinum detulisse Aruntē Tyrrhenum. Is vir nobilissimus à Lucumone alumno suo domo pulsus, ad Gallos confugit, eisq; dulcedine vini allectis facile persuasit, ut sibi auxilio in Italiam venirēt. qui illuc factō agmine cōcurrentes, postea pulsī Tyrrhenis, eā terrā potiti sunt, *auctor Plutarch⁹ in Vita Camilli.* Quidā autē ex arborib⁹ alimēta hominibus

oīn & c.

Vinum in
Gallia.

hominibus à Seculo Venti filio reperta volunt: *auctor Eusebius in primo de præparat. Evangel. Culturas earum vel aliarum arborum, et sic Plin. in 7. Eumolphi?* Atheniensis docuit: quamvis verisimilius sit, id Dionysium priorem, præstitisse mortalibus qui eas, ut ferunt, arbores plantavit. Inferendi autem arbores modum *Institutionum in 2. c. 10.* primus docuit Saturnus, testis Macrobius *lib. Satur. 1.* ita scribens. Huic Deo institutiones surculorum, pomorumque; educationes, & omnium ejusmodi fertilium arborum tribuunt disciplinas. Institutionum vero, *ut Columella lib. suo de Arboribus tradit,* tria sunt genera: aut enim fissam in arborem surculi inseruatur: aut inter *Institutionum genera.* lignum & corticem ponuntur: aut gemma alterius arboris, sed æstivo duntaxat tempore in cortice alterius intercluditur. Sed hæc apud posteros inventa, cum satis constet Noë statim atque egressus est ex arca, terram studiosè coluisse, atque vineam primum omnium suâ *Noa primus vinitor.* manu sevisse. Unde arguuntur, qui auctorem vini Liberum putant. Qua ex vinea cum primum fructum cepisset, lætus factus bibit usque ad ebrietatem jacuitque; nudus, id quod Josephus *in primo Antiquitatum* tradit. Cauponam, id est, tabernam vinariam primi aperuerunt Lydi populi Asiæ, *ut ait Herodotus,* quod, credo, suis ludis locum idoneum haberent: nam, *quemadmodum supra demonstravimus,* varia ludorum genera invenerant, quippe tale opus in cauponis maximè semper fervet. Vino aquam admisceri, Staphilus Sitheni filius, *ut prodit Plinius in 7.* instituit: cuius rei Diodorus *Aquam vinum miscere.* luculenter *in 5. c. 7. de Dionysio loquitur,* rationem reddit: Ajunt cum purum in cœnis vinum detur, omnes Deum sospitem optare bibenti: cum verò post cœnam aquam mistum sumitur, Jovem vocare servatorem: nam puri vini potus ad insaniam redigit: aquam verò mistus voluptatem lætitiâque; affert, & prohibet insaniam. Unde in conviviis aquam vino admiscendi mos fluxit, medicamentum utique præcipuum ad ebrietatem vitandam;

sed aliud ponit Plinius *lib. 30. cap. 14.* scribens: Hirundinis rostri cinis cum myrrha tritus, & in vino quod bibatur inspersus, securos præstabit à temulentia. Invenit hoc Horus Assyriorum rex. Potum ex hordeo, *ut idem ait*, Dionysius, id est, Liber pater, primus confecit, quem teste Eusebio in 2. de Evang. præpar. cervisiam vocant, secundum Diodorum, Zythum, dicunt paulum à vini sapore differentem. Olim in primis fuit, communis Ægyptiorum potus, *auctores Herod. & Strabo*. Quod Dionysius potionis genus eos potissimum conficere docuit, quorum regio vites non ferret. Quapropter hodiè Angli, Scoti, Hyberni, item Galli, Germaniq; omnes Oceani Occidentalis Septentrionalisq; accolæ, eo utuntur potu qui ad vestitii tantum vini copiam habent. Sed Germani dum cervisiam faciunt, admiscunt frugib. herbam lupum, quam vulgò lupulum vocant: hæc enim reddit potum salubriorem. Quanquã Dioscorides non valdè potionem probat, ita *lib. 2.* scribens: Ex hordeo potus fit qui *ζυθος* nominatur: is urinam cit, renes & nervos tentat, membranis præsertim cerebrum vestientib. officit, inflammatione parit, vitiosum succum creat, elephantiasin gignit, qui eo potus genere perluitur, agilis, & ad opus obeundum expeditus evadit. *Hæc ille.* Sed eam vim Zythus in eos minus habere videtur, qui à pueritia eo sint usi. Oleam autem Minerva Athenis invenit. Vergilius:

— Oleaq; Minerva Inventrix,

In hunc sanè modum cum enim Neptun⁹, atq; Minerva, teste Servio, de Athenarum nomine contenderent, placuit diis, ut ejus nomine appellaretur urbs, qui munus melius mortalibus attulisset. Neptunus percussio littore, equum animal bello aptum produxit. Minerva jactâ hastâ, oleam creavit, quæ melior judicata fuit, propterea quod est insigne pacis. At Diodorus in 6. dicit Minervam non creasse primum oleam, sed inter alias arbores natam monstrasse mortalibus, quibus ignota esset.

Contra temulentiam

Cervisia inventio.

Cerevisia Germanorum.

Dioscorides de cerevisia judicium.

Olea inventa.

Athenarum nomen.

esset. Etenim, *uti nos infra à aperte ostendemus*, antè hujus deæ ortum erat hæc arbor cum aliis sylvestrib. immista: olei tamen usus, *ut Diod. ait*, aberat cum esset ignota: & eo pacto illam olei exprimendi modum cõperisse ferunt. At Cic. *lib. de Nat. deorum* 3. Aristæum Apollinis filium oleam invenisse tradit. Oleã verò quam ipse Diodorus, *ut monstravimus* dicit Minervam reperisse, tamen *lib. 5.* hoc Aristæo assignat, sicut lac coagulare, atq; mel conficere: quod Justinus *in 13.* etiam tradit, quamvis *in 2. uti antea diximus*, olei usum Athenienses invenisse prodat. Plinius verò *in 7.* scribit oleũ & trapetes, hoc est, molam oleariã, Aristæum Atheniensem, item mella invenisse. Oleã præterea longo tempore Athenis tantũ reperiri, testatur Herodorus, qui *libro 5.* dicit, Epidaurios cum eis de agrorum sterilitate oraculum cõsulentib. Pythia jussisset, ut Damia & Auxesia simulachra ex ligno oleæ erigerent, quoniã ferebatur nusquã gentium nisi Athenis illã tempestate oleã esse, rogasse Athenienses, ut sibi permitterent oleã incidere. Quod æquẽ falsum esse ex Josephi testimonio deprehenditur, ac illud Minervam vel Aristæum hanc arborẽ, aut olei usum primò monstrasse: is enim *in primo Antiquitatum* scribit, Noë, cum jam recedentib. aquis, arca in Armenia super verticem cujusdam montis recedisset, emisisse columbam, & eam mox oleæ ramum ferentem ad illum redisse, Quo quidem tempore, ut palam est nondum erant Athenæ. Deinde *in 3. ejusdem operis*, docet Mosen in sacrificiis oleo esse usum ad lumina servanda: post quem *auctore Euseb. in 10. de preparat. Evang.* Apollo Aristæi pater genitus est. Ex quo credere convenit, Minervam & Aristæum in Græcia duntaxat hæc primò monstrasse. In Italiam olea omninò tardè pervenit. Nam Theophrastus, teste Plinio *in principis decimoquinto libri*, urbis Romæ anno circiter cccxL. negavit, nisi intra xL. millia passuum à mari nasci. Feneftella verò dicit, hanc arborem

Olei usus.

Lac coagulare.
Mel.

Olea in Italia.

omni-

*Mellis la-
cis, con-
ginitio.*

omnino non fuisse in Italia, Hispania, atq; Africa, Tarquinio Prisco regnante ab anno populi Rom. CLXXIII. Mel & Lac cogere Aristæum omnium primum comperisse, Didor. & Plinius auctores sunt: cum quibus consentit Iustinus in 13. licet libro 44. usum mellis colligendi Gargori regi Curetum attribuat, qui in Hispania saltus Cartesiorum incoluit. Sed hic ut opinor, tantum in Hispania primus fortasse hujus rei auctor fuit. Verum hæc Hebræis potius assignaverim: siquidem *teste Josepho*, & mortalium omnium primi pastores fuerunt, & apud eos multò ante Aristæum mellis usus fuerat.

CAPUT IV.

*A quibus quedam peregrine Arbores in
Italiam translate.*

*Arborum
usus neces-
sarius.*

ARbores tam magno sunt mortalibus usui, ut sine quibus vita degi non possit: arbore enim, ut Plinius ait, sulcamus mara, terram vertimus, tecta ædificamus, simulachra deorum conficimus: arbores præterea communem animantibus victum suppeditat: quarum aliæ peregrinæ sunt, de quibus hoc loco carptim ac breviter dicemus. Hæc aliæ alibi nascuntur: quia non omnis terra, *sicuti poeta inquit*, omnia ferre potest. Ex quo multæ in Italiam abundè translate sunt, sicut Cerasus, quam L. Lucullus post victoriam Mithridaticam, *teste Plin. lib. 15.* anno urbis DCLXXX. primus vexit è Ponto. Testatur etiam D. Hieronymus *ad Marcel- lam* sic lepidissimè scribens: Accepimus & canistrum cerasiis refertum valibus, & tam virginali verecundiâ rubentibus, ut ea nunc à Lucullo delata existimarem: siquidem hoc genus poni Ponto & Armeniâ subjugata, de Cerasunto primus Romam pertulit. Undè & de patria arbor nomen accepit. At annis cxx. post, trans Oceanum, in Britanniam usq; pervenit. Et Zizipha & Tuberes malorum genera, hæc ex Africa, illa ex Syria,

Cerasus.

*Zizipha.
Tuberos.*

Sex.

Sex. Papinius novissimis divi Augusti temporibus pri-
 mus attulit. Et Armeniacus & Persicus arbores, quæ
 ex nomine ipso peregrinæ esse apparent, quis tamē eas
 transtulerit, non facile dixerim. Multa etiam ficorum
 genera sunt, quæ ex aliis gentibus ad nos pervenerunt,
 incertis propemodum auctoribus, *testis Plinius*. Sed
 Platanus inprimis ex iis quæ aliunde vectæ sunt, mirū
 in modū celebrata est, quæ ut ad nos venerit, aut quan-
 tum ei honoris accesserit, Plinius *in 12. docet*, sic scribēs:
 Sed quis non jure miretur arborem umbræ gratiā tan-
 tum ex alieno petitam orbe? Platanus ea est. Hæc per
 mare Jonium, in Diomedis insulam ejusdem tumuli
 gratiā, primū in vecta, inde in Siciliam transgressa, at-
 que inter primas donata Italiæ, etiam ad Morinos usq;
 pervecta, ad tributarium etiam pertinens solum ut
 gentes vestigal & pro umbrā pendant. Dionysius prior
 Siciliæ tyrannus Rhegium in Urbem transtulit eas, do-
 mus suæ miraculum: & reliqua. At nihil ad nostrā Lau-
 rum, quæ nonnullis in locis aliquando in peregrinis ar-
 boribus fuit, dicente eodem Plinio: Notatum antiquis,
 nullum genus lauri in Corsica fuisse, quod nunc satum
 & ibi provenit, & c. Hæc, inquam, post hominum me-
 moriam, felicissima arbor est, ad cujus comparationē
 platanus nihil: quippe non unam habet laurus dorem,
 dicatur enim triumphis, quando triumphantes ea co-
 ronati erant: valet adversus fulmina, quare ante limi-
 na excubat. Quapropter ferunt Tiberium & Cæsarem
 tonante cœlo, consuevisse laureā uti coronā. Item ex-
 ornat domos, & idcirco Cæsarum pontificumq; olim
 janitrix erat. Quin & pacifera habetur, quam prætendi
 inter armatos hostes, quietis sit indicium. Romanis
 præcipuē lætitiæ victoriarumque nuntia, addebatur. li-
 tuis militumq; lanceis, ac Imperatorum fascēs decora-
 bat: abdicat insuper ignes crepitu & detestatione qua-
 dam, & deniq; Apollinis est arbor. Quas ob res tantū
 est huic arbori semper honoris habitum, ut eam pro-
 phanis

Armeniacus
Persicus.
Ficus.

Platanus.

Laurus.

Laurus con-
tra fulmina.

Pacis signum
laurus.

Honos lauri.

*Vergiliana
familia in-
signia.*

phanis usibus pollui fas minimè esset, vel quod fortassè unius arborum Latinâ linguâ nomen viris imponatur, & cuius folium vocetur Laurea. Appellavi supra nostram Laurum, utpote quam nostræ Vergilianæ familiæ nomini sacram mei majores unâ cum duobus la-certis, insigne gentis, ratione non inani habuere, id quod carmen illud indicat :

*Sum Laurus virtutis honos pergrata triumphis,
Janitrixque domus, fulmina dira fugo.
Hostibus immissa & pacem, requiemq; laborum,
Victori palmam latitiâq; fero.
Phœbus amat Laurum, & capitis nos illius instar.
Formosam gerimus tempus in omne comam.
Ecce mea gemini ludunt sub fronde lacerti,
Qui mecum quare hac accipe, signa colant.
Ver ego perpetuum, hic primo ver tempore monstrans.
Unde tenet nomen Vergiliana domus,
Qua tam immota diu casuraque tempore nullo
Stabit, quam viridi fronde perennis ero.*

*Malum.
Pyrum.*

Quid, quod præterea malorum pyrorumq; genera, penè infinita quotidie atq; huc atq; illuc deferuntur, quarum nonnullæ ab auctoribus, ut Appia, & Pipina: quædam à sapore, ut quæ ferunt melimela: aliæ ab odore: aliæ à colore nomina habent? De his satis superq; : non est enim suscepti operis munus, perēgrinas arbores describere: sed hæc quando ad agriculturam attinent, perstrinximus, ut illi quos res rustica delectat, plurimas arbores quæ modo ubiq; gentium abundant, aliundè originem habuisse intelligerent.

CAPUT V.

Quis primus Animalibus, rebusq; aliis Nomen imposuerit, & de primo Immolandi instituto, ac Carinum usu, usq; victus delicatioris, & more nominandi eum, cui in convivio poculum tradatur, ac de usu Venandi, Piscandi, & Salis inventionem, &

quis

*quis apud Roman. Aviaria ferarumq; Vi-
 varia instituerit, aut quæ animalia Le-
 gionum Insignia fuerint.*

QUoniam rus diversi generis animalib' abundat,
 quæ veluti humanæ vitæ necessaria Deus finxit,
 consentaneum est, ut summatim de iis aliquid
 dicatur. Animalibus itaque simul ac creata sunt, *Adam pri-
 mus anima-*
teste Josepho in primo Antiquit. & Eusebio in 11. de Præ-
parat. Evang. nomina imposuit, quibus etiam nunc
lium na-
menclator.
 vocantur, imposuit & rebus aliis, quibus jam tum uti
 cœperat, quod à vero non utiq; abhorrere existiman-
 dum est: nam multis rebus cum ipsi Adam, tum ejus fi-
 liis opus fuërat, quæ sine nómine internosci minimè
 potuissent. Istuc autem facere, *teste Cicerone in Tûscul.*
summæ sapientiæ visum Pythagoræ. At animalia se-
cundum Plinium volumine 7. Hyperbius Martis filius *Animalis-*
maclator.
 occidere primus instituit, sicut Prometheus bovem.
 Quod magis Abel Adam filio tribuerim, qui omnium
 primus, *ut Josephus est auctor,* primogenita suorum
 gregum Deo immolavit. Manavit postea iste immo-
 landi mos tam ad Abel posteros Judæos, quàm ad alias
 quoq; gentes, reiq; apud eas initium fecit suillum pe-
 coris genus, si Varroni credimus, qui *lib de Rustica 2.* *Porci im-*
ejus opinionis argumentum sumit ex eo, quod initiis
molutio.
 Cereris, porci immolabantur, quod in fœdere feriendo
 porcus occidebatur, quod in cōjunctione nuptiali, no-
 va nupta & novus maritus primum porcū immolabat,
 quod deniq; prisce Latini, & etiā Græci in Italia idē fa-
 ctitabant. Et illi porci ad sacrificium electi, eximii por-
Eximius
porcus.
 ci dicebantur, quod ut majores & optimi de grege exi-
 merentur. Ritus verò sacrificandi talis erat: primū lo-
 tis manibus, hostias purâ aquâ purgabant, fruges capi-
Sacrifican-
deritus.
 tibus earum inspergentes: deinde precabantur, vota q;
 nūcupabāt, postea hostiarū tēpora vectib. pcutiebāt, ac
 occidētes mēbratim dividebāt, ita primitias ex omni-
 bus

bus membris & extra collecta postquam farris involvis-
sent farina, projiciebant diis in altaria, focumve, aut a-
ras. hoc est, vasa, quæ tripodes dicebantur, atq; postre-
mo succendebant vina fundentes. Hujus moris memi-
nit Vergilius, cum diis marinis sacrificium fieret:

*Di quibus imperium est pelagi, quorum aquora
carro,*

Vobis latus ego hec candentem in littora taurum

Constituiam ante aras votireus, extaq; salsos

Porrucciam in fluctus, & vina liquentia fundam.

Aras tene- Qui verò immolabant, non deos modo voce preca-
re. bantur, sed etiam aras manibus prehendebant.

Idem:

Talibus orantem diis arasque tenentem.

Ara anse Qua ppter Varro scribit, aras prius anfas dictas, quod
dicta. à sacrificantibus tenebantur, quæ deinde mutatione
literarum, aræ vocatæ sunt. Et is hostiarum etiam hu-

Hostia hu- manarum diis immolandarum modus, quem Home-
mane. rus in sua poeti posuit, & Romani quoque teste Dio-
Carnis e- nysio *Halic. lib. 7.* usurparunt, Carnes autem sub Satur-
sus. no, hoc est in aureo sculo, cum omnia humus funde-
ret, nullum comediisse, sed universos vixisse frugibus

& pomis, quæ sponte terra gigneret, *auctore divo Hie-*
ronymo adv. vsus Josinianum, testatur *Dicæarchus in*
liris Antiquitatum, & *descriptione Græciæ:* & Asclepia-
des Cyprius, ætate qua Pygmaleon in Oriente regna-
vit, scribit usum comedendarum carniū non fuisse.

Cheremon stoicus de Vita antiquorum Ægypti sacer-
dorum scribens, narrat eos ex eo tempore quo cœpisse

Orum & se, ovum quoq; pro carnibus vitavisse, & lac: eorum al-
lac. terum carnes liquidas, alterum sanguinem esse dicen-
tes colore mutato. Brachumanæ apud Indos, teste *Euse-*

Judaorum bio *lib. 6. de Preparat. Evangel.* nihil animatum edebat.
secta. Josephus *lib. 2. de bello Judaico,* & in 13. & 18. *Antiqui-*
tatum, treis describit sectas Judæorum, Phariseos, Sad-
duceos, Essæos quorum novissimos fert ad cælū lau-
dibus,

dibus, propterea quod ab uxoribus, & vino, & ut *Hieronymo placet*, carnibus semper abstinerint. Nec etiā, sicut *idem sentit*: Hebraico populo statim post peccatū Adā, ut carne vesceretur, à Deo concessum est, hoc est, non ante tempora Noë. In Crēta, ut *Euripides tradit*, Jovis prophetæ non solum carnibus non vescerantur, sed ne coctis quidem cibis. Herodotus verò in primo, Babylonios piscibus olim tantum victitasse dicit. Xenocrates autem philosophus ex Triptolemi legibus apud Athenienses, tria duntaxat præcepta in templo Cereris Eleusina remansisse scribit: Honorandos patres; Venerandos Deos: Carnibus non vescendum. Lacedæmoniorum etiam mensæ, summæ frugalitatis erant: Multa denique hujuscemodi continentia exempla referre possem, quæ in præsentia non invitius consulto ommitto, nonnulla post ad hæc additurus, cum de modo Christiana abstinentia tractabitur in libris insequentibus. Secundas mensas, quæ bellaria nuncupantur, Jones primi omnium teste *Val. Max.* invenerunt. Idem & unguenti & coronarum in convivio dandarum consuetudinem, haud parva luxuriæ invitamenta repere-
Trium Cereris templo præcepta.
Bellaria.
Unguenti
et Coronæ in convivio.
Asia luxuriosa.
Græcorum convivia.

runt. Quamobrem Spartana civitas, ut *idem auctor est*, severissimis Lycurgi legibus obtemperans, aliquandiu civium suorum oculos à contemplanda Asia retraxit, ne illecebris ejus capti ad delicatius vitæ genus prolaberentur; utpote quæ audierat lautitiam, inde etiam immodicos sumptus, & omnia non necessaria voluptatis genera fluxisse. Quæ ea omnia ipsa tamen Sparte non potuit ita abstinere, quin postremo receperit: siquidem apud Græcos passim convivia magnificè & splendide concelebrabatur, quorum moris fuit nominare eum cui poculum tradituri erant, quo unà biberent. Mos iste hodiè ubique propè gentium retinetur, sed certè quidem nescio quàm salubriter, ne dicam, quàm prudenter, ut quis edendo cogatur pro alterius arbitratu bibere. Nam idcirco cibum potumque capi-

*Simile.**Romanorū
luxuria in
convētiis.*

mus, ut corpus nutriatur: quare æquè debemus cibum
portione temperare, atq; fabricator murorum tempe-
rationem facit aquæ, arenæ & calcis, quæ si nimis dura
aut liquida sit, ut tenacior non est ad cōsolidandū mu-
rum apta, sic cibus multo liquore in stomacho fluctu-
ans nunimè alit. Fuit alius ipsorum Græcorum mos
valde quidem honestus, ut in convivio virorum nō ac-
cumberent mulieres, *aut. M. Tullius in Tusc. & in Ver-*
rem Redeo rursus eodem. Unde Postea ad Romanos
hanc mali contagionem transisse verisimile est, apud
quos indies magis magisq; latius serpere: nam tanta e-
rat cōviviorum luxuria, ut facilè unâ mensâ patrimo-
nium etsi amplum absumeretur, magnumque sæpius
Respub. detrimentum pateretur. Quare Cato verus in
hac parte vates, *res. Plutarcho*, ajebat, difficile esse eam
Rempub. salvam fore, ubi pisciculus pluris quàm bo-
vanit. Quod Juvenal. *satyra 11. conquerens* inquit:

*Multos porrò vides, quos sæpè elusus ad ipsum
Creditor introitum solet expectare macelli,
Et quibus in solo vivendi causa palato est.
Egregius cœnat meliusq; miserrimus horum, &c.*

*Leges ciba-
riæ.**Quæ
ad gult-
tas.*

Ex quo multæ leges quas Cato cibarias vocat, de coer-
cendis sumptibus latæ sunt. Sed quid de Romanis lo-
quor? nonne illa Cleopatra luxuriosissima centies se-
stertium, *ut testis est Plin. in 9.* hoc est, centies centenis
sestertiis, quæ faciunt ducenta quinquaginta millia au-
reorum nostrorum, cœnata est, hausto unione pretio-
sissimo? At, ut veterum mores omittamus, quæ ætas
unquam majore aut curâ aut luxu gulæ indulgit, quàm
nostra? palati enim causâ totum percurrimus æquor,
& ut ait Hiero. propter brevem gulæ voluptatem, ter-
ram lustramus & maria, & ut mulsim, vinum pretio-
siorque cibus fauces nostras transeat, totius vitæ opera
desudamus: Juvenal.

*Socrati di-
ctum.*

*Interea gustus elementa per omnia querunt.
Veniens vero igitur est quod Socrates dictabat, multos*
pro-

propterea velle vivere, ut essent & biberent : se autem bibere atq; esse, ut viveret. Possem in hoc loco multorum invitamentorum gulæ inventores prodere, quos tamen malo in tenebris jacere, quàm eos nominando, tot convitiis obnoxios reddere. Usus venandi & piscandi quidam, teste Eusebio, in primo de Preparat. Evangel. apud Phœnices repertum volunt: veluti falem & ejus usum Misor & Selech invenisse dicuntur. Romæ pavonem Q. Hortensius augurali cœnâ primus posuit, auctores Varro in 3. de Agricultura, & Plinius in 10. & Macrobius libro Satur. 3. Aviaria, hoc est, loca in quib⁹ domi aves educantur, primus, teste Plinio, instituit inclusis omnium generû avibus, M. Lælius Strabo Brundusii equestris ordinis. Habuit etiam Romæ Alexander Imperator voluptatis gratiâ : auctor Lampridius. Ex quo cœptum est animalia carcere coërceri, quibus natura cœlum aut terram assignaverat : nam & leporearia, id est, vivaria ferarum, muris undique septa auctore Plin. in 8. à Fulvio Hirpino primum condita sunt, ut etiam hodiè nonnulla in Italia extant : divus enim Federicus dux Urbini duo equidem fecit, in quibus omne ferarum genus inclusit, ut quoties per negotia liceret, animi causâ se honestis. hujusmodi venationis genere exercere posset. At alibi, & præsertim in Anglia, passim ejusmodi vivaria sunt, quæ cum roboris sudibus septa sint, rectè veteri vocabulo roboraria dici possunt. Et hæc loca Angli in summis cum voluptatibus tum opibus habent, quando nulla apud eos videtur magnifica villa, quam vivarium ferarû, cervorum & damnarum non ornârit. Non est insuper ab re demonstrare, tantum honoris quibusdam accessisse animalibus, ut legionum Romanarum insignia forent: erant enim signa, lupi, minotauri, equi, apri, & aquila, quam legionibus C. Marius in secundo consulatu suo propriè dicavit: auctor Plin. lib. 10. Naturalis historia.

Venatio &
piscatio.
Salis usus.

Aviaria.

Vivaria.

Roboraria
in Anglia.

Legionum
Romanarum
insignia.

CAPUT VI.

Quis primus invenerit Linum, Retia: nendi, texendique modum, vel artem Fulloniam, & Saponem: aut qui Lanas infecerint, aut reppererint Lanificii, Vestiumque variarum ac Pellium usum, Fusos, Aulea, Sutoriam artem, Sericum, & quando ejus copia per Europam fieri cœperit, ac Bombycinam vestem atque Purpuram, & quid ipsa Purpura, ac quāto in honore olim & pretio fuerit.

Linum.

M Ille lini usus sunt, sed præsertim in velis faciundis, quod execratione dignum est, ad perniciem hominum. Quod enim majus miraculū videri potest, quā ut herba sit hoc linum, quæ eatenus Ægyptum, Syriam, Africam, Hispaniam, Galliam Italiæ admoveat, ut multi parvo quidem temporis spatio, ad ea ipsa loca levissimo etiam ventorum flatu perveniant? Audax itaq; vita & scelerum plena, ut *Plinius ait*, aliquid ferere voluit, ut ventos procellasq; reciperet: ita enim tam parvo semine nascitur, quod orbem terrarum ultrò citroq; portat, hominemq; ipsum, perinde quasi parum fuisset in terra mori, cogit perire in aquis, ubi insepultus à monstribus marinis voretur. Propter quod *Plin. ait*, haud se scire quæ execratio satis esset contra inventorem. Sed ad rem veniamus. Linum

Lini inventio.

Araneola ortus.

Retia. Nendi & texendi ars.

Arachne virgo, quæ Lydia fuit omnium prima, teste *Plinio libro 7.* invenit, quanquam ejus usum apud Hebræorum antiquissimos multò antè fuisse comperimus. Hæc lanificii peritissima Minervam in certamen provocavit, à qua in bestiolum, quæ araneola dicitur, conversa est, *autlor Ovidius in 6. Metamorph.* Hæc eadem retia invenit, quæ feris avibusque atq; piscibus capiundis tenduntur. Nendi autem texendiq; artem *Palladem*

eadem instituisse nemo ambigit, quippe quæ Minervæ ars nominatur. Quod innuere videtur Naso in primo de Arte amandi his versibus :

*Quid facis Æacide? non sunt tua munera
lana,*

At titulos alia Palladis arte pete.

Et Aufonius libro primo :

Litiæ qui texunt, & carmina, carmina musis,

Litiæ contribuunt casta Minerva tibi.

Plinius tamen in 7. dicit Ægyptios textilia comperisse, qui etiam plurimis litiis texere, quæ πολυμίτῃς vocant *Polymita.* simul instituerunt : idem auctor libro 8. Fulloniam artem Nicias Megarensis invenit, quam qui exercent, ful *Fullonia ars.* lones nominantur, ii vestimenta curant poliuntq; , & *Sapo.* ad id sapone utuntur, quem Plinius libro 28. capite 12. à Gallis inventum tradit. Græcè dicitur σμήγμα quicquid purgat. Idem libro 27. cum de Osyris herbæ foliis & semine tractat : Smegmata, inquit, faciunt mulieribus ex his : Lanæ infecere primum Sardibus Lydi, auctor Plinius. Usum verò lanificii Justinus lib. 2. Athenienses primos docuisse tradit. Quod ego Minervæ potius tribuerim, siquidem illa erat antequam Athenæ conditæ forent : & quoniam lanificium callebat, credibile est eam primo lanificium monstrasse, præsertim Atheniensibus, apud quos castissimè colebatur. Quapropter Justinus, ut puto, facile intelligit Athenienses lanificii usum primos post Minervam docuisse, veluti eos auctore Diodoro, primos secundum Cicerem, vel Siculos, frumentum monstrasse probavimus. Fusos in *Fusos.* Lanificio reperit Closter filius Arachnæ, testis Plinius. Illud quasi præteriens non omittam, olim in plerisq; Italiæ locis, lege pagana sancitum fuisse, ut ne mulieres fusos per itinera ambulantes torquerent, neve detectos ferrent, quod id adversaretur omniæ spei, præcipueque frugum. Hinc cognoscere licet, quàm vana fuerit veterum religio : hodie enim Italicæ mulieres illud passim

Aulæa. faciunt, sine tamen alicujus rei maleficio. Aulæa orna-
 menta. quibus parietes & aulæ teguntur primum, *teste*
Servio super 3. Georgicor. in aula Attali regis Asiæ, undè
 nomē habent. inventa sunt, postquam is populum Ro-
 manum fecit heredem. Sutoriæ artis inventionem Pli-
 nius nescio cui Boëthio assignat: ego verò dixerim He-
 bræos primos sutores fuisse, quando satis constat Mo-
 sen calcearum exitisse, cui *velut in Exodo cap. 3. patet,*
Vestium dictum à Domino fuerit, Solve calceamentum de pe-
usus. dibus tuis. Vestium usum Palladem invenisse Diodo-
 rus *libro 6.* auctor est. Sed, ut ait Eusebius, *cum de rebus*
Phenicum in L. de Evangel. Præparat. scribit, Uso ex
 Siculi genere ortus traditur primus corporib. regmi-
 na ex pellibus ferinis confecisse. Quod ego illi apud
 Phœnices duntaxat tribuendum duco, quando Adam
 primus à Deo creatus pelliceam sibi vestem fecit, quod
 proculdubio vestes faciendi posteris exemplar exitit.
 Præterea, quoniam de vestibus facta est mentio, vide-
 tur locus exigere, ut singulorum vestimentorum in-
 ventores prodamus. Latusclavus primum repertus
 est ab incolis Balearium insularum, quo Cajus Cæsar,
auctore Tranquillo, ad manus fimbriato usus est, & à
 latis clavis, qui ejus vestitus tunicæ inserti erant, nomē
 habet: undè tunica laticlavi palmata à genere picturæ
 dicta. Auri intexendi modum, *uti Plin. in 33. & in 8. est*
testis Attalus Rēx Asiæ invenit, undè Attalicæ vestes
dictæ. Acu facere excogitaverunt Phryges Idæi, ideoq;
Phrygiones vocari sunt & vestes ipsæ phrygianæ. Rectā
 tunicam Tanaquil prima contexuit. Apud Græcos in-
 ventum est pallium, sicut apud Hetruscos prætexta i-
 ta nuncupata, quod ejus circuitus & oræ purpurā præ-
 textæ essent: & magistratuum vestitus erat. Contra
 toga alia pura dicebatur, cui nihil purpuræ foret præ-
 textum, qua, *teste Plin. in 8.* tyrones ac novæ nuptæ in-
 duebantur. Item colores diversos intexere Babylonii
 cœperunt. *Martialis:*

Veste

Veste Semiramia, quæ & variatur acu.

Undulatam vestem, quæ toga regia dicebatur, qua Servius Tullius usus est, fecit Cæcia Cæcilia, quæ eadem Tanaiquil vocata est, auctor Plin. in octavo & undulata dicta, quod undis aspersa foret, quæ fit ex pilis hircorum caprarumque. Hoc genus panni nos Symballoton vulgò vocamus. Dalmatica vestis longa, non admodum lata, à Dalmatis primum confecta. Gabanium à Græcis inventum ejusdem ferè formæ, ac Dalmatica est, manicis ejus longitudinem æquantibus, quo Itali etiam nunc unà cum Græcis utuntur. Eorundem Græcorum inventum fertur mantæle, quod est genus penulæ, quam ipsi *μηνόβιον* vocant, nos verò mantælum, at vulgò cappam, cujus nunc ubique gentium usus est perquam celebris. Braccæ Gallorum vestitus fluxus intonsusque ac varii coloris: unde pars Gallia frigidior Braccata appellata est. Sindonem ex lino amictum primum in urbe Sidone factam constat, qua corpus Servatoris nostri involutum Matthæus tradit. Hæc de vestimentis, quorum auctores produntur, dicere habui. Erant vestes aliæ aliis peculiare, ut toga Romanis & Gallis, ex quo Gallia Cisalpina Togata nuncupata est. Togam autem ipsam Tertullianus libro de Pallio, scribit à Pelasgis inventam, ad Lydos primum, à Lydis deinde ad Romanos delatam fuisse, apud quos diversa ejus fuerunt genera. Tunica interior vestis sine manicis, senatoria, eadem nobis linea proxima carni est, quam Camisiâ vocamus. Bulla aurea puerorum nobilium Romanorum erat: trabea triumphantium: Lacerna ludorum spectantium: militum verò, Paludamentum, Chlamys, quæ & Macedonum Græcorumque Abolla, Læna, & Sagum, quod vulgò sayon vel corta dicitur, à quo milites nostros sagatos appellamus. At Stola matronarum erat, ad pedes usque demissa, extremaque in parte infixa, fasciâ exornata. Atque hæc Romanorum aliorumque popu-

Toga regia.

Symballoton.

Dalmatica.

Mantæle.

Braccæ.

Toga.

Tunica.

Bulla aurea.

Stola.

Cilicium. lorum vestimenta propria, quæ uno alterovè tempore ab illis ipsis inventa dixerim. Est & Cilicium vestis genus, confectum ex villis hircorum atq; caprarum quod teste *Varrone*, Cilicia, undè nomen habet, primum invenit, ut illud dense duplicatum adhiberetur ad sagittarum ictus excipiendos. In eo apud nos summa est sanitatis tutela, quando viri sanctissimi ad domandum corpus proxime carnem utuntur. Pellium usus frigus vitandi causâ, olim apud Britannos fuit, quemadmodum in nostra Anglica historia ostendimus. Item apud Scythas, Ovidius *de Trist. l. 3* inter quos exulavit:

Pellibus & laxis arcent malis frigora braccis,

Oratq; de toto corpore sola patent.

Apud veteres Romanos non fuisse, testatur *Tranquillus*, scribens Augustum solitum esse hyeme se quaternis tunicis munire, adversus vim frigoris: quod utiq; non fecisset, si pellibus longè mollioribus uti mos fuisset. Postea Neronis temporibus ea mollitia apud ipsos quoque Romanos irrepsit, quando *Seneca in epist.* frigoris causâ, meminit de pelliculis vulpium & murium Ponticorum, quas Itali Zebellinos, & alii præfertim, Angli sables vocant, quæ ut quàm aliæ molliores ita preciosiores multò sunt. Sed longum etsi nimis fecerimus, non præteribo tamen Sericum, feminarum virorumq; luxuriæ uberrimum alimentum. Hoc Seres Scytharum populi, à quibus nomen habet, primum invenerunt, dicente *Plinio in 6.* primi sunt hominum qui nascantur, Seres lanicio sylvarum nobiles perfusam aquâ depectentes frondium caniciem: undè geminus formiois nostris labor, redordiendi fila, rursumque texendi: tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, ut in publico matrona transluceat. Item *Vergil. in 2. Georgiorum:*

Velleraq; ut foliis depectant tenuia Seres,

Ex his autem Vergilii verbis multi suspicantur hujusmodi vellera non à vermibus, ut apud nos fiunt, confici, sed

sed suâ spontè in frondibus illarum arborum nasci. Cui opinioni Solinus etiam suffragari videtur, cum scribat, Seres aquarum aspergine inundatis frondibus vellera arborum adminiculo depectere, liquoris & lanuginis teneram subtilitatem humore domantes. Verùm Ser-
vius hoc non minus scitè, quàm eleganter declarat super 2. Georgicorum, ubi Maro ostendit apud alias quoque gentes lanigeras arbores nasci, dicens:

Quid nemora Aethiopum molli canentia lana? &c.

Ait enim: Apud Indos & Seres sunt quidam in arboribus vermes, qui bombyces appellantur, qui aranearum more, fila tenuissima deducunt, undè est sericum. *Hæc*

Servius: cui Plinius superbas ferre videtur, cum in 11. de bombyce Coa loquatur, scribens: Et in Co Insula nasci traduntur cupressi, terebinthi, fraxini, quercus, florè imbribus decussum terræ halitu animante. Fieri autè primò papiliones parvos nudosque mox frigoribus impatiètiâ villis inhorrescere, & adversus hyemem tuni-
cas sibi instaurare densas, pedum asperitate radente foliorum lanuginem in vellera. Hanc ab his quoque cogi, subigi què unguium carminatione, mox trahi inter ramos, tenuari ceu pectine; & reliqua. Bombycinas igitur vestes à sericis non distinguunt, quas in filū

*Sericum nas-
cens in ar-
borib.*

*Bombyx quo-
modo na-
scatur.*

*Bombycina
vestes.*

retorquere, ac inde texere in Co insula Pamphila Platis filia invenit: auctor *Aristoteles de animalibus*, & *Plin. in 11.* At serici usus tarde omninò ad nos accessit, magnique fuit pretii: nam *uti Vopiscus testatur*, Aureliano principe, qui regnare cœpit anno circiter salutis humanæ c c l x x i v. serici libra auri pondo, id est, librâ vendebatur: quare is princeps modestissimus nūquam holosericam vestem, quæ tota ex serico intexta erat, inducere voluit, qua paulò ante primus Romanorum Antoninus Heliogabalus homo luxuriosissimus usus est: auctor *Lampridius*, cum id temporis tantum in usu esset vestis subserica, cujus stamen ex serico foret, trama autem ex alia materia, cujusmodi hodiè

*Aurelian^o
Imp.*

*Subserica
vestis.*

Satin.

pannum in primis conficiunt Flandri, quem Satin de Brugis vulgò appellant. Posthac, circiter annum salutis L V. ingens serici copia per totam Europam fieri cœpit, cum per idem tempus duo monachi, *velut Procopius auctor Græcus* tradit, vermiculorum semen, hoc est ova ex Serinda Indiæ urbe, ad Justinianum Imperatorem Constantinopolim attulerint. Fit autem ex puro serico panni in primis triplex genus, unum vulgò dicitur rasum, quod in eo nullus utrinque sit pilus, apud alios vocatur satin: alterum damascum floribus intextum, quod Damasci in Syriæ oppido primò cōfectum sit: tertium villutum, id est, villosum, quod ex altera parte villos habet. Purpura verò quo pacto, & quando sit inventa, est apud Pollucem *lib. de Verbis idoneis ad Commodum primo*, qui inquit: Tyrii ferunt captum amore Herculem cujusdam Nymphæ indigenæ, cui nomen Tyros, quem sequebatur canis, qui irreptantem scopulis purpurā conspicatus peresa carūcula sua sibi labra cruore puniceo infecit. Cum igitur ad puellam adisset Hercules, delectata illa insuetā tincturā, affirmavit sibi cum illo posthac nihil fore rei, nisi ad se vestem afferet, etiam canis illius labris splendidiorem: Quocirca Hercules inventā animante, collectoque sanguine, munus puellæ detulit primus, ut Syrii dicunt, puniceæ infecturæ auctor. Sunt autē purpuræ, *teste Plin. lib. 9. cap. 36.* pisces ex concharum genere, quæ septem ut plurimum vivunt annos, congregantur verno tempore, mutuoque attritu liquorem quendam veluti ceræ emittunt: sed nobilem illū succum, quo vestes tinguntur, in mediis habent faucibus, quem cum vita evomunt, ideo vivæ capiendæ sunt. Hinc purpureus color, qui nigricātis rosæ splendore subluceat. Est ejusdem concharum generis sed non idē, murex piscis, qui & conchylium dicitur, cujus cruore cōficitur color etiam purpureus, quem ostrum appellant. Ex quo à bonis auctoribus ejuscemodi piscium,

Serici vestimenti triplex genus.

Purpura inventio.

Purpura Concha.

Murex piscis.

purpu-

purpuræ, muricis, conchylî nomina pro ipsum colore passim usurpantur. Fuit Romæ purpuræ usus jam inde ab initio urbis conditæ, distinguebatque ab equite curiam, id est, insigne erat Romanorum magistratuum, quæ idcirco quàm plurimo vendebatur: nam violacæ purpuræ libra tempore Augusti Cæsaris centum denariis vānibat, hoc est, decem nostris coronatis aureis. Postea dibapha tyria, ita dicta quod bis tincta esset, & apud Tyrios infectores optimos, in libras, *ut inquit Plin.* non poterat emi mille denariis, id est, centum coronatis. Quapropter cum posteritas semper luxuriosa fuerit, mirum profectò est, purpuræ usum tam rarum, vel potius nobis penitus esse ignotum.

Purpuræ usus Romæ, ejusq; æstimatio.

CAPUT VII.

De origine Architecturæ.

Homines primùm more ferarum, in sylvis & speluncis nascebantur, ciboque agresti vescendo ibi vitam agebant: postea reperto igne, *ut Vitruvius* de Architect. placet, cognitaque ejus commoditate ad teporem propter vim frigoris arcendam, propius accedentes, in unum plures convenire cœperunt, & in eo congressu quicquid vellent, jam tum facile tractare, ut qui rationis participes erant, alii ex fronde tecta facere, alii speluncas sub montibus fodere, uti Troglodytæ & Libyæ quidam populi Hesperiiis Aethiopibus vicini, teste Strab. in 17. Geogr. factitabant: nonnulli hirundinum nidos imitantes, ex luto & virgultis condere loca quæ subirent. Et sic usu venit, ut homines, quorum ad quidvis intenditur ingenium, valet, novis inventionibus gloriantes, & alii aliis, deinde ostendentes, ædificia informare, parietes furcis re-ctis, & virgultis interpositis luto texere, luteas glebas arefacientes struere, & ut imbres & æstus vitarent arundinibus vel fronde tegere, vel ex ulva palustri tuguria compo-

Ædificiorum origo.

componere cœperint. Quæ ædificia Vitru. testatur, sua etiam ætate construxisse Galliam Hispaniam, Lusitaniam, Aquitaniam, Phrygiam. At etiam Ægyptus posuerat, *secundum Diodorum*: imò apud omnes ferè gentes, talia hodiè visuntur: nec mirum, cum sint qui etiam nunc sine ædificiis, sub dio vitam ducant, pars in curribus, ut Scythæ propè omnes, pars in campis, ut Nomades & Saraceni in Africa, qui Sylvestres nuncupantur. Atque eo pacto rem paulatim ad artem, id est, architecturam, deductam ferunt, quæ ædificandi rationem docet, quam *auctore Diodo. in 6.* Palladi assignant. Quod ego ex Josephi testimonio, aut Cain Adam primi hominis filio, aut Jobal ex Lamech genito potius attribuerim, quorum alter primus, *sicut infra dicemus*, oppidum, alter tabernaculum condidit. Undè deinceps non modo casas, sed domos ex lateritiis parietibus & lapide structas, tum decorum templa quæ ornatissima facere cœperunt. Sed jam ad ædificiorum diversi generis auctores transeamus.

Archite-
ctura.

Architecti
primi.

CAPUT VIII.

Qui primi Luteas aut Lateritias Domos ædificaverint, & Tegulas & Lapidicinas invenerint, & de prima Columnarum origine, & quando primum Marmorum usus Romæ in ædificiis.

Domus lu-
teas.

Lateritia.

DOMOS luteas, teste *Plin. lib. 7.* Doxius Gellii filius primus ædificavit, sumpto ab hirundinum nidis exemplo. Lateritias verò, hoc est, ex lateribus constructas *eodem auctore*, Euryalus & Hyperbius fratres Athenis primum fecerunt. Earum structuras *Diodorus in 6.* dicit, Vestam Saturni ex Rhea filiam primam invenisse. Domos ipsas & agros, teste *Laetio*, Epimenides Cretensis primitus expialse dicitur. Tegulas

gulas quibus domus teguntur, Cinyra Agriopæ filius *Tegula.*
 in Cypro insula invenit: Lapidicinas, hoc est, loca ubi *Lapidicina*
 lapides effodiuntur, Cadmus Thebis, aut sicut Theophrasto placet, in Phœnicia *auctor Plinius.* Verum ego hujusmodi rerum inventionem verius, ut opinor, Cain, aut Seth ejus fratris filiis assignarim, quando ille, *Oppidum.*
teste Josepho in primo Antiquitatum, mortaliū omniū primus oppidum condidit, *de quo infra mentionē planiorem faciam:* isti verò, *ut in primo hujus operis volumine demonstravimus* columnas duas, id est, unam lateritiam, alteram lapideam, ut in eis rerum cœlestium *Columna.*
 disciplinam inscriberent, construxerunt, quam primā columnarum atque laterum originem esse dixerim. Quo apparet, in ipso ferè mundi primordio domos aliaque ædificia ex diversis materiis construendi usum fuisse. Non eo tamen inficias, eos quos ex auctoritate Plin. prodidimus, uspiam deinceps hæc primos docuisse. De marmore restat dicere, cujus fodiendi causâ *Marmoris inventio.*
 (tantum enim deliciarum olim mortalibus obrepfit) natura ipsa rerum penè acta est in planum, montes ipsi cæsi, promontoria mari aperta, viscera denique terræ in sexcentas partes dilacerata sunt. Undè, ut de cæteris sileam, ad Romanos tanta marmoris, cujus conveyendi gratiâ naves etiam fiebant, copia venit, ut M. Scauri ædilitate, *auctore Plin. lib. 36. Natur. histor.* trecentæ sexaginta columnę marmoreę ad scenam theatri non diutius ludorum celebritate duraturi, portatæ sint. At L. Crassus orator primus peregrini marmoris columnas habuit. M. vero Lepidus primus omniū limina ex Numidico marmore in domo posuit, magnâ reprehensione, qui cōsul fuit anno Urbis *DCLXXVI.* Crusta marmoris primus, *teste Cornelio Nepote,* totius domus parietes Mamurra eques Roman⁹ operuit, qui fuit præfectus fabrorum C. Cæsaris in Gallia. Marmore autem scalpendo primi omnium inclaruerunt Diopœnus & Scylus, geniti in Creta insula, priusquam Cyrus in Persis regnare inciperet.

Qui

CAPUT IX.

Qui primi condiderint Oppidum, Muros, Turres, Tabernacula, Delubra: aut quis primus Deo omnipotenti Templum posuerit: & qui Puteos foderint.

*Oppidi ad-
ficatio.*

*Urbs unde
dicta.*

Mortales ab initio conditis per rura casis, ut dictum est, paulatim inter se coeundo è fera agrestiq; vita ad mansuetiores mores pervenerunt tuncque primum vinculo quodam societatis simul viventes, oppidum, hoc est, locum muris munitum, ædificarunt, ut eo opes suas conferrent, ubi nullum esset hostium periculum: qui inde cives à coeundo vocati sunt: & ipsum oppidum urbs, quam colit civitas, id est, civium cœtus dicta ab urvo parte aratri curva, quo illi antiqui homines ritu Hetrusco, sulcum ducebant: intra quem oppidum posituri essent, ut illud fossâ muroque munitum foret. Hoc primus omnium, teste Plinio, Cecrops condidit, qui fuit, ut Justinus ait in secundo, ante Deucalionis tempora, idq; à se Cecropiam nominavit, quæ deinde arx fuit Athenis. Aliqui Argos, quod Pelasgicum, auctore Strab. libro octavo Geogra. Homerus vocat, à Phoroneo rege ante conditum volunt, de quo Lucanus in sexto.

— Ubi nobile quondam,

Nunc super Argos arant.

Fuit alterum Argos in Attica, aliud, ut Plin. in 4. est testis, in Achaja, Hippium cognominatum. Quidam etiam Sicyonem prius constructâ dicunt. Ægyptii verò multo ante apud se Diospolin, id est, Jovis oppidum, ædificatam asserunt, quod fidem propius est, cum ipsi omnino antiquissimi sint. De hoc oppido Strab. lib. 17. meminit. Muros Thrason fecit primus omnium. Turres, ut Aristoteles ait, Cyclopes invenerunt: ut Theophrastus, Phœnices, Quod Vergilius Palladi assignare videtur in Bucolicis:

*Murorum
constructio.*

Turres.

Pallas

Pallas quas condidit arces, Ipsa colat.

Quæ quidem omnia postea inventa puto, cum Cain Adam filius, qui sicut palàm est, in ipso propemodum *Cain urbis* orbis principio fuit, *auctore Josepho in primo Antiqui-* *edificandi* *auctor.* *tatum*, mortalium omnium primus urbem condiderit, murisque muniverit, quam ab Enoch filio suo seniore Enochiam appellavit. Turrim verò quæ *Turris Ba-* præ altitudine vix oculis terminari poterat in eo lo- *bylonica.* co quæ deinceps Babylon vocata est, *ut idem testa-* *tur*, juventus post diluvium Noë, rursus vim aquarum formidans, id suadente Nemroth, primum construxit. Quare Cecropiam, Argos, Sicyonem, Diospolin, urbes unà cum turribus postea conditas, fuisse, jam meo judicio liquidò constat. Tabernacula, *teste Josepho in primo Antiquitatum*, Jobal filius *Taberna-* *cula.* Lamech fecit, quamvis Phœnices Seculi nepotibus attribuant, *auctor Eusebius de Preparatione Evang.* Delubra Epimenidem Cretensem primum ædificasse, *auctor est Diogenes Laërtius libro primo.* At Vitruvius Pythium architectum primum omnium Priene ædem Minervæ fecisse tradit. Herodotus tamen *lib. 2.* Aegyptios, *ut nos in primo hujus operis volumi-* *ne scripsimus*, primos diis delubra itatuisse prodidit. Romæ, *teste Livio*, Romulus templum locavit Jovi Feretrio, quod primum omnium more gentis sacratum fuit. Deo autem Omnipotenti Salomon Rex *Templum* *Salomonis.* Hebræorum ab ortu Adam primi hominis, tribus millibus centum & duobus post annis, primus omnium, *auctore Josepho libro 8. Antiquitatum*, Hierosolymis templum condidit, quod David illius patrem extruere parantem, Deus per Nathan Prophetam ab opere, propterea quod manus hostium sanguine pollutas haberet, revocavit, eiq; jussit, ut id Salomoni filio cōdendū relinqueret. Quod quidē templū cū miro opificū artificio, tū ingenti auri copiâ quo ornatū erat, omnium

*Alexander
Imp.*

omnium profectò operum, quæ tunc in orbe terrarum extabant, celeberrimum fuit. Secus tamen facitavit Alexander Romanus Imperator, vir in hac parte haud me herclè contemnendus; qui teste *Lampridio*, in templis nunquam præter quatuor aut quinque argenti libras, auri ne guttulam quidem, aut bracteolam posuit, identidem versum Persii repetens,

In sacro quid facit aurum?

*Puteorum
fossio.*

Puteos, auctore *Plin.* in 7. Danaus ex Aegypto advectus in Græciam quæ vocabatur Argos Dipsion fodit. Quod sanè absurdum est, nam ut ab ovo, veluti dicitur, incipiam, constat primò Abraham, & Isaac, sicut patet in *Gen. lib. 1. cap. 26.* ac deinde alios Hebræos de Aegypto egressos, duce Mose, per solitudines multos fodisse puteos, quo tempore nondum Danaus erat, dicente *Josepho contra Appionem*: Jam palam verò est ex prædictis annis, tempore computato, quia hi qui vocabantur pastores, id est, nostri progenitores, ex Aegypto liberati, ante tres & nonaginta atque trecentos annos hanc provinciam inhabitavere quam Danaus Argos accederet. Sed nec Argis quidem Danaus puteos fodit, verum ejus filix: poëta enim ajunt, ut testis est *Strab. lib. 8.* Argos aquis carere. Undè *Homeri* versus.

θεοι δ' αὐτῶσαν ἄργεῖον ἄνυδρον:

Dii posuere Argos lympharum protinus experts.

Sed non ipsam regionem, quæ amnibus irrigua est, aquarum inopiâ laborare volunt, verum oppidum. Urbem verò illam, ut *Strabo* ait, in loco jacuisse arido ferunt, in quâ magna erat puteorum copia, quos non Danaus, sicut *Plinio* placet, sed ejus filix fecerunt, testificante hoc carmine:

Ἄργεῖον ἄνυδρον ἐὼν δαρυαὶ θῖσαν ἄργεῖον ἄνυδρον:

Argos aquis vacuum Danaus firuxere redundans.

De

CAPUT X.

*De primis Labyrinthorum Pyramidumque au-
toribus, & de Mausoleo sepulchro : ac de vario
apud gentes olim Sepeliendi usu , & undè apud
Romanos mos Cremandi cadavera , consecrando-
rumque Imperatorum post mortem ,
atque de origine Funeris
orationis.*

OPeræ pretium est, ut ante quàm hinc digredia-
mur, labyrinthos dicamus portentosissimū hu-
mani ingenii opus: in se enim continent mille iti-
nerum ambages, occurfus ac recursus inexplicabiles;
crebris foribus inditis, ad fallendum occurfus, redeun-
dumque in errores eosdem. Quatuor fuisse comme-
morantur: primus in Ægypto, quæm alii regiam Mo-
thæridis principis fuisse existimant: alii sepulchrū
Meridis, quod etiā Diodorus sentit: plures alii Solis
honori extructum ferunt. Hunc Plinius *lib. 36.* ait à
Petesuco rege, sive à Tithoe esse conditum. At He-
rod. *lib. 2.* commune Ægyptiorum regum opus ap-
pellat, seque illum vidisse paulò supra stagnū Myrios,
versus Crocodilorum urbem conditū testatur, de
quo Strabo etiā *in deeimo septimo* meminit. Hinc sum-
psisse Dædalum exemplar illius, quem fecit in Creta;
non est dubium, sed centesimam tantū ejus por-
tionem imitatum. Alter hic ab Ægyptio labyrinthus
fuit, de quo intellexit poëta *in sexto Æneidos* dicens:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error

Et Ariadne apud Ovidiū *epistola 10.*

Cum tibi, ne victus tecto moretere recurrō;

Quæ regerent passus pro duce fili dedi.

Idem Naso *in 8. Metamorph.*

Dædalus ingenio fabra celeberrimus artis;

Ponit opus, turbatq; notas, & limina fleat

At

*Labyrinthi
quatuor.*

Primus:

Secundus:

Ducit in errore Variarum ambage Variarum.

Tertius.

Plinius quoque & Plutarchus in *Vita Thesei*, & Strabo atque divus Hieronymus mentionem faciunt. Tertius in Lemno fuit, quem, *eodem Plinio auctore*, fecere architecti Zmilus & Rholus & Theodorus indigena, cujus Plinii ætate, *ut ipse est testis*, reliquæ

Quartus.

extrabant. Quartus in Italia: omnes lapide polito, formicibus recti. Italicum labyrinthum, *sicut testatur Plinius*, sibi fecit Porfena Rex Hetruscorum sepulchri causâ, de quo Varro: Sepultus est Porfena sub urbe Clusio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato, singula latera pedum lata tricenum, alta quinquagenum, inque basi quadrata, intus labyrinthum inextricabilem, &c. De labyrinthis satis est dictum. Sequuntur pyramides, quarum auctores minime sunt sua laude fraudandi propter videlicet earum magnitudinem: tam altæ enim in Ægypto fuisse traduntur, ut magna omnium admiratio fuerit, qua ratione in tantam altitudinem subvecta forent camenta. Tres autem pyramides, *auctore Plinio*, inter Memphim, & Deltam fuisse constat, quarum unam ac reliquarum maximam, *teste Diodor. lib. 2.*

Pyramides tres.

Prima.

c c c l x. hominum nullia annis x x. construxisse produntur: quam, *ut idem dicit*, sibi fecit ut in ea sepeliretur, (quando istæ pyramides aliud nihil erant, nisi sepulchra.) Chemis Rex, quem Herodorus Cheopem appellat. Post hunc regnum obtinuit, *sic uti Diodorus ait*, Cephus ejus frater: quidam non fratrem, sed filium nomine Chabreum regnum tenuisse asserunt, quod similis vero Diodorus autumat. At Herod. non Chabreum, nisi codex mendosus est, sed Cephrenem, & non filium, verum fratrem illius qui primam condidit pyramidem, vocat.

Secunda.

Conveniunt tamen, ut hic sive filius ejus, sive frater fuerit, alteram pyramidem ædificaverit, arte priori similem, magnitudine quidem imparem. Et hæ duæ,

auctore

auctore Strab. inter septem spectacula mundi numeratæ sunt. Martialis :

Barbara pyramidum fileat miracula Memphis.

Hunc regem *ut Herodotus & Diodorus produnt*, secutus est Mycerinus Rex, prioris pyramidis auctoris filius. Is tertiam pyramidem longè minorem paternâ vicens, *velut testatur Herod. in 2.* pedibus, ex omni parte reliquit. Hanc quidam, *teste Strabone*, Rhodopæ meretriculæ ab amantibus positam volunt, narrantes hujusmodi fabulam: Cum ea aliquando lavaretur, aquila alterum calceum è manu ancillæ rapuit, & in gremium regis jura Memphi dantis dimisit: Rex demiratus, perquiri mulierem jussit, quam in urbe Naucratarum inventam uxorem duxit, & mortuâ inde pyramidem construxit. Quod Herod. prorsus falsum esse dicit, cū Rhodope mulier longè post fuerit, quâ reges qui pyramides fecissent. Isti igitur reges quos commemoravimus, pyramidum auctores traduntur: et si Diodor. *lib. 2. & Plin. in 26. Natural. hist.* à quibus factæ sint, non satis constare dicunt, justissimo casu oblitteratis tantæ vanitatis auctoribus. Pyramides autem faciendi, *teste Plin.* causa à quibusdam traditur, ne plebs esset otiosa. Quare Josephus *in 2. Antiquitat.* dicit, Ægyptios coëgis se Hebræos pyramides ædificare, ut eos hujusmodi labore attererent: aut ne reges pecuniam successoribus, aut æmulis insidiantibus relinquerent vel præberent, propter quod ipse Plin. hæc opera, regum pecunia otiosam ac stultâ ostentationem vocat. Verum ego hanc potius fuisse causam opinor, quod Ægyptii, *ut ait Diodorus*, domos nostras diversoria appellabant, tanquam brevi tempore à nobis inhabitandas: mortuorum verò sepulchra sempiternas domos, quoniam apud inferos infinitam sit tempus: idcirco domus ædificandæ curam contemnebant, sepulchrorum magnificentiæ, ut stultissimè fit etiam apud nos hodiè, summum studium operamque tantam impendentes. Quamvis nonnulli, *teste Diodoro*,

Tertia.

*Fabula de
pyramide.*

*Pyramidum
ædificandaru
causa.*

Ægyptios hujusmodi sepulchrorum præcipuum studium ab Aethiopibus esse mutatos, asseverent. Nemo tamen Rex ex iis, qui eas pyramides condiderant, in illis sepultus est: *auctor Diod. ix 1.* Mausoleum autem, id est, Mausoli regis Cariæ monumentum, *auctore Strab. libro 14. Geogr.* Artemisia ejus uxor extruxit, quod *teste Plin. libro 36.* inter septem miracula annumeratum est. Martialis:

Aere nec Vacua pendentia Mausolea.

*Sepeliendi
Carius u-
sus.*

De quo etiam meminit Cicero, Lucanus, Gellius, & Vitruvius. Varius præterea apud gentes olim usus sepeliendi cadavera fuit: mortui enim Persarum non prius humabantur, quàm aut ab alite, aut à cane traherent. Massagetae & Derbicæ miserrimos putabant, qui ægrotatione morerentur: & parentes, cognatos, propinquos, cum ad senectutē pervenissent, jugulatos devorabant, rectius esse ducentes, ut ipsi potius quàm vermes comessent. Tibareni quos dilexissent, senes suspēdebant patibulis. Albani Caucasii montis accolæ, mortuorū curam habere, aut meminisse, nefas putabant, quibus cum etiam pecunias defodiebant. Ægyptii statim mortuo homine, ferro incurvo cerebrū per nares educebant, locum illū medicamentis explentes, dehinc acutissimo lapide Aethiopico circa ilia cōscindebant, atq; illac omnē alvum protrahēbāt, quàm ubi repurgaverant, rursus odoribus confusis refarciebant, inde iterum consuebant, ubi hæc fecissent, saliebāt nistro additum LXX. dies: nam diutius salire non licebat: quibus exactis, cadaver sindone involvebant, gummi illinentes. Eo deinde recepto, propinqui ligneam hominis effigiem faciebant, in qua inferebant mortuum, inclusumq; itaq; reponebant. Et id, ut arbitror, ideo faciebant, ut eo pacto condita cadavera diuturnius incorrupta servarentur: nam Ægyptii, *teste Servio in tertium Æneidos*, secuti Stoicorum sententiam, persuasum habebant tandiu animam durare, quandiu duraret

*Ægyptiorū
mos in con-
dendis ca-
daveribus.*

aret & corpus. Aethiopes Macrobi, id est. longevi, in vitreis sepulchris mortuos condere. Scythæ eos qui à demortuis amati fuissent, vivos infodiebant cum ossibus mortuorum: regem autem suum ubi mortuum ad eas gentes quibus imperasset, circumtulissent, similiter humo regebant, atq; cum eo sepeliebant aliquam ejus pellicum strangulatam, & eum q; vina miscuisset, aut qui præfuisse nuntiis, necnon omnium rerû primitias. Nasamones sedentes mortuos humabant, observâtes, ut dum quis cœpisset agere animam, eum sedentem constituerent, ne supinus spiritum efflaret. Hyrcani volucris & canibus semivivos projiciebant. Thræces mortuos suos per lulum & læticiam terræ demandare, prædicantes in qua tot malis liberati essent felicitate: contra edito puero, propinqui eum ploratu prosequiebantur, exponentes quascunque necesse foret illi, quod vitam ingressus esset, perpeti humanas calamitates: institutum me hercle inter tot vitæ mala sapientiæ plenum. Eorum autem optimates simulatq; combusti essent, sepeliebantur. Quidam Aethiopum demortuos in flumen projiciebant, existimantes id optimum sepulchrum esse: aut vitro circumdatos domi servabant: aliqui fictilibus condebant, atque infodiebant. Assyrii melle condebant, ac cerâ oblinebant. Nabathæi cadavera pro stercore habebant, regesque suos in sterquiliniis defodiebant. Taxili mortuos vulturibus non secus projiciebant, atq; Caspii cæteris bestiis. Quædam Indicæ fæminæ cum viris cremari sibi felicissimum gloriosumq; putabant: Bactriani canib⁹ ad hoc ipsum nutritis objicere senes. Quod ut dicitur Hieronymus est testis, quum Alexandri præfectus Nicamora emendare voluisset, penè amisit provinciam. Parthorum sepultura, ut avium aut canum laniatus erat. Issodonum Asiaticæ Scythiæ populorum mos erat parentum funera cantibus prosequi, & proximorum congregatis cœtibus, cadavera ipsa dent b. laniare

*Sepultura
varia.*

*Cadaverū
combustio.*

*Imperato-
res conse-
crandi mos
apud Roma-
nos.*

pecudumq; carnib⁹ mista comedere, ac capitib⁹ auro incinctis pro poculo uti, quę, *auēto* Plin. l. 4. ultima erant pietatis officia. Herodorus tamen *in quarto* dicit, illos parentum capitib⁹ nō loco poculi, sed pro simulachro usos esse, imolantes illis quotānis majores hostias multis cum ceremoniis. Hyperborei hoc sepulturę gen⁹ optimū arbitrabantur, ut si quos satietas teneret vitę, epulati delibutiq; de rāpe nota pręcipitarēt sese in mare profundū. Romani, *teste Plin. in 7.* postquam longinquis bellis obrutos crui cognoverunt, cadavera cōburere cōeperunt. Primus omnīū in Cornelia domo, Sylla dictator crematus est, veritus talionem, id est, timens ut suū corp⁹ ē sepulchro extraheretur perinde ac ipse Marii cadaver eruiſſet. Hinc igitur apud Romanos cremandorū cadaverū usus increbuit: sed hūc magis foris quā domi servatū esse ducō, nec tamen semper cōbusta sunt. Illud vel scire licet, apud Romanos consuevisse filios & propinquos mortuorū corpora in rogū injicere: auctō Cicero, qui *lib. Tuscul. I.* ita de ea re scribit. Metellum multi filii, filię, nepotes in rogū imposuerūt. Fuit & apud alios hujuscemodi, nos cōburēdi Plin. n. testat⁹ *in 19.* cū de lini generib⁹ loquit⁹, scribens: Regum inde funebres tunicę corporis favillam ab reliquo separāt cinere. Optimates etjam Thracum, *ut diximus*, cōmburebantur. Sed de hac re funerea plura alibi dicemus, cum de anniversariis nostrorum exequiis disſeretur. Non est tamen silendum de more Imperatorum consecrandorum, qui Romanis talis fuit. Sepulchro corpore, Imperatoris imaginē fingebant, eamq; in regię vestibulo suprallectum eburneū ponebant, ad agroī speciem pallidam, quā circumstantib. utiq; senatu & matronis nobiliorib. medici invisebant quotidie: septimo autem post die, ubi visus erat obitū mortem, juvenes utriusq; ordinis lectum humeris in verus forum primō, dein in campum Martiū perſerebant, ibiq; in tabernaculo ad exemplū turris

turris structo, ac aridis fomitibus oppleto locabant, cū ingēte aromatum acervo. Hic ceremoniis patrio more cōcelebratis, successor imperii facē tabernaculo admovebat, cæterisq; ignē subjicientib⁹, cuncta comburebātur: mox è fastigio quodam aquila dimittebatur, quę in cœlū credebatur ipsam principis animā deferre. Ac jam ex illo, unā cū cæteris numinib. Imperator colebatur. De hac re Herodianus *statim in initio quarti libri* latius meminit. Cæterum hāc consecrandi rationem posteritas sumpsisse videtur ex Cæsaris dictatoris funere, cujus forma non multū ab ista fuit diversā. Funebrem orationē de Bruti laudib⁹ primus Valer. Publicola habuit, quæ adeò grata jucūdaq; Romanis fuit, ut ex eo consuetudo manserit, ut qui strenuē pugnando interjisset, ab optimatibus laudaretur. Dicitur etiā funebrib⁹ Græcorū orationib⁹ illa vetustior fuisse, nisi jam Solon, qui *teste Gellio l. 17.* Tarquinio Prisco Romæ regnāte, leges Atheniensibus dedit, hujus rei auctor, ut Anaximenes orator dicit, antea fuerit: *testis Plutarch⁹ in Vita Valerii.* Apud Romanos deinde, *auctore eodē Plutarcho in Vita Camilli* cum mulieres ornamenta aurea, quib⁹ utebant, ad conficiendā paterā in Delphū mittendā contribuerint, senatus decrevit, ut quēadmodū pro viris, ita etiam pro fæminis, in funere orationē haberi liceret. Hinc igitur demortuos laudādi mos fluxit, quē nos hodiē servam⁹. Servam⁹ autē in laudandis illis, nisi quid falsi dicere audem⁹, qui dū vixere sum̄operē curarunt ut ab omnib⁹ benē audirer: nam hoc unum in primis indicium virtutis & viri in homine existit. Quippē natura quadam optatus quisq; invigilat, ut de se reliqui mortales non malam bibant opinionem, & post mortem omni tempore benē loquantur: at ignavissimus nō item. Cujus sanē rei conjectura, Plato *in Epist. 2. ad Dionysium tyrannum,* se duci affirmat, ut credat esse alicuam sententiam, qui mortui sunt, rerum nostrarum.

*Funeris
oratio.*

*Mortuos
laudare.*

Qui primi Obeliscos fecerint, aut Romam invexerint, & inibi locus Plinii emaculatus, & de notis obeliscorum, & quales essent Aegyptiorum Literæ.

*Obelisci
quid & unde
dicti.*

Labyrinthos ac Pyramides regum opera omni admiratione digna, superiore capite descripsimus, eorum simul proditis auctoribus. Sequuntur modo obelisci quos reges juxta certatim fecerunt. Sunt autem obelisci trabes lapideæ Solis numini sacratæ, propter quod ad radiorum similitudinē fiebant. Apud Aegyptios nomen habent à radio : & planè talis est radii forma, dum per fenestram intrat. Græci à veru similitudine nuncupant, apud quos ὄβελος veru est. Obelisci primū in Aegypto, inde Romæ plures erecti sunt. Primus omnium teste Plinio libro 36. hoc opus instituit Mitres, qui in Solis urbe regnavit, somnio jussus : hoc n. ipsum in eo inscriptū erat. Postea & alii Aegyptiorum reges in eadem urbe fecerunt. Sochis enim quatuor erexit quadragenorū & octonū cubitorū lōgitudine. Rameses autē is, quo regnante Illū captū est, 40. cubitorum idem & alium posuit longitudine undecentenis pedibus per latera cubitis quatuor. Erant & alii duo, unus à Myrne positus, alter à Phio. *Hæc ex Plinio volumine 36.* Verū quidam codices non à Myrne sed à Smarre, & non à Phio, sed ab Eraphio habent, ut in alterutris mendum sit. Unum Alexandriæ statuit l x x x. cubitorum Ptolemæus Philadelphus. Phæron etiā duos in æde Solis posuit, hanc ob causam : ferunt enim hunc regem, teste Herodoto lib. 2. facinus admisisse, quod spiculum in medios fluminis vortices cōtorserit, & propter id è vestigio amisso visu, decenō cæcū fuisse : undecimo autē anno ab urbe Buci oraculū accepisse, visum esse sibi rediturū, si oculos abluisset lotio

*Phæron lo-
tio mulieris
visum resti-
tuens.*

lotio mulieris, quæ cæterorum virorum expertus, suo tantum viro contenta fuisset: & ante omnia, cum lotiū uxoris tentasset, ac nihil amplius cerneret, reliquarum deinde urinam expertum, tandem vidisse, ibiq; omnes mulieres quas fuisset expertus, præter eam (uxorem enim duxit) cujus lotio lotus visum recepisset, concremasse, atque ea calamitate liberatum, cum alia in aliis templis donaria posuisse, omnia egregia ad diuturnitatem memorię, tum maximè memorabilia ac spectaculo digna in templo Solis gemina saxa, quos obelos vocant à figura veru, centenum cubitorum longitudinis, octonum latitudinis. Fuerunt & plures alii in ipsa Ægypto: quapropter Augustus Cæsar, teste *Ammiano* duos Romam ex Heliopoli urbe Ægyptia transportavit, quorum unus, qui, *ut auctor est Plinius*, excisus fuit à rege Semneserteo, in circo maximo, alter qui à Sesostride factus est, in campo Martio positus fuit. Tertius in Vaticano erat, à Cajo principe inductus, qui etiam nunc eo loco stat, de quo *Plin. lib. 16. cap. 40. cum de arborum magnitudine loquitur*: Abies admirationis præcipuæ visa est in navi, quæ ex Ægypto Caji principis jussu obeliscum in Vaticano circo statutum adduxit. Hunc, *ut idem in 36. testatur*, fecerat Sesostridis filius Nuncoreus. Et deinde subdit: Eiusdem remanet & alius centum cubitorum, quem post cæcitariē, visu reddito, ex oraculo Soli sacrayit. *Hæc Plinius*. Ex his verbis facile conicere possumus, Plin. intelligere de altero obelisco, quem *ut supra ostendimus, ex testimonio Herod.* Phæronem non Nuncoreum, ut apud Plinium legitur, recepto oculorū visu, Soli sacrasse constat. Ex quo extra omnem controversiam Plin. locus depravatus est, qui ut emaculetur loco Nuncoreus legendum esse duco Phæro: ne duo inter se gravissimi auctores certare videantur, cum haud difficulter fieri potuit, alterum ex iis quos Phæron fecerit, eundem esse, quæ Cæsar Romam portarat. Quod demiror Hermolaum

*Obelisci tres
Romam trans-
lati.*

*Plinii locus
emendatus.*

Hermolaus Barbarus. Barbarum, virum utiq; sagacissimi ingenii, nō animadvertisse, præsertim cū paulò superius admonuisset *undecimo capite ejusdem trigésimæ sexti Plinii voluminis, ubi Nuncoreus inscriptus est*, legendum esse Sesostridis, non Sefotidis: qui, teste *Herodot.* fuit hujus Phæronis pater, de quo *Plin. lib. 6. cap. 20.* meminit & *Strabo lib. 7.* & *Josephus contra Appionem volumine 2.* Non

Hieroglyphica in obeliscis. est etiam tacitum relinquendum, obeliscos quā plurimū notis quibusdam, id est, variā animalium effigie, insculptos fuisse, quæ vel regum gloriam, vel eorū persoluta vota sequentibus ætatibus monstrarent, quæ loco literarum erant, dicente *Plin. lib. 36.* Etenim sculpturæ ille effigiesq; quas videmus, *Ægyptiæ* sunt literæ. Et *Cornelius Tacitus libro suarum hist. 13.* Primi,

Ægyptiorum literæ. inquit, *Ægyptii* per figuras animalium, sensus mentis effingebant, & antiquissima monimenta memoriæ humanæ impressa faxis cernuntur: *Strabo etiam lib. 17.* ait, In obeliscis quibusdam literæ sunt, quæ regum illorum divitias ac potentiam declarant: nam per speciem apes mella conficientis, regem indicabant, cui cum jucunditate moderante, aculei inesse debent. Per accipitrem, rem denotabant cito factam, quoniam hæc aliarum fermè omnium avis sit velocissima. Per instrumenta etiam quædam membravè humana scribebant: quod *Diodorus statim in principio quarti libri* planè demonstrat.

CAPUT XII.

*A quibus primò Asylum constitutum fuerit,
& quo nos pacto asyis utamur.*

Misericordie templū. **P**ostquam Hercules migravit è terris, nepotēs ejus, auctore *Servio in 8. Æneidos*, timentes insidias eorum quos avus afflixisset, Athenis sibi primi omnium asylum, hoc est, templum misericordiæ, collocarunt, undè nullus per vim posset abduci: nam

com-

componitur ex *α* quod est sine, & *σῶω* traho: quod Statius affirmat in 12. *Thebaidos* dicens:

Asylum unde dictum.

*Fama est defessos acies post busta paterni
Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes,
Sic sacrasse loco commune animantibus ægis
Confugium.*

Cujus Plutarchus etiam in *vita Thesei* mentionem facit. Verum ego hoc primum inventum Moysi verius, ni fallor, assignaverim, qui, ut auctor est Eusebius, longe ante Herculem fuit. Is enim teste Josepho lib. *Antiq.* 4. in tribus ex iis urbibus quas ipse cōdiderat, dum Hebræū populum in patrium solum reduceret, asylum constituit, quod illis tantum profugio foret, qui minimè scientes homicidium commisissent. Secundum hæc, longo deinde tempore Romulus, ut haberet advenas plures, cum quibus conderet Romam, ad imitationem Atheniensis, ut Servius tradit, asylum teste Livio in primo ab Urbe condita, & Dionysio libro secundo aperuit quod quisquis proficisceretur, ab omni noxa liberatus esset. Ovidius in 3. *Fastor.*

Romulus ut saxo lucum circumdedit alto,

Quilibet huc, inquit, confuge: tutus eris,

Vergilius quoque in 8. ait.

*Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer asylum
Rettulit.*

Fuit & aliud asylum, auctore Strabone, in octavo *Geograph.* non procul Trœzene, in insula nomine Calauria, Neptuno dicatum. Tum aliud quoque, in Ægypto, ad Canopicum Nili ostium, Herculi consecratum, de quo Herod. lib. 2. meminit: Erat, inquit, & in co littore quod nunc quoque est, Herculis templum ad quod si quis cujuscunq; hominis servus confugiens capiat sacras notas sese Deo tradens, eum nefas est tangere: quæ sanctio ad meam usq; ætatem, prorsus immota perseveravit. fuit etiam in ipsa Ægypto, sicut commemorat Strab. l. decimo septimo. & ultimum *Geograph.*

Asyla varia.

Ostium.

*Afyla in
anglia.*

Osiris afylum, & in Syria Apollinis: Sunt hodiè in orbe nostro Christiano, præsertim apud Anglos, passim afyla, quæ non modo insidias timentib. sed quibusvis son-
tibus etiam majestatis reis patent: quod facit ut mani-
festè appareat, nos id institutum non à Mose, qui illis
duntaxat qui nolentes hominem occidissent, afylum
posuit, sed à Romulo esse mutuos. Quæ nempè res
haud dubiè in causa est, cur benè multi à maleficiis mi-
nus abstineant manus. Quid, quòd templa nostra ubiq;
gentium istiusmodi sceleratis hominibus instar asylo-
rum sunt? & id contra quàm Moses etiam constitue-
rit, qui in *Exod. cap. 21.* ita sanxit: Si quis per industriam
occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari
meo avellas eum, ut moriatur.

CAPUT XIII.

*De origine Theatri, & in eo recitandi Comoedias
Tragœdiasque modo. & qui primò Romæ Thea-
trum & Amphitheatrum ac Circum construxe-
runt, & quare Amphitheatrum arenâ spargere-
tur: & inibi de frequenti apud veteres La-
vandi usu, ac Thermarum
origine.*

*Theatri e-
symolog. a.*

THeatri (quod hemicycli specie constructum e-
rat, & πῶς τὸ θεῖον αὐτοῦ, quod est video, appellatū, La-
tinè dici spectaculum potest) consuetudo, teste
Cassiod. in epist. à Græcis sumpta est: nam cum agrorū
cultores feriatis diebus sacra diversis numinibus per
lucos vicosq; celebrarent, Athenienses primum hoc in
urbem spectaculum transfulerunt, theatrum græco
vocabulo appellantes, quod in eo eminus astans turba
conveniens sine aliquo impedimento conspiceret: a-
pud quos, auctore *Eusebio in 2. de Preparat. Evangel.*
Dionysius primus theatrum fecit: propter, quod, ut
mea fert opinio, Servius ait, theatrales ludos in hono-
rem

*Theatri in-
ventio &
institutio.*

rem duntaxat apud veteres Liberi patris fieri consue-
 visse, Plutar. similiter Athenis theatra fuisse, *in vita*
Thefei apertè ostendit. Sanè apud Alexandriam in An-
 tirrhero insula theatrum etiam fuisse, Strabo *in 17. au-*
 ctor est. Hunc morem Romani quoq; , ut pleraq; alia, *Theatrum*
 in urbem construendi theatri transfulerunt, quod ita *Romanum.*
 dispositum erat, ut à fronte inter duo cornua, scena ef-
 set dicta ἀπὸ τῆς σκηνῆς quod apud Græcos tabernacu- *Scena unde*
 lum significat, ita appellatum à facienda umbra. Scena *nominata.*
 primò inventa est umbræ gratiâ, in qua ludi ab eo loco
 scenici nuncupati, à principio facti sunt, qui teste Livio, *Ludi sceni-*
 anno urbis cond. cccxc i. C. Sulpitio Petico, C. Lici- *ci quo modo*
 nio Stolone Co s's. pestilentix sedandæ causâ instituti *instituti.*
 sunt. Porro cum vis morbi nec humanis cōsiliis, nec o-
 pe divinâ levaretur, inter alias iræ cœlestis, placationes
 ejusmodi ludos introducere placuit, insanis certè ho-
 minum mentibus, qui putarent Deum lascivis saltatio-
 nibus sibi placatum iri. Itaq; ex Hetruria ludiones ac-
 citi, qui sine carmine ullo, sine imitandorum carminū
 actu, ad tibicinis modos saltantes, haud indecoros mo-
 tus dabant. Res nova sic bellicosum populum delecta-
 vit, ut juvenus inde jocularia simul inter se versib. in-
 conditis fundentes, eos imitari cœperint. Hæc ridicula
 carmina sine cantu jactata, græcè exonia appellaban-
 tur, sicut epodia, quæ cantabantur. Et quia hister Thu- *Hister.*
 sco verbo ludus vocabatur, id nomen histrionibus est
 inditum. Post annos deinde centum & viginti duos,
 qui fuit annus ab urbe condita D X I I I. Livius Andro-
 nicus fabulam versibus intextam primus recitandam
 dedit. Ac ita ludus paulatim in artem versus est, cum in
 scena comici tragicique & cæteri poëtæ sua recitarent
 poëmata: in ea etiam erant præcones, tibicines, citha-
 rœdi & hujusmodi, qui vel in fine cujusque actus canē-
 rent. Hoc tanè loco non abs re videtur esse aliquid di- *Modus a-*
 cere de modo in primis agēdi comœdias, tragœdiasq; , *gendi co-*
 Nam cum Cicero libro 3. de Orat. de Roscio, qui fuit *mœtatis,*
 homo

homo Gallus, & comœdus peritissimus, ac ejus præceptor in pronuntiationis gestuumq; exercitatione, dixerit. Nunquā agit hunc versum Roscius eo gestu, quo potest, nonnulli suspicati sunt comicos & tragicos sua poëmata recitare solitos, & mimos, hoc est, histriones præstò fuisse qui personarū inductarū facta dictaq; exprimendi causâ, eorū voces gestib. tantū persequerentur, id quod alibi Cic. *in Paradoxis* falsum esse demonstrat, cum inquit: Histrion si paulò se moveat extra numerum, aut si versus pronuntiatus est syllabâ unâ brevior aut longior, exsibilatur & exploditur. Si igitur histrion gestu, nō item voce agebat, qui fieri potuit, ut mutus in pronuntiatione reprehēderetur? Theatralis autem scena apud antiquissimos parietem non habebat, sed frondibus tantū tegebatur: postea tabulata cœperunt cōponere instar parietis: & sic binis & sæpè pluribus contignationibus constabat. Deinde erat prosœnium suggestum in quo ludi exercebantur: Vergilius:

— *Et Veteres inveniunt prosœnia ludi.*

Scena Theatralis.

Prosœnium.

Orchestra

In medio orchestra, in qua senatorum sedibus erant loca designata undè omnium agentium genus spectari posset: dicta orchestra, quod in ea saltationes fieri consueverant: *ὄρχησθαι* enim græcè, saltatio dicitur.

Cavea.

In cavea verò quæ pars media theatri erat, subsellia equitum erant in caveos eodem modo divisa. In circuitu hemicycli erant gradus ita dispositi, ut altiores in ambitu semper excrecerent, in his plebs promiscuè sedebat. Quibus non erat locus sedendi, ii stantes in cavea spectabant: nam senatus à populo secretus ludos spectare, cujus rei, teste *Levio in quarto de bello Macedonico*, & *Plutarcho*, Scipio ille Africanus, & Valer. Sempronius Longus Consules, primi auctores fuerunt, quod & vulgi animum avertit, & favorē Scipionis magnoperè quasiavit. Valerius autem Max. hoc ex sententia posterioris Africani actum esse narrat. Caveæ theatri nullis fornicibus obductæ, velis tegi solebant.

Ex

Ex quo primus omnium *Q. Catulus, teste Plinio in 19.* linteis theatro umbram fecit, primusque byssina vela duxit. In hanc sanè formam theatrum *M. Scaurus in* *Theatrum Scauri.* sua ædilitate, non quidem perpetuò duraturum, sed in triginta tantum dies scenicorum ludorum, (principio enim ad tempus fiebant theatra) primus omnium Romæ extruxit, dicente *Plin. lib. 36. cap. 15.* Hic fecit in ædilitate sua opus maximum omnium, quæ unquâ fuerit humanâ manu factâ, non temporariâ morâ verum etiam æternitatis destinatione, *et reliq.* C. autem Curio, qui bello civili in Cæsarianis partibus obiit, in patris funere theatra duo è ligno construxit: quibus inter sese aversis, ne invicem obstreperent scenæ, & repente circumactis, ac cornibus inter se coeuntibus, faciebat amphitheatrum, & gladiatorum spectacula edebat. *Theatrum constans Pompei.* Mansurum theatrum è quadrato lapide, ut ait Cornelius Tacitus, primus Romæ construxit Pompejus Magn⁹ cujus exemplar ex eo quod Mitylenæ erat, post devictum Mithridatem sumpsisse, testis est Plutarchus. Amphitheatrum autem, qui locus erat spectaculorum gratiâ, formâ rotundâ, & veluti, *ut supra ostendimus,* ex duobus constans theatris, primus omnium *teste Cornelio de gestis Neronis,* in campo Martio posuit C. Jul. Cæsar, quod paulò post, auctore Tranquillo, Augustus mausæolum ædificaturus destruxit. qui & ipse amphitheatrum destinavit mediâ urbe, quod à Vespasiano conditum fuit, & à Tito consecratum *auctor Suetonius in eorum vitis.* Sed quoniâ Domitianus, *ut idem est testis* omnibus operibus quæ post mortem illorum vel restituit vel perfecit, suum duntaxat titulum addidit sine ulla pristini auctoris memoria: hinc, ut opinor, illi de hoc amphitheatro Martialis statim in principio sui operis adulatur, dicens:

Omnis Casareo cedat labor amphitheatro,

Unum pro cunctis fama loquatur opus.

Augusto etiam Cæsari Herodes Hierosolymis thea-
trum

*Ludi in
Amphithe-
atro.*

trum & amphitheatrum condidit: *auctor Josephus in 15. Antiquitatum*, In amphitheatro autem bestiarum & gladiatorum ludi celebrabantur: nam per multi capite damnati, aut in bellis capti, illic cum feris pugnando mortem oppetere cogebantur. Quod epigrammaticus poeta affirmat, de delatoribus dicens:

— *Nec capit arena nocentes.*

Seneca testatur, duos, qui ad id certamen destinati erant, sibi prius mortem conscivisse. Arenâ, ut hoc commodum moneamus: aliquando pro amphitheatro, id est, contentum pro continente, ab auctoribus eleganter ponitur. Martialis rursus,

Quicquid fama canit, donat arena tibi.

*Arena in
Amphithe-
atro.*

Et id quoniam amphitheatrum spargi arenâ solebat, vel ne pugnares foedarentur cruore occisorum, vel ne cruor sparsus spectantibus esset horrore, propter quod juvenum multitudo arenam vertendo cruorem obtegebat. At quidam aliam spargendæ arenæ causam commentati sunt tradentes eam sterni ne gladiatores dif-

Circus.

fluere. *Circo de hujus forma libro superiore, cap. 14. affatim diximus*, regnante Tarquinio Prisco, locus primum designatus est, atq; simul patribus equitibusque loca divisa, unde spectarent ludentes. Certamen fuit eorum pugilumq; qui ex Hetruria accersiti fuerant. Is Maximus circ⁹ dictus est. Postea duo alii positi sunt, Flaminius & Neronis. In hoc obeliscus olim fuerat qui

*Ludi in
Circo.*

nunc Romæ in Vaticano extat. In circo item *teste Dionysio*, athletæ certabant qui aut pugnabant, aut currebant, vel luctabantur, quorum certamen tum primò Romanis spectaculo fuit, cum Sp. Posthumius Albinus, & Q. Martius Philippus consules fuere, anno Ur-

*Thermarū
usus.*

bis conditæ DLXVIII. *auctor Livius l. 9. dec. 4.* Sed horum operum magnificentia jam jungatur thermarum luxuria: fuit enim mos priscorū quotidie lavari, quod ea res, credo, *teste Celsis*, ad prosperam valet conservandam valetudinem. Ex quo usu venit ut civis quisque pro

pro opibus privata haberet balnea: sed postea, crescente principum luxuriâ publicæ balneæ haberi cœpere: *Balneæ publicæ.* quippe loca assignata erant, quæ aut aquis calentibus, aut igne calefactis, lavandi sudandivè usum præberent quæ Græcè thermas appellarunt: & cum alibi, tum Romæ in modum provinciarum, *ut ait Ammianus*, videbantur extructæ, in quibus plebs etiam lavaretur: fuitq; adeò popolare principibus id cum ea promiscuè facere, ut Cômodū, Gordianū & Galenū, uniōres, alios ter, alios quinquies, vel septies æstate, bis verò hyemē in die lavasse Capitolin⁹ tradat, in thermisq; cœnitasse. Admittebantur & mulieres, idoneū voluptatis instrumentum. Thermæ inprimis celebres Romæ fuere, Agrippinæ, Neronianæ, Titi Vespasiani, Domitianæ, Antonianæ, Alexandrinæ, Gordianæ, Severianæ, Diocletianæ, Aurelianæ, Constantinianæ, Novatianæ. Hæ magno sumptu ædificatæ sunt instar serè urbium. Erant in his aræ amplissimæ, erant porticus, in porticibus exedra habentes sedes, in quibus Philosophi, Rhetores, reliqui; quibus studia erant cordi, sedebant disputantes. Erat & palæstra, in qua se athletæ exercebant. Erant præterea multa intus loca ad fovendam luxuriam faberrimè extructa. Adeò vesanâ dementiâ, omnium voluptatum quæsisse tentamenta videntur Romani principes, cum tanto impendio tam paucis profuturo:

Therma Romanæ Impp:

Palæstra:

CAPUT XIV.

Quis primus invenerit Fabricam materiariam, & in ea Serram, Asciam, Perpendicularum, Terebram, Glutinum, Normam, Libellam, Torum, Clavem, Circinum, Securim, Dolia & vasa viminea.

Fabricam materiariam, hoc est, lignariam, *Italdus*, ut Plin. lib. 7. scribit, primus omnium inven-

Fabrica lignariae ejusque instrumentorum inventores.

Serra inventio.

nit: & in ea ferram, asciam, perpendiculum, id est, instrumentum quo plumbo à filo, & gnomone pendente, rectio sive obliquitas operis perpeditur, hoc est, examinatur: & terebram & glutinum, quod Græci colam nominant, quo ligna conjunguntur, & conglutinantur. Normam autem & tornum atq; clavem Theodorus Samius reperit. Ovidius tamen *libro 8. Metamorph.* dicit Perdicem Dædali ex sorore nepotem, circum, hoc est, instrumentum quo circuli vertendo designantur, & ferram invenisse: traxerat enim in exemplum spinas in medio pisce notatas, de quo etiam *in I-bim* ait:

Ut cui causa necis ferra reperta fuit.

At secundum Diodorum *libro quinto* Talaus non Perdicæ adolescens filius sororis ejusdem Dædali, qui ab eo erudiebatur, repertâ serpentis maxillâ, parvulum, cum secuisset lignum, imitatus postea dentium serpentis spissitudinem: ferram ferream primus omnium fecit: reperit etiam tornum, & rotam figuli, *ut ante monstravimus*, ita cum pluribus rebus hominibus profuisset, magnâ laude celebratus est. Hunc puerum Dædalus invidiâ motus, existimans turpe esse, magistrum ab adolescente gloriâ vinci, dolo interfecit. At normam, cujus ratio ut longè alia sit, ac communis normæ, non modo in mensuris, sed etiam in ædificiis utilis est, inventum Pythagoræ esse Vitruvius *libro nono* dicit ejusque formam valdè artificiosam ponit. Securim Panteilea Amazonum regina invenisse fertur. Cæterum ego hujus lignariae artis vel ejusdem instrumentorum, quamvis aliâ alicubi usurpentur, inventionem potius Hebræis tribuerim, apud quos multò ante Dædalum optimi opifices fuerunt, præsertim in constructione tabernaculi, quod Moses qui etiam Dædalo, *ut auctor est Eusebius*, antiquior fuit, Deo dicavit. Vel assignaverim Tyriis, qui teste Josepho *in 8. Antiquitatum*, in ea arte Hebræis longè excellentiores fuerunt, propter quod

Salomon

Tyrii artifices.

Salomon Deo templum conditurus, ab rege Tyri per literas fabros lignarios: *sicut idem Josephus & Eusebius testimonio sunt*, petiit. Quo pacto autem ex gracilioribus lignis capacia & in ventrē tumentia vascula, veluti sunt dolia, fierent, Pseusippus, *auctore Laërtio*, docuit. Vasa ex viminibus facta, ut quallos, corbes, &c. *te- Vasa ex viminibus.*
ste Serſio in primum Georgic. Ceres omnium prima monstravit.

CAPUT XV.

Quis primus mari imperaverit, & ut primo navigari cœptum sit, qui invenerint artem Navigandi, Navigia diversi generis, Remum, Vela, Anchoram, Gubernaculum, & pugnam navalem.

Quis non fatetur humanum genus merito suo infan- *Insolentia humana.*
 ſiæ audaciæq; coargui, cum sese intra ſuos fines minimè ſciat tutum continere? Nam quamvis Deus Opt. Max. ei abundè conſuluerit, ſua tamen ſpontè in pericula ruit. Ille enim nobis terram veluti ſolidum & ad nos ſuſtentandum idoneum elementum dedit, at nos cœlum atq; mare tentamus. Nonne Dædalus fabricatis alis, cœlum ipſum adivit? nonne modo ſævâ pecuniæ cupiditate obœcati, tenui ligno freti mare nō dico ſulcamus, ſed propemodum habitamus? Quod Fla. Horatius dolens in 1. Carminum inquit:

*Nec quicquam Deus abſcidit
 Prudens Oceano diſſociabili
 Terras, ſi tamen imple
 Non tangenda rates tranſilant vada,
 Audax omnia perpeti
 Gens humana ruit perſectum nefas.*

Et in eum paulo ſuperius qui hoc præſentium tentavit,

Illi robur & as triplex

Circa pectus erat, qui fragilem truci

Commisit pelagoratem. Primus.

Et Propertius libro 3. de Peti naufragio dicit :

Ergo sollicita tu causa pecunia vita es,

Per te immaturum mortis adimus iter.

Tu vitis hominum crudelia pabula præbes,

Semina curarum de capite orta tuo.

Et deinde subjungit :

Iter rates curvæ, & lethi quoque texite causas,

Ista per humanas mors venit acta manus.

Idem :

Natura insidians pontū substravit avaris. & reliq.

*Navigandi
ars insti-
tuta.*

Quid deniq; ut poëta ait ; non mortalia pectora cogit
Auri sacra fames ? Itaq; adeò ab initio mare à mortali-
bus frequentatum est, ut deinceps omiſſis ratib. quib.
primum est navigatum, naves instar domorum ædifi-
caverint, quibus etiam nunc totum ferè pelagus ster-
nitur. Et ita navigandi arte compertâ, maris imperium
sibi pro se quisq; vendicare ausus est, in eoq; non secus
ac in terra bella gerere. Sed jam ad rem veniamus. Mi-
nos, teste Strab. li. 10. Geograph. mari primus imperavit:
quod Diodor. in 6 Neptuno assignat, qui primus navi-
gandi autem invenit : ait enim : Neptunus secundum
Cretenses, primus navigandi arte juventâ, classem in-
stituit, ejusq; præfectus est à Saturno factus. Quapro-
pter traditum est posteris, Neptunum imperasse mari.
Cretenses omnino jam pridem, ut Strabo demonstrat,
navigandi principatum tenuerunt, à quibus propter id

Proverbium.

fluxit proverbium, Cretensis nescit pelagus : in eū, qui
ea quæ probè novit, se ignorare dissimulat, ut in nostris

*Navigatio
primit.*

adagis exposuimus. Primum autem, auctore Plin. in 7.
inventis ratibus in mari rubro, inter insulas ab Erythra
rege navigari cœptū est. Quod etiam testatur Quintil.
in 10 dicens : Si nemo plus effecisset eo quod sequeba-
tur, nihil in poëtis supra Livium Andronicum, nihil in histo-

histo-

historiis supra Pontificum annales haberemus. ratibus *Ratès in-*
adhuc navigaremus, &c. Ipsas verò rates, sunt qui non *ven: a.*
Erythram regem, sed Mysios & Trojanos priores inve-
nissè in Hellesponto putent, cum transirent adversus
Thraces. Alii in Britannico Oceano primo inventas
produnt corio circumfutas. Navem sicut Plin. l. 7. scri- *Navis eri-*
bit, primus in Græciam ex Ægypto invexit Danaus: at *go.*
alii teste Eusebio in 1. de Evangel. præparat. à Samothra-
cis inventam dicunt, aut, ut Clementi placet, ab Atlan-
te: alii verò, velut ostendimus à Neptuno, alii à Miner-
va auctor Tertul. lib. de Militis corona. Verùm ego hoc
aliquanto verius, ut par est, Noë tribuendum judico,
qui ex testimonio Eusebii lib. 10. de Præparat. Evangel. *Noa primus*
perdiu ante Danaum & Neptunum fuit. Is enim vir *navis fu-*
sanctus & innocens, auctore Josepho in 1. Antiq. cum *bricator.*
à Deo diluvium ad perniciem humani generis futu-
rum esse cognovisset, ut aquarum vim evaderet, arcã
sibi ligneam fabricatus est, quæ haud dubiè nihil aliud
fuit, nisi navis, & condendorum diversi generis navigio-
rum primum ac unicum posteris exemplar. Berosus i-
dem Chaldaus, ut Josephus est testis, eam ipsam arcam
navim appellat. Ac non injuria igitur & navigandi &
condendarum navium usum primum à Noë, ante quẽ,
quod memoriæ proditum, sit, nemo mare tentaverat,
fluxisse credere convenit, cum præsertim ab eodẽ Jo-
sepho accipiamus illius nepotes, dum alii aliam orbis
regionẽ ad habitandũ peterent, multis navibus esse u-
sos, Tibul. autem hoc Tyriis assignat, Ele. 7. dicens.

Utq; maris vastum prospectet turrib. aquor,

Prima ratem Ventus credere doct a Tyros?

Ob hoc hercle, ut puto, quod Tyrii, teste Strab. l. 16. diu
navigandi arte excelluerunt. Ex quo fit, ut etiam qui
post tempora Noë ad hanc usq; ætatem, hujusmodi ar-
tem exercuerunt, nõnihil bene meriti sint: nã cum nul-
la ferè ars intra initium suum steterit, multa idcirco
cum navigiorum, tum ceterarum rerum nauticarũ ge-

nera reperta sunt, quæ plurimum artem illustrarunt, quorum proinde auctores commemorare haud omnino alienum instituto nostro ducimus. Longam itaque navem Jason primus edificavit, quæ apud Ægyptios, ut puto, *Diodoro lib. 1. teste*, Sésostris rex Ægyptiorum primus omnium postea usus est, Biremem Erithræi fecerunt. Triremem Amoclem Corinthium invenisse, prodit Thucydides. Quadriremem Carthaginenses, secundum Aristotelem. Quinqueremem instituit Nefichthon Salaminius: quod navigii genus, *teste Polybio Volumine 1.* Romani primi omnium in Italia, apparatu primi belli Punici edificarunt. Sed ab ea ad deciremem Nefigiton, ad duodecim ordines Alexander Magnus, ad quindecim Ptolemæus Soter, ad triginta Demetrius Antigoni, ad quadraginta Ptolemæus Philadelphus, ad quinquaginta Ptolemæus Philopater, qui est Triphon cognominatus. Onerariam navem Hippius Tyrius invenit. Lembum Cyrenenses, Cymbam Phœnices, Celocem Rhodii, Circerum Cyprii, Lintres Germani circa Danubium habitantes, Scaphas Illyrii, quæ naviculæ majores sequuntur naves. Remum autem Copæ invenerunt, latitudinem ejus Plateæ, Vela Icarus. Diodorus tamen dicit, *Æolum* velis uti nautas primum docuisse. Malum, id est, arborem navis & antennam Dædalus. Hippagines, hoc est, *ut Festo placet*, navis quibus equi vehuntur, Salaminii, vel Athenienses, Testas longas Thasii, Rostra addidit Piseus, Tyrrheni anchoram, Eupalamius eandem fecit bidentem. Quod inventum, quidam, *auctore Strabone libro septimo* Anacharsidi ascribunt, qui invenit harpagonas, id est, telum in summitate aduncum, quo navigia capiuntur, ab ἀρπαζειν quod est rapere. Adminicula gubernandi Tiphys, sumpto à milvo ave exemplo: hæc enim avis, *teste Plin. libro decimo* videtur artem gubernandi docuisse caudæ flexibus in cælo monstrante natura, quod esset opus in profundo. Classe verò primum depugnasse

Longa navis.

Biremis
&c.

Oneraria
navis.

Harpagones.

gnasse Minoëm, *auctor est Plinio*. Hæc de navigiis dicta satis sint, quæ cum potissimum merces ultrò citroque convehendi causâ reperta sint, eis utique convenire visum est mercaturæ inventores quamprimum subtexere.

CAPUT XVI.

Qui primi Mercaturam invenerint, & de primis Institutoribus.

Mercatura haud equidem parvo mortalibus auxilio est, quando in asportandis mercibus vitæ humanæ necessaria ubiq; locorum suppeditat, multarum quoq; ac maximarum rerum usum experientiamq; homines edocet, ad barbarorum insuper necessitudines regumq; amicitias contrahendas plurimum valere censetur. Quapropter Plin. *in* 33. haud temerè putat commercia victus gratiâ esse inventa: sed ibi, ut opinor, de rerum commerciis loquitur, quæ, ut ipse tradit, Trojanis temporib⁹ in permutandis rebus ad victum necessariis, mortales inter se exercebant, propter quod cum illis tunc haud dubiè multò præclarius agebatur. Posthac autem reperto, sicut idem sentit, aureo nummo, tanta hominibus lucri cupiditas incessit, ut merces asportandi causâ, sese ad omnia pericula, vel, ut ita dicam, ad aleam, veluti etiam hodie fit, exponerēt. Ex quo verissimè Flaccus Horatius de his ait:

*Mercatura
utilitas.*

Lucri cupiditas, Mercatura inventrix.

Impiger extremos mercator currit ad Indos,

Per mare pauperiem fugiens per saxa, per ignes.

De hujusmodi mercatura Cic. quoque *in* 1. *de Offic.* Mercatura autem, inquit si tenuis est, sordida putanda est: si magna & copiosa, multa undique apportans, multisque sine vanitate imperiens, non est admodum vituperanda: etiam si satiata quæstu, vel contenta portius, ut sæpè ex alto in portū, ex ipso portu se in agros possessionesque contulerit videtur jure optimo posse laudari. Mercaturam etiam, *teste Plutarch.* viri præ-

clarissimi exercuerunt, Thales, Solon, Hippocrates, & Plato. Hanc *auctore Plin. lib. 7.* Pœni invenerunt: verum *Diodor. in 6.* Mercurio assignat, id quod Galli quōdam sibi persuasum habuere, qui, *ut Casar ait,* deum maximè Mercurium colebant, cujus plurima erant apud eos simulachra: hunc enim omnium inventorem artium ferebant, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstum pecuniæ mercaturasq; vim maximam habere arbitrabantur. Sed Plinius sibi omninò repugnare videtur, cum in eodem libro dicat emere ac vendere instituisse Liberum patrem, præsertim cum mercatura, quam ait Pœnos invenisse, nil aliud sit, nisi actus quidam emendi vendendiq; merces. Quare ita fortassè intelligendum est, ut Pœni mercaturam à Libero patre institutā primi exercuerint. Cæterum neq; hoc primò Pœnis, aut Mercurio, vel Libero patri assignandum ducimus, quando ex testimonio Josephi *lib. 1. Antiq.* usum vendendi & emendi multo ante apud Hebræos, hoc est, Noë temporibus fuisse constat. Institores verò primi, *teste Herod. in 1.* Lydi fuerunt. Sunt autem institores, non qui egregiè mercaturam exercent, sed qui à mercatoribus emunt, ut deinde emptas merces minutatim vendant de quibus M. Tullius *lib. Offic. 1.* ita sentit: Sordidi etiam, inquit, putantur qui mercantur à mercatorib⁹, quod statim vendant: nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur. His item hodiè vestium linteorumq; venditores dare solent vestimenta circumferenda, ac ipsi ab aliis opificibus mercari, res majusculas ad vendendū: qui idcirco omnes urbis vicos rurisq; ex mercatu, circuire parati sunt, suas pariter merces ac amicorum vendendi causa: unde vulgò circuitores vocamus: & institores, *teste Ulpiano,* dicuntur, quod negotio gerendo instent. At Labeo Jurisconsultus muliones quoq; stabularios tabernarumq; præpositos loco institorū habet. Quanquā sunt institores iidem, atq; mercatores & negotiatores, sed

sed ut isti honesti, sic illi sordidi habentur: quemadmodum Cicero, *sicut supra dixi*, eorum conditionem rectè tenuerat.

CAPUT XVII.

Quis primus instituerit artem Meretriciam, & Bacchanalia sacra: ac qualis pœna Adulterii: aut invenerit Tincturam capillorum, vel usum tondendi, & quando primum Tonsores Romæ.

VEnerem, quam ex spuma maris procreatam princeps apud nos poëtarum, & Ovid. testimonio sunt, impudicam, ad omnesque divulgatam libidines fuisse propalam est, quippe quæ plures ex adulterio filios procreavit: nam ex famoso Martis stupro genuit Harmoniam, de qua Plutarchus *in vita Pelopide* affatim meminit: ex Mercurio Hermaphroditum, ex Jove Cupidinem; ex Anchisa Aeneam; & ex Bute Erycem: quas ob res, amorum gratiarumque, item pulchritudinis & deliciarum & voluptatum omnium, & libidinis atque coitus dea habita est. Hæc autem ne sola impudica virorumque appetens videretur, omnium prima, teste *Lactan. lib. 1.* ut est in historia, quam prisci Sacram appellabant, meretriciam artem instituit, auctorque mulieribus in Cypro insula fuit, uti vulgato corpore quæstum facerent. Ex quo apud Cyprios, teste *Justino libro 18.* mos inolevit, ut virgines ante nuptias statutas dotalem pecuniam quæsituras in quæstum ad litus maris mitterent, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas. Harum ex numero **LXXX.** admodum virgines rapi, & in naves imponi jussit Elisa, cum illac transfiret è Tyro fugiens, ut juvenitus matrimonia, & urbs sobolem haberet. Apud Babylonios etiam consuetudo fuit, ut cum rem de-

Venus impudica ejusque liberi.

Ars meretricia.

Virgines prostitute.

mesticam consumpsissent unusquisque plebejus ob
 victus inopiam filias suas adigeret ad quæstum corpo-
 re faciendum. Item mulieres semel in vita omnibus
 indigenis communes erant : sanè ad templum Vene-
 ris sedebant, nodis corollisque tempora revinctæ, è
 quibus aliæ ad diverticula, quæ aditum externis præ-
 bebant ad mulieres, dum se conferebant, aliæ regre-
 diebantur. Etenim cum semel illic federant, non prius
 domum redire fas erat, quàm hospitum aliquis pecu-
 niam in sinum mulieris jecisset, ac cum ea consuetu-
 dinem habuisset. Mulier acceptam pecuniam ad sacrū
 usum reservabat, hospes verò dans dicebat : Tanti ego
 tibi deam Mylittam imploro: ita Assyrii Venerem vo-
 cant. At pulchriores citò expediebantur, deformio-
 res non item, quas sæpè uno, vel altero anno expecta-
 re oportebat. Ac talis erat lex honoris deæ Veneri ha-
 bendi gratiâ : *auctor Herod. Solu. I.* Sed Bacchanalia sa-
 cra uberrimū apud cunctas ferè gentes libidinis se-
 minarium fuere, quorum, *ut idem testatur Herod.* au-
 ctor fuit Melāpus Amytheonis filius, primusque ad
 Græcos detulit ex Ægypto, ubi ea sacra fieri cœpere:
 foemina. n. statuas cubitales è nervis compactas, qui-
 bus ingens mentula in ventre extrabat, per pagos præ-
 eunte tibia circumferebant, Bacchum canentes. De-
 inde in Parnaso monte Bacchanalia, quæ Græcis Dio-
 nysia dicuntur, alternis annis acta sunt magno cum
 hominū multo mero incalentiū clamore, tum tympa-
 norum crepitu. Haud ita multò post, Græcus quidam
 homo ignobilis ejusmodi sacrorum antistes in Hetru-
 riam venit, docuitq; ritus. Ex Hetruria ea mali labes
 mox Romam penetravit, ubi mirandū in modū mor-
 bi contagione matronarum pudicitiam corrumpit : pri-
 mō sacrariū foeminarū fuit, nec quisquā virorū admit-
 tebatur: tres in anno statutos dies habebāt, quib⁹ inter
 diu baccis initiarentur, sacerdotes inter se matronæ
 creabantur: cum demum Paculla Minia Campana fa-
 cta est sacerdos, hæc omnia tanquam deorum monitu
 immu-

*Bacchana-
lia sacra.*

immutavit, sanè viros & cumprimis filios initiavit,
 nocturnumq; sacrum ex diurno, & pro tribus in anno *Bacchana-*
 diebus, quinos in singulos menses dies initiorū sacros *lia impudi-*
 fecit. Tum promiscuò sacra viri sœminis permisti fa- *ca.*
 cere cœperūt, ubi cum per noctis licentiā quidvis sce-
 lerum, unicuiq; edere liceret, nihil facinoris, nihil fla-
 gitii prætermittebatur: siquidem eò loci stupra pari-
 ter atque cædes redundabant, quādo qui aut ad Vene-
 rem pigriores, aut de decoris minus patientes erat, (nā
 postremò nemo major viginti annis initiabatur) morte
 afficiebantur: nec id multis cognitum, cum nulla
 vox quiritantiū præululatu, tympanorum cymbalo-
 rumque strepitu exaudiri posset, & mortui ex conspe-
 ctu illicò in specus abderentur. Summa religionis erat
 inter eos, viros velut mente captos, corporis jactatio-
 ne fanaticā vaticinari, matronas Baccharum habitu
 criminib. passis cum facibus ardentib. discurrere, & ma-
 ctatos dici à diis raptos. Verum ad extremū tantorum
 scelerum indicio ad Sp. Posthumium Albinum & Q.
 Martium Philippum C o s s delato, religio pestifera
 extincta est, anno Urbis conditæ D L X V I I I. Atqui nō
 est quòd plura veterum probra vitæ repetamus, cum
 nos forsitan magis reprehendendi simus, quando apud
 nos præ Veneris institutis, parum Dei Opt. Max. præ-
 cepta ritè servantur. Moses enim mulierem adulterā *Lex de ad-*
 cum adultero, *ut in Levit. cap. 20. est,* morte multā- *ulteris.*
 dam statuit: apud Romanos & Græcos, adulterium
 crimen etiam capitale fuit: Arabes qui Felicem Ara-
 biam incolūt, virum etiam adulterum capite multā-
 bant. Quin & divus Clemens *Epistolâ suâ primâ* dicit, *Adulterii*
 secundum heresin adulterium omniū gravissimū esse *crimen.*
 peccatū, atq; apud justum judicē majore poenâ lui, &
 tamē joco habet. Quid, quod uxores & viri palā mul-
 tis adulteriis in gnati, eò quod aut ad nullā, aut ad ma-
 jorē poenā quàm culpa sit, vocantur, nihil pensi habent
 sacrosanctum matrimonii foedus violare? Ita apud nos
 man-

mansuetudo puniendi, illecebra est peccandi. Non sola igitur, ut ipsa cupiebat, Venus impudica est: nec tamen prima fuit, siquidē satis constat jam inde ab initio fermē orbis conditi, fuisse mulieres, quæ vulgato corpore quæstum fecerint. Legimus enim in Genes. lib. Judam Jacob filium eò rem habuisse cum Thamar nuru suâ, quod suspicatus esset illam esse meretricem, prout mulier talem se esse vestitu pariter atq; arte simularat. At quantò Venere præstantior Lucretia fuit, quæ non pudicitia omnibus pervulgandæ: sed constanter servandæ unicum edidit exemplum, sibi ipsi mortem consciscens? Hæc tamen nō facilē multas sui similes habet, adeò libido crevit, qua me hercule nihil in vita mortalium turpius fœdusque esse potest, quando hæc nobis cum belluis communis est, & hac unâ tantum humanæ vitæ internoscitur infirmitas.

*Lucretia
pudicitia.*

*Libidinis
decretatio.*

*Mortalita-
tis argumē-
ta.*

Quapropter Mag. Alex. ut testis est Plut. se duab. potissimum reb. mortalitatem intelligere ajebat, Sopore ac Coitu, quas sola naturæ infirmitas páreret. Pythagoras verò rogatus quando concumbendum esset? Tunc, inquit, cum teipso infirmior fieri vis: *auctor Diogenes lib. 8.* Quod nos etsi rectē scimus, nihilomin⁹ tamen mulierum illecebris in libidinem trahimur, veluti canis, ut dicitur, ad vomitum suum revertitur. *De his satis.* Tincturam capillorum, teste Clemente, Medea primum invenit. Usus autem tondendi ab Abātib. fluxisse ferunt: ita enim hujusmodi populi cum naturâ bellicosi forent, expeditius cum hostibus comminus congregiebantur. Testatur utrumque Plutar. in vita Thesei. scribens: Vigebat etiam illis temporibus consuetudo, ut qui ex ephēbis excessissent, delati in Delphos, de comis Deo primitias darent. Accessit igitur in Delphos Theseus, & anteriorem partē capitis arrasit. At Abantes primi hoc tondendi more usi sunt, quem quidem non ab Arabibus, ut quidam existimant didicerunt, nec Mysios imitati, sed quod natura

*Tinctura
capillorū
ejusq; ton-
sura.*

tura bellicosi essent, & propè pugnandi ac præter cæteros manus hostibus conferendi peritiam tenerēt. Et *post paulò* infert: Ne igitur ullas hostibus ad capiendum ansas darent, tondebantur. *Hæc ille.* Ea etiam de re Magnus Alex. suis ducibus imperasse dicitur, ut Macedonum barbas arraderent. Tonsores in Italiam ex Sicilia primum venere, anno post conditam urbem cccclxv. adducente P. Ticinio Menâ, *testis Varro,* ante intonsi fuere. Primus omnium radi quotidie instituit Africanus, sequens Divus Augustus cultris jugiter usus: *auctor Plin. Solū 7. Natur. hist.*

CAPUT XVIII.

Multa cum vetera, tum nova inventa esse, quorum auctores ignorentur.

Quamquam probè scimus, quantum laudis præmiiq; debeat illis, qui olim aliquid suo ingenio, vel ad usum vitæ, vel ad animum excolendū utile, nihil non necessarium excogitarint, eoq; huiuscemodi rerum auctores hoc uno opere omnes cōplecti, ne quempiam suâ laude fraudasse videremur, *Vetustas.* diligentius elaboravi: attamen nobis per vetustatem, quæ, *ut Varro inquit,* multa tollit, pauca non depravat, id præstare minus licuit, quod multis utimur, quæ aut ad suos minimè referuntur auctores, aut omninò ad nullos, utpotè qui non produntur. Quapropter, si scriptores quos sequeremur, nullos planè habuimus, nemini sanè mirum sit, nos quædam silentio præterisse: quando istud admiratione dignius est, ut plurima nova inventa sint, quorum inventores non tradantur, & ex iis quædam nec scripta habeamus, quo nomine vocari possint. Nam quid jucundius reperiri potuit horologio? quo nobis, etsi occultato sole, per tintinnabulum suâ, ut ita videtur, sponte sonans, horæ nuntiatur? Aut quid gratius ipso tintinnabulo, quod alii cāpanam,

*Horologiū
usss.*

Campana.

panam, nonnulli nolam nuncupant, inveniri potuit? quod licet recens inventum non sit, Mosis enim temporibus, *teste Josepho in 3. Antiq.* ejus usus erat, de quo Martialis ait:

Redde pilam, sonat æsthermarum, ludere pergis?

Virgine sis sola lotus abire domum?

**Pyxis nau-
tica.**

utriusq; tamen pariter auctor latet. Sed & aliud meo iudicio admirabilius fuit, invenire pyxidem illam, qua nautæ admodum peritissimè navigationem moderā-
tur: quis tamē eam repererit, omnino in aperto nō est.

Bombarda.

Adde præterea illud tormentū æneum, quod bombardam vocant, omni admiratione execrationeq; dignū, ad perniciem hominum excogitatum, quod haud adduci possum, ut humanum ingenium invenisse credā, sed me hercule potius malum quempiam dæmonem mortalibus monstrasse pyro, ut inter se non modo armis, verū etiam fulminibus (est enim, ut alio loco diximus, quā similitimum fulminis) pugnarent, cujus auctor Perilli exemplo, sicut opinor, monitus, non temerè nomē suū occultavit in se, uti merebatur, primū hujusmodi tormentū experiri cogeretur. Perillus enim, *teste Plin. libro 34.* vir Atheniensis, ut Phalaridi Agrigentini tyranno post hominum memoriam crudelissimo placeret, ex ære taurum artificiosissimū fabricavit. cui januam in latere posuit, ut cum reus inclusus subjectis ignibus torqueretur, mugitū, non hominis vocem videretur emittere: pro quo opere cum à tyranno pretiū postulasset, in illo ipse includi omnium primus à Phalaride iussus suppositis ignibus, artificii sui verum experimentum præbuit: de quō Ovid. *in 1. de arte amandi* ita cecinit,

Et Phalaris tauro violenti membra Perilli

Torrui, infelix imbuuit auctor opus.

Iustus uterque fuit: neque enim lex æquior ulla est,

Quam necis artifices arte perire sua.

Est & illud novū inventum, in quo uterq; pes utrinque
ejus

ejus quiescit, qui equo insidet, nam ut in marmoreis
 statuis Romæ conspicitur, antiqui non utebantur, nec
 quo nomine appelletur, apud auctores legitur: vulgò
 stassa nominatur, quod in eo pedes commodè stent.
 Sunt & hujusmodi plurima, sed illa imprimis incita-
 menta gula, quæ hodiè tam diversi generis ex saccha-
 ro fiunt: vel etjam pars maxima armaturæ quæ cum
 suis vocabulis haud aptè explicari queant, nihil est
 quod proferam. Est vel novitium illud inventū laneū
 tegmē capitis, quod biretrū vocant: veteres n. omninò
 caput nō velabant, sicuti testantur numismata, vel ipsæ
 statux, quæ ut Romæ vidimus, apertū caput habent,
 præsertim cum propalam sit, nōs patrio more eo fingi
 vestitu, quo prorsus utimur. Sed hoc omninò C. Cæsa-
 ris exemplo significantius comprobatur: is enim, *au-*
ctore Tranquillo, cum caluitii deformitatem iniquissi-
 mē ferret, obrectatorū sæpè jocis propositam, defici-
 entem capillū revocare à vertice consuevit, ut illam
 obtegeret. Quod quidē quis nō videt, ab eo fieri absur-
 dum fuisse, si more patrio, comodus decētiusq; caput,
 hoc est, dehonestamentū illud calvitii obnubere po-
 tuisset? Ex quo apparet, recens esse inventum hoc o-
 perimentū capitis, quo nunc passim utimur, auctor ta-
 men ignoratur. Et sic hujusmodi sexcenta sunt, quorū
 juxta auctores non produntur. Acutius est etiam inve-
 nisse, & multò utilius, qua ratione frumentum ad de-
 currentis aquæ impetū molere possemus, quamvis nō
 utiq; recens sit, tamē apud idoneos auctores suo nomi-
 ne caret, vulgus molendinū vocat. Multa insuper no-
 vissimis temporib⁹ instrumenta musica inventa sunt,
 quorū auctores jam in oblivionē venerunt: ex quibus
 propter suavitatem concentus, omni admiratione
 & laude digna sunt illa, quæ organa nuncupant, val-
 dē quidem ab illis dissimilia, quæ David Judæorū Rex,
 ut in *hujus operis volumine memoravim⁹*, fecerat, qui-
 bus Levitę sacros hymnos cōcinerēt, sicut nos his pari-
 ter

*Stapedes.**Dulciaria.**Biretrum.**Cæsar cal-
vus.**Molendinū**Organa
musicalia.*

*Monochor-
dia, Clavici-
ymbala.*

*Candela ex
sevo.*

Caliga.

ter canimus. Item alia id genus sunt quæ monochor-
dia, clavicymbala, varietque nominantur: eorum tamē
æque inventores magno quidem suæ gloriæ damno,
in nocte densissima delitescunt. Non proditur itidem,
quis primus fecerit candelam ex sevo, rem etsi sordi-
dam, attamen apprimē utilem: neque is qui primum
aves ad venandum domuerit, quod similiter recens
inventum est. Nec memoriæ proditum est, quis annu-
los primò repererit, quib. apud Romanos, ut demon-
stravimus, magnus honos accessit. Sed quid miramur
ejusmodi rerum admodum tenuicularum inventores,
diuturnitatem temporis obliterasse, cum imprimen-
darum literarum artis nuper divino quodam ingenio
excogitata, ipse auctor propemodum in tenebris ja-
ceret? nos tamē pro virili parte operam impendimus,
quemadmodum alibi appositè ostendimus, ut ab omni
oblivionis injuriâ vindicaretur. Est vel memoriâ
nostrâ crurum tegumentū tam commodissimē quàm
decentissimē confectum, quod nos caligas dicimus:
etsi caliga calceamenti genus fuerat apud veteres: ast
auctor tam necessarii vestitus tamq; honesti, jamjam
in occulto latet. Extant plures præterea artes, quæ in-
tra suum initium tanquam humile cum minimē ste-
terint, deindē ab insequentibus auctæ, neutiquam ad
suos priores auctores, sed ad eos à quibus incrementū
acceperint, perperam, ut in plerisque locis hujus ope-
ris docuimus, referuntur. Quare proinde si vetera
quædam inventa aut nova minus attigimus, id profe-
ctò in causa fuit, quod maluerim paucis verbis
certa tradere, quàm multis incer-
ta persequi.

LIBRI TERTII
F I N I S.

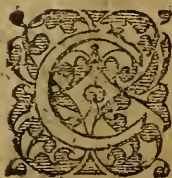
POLY-

POLYDORI VERGILII URBINATIS IN QUINQUE LI-

BROS DE INITIIS INSTITUTORUM

rei Christianæ, ad Joannem Matthæum

Vergilium fratrem, proœmium.

Christus Servator noster, qui, quem admodum ipse testatur, ad nos mortales venerat, haud legis rescindenda, sed atque adeo confirmanda causa, jam inde à principio omnia pura, nuda, aperta que reddidit, quæ antea Judæi umbram ipsius legis secuti suffecerant, colorarant, fuscâq; fecerant, & denique quicquid isti laxarant, ac quo minus pietatis plusque ceremoniarum introduxerant, ille astrinxit, atque plus pietatis, minusque ceremoniarum esse voluit. Quod Esaias fore prædixerat, inclamans: Quò mihi multitudinem victimarum vestrarum? dicit Dominus. Cæterum deinceps sylva hæc Judaicarum ceremoniarum sic paulatim agrum Dominicum occupavit, ut periculum sit, ne aliquando ipse Dominus illud agricolis crimini det, ab eisque petat. Quis enim quæsit hæc de manibus vestris? Verum ut non parum multa à Judæis, ita non modica ab aliis gentibus instituta, aut casu, ratione ve accepta, tam in frequentem usum & consuetudinem venerit, ut pro nostris habeantur. Quod equidem fecit, ut putarim me operæ pretium facturum, si origines ejusmodi rerum omnium quæ ad religionem

pertinerent, proderem, quo luculentius constaret,
 quas Servator, quas Apostoli, quas deinde Epi-
 scopi, quasve alii introduxissent. Et id, amanti-
 me frater, tuo presertim rogatu, mihi officium præ-
 standum duxi, ut dum tu, qui Græcis pariter atque
 Latinis literis es longè eruditissimus, Patavii, quo
 nuper à senatu Veneto Philosophiæ docendæ causâ
 accitus es, negotiaris ne ipse otiarer, Itaq; oēs nostræ
 religionis ritus, eorumq; initia, quinq; libris expo-
 sui, etsi nescio quàm benè, tamen accuratè, quos
 ad tres illos de Rerum Inventoribus libellos ab hinc
 XVIII. annos, à me & etate & fortasse doctrinâ
 tyrone compositos adjuaxi, demonstravique Patres
 olim in bona illorum parte recipienda, piè ac cum
 causâ fecisse, quippe qui gentes etiâ barbaras ad
 veræ pietatis cultum ducere aventes, arbitrati
 sunt humanitatis condimentis tractandas, cum
 earum instituta haud prorsus horruerint, nec su-
 stulerint, sed meliora fecerint, quo ne ullum reli-
 gioni periculum crearetur, si vel minus admisissent,
 minusve mutassent, quemadmodum locis perap-
 positis commodum demonstravimus. Atque isto
 ipso labore quem religionis causâ non invitus
 suscepi, Deum Opt. Max. nobis pro-
 pitium reddidisse confido. Vale,
 Nonis Decemb. Londini,
 M. D. XVIII.

POLYDORI VERGI-
 LII URBINATIS DE IN-
 VENTORIBUS RERUM
 LIBER QUARTUS.
 CAPUT I.

De principio Ecclesiæ Christianæque religionis.

 Ux ab orbe condito, ad nostram usq; ætatē
 quisque ad usum humanæ vitæ necessaria
 primus invenerit, tribus superiorib! libris
 explicavimus: dehinc verò de principio
 Ecclesiæ Dei ac institutis, & eorum initiis Christianæ
 religionis agetur, quæ sola est, quæ possit hominem
 facere ac servare beatum. Ecclesia, vox Græca, apud
 nos significat congregationem, cœtum, concilium,
 multitudinem, concionem, & ut plurimum accipitur
 pro hominum congregatione credentium uni vero
 Deo, quos vocant fideles; ac eo pacto Apostolus *Epist.*
ad Ephesios cap. 5. appellat Christum Ecclesiæ caput.
 At vulgus omne, Ecclesiam vocitat cunctorum sacer-
 dotum ordinem, singulaq; templa Deo atq; divis ejus
 dicata. Hæc igitur Ecclesia hominum Deo vero cre-
 dentium, ac summo cultu eundem sancte q; veneran-
 tium esse cœpit jam inde à primordio Mundi creati,
 cum Adam ac ejus filii Cain & Abel Deum colore cœ-
 perunt. juvenes. n. statim Deo sua obtulere dona, *ve-*
lut lib. Genes. extat. Deinde crescente hominū gene-
 re, Ecclesia magis fuit celebris, usq; ad Noë tempora,
 cum exigua admodū facta, ex familia tantū ipsius Noë
 cōstitit: postea penē extincta est, sed paulo post per A-
 brahā & ejus familiā restituta in suo tandiu stetit me-
 diocri statu, donec cœperit majorē in modū florere p
 Mosen, q eā mādatis divinis, legib⁹ cœremoniisq; adau-
 xit, stabilivit, ornavit. Postremo eam ipsam Ecclesiam

*Ecclesia
 vox.*

*Ecclesia
 primitiva.*

*Ecclesia in-
 crementata.*

populo Hebræo per suos impios reges & imprimis Achaz ad idololatriam impulsio, *uti est lib. Paralip. 2.* jamjam cadentem Prophetæ eatenus sustentarunt, quoad præstò ei fuit Christus: de cujus adventu causaque adveniendi dicturis, aliquanto altius rursus nobis exordiendum est, prodito jam Ecclesiæ Dei ortu.

Hebræi Judæi appellati.

Hebræi itaq; ab Heber, à quo Abraham originē duxit, *authore Eusebio de Evangel. preparat. lib. 7.* dicti, qui post Mosen, *teste Lactantio lib. divin. inst. 4.* à Juda, qui illorum fuit dux contra Chananæum, Judæi appellati sunt, ante multa secula, quàm esset Moses, absque lege aliqua scripta, piè sanctèque vixerunt, utpote qui naturali quadam ratione, ac mentis acumine, magnitudineque animi, veritatem veramq; pietatē consecuti essent. Quorum Principes fuerunt, Enos, qui primus

Principes Ecclesiæ.

sicuti supra ostendimus, nomen Domini Dei invocavit, Enoch, Noë, item post istius tempora, Abraham, Isaac,

Israëlitæ.

& Jacob, qui quod Deum vidisset Israël est ab ipso Deo appellatus & ab eo Hebræi Israëlita nuncupati. Ab hoc

Job.

12. tribus Judæorū profectæ sunt, singulæ à singulis ejus filiis denominatæ. Præter hos Job qui etsi homo alienigena, (erat enim è terra Hus, in Arabiæ Idumææque finibus sita) pietate tamen & innocentia Hebræis comparandus est. Sed Joseph Israëlitis filius in primis vitæ castimonia excelluit. Iis igitur ob justitiam com-

Ecclesiæ corrupta.

missa sunt, *ut Apost. Paulus ait,* eloquia Dei. Verum nō diuturna fuit ingente integritas: nam posteaquā famem declinaturi primū Abraham, deinde Israëlēm secuti in Ægyptum migravere, sensim ex pestilenti illius populi comērcio patriæ pietatis obliti, ad eò sese maleficæ superstitioni addicere, & dæmonibus servire cœperunt, ut nihil ab ipsis Ægyptiis, nihil ferè à reliqs gentibus, quæ olim ab eis *prout alibi appositè demonstravim⁹* ortū habuerant religione differrent. Deus tamen misertus post annuum c c v. *ut Joseph placet,* quā Israël cum filiis in Ægyptum venerat, & quàm Abra-

ham

ham in eam terram accesserat c c c cxxx. duce Mose, per quem illis deinde lex data est, eos eduxit liberavitque servitute, qua ab Ægyptiis premebantur. Pro iis divinis beneficiis honorem Deo non habuerunt, sed depulsâ jam servitute in luxuriam delapsi, ad prophanos Ægyptiorum ritus animum adjuaxerunt, atque deinceps nunquam peccare cessarunt, veluti cæteræ gentes factitabant. Quocirca summus Deus ac parens omnium cum videret malitiam & falsorum deorum cultus orbem terræ occupasse, ac jam nomen suum ex hominum memoria penè sublatum, appropinquante jam termino, quo religionem suam transferre voluisset ad novos cultores, secundum illud David oraculū, Populus quem non cognovi, serviet mihi: misit in mundum unigenitum filium suum nuntium & doctorem ad erudiendos mortales præceptis justitiæ suæ. Nam scire licet, Adam qui noster primus parens fuit, fecisse contra quàm Deus mandaverat, ac ob id incidisse in pœnam ab ipso Deo constitutam amisisseque donum Justitiæ Originalis, & illud Peccatum cum pœna in omnem posteritatem perpetuatum, atque per Peccatū Mortem subjisse. Deus igitur misericors volens homines, quos creasset, haud perditos, quippe qui seipsum ita delictis inquinatos liberare non poterant, tandem misit Jesum Christum, inquam, filium suum, qui per sanguinem suum ipsius, redimeret nos, Deumque patrem placaret, & idem pater sibi genus humanum reconciliaret, quando idē Deus, *ut ait Paulus ad Corinth.* Epistol. 2. cap. 5. erat in Christo, quem propterea voluit mortali carne indui, & in crucem tolli & morte mactari, qui, ut viva lex, nomen ac templum novum conderet, pium cultum verumque per omnem terrā verbo & exemplo doceret. Sed tamen quo certū esset à Deo missum, oportuit illum nō ita nasci, sicut nascitur homo ex utroque mortali genitus, qui ut cœlestis appareret, crearetur sine opera genitoris & tunc con-

Adæ lapsus

Messia adventus.

Nativitas Christi.

*Passio
Christi.*

ciliator inter Deum & homines, ad immortalitatem duceret ipsos homines, & sicuti homo præcepta suis factis approbando cæteros parendi necessitate constringeret. Idcirco voluit morti & afflictionibus cunctis esse expositus, ut ea tolerando uti bonus doctor, doceret, illa quoq; posse perferri à quocunq; mortali homine, qui non ut humanus corpori serviret, sed ut *quemadmodum Origènes ex Apostoli sententia super Genesin pulcherrimè admonet*, exercens bona animi, cuiusmodi sunt voluptatū fuga, doloris atq; mortis contemptus, cœlestis effectus, imaginem cœlestis Dei acciperet. Venit ergò ad nos similiter divinus ac humanus Doctor, id est, perfectus Deus, perfectus homo, qui Verbum Dei, qui cū patre semper, & pater cū eo est unus Deus. Ille tanquam sol, hic tanquam radius ex sole porrectus: ille quasi fons, hic rivus, quia æque una utriq; mens, unus spiritus una substantia est, sicut solis lumen in radio, & aqua fontis in rivo. Sed quomodo ad nos venerit, & Verbū caro, veluti Evangelista Joannes ait, factū sit, audiamus Lucā ita intonantē: Misus est angelus Gabriel à Deo in civitatem Galileæ, cui nomen Nazareth, ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, & nomen virginis Maria. Et ingressus angelus ad eam dixit: Ave gratiā plena, Dominus tecum. Benedicta tu inter mulieres. *Et parum infra:* Ecce concipies in utero, & paries filiū, & vocabis nomen ejus Jesum. Is erit magnus & filius Altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, & regnabit in domo Jacob in eternū, &c. Dixit, David patris ejus, quoniam tam Joseph qui putabatur ejus pater, quam Maria virgo ex regia stirpe David orta erat, sicuti ex genealogia utriusq; aperte liquet: quando Joachim, qui ex Anna uxore hanc puellam genuerat, suum pariter genus ad David referebat. Dum igitur pax in terra post hominum memoriam summa erat, dum Augustus Cæsar universo orbi

*Adventus
Christi.*

*Christus fi-
lius David.*

*Pax Uni-
versæ.*

impe-

imperabat, dum edicto ipsius Cæsaris, Judæi, ut in aliis quoq; gentibus fiebat, à Cyrino qui Syriæ præerat, vocantur, ut tributim dent nomina, dum deniq; Joseph ex Galilæa profectus cum conjugè, ut in tribu Judæ cum suis profiteretur, in Bethleem oppido Judææ morabatur, quæ terrarum ferè media est, contigit ut virgo, quæ divini spiritus haustu conceperat, filium pareret, sine ullo uteri accepto incommodo, quod partus divinus esset, de quo jam multo antea veteres cecinerant Prophetæ, Esaias: Ecce virgo concipiet, & pariet filium. Et rursus: Egredietur virga de radice Jesse. Fuit Jesse David regis pater qui & Isai dictus est, *Velut in extremo decimo capite libri primi Paralipomenon legitur.* Extiterunt & alibi argumenta quædam mysterii hujus. Romæ regione transtyberina oleum ut Eusebius scribit, per idè temporis terrâ erupit, perq; integrum diem perpetuè manavit fluvio. Item Orosius tradit Augustum eodem die vetuisse edicto, se Dominum appellari, manifesto præfagio majoris dominatus, qui tum in terris ortus esset. Fuit hic annus, in què ille sacratissimus incidit partus, alter & quadragesim^{us} imperii Augusti principis, mūdane verò originis xcix. supra centesimum ac quinquies millesimum. Octavo deinde die, puer ad templū delatus patrio more circumciditur: non enim venerat ut legem abrogaret, sed ut consummaret: vocaturq; Jesus, quod idem Hebraicè significat atque Servator. Haud ita multo post colitur à Magis, pretiosisq; muneribus donatur. Magos Persæ sapientes vocant, & Chaldei quos Græci Philosophos. Deinde matris secuta est purgatio, ut magis lex servaretur, quàm quod lustratione aliqua opus esset, unde omnis labes abfuerat. Tulit virgo secum puerum ad templū, què Simeon vir just^{us} miro persusus gaudio cupidissimè cõplectitur, ac regē, & servatorem suū prophetico spiritu proficitur. Unde Christ^{us} ex mystico christomate dictus, quod certo argumento potestatis & regni

*Christi nati-
vitas.*

*Annus nati-
vitat-
is
Christi.*

Jesus.

Magi.

*Christus un-
de dicitur.*

Messias.

unctus est. Christus etiam dicitur unctus, quem Hebræi Messiam vocant. Sic Jesus, id est, Servator, & Christus, hoc est, rex dictus est. Anna itidem prophetica mulier Jesum Christum vidit, & agnovit. Herodes vero audito nomine novi regis cum perdendum statuit.

Nazaræus.

Quo cognito Ioseph divinitus ante monitus in Aegyptum cum puero & matre aufugit, ubi septem fuit annos. Interim Herodes oraculi nescius, omnes pueros qui tunc in Bethleem erant, occidit, qui propter id scelus tabo & sacro igne correptus, cruciabiliter vitam amisit. Tum Ioseph iterum per quietem monitus in patriam rediit, & cum audisset Archelaum regnare in Judæa, loco Herodis patris, in Galilæam divertit, & Nazareth oppidum incoluit: unde puer Nazaræus est appellatus. Secundum hæc cum jam puer 12. esset annos natus, Hierosolymā cum parentibus de more ad diem festum agendum proficiscitur, ibiq; in templo cœpit cum doctoribus, cum percontando tunc respondendo, supra ætatem disputare; mox parentes domum secutus, usque ad 30. vitæ annum contentus mansit gratiā Dei & virtute, quæ in eo maxima erat. Tum demum

Baptismus Christi.

Christianæ rei fundamentum jacturus, & suum negotium propter quod venerat, gesturus, tinctus est à Joanne propheta in Jordane flumine, ut eā aqua spiritali, peccata non sua, quæ utique non habebat, sed carnis quam gerebat, aboleret & quemadmodum Judæi susceptā circumcissione, sic etiam gentes per baptismum, id est, salutaris roris perfusionem servarentur. Delegit apostolos 12, & discipulos 70. quibus deinde mandaret concionandi munus, seu is delectus paulò post quam prædicationē inchoaverat, ab eo habitus est, quod parvi refert. Cœpit docere homines unū esse Deū, & illū solū coli oportere, quod diligentibus se hæreditatem cœlestē donaret, quo sic eorū mētes à stultitia qua tenebantur, ad sapientiam, ab iniquitate ad justitiam reduceret; item debere omnium maximè mutuam chari-

tatem.

*Discipuli Christi.**Doctrina Christi.*

ratem habere, ac cætera præcepta Dei sincerâ mente
servare; se verò non Deum, sed nuntium Dei profite-
batur, qui non suum, sed patris honorem quæreret: in-
dè maxima simul miracula edere cœpit, non præstigiis
magicis, quæ nihil veri ostentant, sed vi ac potestate cœ-
lesti, quæ jam pridem prophetis nuntiantibus canebā-
tur: sic viam ostendebat olympo. Quo fiebat, ut popu-
lus ex tota Syria ad eum ob ejus justitiam, vel ob hu-
jusmodi miracula conflueret, & præcepta ejus audiret,
ac à Deo missum, Deiq; filium crederet. Docuit præ-
terea modum orandi atq; sacrificandi, ut nihil omitte-
ret quod ad veram religionem faceret, in qua demum
cuncti mortales acquiescerēt. Hæc sunt facta Jesu Chri-
sti præceptoris nostri, quæ miraculis constant: hæc ejus
doctrina, quæ continetur decretis, quæ ipse Evangelium,
hoc est, bonum nuntium appellavit. Cæterum quo ma-
gis hæc à pluribus recipiebantur hoc actiões invidiae
stimuli exagitabant Judeorum primores & sacerdotes
vociferantes, legem Dei ob hanc novam superstitionē
(sic enim Evangelium vocitabant) violatum desertum-
que iri, qui usq; eo irâ obcæcati sunt, ut omnium pro-
phetarum oraculorum immemores, non prius machi-
nari cessaverint, quam ipsum Christum in crucem sus-
tulerint, quo sic per ejus mortem, veteris instrumenti
mysterium aperiretur, intelligereturq;: ac novum in-
strumentum, quod ab eo est compositum, veteris fie-
ret perfectio, quia ille in utroq; testator est. Sed frustra
opponuntur divinæ voluntati humana consilia: nam
Christus post tertium diem, quàm passus fuerat, resur-
rexit, obtulitq; gloriosum corpus suis discipulis con-
spiciendum, qui fuit annus principatus Tiberii Cæsaris
decimus octavus. Illis per hæc confirmatis, quos jussit
Spiritus Sanctum expectare, qui ad eorum mentes in-
struendas esset è cœlo mox paulò venturus post qua-
dragessimam diem quàm resurrexerat, & videntibus
ad patrem ascendit post annum trigessimum tertium,

Miracula.

*Christi ho-
stes & per-
secutores.*

Resurrectio.

*Spiritus
sancti mis-
sio.*

*Ministerii
Ecclesiastici
institutio.*

ac menses tres, quàm ad humani generis instaurationē in terram descenderat. Verùm priusquàm in cœlum rediret, potestatem dedit Apostolis, qua rempublicam Christianam conderent, dicens, *uti testis est Matthæus Evangelista*: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra: Euntēs ergò docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filii, & spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcunq; mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usq; ad consummationem seculi. Et *secundum Marcum*, illud ipsum repetens: Ite in mundum universum & prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur. Joannes verò Evangelista nihil diversum commemorat, cum inquit: Venit Jesus, & stetit in medio, & dicit eis: Pax vobis, Et cum hæc dixisset, ostendit eis manus & latus suum. Gavisi sunt ergo discipuli, viso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis: sicut misit me pater, & ego mitto vos. Et cum dixisset flavit in eos & dixit eis: Accipite spiritum sanctum: quorumcunq; remiseritis peccata, remittentur eis, & quorumcunq; retinueritis, retenta sunt, &c. Et hanc Christus æquam omnibus Apostolis auctoritatem fecit, postquam spiritum dederat, ut qui eâ deinceps uterentur scirent, oportere se retinere etiam spiritum. Deinde Christus in cœlum se contulit, qui post decimum diem quam ascenderat spiritum sanctum ad Apostolorum mentes divinitus illustrandas misit, qui Hierosolymis unâ erant, & paracletum expectabant: quo repente afflati, cœperunt loqui aliis linguis prout spiritus dabat ut loquerentur. Atq; ipsum Christianæ religionis principium tale fuit, taleque fundamentum quod Servator noster jecit, & denique tali frumenti granum, quod ille solo condidit. Sed age jam dicamus, ut illud enatum sit, quasve paulatim protulerit opes.

*Ascensio
Christi in
cœlum.*

CAPUT II.

*De Christianæ Reipublicæ origine, ejusque miro à
primoincremento, ac Apostolorum Petri
& Pauli martyrio.*

Apostoli spiritu supernè accepto, ut valido muni-
ti præsidio, nihil formidantes, audacter incipiunt
Christum Hierosolymis prædicare, ubi ille pau-
lò ante datus fuerat neci. Sed Petrus in primis Judæos
tanti parricidii intrepidè coarguit, hortaturq; ut eos
pœniteat, ac veram religionem quam primum comple-
ctantur. Ea concio ita movit, ut tria millia sexus urri-
usq; eodem die baptizata sint. Confirmat Petrus sta-
tim animos istorum miraculo, qui in aditu templi, ad
Speciosam portam, claudum ex utero matris, J E S U
Nazareni nomine in pedes erexit. Quo viso, totus po-
pulus ad Petrum & Joannem, qui aderat, cucurrit, &
ille rursus concionatur. Post hæc à principibus Judæo-
rum interrogatus: Qua arte id miraculum edidisset?
aperit illud nomine J E S U Christi gestum, quem illi
iniquè crucifixissent. Ad hæc indignari principes ju-
bent, ut ne id nomen amplius apud populum divul-
gent: quibus Petrus & Joannes respondent, se non pos-
se quæ de J E S U vidissent, non loqui: qui cum perseve-
rarent in ea prædicatione, unà cum aliis Apostolis in-
custodiam conjiciuntur: sed statim noctu apertis divi-
nitus portis, in templum se conferunt, ibiq; docent. Tū
iterum à principibus prohibiti, ne concionarentur a-
pud populū, respōdit Petrus sic: Obœdire oportet Deo
magis, quàm hominibus. Quare principes indignati,
cum non auderent in Apostolos sævire, veriti si id ten-
tarent, ne in plebe tumultus fieret, Stephanum unū ex
septē diaconis, lapidibus confectum interemerunt, cu-
jus cades nihil minuit piorū alacritatē, cum audissent
illum dicentem, Ecce video cœlos apertos, & Filium

Petri concio.

*Stephanus
lapidibus
necatus.*

homi-

*Ecclesia
communis.*

Philippus.

*Pauli con-
versio.*

*Candaces
Eunuchus.*

*Abissino-
rum regis
legatus.*

hominis stantem à dextris Dei. Interea conveniebat multitudo vicinarum civitatum Hierosol. ad eos affe-
rentes ægrotos, & vexatos à spiritibus immundis, qui
sanabantur omnes. Per hæc crescebat cœtus Christia-
norum, quib. erat cor unum & anima una, atq; omnia
communia. Apostoli autem communiter vivebant, &
quod illis piè offerebatur (offerebantur autem ad illo-
rum pedes à credentibus pretia agrorum) id extra na-
turæ usum, pauperibus erogabant. Philippus inter hæc,
 unus ex septem diaconis, Samaritanos ad religionem
trahit. Simonem magum baptizat. Cucurrit illuc Pe-
trus cum Joanne, qui eam gentem corroboraret: Pau-
lus non multò post nominis Christiani acerrimus ho-
stis, in piorum cœtum ope divina ducitur. Sed ut illud
David carmen eventis probaretur: In omnem terram
exivit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba il-
lorum: haud multò post ejusdem Philippi operâ, Evā-
gelicus sermo usq; etiam ad Æthiopes penetravit. Phi-
lippus porrò postquā Samaritanos vera religione im-
buerat, cum Dei monitu Gazam pergeret, quemadmo-
dum in Apostolorum actis extat, Eunuchum Canda-
ces reginæ Æthiopum præfectum baptizavit: & Eunu-
chus deinde reginam ipsam, cum tota familia, bonaq;
populi parte, sic, ut Christiana religio in gente semper
viguerit. Sanè memoriâ nostrâ cum Clemens VII.
Rom. pontifex. & Carolus V. Imperator Bononiâ ne-
gotii causâ convenissent, accidit ut Franciscus Alvarez
legatus David vulgò Prætogiam dicti, regis Abissinorū
Æthiopum, qui mediterraneam Africę partem tenent,
eò, Joānis Lusitaniæ regis oratore duce, accesserit, atq;
in senatu sui regis nomine, promissum fidei obedi-
entiaq; Clementi fecerit, anno salutis MDXXXIII. men-
se Februario. Ad rem revertor. Petrus oraculo admo-
nitus Joppe, ubi Tabitham vita privatam à morte su-
scitavit, Cæsaream proficiscitur, ibiq; Cornelium Cen-
turiōem cum tota ejus familia, primum ex gentibus
exter-

externis, sacri roris unda eluit. At Paulo id in primis negotium inter gentes deinde datum est. Dum hæc alibi fiunt: Antiochiæ interim prædicatione discipulorū, qui post eadem Stephani Hierosolymis factam auferant, multus numerus credentium adjunxit se ad Christum, ita ut illi primum eò loci cognominarentur Christiani. Felix Antiochena civitas, quæ prima omnium causa est Christianum proferre nomen, atq; nascentis Evangelii celebrare gloriam, nostræ hæc demum religionis origo est, quæ vitiorum omnium expultrix, Deo nos conciliat, & vinculo connectit arctissimo, cujus auctor non Saturnus, aut Jupiter, sed verus Deus, rerū omnium origo. Accepit sensim suum deinde incrementum respublica Christiana: nam Apostoli partiti inter se provincias, Thomas Parthos sortitus, Matthæus Æthiopiam, citeriorem Indiam Bartholomæus, Andreas Scythiam, Joannes Asiam: Petro Galatia, Pontus, Bithynia, & Cappadocia obtigit. Erat Petrus Galilæus ex Bethsaide urbe, Joannis filius, & Andreæ Apostoli frater, qui septem inde annos Antiochiæ Episcopus Tiberio principe fuit. Quo tempore Jacobus junior Hierosolymitanæ diocesi præerat, & is Christi frater dictus, quod ortus, esset ex sorore virginis: & Apostolus, non quod de numero duodecim fuerit, sed quia, teste Hierony. in commentariis in epist. Pauli ad Galatas, viderat Christum, & postea prædicarat: quando omnes, qui eo pacto de Christo prædicavissent, Apostoli nuncupati sunt: item sanctus, qui, ut Egesip. ait, nullum novit aut vini aut carnis usum, intonsus, unguenti & balnei expers, & cui ob assiduum orandi usum, genua in camelorum speciem occaluisse, quem demū Judæi è pinaculo templi præcipitatum, quod Christum prædicasset, fullonum fuste mactarunt. Petrus verò pluribus in Asia civitatibus novo religionis ritu institutis, & in iis Antiochena, ad majora inde rerum initia Romam anno Claudii Cæsaris secundo, proficiscitur, docensq; Evan-

Christianorum nomen.

Ecclesia Christiana incrementum.

Jacobus junior sanctus.

Petrus Roma docet.

*Maria in
cælum as-
sumpta.*

*Paulus
Romam
ductus.*

*Martyrium
Petri &
Pauli.*

vangelium sacri pontificatus fundamentum jacet, cu-
jus plures inde annos custos fuit. Atq; ita Respub. Chri-
stiana passim augebatur. cum Maria virgo Mater Chri-
sti in cælum assumpta est qui fuit annus *v l i . & x l .*
humanæ salutis. Ducitur haud multò post Romam
Paulus, qui à Judæis ad supplicium petitus, Cæsarem,
ut Romanus civis appellaverat. Is etiam ad rem Chri-
stianam propagandam mirè intentus, utcumque in cu-
stodia potuit salubriter docere, non prius destitit, quā
jussu Neronis, eodem die capite obtruncatus, quo &
Petrus pedibus in sublime elatis, cruci affixus est. Sic
ambo jactis jam validis religionis fundamentis sunt
martyrii coronam adepti: quod verum esse testatur
Tertullia, auctor antiquissimus, qui florere cepit an-
no post Christum *cl x .* Is itaq; *lib. 4. adversus Marcio-
nem* scribit: Videamus quòd lac à Paulo Corinthi
hausserint, ad quam regulam Galatæ sint recorrecti,
quid legant Philippenses, Thessalonicenses, Ephesii, quid
etiam Romani de proximo sonent, quibus Evangelium
& Petrus & Paulus sanguine quoq; suo signatum reli-
querunt. Et *lib. de præscriptionibus hæreticorum* ait,
Clementem à Petro initiatum, quò nemo homo pos-
sit ambigere eos Apostolos apud Romanos auctores
religionis fuisse. Ac ista est origo reipublicæ Christia-
næ, quæ etiam græcè Ecclesia dicitur, quæ Christi Ser-
vatoris nostri documentis præceptisque instituta est,
atque per mortem ejusdem & resurrectionem funda-
ta, munita, conservata, sed Apostolorum operâ mirifi-
cè aucta: cujus qui civis non est, jam ille amisit omni
benefaciendi facultate, sese totâ juxta errare viâ, ac
perditum ire certo sciat.

C A P U T I I I .

*Quando primum Circumcisio instituta, ac de ejus
duplici genere, & quàm grave visum sit e-
jus rei præscriptum.*

Nos

NOs, sicut Origenes super Genesin scienter differit, ut incorporeum esse Deum, & omnipotentem, & invisibilem profiteamur, ita eum curare moralia, & nihil absq; ejus providentia geri, neq; in cœlo, neq; in terris, confitemur. Secundum hoc itaq; quod provisorum omnium dicimus Deum, consequens est, ut quid velit, vel quid hominibus expediat, indicet. Sed quomodo id fiat, Plato in magna epistola perspicuè docet, scribens: Deus fabilis nullo modo est, sed ex multa inhæssione hærentiaq; ut ita dixerim, circa rem ipsam, & vitæ integritatem, repentè quasi ab igne accensum lumen animo innascitur, quod seipsum alit. Ita innuit Deum intellectu percipi, quod Propheta multo ante protulit, dicens: Signatum est super nos lumen vulcus tui Domine, dedisti lætitiā in corde meo. Et rursus: Et in lumine tuo videbimus lumen. Sic igitur Deus dicitur esse locutus, cum nobis nota fiunt oraculo ea, quæ ejus sunt voluntatis indicia. Ad hunc modum Abraham inquit: Ego sum, ecce Testamentum meum tecum, & eris pater multitudinis gentium. Et hæc post addidit: Circumcidetur omne masculinum vestrum, & circumcidetur caro præputii vestri, ut sit in signum fœderis inter me & vos, infans octo dierum circumcidetur in vobis. Abraham credidit Deo, uti solebat, quia illi attributum est ad justitiam & statim ipsa die, 99. natus annos, se & Ismaëlem filium ex Agar ancilla susceptum, 13. agentem annum & omnes vernas suos circumcidit, quò deinceps secundum præceptum Domini, præputium carnis sobolis ex se futuræ circumcideretur. Cujus rei divus Cyprianus rationem reddens, ita scribit: Cum, jã fidei tempora appropinquarent, imperata est circumcisio, & pars illa corporis in qua est voluptatum seminarium, & libidinis officina, jussa etiam in parvulis amputari, ut proprii primitias sanguinis ei, qui totum sanguinem suum oblaturus erat, offerrent,

Fic-

Providentia divini.

Platonis de Deo dictum.

Circumcisionis institutio.

Circumcisionis ratio.

Circumcisio Fiebat autem circumcisio ad hunc modum: Præputiū,
quomodo hoc est, pellis quæ glandē, id est, partem virilis membri
 fiebat. summam tegit, præputabatur machæra petrina: est enim ~~μαχαιρα~~ vox græca, & latine gladius dicitur. Atq;
 Deus ita fieri iussit, Josue dicens: Fac tibi cultros lapideos & circuncide secundò filio Israhël. Atq; hoc fuit
 circumcisionis initium, quandoquidem non modò ante
 Abraham, sed ne prior Mose, de vitæ institutis inter gē-
 tes sanxit quisquam, *testis est Josephus adversus Appio-*
nem. Et propterea divus Joannes Chrysost. *homilia 32.*
in Matth. ait circumcisionem omnium aliorum man-
 datorum longè antiquissimam esse. Hinc igitur cōsen-
 taneum est ad alias nationes morem circuncidendi po-
 stea manasse. Phœnices enim & Arabes, *sicut divus tra-*
dit Cyprianus, item Saraceni, ut Judæi, veteri ritu cir-
 cuncidebantur, *Plin.* Judæorum, Æthiopum & Ægy-
 ptiorum id fuisse institutum, *auctor est Herod.* simul &
Circumci- Colchorum ait, sed ex Ægypto translaticium. Et quia
sionis finis. per id Dei præscriptio servabatur. ideo circumcisio per-
 inde, *uti testis est divus Gregorius,* valebat apud Hebræ-
 os, vel ad tollendum Originale peccatum, atque apud
 nos unda baptismi: hoc differebat, quod per mysteriū
 circumcisionis non conferebatur gratia benè agendi, si-
 cut fit in baptisate. Proderat igitur circumcisio, *prout*
ait Apostolus, cū legem servarent, cū erga carnis
 motus non importuni existerent, nec statutos legibus
 terminos superarent, nec aliarum fēminarum nisi con-
 jugum legitimarum notitiam haberent, & ea quoq; i-
 ipsa posteritatis tantummodo causâ, certis & legitimis
 temporibus facerent. Isti circumcisi præputio carnis
 suæ dicendi erant. Hæc prima, & carnis circumcisio.
Circumcisio Altera erat spiritus, & perfectior habebatur, quæ non
spiritualis. solum à vetitis thoris, verum etiam à concessis & lici-
 tis temperabat, de qua Moses ita vaticinatus est: Ipse in
 novissimis diebus circuncidet Deus cor tuum ad do-
 minum Deum tuum amandum. Et prima circumcisio,
testis

teste *Lactan.* hujus secundæ figura fuit, significans nudandum esse pectus, id est, aperto & simplici corde oportere nos vivere, quoniam pars illa corporis quæ circumciditur, habet quandam similitudinem cordis, & est pudenda. Utramque Apostolus innuit, dicens: Non is qui in manifesto Judæus sit, Judæus est: nec ea quæ in manifesto sit carnis circumcisio, circumcisio est: sed qui in occulto Judæus fuerit, is Judæus est: & circumcisio cordis, circumcisio est, quæ spiritu constat, non literâ, cujus laus nō ex hominibus est, sed ex Deo. Quod & Origenes explicat, Qui verò puram fidem in cōscientiæ synceritate custodit iste circumcisus est corde. Et divus Hieronymus *super illud Hieremia: Omnis autem domus Israël incircumcisi sunt corde* ait: Omnis domus Israël incircumcisa est corde, non carne, quæ incircumcisio ducit ad mortem: illa enim carnis, hæc spiritus est. Hanc, *ut dicit Cyprianus*, Christus à carne mortali ad animam transtulit, quæ sola man-
Objectio de
circumcisio-
ne infantium.
fura est. Cæterum visum est præceptum minimè æquū cum ita præscriptum esset: Masculus cujus præputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit, siquidem id accidere non poterat culpâ pueri, sed parentis: quare admodum gravè videbatur, ut negligentia patris deberet malo esse filio. Quapropter putant illam poenam indictam esse patri, cum subjiceretur, Delebitur anima illa. At contrà plures ad filium referendum ducunt, quo violatio præscripti majori sit timori, quando innocens ob alterius culpam pleætur. Verum divus Ambrosius neutram opinionem satis probat, qui masculi nomine mentem significari autumat, quod ut sexu potior ille est, ita ejus mentis vigor sit validior. Ergo ait, hæc ratio est, quod omnis mens quæ non fuerit circumcisa à superfluis corporalibus, & purgata solenni munere, ut exuat se passionibus & vitiis, interibit. Non caro, inquit, interibit, non homo,

sed anima illa peribit, quia potuit salva fieri si habuisset purgationem.

CAPUT IV.

De primo Baptismatis usu, & baptizandorum infantium instituto: & de baptismo non iterando: ac modo baptizandi adultos, & quibus diebus.

Christus, qui æquè mortalium omnium negotium gerebat, volens vitæ ac salutis nostræ pro æterna sua pietate consulere, docuit, quemadmodum si cor nudaremus, si peccata confessi satis Deo faceremus, veniam consequeremur: & ne aberraremus, nobis statim natis gratiam suam per baptismum imperavit, ut ea adversus dæmonum insidias muniti, recto itinere ad cœlestem patriam tenderemus. Quapropter Prophetam ante se misit, qui nos instrueret ad eam gratiam promerendam. Is fuit Joannes Zachariæ filius, quo major surrexit nemo, ut veritas testata est, ad quæ anno 15. imperii Tiberii Cæsaris, sicut Lucas perhibet, factum est verbum Domini, & venit in omnem regionem finitimam Jordani, prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionē peccatorum, sicut scriptum est in libro Sermonum Esaïæ Prophetæ dicentis: Vox clamantis in deserto, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Tunc, ut *Matthæus testatur*, egressa est ad illum civitas Hierosolymitana, & tota Judæa, totaque regio undiq; finitima Jordani, & baptizabantur in Jordane ab illo, confitentes peccata sua. Hoc fuit initium baptismi, vel potius gradum faciendi omnibus, qui sese factorum pœnitentes mox digni essent, qui ad baptismum Christi percipiendum accederent. Quod Cyprianus comprobatur, ita differens: Præparabat viam Domino Joannes, lavando exterius corpora, ut præcede-

ret

Veniam consequendi ratio.

Joannis Baptiste officium.

Baptismi initium.

Et exterius lavacrum secuturum baptismum, in quo cõ-
 ferretur animarum ablutio, & peccatorum remissio.
 Præcessit quod erat ex parte, ut consummatio seque-
 retur. Et Chrysostomus paria testatur, scribens: Aprè
 ergo cum dixisset, quod venit prædicans baptismum
 pœnitentiæ, adjecit, in remissionem peccatorum. Id-
 circò suadebat, ut illos pœniteret, quo subsequenter
 veniam facilius impetrarent, credentes in Christum.
 Undè baptismum illud nullam aliam habuit causam, ni-
 si ut instrueret ad fidem. *Hæc ille.* Sed ipse Joannes il-
 lud ipsum planum facit, cum inquit: Ego quidem ba-
 ptizo vos in aqua ad pœnitentiam, qui autem post me
 venturus est, (de Christo loquitur) fortior me est, cu-
 jus non sum dignus, ut calceamenta portem, ipse vos
 baptizabit, in spiritu sancto & igne, & reliq. Ego verò
 dixerim, Moysen primitus baptizandi rationem osten-
 disse, quippe qui baptizavit, sed in aqua solum, id est,
 in nube & mari: quod, teste Greg. Nazianzeno, & ba-
 ptismi Joannis & Christi exemplar fuisse constat, quā-
 do ista omnia à Deo proficiscebantur. Quod autem
 baptizati à Joanne, rursus admoverentur ad lavatio-
 nem, hoc est, baptizarentur, illud perspicuè constat
 testimonio Lucæ in *Apostolorum actis* in hunc modum
 scribentis: Factum est autē cum Apollo esset Corinthi,
 ut Paulus peragratis superioribus partibus, veniret E-
 phesum, & inveniret quosdam discipulos, dixitque
 ad eos: Num spiritum sanctum acceperitis, cum crede-
 retis? At illi dixerunt ad eum: imò nequē sicne Spiri-
 tus S. audivimus. Et ait illis: Quo ergo baptizati estis?
 Qui dixerunt: Joannis baptismo. Dixit autem Pau-
 lus: Joannes quidem baptizavit baptismum pœnitentiæ,
 populo dicens, in eū qui ventur⁹ esset post se, ut crede-
 rent, hoc est, in Jesum Christum. His auditis baptiza-
 ti sunt in nomine Domini Jesu. Et cum imposuisset il-
 lis manus Paulus, venit spiritus sanctus super eos, & lo-
 quebantur linguis, & prophetabant, &c. Hæc igitur de

*Baptismo
Joannis.*

*Moses ba-
ptismus.*

Christus baptizatus.

causa Christus venit ad Joannem, voluitq; ab eo baptizari, ut suo baptismate illius baptismum approbaret, corroboraret, at demonstraret neminem esse, quamvis justum & sanctum: quin eâ foret salutari aquâ ablundus, cum ipse nullius purgationis egens sic lustrari voluisset. Cujus nempè rei Joannes optimè gnatus, etsi in materno sanctus habitus fuerat utero; prohibebat illum à se, ajens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Christus autem respondens, dixit ei: Sine modo: quasi diceret, postea te spiritu baptizabo, quod secundum Chrysostomum & fecit. Quin & alios baptizasse satis constat, teste Joanne Evangel. cap. 3. ubi ait: Post hæc venit Jesus & discipuli ejus in terram Judæorum, & illic morabatur cum eis, & baptizabat.

Baptismus quid.

Atq; hoc demum baptismatis initiū fuit, hæcque est unda salutis, qua perfusi innocentes efficimur, sine cujus roris lustratione, nulli fas in regnum intrare cœlorum. Primus autem ex gentibus externis Cornelius centurio cum sua familia, Cæsareæ à Petro, *veluti proximo capite est dictum*, baptizatus fuit, qui propterea quod primus ex gentibus credidit, primusq; gratiam baptismi suscipere meruit, jure Primitiæ gentium dici potest, vel Origenis testimonio, qui *super Numeros* de eo sic loquitur: Ex quibus esse arbitror etiam Cornelium illum, qui Cæsariensis ecclesiæ, cum iis cum quibus spiritum sanctum meruit accipere, Primitiæ merito dicitur: & non solum hujus Ecclesiæ, sed fortassis & omnium gentium Primitiæ Cornelius appellandus est: primus enim credidit ex gentibus, & primus sancto spiritu repletus est, & ideo rectè Primitiæ gentium appellabitur. *Hactenus Orig.* Quod autem infantes baptizantur, id institutum vetus est, & ab Apostolis introductum, uti affirmat idem Origenes omniū theologorum multò scientissimis, is enim *in cōmentariis suis*

Cornelius centurio primitiæ gentium.

Infantes baptizandi.

in epistola Pauli ad cap. 6. de ea re ita differit: Corpus peccati est corpus nostrum, quia nec Adam dicitur co-

gnosc.

gnosc.

gnovisse Evam uxorem suam, & genuisse Cain, nisi post peccatum. Denique pro illo, qui natus fuerit, ex lege offertur hostia, par turturum, aut duo pulli columbini, unus pro peccato, alter in holocaustum. Nunquid nuper editus puer peccare potuit? & tunc habet peccatum, pro quo hostia jubetur offerri, à quo mundus negatur esse aliquis, etsi unius diei fuerit vita ejus. Unde David: In peccato concepit me mater mea. Secundum historiam enim nullum matris ejus declaratur peccatum. Pro hoc & Ecclesia ab Apostolis traditionem suscepit, ut etiam parvulis baptismum daret: sciebant enim illi quibus mysteriorum secreta commissa fuerant divinorum, esse in omnibus sordes peccati, quæ ab initio per aquam & spiritum ablui deberent. Ut verò infantes apud Judæos octavo ab ortu die circumcidebantur, sic apud nos ut plurimum baptizantur, quod tamē Angeli in ipso natali die faciunt, id quod D. Cyprianus *lib. epist. 3. scribens ad Fidum*, multis rationibus esse faciendum probat, & in primis, quod homo id ætatis longè innocentissimus sit. Porro non ab re 7. *Octavo die* diem præterisse explectabant Judæi, quod is, *Plutar. in circumcide-* *Problem. 63. Festo testificantibus* maximè periculosus sit *re infantes.* infantibus si vexentur, nec ante eum terminum umbilicus resolvatur, ante quem homo propior est plantæ quàm animali. Hunc quoq; diem Romani, Hebræos imitati observabant, vocabantque lustricum, quo infantes lustrabantur, hoc est, expiabantur, & iis nomina imponebant, maribus quidem nono die; unde Nundina Dea apud eis colebatur: sceminis octavo, quia in maris conceptione plus esset temporis. Baptismo insuper vel confirmationi, de cujus initio post dicetur, ne hæc sacra forent iteranda, quod per patrum decreta fieri non licebat, Iginus Romanus pontifex statuit, ut unus, quem compatrem vocant, uti testis interesset. Hoc die ut plurimum si mas baptizetur, duo viri cum una *Sponsos* muliere, quæ vulgo comater dicitur, adhibentur, *baptismi.*

*Confirma-
tio.*

veluti rei gesta testes: contra si fœmina, duæ mulieres cum uno viro: ii vel susceptores nuncupantur, quod infantem de fonte sacro suscipiant. At in confirmatione unus duntaxat vir, seu mulier testis admittitur, qui puerum vel puellam brachiis sustentet. Quod autem baptisma cum confirmatione (alterum enim ab altero pendet) haud iterandum esse patres sanxerunt, id ab Apostolo profectum esse existimant, qui illud colligunt tam ex ejus epistola ad Hebræos, ut inquit: Nam fieri non potest, ut qui semel fuerint illuminati gustaverintque donum cœleste, & participes facti fuerint Spiritus Sancti, si prolabantur, denuò renouentur per pœnitentiam: quam ex alia epistola ad Romanos: Nam Christus quod mortuus fuit, peccato mortu⁹ fuit semel, &c. Ac ita disputant: Quemadmodum Christus semel mortuus, & semel resurgens, jam nō amplius moritur, ita semel per pœnitentiā, gratia baptismatis nobis collata, iterari non potest, quia per baptismum peccatis pristinis morimur. Unde Propheta, Renovabitur, ut aquilæ, juvenus tua. Præterea cū Servator, teste Mar-
co dixisset, Qui crediderit & baptizatus fuerit, salvus erit, jam tum unumquemque oportebat & credere & baptizari si cupisset se salvū fore. Sed ut illud p se quisque poterat præstare, ita hoc sine aliena ope fieri non poterat. Quapropter Victor pontificum Rom. ordine x v. decrevit, ut à quocunq; virilis vel fœminei sexus Christiano, & in quavis nativa aqua, baptismum petentes baptizarentur, si necessitas instaret: instabat autem necessitas, causā præsertim infantium, quibus cum per ætatē non liceret de sua fide testari, à principio, sicut tradit Cyprianus, provisum fuit, ut per alios credere profiterentur, quo, quemadmodum alienā culpā, id est, Adam primi parentis delictum eis quoque malo fuit, quod statim nati originali peccato obligarentur, sic alienā operā bono esset, qui idcirco, vel-
ut ait Ambrosius libro de Vocatione gentium secundo, ex
aliena

*Fidei neces-
sitas in ba-
ptismo.*

aliena confessione credunt & baptizantur. Atque hoc pacto cunctorum saluti consultum est. Atqui ex Evangelio discimus, hominēs alios aliorum pietate apud Deum juvari, quod *Matth. 9.* præclare demonstrat ita scribens: Et ecce viri adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentē: cumq; vidisset Jesus fidem illorū; dixit paralytico, Bono animo esto, fili: remittuntur tibi peccata tua. Atq; paralyticus per fidem bajulorum salvus factus est. Ita perseverabat in hunc modum celeberrime baptismatis institutum, cujus triplex est genus fluminis, quo Joannes primitus baptizavit: item fluminis, hoc est, Spiritus Sancti, quod Christus instituit: & Sanguinis, quo infantes ab Herode occisi sunt initiati. Cyprianus: Hi nuper, cruore lacteo loti, primitias baptismi martyrio consecrarunt, tradentes posteris formam, ubi necessitatis articulus exclusit moram, non minus ad lavacrum animæ sanguinem efficacem, quā sanctificatas verbis aquas, maximē cum nec sanguis hoc elemento careat, sed aquarum motu per totum corporis alveum fluat. Spiritus verò sanctus & aquis & sanguini superfertur, qui subjectos sibi fovet & abluit, quo baptizante, idem occisio, quod mersio, operatur. *Hæc Cyprianus.* Illud hic admonuerim, in usu veterum fuisse, ut adulti ferē baptizarentur, induti vestibus albis. Lactantius:

Candidus egreditur nitidis exercitus undis,

Atq; vetus vitium purgat in anne novo.

Et id fiebat in Pascha, & Pentecoste, nisi necessitas urgeret. Interim autem dum dies statutos expectabant, de mysteriis religionis erudiebantur, ac ob id Catechumeni dicebantur, quod *κατηχῆν* græcè, sit voce erudire, qui ita mysteriis initiati, & postea aquā tincti, lac & mel degustabant, teste Tertulliano in libro de *militis corona*, ubi ait: Aquam adituri: & subicit: Dehinc ter mergitamus, inde suscepti lactis & mellis concordiam prægustamus. Item oleo ungebantur

Pietate aliorum juvari.

Baptismatis triplex genus.

Sanguine baptizari.

Ritus baptismi adultos.

Catechumeni.

Lac & mel.

Oleum.

Vinum.

baptizati, *sicut idem lib. primo aduersus Marc. tradit* Vinum quoque eis dabant bibere, id quod divus Hieronymus testatur, qui *explanans illud Esaia: Venite emite vinum & lac*, inquit. Provocat nos Esaias non solum ut vinum emamus, sed & lac, quod significat innocentiam parvulorum. Qui mos ac typus in Occidentis Ecclesiis hodie usque servatur.

C A P U T V.

De Sacerdotii, ejusque graduum apud Hebræos initiis: ac magno Pontificis, minorisque sacerdotis consecrationis mysterio, & quibus uterque amicitretur Indumentis sacris, & quantum temporis daretur Levitis ad administrandum.

Hominum duplex genus in Re- publ. Christiana.

REmpublicam Christianam duplex genus hominum habet, unum quod Prophanorum nomine censetur, & iis soboli procreandæ ac imperio administrando fas est operam dare: alterum Sacerdotium, quod sacrificiis faciundis, precibus, & religioni denique ritè procurandæ vacat. Apud Hebræos idem fuit institutum: siquidem principio Duces cum populo, deinde Regis reipublicæ curam habebant: Sacerdotes verò sacra curabant, penes quos, *teste Josepho lib. 3. Antiq.* Sacerdotium cœpit ab Aaron, qui primus unctus atq; consecratus fuit per Moysen fratrem, dicente illi Domino: Sume Aaron & filios ejus, & stolas & oleum unctionis, & vitulum qui est pro peccato, &c. Quare Moyses convocato populo dixit: Hoc est, verbum quod mandavit Dominus facere, & applicuit Moyses (*sicut etiam est in Exodo c. 9.*) Aaron fratrem suum, & filios ejus, & lavit eos aquâ, & vestivit eum tunicâ alterâ summâ, alterâ interiore, & præcinxit zonâ, & imposuit ei humerale, & cinxit eum secundum forinam humeralis, & imposuit super eum logiû, & imposuit super manifestationem

Aaron primus sacerdos.

Vestes summi Pontificis.

nem & veritatem, & imposuit mitram super caput ejus, & posuit super mitram, ante faciem ejus, laminā auream sanctificaram, sanctam. sicut praeceperat Dominus. Hæc fuit sacerdotis primi consecratio, & ea quidē nō sine mysterio. Moses enim, id est, lex, *ut Origeni placet*, quam pontifex ignorare non debet, lavit & unxit Aaron summum pōtificem cum filiis, hoc est, *Mystica expositio vestium.* puros reddidit coram populo, quia oportet illum & testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, sicut Apostolus dicit: postea vestivit eum duplici tunica, *Tunica.* altera ministerii humani, altera intelligentiæ spiritualis: & præcinxit eum zona, antequam talarem tunicā *Zona.* imponeret, hanc stolam nuncupant. Induit eum humerali, quod est humerorum quidam ex circumductione vestis ornatus: humeri autem operum figuram tenent, ac laboris indicia. Et cinxit eum rursus secundum formam humeralis, ut constrictus esset in verbo, constrictus in facto. Post hæc imposuit logium, quod *Logium.* rationale dicitur, & est sapientiæ indicium, quia sapientia in ratione consistit, super manifestationem & veritatem. Dabantur & femoralia tanquam indicium *Femoralia.* castitatis: sed quia licebat sacerdotibus filios generare, idē Origenes vult per femoralia innui, non esse prædicandum verbum Dei hypocritis, ne illud semen pereat, quasi tunc sit utendum femoralibus, ne in sterilem terram semina jaciantur. Hæc erant pontificis ornamenta: quorum ordo haud mysterio etiam caret: nam humeralis facta præcedunt, logii sapientiā sequitur, quia post facta quærenda sapientiā: deinde post rationale, manifestatio: quoniam non ante alios docere, quàm nos instruere debemus. Item additur veritas, quia veritas est summa sapientiā. Postremò Moses ornavit caput Aaron corona, in quo esse debet justitiæ Dei sedes: propterea accepit cidarim, quod est operculum: vel ornamentum quoddam capitis, cui super imposuit mitram, hoc est indicium scientiæ utriusq; *Mitra:*

*Lamina
aurea.*

*Sacerdotū
indumenta.*

*Octo indu-
mentorum
sacerdotu-
m genera.*

Tiara.

*Pontificis
propria in-
dumenta.*

Ephod.

Rationale.

instrumenti. Ante faciem id est, à fronte pontificis, laminam auream sanctam locavit, in qua sculptum erat vocabulum Dei. Hinc nostri pontifices indumenta bona ex parte, sicut mox dicemus, mutuati sunt. Ita Aaron pontifex summus est à Deo creatus: filii verò ejus, Nadab, Abiud, Eleazar & Ithamar, longè minoribus cæremoniis initiati sunt, quippe quibus neq; bina indumenta tradita, neq; humerale, neq; rationale, neq; capitis ornatus, nisi tantum cidaris, qui propterea loco minorum sacerdotum sunt habiti, quales hodiè apud nos sunt qui presbyteri vocantur. Cæterum libet distinctè ex Josepho & Hieronymo *ad Fabiolam* de his exponere indumentis. Octo n. genera fuere, quorum quatuor communia pontificibus pariter atq; sacerdotibus erant: fœminalia quæ linea erant, & usq; ad genua & poplites velabāt verenda, nos ea vocamus braccas: poderis ex lino etiam tunica talaris, quam interulam dicunt: cingulum textum subregmine triū colorū, cocci, purpuræ, & hyacinthini, byssino stamine: & tiara ex byssino cōfecta rotunda, ut pileus, quasi sphaera media sit divisa, ut pars ponatur in capite affabrè laborata: fuit olim Persarum mulierem capitis ornamentum. Pontificum verò reliqua quatuor propria indumenta erant: tunica talaris tota hyacinthina, & manicata, in cujus extrema parte circa pedes, septuaginta duo pendebant tintinnabula, cum totidem malis punicis, quo pontifex in sancta sanctorū vocalis incederet, moriturus statim, si hoc non fecisset. Superhumerale, quod Hebraicè Ephod dicit, ex bysso, cocco, purpura, hyacinthino, in cujus utroq; humero erant duo lapides onyches, seu smaragdi: Josephus Sardones vocat. In singulis autem inscripta erant sena nomina Patriarcharū, hoc est, in dextro humero filii majores natu Jacob, in sinistro minores, ut pontifex ingrediens sancta sanctorū, nomina populi pro quo erat Dominū oraturus, portaret secū. Itē rationale, quod erat pañus brevis,

brevis, auro & quatuor, haud alio modo ac super humerale, contextus colorib⁹, cum duodecim lapidib⁹, quaterno distinctis ordine: in primo n. ordine inserti erant, Sarda, Topazius, Smaragdus: in altero Carbunculus, Sapphyrus, Jaspis: in tertio Lyncurion, Achates, Amethystus: in quarto Chrysolithus, Onyx, Beryllus. Ultimū vestimentū, lamina aurea, cum vitra, qua pōtiffices tantū utebantur. Isti duodecim lapides vident^r significasse, *ut ait Hieronymus*, Apostolos duodecim, sicut illi duo super humerale portendisse Christum & ejus populū, & quatuor colores retulisse quatuor elementa. Atqui byssinū, quod est genus lini subtilissimi terræ cōparari potest, quia ex terra gignitur, sicut purpura mari, quod ex ejus cochleolis tingitur: item hyacinthus acri propter coloris similitudinē: coccus igni & ætheri. Sed ad reliqua persequenda jam recurrat oratio. Fuit tamē ante Aaron, Noë qui dicitur altare erectisse, & super illud holocaustum Domino obtulisse: item Melchisedech, qui primus sacrificavit: & Abraham, Isaac, & Jacob, qui secundum eum itidē fecerūt: sed illos quadam naturali pietate, non sacerdotali auctoritate rem divinam fecisse constat. Alii deinde ministri ab aliis cōstituti sunt, qui in tabernaculo, hoc est, templo, in ministrando hærerent. Levitæ ex tribu Levi filii Jacob, statim post datum sacerdotiū Aaron, & ejus filiis, jubente Domino, à Mose eliguntur, qui semper adessent Aaron sacrificiū facienti, excubarent dies ac noctes in tabernaculo, gestarent arcam, & tabernaculum, item vasa, ac in circuitu tabernaculi locum castris statuerēt. Hoc græcâ voce Diaconos appellamus: siquidē Moses præcipiente Domino, *uti Josephus eodē libro testatur*, tribū Levi à prophanis officiis segregans, Deo consecravit, eiq; negotium custodiendi tabernaculi dedit. Diaconis adjumento dari sunt ministri, qui illorum dictis audientes essent, & oblationes caperent. Ii apud Hebræos Nathinnei appellantur, hoc est, dati

Duodecim lapides quid notarent.

Byssinum.

*Purpura
Hyacinthus
Coccus.*

Holocausta antiquiora.

Levita.

Diaconi.

*Nathinnei.
aut*

aut donati, vel in humilitate Domino servientes : nūc Subdiaconi, quod Diaconis subsint, nuncupantur. At Levitis istis administrandi tempus terminatum erat per legem, quæ, *veluti in extremo octavo capite Numerorum est*, talis fuit : A xxx. annis, & supra, Levitæ ingredient, ut ministrent in tabernaculo fœderis, cumque quinquagesimum annum compleverint, servire cessabunt, ut postea custodiant, quæ sibi commendata fuerint : tum enim vasa ac alia tabernaculi instrumenta servanda curabant. Item nonnullos alios delegit, qui lucernas semper in tabernaculo ardētes curarent. Hos nostri ceroferarios interpretātur, vel græcè Acolythos, seu potius Acoluthos, qui res corporis ministrant. Postea constituti sunt Ostiarii, qui æditui, sive janitores vocantur, ut ex præscripto legis præessent templo custodiendo, ne impurus quisquam ingrederetur. Item lectores, quorū ordo à Prophetis initium sumpsit, qui concionarentur, & legerent, quibus dictum erat: Clama, ne cesses. Præcentorum, qui Psalmos canerent, auctor David sive Asaph fuisse dicitur, qui post Moſen primi Psalmos cōposuerunt. Erat eorum ordo per successionem generis, sicuti sacerdotium, qui assiduè in templo canebāt, ad vocem unius respondente choro. Exorcizatores, id est, adjuratores (sic enim nostri interpretentur) aut increpantes, Salomon instituit, qui invocarent super Catechumenos, vel super eos qui spiritibus malis vexabantur, nomen Domini, ita dæmones subigentes, ut ab eis egrederentur, sicuti ex Josepho alibi demonstravimus, ipsum Salomonem effugandorum dæmonum invenisse modum. Hæc suo ordine quo apud Hebræos instituta sunt, exposuimus, ut initiū cujusq; rei, quod nostri in primis propositi est, per appositè proderetur.

Quæ omnia cum umbra duntaxat futurorum fuerint, jam quæ inde consecuta sint, explicemus.

CAPUT. VI.

A quo noster primum institutus fuerit Sacerdotalis ordo, & quotuplex esset Sacerdotium, & quid sit sacerdotis manuum impositio, ac quis Episcopus Pontifexve, atque quale eius munus, & quemadmodum Presbyter, vel Diaconus quondam dictus fuerit Episcopus.

Iesus Christus præceptor noster postremò, auctore Eusebio in Ecclesiastica historia, & rex & pontifex fuit, & utrumque ex testimonio Prophetarum probat: cum enim de Jesu meminit, qui Mosi successerat, inquit: Sed & idem Moses longè per Dei spiritum prævidens qui sibi præpararetur successor, & prænoscens cum qui post se regnum susciperet, majoris sacramenti ministrum esse futurum, Jesum cognominavit eum, qui prius Aufe parentum fuerat appellatione vocatus, sciens in hujus vocabuli sacramento majoris cujusdam gloriæ regem, quàm mortalis natura recipit, esse ponendum. Ita igitur per gemina hæc appellationis indicia, in altero pontificatus, in altero regalis formæ exprimuntur insignia, & Jesus Christus tanquam qui Rex & Pontifex esset, pariter nominatur. Et paulo post infert: David quoq; de Christo testatur dicens: Sedes tua Deus in seculum seculi, virga æquitatis, virga regni tui. Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. In quibus verbis primum quidem eum Deum designat, deinde per æquitatis virgam, scèptrum in eo regale cōmemorat, *Hactenus Eusebius.* Hic illud appositè admonendum duxi, non rectè in Eusebiano codice scribi Aufe, teste d. d. Hieron. qui statim in principio lib. primi commentariorum in Oseam prophetam inquit: Osec n. linguâ nostrâ servatorem sonat, quod nomen habuit etiam Josue filius Nun, antequam ei à Deo vocabulū muta-

*Christus
Rex & Pō-
tifex.*

*Locus Euse-
bis emenda-
tus.*

Osee.

mutaretur: non enim (ut malè in græcis codicibus legitur & latinis) Aufe dictus est, quo nihil omninò intelligitur, sed Osee, id est, Servator, & additū ejus nomini Dominus, ut Servator domini diceret: *Hæc Hieronymus*. Sed domū redeamus. Is igitur pontifex noster primus fuit, qui nobis sacerdotiū instituit, idq; duplex esse voluit, alterū spirituale, alterū ministeriū plenū. Sed de hoc postea. Spirituale dedit, cum se pro nobis obtulit, dicente Apostolo Petro: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, justus pro injustis, ut nos offerret Deo mortificatus quidē carne, vivificatus autem spiritu. Et sacerdotiū istud omnibus juxta Christianis comune est, ea de causa institutū, ut Christum imitaremur, teste Apostolo ad Romanos scribente: Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventē placentē Deo, rationabile obsequiū vestrū. Sacerdotii autem hujuscemodi partes Christianus homo etiam profanus agit, cum lætus ex animo Deū uti patrem amat, in omni loco invocatur, precatur, colit, laudat, quod officium, vel sacrificium laudis dicitur, itē gratiā pro donis acceptis habet, contra idem tristis pœnitendo Deum ipsum velut judicē timet, veniam precatur, orat, coram dolet, delicta spontē deplorat, *Ut est in Psal. 53*. Voluntarie sacrificabo tibi. Idem noster Servator alterum sacerdotiū ministeriū instituit, cum dogmata legis secutus, quā non solvendi sed consummandi causā venerat, ut postquā cœlum ascendisset, nobis nō deessent, qui in terris sacerdotiū verum haberent. x i i. elegit pontifices, quos novo vocabulo Apostolos nominavit, ut qui mittendi essent in diversas orbis partes, qui novum dogma hoc est, Evangelium, cui etiam vocabulum innotuerat, mortales docerent. Item septuaginta discipulos, quos etiam ad concionādi munus delegerat, sacerdotes fecit, qui vice filiorū Aaron, *sicut Origeni probatur*, apud nos minores haberentur sacerdotes, quales nūc

gracē

*Sacerdotiū
duplex.*

*Spirituale
sacerdotiū.*

*Sacrificiū
laudis.*

*Sacerdotiū
ministeriū.*

*Apostoli
duodecim.*

*Discipuli
septuaginta*

gracè presbyteri vocantur, hoc est, latinè seniores, *Presbyteri.*
 quod canicies quæ homini prudentiam afferre solet,
 digna sit honore & munere. Ab his igitur presbytero-
 rum, sicut ab illis episcoporum, cœpit ordo, quippe qui
 in eorum locum succedere, quod vel Cypriani testi-
 monio constat dicentis: Meminisse autem diaconi de-
 bent, quoniam Apostolos, id est, Episcopos & præpo-
 sitos dominus elegit. Et post eum idē Hierony. testa-
 tur in *Epist. ad Marcellam adversus Montanum* ita scri-
 bens: Apud nos Apostolorū locū Episcopi tenent. Hos
 autem Apostolos ac discipulos mysteriorū Dei mini-
 stros, non aliis constat initiatos sacris, nisi solā Christi
 electione, seu vocatione: quod ipsis deinde Apostolis,
 & postremò Romanis pōtificibus *sicut infra explicabi-* *Electio sa-*
tur, exēplo fuit eligendorū sacerdotū: sed ut hæc mul- *cerdotum.*
 tis caremoniis alioque longè rītu, ita illi simpliciter,
 prout ē Christo docti erant, illud institutum servarūt.
 Ad hunc quoq; modū Matthias factus est Apostolus:
 sic ipsi Apostoli septem sibi diaconos instituerunt di-
 cente Luca in *actis*: Et elegerunt Stephanum virū ple-
 nū fide ac spiritu sancto, & Philippum, & Prochorum,
 & Nicanorē, & Timonē, & Parmenam & Nicolaū Pro-
 felytū Antiochenum. Hos statuerunt in conspectu
 Apostolorū, & cum orassent, imposuerunt eis manus.
 Sic Titus in Creta ad præscriptum Pauli presbyteros
 constituit. Sed Bedas rem multo luculētissimè docet: *Apostoli*
 Erant, inquit, baptizati Apostoli, at nō erant sacerdo- *quando*
 tes, nisi cū Christ⁹ in Cœna fecit illos sacerdotes, dans *sacerdotes*
 eis potestātē consecrandi corpus ipsius verū, & post re- *facti.*
 surrectionem absolvendi. Cæterum cum Apostolus
Epistolā priore ad Timotheum capite quinto, sic præce-
 perit, Manus citò nemini imponas: aliquis posset cōji- *Manuum*
 cere cum cuiuspiam mysteriī sacerdotes initiandi for- *impositio.*
 mulam dedisse, id quod Chrysostomus *homilia in eam*
Epistolam 16. affirmare videtur, ita scribens: Ubi verò
 hæc dixit, illud intulit, quod omniū maximè periculo-
 sum

Prophetia.

sum est, & in primis Ecclesiam continet, de ordinationibus scilicet. Quid sibi vult? non ex prima statim probatione, sed ubi consideratio diuturna præcessit, tunc imposito manus. Et Ambrosius hunc quoque locum ita interpretatur. Gratiam dari ordinatoris significat, per prophetiam & manuum impositionem. Prophetia est, qua elegitur quasi doctor futurus idoneus. Manuum verò impositiones, verba sunt mystica, quibus confirmatur ad opus electus, accipiens auctoritatem, teste conscientia sua, ut audeat vice Domini sacrificium Deo offerre. Sed ipse Paulus *Epistolâ secundâ ad eundem Timotheum*, quid esset manuum impositio apertè declarare visus est, cum scripserit: *Quam ob causam cōmonefacio te, ut suscites donum Dei, quod in te est, per impositionem manuum mearum: non enim dedisti nobis Deus spiritum timiditatis, sed potentia, ac dilectionis, & sobrietatis. Quæ omnia Chrysost. ita explanat: Admoneo te ut excites gratiam Dei, quæ est in te, per impositionem manuum mearum: hoc est, gratiâ spiritus, quam accepisti ad Ecclesiæ institutionem, ad edēda miracula, ad omne religionis obsequium: quippe hanc vel extinguere, vel excitare in nobis est. Hætenus ille. Ac ita per impositionem manuum videtur dari sacerdoti electo Spiritus sanctus, quemadmodū, teste Luca in *Actis cum de Samaritanis loquitur*, baptizati afflantur eodem spiritu, quo Christus suos Apostolos in primis ornavit, illustravit, munivit, dicens: Accipite Spiritum sanctum, quorumcumque remiseritis. & reliqua. Fuit enim ille sollemnis ipsius Servatoris modus benedicendi manu pariter atq. voce, teste Hier. in *Matthæum*, cum apud eum oblatis fuerint pueri, ut manus imponeret & oraret, hoc est, benediceret. At revertamur eodem. Atq; hinc olim factum videtur ut in consecrando Episcopo, nil amplius cæremoniariū esset, nisi ut multitudo, quæ ejus quoque rei gratiâ, auctore Cypriano non uno in loco & præsertim in *Epistola 4. ad Felicem**

*Manuū im
positionis
effectus.*

*Episcopum
consecrandi
ratio.*

Felicem presbyterum, semper episcoporum electioni intererat, precaretur, & presbyteri manus imponent. Et hæc dicere habui de prima sacerdotum consecratione ab Apostolis & patribus usurpata. At post Christum, Petrus in sacerdotio prærogativam habuisse dicitur, quod primus Apostolorum ordine, & ejus sacrosancti collegii caput fuisset. Quapropter divus Cyprianus *Epist. 3. ad Cornelium*, Cathedram Petri principalem vocat: nam, ne quis erret, nullâ aliâ ratione sacerdotalis ordo à Romano Episcopo profectus esse dici potest, nisi apud Italos duntaxat id factum intelligatur, cum per diu ante adventum Petri in urbem Romam, apud Hierosolymos sacerdotium ritè institutum fuisse liquidd liqueat: quanquã Chrysost. *homilia ultima in Joannem*, arbitratur Jacobum primum Hierosolymitanum episcopum à Petro factum fuisse, id quod tamen alii non Petro solum, sed Joanni quoq;, ac alteri Jacobo assignant. Imò nemo eorum illud fecit officium, si ipsi divo Petro credimus, qui apud divum Clementem, libro *Recognitione primo*, de ea ipsa re ita testatur: Septimana jam una ex passione Domini complebatur annorum, & Ecclesia in Hierusalẽ cõstituta, copiosissimè multiplicata crescebat per Jacobum, qui à Domino ordinatus est Episcopus, rectissimis dispensationibus gubernata, &c. Igitur ita Petrus Apostolorum princeps fuit, Ita Romani pontifices jam inde ab initio magnæ habiti sunt auctoritatis. Item apud eisdem Hierosolymos Episcopalis cathedra locata ab initio est, & utrumq; attestatur Eusebius libro *Ecclesiastica hist. 7* ita scribens: Deniq; Iacobi cathedra usq; ad hodiernum diem inibi (de Hierosolymis loquitur) servatur, atque in ea sedent omnes, qui usque ad præsens tempus sedis illius sacerdotium sortiuntur, & cum magna veneratione habetur, vel vetustatis, vel primi sacerdotii sanctificationis obtentu. Huc Eusebius. Illud idem postea à divo Petro Romæ factum esse, testimonio est cathedra-

Petri Apostoli prærogativa.

Sacerdotium Romanum.

Jacobus Episcopus Hierosolymitanus.

Episcopalis cathedra Hierosolymis.

Cathedralis dignitas Romæ.

Q.

*Petrus an
jus in Apo-
stolos habu-
erit.*

*Officiū sa-
cerdotis.*

*Episcopi
nomen.*

*Clementis
decretum.*

*Episcopi
munus.*

dralis celebritas ejus diei qui nunc ubiq; gentiū solen-
nis est. Veruntamen existunt etiam nunc, qui contem-
dant Petrum in omnes Apostolos jus habuisse: de qua
re nostrum non est quicquam decernere, qui sacerdo-
tii originē tantū quærimus: tametsi contra nonnul-
li aliter censent, quia id videtur Paulus ad Corinthios,
Epistola secunda c. 10. negare, scribens: Nam si & am-
plius quippiam gloriat^o fuero de potestate nostra, quā
dedit nobis Dominus, non erubescam. Non n. dicit,
quam dedit Petrus, sed Dominus. Et subjecit. Quam
nobis potestatem dedit Dominus in ædificationem, &
non in destructionem vestri. Ponit Paulus ædificare, ut
alibi sæpè facit, pro prodesse, quod demonstrat officiū
sacerdotis esse, æquē omnes juvare, si velit potestate
sibi datā uti. Episcopus verò græcā vox est, & plus o-
neris quam honoris significat: latinè dici potest specu-
lator: & proprie, ut *Martianus scribit*, ii dicuntur Epi-
scopi, qui præsumunt panem, ac cæteris venalibus reb⁹, quæ
populis civitatum ob quotidianum victum necessariæ
sunt: Undè pontificibus id nomen inditum par est cre-
dere: quia quemadmodum illi quæ ad vitam humanā
sustentandam pertinent, procurare debent, ita horum
vigilando, docēdo, benè agendo, animarū salutem consu-
lere interest: id quod vel Clementis primi pōtificis decla-
rat præscriptū q̄ decrevisse fertur, ut episcopalis cathe-
dra in eminentiore templi loco collocaretur, sicut ho-
diè servatur, undè Episcopus undiq; speculari posset.
Ex quo quādiu Episcopus suum ejusmodi facit offi-
cium, nō imperare, nō regnare, sed tam aptè quā e-
leganter dicitur sedere: quo porrò loquendi modo
nos quōque scribendo utamur licet. Hinc certè appa-
ret, ut nihil potius esse debeat curæ Episcopo, quā
incolumitas gregis sibi crediti: quo fit, ut in civitate
hoc sit Episcopus quod in navī gubernator, in curru
rector, in exercitu dux, utpotè cujus, *sicut ait Cy-
prianus*, quantum perniciosum est ad sequentium
lapsum

lapsum ruina, tantum contra utile est & salutare, cum se per firmamentum religionis, fratribus præbet imitandum. Væ igitur Episcopis! si qui sint muneris huius obliti: quia, ut dicitur, cui multum datum est, multum quæretur ab eo. Atque officium ab Apostolis inchoatum ac expletum, *ut supra passim demonstratur*, Episcopi est, regere Ecclesiam, concionari, populum verbo Dei pascere, baptizare, & baptizatos confirmare, ordinibus sacris initiare ministros Dei, obire, circumire, circūspicere sapius suam provinciam: cujus rei causâ, à principio ipsi Apostoli provincias inter se partiti sunt, ut in eis nomen Christi disseminarent, ex quo fructus charitatis, pietatis, justitiæ ubiq; abundaret. Res hæc postea Paulo in primis Apostolo curæ fuit, *qui teste Lucæ in Actis*, eas regiones revisebat, in quibus ante multa sanctissimè de Christo prædicasset, ut cognosceret, quo essent statu fratres, & sublati erroribus si qui irrepsissent in hominum mentes, religio non violaretur. Cæterum olim Episcopi vocabantur Presbyteri, *teste non uno in loco dicto Hieronymo, & præsertim in Epistola ad Euzagrium, ubi dicit, quæ de causa Episcopi posthac esse cæperint, ita scribens*: Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est: ne unusquisq; ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet: nam & Alexandriæ à Marco usque ad Dionysium presbyteri semper unum ex se electum Episcopum nominabant: quomodo si exercitus Imperatorem faciat, aut Diaconi eligant de se quem industrium noverint & Archidiaconum vocent. Quid enim facit, exceptâ ordinatione, Episcopus, quod Presbyter non faciat? &c. Quid, *quod & Chrysost. homilia. 2. in Epist. ad Philippenses demonstrat*, Episcopum dictum etiam esse diaconum, hoc est, ministrum? De Episcopi nomine & officio satis dictum habeo: idem verò pontifex vocatur, à posse & facio, ut Scævola affirmat: ut autem Varroni placet, à ponte: nam pons in Tyberi nomine su-

Pauli studium.

Presbyteri.

Episcopus generalis.

Pontifex unde dicitur.

blicius, primū à pontificibus factus est postea sæpè re-
stitutus, quod ligneus esset, nec non cæterorum pon-
tium sarcinendorum cura ad eos delata est.

CAPUT VII.

*De primoritu sacrorum, quibus initiantur ii, qui
Sacerdotes fiunt, & amiciendi usu, ac ibi-
dem de sacerdotis officii initio.*

*Gradus ad
Episcopatū.*

ROmani pontifices Hebræorum secuti institutū,
primi omnium sacris quibusdam initiare cœpe-
runt Ostiarios sive Janitores, Lectores, Exorci-
zatores, Acoluthos, Subdiaconos, Diaconos, hoc est,
Levitas, quo numero septem ipsi Apostoli delegerant
presbyteros, & Episcopos, quo sic per gradus ad sacer-
dotium unusquisque promoveretur. Quos quidem
ordines Cajus Romanus pontifex qui ex Diocletiani
Imperatoris genere ortus erat, primus distinxit, qui-
bus tanquam quibusdam gradibus ad episcopatum a-
scenderetur. Non nemo id Iginio pontifici, qui diu an-
te Cajum sedit, assignat, cum quo me consentire mi-
nus pœnitet: nam sic fieri potuit, ut, quod Iginius in-
choaverat, Cajus ritè perfecerit. Atq; tum primū
cœperunt apud nos Sacerdotes novis & sacris initiari
ordinibus: quod vel colligere licet ex Tertulliano au-
ctore longè antiquissimo, qui *libro de Exhortatione ca-
sitatis* eam rem planam facit, scribens: Nonne & laici
sacerdotes sumus? scriptum est, Laici sacerdotes su-
mus, regnum quoq; nos, & sacerdotes Deo & patri suo
fecit. Differentiam inter ordinem & plebem, cōstituic
Ecclesiæ auctoritas. *Hactenus Tertullianus.* Illud idē
cōstat, alio apud nos, ac apud Hebræos modo, istos
ordines distribuit: illi enim in eo ordine perpetuò erāt,
in quem à principio recepti fuissent: nostri autem gra-
datim per omnes ordines ad sacerdotium veniūt. Fuit
jā inde ab initio sacerdoti in primis negotiū à Christo
datum.

*Laici Sa-
cerdotes.*

*Sacerdotis
officium.*

datum, ut doceret, baptizaret, consecraret eucharisti-
am, ministraret aliis, ligaret, solveret: quod fit, cum
sacerdos, ut custos & rector scit, qui apud Deum aut
ligand⁹ aut absolvendus sit. Item judicaret de dogma-
tibus, oraret pro aliis, ac sacrificium laudis, *quod alibi*
tractabimus, pro salute populi offerret & hæc ex Evā-
geliis, atque Apostolorum testimoniis cognoscamus
licet. Videant igitur qui sacerdotes faciunt, quo se cri-
mine obligent, si sint sacerdotes ad ea obeunda munia
minus idonei. Sunt autem infiniti, qui tantum cele-
brandis Missis, quas dicunt, operam dant, & ejus rei
causâ sacerdotes sunt, perinde quasi in ea omne consi-
stat officium. Vestes verò sacras quibus nostri amictū-
tur sacerdotes, ab Hebræis, *uti supra capite quinto di-*
ctum est, habent: cujus nempè rei argumentū est, quod
nostri tum pontifices, tum sacerdotes, partim eadem
induūt vestimenta, utputa Zonam seu Cingulū, Tu-
nicam Talarem, quam vocamus Albam, tunicam hya-
cinthinam, ac Mitram, partim non longè formā aut
colore differentia, cujusmodi sunt amictus capitis te-
gmen, qui loco cidaris usurpatur, planeta sive Casula,
quam vocant, fabrefacta instar rationalis, hoc est, Lo-
gii, pallium haud dissimile superhumerali, & caligæ
vice fœminalium. Undè deniq; liquidò apparet, plera-
que omnia ab ipsis Hebræis uno vel altero modo sa-
cerdotes nostros esse mutuatos, sicut illos ab Ægyptiis
principiò sumpsisse verisimile est. Porro Ægyptii sa-
cerdotes ex Pythagoræ præcepto, linteo tantū vesti-
mento, ut purissimo mundissimoq; in reb⁹ divinis ute-
bant: laneum verò ut prophanum vituperabant: quia
ab animato decerpitur conficiturq; ex mortali mate-
ria. Contra linea ideò pura videbant, & sacrificia tibi
accommodata. quoniā linū ex terra oriē, quæcumq; autē
ex terra nascunt, munda & pura existimarūt. *Hæc & id*
genus alia Herodotus libro secundo tradit, & apud Philo-
stratū mem. erat Tyanæus Apolloniū. Atque etiam ra-

Vestes sacer-
dotes no-
stro tempa-
re.

Ægyptii
sacerdotes.

Linea ve-
stis cur pu-
ra.

rione Hebræi Ægyptiorum institutum imitati esse vi-
 dentur. Josephus enim *libro sexto Judaici belli*, scribit
 sacerdotes ad altare templumq; accedere solitos omni
 vitio carentes, veste byssinâ, id est, lineâ amictos. Et
 Hieronymus *in libro de veste sacerdotali ad Fabiolam*,
 dicit tunicam poderin, hoc est, talarem super hume-
 rale, quod & orarium dicitur, fœminalia, cingulum, &
 tiam, lintea esse iadumenta. Adde & quod scriptum
 legimus in Ezechiele, cujus verba subjiciam quæ sunt
 hujusmodi: Cum ingredientur portas atrii interioris,
 vestib. lineis induent, nec ascendet super eos quidquã
 laneû, quãdo ministrât, in portis atrii interioris intrin-
 secus. Vittæ lineæ erût in capitib⁹ eorû, & fœminalia li-
 nea erût in lûbis eorû, &c. Sic nostri sacerdotes linteis
 vestimentis amicti, templû & altare adeût, in sacrorûq;
 pompa incedunt, ritu dubio procul ab Ægyptiis per
 manus Hebræorum usq; ad nos translato: & id credo,
 quia, *testo Cic. de Legibus*, color albus præcipuè decor⁹
 Deo est habitus. Verùm quia splendidus cultus facit
 auctoritatem, placuit propterea patribus & bombyci-
 nas introducere vestes, ut qui arbitrati sunt, opinor,
 nequaquam id luxuriæ vitio dari posse, quod ad divini
 cultus magnificentiã adhiberet. Insignia pontificatus
 ab ipsis etiam Hebræis omnia ferè accepta, id est, linea
 vestis summa, quæ niveo candore insignis vitam undiq;
 puram admonet, velut mitra bicornis Novi pariter ac
 Veteris instrumenti sciëntiam. Adduntur bina cornua
 quoniam Moses acceptis tabulis, quib⁹ mandata Dei
 inscripta erant, visus est suis cornutus. Aureum dia-
 dema gemmis distinctum Constantinus Imperator
 primus Sylvestro pontifici Romano obtulit, quod ille
 non recepit, veluti parum religioni idoneum, Phry-
 gia mitra candida contentus: sed pontificum posteri-
 tas donum deinde principis haud aspèrnata est. Bacu-
 lus instar Moïsi, seu Aaron virgæ datus, populi vitia
 castigandi potestatem attribuit. Annulus, Christi &
 Ecclesiæ

Alb⁹ color.

*Bombyzi-
na vestes.*

*Pontificat⁹
insignia.*

Diadema.

*Baculus.
annulus.*

Ecclesiæ copulationis ut pignus habetur, sicuti Chirothecæ purum manuum ab omni humanarum rerum contagione officium, divinarumque administratio- nem, & pedum tegumenta crediti gregis vigilantis- simam curam indicant. Atque hæc ferè omnia ex de- creto Clementis accepta ferunt, quæ undecunque manarint, magis omninò Hebraica quàm Apostolica instituta referunt. Quædam quoque alia sunt ad usum sacerdotum, mysticè ab insequentibus quæsita, de quo- rum initiis nihil omninò certi habeo tradere.

Chirotheca.

CAPUT VIII.

Undè mos natus, cur omnes initiati verticem de- radant, ac quàm illud facere olim probrosum fu- erit, & ibi de Nazaraeorum secta, & quando Le- ge exceptum sit, quibus initiari non liceret, præ- sertim per bigamiam, & quomodo liceret, ac undè ipsa Bigamia intro- ducta sit.

Commune initiatis omnibus insigne est vertex ra- sus, præcipuum sacri prophanique capitis discri- men, qui admonet sacerdotes, spretis omnibus humanis voluptatibus, oportere cœlestia tantùm me- ditari. Hoc, auctore Beda in Ecclesiastica historia An- glorum, ideò per patres in consuetudinem venit, lege- que sancitum, ut quod à principio ab inimicis probro & ignominia est datum, hoc honori deinceps decori- que haberetur. Siquidem cum Petrus, prout idem præ- didit, Antiochiæ concionaretur, fuit illi ab improbis summū capitis abrasum, ut ludibrio cunctis impendio magis foret. Fuisse autè radere caput, probrosum, hoc arguit, quod cū David misisset nōnullos ex suis ad Ha- non regem filiorum Ammon, qui eum patris mortem

*Initiatorū
signū rasus
Vertex.*

Petr⁹ rasus.

*Caput ra-
dere probro-
sum.*

graviter mœrentem suo nomine consolarentur, ille suspicatus eos venisse ad explorandum terræ situm rerumq; statum, rasit illis capita, præciditq; tunicas usque ad nates, atq; ita ignominia notatos domum dimisit. Unde grave mox ortum est inter reges bellum, *Extat historia libro Paralip. priore, cap. 19.* Item apud Romanos cōsuetudinis fuit, captivitate liberatos currum triumphantis sequi, raso capite, & pileatos, etsi illud nota erat adeptæ libertatis. Sed apud Longobardos id in reb⁹ longè post homines natos fœdissimis habitū: sic n. Archpertus in vasa per vim regno, Rhotarim ducem qui Linthperto regio puero favebat, captum totondit. Ego dixerim à Nazaræis, quorum secta apud Judæos celebris erat, initium hujus rei ortū, quod illi prius servato pilo deauò post magnam vitæ continentiam caput abraderent capillosq; in sacrificii igne injicerent, ut eo modo suæ pietatis perfectionem Domino consecrarent. Meminit & Josephus de hujusmodi more dedicandi capillos, quem Nazaræi observabant, *lib. 4. Antiq.* scribens; Si quis eorum noverit, quos Nazaræos appellant comam nutrire, & vino non uti, isti dū capillos suos dedicant, propter sacrificia, venientes ad sacerdotes Corbam offerunt, quod significat munus. Erant Nazaræi, *teste Origene super Numeros*, qui semetipso devovebant Deo, de quibus lex per Moysen data fuit, *ut in iisdem Rameris erat.* Sacerdotes verò Dominus per Moysen, *ut in Levitico patet*, capite & barba rasi esse vetuit; & apud Ezechielem præcepit illud idē, dicens: Sacerdotes caput suum non radant, neq; comā nutriant, sed tondcant. Cæterū Herodotus *in Euterpe*, & Plinius scribunt, sacerdotes Ægyptios consuevisse derasis capitib⁹ mœrere, & in luctu esse ex morte Apis, qui in Ægypto numinis vice colebatur, ac demū totū corpus eradere, ut ne quid eis inter deorum cultum, aut pediculi aliarumve sordium crearetur. Meminit & Apulejus *libro Asini sui aurei 2.* de hujusmodi sacerdo-

Libertatis
signum.

Tondere
ignominio-
sum.

Nazaræi.

Capillos de-
dicandi mos.

Sacerdotes
derasi.

sacerdotibus de rasis. Hinc igitur, opinor, fluxit ritus Nazæorum, & ab iis nostrorum sacerdotum qui jubentur caput radere, & comam nutrire prohibentur. Hieronymus verò, *quod & in decretis canonicis scriptum* leges, rasum caput & coronam quam appellant, significare aurum at divitiarum omnium derelictionem: at capillos qui remanent, aliqua sacerdotibus esse retinenda ad sustentationem. His autem perbellis interpretationibus benè multi sacerdotes gaudent, ritusq; servandi causâ latè verticem radunt: sed ex magnis opibus quas habent nihil impertire, nihil deponere, nihil relinquere volunt. Et hæc est cæremoniarum summa. Paul⁹ Apostolus in Cenchreis (Cenchreæ enim portus est Corinthiorū) nutritiv & totondit comam, rasi calvitium, exercuit nudipedalia, *auctor idem Hieronymus adversus Jovinianum lib. 1* Quæ verò qualiave essent nudipedalia sacra, dicitur *lib. 6. cap. 11.* cum de vendi usu ageretur. Barbam itidem aut comam ne præsul, neve reliqui sacris initiati nutrent, ex Mosis præcepto secundum Apostoli præceptum, primus vetuit Anacletus quintus à Petro Pontifex Romanus. Fuit & ejusdem decretum, ut episcopus à tribus initiaretur episcopis, sacerdos verò ab uno tantum, cui subesset, *auctor Gratianus*. At Romanus episcopus à tribus quoq; sed certis episcopis apud Lateranum consecratur, hoc est, Ostiensi, Portuensi, & Veliterno. Sic Joannes Quintus, primus consecrari voluit, quem ritum postea successores servarunt. Quin jam tum mos inolevit, ut pontifici renuntiato ipse Ostiensis præsul inter sacra coronâ imponeret, cum satis constet antea Pontificem vel imperatoris Constantinopolitani, *sicut infra dicitur*, auctoritate electum, consuevisse duci ad cathedram divi Petri, & postquam in ea sedisset, tum ut ritè factū pontificem haberi, aliis cunctis cæremoniis neglectis. Digamus verò ne ad officium sacerdotis admitteretur, Syricius decrevit, ac si jam admissus esset, ut ab eo pel-

Corona in capite raso quid notet.

Nudipedalia sacra. Barbam nutrire.

Papa à quibus consecratur.

Digamus sacerdos.

*Mancus &
debilis.*

leretur, quod Apostolus illud antea prohibuisset, qui ad Timotheū scribens, voluit Episcopum unius uxoris esse virum: sicut ne debiles membris aut manci in sacerdotum numerum reciperentur, Anastasius primus cōstituit: & utrunq; ex Mosis legibus esse dixerim, qui ut mancos procul à sacerdotio esse voluit, sic eā ratione iussisse videtur, ut Pontifex virginem tantum duceret uxorem, quo ab eo digamiam excluderet, quæ jam inde ab initio apud Priscos quoque impedimento esse consuevit sacerdotium petere volentibus: quod testatur Servius, enarrans illud quarti Æneidos:

Huic ūni forsan potui succumbere culpæ.

*Ætas pres-
byterorum.*

Ubi ait, Culpæ, propter antiquum ritum, quo repellentur à sacerdotio bis nuptæ. Præterea ne quisquam minor triginta annis Presbyter fieret, Bonifacius primus censuit, quia credo, ea fuit apud Hebræos, teste Hieronymo in proœmio in Ezechielem, ætas sacerdotalis ministerii. Illud deinde decretum Lateranensis concilii auctoritate ad Episcopos eligendos translatum constat, estq; statutum, ut vigintiquinq; annos natus duntaxat, presbyter creari posset: atq; hoc ad imitationem, opinor, Levitarum, qui, uti in Numeris extat. & supra cap. 5. ostendimus, non ante incipiebant famulari in tabernaculo, quàm totidem nati essent annos. Et illa episcopis, hæc presbyteris legitima ætas, quo utriq; jam consilio boni, sacros canones rectè prius nossent, quemadmodum Cœlestinus primus iusserat, quàm alios regere, vel docere inciperent: auctor Gratianus.

C A P U T I X.

Qui primi in urbe Roma & alibi presbyteris parochias, ac Episcopis diœceses diviserint, ac quale fuerit parochorum officium, & de Cardinalium ordinis origine.

Sacerdotio ritè instituto, visum est patribus in pri-

primis conducibile, ut munera dividerentur, quo pro se quisq; suum & officiū nosceret, & impigrè faceret. *Presbyterorum munus.* Itaq; summum rerum, id est, animarum curandarum negotium presbyteris datur: & id præcipuè Romæ, ubi Apostolica sedes jam locata erat, institutum cœpit. Et ne ea administratio in promiscuo esset, Euaristus pontifex primus omnium titulos ipsis presbyteris divisit, *Diaconum septem.* septemq; Diaconos instituit, qui veritatis gratiâ cōcionatorē observarent, imitatus Apostolos, qui, *ut supra ostendi,* totidē sibi diaconos ministros creavissent. Secundo deinde loco, circiter annum salutis ccc. lxxviii. Dionysius tam presbyteris urbis Romæ, quàm aliarum gentiū templa, cœmeteria, & parochias quas dicunt, divisit: præterea episcopis diœceses distribuit, mandavitq; ut unusquisq; suis finibus ac limitibus contentus esset. *Parochia.* Parochias, ut hoc demonstrandus, nostri appellant singula templa diœcesis, & eorū territoriū certis terminis distinctū, quod qui terunt, hoc est, incolunt. parochiani dicuntur, à parochis puto dictas: erant enim Parochi *Parochiani.* magistratus apud Romanos, qui publicis legatis ligna & salem præbenda curabant. Horatius libro primo *Parochi.* Sermonum:

Et parochi quæ debent ligna, salemque.

Et quia sine igne & sale apud Hebræos, *ut infra dicitur,* nullū fiebat sacrificium, & ut parochi legatis usui necessaria providebant: ita sacerdotes templorum præfecti suppeditant suis parochianis, quæ ad salutem animarū pertinent, nō ab re parochias vocamus. Ad propositū redeo. Nec ita multò post Marcellus titulos urbis ab Euaristo primū presbyteris datos numero limitavit, decreto statuens quinque & viginti, ac quasi diœceses esse, ad baptizandū eos, qui ex gentib. externis in Christianorū cœtū quotidie venirent, & sepeliendum mortuos. Hæc ex Bibliothecario Damaso, Platina, ac aliis vel recētorib. sacre historiæ scriptorib. quos miror neq; hoc neq; alio, quod sciam, loco nō explicuisse, qui essent

*Cardinaliū
origo.*

*Andreas
Barbatus
de origine.
Cardinaliū*

*In Iurecon-
sultos.*

*Cardina-
les qui.*

essent ii presbyteri, quib⁹ titulos in urbe datos tradūt, unde haud dubiè prima Cardinalium origo est: sed veluti par est cōjectare, illi rem ut ab initio parum clarā, silentio prætereundam fortè duxerunt, quam Jurisperiti quidam posthac investigare tentarunt. Verum & illi cum nihil certi haberent quod proderent, more eorum, qui cum obscuri sint, inani nobilitatis nomine sibi blandientes, alius ad Achillem, alius ad Æneam, ali⁹ ad Numam Pompilium, suum genus referunt, magno-perè conati sunt ostendere Cardinalium ordinem ab Hebræis esse profectum: & ante omnes id fecit Siculus Andreas, cognomento Barbatus, qui ut à Bessarione antistite seculi nostri, verè ultra alios & animi & corporis dotibus Cardinale, gratiam iniret, de ea re commentariolum primus edidit. Sed ne hominem sæpius citando defatigemus, ipse suum jam incipiat narrare cōmentum. Occurrit, inquit, illud quod *in* 1. Regum *lib. cap. 2.* pulcherrimè scriptum est: Domini enim sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem. Quam auctoritatem Hostiensis doctor excelsus figuravit ad cardinales: sicut enim ostium regitur cardine, ita & ecclesia Romana regitur consilio cardinalium. *Hac ille.* Vide, non secus isti Jurisconsulti aliquoties detorquent sacras literas quò volunt, ac sutores sordidas solent dentibus extendere pelles. Si fuit id oraculum, ut quandoque illi qui Cardinales appellarentur, regerent apud Romanos Christianam rempublicam, etsi reor nunquā tale quid somniatum esse ab Anna, quæ inibi loquitur: cur non potius illud referendum est ad episcopos & presbyteros, qui per diu antea cardinales, id est, præcipui sive primarii, & nūcupati sunt, & res religionis gesserunt? quod ipse testimonio Guidonis archidiaconi Bononiensis, Jurisconsulti non contemnendi comprobatur, dicens: Olim autem in quacunq; Ecclesia principales sacerdotes seu episcopi, dicebantur cardinales, id est, principales. Et inde pergit: Scriptum est in Deuter.

Si

Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspe-
 xeris, recurre ad sacerdotes Levitici generis, & ad judi-
 cem qui fuerit illo tempore : ipsi enim iudicabunt tibi
 iudicii veritatē. Et subdit : Ecce nunc quod sacerdotes
 Levitici tempore veteris testamenti erant consiliarii,
 & sic fuerunt de jure divino, licet non sub nomine car-
 dinalium : sed hujusmodi sacerdotes cōsiliarii sunt Do-
 mini cardinales hodiē, sic appellati, &c. Non animad-
 vertit Siculus illum locum apud nos jam pridem ab e-
 piscopis & aliis sacerdotibus inferioribus occupatum
 esse, qui unā cum episcopo Rom. amplius mille annis
 gubernarunt Romanam diœcesin, antequam quisquam
 illud sublime cardinalis nomen, quale nunc ubiq; latē
 resonat, tulisset, ac propterea suos dominos cardinales
 tardē venisse, ut jure dici possint apud nos in locū Le-
 vitarum sacerdotum successisse. *Hactenus de Joculari-
 ria Siculi disputatione.* Cæterum Guido archidiaconus
 proximē verū accessisse videtur, qui *in commentariis*,
 quos *in sextum juris Pontificii librum scripsit*, & Francis-
 cus Zabarella cardinalis *ex testimonio Martini Cister-
 ciensis historici qui Innocentii quarti pontificis aequalis*
 fuit unā produunt, anno circiter humanæ salutis ducen-
 tesimo trigesimo altero, sedente quodā Pontiano, qui
 in ordine Romanorum pontificum non ponitur, fuisse
 Romæ ducentos triginta sex sacerdotes cardinales, &
 sexagesimo septimo deinde anno, Marcellum, quē nos
 diximus divisisse titulos presbyteris, constituisse quin-
 decim cardinales, qui mortuos sepelirent, & infantes
 baptizarent. Hæc non multum discrepant ab iis, quæ
 ex Bibliothecario Damaso, & Platina, supra cōmemo-
 ravimus. Sanè hi Marcellū ajunt quinq; & viginti diœ-
 ceses constituisse, ad usum baptismi & sepulturæ : illi
 verò scribunt eundem pontificem quindecim fecisse
 Cardinales, qui baptizandi infantes, atq; humandi de-
 mortuos, curam sustinerent. Atq; hæc vera cardinaliū
 ordinis origo est, non fuitq; ab initio aliud cardinaliū
 no-

Pontianus
Papa.

Cardinaliū
ceteros.

*Cardinaliū
nomen.*

nomen, nisi excellentioris epitheti notatio, perinde ac id usurpamus, cum dicimus, Solanum, Favonium, Austrum, & Septentrionē quatuor esse ventos cardinales, id est, primarios: veluti altissime partes cœli vocitantur

Cardines.

cardines, quod circa illos mundus circumferatur, & ad similitudinē eorum nuncupentur cardines, circa quos valvæ volvuntur. Non fuit item aliquandiu deinde aliud esse cardinalem, nisi ante alios habere curam animarum: quod ut aliis post judicandum melius relinquamus, testimonia quæpiam etsi recentiora, ex divo Gregorio subiciam. Is enim *libro epistolarum primo, Corsica Insula sacerdotum cœtur, & nobilibus* ita scribit: Ea de re quoniam Ecclesia Alariensis, Sagonenfis sacerdotis diu est auxilio destituta, necessarium duximus Martinum Episcopum fratrem nostrum, ibidem cardinalem constituere sacerdotem, Leoni verò fratri nostro operam visitationis injungere. Ibidem *ad Januarium Archiepiscopum Carallis Sardinia*: Liberatus igitur de quo nobis significasti, quia diaconi fungeretur officio, si antea non est factus cardinalis, ordinatis à te diaconis nullā debet ratione præponi. Et *infra* subdit: Si ejus obœdientiæ fueris invitatus, & eum posthæc cardinalem facere volueris, &c. Item ad Joannem Episcopum Squillatinum: Pastoralis officii cura nos admonet, destitutis ecclesiis proprios constituere sacerdotes, qui gregem dominicum gubernent. Propterea te Joannem Lissitanæ civitatis Episcopum nostrum in Squillatina ecclesia cardinalem duximus constituere sacerdotem, ut animarum curam spe futuræ retributionis susceptam impleas, & reliq. Verum cum postea Bonifacius tertius ab Imperatore Phoca impetrasset, ut in omnes episcopos prærogativam haberet, omniūque caput perpetuo foret, *uti infra subtilius dicitur*, jã tum Romanus pontifex multò quàm antea unà cum suo urbano sacerdotum senatu, cunctis sine controversia præstare auctoritate cœpit, ac simul illi presbyteris quibus

*Pontificis
imperium.*

quibus olim tituli dati, quibus Christianorum animas curandi munus delatum fuerat, eo cardinalium nomine velut supremæ illius dignitatis proprio, cum primis honestari cœpere. Ac ita quod principiò prorsum oneri fuit, summo tandem honori esse cœpit: nec immeritò, quando illi in administranda Repub. Christiana, suo pontifici semper præstò aderant, sic vel iis paulatim decus accessit, paulatimque inter contentiones Imperatorum, ac populi Rom. de pontifice creando sæpius ortas, prærogativa jusque ipsius pontificis eligendi partum est, adeo ut Innocentius quartus, qui circiter annum salutis M C C X L I V. Apostolicam tenere cœpit sedem, postremò publico decreto sanxerit, ut equo deinceps insidentes rubro uterentur galero, quo major adhuc ordini accresceret majestas, argumento tamen manifesto oportere ejus ordinis antistites semper esse paratos, pro religionis defensione offerre se in discrimen, & sanguinem effundere. Ita deniq; cardinalis nomen celebre reddidit, ita ordinem instituit supremum. At istud insigne ad imitationē Hebræorū sacerdotum datum esse videtur: nam illi tiara utebantur, *uti supra diximus*. quæ, teste Hieronymo, rotunda erat, ut pileus. Inde ad differentiā ordinis, episcopi quoque petasum ferre cœperunt, qui extrinsecus niger, intrinsecus verò viridis esset. Dedit postea Paulus secundus vestem coccineam cucullo insignē, hoc est, Lacer-
nā, (ita veteres appellasse judicamus) ut hæc etiam cū rubenti petaso ordinis insignia forēt, quæ pictores deinde nostri nimirū valdè pii, vel divo Hieronymo impertiti sunt, quibus nunc ejus simulachrum passim in sacris ædibus ornatum visitur, quia dicitur Presbyter Romanus fuisse, etsi per id tempus quo ille vixit, ne nomen quidem tam sublime cardinalis erat auditum. Faciunt præterea fidē tituli quos hodiè habēt cardinales, quos vocamus, in locū illorū perpetuò tenore successisse presbyterorum, quibus, prout declaratum est, Euaristus

Jus Cardinalium in Pontifice eligendo.

Petasus cardinalium.

Lacer-nā.

Hieronymus in Cardinalis.

stus primum titulos, deinde Marcellus, velut diœceses digesserat. Testificatur & illud, quod fertur Anastasius presbyter cardinalis S. Marcelli à Leone IV. damnatus, rejectusq; ab ordine, quod cōtra canonum sanctiones, quinq; annis parochiam non adisset suam. Quanquam vel me minimè fugit Innocentium III. *in suis decretalibus epistolis* appellare sacerdotes Levitici generis, fratres suos in ministerio sacerdotali adiutores: at ea verba plures Jurisconsulti rectè sentientes ad Episcopos, non ad Cardinales attinere affirmant, quo locum vel sic teneantur, vel emendent. Sed jam satis de initio or-

*Cardinaliū
senatus.*

dinis qui nunc supremus habetur, Cardinalium, à pio orti ministerio, qui tanto deinde incremento auctus est, ut omni illo quondā onere levatus, solus sit totius reipublicæ Christianæ senatus. Quo factum est, ut urbs etiam Roma, lux olim orbis terrarum, atq; arx omniū gentium, suum recepisse senatum, quo latè regebat, meritò sibi videri possit, simulq; gaudere, quod hi senatores non censu, sicuti prisce illi Romani, sed vitæ sanctimoniâ, doctrinâ, moribusq; temperatis ac moderatis, ornatī jam inde ab initio de concilii sententia co-

*Panis Chri-
sti pinguis.*

optari cœperint. Quanquā inficias ire non licet, & huic sacrosanctæ legi aliquoties derogari: nam pinguis est, ut jam vulgò dicitur, panis Christi, cujus dulcedo juxta probos ac improbos allicit, & ut illi bono modo, ita hi malo ad eam degustandam non rarò aspirant. Quare periculum est, ne aliquando sacerdotalis ordo inde labefactari incipiat. Is autem ordo ex triplici initiatorū

*Cardinales
seu Episcopi*

genere constat: sunt enim aut Episcopi, & ii quidem numero sex Ostiensis, Sabinensis, Portuensis, Tusculanus, Prenestinus, & Albanensis: aut presbyteri, aut diaconi: neutrorum tamen certo præscripto numero.

C A P U T X.

De origine honorum qui Romano Pontifici habentur, & de ejus Auctoritate in omnes Ecclesias, atq;

qui-

quibus illius & Episcoporum ac Imperatorum Occidentalium eligendorum jus à principio fuerit.

Primus honos Romano Pontifici habetur, ut si minus pulchro honestetur nomine, ei statim creato liceat illud mutare. Verbi gratiâ, non extrâ jocum dictû sit: Si homo maleficus antea fortè fuerit, ut Bonifacius appelletur: si timidus, Leo: si rusticus, Urbanus: si improbus, Innocentius: si ferox, Clemens: si malè audierit, Benedictus, ut saltem nomine pontifex ornamento sit dignitati. Fjus autem rei auctor fuisse dicitur Sergius secundus, cui cum Os porci diceretur, ad obscœnam nominis vocem tollendam datum est, ut aliud sibi nomen optaret. Et illud ajunt ex imitatione Christi esse factum, qui Simoni Barjonæ nomen Petrum indidisset. Manavit dein mos ad posteros, ut qui pontifices crearentur, omisso priore nomine, eligerent sibi unum aliquod ex pōtificum qui ante fuissent, nominibus. Item Romanus pontifex humeris hominum circumfertur: hoc inde natum quidam arbitrantur, quod Stephanus secundus, ut populo Romano ob insignes animi virtutes vitæq; integritatē charissimus statim factus, pontifex humeris omniū præ gaudio exultantium fuerit sublatus, atq; in ædem Servatoris ad Lateranum deportatus: quem ritum deinceps servarunt successores: adeò semper veterum honorum ac pomparum magis quàm morum tenax est posteritas. Ego tamen dixerim illud ab Ethnicis pontifices esse mutuatos, quando apud Romanos cum primis mos fuit, ut prædivites, ac primarii viri lectica à servis gestata veherentur. Juvenalis:

*Quadriusio? cum jam sexta cer vice feratur,
Hinc atq; inde patens, ac nuda penè cathedra.*

Et lectica hæc græcè dicitur hexaphorus, quia sextâ

*Pontificum
nomina
mutata.*

*Papa cum
humeris cir-
cumferatur.*

ἑξάφωρος.

cervice, hoc est, sex servis, *sicut ait Juvenalis* ferri solebat. *Martialis libro Epigram. 4.*

*Cum tibi non essent sex millia Cæciliane,
Ingenti latè vectus es hexapobro.*

Jus creandi Pontificem. Jus autem creandi Romani pontificis usq; ad tempore

Constantini Imperatoris, cum pontificatus potuit cruciatus potius dici, quàm dignitas, haud dubiè penes collegium Romanorum sacerdotum fuit. Postea paulatim cæpit ejusdem collegii, cum populi suffragio, ea electio firma esse, quam Constantinopolitanus probasset Imperator: idque institutum duravit usque ad annum salutis D C L X X X V. Quidem tempore Constantinus quartus Imperator sanctitate Benedicti secundi permotus statuit, ut quem jam inde sacerdotum senatus populusque Romanus pontificem creasset, is verè successor Petri haberetur: cum ante id tempus Constantinopolitani principis & Italiæ Exarchi auctoritate ea sit dignitas rata habita, id quod postea haud diu est servatum: nam cum paucis post annis Gregorius tertius, ac nonnulli alii deinceps pontifices Lō-

gobardorum injuriis pressi, nihil auxilii à Constantinopolitanis principibus haberent, ad Carolum primo Martellum, & Pipinum, deinde ad Carolum Magnum ipsius Pipini filium Francorum reges confugere coacti sunt. Quas ob res, Leo tertius ipsum Magnum Carolum fecit Imperatorē, cujus successores consueverunt itidē pontificis electionem confirmare. Atq; sic usuenit, ut tum primū tutela Romani pontificis ab Imperatoribus Constantinopolitanis ad alios translata sit. Postremò circiter annum salutis M L I X. Nicolaus secundus Concilio celebrato, pontificum electionē ad cardinales illōs, qui, *ut supra diximus*, animarum curā gerebant, tantūm reduxit, idq; hodie servatur. Quod autē per Nicolaū sanctū est scriptum, leges in canonicis decretis, *distinctione xxiii.* Sed ea electio tā à reli-

Electio Pontificis Cardinalibus commissū.

quīs sacerdotibus, quā à populo Romano cōprobanda

erāt, poteratq; optari, qui etiam illius non fuisset collegii. At utrunq; brevi post tempore penè est antiquatum: nunc enim cardinales & sine populi sacerdotumq; consensu, & cardinalem tantum faciunt Pontifice Romanum: quamvis nullā lege exceptum sit, quin jure queant cujusvis ordinis virum pontificem creare. At ea prima, deinde altera, tertiave electionis immutatio causa fuit, suspicor, quamobrem nonnullæ ecclesiæ post hac conatæ sint pro suo jure, sine Romani pontificis auctoritate agere: quæ tamē paulatim ad officium rediere: nam Græci antistites, Simplicio sedente, Romanum pontificem omnium caput esse ultrò declararunt, qui fuit annus salutis quadringentesimus septuagesimus quintus. Is dein Joanni Constantinopol. episcopo id ad se honoris revocare conanti, etiam juvante Mauritio principe, gnaviter restitit, ac brevi post recuperatā prorsus dignitate, Phocæ Imperatoris jussu, est rursus princeps omnium declaratus, etsi Græcis argumentantibus eo loci debere esse Christianæ pietatis arcem, quo & Imperii. Idem ut patet Ravennates episcopos ad officium revocavit, quos jampridem Longobardorum ac Exarcharum temeritas alienaverat. Item & Mediolanenses eisdem furoribus actos, post ducentos annos quàm desciverant, ad sanitatem reduxit. Quin vel Aquileiensis nonnihil sub Gregorio aberrantes, brevī ad obsequium retracti, & pallii usus post centum & quinquagintā annos, quàm eo fuerant privati, restitutus. Atq; sic Romanus pontifex cunctarum est Ecclesiarum caput, & id quidem summū omnium gentium consensu, ita ut non sit vel impiis hominibus locus jam ullus aliter somniandi, ne dū disputandi relictus. Jus autem eligendorum episcoporum, sacerdotū, ac diaconorum, jam inde à principio penes Apostolos, & dein apud sacerdotes civitatū non sine tamen suffragio plebis atq; judicio vicinorū episcoporū fuit. Et huc ritū diu servatum esse divus Cyprianus non uno in loco

*Contentio
de primatū
Papali*

*Romani
Pontifex cū
put Ecclesiæ*

*Jus eligē
di episcopos
& sacerdotes*

Et in epistola præsertim quarta ad Felicem presbyterum
testatur, atque *inibi* de ea re luculenter edisserit. Sed
cum ista lex jam pridem refrixerit, nihil est quod hic

*Consecratio
Episcopi.*

Cypriani verba ponamus. Episcopum verò ita electum
cæteri provinciæ episcopi initiabant: idq; fiebat decre-
to Nicenæ conventus, quo sancitum erat, ut episcopus,
si fieri posset, à totius provinciæ, sin verò difficile fo-
ret, tum non minus, quàm à tribus, initiaretur, & id
non sine Metropolitani auctoritate. Utrumque hodiè

*Decretum
Bonifacii
tertiu.*

penes Romanum pontificem est: ille enim creat epi-
scopos, & initiat, vel secundum Nicenum præscriptum,
initiatori, id est, consecrari mandat. At post hæc, creatio
episcoporum in aliam formam mutata est à Bonifacio
tertio: is enim decrevit, ut ab urbium populo sacerdo-
tumq; cœtu eligerentur, non refragante loci principe,
& pontifice Romano annuente: his verbis, Volumus, &
jubemus. At illud decretum velut nimis utiq; lauda-
bile citò obsolevit, cunctis semper in pejus nostris dela-
bentibus rebus. Postea Imperator de ea re consuli cœ-
pit, sed id jus Ludovicus Caroli Magni filius Paschali
pontifici restituit, paulò antè Carolo patri ab Hadria-
no concessum. Veruntamen hodiè bona principū no-
strorum pars illud mordicus tenet, imò non modo epi-
scopos, passim quos volunt declarant, renuntiant, dicunt,
sine sacerdotū populiq; suffragio, sed sunt, qui suis dun-
taxat diplomatis, possessionē minorum sacerdotiorū
tradant, quod modis omnib. Simplicius ac Gregorius

*Jus patro-
natus ad se-
culares
Principes
devolutū.*

vetuerunt. Imperatores verò nostros, Occidentales di-
co, jam inde ab initio penes Romanū Pontificem creandi
potestas fuit, quādo Leo tertius, *sicut supra tradidim⁹*,
Carolū Magnum Imperatorem fecit, coronaq; qua
honestantur Imperatores, donavit, quam Platina Dia-
dema vocat: est enim fascia linea, qua insigni reges u-
tuntur. Postea Joannes duodecimus Othōnem Ger-
manix regē Imperatori creavit. Et postremo Gregori⁹
quintus, ut suā gentē (fuit enim homo Germanus) sin-

gulari

*Imperato-
res creandi
potestas.*

*Diadema
Imperato-
ris.*

gulari quopiā beneficio afficeret auctoritatē in posterum tempus eligendi Imperatoris fecit Archiepiscopis, Moguntino, Treverensi, & Coloniensi, item Marchioni Brandenburgensi, comiti Palatino, duci Saxonie, & regi Boëmiæ, ut qui ab eis renuntiatus esset, Cæsar & Romanorū Rex diceretur, ac deinde Imperator statim, ut electionem hujusmodi Romanus pontifex cōprobasset. Fuit is annus humanæ salutis MLI. Atq; sic Germani principes jus illud acquisiverunt, quod etiamnum habent, retinent, conservant.

*Electores
Imperii
Romani.*

CAPUT XI.

*Qui primi Notarios in urbe Roma constituerint,
qui res Martyrum gestas scriberent, & ibidem
de Protonotariorum ac Cubiculario-
rum origine.*

Augebatur principiū amide inter feras Romanorum principum persecutiones, piorum numerus, & quo magis illa feritas debacchabatur, hoc plures quotidie ejusmodi tormenta subire nō formidabāt, ut jā multitudo Christianorū multo esset ipsis Imperatorib; suspectior, quā religio. Ne igitur memoria tot fortium factorū, quib; nunc fulget religio, instar Solis & Lunæ, ullo unquā tempore hominū mentib; excideret, neve posteritatē quandoq; lateret, quonā pacto illa ubiq; gentiū propagata fuisset Julius primus Romanus pōtifex, omnia ad rem sacrā pertinentia per notarios literarum monimentis mandanda curavit. si ab initio fuisse videri possunt, quos hodie protonotarios vocant, quorum officium est, res præcipuē gestas conscribere. Ab hac opinione sunt qui dissentiant: ego tamen tam pium factum Clementi malim assignare, quem constat regiones septem notariis divisisse, qui diligenter res martyrum gestas scriberent: sed illud postea Ancherus stabilis reddidit: Quod sicut Clementi, & Ancheri fuit institutum, ita fieri potuit, ut suc-

*Ecclesia sub
cruce ut
palma.*

*Proto Nota-
rii.
statu.*

cessorum incuriâ intermissum à Julio postremò fuerit renovatū. Atq; tale nostri protonotarii habuere principium. Reperio etiam Fabianum qui Anthero successit, & Cajum deinde regiones divisisse Diaconis, qui itidem gesta martyrum literis mandarent. Verum hoc munus tempestate nostrâ, excusso scribendi onere, in ordinem abiit haudquaquam indecorum, etsi venalis est. Sunt hodie Protonotarii Apostolici numero septem, qui, *ut dictum est*, in illud collegium pretio cooptantur. Sunt præterea extraordinarii sine numero à pontifice gratuito creati, qui ejus dignitatis privilegiis perindè gaudent atq; alii: cōmodum aliud non cōsequuntur. Omnes equitando pileo utuntur nigro: quod introductum dixerim, ut à cardinalibus & episcopis per hoc insigne internoscerentur, quādo & quē omnes lineâ togatā induunt. Ita conjecturâ præcipiamus licet, cum minimè tradatur, quando primus petasati incedere cœperint, & eorum collegia à quo fuerint primum venalis facta. Leo primus ad res divinas intentus, cum populus frequens ex omni parte orbis Romam veniæ causâ cōcurreret, Apostolorum sepulchris custodes ex Romanis addidit sacerdotibus, & eos cubicularios appellavit. Illud bonus pontifex ea de causa fecisse videtur, quo augeretur pietas eò loci orantium, cum animadvertent divorum reliquias non sine veneratione servari. Sed memoriâ nostrâ obsolevisse consuetudo, cum pauci certò sciant, ubi loci ipsa Apostolorum ossa jaceant: Quare à sepulchris ad cubicularia pontificis custodiendū, cubicularii hujusmodi translucti dicunt, quos Leo X. in collegiū redegit.

CAPUT XII.

Indenatum, cum Sacerdotum Ordo in varios abiecit manerum gradus: & de primo Palli asu, ejusq; forma, ac primordio collegii residentiarii apud Anglos, & de antiquo jurandi modo interd-

Protonotarii septem.

Vestitus protonotarii.

Cubicularii.

*ocendiq; contumacibus sacris, hoc est, eos
excommunicandi, ut
dicitur.*

JAm inde ab initio, cum ubiq; ferè gentium flamines sacerdotes præessent, & illis alii, qui archiflamines, id est, primarii sacerdotes nuncupati sunt, ad quos sacrorum omnium ratio referebatur, placuit auctore Apostolo Petro, *sicut D. Clemens in sua Christianæ religionis compendiaro libello perhibet*, ut similiter in singulis gentium, quæ religionem in posterum complecterentur, urbibus in locum flaminum Episcopi substituerentur, & in qualibet provincia archiflaminis vice, unus Archiepiscopus constitueretur, cui reliqui illius religionis episcopi subessent: id quod nos in historia nostra Anglica ostendimus, in Britannia quæ nunc Anglia est, auctore dno Gregorio esse factum. Innocentius quoque, *ut in decretis canonicis est*, hinc nostrorum sacerdotum & episcoporum differentiam introductam affirmat. Si Archiepiscopi modo primates, modo Gracâ voce Patriarchæ, hoc est, patrum principes dicti, quatuor principio fuere, Roman⁹ Antiochenus, Alexandrinus, Hierosolymitanus: postea translata Byzantium imperii sede, additus est & Constantinopolitanus. Verum posthac ambitione paulatim modestiam è pectoribus hominum detrudente, plures creati sunt, usq; venit ut hujusmodi ordini p⁹ aliquid dignitatis ac majestatis accesserit. Et quoniam hisce p⁹ntificib. sedes in iis p⁹sertim locis, qui insigniores essent, data sunt, idcirco & Metropoliticos vocant: quod unusquisq; hodiè in ea præsit urbe, quæ ejus est provincie Metropolis, id est, mater ac caput est. Primates tamè ac Patriarchæ ante cælebant auctoritate Archiepiscopis Metropolitanis, sicut patet ex decreto Aniceti, qui statuit, ne Episcopus crimen metropolitani sui ad aliū nisi ad Primate, aut ad sedem Apostolicā deferret. Ejusdem etiam decretum fuit, ne Archiepiscopi

Archiflamines.

Archiepiscopi.

Patriarchæ quatuor.

Metropolitani.

Aniceti decretum.

*Insignia
Archiepisc.*

*Pallium
quid.*

*Officiorum
distributio.*

*Canonici
Regulares.*

*Tumultus
in Aeglia.*

nisi ex singulari titulo, primates nominarentur. Ii autem meritò Patriarchæ vocantur cæteri Archiepiscopi nominantur, vel, ut quidam volunt, Metropolitani. Hos Clemens primus Pallio, cujus usum introduxit ipse primus, ornavit, voluitq; ut eis crux præferretur, quibus nunc potissimum insignibus ab reliquis episcopis distinguuntur. Marcus tamen pontifex instituit, ut episcopus Ostiensis, quod ab eo Romanus consecraretur, pallio quoq; uteretur. Est autem Pallium vestis summa lanca & candida, cui utrinque pendent duæ fasciæ & ad humeros circulus ductus, ac quatuor purpureis crucibus insignita est. Hujus sanè insignis rationem diuus Gregorius. *ad Maximum episcopum Salonitanum scribens*, scienter reddit, qui dicit illud humanitatem & justitiam significare, ut ii qui illò utuntur foris submissè se gerant, id est, mites sint, & intus animum æquum habeant, hoc est, Justitiâ colant. Ex eodem quoq; fonte manavit inter reliquos initiatorum ordines, divisio officiorû, ut Archidiaconi Diaconis, Archipresbyteri Presbyteris, & iis omnibus Præpositi vel Decani, quos vocant, præessent, quib. par quoque crevit honor. Hinc etiam instituta sunt Collegia sacerdotum, qui in templis præsertim cathedralibus omni tempore sacris operam darent. Hos græcè Canonicos, hoc est, regulares vocamus, ut qui ritè instituti, cæteris vivendi normam præberent. Istorum autē collegarû ad hinc ccc. & eò amplius annis, apud nostros Anglos tempore regis Joannis, cum humana pariter ac divina permista forent, divortium factû est: sed auctor sectæ non traditur, quod sciam, si nō fuit discordia. quæ fortè voluerit aliquot ex collegio pecuniosos sacerdotes pretio sejunctos aliis dominari. Id enim temporis cum regis Joannis edicto cuncta passim templa spoliarentur, aliqua diruerentur, sacerdotû bona prædæ darentur, facile omnis administratorû grex dissipat⁹ est: postea mortuo rege accidit, ut Canonici ad sua redierint colle-

collegia, & eos q̄ primi fuerūt oportuerit erōgare pecuniam, tam ad ædes sacras sarcindas. quàm ad ea cōparanda, quæ ad cultum pertinerent divinum. Hinc igitur factum est, ut nonnulli canonici curam rerum omnium collegii susceperint, reliquis collegis forsitan suæ causæ indormientibus, soli; emolumenta capere cœperint, quæ patres olim cunctis juxta collegis canonicis constituerint, qui suo tempore sacris operam dedissent. Ita Republica collegarum in paucorum potestatem deducta, aut tunc, aut statim post. si novi principes canonici nullos ex canonicis ab episcopo factis in suam societatem admittebant, nisi pretio: quod partim ad facta templorum tecta tuenda, partim sibi, partim verò templi ministris partiebatur: & ut ea emptio non videretur fieri contra ac liceret, à Romano pontifice impetrarūt, ut à venientibus in suum novum collegium, sine criminis nota, pecuniam acciperent. Hodie qui in collegiis sacerdotum ita dominantur, vulgo Residentiarii vocitātur, quod ad templa soli maneant: nam licet alii canonici dies noctesque in templis, ad res sacras laborem, curam & operam impenderent, nihil tamen lucrificarent. Durat institutum variis legibus ab ipsis residentibus corroboratum: sed una quidē lex illa primaria est, ut domos maximē hospitales habeant & præsertim divitibus, qui ad eos pro suo jure continenter confluūt, id quod invidiam illis reprimat, cum ita mensis servire cogantur. Atque ex eo instituto secutum est, ut bona pars Canonicoꝝ ex suis collegiis expulsa sit, quando multi illorum seu religionis, siue paupertatis causā nolunt neque possunt pretium dare, qui nō prohibiti dubio procul, in obscundis sacris tā libentiſsimè quā diligentiſsimè suū officiū præstare. Quapropter haud fortasse ab re esset si patres præscriptū canonicis quondā à collegioꝝ fundatorib⁹ datū, tandem aliquando servandum curarent, prout alibi ubique gentium, illud ipsum inviolatum esse constat.

*Collegium
canonicorū
corruptum.*

*Residentia-
rii.*

*Hospitalia
Residentiū.*

*Quibus sa-
cris munia
committenda*

*Episcopi
translatio.*

*Sacerdoti
prius egit.*

*Jusjurandi
forma an-
tiqua.*

Item ut homo homini facile semper præstat : ita ex-
pedi, ut majora munia præsertim sacra illis deferant
obeunda, qui doctrina & vitæ sanctimoniâ aliis ante-
cellunt, id quod Christus admonuit, cum dixit : Ho-
mo quidam peregrè proficiscens vocavit servos suos,
& tradidit illis bona sua, & huic quidem dedit quinq;
talenta, alii autem duo, alii verò unum, unicuiq; se-
cundum propriam virtutem. Quapropter Antherus
pontifex censuit Episcopum, omisso primo Episco-
patu, ad alterum necessitatis causâ, & utilitatis, non
sui ipsius, sed creditarum ovium, posse transferri, quod
antea per decretum Nicenæ synodi fieri minimè lice-
bat. Et Antherum illud monuisse, crediderim, quod
Petrus ea de causa, relicta Episcopali sede Antioche-
nâ, se Romam contulerit, ibiq; aliquot annos Episco-
patum obiverit. Cæterum hodiè à plerisq; contra fit
ad utilitatem suam, non ad susceptum munus respici-
entibus, ut habeant undè se mollius curent, quibus
haud dubiè Dominus tempore suo dicet, Servi mali:
tollite itaque servos inutiles, & ejicite in tenebras ex-
teriores, illic erit fletus & stridor dentium. Cum per
hunc modum Episcopi & Archiepiscopi dati essent,
qui in eâ incumberent, quæ in suorum sacerdotû rem
esse ducerent, jusque dicendo reddendoque illos re-
gerent, Cælius primus statuit ut sacerdotes ne coram ju-
dice prophano conveniri posset, quo sic cunctos deter-
reret, ne Christos Domini tangerent. At ne quisquam
fraude dolore circumveniretur, Evtychianus sanxit,
ut accusatio coram iudice scripto constaret, sicut Cor-
nelianum decretum est, ne quis a sacerdote, nisi religio-
nis causâ, exigeret jusjurandum, quod non credentib; &
in suspiciolis faciendæ fidei causâ, institutum constat, cu-
jus apud veteres talis fuit forma. Cicero ad Appium
Pulchrum: De me tibi sic contestans omnes deos, pro-
mitto. Et Sineas ad Didonem, apud Vergiliam:

*Jurejurando, heu! tibi causa fuit, per sidera juro.
Per juraeros.*

Aut

Aut per rem charam mos fuit jurare. Ovidius ad amicam, quæ pejeraverat:

Perq; suos illam nuper jurasse recorder,

Perq; meos oculos, & doluerem me.

Item teste Festo, lapidem silicem tenebant juraturi per Jovem, hæc verba loquentes: Si sciens fallo, tum me Diespiter salvâ urbe arceq; bonis ejiciat, ut ego hunc lapidem. Præterea nulli, *quemadmodum testatur Livius*, licebat magistratum plus quinque dies, nisi qui jurasset in leges gerere. Hunc penè morem pontifices nostri reges, sacerdotes, prætores ac cæteri omnes præfecti servant, qui ita jurant antequàm ad ea numerata obsecunda admittantur. Sed illud maximum jus erat ju-

*Jusjurandi
maximum.*

Dionysio, magistratus plurimos litium disceptationes ex fide dijudicarent. Quapropter Numam Fidei de templum posuisse, sacraq; fieri instituisse idem tradit, Apud Hebræos talis fuit usus. Hieremias; Et jurabis, vivit Dominus in veritate, & judicio, & justitia. Hos enim, *ut ait Hieronymus*, jusjurandum habet comites,

*Jusjurandi
formula apud Hebræos.*

quibus si caruerit, perjurium erit. Et Abigail uxor Nabal ad David, Nunc ego domine mi, vivit dominus, & vivit anima tua. *Historia est in primo regum lib.* Apud nos ita juret Apostolus: Testis est mihi Deus. Sed longè usitatissimus jusjurandi modus est, per Evangelium, que in Justinianus Imperator, *ut in eo libro est quæ Augustinus appellavit, titulo de sanctissimis Episcopis, instituit.*

*Jusjurandi
per Evangelium.*

Postea ita usu venit, ut hodie qui jusjurandum jurat coram magistratibus ut plurimùm Evangeliorum librum aut dextra manu tangat, aut osculetur, dicens. Ita me Deus, & hæc sancta Evangelia juveni, quod quemadmodum Evangelium nostræ religionis fundamentum, nulla de causa violari debet, ita Jusjurandū nullo pacto frangendū sit. Quod autem nostri pontifices solent contumaces, hoc est, superbos ac idcirco juris contemtores minimeque obediētes, aut delictum aliquod delin-

*Excommunicatio
origo.*

quentes

*Sacris inter
dicere.*

Abstinenti.

*Druides
Gallorum.*

*Fulmen
Jovis
Pontificis.*

quentes excommunicare, ut vulgò dicunt, illisque simul interdicare sacris, hoc ex Judæis sumptum est quorum moris fuit, eos ignominia causâ extra Synagogam, id est, congregationem ejicere, qui dicto minus audientes, contra legem vel pontificum seu populi mandatum aliquid fecissent, quod perinde erat atque apud nos interdicare sacris: illudque verum esse Evangelista Joannes affirmat, scribens: Jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret. Alludit ad illud & Paulus ad Corinthios Epistola priore, cap. 5. cum jubet, ut stuprator suæ novercæ exterminetur, quò sic poenitendo tanti sceleris animam non amittat, ita scribens: Tradatur Satanae ad interitum carnis, quo spiritus salvus sit in die domini Jesu. Hos religionis hostes divus Cyprianus abstentos passim appellat, quod reliqui homines ab eis abstinere debeant: qui tamen utitur supino istius verbi abstineo, minime usitato. Reperio hunc puniendi morem à Druidibus Gallorum sapientibus quondam usurpatum: illi enim uti Caesar in suis commentariis testatur, si quis aut privatus aut publicus eorum decreto non steterit, sacrificiis interdicebant. Et hæc poena apud eos gravissima, quoniam quibus ita erat interdictum, si in numero impiorum ac sceleratorum habebantur, ab iis omnes decedebant, aditum sermonemque defugiebant, ne quid ex contagione incommodi acciperent, neque iis petentibus jus reddebatur, neque honos ullus communicabatur. Hæc omnia ita cum nostra religione consentiunt, ut non temerè quis crederet nos hujusmodi devovendi execrandique modum potius ab ipsis Druidibus, quàm à Judæis esse mutuatos. Itaque hoc unicum telum, terrificumque Fulmen est, quo pontifices nostri solo nutu mortaliū animas etiam ultra tartara mittunt, propter quod minus mirum est iniquenquam præcipitanter torquendum. Illud censuræ, id est, correctionis genus apud veteres Christianos in usu fuit, id quod Tertul. in Apologes. a-

per tē demonstrat, cum meminit de eorum conventibus, ita scribens: Ibidem etiam exhortationes, castigationes, & censura divina: nam iudicatur magno cū pōdere, si quis deliquerit, ut à communicatione orationis, & conventus, & omnis sancti commercii relegatur: præsident probatissimi quique seniores honorem istum non pretio, sed testimonio adepti.

CAPUT XIII.

Qui primi instituerint, ut Virgines Consecrarentur, & undē fluxerit mos Velandi caput, illudque Aperienti viris principibus, atque Osculandi pontificum pedes & manus, item Osculo salutandi, ac ipsos pedes mutuo lavandi.

Quōd virgines sacrantur, id est, vota castitatis facientes religioni addicuntur, Pii primi præscriptum esse videtur quod in decretis canonicis est: Virgines non velentur ante xxv. annos, nisi fortē necessitate periclitantis pudicitiae virginalis. Et non sunt consecrandæ, nisi in Epiphania, & in sabbato Paichæ. & in Apostolorū natalitiis, nisi mortis causā urgente, & reliq. Porro eam prerogativam Apostolorum festis diebus datam ajunt, quod illi ante omnes, virginittatis amatores cultoresq; fuissent. Id initiū fuisse monacharum, ac incrementum inde suum sensisse, declarat decretum Soteri, qui secundo loco successit Pio. Is instituit, ne monacha ulla pallam, quam vocant, attrectaret, neve thus in acerram poneret, dum sacrificia fierent. Fuit ille annus salutis circiter c l x xv. Undē videtur monacharum institutum jam tum apud Romanos non fuisse ignotum. Quare miror quosdam esse, qui tradant Marcellam, quæ cum Hieronymo familiaritatem habuit, primam scēminarum ausam esse illud

Virgines cōsecrari.

Monacharum origo.

Marcella monacha.

Romæ

Vidua pia.

Romæ profiteri. Verum ab ipsis Apostolis orrum videtur, ut mulierum sacrarum congregatio in Christiana religione esse cœperit. Cum enim Paulus *priore Epist. ad Timoth.* scribat: Viduas honora, quæ veræ viduæ sunt: porro, quæ vera vidua est ac desolata, sperat in Deo: *Et subiiciat*: Vidua eligatur non minor annis sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor, in operibus bonis hominum testimonio comprobata, si filios educavit, si fuit hospitalis, si sanctorum pedes lavit, si afflictis subministravit, si in omni opere bono fuit assidua: *item perget.* Quod si quis fidelis, aut si qua fidelis habet viduas, suppeditet illis, & non oneretur Ecclesia, &c. apparet viduas veras & desolatas, hoc est, *ut Chrysost.* *sentit*, rerum omnium humanarum curas negligentes spesque suas in Domino ponentes: jam tum electas, ac Ecclesiæ, id est, communitalis sumptibus nutritas, & denique tales propemodum fuisse, quales nos hodiè habemus monachas, excepto quod nostræ non modò secundum Apostolicum præscriptum, sexaginta annis, sed ut plurimum viginti minores eliguntur: quæ cum aliquando carnis titillatione impulsæ à continentia legibus aberrent, profectò religio non mediocriter inde damnum sui honoris facit. Quippe idè Apostolus, *teste Ambrosio, in libro de Viduis*, juniores viduas minus recipiendas in numerum Ecclesiæ viduarum decrevit, quod illæ haud facile possent præstare officia, quæ ad veras viduas pertinerent. Hinc perspicuè intelligere liceret, jam tum cœpisse fœminas per hunc modum Deo dedicari, & Apostolos primùm, ac deinde nostros pontifices exemplo Vestalium virginum, induxisse fœminarum religionem, in Ecclesiam Dei, ut uterq; sexus domino in castitate serviret. Sicuti velare caput secundum Apostoli sententiam est, qui *ad Corinthios* ait: Omnis verò mulier orans aut prophetans non velato capite, dehonestat caput suum. Undè Linus ex mandato Petri constituit, ne qua mulier nisi velato capite, templum

ingre-

Monacha-
vum et al.

Caput se-

cto.

Caput de-

cto.

ingrederetur: quod videtur ab Hebræis accepisse, quorum foeminis, *sicut ait Tertul. lib. de Corona mulieris, tñ* *Velamen capitis.* solenne fuit velamen capitis, ut inde internoscerent. Item pontifici nō licebat caput aperire, dicente Mose: Pontifex caput suum non discooperiet: vel à Latinis sacerdotibus mutuatus, ut per hoc quoq; sic eorū rit² ad honestiores verteret usus. In sacrificiis enim, *quemadmodum ait Plutarch. in Problemat.* Itali, auctore Æneâ, obnubebāt caput, quod is cum rem divinā faceret, prætereunte Diomede, qui teste Servio, Palladiū, quod ex oraculo iussus erat reddere Trojanis, tūc referebat, ne cognitus interromperet sacrificiū caput velavit, atque conspectū hostis evitavit, Comemorāt rem hanc Maronianus Helēnus in tertio Æneid.

*Et positis aris, jam vota in littore solvēs,
Purpureo velare comas adopertus amictus,
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc socii morem sacrorum hunc ipse teneto.
Hac casti maneant in religione nepotes.*

Cæterū apud Arabēs & Carthaginenses, foemina nō modò religionis, sed honestatis causā, caput & faciem velabant, quod velamē pro galea illis esset: auctor *Tertullianus, qui de ea re librū scripsit.* Magistratibus verò & aliis potentiorib⁹ caput aperimus tanquā omnia nostra illis patere debeāt. *Idem Plutar. auctor.* Hinc haud dubiè nobis mos est, & orare aperto capite, & superiores revereri, id quod Apostolus voluit dicens: Omnis vir orans, aut prophetans velato capite probro afficit caput suum. *Hæc ille.* Sed ad rem redeamus. Est igitur sacrandarum monacharum institutum multo vetustius, quàm quævis alia monachorum religio: est item excellentius: quippe nulla, *ut ait Augustinus de Bono Virginali,* virgo sacra nascitur, nec est hæc proles carnis & sanguinis. Si harum quæritur mater, Religio est. Non parit virgines sacras, nisi virgo sacra, virgo illa,

*Capite a-
perto orans.*

*Sacrarum
Virginitas
excellens.*

*Pontificis
pedes de-
osculandi
mos.*

*Petri Apo-
stoli mode-
stia.*

*Sacerdotis
fastus.*

*Sacerdotes
Romani
ethnici.*

illa, quæ desponsata est uni viro, id est, Christo. Talis virgo sacra fuit Petronilla, talis Cæcilia, talis Agnes. Postea in collegia coivere, ac sanctissimis vivendi legibus à patribus acceptis, vitam virginitate dignam agere cœperunt. Mos deosculandi pedes pontificum, ne longe exempla peramus, à Christo præceptore nostro cœpit. Is summus sacerdos & pontifex maximus tulit, ut mulier quæ erat in civitate peccatrix, *sicut testis est Lucas*, sibi pedes primum flens lachrymis rigaret, capillisque tergeret, ac deinde deoscularetur, veluti apud Hebræos inos fuerat Christos Domini venerari. Voluit item proculdubio Cornelius Centurio pedes Apostoli Petri osculari, sed pater mansuetudinis plenus id fieri non est passus, qui elevans cum sibi ad pedes jacentem, dixit: Surge, & ego ipse homo sum. O vocem memorabilem, atq; salutarem! si benè multi hodiè sese quoque homines tantum esse perpenderèt, qui propterea quod sacerdotio præditi sint, planè se reliquorum mortalium longè post hominum memoriam imperiosissimos dominos præbent, non communes patres, uti fieri deberet. Ita usu venit, ut nos pontificum nostrorum pedes exosculemur: illudque institutum à Romanis pontificib⁹ duxerim, quo mos ille osculandi antiquus à Deorum etiam cultoribus servatus, ad veram pietatem usurparetur. Perinde quandoque expedit, ad alliciendos hominum animos ad veram religionem, ut quod apud illos honori antea fuerat non tollatur penitus, sed sanctiore instituto ad consimilem adhibeatur cultum. Nam, *ut Plutarchus testatur* sacerdotibus Romanis nec habere, nec petere magistratum permittebatur, lictore tamen & sellâ culti utebantur, ut iis deliniti ultra non quærerent: in templis propè januam læticam habebant tanquam custodes & refugium: pedes iis reliqui osculabantur. Quia & aliis summis viris id genus honoris habebatur, cujus rei testis est Seneca, scribens Cajum Cæsare

por-

porrexisse ad osculandum sinistram pedem Pompejo Pœno, ut ita ostenderet focculum auratum, margaritisq; distinctum. Idem Pomponius Lætus affirmat, ita scribens: Imperatores antea manus exosculandas nobilibus præbebant, post suis manibus sublevabant ad oris osculum: vulgus genua exosculabatur. Diocletianus edicto sanxit, uti omnes sine generis discrimine prostrati pedes sibi exoscularentur, quibus etiam venerationem quandam adhibuit, exornans calceamēta auro, gemmis & margaritis, quod fecisse antea Cajum Caligulam memorant. Is honos hodiè Romano pontifici fit, qui adeuntes se ad sacra pedum oscula admittit: cæteri verò antistites dexteram manum averfam adeuntibus religiosè osculandam porrigunt, quod vel ab ethnicis sumptum constat. Plinius enim *libro undecimo* dicit religionem aliquam esse in dextera, quæ in fide porrigitur, quæ osculis averfa appetitur. Testatur idem Apulejus *libro Asini sui secundo*, ubi cum de Propheta Ægyptio meminit, ait: Et cum dicto juvenem quempiā lintheis amiculis intectū, pedesq; palmeis baxeis indutum adusq; derafo capite producit in mediū, hujus diu manus deosculatus, & cætera. At contra faciebant Numidiæ reges, qui teste Valerio Max. more gentis suæ, nulli mortalium osculum ferebant. Solemus insuper & osculo salutare, id quod antiquum est, quando satis constat Hebræos sic consuevisse in osculū excipere hospites, atque hoc pacto salutare adeuntes se. Ad hunc modū Jacob ut vidit puellam Rachel, ore est prius osculatus, quàm illi indicaret se ejus esse amitinū: Et Laban pater ipsius Rachel ut novit Jacob filiū Rebeccæ sororis suæ, complexus est eum ruens in osculū. Sic Christus salutantes se osculari solitus erat: sic Paulus benevolentiae animorumq; charitatis osculo salutandum censuit, qui in extrema secunda Epistola ad Corinth. scripsit: Salutate vos mutuò sancto osculo. Hinc ego dixerim apud Romanos institutū fuisse,

Pedū & manuum, deosculatio apud Romanos.

Religio in dextera.

Osculo salutare.

*Mulieres
undè alios
osculo exci-
pant.*

ut mulieres cognatos ore oscularentur: cujus rei etfi Plutarchus *in Problem.* alias ponit causas, quod mulieribus Romanis vini usus interdictus esset, & idcirco ne bibentes laterent, sed domesticorum congressu redarguerentur, osculandi consuetudinem introductam. An quod mulieres Trojanæ, cum ad Italiæ littus accessissent, & viri ad unum omnes in terram descendissent, naves incenderunt, quia se jam diuturni laboris pertæsas maris tæderet, quæ metu deinde virorum pavidæ, osculando ac blandè appellaado mitigassent eorum animos, sibi que reconciliassent? Hinc mansit postea cōsuetudo, ut hac inter se comicitate uterentur, fuitque præcipuum cognationis signum post cognatorum cōnubia lege prohibita: quod nunc ubiq; gentium servatur & præsertim apud Anglos, quorū mulieres nō cognatos modò, sed quoscunq; generatim osculo tantū salutant, resalutātq; & illud quidem prioribus, ut dicitur, laboris, tam decentissimè quàm honestissimè faciunt. At quæ regio sunt sanguine editæ, non oscula inferioribus libant, sed manum aversam porrigunt, perinde ac viri inter se salutationis causâ solent dextram jungere dextræ. Quod sacerdotes ante diem festum Paschæ sibi invicem, quodque profani qui superiores sunt, inferioribus pedes lavant, id fuit etiam Christi institutum, qui ut humanitatis documentum omnibus præberet, Apostolis pedes eodē die lavit, quibus, pro ut Joannes commemorat, & dixit: Vos vocatis me Magistrum & Dominum, & benè dicitis, sum etenim. Si ergò ego lavi pedes vestros Dominus & Magister, & vos debetis alter alterius lavare pedes. Exemplum enim dedit vobis, ut quemadmodum Ego feci vobis, ita & vos faciatis. Quod institutum mansit postea cum osculandi ritu, & utrumque commemorat

*Tertullianus libro ad Uxorem
altero.*

*Lavare pe-
des unde.*

Qui

CAPUT XIV.

*Qui primi apud Romanos instituerint sacerdotes
Flamines, Virgines Vestales, Pontificem Maxi-
mum, Salios, Feciales, Patrem patratum, Regem
sacrificulum, Augures, Epulones, Sodales, Titios,
& Arvales, ac singulorum officia, & quæ pro-
curarent sacra, & de primo Lectisternio,
atque librorum Sibyllinorum
origine.*

Flamines, id est, sacerdotes, Numa Pompilius se-
cundus Romanorum Rex instituit: is enim Rex
creatus nihil prius habuit, quam præferocem po-
pulum ad pacis & justitiæ cultum à rei bellicæ studiis
avertere, sacrisq; obligare. Itaque primum constituit
annum ad cursum lunæ, digestum in duodecim men-
ses, *uti alio est loco à nobis dictum*, festosq; deinde dies:
Flaminem unum Jovi creavit, qui Dialis est dictus, eū
insigni veste curuliq; sellâ ornavit. Is mortuâ uxore,
ut ait Plutarchus in Problemat. sacerdotio se abdicabat,
velut alter censor vita privato collega, magistratu ab-
ibat. Non Vehebatur equo, neque noctem unam extra
Urbem manebat, ut si longius profectus esset, ne sacra
ejus absentia negligerentur. Item jurare eidem mini-
mè licebat, eo quod tormenti quoddam genus sit ho-
mini libero jusjurandum præsertim sacerdoti, cui cum
divina credita sint, parvam habere fidem, absurdum
censetur. Utinam utrumq; nostri attenderent Episco-
pi in primis, qui ad suum munus fungendū haud sem-
per præstō sunt, propter quod res religionis meliore
in casu minus sunt: & nostri magistratus, qui volunt
pro re etiam minima, sacerdotes iureiurando ad-
igere, cum iis in primis illud tantum fari liceat,

*NumaPompe-
pilii instituta-
tum.*

*Flamen
Dialis.*

*Juramentū
tormenti
genus.*

*Flamē Jovis
& Martis.*

*Flamines
undè dicti.*

*Vestales
virgines.*

*Vesta ignis
& terra.*

*Templum
Vestæ.*

*Amata pri-
ma Vestalis.*

Est, est, Non, non. Sed domum repedemus. Duos deinceps Numa adjecit flamines: Marti unum, alterum Quirino. Plutarchus hujus rei auctorem facit Romulum, aitq; ab eo flamines Jovi & Marti, non à Numa creatos: cui opinioni Livius minimè assentitur. Hos ab insigni quod capite gestabant, quasi filamines dictos existimant quidam; alii à pileis, quasi pilamines: sed infula quæ illorum capitibus hærebat, quæ flamina, ut Dionysius scribit, est dicta, iis verius, quàm vox alia, nomen dedit. Item virgines Vestales Numa legit. Quæ sacra in Italiam per Æneam adducta fuerunt, Vergilius.

*Sic ait, & manibus vittas Vestamq; potentem,
Æternumq; adytis effert penetralibus ignem.*

Vestam matrem Saturni, & alteram ex Ope filiã fecerunt: de hac virgine Ovidius in Fast.

Semine Saturni tertia Vesta fuit.

Et modò eam ignem ponit, dicens:

Nec tu aliud Vestem, quam vis am intelligeslāmam.

Modò terram:

Sic incesta perit: quia quam violavit, in illa

Conditur, & tellus Vestaque numen idem est.

Benè convenit, ut Vesta terra sit, & ignis, quia terræ inclusus est ignis, id est, naturalis calor, quibus cuncta producuntur. Posuit illi templum Albæ Ascanius. Fuit & Romæ ædes inter Palatium & Capitolium, formâ penè sphericâ, qua terra pingitur, constituta. Tradit Aulus Gellius primæ, quæ hujusmodi sit adhibita ministerio, Amatam nomen fuisse, ac propterea reliquas deinceps omnes Amatas appellatas, dicique non electas, nequo creatas vestales, sed captas, eò quod capiebatur à pontifice de manu patris vestalis virgo: neque capi poterat minor annis sex neque major decem, & quæ ex servis nata, aut corpore manco, sensu ve diminuto foret. Romæ primo Gigania & Berenia captæ, mox totidem additæ, Camilia & Tarpeja. Huic numero Servius Tullius duas novissimè adjecit. Hæ decem

decem primos annos sacrorum ritum perdiscebant, totidem deinde operam dabant sacris, tertio decennio rudes & nuper captas instruebant: postea verò si qua id ætatis nubere voluisset, fas erat alterum mallet sequi. Cæterum quando illis, quæ conjugium secutæ fuissent, malè vertisset, plures ad mortem usq; in religione perseverabant. Stipendium iis Numa de publico statuit, & eas denique perpetuâ virginitate aliisq; cæremoniis venerabiles fecit: carpento vehabantur, magistratusq; illis assurgebant, ac fortuito occurso fontem supplicio eximebant: ignem perpetuum servabant, qui si per incuriam extinctus esset, custos flagro à pontifice maximo cui suberant, cædebatur. Si qua incesti convicta esset, ante ora civiû, mœsto silentio offerebatur, vivaq; circa Collinam portam, in subterraneum specum dimissa, terraque statim superinjecta necabatur. Atq; hoc sacerdotum Alba oriundum per hunc modum fuit Romæ instauratum. Pontificem præterea Maximum Numa Martium Marci filium ex patribus creavit, cujus potestati omnia sacrorum jura subjecit, ac quibus hostiis, quib⁹ dieb. ad quæ templa sacra fieri oporteret, formulâ docuit, constituit eum, *teste Festo*, judicem ac arbitrum rerum æquè divinarû & humanarû. Fuit id, credo, certum portentû, quo est significatû, urbem Romam postremò perinde pontificiâ majestate, quæ nunc latè patet gentibus moderaturâ, atq; olim potentia imperasset. Idem Gradivo Marti duodecim sacravit Salios, tunicâq; pictâ insigne dedit, & super tunicam æneû pictori tegumentum, coelestiaq; arma, quæ ancilia appellantur ferre, ac per urbem ire canentes carmina, cum tripudiis solenni; saltu, undè nomē traxerunt, jussit. Videtur Numa in hoc, velut in plerisq; aliis, Hebræos æmulatus: legimus n. David ante arcam foederis saltando processisse. Ancile scutû breve ac rotundû, regnante ipso Numa è cœlo lapsum in sævientis pestis remediû, vulgò crediderunt. Ovidius in Fastis:

*Vestalium
Regula &
ordo.*

*Incesta ve-
stalis pœna.*

*Pontifex
Maximus.*

*Salii Mar-
tiales.*

*Ancile è cœ-
lo lapsum.*

*Ecce levi scutum versatum leuiter aura
Decidit à populo clamor ad astra venit.*

Et infert :

*Atque ancile vocant, quod ab omni parte recisum est.
Quaque oculis spectes, angulus omnis abest.*

*Feciales sa-
cerdotes eo-
rumq; offi-
cium.*

*Feciales un-
de dicti.*

*Patris pa-
trati sacer-
dotium.*

Et cum Aruspices respondissent, illic fore orbis imperium, ubi ancile illud consisteret, diligentia Numæ, ne ab hominibus unquam ferri posset, à Mamurio fabro multa similia facta sunt, & in templo Martis posita. Inter tot sacros ordines posuit & Feciales sacerdotes, quibus id dedit negotium, ut Romani nullum iniuste bellum inferrent cuiquam. Cnejus Gellius Anagninium scriptor id ab Ardeatibus prodidit acceptum, alii ab Equiculorum gente. Satis constat Numam bellum Fidenatibus indicturum ob excursiones in Romanum agrum factas, ne non omnia rite fierent, Feciale jus & collegium postremo constituisse. Ii si qua per injuriam Romanis adempta essent, repetebant ab hoste : quæ si minus reddita essent, bellum composito ad id carmine indicebant. Pari potestate petentibus iuste res, dabant fontes ad supplicium, legatorum injurias vindicabant. Ad hos item pertinebat fœdera jure percussa tueri, pacem sancire, eandem si minus legitime pacta esset, irritam facere & si quid Imperator vel exercitus deliquisset scelus expiare. Feciales autem à fero sive à facio dicti, quod apud eos belli pacisq; ferendæ seu faciendæ jus esset, Fuit & sacerdotium Patris patrati, qui Romæ ad jus jarandum patrandum, hoc est, ad fœdus sanciendum eligebatur : fecialis eum faciebat, verbena caput capillosq; tangens. Primus Romæ fecialis Marcus Valerius patrem patrati Spuriū Fusiū fecit. Post exactos reges, coepit rex sacrificulus creari : is primus fuit Manius Papyrus, qui, ne in re ulla regis præsentia desideraretur, ea sacra obibat, quæ reges facere consuevissent. Et id sacerdotiū pontifici maximo subjecere, ne quid regiū nomen recenti libertati officeret. Erant præterea augures.

gures, de quorum origine alibi diximus. Epulones qui indicendi Jovi cæterisque diis epulas potestatem habebant, veteres pontifices instituere: nam, *ut inquit Cicero*, pontifices propter multitudinem sacrificiorum, treis viros epulones esse voluerunt, qui triumviri epulones appellabantur. Iis postea præpositus est Rex sacrorum, id est, sacrificulus. Additi deinde fuerunt alii tres viri, qui sacris libris legendis carminibusq; Sibyllæ præessent. Isti quoties prodigia magnos aliquos rerum eventus auspicantia emergerent, lectisterniis ad pulvinaria deorum factis, sacris suppliciisq; placabant, qui & Sodales Titii vocabantur sic septemviri epulones dicti sunt. Hos Titios sodales, *auctore Cornelio Tacito*, Romulus inita cum Tiro Tacio societate, primº creavit. Idem primus, *uti Plinius perhibet*, Arvales sodales instituit, seq; inter alios, duodecimum fratrem appellavit, ut arva fruges ferrent: & propterea ejus sacerdotii insigne fuit spicea corona: *auctor Gellius*. Sacra quæ istiusmodi sacerdotibus in primis curæ essent, hæc fuisse reperio, Lupercalia, Saturnalia, *de quibus alibi meminimus*. Bonæ deæ, quam alii aliam fuisse dicunt, sacra in Aventino in ejus templo fiebant, ad quæ viri nō ingrediebantur. Floralia deæ Floræ pridie calendas Maji dicata. Hanc Livius & Dionysius meretricem fuisse tradunt, cui ut deæ ob id magnus est habitus honos, quod populum Romanum fecisset hæredem, quæ & fructibº cunctis præesse credebatur: colebatur autē à meretricibº cum coronis & vestium varietate, temporis lætitiæ florumq; significantibus. Terminalia, quod Numa rex Jovi Terminali lapides sacrasset, terminosque posuisset in agris quo unusquisque suis finibus contentus esset. Romani postea ejus pietatis monumenta diu servarunt, terminos ipsos deos vocantes, ut fidos agrorum finium custodes: quibus sacrificabant, non animal ullum immolantes: (nam impium ducebant sacros cruentare lapides) sed liba fructūq; primitias offerentes. Vinalia, quæ causa vini, sicut Robigalia cunctorum,

Epulones.

Titii sodales.

Arvales.

Bonæ deæ sacra.

Floralia.

Flora dea.

Terminalia.

Termini dii.

Bacchanalia.

Cerealia.

Jejunium.

Solitaurilia.

Septimontium.

Quinquatria.

circiter VII. Calendas Maji celebrabantur, quia tunc robigo segetes soleat occupare. Bacchanalia, quæ nos supra libro tertio, & Livius dicit ex senatusconsulto, ut bonis morib. pestifera, Româ expulsa fuisse: noctu enim fiebant, ubi nudus uterq; sexus impurissimè cōmiscébatur. Cerealia, Cereris deæ sacra, quæ Triptolemus primus instituit. Sacerdotes vestibus utebantur albis & noctu cum facibus currebant, vinum nō bibe-
bant. Insuper & Jejunium institutū quinto quoq; anno, prodigiorū causā. Ovidius etiā à Venere abstineri dicit, quod castitati præsit. Solitaurilia, quum tribus hostiis diversi generis tauro, ariete, & verre, immolabatur. Festū diem septimontiū Plutarchus in *Problematibus* ponit, cum septimus mons est urbi quasi tum demum finita additus. Quinquatria, quæ Minervæ calendis Martii quinque dies fiebant, quo tempore, ut testatur Hieronymus, munus Minerval appellatum, pueri quando vacabāt magistro offerebant. Item Quinquatres minores eidem Minervæ sacri, Idibus Juniis, quando tibicines personati per urbem incedebāt, ut illi qui aliàs ebrii Tybure Romam reducti fuissent, indicarentur personati esse inter alios ignotos. Ovidius:

*Cur & agnus incedat tota tibicen in urbe,
Quid sibi persona, quid toga longa velint?
Callidus ut possit specie numeroq; senatus
Fallere, personis imperat ore tegi,
Admiscetque alios, ut hunc tibicina turba
Augeat in longis vestibus ire jubet.*

Ac plura alia festorum dierum genera vanā superstitione observabantur, quæ exponere nimis omninō otiosum foret. Erant & ludorum varia genera, & Circenses, Gladiatorii, Megalenses, ita dicti, quod in honorē Magnæ matris deorum fiebant: Græci enim μέγας magnū dicunt. De iis Herodianus in *Commodo* ita scribit: Veris initio stato solenniq; die, pōpā Matri Deūm Ro-

Ludorum

Varia genera.

Megalenses ludi.

mani celebrabant: in ea quæ apud quemq; sunt divitiarum, præcipua supellexque pleraq; imperatoria materiæ aut artis spectandæ præferri ante deam solent, passimq; omnibus ludendi licentia permixta sic, utut personas induant quas cuiq; libitum, nullamq; non magistratum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium representent, ita ut non temerè à falsis veros dignoscas, &c. Sed pro hominum salute, ludi in primis seculares celebrabantur cum lectisterniis, quorum initium dæmonum utiq; malorum operatione factum constat. Si quidem Valesius quidam vir locuples, tribus quos habebat filiis pestilentia laborantibus, dum ante focum suos penates orat, ut salvis pueris in suū caput id mali vertatur, ecce tibi! vox repente audita, filios salvos fore, si Terentum duxerit, ibiq; ex Ditis patris & Proserpinæ ara petita aqua recrearit. Pater quamvis anxius, quod longius sibi eundum esset, tamen ex sua villa ire pergit, alteraq; nocte ad campum Martium per Tyberim delatus, cum in navī non esset ignis, jubetur à gubernatore ire Terentum ad locum proximum qui auditō Terenti nomine, jam certò sciens eo se pervenisse, quo deorum vocaret oraculum, aquam calefacit, datq; bibendam pueris. Illi epotâ aqua, salutarī quiete sopiti, continuò omni morbo liberantur, vocatōque parenti narrant se à diis adjutos, admonitosq; ut eo loci matris furvis, id est, nigris hostiis, lectisternia ac ludi nocturni ad arā Ditis & Proserpinæ fierent. Valesius majorem in modum gavisus incipit primo quoq; die terrā fodere aræ erigendæ causâ, sed ibidem reperta sub terra arâ, Diti patri & Proserpinæ inscriptâ, hostias mox immolat, tribusq; continuis noctibus, quia totidem filii morbo levati fuerant, lectisternia atq; ludos facit, aramq; terrâ obruit, prout antè fuerat. Post hæc Valerius Publicola, qui primus fuit Romæ consul, idem sacrum ægrotantibus succurrendi gratiâ celebrasse dicitur, sed non solenni pompâ. Ex quo Livius *lib. 5. de iis*

*Seculares
ludi.*

*Lectisternia
quomodo
introducuntur.*

Lectisternii exemplum. ludis ita scribit. Tristem hyemem gravis & pestilens omnibus animalib. ætas exceperit, cujus insanabilis perniciæ, quando nec causa, nec finis inveniebatur, libri Sibyllini ex senatusconsulto additi sunt, duumviri sacris faciundis lectisternio tunc primum facto per dies octo, Apollinem Latonamque & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunum, trib. quam amplissimè tū apparari poterat, stratis lectis placavere, Privatim quoque id sacrum celebratum. Lectis enim antiqui cubantes epulabantur, aut deorum iræ placandæ causâ, im templis convivia concelebrabantur tribus diis, Jovi, Junoni & Minervæ: & simulachrum Jovis in lectulo ponebatur. Juno verò & Minerva in sellis sedebant, siquidem fœminæ cum viris cubantibus, *auctore Valerio* sedentes cœnitabant. Ita septem epulones convivia celebrabant, ad deorum pulvinaria, quæ lectisternia appellata sunt. Et hæc origo lectisterniorum, atque ludorum secularium, qui ita vocati sunt, quod semel in uno seculo (est enim seculum centum annorum spatium) fierent, tamen mos non semper servatus est. Jam oportet demonstrare, & undè libri Sibyllini, de quibus supra facta est mentio, ad Romanos allati fuerint, quos summa religione juxta ac observantia custodiebant, & cum dii publicè consulendi essent, ad eos libros tanquam ad oraculum quindecim viri adire sòlebant. Itaque Dionysius *libro quarto* scribit, anum quandam incognitam tulisse libros novem ad Tarquiniū Superbū, affirmantem esse eos deorum oraculis plenos, dixisseque velle se vendere nō minus trecentis Philippis aureis & rege rem ludibrio habente, illam tres corā combussisse: ac rursus pro reliquis idem pretium postulante rege tū magis anus insaniā deridente, tres alios exussisse, atq; iterum rogasse ut pretium daret, tum regē miratum constantium mulieris emisisse libros tres: & qui annus accepto pretio nusquam post hac visâ est, jâ tum creditum, eam Sibyllam fuisse, cui, quemadmodum

dum poëta ait, magnam mentem animumq; Delius inspirasset vates : nam Sibylla dicta est, quod Dei nosset consilium: *αἰθε* enim lingua *Æolica* Deus vocatur, *βελῆ* autem consilium. Curabant & Apollinæres ludos, qui, teste *Liſio*, libro *decadis tertie quinto*, primum instituti sunt bello Punico secundo, voti Apollini ob victoriam adipiscendam, hoc est, ad expellendum Annibalem ex Italia. Data sunt prætori duodecim millia æris, ad rem divinam, & duæ hostiæ majores, ac jussum ut græco ritu sacrum faceret Apollini, bove aurato, & capris duabus albis auratis : Latonæ bove fœmina aurata, & in circo maximo populus coronatus ludos spectaret, atq; matronæ supplicarent, vulgoq; apertis januis, in propatulo epularentur, quo dies celeberrimus omnium caeremoniarum genere fieret. Plebei constituti post exactos reges, pro plebis libertate, seu pro reconciliatione, post secessum ab ea factum in Aventinū montē. Et demum id gēnus permulti fuere, qui penitus obsoleverunt. Tantum ex omnibus usq; ad hunc diē durant taurii sive taurilia ludi apud portā Tergeminā quotannis celebrati, qui prius *sicut tradit Varro*, in circo Flaminio edebantur, & *auctore Festo* instituti dicuntur, quod regnante Tarquinio Superbo, magna incidisset pestilentia in mulieres gravidas, quæ contracta fuerat ex carne taurorū diu vendita populo : ob hoc ludi taurii dicti: & diis inferis dicati sunt. Habebant insuper & convivorū celebrationes, quæ aut erāt cōvivia Pontificalia, quæ in sacrificiis à sacerdotib. parabantur : aut Triumphalia, quæ post victoriam Imperator, vel dux populo dabat: aut Funebria, ut ita honor haberetur de mortuo. Dabantur item viscerationes, id est, caro cruda congiaria & missilia, quæ spargebātur, ut puta linea, odores, unguenta, cum aliis temporibus, tum maximè Saturnalibus in theatro, ut *Suetonius in Calligula*: Sparsit & missilia variarum rerum. Atque tale fuit apud Romanos rerum sacrarum initium, quarum be-

Sibylla unde dicta.

Ludi Apollinæres, ejusq; sacra.

Ludi plebei

Taurilia.

Convivia Romanorū varia.

Viscerationes.

Missilia.

bonam nos partem accepimus, uti appositè per nos explicatur.

LIBRI QUARTI
FINIS.

POLYDORI VERGI-
LII URBINATIS DE IN-
VENTORIBUS RERUM
LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

*Unde nostris consuetudo sit festis diebus exornare
templa, ac in illis offerre Cereas, Imagines, Tabel-
lasque miraculorum ponere, item convivari, cum
quis præsertim sacerdos primam cele-
brat Missam.*

Uperiore volumine, quo denique pacto Christiana religio propagata fuerit inter mortales & de initio sacerdotii apud Hebræos & Romanos ac novissimè apud nos, & illud in quot officiorum gradus abiverit, abunde explicavimus: Nunc autem peregrinos ritus ab ethnicis, id est, gentibus non Christianis (*Abros enim gens dicitur*) acceptos, atq; reliqua persequemur, quæ nostri jam suscepti sunt muneris. Cum igitur multa ab Hebræis, & non pauca ab Romanis cæterisque ethnicis ad nos instituta manayerint, poscit locus, ut appositè ea perinde commemoremus quæ ab his acceperimus: atque minimè convenit tacita relinquere, quæ ab illis sumus mutuati, cum præsertim illa ipsa meliora fecerimus, ad melioremque usum adhibuerimus. Sunt itaque multi ritus propè germani, ex quibus & hic est. Porro apud nos festis diebus templa

& domus nuptiales aulæis exornantur, lauro, hederâ, *Temploꝝum*
aliisque festis frondibus vestiuntur fores, ac vestibula *& domoꝝum*
decorantur coronis, spargunturque floribus. Quæ *exornatio.*
herclè omnia ipsi idolorum cultores antea servabant.

Vergilius:

*Nos delubra deûm miseri quibus ultimus esses
Ille dies, festa velamus fronde per orbem.*

Et alibi:

— Et variis florentia limina fertis.

Item Juvenalis testatur:

Postibus & densos per limina tende corymbos.

Lauros quoque adhiberi solitas causa gaudiorum, indicat, cum ait:

*Pone domi lauros, duc in capitolia magnum
Cretatumque bovem.*

Tradit idem Tertull. Quid quod Martinus primus Romanus pontifex hæc eadem quæ in canonicis decretis, *cau. 26. quest. septima* scripta leges, & testatur, & vetat?

Consimiliter ritus offerendi cereas imagines ab iisdem

Cereas imagines offerendi mos.

est profectus: cum enim Pelasgi, teste Dionysio Halicar. *quem etiam alibi super hac recitavimus*, sedibus pulsi

Dodonam pervenissent, ibi accepto responso, quo admoniti sunt, ut Siculorum continentem terram quæ-

rerent, in Latium demum post multos errores venientes in lacu Curillienſi enatam deprehenderunt insulâ

Cotillia insula.

quam Cotilliam nominarunt. Hoc igitur, quasi omne suscepto has sibi prædictas esse sedes didicerunt: pul-

sifq; inde Siciliensibus incolis, regionem ipsi tenuerunt: decimâ prædæ secundum responsum Apollini, consecrâ: erectoq; Diti sacello, & Saturno arâ, illum hu-

manis capitibus, hunc virorum victimis placare se existimabant, propter oraculum, in quo erat:

Et capita inferno, & patri transmittite lumen.

Saturni sacra, ut quidam volunt, Saturnalia nominantes. Post hæc ferunt, Herculem cum Geryonis pecore per Italiâ redeuntem, suasuisse illorum posteris, ut fau-

Oscilla.

stis sacrificiis, infausta mutarent, offerentes Diti non hominum capita, sed oscilla ad humanam effigiem formata, quasi parva ora, ut pars pro toto foret: & Saturni aras non mactatis viris, sed accensis cereis excolentes, quia *φῶς* non solum virum, sed etiam lumen significat.

*φῶς.**Cereorum**usus.*

Indè ergo valuit consuetudo, ut Saturnalibus & cerei missitarentur, & sigilla, id est, oscilla, arte fictili fingerentur, ac venalia exponerentur, quæ homines pro se ac suis piaculis Diti & Saturno offerrent. Hæc quodammodo nostra vaticinabantur sacra: nam sic & nos eadè ex cera sigillaria, hoc est, imagunculas templis offerimus, & oscilla: quoties enim pars aliqua corporis læsa fuerit, ut puta manus, pes, mamilla, statim vota facim⁹ Deo, & ejus divis, quibus mox recuperatâ sanitate, illa manum, illum pedem, illâ mamillâ ex cera formatam offerimus. Quæ consuetudo sic increbuit hætenus, ut

*Imagines
ceræ.**Oscilla in
templis.*

istiusmodi sigillaria ab hominibus ad reliqua animalia transierint: sanè sic pro bove, sic pro equo, sic pro ove, oscilla templis ponimus: in qua re quispiam verècundè scrupulosus fortassis dicet, se planè nescire, an nos priscorum religionem potius vel superstitionem æmulemur, cum talia Christianæ ecclesiæ rectores etiam nū admittant: quando *auctore Catone de Rustica*, sic Romanorum moris fuit, pro bobus, ut valerent, vota facere: cujus rei modum valdè mehercule ridiculum ille i-

*Cereis cœ-
licolas co-
lere.*

bidem ponit. Hinc etiam consentaneum est fluxisse, ut nos quoq; cereos offeramus, illisq; accensis cœlicolas colamus, sicuti ad Saturni aram est factitatum, quod præsertim in festo Purgationis virginis die observatur, ut quasi ipsi cerei sint apud nos loco agni anniculi, columbarū & turturum: quæ munera Moses constituit à puerperis lustrico die ad templū deferenda. At usus pē-
siliū lychnorum, sive, ut *Servio placet*, lychnorum, hoc est, lucernarum, vel lampadum, quas vocant, à lucernis venisse videtur, quas Moses in tabernaculo accēsas servari instituerat. Quod verò tabellas in templis affigi-

*Pensilium
lychnorum
usus.**Tabella
picta.*

mus

mus, quibus miracula inscripta sunt, ut ea ad posteros testatoria sint, hoc ex Græcis est, apud quos *teste Strabone libro Geograph. 8.* mos fuit in templo ejus Dei qui auxiliatus esset, & præsertim Æsculapii, quod Epidauri insigne erat, tabellas appendere, in quibus morbi sanati erant inscripti. Sic à Romanis sumptum est, ut & sacerdotes pariter atq; profani diebus festis convivia nō ternis aut senis ferculis, sed vicenis, si fieri possit, suis præbeant amicis. Quinetiā jam ita usu venit, ut nō cen-seatur esse festa ac solennis dies, nisi sit opiparo comitamentata convivio. Est & illud ab iisdem ethnicis, ut sacerdotes nostri cū primū rem divinā faciunt, hoc est, primā celebrant missam, confacerdotes & amicos convivio accipiant, eundemq; diem non minus religiosè quā natalē colant, uti auspicato sacerdotalem introitū adeuntes: & id quidem non immeritō, quoniam ex illa vita tantū, ex hoc verō vita sancta producitur. Ita apud vereres idem dies, quo quis sacris initiabatur, natalis sacrorum appellabatur, religiosoq; jentaculo celebrabatur. Utrunq; Apuleius *libro Asini II.* testificatur cum ita scribit: Ex hinc festissimum celebravi natalem sacrorum, & suaves fuerunt epulæ, & faceta convivia: dies etiam tertius pari cæremoniarum ritu celebratus, & jentaculum religiosum. Cæterū nostri jam inde à principio consueverunt in templis die Cœnæ Domini epulari: testis Tertullianus, qui *in Apologico, & lib. ad Uxorem 2. de ethnico* ait: Quis enim conjugem suam ad dominicum convivium dimittet: Sed de ritu hoc plura *mox infra libro sexto, capite 4.* commemorabuntur.

Prima Missa celebratio.

Natalis dies.

CAPUT II.

Undè apud nostros moris sit, spargere, pecuniam in populum, dare Epulum & Strenā, ducere Choreas, edere Spectacula, exire Calend. Maii in agros, currere Calend. Martii per arva cū faculis accensis,

*sis, & per Dominica natalia ministrum quem-
piam facere Dominum, ac ante initium
Quadragesimæ inducere per-
sonas.*

*Spargere
pecuniam.*

Epulum.

*Strenam
mittere.*

*Mos in
Anglia.*

*Calende
Januarii.*

*Saltandi
eos.*

PRæter ea, quæ proximè exposuimus ex eodem Ethnicorum luxuriæ fonte manavit, ut cum corona redimitur Romanus pontifex, Imperator & Rex, aliive principes aliquo insigni honestantur honore, mos sit spargere in populum nō vestes, non unguenta, id quod Romanos Imperatores facitasse superiore capite ostendimus, sed nummos argenteos, vel aureos, quo sic futuræ liberalitatis signum ab inita statim dignitate appareat. Solent simul epulum, hoc est, publicum cōvivium civibus & præsertim in nuptiis, dare: quod veteres præcipuè Romani sive in triumphis, sive in ludis, sive in funere ad sepulchrum, pro hæreditatum facultatibus, facere consueverant. Juvenalis:

Unde epulum possis centum dare Pythagoreis.

Et Tranquillus idem passim attestatur. Est haud dubiò procul & ab iisdem usus dandi strenam, id est, munus quod in principio anni, boni ominis gratiâ datur: quādo idem Tranquillus scribit, equites Romanos solitos fuisse quotannis strenam Augusto Cæsari in Capitolio etiam absenti Cal. Januar. conferre, quod hodie etiamnum apud nos ubiq; servatur, diverso tamen modo. Itali enim summi viri dant infimis, in Anglia verò inferiores deferunt strenam superioribus, & regi cuncti principes, qui tamen dantibus, aliquid cōtra donat, quo liberalitas ut boni ominis nuntia mutuò communicetur. Quod etiam sine munere, eum primum anni incipientis diem, more veterum, *ut est testis Plin.* lætis precibus nobis vicissim faustum generatim ominamur. Item imitamur & gnaviter ipsos priscos in psallendo saltandoque: nam illi ita in stativis feriis facitabant, testis Vergilius:

Pars

Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt.

Idem:

Immemores nostri festas duxere choreas.

Morem autem ejusmodi choreas ducendi Livius ab Hetruscis ad Romanos profectum dicit. Sed & hæc omnia Zacharias pontifex simul testatur, simul prohibet: Si quis Calen. Januarii ritu ethnicorum colere, vel aliquid plus novi facere propter novum animum, aut mensas cum lampadibus vel epulas in domibus præparare, & per vicos & plateas cantatores & choreas ducere ausus fuerit, anathema sit. *Scriptum leges hoc præscriptum in decretis canonic. caus. quam supra in consimilem rem adduximus.* Verum quam bellè fervetur, ex eo licet existimare, quod nunc nulla alia de causa sit gravior festus dies juventuti, quàm ut otium sit ad choreas ducendas, & id cum prius apud Italos. Solemus vel more prisorum, spectacula edere populo, ut ludos, venationes, palæstras, cursus hastarum, equorūq; ad metam è carceribus, recitare comœdias, item in templis vitas divorum ac martyria repræsentare, in quibus ut cunctis par sit voluptas, qui recitant, vernaculam linguam tantū usurpant. Sic olim apud Romanos in primis, in theatris poetarū recitabantur poemata, in amphitheatris bestiarum gladiatorumve ludicra fiebant, variiq; per urbem ludi, quibus plebs oblectaretur. Est item consuetudinis, ut juvenus promiscui sexus lætabunda Cal. Maii exeat in agros, & cantitans inde virides reportet arborum ramos, eosq; ante domorum fores ponat, & deniq; unusquisq; eo die aliquid viridis ramusculi vel herbæ ferat, quod non fecisse pœna est, præsertim apud Italos, ut madefiat. Hæc vel à Romanis accepta videntur, apud quos sic Flora cunctorum fructuum dea mense Maio lascivè colebatur, sicut supra diximus: vel ab Atheniensibus sunt, quod illi in fame in templo Delphico, ἐπεὶ δὲ ἔλθῃ, id est, iresione ponebant ἐπεὶ δὲ ἔλθῃ.

hoc est, ramum olivæ, sive lauri plenum variis fructibus
auctor Herodotus. Sic nos tunc eo anni tempore, cum
 virent omnia, quasi per hunc modum, fructuum uber-
 tatem ominamur, ac benè precamur. Item in Umbria
 præsertim insigni regione Italia, undè nos oriundi su-
 mus consuetudo est ut quotannis pridie Calend. Martii,

*Patria To-
lydori.*

*Lustratio-
nes agro-
rum.*

Cerealìa.

*Servorum do-
minum cre-
are.*

*Servorum
nomē apud
veteres.*

*Libertati
Christi. na.*

præcedit, crebros passim faciant ignes & pueri facibus,
 quæ ex arundinibus jam aridis ut plurimum fiunt, ac-
 census per arva currant, ut precantes fecunditatem a-
 grorum, tum terrâ jam fortum parturiente. Quod ac-
 ceptum dixerim ab ipsis quoq. Romanis, qui quasi per
 manus talia nobis sacra, seu celebritates, vel observa-
 tiones tradiderunt: illi enim, ut antea ostendimus, Ce-
 realia Cereri sacra colentes, cum facibus noctu curre-
 bant, quod Ceres ipsa gerendis fructibus, *proût Ciceroni
placet, & nos alibi dachimus*, præsit. & quasi Geres no-
 minata sit. Est & illud ab iisdem ad posteros profectum,
 quamobrem nunc per Dominica natalia, nostri mini-
 stri potestatem in dominos habeant, atq; unus eorum do-
 minus creetur, cui cuncti domestici simul lascivi & hi-
 lares pareant. una cum ipsis Dominis, hoc est, patribus
 familiæ. Siquidem hanc libertatem servi apud Roma-
 nos *ut in Justinii epitome est*, Saturnalibus habebant.
 Institutum hoc apud Anglos præcipue custoditur. Sed
 aliud fuit olim apud gentes servorum nomē, quod bel-
 lorum leges attulerant, ubi capti essent: nos autē Dei
 benignitate ac providentiâ liberi ferè omnes ac fratres
 auctore Christo, uniusq; civitatis Dei cives sumus, ac
 propterea quos habemus domi ministros, servi appel-
 landi non sunt, nedum habendi, quod permulti impu-
 denter faciunt. Atq; hoc libertatis munus uni Christianæ
 religioni duntaxat acceptum referre debemus. Post
 hunc, alius pariter prope lascivæ ludus ad nos transit: nã
 ut illi in quinquaginta minoribus, & Megalensibus, per-
 sonati per urbem ludendo incedebant, ita nostri morē
 induc-

induendi personas non uno vel altero die, nec sacrorū
 causâ, sed turpi infaniendi studio, duos continuos men-
 ses ante quadragesimę initium stolidè sèrvant, sub qui-
 bus inveterata, jam delirandi licentia, sexcenta flagitia
 quotidie faciunt & illud impunè, perinde quasi eo mo-
 do cuiq; liceat, esse scelerato, nihilve maleficii creda-
 tur committi, si vera hominis facies non videatur,
 perinde ac non pateamus etiam Deo, quem nemo am-
 bigit fandi atq; nefandi iustum esse iudicem: qui & in-
 probos pœna, & probos præmio semper afficiat. Una o-
 mnium regionum Angliā ejusmodi personatas belluas
 hætenus non vidit, nec quidem vult videre: quando a-
 pud Anglos in re hac præ aliis certè sapientiores, lex est,
 ut capitale sit si quis personas induerit. Et quia sub idē
 tempus illud jejuniū quadraginta sex dierum nobis
 anniversarium indicitur, ideo quorannis cuncti ubique
 gentium in nostro Christiano orbe, studiosius solito
 adipatis vescuntur cibis, & non parum multi quibus
 præcipua ventris cura est, ad vomitum saturantur, qua-
 si expleturi futuram famem, cum tamen eorum etiam
 intemperantior futura sit abstinentia: nam quamvis
 ab esu panis & carniū abstineant, bellariis se farciunt
 & azymum panem pro fermentato devorantes, de je-
 junio gloriātur. Sic peccata undiq; accumulāt, ne ad-
 ventante Paschâ, vacui aut frustra ad suos sacerdotes
 videant, à quibus per confessionem maleficiorum one-
 re levandi sunt. Et hæc omnia ex Romanorum Bac-
 chanalibus ad nos fluxisse dixerim.

*Bacchanda-
 lia Christi-
 anorum.*

*Personæ lar-
 vatae in An-
 glia non se-
 runtur.*

*Abstinentia
 simulata.*

CAPUT III.

*Undè fluxerit mos Ungendi Sacerdotes & Re-
 ges, item Baptizatos, id est, confirmandi, ac
 morbo periculoso laboran-
 tes.*

Cum Moses tabernaculum ædificaret, fuit illi à Deo præceptum, ut sa- rum cōficeret unguentū

*Unctio apud
 Hebræos.*

quo ipsum opus una cum vasis, ac simul sacerdotes & reges perungi possent, qui vocarentur ad sacerdotium vel regnum. Quo facto, usus deinde increbuit, ut quem admodum olim Romanis Imperatoribus indumentū purpuræ insigne fuit regiae dignitatis initia, sic Hebraeis unctio sacri unguenti nomē ac potestatem regiam conferret: *auðor Lactantius*. Quapropter Aaron & filii ejus primum à Mose, postea Saul primus Hebræorum Rex à Samuele propheta unctus est: *auðor Josephus libro Antiq. 6.* Dumq; Saul puerum præmisisset, sumens propheta (de Samuele loquitur) vas olei super juvenis caput effudit, eumq; cōplexus ait: Esto tu Rex constitutus à Deo, &c. Ita mos inolevit, ut hoc deinde modo tā reges, quā sacerdotes, consecrarentur, quib. propterea summa ab omnib. haberetur reverentia, ut chariorib⁹ Deo, dicente Domino *Psal. centesimo quarto*, Nolite tāgere christos meos, & in Prophetis meis nolite malignari. Vocat christos perunctos, hoc est, reges & sacerdotes. Docet Cyprianus hujus rei mysterium: Hoc oleo, inquit, antiquitus sacerdotes sacrabantur, & reges: & ipsi altarium lapides delibuti, spiritalem intelligi volebant sacris mysteriis inesse pinguedinem: & sicut oleū fluentibus & humidis quibuslibet superfertur, ita excellentia sacerdotalis & regiae dignitatis secundū formam Dei & Christi, sub se omnia continens, regimen & munimentum activæ quā contemplativæ vitæ obtinet, & reliqua. Manavit & ad posteros hujusmodi Regum atq; Sacerdotum consecrationis ratio, qui nunc apud nos similiter sacro perunguntur chrismate, etsi longē aliis cæremoniis, prout à patribus institutū est. Sic Christiani omnes cum baptizantur, sic ædes cum sacrantur, unā cum calicibus, chrismate linuntur, quod primum divus Sylvester, teste Innocentio tertio in *epistolis decretalibus*, fieri præscripsit. Sed jam ad Christi unctionem veniamus. Solet à studiosis quæri, quonam pacto Jesus fuerit unctus & à quo: quam sanè rem cum

Euse-

Reges & Sacerdotes unguendi mos.

Unguenti Regis mysterii expositio.

Christi unctio.

Eusebius *in historia* non minus verè quàm doctè explicet, idcirco placuit ejus verba subicere, ut rei plus fidei esset, quæ hæc sunt: Qualiter Christus effectus sit, David testatur, dicens: Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ participib. tuis. Sic indicat, quod unctus sit De² à Deo, non oleo cōmuni, sed oleo lætitiæ: nec sicut participes ejus, id est, illi qui in imagine præcesserant, sed præ participibus ejus. Per oleum verò lætitiæ in sacris litteris, mystico sensu Spiritus sanctus designatur. Sed de pōtificatu ejus, idem David alio in loco in tale aliquid arcanis designat eloquiis, tãquàm ex persona patris de filio pronuntiantis: De ventre, inquit, ante luciferum genui te. Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hic autē Melchisedech sacerdos fuisse Dei summi refertur, sed quia non oleo cōmuni perunctus, neq; ex successione generis suscepit sacerdotium, sicut apud Hebræos mos erat, ideo secundum ordinem ejus sacerdos futurus dicitur Christus, qui non olei liquore, sed virtute cælestis Spiritus consecratur. *Hæc Eusebius.* Divus quoq; Hieronymus discernens locum Psalmi, Nolite tãgere christos meos, quem supra citavimus, si modo Hieronymi sint commentarii in omnes Psalmos scripti de eadem re perbellè docet, ajens: Erubescant ergo Judæi, qui dicunt, quoniam si non aliquis ungatur regali unguento, nō potest Christus vocari, hoc enim dicunt, quoniam Dominus noster non est Christus, quia non est unctus unguento regali. Ecce ante legē patriarchæ non uncti regali unguento, Christi dicuntur. Christi autem sunt, qui Spiritu S. unguntur: Ergo & Dominus noster justè vocatur Christus, & reliqua. Origenes itidem latè meminit de hac Christi unctione, in homilia 12. super *Leviticum*. Jam liquidò constat quod expone-
re polliciti sumus. Chrisma verò græca vox est, idē latine est, atq; unguentū, unde τὸ χρῖσμα quæ est unctio.

Oleum lætitiæ.

Pontificatus Christi.

Melchisedech.

Obiectio Judæarum refutata. Christi qui dicantur.

χρῖμα est unguentum confectio.

*Chrisma
Catholico-
rum.*

Balsamum.

*Xylobalsa-
mum.*

*Unctio post
baptismum*

*Formula
confirma-
tionis pre-
terea.*

Fiebat autē ex myrrha electa, ireo, cinnanomo, & calamis, qui, *teste Plinio*, in Arabia, India, & Syria, odorati nascuntur, quæ simul contusa olivarium oleo miscebantur: sic unguentum suavissimū conficiebatur, quo Moses ipsos sacerdotes & tabernaculum illiniens purgavit: *actor Josephus lib. 3. Antiquitat.* At nostri ex oleo & opobalsamo, quod est, *ut idem Plin. l. 12.* tradit, balsami arbusculæ succus, chrisma faciunt, quod Fabian. Pont. decrevit, ut quotannis renovaretur in Cœna Domini, vetus combureretur. Quidā qui de iis rebus minus scitē scribunt, hunc errorem non animadvertunt, arbitantes balsamum succum esse, nō arborem, quod omnibus odoribus præfertur, uni terrarum Judææ cōcessum. Dioscorides etiam in Ægypto nasci ait. Lignū verò balsami xylobalsamum nuncupatur. Quod autē episcopi baptizatos postea chrismate inungunt, id Clementis primi præceptum est, qui jusserrat infantes à baptismo statim confirmatum iri, ratus non esse perfectum Christianum, qui illud sacrum per incuriam, non invitus prætermisisset. Et hoc eā ratione fit: ut in eos per impositionem manus pontificis, Spiritus sanctus infundatur uberius: quod ab Apostolis fieri cœptum, *in Act.* testatur Lucas, scribens: Cum autē audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quod recepisset Samaria sermonem Dei, miserunt ad eos Petrum ac Joannem, qui cum descendissent, oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum, nondum enim in quendam illorū illapsus fuerat, sed baptizati tantum erant in nomine Christi Jē. u. Tunc imponebant manus super illos, & accipiebāt Spiritum sanctum. Atq; hoc initium fuit confirmationis, quæ à solo episcopo administratur in hunc plane modum. Primum quod infantis nomen sit, rogat: postea in fronte ejus circumducit suo pollice signum crucis, ungendo chrismate, dicens, verbi gratiā: Paule, vel Paula, signo te signo crucis, & cōfirmo te chrismate salutis in nomine Patris & Filii &

Spi-

Spiritus sancti, ut replearis eodem Spiritu sancto, ac habeas vitam æternam, Amen. Postremò alteram infantis malam leviter manu tangit: si verò sit adolus, gravius verberat, ut ejus mysterii reddatur perpetuò memor, dicens, Pax tecum. Sic quoq; ab iisdem Apostolis usus ungerendi periculosè laborantes manavit, dicente Evangelista Marco, cum de discipulis loquitur: Egressi prædicabant, ut pœnitentiã agerent, & dæmonia multa ejiciebant, & ungebant oleo multos ægros, & sanabant. Hinc igitur apparet natum hodie oleo, nō admisto opobalsamo, animas ex morbo agentes ungantur. Cujus rei meminit & beatus Jacobus *in epistola sua*, undè quidam malunt illum morem ungerendi ægros manasse. Eâ ratione posthac Felix quartus mandavit, ut morientes ungerentur.

Ægros ungerere.

CAPUT IV.

De initio Conjugii Sacerdotalis apud Hebræos, & quando illud Occidentalibus Sacerdotibus interdictum fuerit.

Poscit locus, ut antequam ad alia transeamus, aliquid apposite de initio conjugii sacerdotalis, speciatiim dicamus. Itaq; Hebræis studium in primis propagare genus, quo fortasse orbis, qui post diluvium habitatoribus vacuus erat, oppleretur hominibus. Māsit & ea cura posteris: quāobrem *ut ait, Augustinus de Bono conjugii*, fastis esset plures habere uxores. Arguit idem, quod eorum legumlator Moses omnibus eque conjugiū concessit, iplis etiā sacerdotibus, ne naturali mulierum conjunctione privati, ad minus licita temerè prolaberentur. Propterea si qua mulier nō genuisset, probro habebatur: quod Anna Helcana uxor dolens, sicut in principio primi regum libri legitur, vovit Domino Samuele filium, prius quā conciperet. Sed ad Moſen redeo, is auctore Joſeph. *histor. antiqu. 3. cap. 24.*

Conjugium sacerdotum e, usq; causa

*Conjūgii
institutio.*

*Modus con-
trahendi
matrimonii
sacerdotib⁹
prescriptus*

*Interpreta-
tio absurda.*

constituit, ut Sacerdotes uxores ducerent, etiā viduas, quæ neq; captivæ, neq; ancillæ, neq; quibusvis de causis perfectum divortium repudiata à prioribus viris essent: summo verò pontifici voluit virginem nuptum dari. Et hæc apud Hebræos, matrimonii etiā sacerdotalis ratio fuit, quam ab omnibus observari oportere. Servator noster demonstrat, dicens: Scriptum est, propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam. Quod ergò Deus conjunxit, homo non separet. Nostri autem sacerdotes Apostolus in primis Paulus (quia Deus *uti Cyprianus ait*, continentiam suadet, non jubet) modū contrahendi matrimonii præscripsit, ita *ad Timotheum* scribens: Oportet igitur Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris maritum. Et *paulo inferius*: Diaconi sint unius uxoris mariti. Sic complexus est omnes saceris initiatos ordinibus. Quod episcopis est cōcessum, illud ipsum & presbyteris datum, quandoquidem ex testimonio Hieronymi alibi diximus, olim Episcopos vocitari presbyteros. De subdiaconis siletur, quorum tunc ordo haud sacer erat. Item Sylvester primus gradus in ordinibus sacerdotalibus constituit, ut unusquisq; uno tantum ordine contentus esset, & unius solum uxoris vir. Est operæ pretium audire quosdam ex nostris Theologis supersticiosè verecundos detorquere hunc locum ad rem familiarem moderandam, affirmantes per hæc Apostolum significare, Episcopum nō debere nisi unum habere episcopatum, & Presbyterū iidem unum sacerdotiū possidere. Super qua re Hieronymus *ad Oceanum* ita differit: quidam coactè interpretantur uxores pro Ecclesiis, viros pro episcopis debere accipi, & hoc in Nicena quoque synodo à patribus esse decretum, ne de alia in aliam ecclesiam episcopus trāsferatur, ne virginis pauperculæ societate cōtemptrā, ditioris adulteræ quærat amplexus, & reliqua. Sed multo facilius nuptias detestantur atq; perhorrēscunt.

scunt, nec volunt credere Paulum locutum esse uxori, cum scripserit: Sanè rogo & te compar germana, adjuva eas, &c. Id quod rectè quadrat, ut mulieri mulieres commendentur. Nec obstat quod Hieronymus *ad Eustochium scribens* aliter sentire videatur, nempe sic decuit, ut virginis auribus utcumque multorum exemplis virginitatem inculcaret. Et denique Apostolū virginem prædicant: ex eo potissimum quod dixit, Nā velim omnes homines esse, ut ipse sum: cum Apostolus per hæc innueret, se jam à complexu & commercio uxoris abstinere & mente & corpore castū esse: quod vel Augustinus *de Bono conjugii* declarat, dicens: Sed novi quosdam, qui murmurant: Quid, inquiunt, si omnes vellent ab omni concubitu abstinere, undè subsisteret genus humanum? Utinam omnes hoc vellent, duntaxat in charitate, de corde puro, & conscientia bona, & fide perfecta, multò citius Dei civitas compleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum, ubi ait: Velim omnes esse, ut & ipse sum? *aut alio loco*: Hoc autem dico fratres, tempus breve est, superest ut qui habent uxores, tanquam non habeant: *hæc Augustinus*. Arguit Paulus ita se fecisse, dicens: An non habemus potestatem sororem mulierem circunducendi, sicut & ceteri Apostoli, & fratres Domini & Cephas? Appellat uxorem Paulus sororem, quod eam jam loco sororis haberet: quāvis Hieronymus *adversus Iovinianū*, hunc locum magis piè quàm ex re ipsa tractet, quippe qui intelligi vult eas mulieres, quæ secundum Judaicū morem ex suis facultatibus, quod opus erat, magistris administrabant, sicut Sunamitis Heliseo suppeditarat, quod omnino à sancti viri mente non dissonat. *Sed propositum sequamur*. Testatur idem Clemens Alexandrinus episcopus, quem Eusebius *libro Ecclesiastica historia tertio citat*, & ait: Sed & Paulum non tædet: Apostolū, in quadam epistola sua mentionem vel salutationem

Pauli uxor.

Hieronymi opinio.

facere comparis suæ, quam se ideo negat circumducere, ut ad prædicationem Evangelii expeditior fiat. Affirmat illud idem Ignatius Antiochenus Episcopus, qui cum Paulo vixit. Si dubitamus adhuc, audi quæ idem Clemens adversus hosce scrupulosos sanctos, qui nuptias spernunt, scribat: An & Apostolos improbant? Petrus etenim ac Philippus & uxores habuerunt, & filias etiam viris nuptum dederunt. *Et sequitur*: Ajunt beatum Petrum cum vidisset uxorem suam duci ad passionem, gavisum esse electionis gratiâ, & post eam proprio nomine appellantem dixisse: O conjux! memento Domini. Sed ecquid est, cur in re clara moremur, quando Paulus ita *ad Titum* scribit: Hujus rei gratiâ reliqui te in Creta, ut constituas presbyteros per singulas civitates. Si quis est sine crimine, unius uxoris vir, habens filios fideles. *Hæc ille*. Hunc igitur Apostolicum contrahendi matrimonii ritum diu servatum constat. At postea res adstricta est, eâ quidem ratione, ut sacerdotibus & diaconis liceret virginem habere uxorem, quæ si prior naturæ concessisset, nequaquam fas esset viro alteram ducere: sin illa superstes foret, tum vidua perpetuo secundos non contaminaret hymenæos. Sic virgines nubebant, spem & votum uxoris semel transigentes, & adhærebant ad unum maritum, & maritus ad unam uxorem, ut ad unum corpus, unamq; vitam, ne ulla cogitatio ultrâ, neve longior cupiditas, esset. Græci ejusmodi nuptiarum morem hodie retinent: nam cum olim, teste Grattiano *distinctione* 31. habitâ Niceæ synodo, quæ prima fuit, quam terra vidit Græcia, agitatum esset, ut sacerdotes, diaconi & subdiaconi se cum uxoribus non amplius commiserent, reclamante in primis Paphnutio anustite ex Ægypti partibus, viro sancto ac cælibe, qui jam tum, *ut ex his vestigiis constat*, miraculis clarebat illud non aliud esse, nisi præbere cum viris, tum mulieribus peccandi occasionem, unicuiq; postremo data fuit facultas,

utrum

*Apostolos
uxores ha-
buisse.
Petrus con-
jux.*

*Sacerdotibus
quales con-
cedendæ u-
xores.*

*Disputatio
de sacerdo-
tum consi-
tutione
de Nicæna.*

utrum mallet, sequendi. Ita sacris initiati matrimonium
 continuaverunt. Post hæc sextus conventus, qui novissimus
 & celebratissimus fuit, Orientali populo *auctor eodem*
Gratiano, vivendi regulam præscripsit, ac demum per- *Conjugium*
 misit sacerdotes, diaconos atque subdiaconos. uxores *sacerdotibus*
 habere, quas priusquam sacris initiarentur ordinibus, *permissum.*
 duxissent. Verum quemadmodum decet, ut sacerdos
 manus abstineat ab omni macula peccati, qui semotus
 intra templum, usibus sacerdotalibus. ac Dei ministerio
 vacet, cum præsertim est sacrificium factururus, quo dies
 & noctes meditetur de lege Domini, qui ait: Sancti es-
 flore, quia & ego sanctus sum Dominus Deus vester: ita
 pari ratione in eadem synodo decretum fuit, ut sacerdo-
 tes cum diaconis, & subdiaconis, rem divinam vicissim
 facerent, aut in templis administrarent, & unusquisque
 suæ vicis tempore, religionis causam secubaret. Quod ab
 Hebræis sumptum constat, id etiam quod Apostolus præ-
 cepit, dicens: Ne fraudetis vos invicem, nisi si quid ex *Abstinentia*
 consensu, pro tempore, ut vacetis jejuniis, & orationi, *Christiana.*
 & rursus ad id ipsum conveniatis, &c. Quia & ethnici
 religionis causam, à foeminae complexu secubare sole-
 bant, in sacris præsertim cerealibus: *testis est Ovidius.* At
 Occidentalibus paulatim est connubium abrogatum. *Connubium*
 Syriacus n. primus sacerdotibus & diaconis, *ut ait Gra-* *sacerdotibus.*
tianus distinctione octogesima secunda, conjugio inter- *abrogatum.*
 dixit, qui circiter annum salutis humanæ CCC LXXXVII,
 sedere coepit. Idem instituit, ut quicumque aut viduam,
 aut secundam duxisset uxorem, ab ordine sacerdotali
 pelleretur: sic per hoc voluit, ut deinceps digamus ad *Digamus.*
 officium sacerdotis non admitteretur, *prout supra com-*
memoravimus. Pelagius secundus deinde statuit, ut sub-
 diaconi vel uxores à se separaret, vel illis contenti, sacer-
 dotiorum possessione cederent: & cum neutrum admis- *Decretum*
 sent, iussit, ut omnino uxores, exemplo post homines na- *iniquum.*
 tos importunissimo, ab se ablegarent. Verum id decretum
 Gregorius quoque Pelagio successit, iniquum censuit, & Evan-
 gelio

gelio contrarium, quod jubet uxorem stupri causâ tantum dimitti, & idcirco sanxit, ut nullus amplius fieret subdiaconus, nisi se castè victurum prius promississet, quo sic cunctis legem continentix imposeret. Voluit, opinor, Gregorius minores coercere, ut illorû exemplo, majores ex Syricii decreto, mox suâ spontè matrimonia spernerent. Eò quoque pertinet, cum in suo dialogo laudat presbyterum quendam, qui presbyteram suam, id est uxorem, ut sororem abstinendo coleret. Cæterum non tenuit quempiam tum primû ista Gregoriana lex, sicut antea Calixti decretum non est servatum, quem idem, Gratianus auctor est, primû sacerdotibus universis indixisse cælibatum. Alii id Eugenio post Gregorium attribuant. Præterea illud ipsû cum Meldensi synodo, tum Carthaginensi est magno omnium consensu statutum, *sicut in canonicis decretis distinctione tricesima secunda & octogesima quarta legimus.* Ita aliis denique super aliis promulgatis legibus, non ante pontificatum Gregorii septimi, qui anno salutis M LXXIV. est pontifex creatus, conjugium adimi Occidentalibus sacerdotibus potuit. Quod verissimû esse testatur Leo nonus, qui paulò ante istû Gregorium sedem tenuit Apostolicam, ita adversus quendam Abbatem nomine Nicetam scribens: Omnino cõfitemur, non licere Episcopo, presbytero & diacono propriam uxorem causâ religionis abjicere à cura sua, sed ut ei victum & vestitum largiatur, ac non ut cum illa carnaliter ex more jaceat, sicut & sanctos Apostolos legimus fecisse, beato Paulo Apostolo dicente: An non habemus potestatem sororem mulierem circumducendi? *Hac ille apud Gratianum.* Sed ne plura, ut, contra atq; nostrum est institutum, ne videamur res potius definire, quàm earum initia prædere. Illud tamen dixerim, tantum abfuisse, ut ista coacta castitas illam conjugalem vicerit, ut etiam nullius delicti crimē majus ordini dedecus, plus mali religioni, plus doloris

*Calibatus
clero indi-
ctus.*

*Uxores qua-
tenus sacer-
dotibus per-
missæ.*

*Castitas co-
acta.*

loris omnibus bonis impresserit, inusserit, attulerit, quàm sacerdotum libidinis labes. Proinde forsitan tã è republica Christiana, quàm ex ordinis usu esset, ut tandem aliquando jus publici matrimonii sacerdotib⁹ restitueretur, quod illi sine infamia sanctè potius co-lerent, quàm se spurcissimè ejuscemodi naturæ vitio turpificarent. Quod ne id accideret summæ etiam veteribus curæ fuisse constat: quando apud Romanos Flamen dialis, *uti supra demonstravimus*, ea de causa, mortuâ uxore sacerdotio se abdicabat, quia vita sacerdotis non modo deberet esse quàm castissima, verùm etiam omni turpioris intemperantiæ suspicione carere.

CAPUT V.

Qua ratione ab initio inter mortales Matrimonium fuerit contractum, & intra quos Cognationis Gradus, tam apud illos, quàm post apud nos: ac ibidem, an ulli unquam per leges licuerit plures simul habere uxores: & jus Connubii filiorum esse in potestate parentum: atque undè mos sit, ut Puerperæ purgentur.

UT supra de sacerdotali conjugio est non intempestive explicatum, sic hoc loco de reliquorum Christianorum, deque contrahendi modo aptè differendum, quo in ducendis uxoribus pateat, quorū necessitudinis gradus legitimus sit, quandove uxorū multitudo fuerit interdicta. Itaq; jam inde à principio orbis, cœpere fratres & sorores inter se matrimonio jungere, cum non haberent remotiorem propinquitatem, cum qua copularentur. Undè contigit, ut Adam unus homo, simul pater, simul focer esset: & Eva ejus uxor similiter uterque liberorum sexus & mater & focrus. Duravit usque eò hæc apud Hebræos conjugii ratio, dum paulatim charitas effecit, ut hominès quibus

Matrimonia contrahendi ratio indiscreta.

bus cordi esset concordia: diversarum necessitudinum
vinculis ne tenerentur, ne unus in una multas haberet,
sed singula diffunderentur in singulos, ac sic ad socie-
tatem vitæ studiosius conciliandam, plurimæ necessi-
tudinibus plurimos complecterentur. Hinc denique ad
consobrinas & neptes, ad aliasque minus propinquas
transitum est. Sic Abraham Saram ex Aram fratre ne-
ptem in matrimonium duxit: sic Jacob Liam & Rachel
filias Laban avunculi: sic alii alias postremo nullo sibi
genere propinquas. Fuit tamen illis curæ, teste *Augu-
stino de Civitate Dei lib. II.* propinquitatem, ne propa-
ginum ordinibus sese sensim dirimens longius abiret, &
propinquitatis esse defineret, nondum procul locatam
rursus matrimonii vinculo colligare, & quodammodo
revocare fugientem, quo per id in una familia, vel tribu,
opes in perpetuum remanerent. Ac ideo suo genere vi-
rorum & feminarum paria jungi voluit Moyses, dicens:

*Lex de tri-
bu no cre-
scentia.*

*Polygamia
prohibita.*

Polygamia

Gen. 1. 1.

*De reprobis
monia.*

Omnes viri ducant uxores de tribu & cognatione sua,
& cunctæ feminae de eadem tribu maritos accipiant,
ut hæreditas permaneat in familiis. *Hoc scriptum le-
ges innumeræ.* At nunquam licuit plures simul habe-
re uxores, vetante Domino ac dicente Adam primo
parenti, cui Evam copulavit uxorem: Propterea de-
feret homo patrem & matrem, & adhærebit uxori
sua, & erunt duo in carnem unam. Sic Deus per
unum par hominum, hoc est, maris & feminae voluit
coniugium confici. Verum uti mulierum inopia in
causa fuit, quamobrem fratres à principio sibi sorores
coniugio sociarint, sic paucitate populi factum videtur,
ut Hebræorum quidam propaganda sobolis studio, plu-
res interdum uxores simul habuerint: primusque eam
legem violare ausus fuerit Lamech, qui, *ut in Geneseos
libro est*, duas simul habuit in matrimonio femi-
nas, cujus postea complures extiterunt imitatores.
Quod tacitus divus Augustinus ita diluit, differens:
Obijciuntur Jacob quatuor uxores, quia mos erat cri-

men non erat. Sicut patriarchæ conjugibus accipien-
tibus semen suum miscebantur, non concupiscentiâ
perficiendæ voluptatis sed providentiâ propagandæ
successionis: sic Apostoli auditoribus admirantibus
doctrinam suam condelectabantur, non aviditate con-
sequendæ laudis, sed charitate seminandæ veritatis.
Hactenus ille. Tertullian⁹ vero lib. ad uxorem primo ait
id factum, ut esset quod nova lex rescinderet. Et Chry-
sostomus homil. 55. in Genesim, de ea re scribit: Tum. n.
quia principia erant, permissum fuit cum duabus, vel
tribus, vel plurib⁹ uxoribus misceri, ut humanum ge-
nus propagaretur, & pietas incrementum acciperet.
At Christus adveniens omnē illam veterum consuetu-
dinem abolevit. Vides, quomodo non oporteat con-
suetudinem prætexere, sed quod iustum est, inquirere,
&c. Inde par est credere, ad barbaros eum ritum ma-
nasse, qui, *velut supra ostendimus*, singuli binas pluresq;
pro opib⁹ uxores ducebant, quod Saraceni ex Machu-
meri præcepto turpiter servant. Sed ad propositu re-
deamus. Postremo Moses moderaturus nuptiis, sta-
tuit, ne quisquam primo vel altero cognationis gradu
propinquam duceret uxorem, ut ipsa necessitudo libi-
dine con. umbendi non turparetur, quam ethnici eo
modo maxime inquinabant: nam Medi, Arabes, & ple-
rique alii, *sicut in primo hujus operis volumine, cum de
matrimonii origine prodidimus, est demonstratum*, so-
res cum matribus ductabant uxores. Romani verò
neptes ad ultimum sibi copulabant, ejusque rei initiū
Plutarchus in *Problema*, ponit scribens: Superioribus
n. temporibus qui se aliquâ necessitudine attrigissent,
uxores nō ducebant, quemadmodū nec nunc quidem
sorores. Sed non ita pridem factum, ut neptes ux-
ores ducere permitterēt. Vir quidam sanè pauper, cæte-
rum bonus & cum primis popularibus acceptus, cum
neptem, cui dos ampla esset relicta, in matrimoniū ac-
cepisset, locuples ex eo & copios⁹ fact⁹ est, ejus rei accu-
satus

*Iustum præ-
vales con-
suetudini.*

*Gravitas
prohibiti.*

*Locus Plus-
tarchi.*

fatus iudicio multirudinis absolutus est. Plebiscitum
deinde factum, ut in ducendis uxoribus, ad neptes us-
que ascendere liceret, superiore necessitudine prohi-
bita. At nostris, quorum iustitia secundum præceptū
Christi, plus quam Phariseorum, nedum aliorum, a-

*Modus con-
trahendi
matrimo-
nii apud
Christianos*

bundare semper debuit, modus contrahendi matri-
monii multo honestior est datus, quo per mulieres &
honore & potestate augerentur, si multos habere vi-
derentur affines, ut ve ne barbarico more singuli plures
duclarent uxores, aut nulla habita propinquitatis ra-
tione, cum quibusvis mulieribus sese matrimonio iū-
gerent, neve libidine fortè flagrantibus puellas spe con-
nubii ad stuprum illectas violarent, ac mox optati cō-
potes cum remotis arbitris fidem dedissent, eas desi-
derio fraudare volentes, pacto stare, quod sæpè
fit, negarent. Itaque primò Apostolus uxorum
multitudine interdixit, ad Corinth. scribens: Atta-
men propter stupra vitanda, unusquisque suam habe-
at uxorem: & unaquæque virum suum habeat. Dein-

*Gradus Chri-
stianis pro-
hibiti.*

de Fabianus, teste Gratiano, præter illos duos gradus,
primum & secundum per Moysen prohibitos, primus
tertio & quarto nostris interdixit, quo deinceps nemi-
ni fas esset, mulierē affinitate conjunctam circa quin-
tum gradum, vinculo sibi conjugali sociare, propterea
quod est nescio quid naturalis verecundiæ nobis inna-
rum, quo faciliè abhorreamus ab ejusmodi propin-
quorum colligatione, corporum commiscendorum
causâ. At Julius deinde ut populo Christiano arctio-
res paulatim morum limites poneret, prohibuit, ne
usque ad septimum gradum matrimonia cōtraherēt:
quod & divus Gregorius comprobavit. Ad extremum
verò cum istiusmodi patrum severitas efficeret, ut in
sua jam quisque civitate minus connubium sibi inve-
nisset, cogereturque per hoc, aut à finitimis petere,
aut illis dare unde hæreditas sæpè numero distrahere-
tur, placuit Innocencio tertio, Christiani populi com-
modo

modo tempestivè providere. Is enim Fabiani decretū jampridem antiquatū revocans statuit, ut cunctis dein in perpetuum liceret eas in matrimonium ducere, quæ neque cognationis, neq; affinitatis gradu primo, altero, tertio & quarto ipsos attingerent: quod hodie ritè servatur. *Extat id decretum in libro decretalium Epistolarum quarto eo capite, cujus principium est, Non debet.* Est etiam modus inter cognationem, quam dicunt spirituales copulatos, positus à Theodato pontifice, qui primus sanxit, ne quis eam puellā duceret uxorem, quam ex baptismi fonte levasset pater. Est & ex quadam honestate à Gregorio, & post eū ab Alexandro tertio statutum, ne sponsam fratris relictam frater in matrimonio haberet, ne Hebræorum videretur imitatio, apud quos, ut frater fratris sine liberis mortui uxorem duceret, sobolis suscipiendæ atque perpetuandæ causā, fas erat. Item Evaristus prim⁹ decrevit, incestum haberi connubium, cui sacerdos nō adfuisset, consecrassetque illud, ac nisi puella à parentibus solenni more viro desponsata foret: non nemo Sotero id assignat. Sic nuptiarum arbitrium jam inde ab initio in parentum potestate fuit, quando Moses de eare ita sanxerat in *Exodo* statuens: Si seduxerit quis virginem nondum desponsatam, dormieritq; cum ea dotabit eam & habebit uxorem: si pater virginis dare noluerit, reddet pecuniam juxta modum dotis, quam virgines accipere consueverunt. Sic filius Tobix Sarā, tradente Raguel patre puellæ, duxit uxorem. Talia Ethnici quoque servabant, vel teste Terentio, qui in *sua Andria* facit Simonem patrem parantem nuptias filio Pamphilo valde invito. Idem testificatur Apulejus, qui *sexto Asini lib.* facit eūam Venerem argumentantem, non videri legitimas inter Cupidinem & Psychem nuptias, propter disparilem generis conditionē & quod res acta esset furtim, sine testibus, patre non cognoscente. Sed Catullus præclare quidem *carmine*

Cognatio
spiritualis
nubentibus
interdicta.

Connubium
incestum.

Potestas pa-
rentum in
sponsalibus.

suo nuptiali, eam ipsam, ut ita dicam, naturæ legem
eius parendum sit, edocet:

At tu ne pugna cum tali conjugè Virgo.

Non æquum est pugnare, pater cui tradidit ipse,

Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est.

Virginitas, non tota tua est, ex parte parentum est,

Tertia pars matri data, pars data tertia patri,

Tertia sola tua est, noli pugnare duobus,

Qui genero sua jura simul cum dote dederunt.

*Sponsalia
clandestina*

Unde meritò jam pudeat Christiani nominis viros,
qui posthabitis tam nostris quàm priscorum legibus,

nihil mirentur, si matrimonia ipsa minus sibi prospera
sint. Ea sponsalia postea utriusque sponsi & sponsæ cō-

sensione rata fiebant. Et illud etiam ab Hebræis acce-

*Consensus
nubentium*

ptum videtur: ita enim Rebecca cum peteretur uxor
Isaac filio Abraham, à Barthuele patre interrogata est,

num vellet nuptum dari ipsi Isaac? Sic nunc apud nos
consensus in matrimonii fœdere faciundo exquiritur,

quia satis constat, Christum de ea re nihil innovasse,
cum apud *Mattheum* dixerit: Quod Deus conjunxit,

homo non separet. Cæterum haud una est istiusmodi
consensionis verba proferendi formula: nam apud Ita-

*Formula
consensionis
varia.*

los, vir ætate gravis interrogat virum & fœminam, nū
alter alteri velit nubere. Apud Anglos ipsi pactum fa-

ciunt: vir n. ita ait, ut eorum vobis utar: Ego te mihi
uxorem accipio: & illa, Ego te mihi maritū. Posthac,

*Annulus
connubia-
lis.*

junctis dexteris, inter se osculantur, & vir annulum
insigne velut rei gestæ testem, ac conjunctionis pi-

gnus sponsæ digito, qui minimo dextræ manus pro-

ximus est, indit. Utrunque à veteribus, qui ante ini-

tium nostræ religionis eo ritu utebant, quemadmodū
suprà in primo libro demonstravimus, ad nos mana-

vit, teste Tertulliano, qui lib. de Virginibus velandis
ita scribit: Si autem ad desponsationem velantur,
quia & corpore & spiritu masculino mistæ sunt, pe-

osculum

osculum, & dexteras. Et in *Apologetico*, cum de *continentia mulierum Romanarum* amissa, inquit: Circa foeminas quidem, etiam illa majorum instituta ceciderunt, quæ modestiæ, quæ sobrietati patrocinebantur, cum aurum nulla norat, præterquam unico digito, quem sponsus oppignorasset pronubo annulo. *Hac ille.*

Quod autem puerperæ purgantur, hoc ab Hebræis est acceptum in Levitico enim scriptum legimus, Si mulier suscepto semine pepererit masculum, immunda erit septem diebus, & die octavo circuncideretur infantulus: ipsa verò triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ: sin foeminam pepererit, immunda erit duabus hebdomadis, & sexaginta sex diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Cum expleti fuerint dies lustrationis ejus pro filio sive filia, deferret agnum anniculum in holocaustum, & pullum colubæ, sive turturem pro peccato, & reliq. Cæterum apud nos non est ejusmodi lustrationi statutum tempus, ne mulieribus diutius expectando, ut *Innocentius* ait, poena qua pariendo afficiuntur, converti videat in culpam. Solent tamen hodie honestatis causâ, non ante mensem à partu exactum purgari, quæ tunc matronis aliquot comitatæ templum adeunt, & loco agni columbæ, vel rurturis, ceream candelam offerunt: & cum alibi, tū in Anglia, illud etiam lintheum, quo infans ex sacro baptismatis fonte susceptus involvitur, quod vulgò chrisinatorium vocant, quod eo abstergatur chrisma, quo infans est unctus, qui si fortè ante diem purificationis matris moriatur, eo ipso lintheo circumseptus ad sepulturam datur.

*Puerpera
purgatio.*

*Lustratio
puerperæ
Christiana.*

*Chrisma
visum*

C A P I T V I.

De principio sacrarum Aedium, atque ubi sit præcipuus orandi locus, ac de Altarium & Coemeteriorum initio, & quando primū Crux cœperit haberi honori atq; venerationi.

HAftenus de fundamento templi spiritualis, deinde de ejus, quod est ex materia dicendum. Illius apud nos conditor fuit Christus, qui docuit, ut

Corpus templum Dei.

Deum spiritu coleremus, Apostolo dicente: Orabo spiritu, orabo & mente, psallam spiritu, psallam & mente. Et quoniam spiritus noster corpore continetur, hinc factum est, ut continens corpus dictum sit templum. Utrunq; affirmat idem Apostolus, *sus ita scribens Corinthiis*: An nescitis quod templū Dei estis,

Tabernaculū Moysis.

& spiritus Dei habitat in vobis? Templum tale ex carne & ossibus constans, rerum omniū opifex Deus principio finxit. Is fuit Adam noster primus parens, *ut supra diximus*. Ex materia post hæc Moyses primò tabernaculū Deo posuit, ubi preces & pia vota illi exolverentur, & in eo facta est arca, in qua lapideas clauferūt

Templum Salomonis.

tabulas, in quibus incisæ erant leges. Deinde Solomon Rex templum Hierosolymis magnificentissimo apparatu ædificavit. Hæc fuit synagogæ materia, ut vulgò nunc vocatur: spiritualem nominat Dominus, ita alloquens Moysen: Sume Aaron & filios ejus & omnem synagogam convoca, &c. Solomon autem jussu Dei, qui patrem ejus David eo opere faciundo prohibuerat, mandaveratq; ut filiò condendum relinqueret, templum illud factum ac religiosum fecit, consecravitq; ipsi Deo, hostiarū numero penè infinitio: cui Dominus nocte apparuit, & ita fatus est, Audiui preces tuas, & elegi locum istum mihi domum sacrificii: Si clausero cælum & pluvia non fluxerit, & præcepero locustis ut devorent terram, & immiserò pestilentiam in populum meum: Conversus autem populus meus, super quem invocatum est nomen meum, & deprecatus me fuerit, & cum penituerit, ego exaudiam de cælo, & propitius ero peccatis eorum, atque sanabo terram eorum: Oculi quoque mei erunt aperti, ac aures meæ erectæ ad preces ejus, qui in loco isto oraverit.

Hæc ex libro Paralip. 2. quæ eò pertinent, ut cūcti mortales

tales intelligant præcipuum precandi locū esse templū Deo dicatū, id quod Christus *apud Matth. cap. 21.* cōprobat, usurpans illud Esaiæ, Domus mea, domus deprecationis vocabitur. Et *cap. 22.* idem affirmat reprehendendo avaritiam ac impietatē Phariseorum quib⁹ pluris erat aurum, quā sacrosanctū templū, cum inquit: Væ vobis! quia dicitis: Quicumq; juraverit per templū, nihil est: qui autem juraverit per aurū templi, reus est. Stulti & cæci, utrum.n. majus est, Aurum, an Templum, quod sanctificat aurū? Et subjicit: Qui ergo juraverit per templū, jurat per illud & per eum qui habitat in ipso. Post Evangelicū dogma inter gentes divulgatū, ubi loci prima ædes Servatori nostro dicata fuerit, pro certo ponere non ausim, ne divinare potius quā veritati inhærere dicar: sed in re parū nota conjectare licet. Porro à Christi statim ascensu in cœlum, Judæi cœperunt Christianos crudeliter persequi, deinde Nero princeps, deinde Domitianus, deinde alii & postremò Diocletianus ac Maximianus acerbissimè afflictarunt. Quo ferè toto temporis intervallo tantū aberat, ut aliquod templum à nostris Christianis publicè ædificaretur, ut etiam omnia essent occulta, & sacella potius atq; eadem abdita & plerunq; subterranea, quā apertis in locis & publicis fierent. Est tamē consentaneum credere, in remotis locis, quò non facile pervaserat ille tyrannorum furor, fana aliqua interrim aut ædificata, aut quæ primum dæmonū fuerant, Christo dicata ab Apostolis fuisse, qui ubiq; gentium omni tempore ad propagandam religionem totis viribus incubuerant: quod aut in Æthiopia à Matthæo, aut in India citeriore à Bartholomæo aut in Scythia ab Andrea, quorū prædicatione iis gentibus Christianæ pietatis lux ab initio affulsit, factum esse & crediderim & dixerim. Non abhorret præterea à fide, aliquam ædem fuisse principio à Jacobo Hierosolymis Deo dicatam, qui ibidē cathedram primus locavit, primusque

Locus precibus destinatus.

Persecutio in Christianos.

Ecclesia occulta.

Fana Christianorum.

*Templū Ro-
ma anti-
quissimum.*

*Templorū
dedicatio.*

*Cœmeteriū
Calixti.*

*Cœmeterii
origo.*

*Altare pri-
mum.*

*Altaria
velata.*

Crux.

rem divinam ritu Apostolico facere cœpit, *auctor Eu-
sebius*. Nec mirum alicui esse debet, si talia ac hujus-
modi benè multa alia minus literis prodita sint, quod
scriptorum inopiâ factum est. Romæ nō reperio, quod
sciam, aliud antiquius templū ædificatū, aut dicatum,
vel ad usum sacrorū fuisse cōversum, quàm Thermas
Novati in vico patritio, quas Pius pontifex Praxedis
eximæ sanctitatis fœminæ rogatu, divæ Pudentianæ e-
jus sorori consecravit: qui fuit annus circiter c. l. ab
eo qui humanæ salutis fuit primus. Iginus tamen qui
Pium præcesserat, auctor fuit, ut templa sacris dedica-
rentur cœremoniis, *alibi ut festum dicitur, cum de festo-
rum dierum celebratione agitur*: quod fidem facit, jam
antea loca aliqua Deo dicata fuisse: sed ubi id loci fa-
ctum fuerit, parū liquidò traditur. Nec ita multo post
Calixtus, jam sese tyrannorū odio sensim remittente,
ædem in transtiberina regione beatæ Virginis struxit,
cœmeteriūq; ex suo nomine condidit viâ Appia, ubi
multorū martyrum repositi erant cineres. Visuntur
hodie iis in locis & sacella quædam, quibus occulto rē
divinā prisci illi pietatis cultores fecisse dicuntur, quod,
uti ostendimus, publicè non liceret. Cœmeterii condē-
di institutū Abrahæ assignant, qui, *sicut pater apud
Josephum*, dicitur emisisse ab Ephron Etheo filio, Saer
propè Hebron, quadringentis siclis speluncam duplicē
& agrum circa eam, sepelisseq; in ea Sara uxorem suā
inibi que ipse deinde repositus fuisse. De vario apud a-
lias gentes olim sepeliendi usu, suo alibi dictum est lo-
co. Altare, *ut legitur in Genesi*, Noë primus omnium
fecit, & super illud Domino holocaustū obtulit. Quod
institutum etiam hodie servatur, Bonifacius verò ter-
tius auctor fuit, ut altaria candidis operientur ac lin-
teis pannis. Crux olim fontium supplicium erat, & id
quidem infame: quod ideo Servator noster subire vo-
luit, ut qui mitis advenerat & humilibus infirmis o-
pem ferret, & omnibus spem salutis ostenderet, quan-
do

donihil ei in morte separatim ab allis accidisse cerne-
rent. Proinde eo genere mortis afficiendus fuit, quo
humiles & infimi solent, ne quis esset omnino, qui eū
non possit imitari. Huic rei postea honor accessit. Eu-
sebius *libro Eccles. histor. 9.* auctor est Constantinum
Imperatorem eo die, quo cum Maxentio ad pontem
Milvium confligit, sereno puroque cœlo crucem vi-
disse, eamque coluisse, ac auditam supernè vocem,
Constantine, in hoc signo vinces. Non defuit oraculo
eventus: vicit cum hostem insigniter, tum cæteris bel-
lis quæ deinceps gessit, par fœlicitas adfuit. Helena
post hæc ejus mater, religione insigni ac pietate mu-
lier, per quietem monita, Hierosolyma petiit quasi-
tum dominicam crucem. Ita fortè accidit, ut Veneris
simulachrum eodē esset loci ab impiis Christiani
nominis inimicis collocatum, quo omne dominicæ
passionis monumentum aboleretur, Christianiq; Ve-
nerem loco Servatoris colerent. Cæterum loco rude-
ribus purgato crux reperta est, & cum illa duæ aliæ,
undè duo pependierant latrones, sed titulus ille, Jesus
Nazarenus Rex Judæorum: etsi verustate propemo-
dum abolutus, indicio fuit, ut crux vera internoscere-
tur: quæ admota mulieri mortuæ vitam illico resti-
tuit. His Constantinus princeps motus, edicto vetuit
quenquam deinceps eo supplicio necari. Sic res quæ
antea mortalibus probro fuerat venerationi esse cœ-
pit: & ob illud in primis quod Christus in cruce vul-
nera passus est & ejus sanguis propter nostram salutem
effusus, in quo qui Dei mandata observaverit is spem
certam ponere potest. Idem postea voluit Theodosi⁹
servari, qui (*ut in Codice juris civilis est*) lege prohibuit,
signū Servatoris in solo vel in silice, aut in marmore
humī posito insculpi, ne hominum pedibus tereretur.
Vide quā importunū sit videre passim hodie in tēplis
signum illud, id est, nomen ipsius Servatoris, in æs vel
lapidibus quibus mortuorū sepulchra teguntur, inci-

*Crux in cœ-
lo apparens*

*Crux Domi-
nica inven-
ta.*

Miraculū.

*Crucis ve-
neratio.*

*Lex de cru-
ce venerā-
da.*

*Doliola loc'
sacratiss.*

sum, item cruces ad divorum imagines impressas, quæ assiduis calcantium vestigiis obtrita latè resplendent, quo sic nostram notiores faciant religionis negligentiam, cum præsertim res ejusmodi antiquis etiam religioni fuerint. Sanè Romæ olim locus fuit Doliola vocatus, quia invadentibus Gallis Senonibus urbem, sacra in eodem loco doliolis reposita fuerunt: qua de causa, eo loci ne spueret quidem alicui licebat: *auctor Festus.*

C A P U T VII.

*De primo ac vetustissimo apud Hebræos Sacrificandi ritu, ac Fæstorum dierum observatione, Dedicandique templa instituto, deq;
Ignis mysterio.*

*Tria sacro-
rum genera
Hebræorū.
Holocaustū.*

*Oblatio gra-
tiarum ac-
tionis.*

Adam primus parens ex Eva duos suscepit filios, Cain & Abel: pietatis hic cultor, contemptor ille: hic pastor, ille agricola fuit, hic mero lacte & primogenitis gregum, *velut tradit Josephus*, primū litavit, ille frugum primitias Deo obtulit. Secundum hæc, sacerdotio instituto, Aaron cum filiis, ac deinde alii variis cæremoniis sacrificarunt. Quæ ferè omnia ex Josepho in unum collecta, operæ pretiū duxit quā brevissimè potero explicare. Tribus ab initio sacrorū generibus Hebræi usi sunt: quorum unum Holocaustū dixerunt, quando primores gentis sive bovem, sive agnum, sive aliquod aliud animal, modo anniculū masculumq; fuisset, immolabant: tum sacerdos victimali cruore oram altaris perfundebat, inde hostiam membratim dissectam super aram cremabant. Alterum genus plebejum, & pro gratiarum actione fiebat, in quo animalia majora anniculis offerebant, cruoreque super aram diffuso, renes, adipem, omenta imponebant flammis: pectora & crura dextera sacerdotibus dabantur: quæ supererant intra biduum illi edebant, qui sacrificium fecissent. Inopes colum-
bas

bas aut duas turtures offerebant, quarum altera in holocaustum abibat, alteram sacerdotes fortiebantur. Tertium longè perfectissimum omnibus æquè mortalibus commune, quod Laudis sacrificium dixerunt. In Psalmo 115. Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis. Et in epistola ad Hebræos: Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructuum labiorum confitentium nōmini ejus. Peccata verò sic expiabant: qui imprudens deliquisset, agnam aut hœdum anniculum offerebat: qui occulti criminis conscius ariete eum expiari oportebat. Omnibus sacrificiis farina mundissima ex præscripto legis adjiciebatur, adhibebatur & oleum, quod sacris infundebatur. Agnus manè & vesperi immolabatur: sabbatis geminatæ hostiæ ad aras admovebantur. Principio mensis duo boves cum uno ariete, hœdo uno & septem anniculis agnis, piaculi nomine mactabātur. Septimo incunte mense, taurum, arietem, & septenas agnas cum uno hœdo immolabant. Adjiciebantur bini hœdi: horum unus extra fines missus multitudinem expiabat, alter in suburbanis cum totis velleribus cremabatur: pontifex taurum in id sacrum, & arietem in holocaustum dabat. &c. quæ ipse Josephus latè prosequitur. Item habebant & certos dies festos, qui secundum eundem Josephum. & Originem super Numeros, ita observabantur. Primus sollemnis Dei erat, qui appellabatur indefinens: de iis enim mandabatur, quæ sine ulla prorsus interruptione, matutinis & vespertinis sacrificiis offerebantur, quia justus debet semper diem festum agere, id est, orare. Alter erat sabbati, quo die nihil agere licebat. Tertius neomeniæ tubarum, primo die mensis septimi, in quò offerebatur & hostia. Neomenia autem dicitur nona luna: erat ergo iste dies festus, cum luna innovabatur. Quarto loco Xantico mense, unde principium sumebat annus, sub plenilunii diem, id est, circiter x i y. diem lunæ, sole in arietem transeunte, quia

*Sacrificium
laudis.*

*Peccatorum
expiatio.*

*Farina &
oleum.
Animalia
immolatio-
ni consecra-
ta.*

*Dies festi
Hebræorum.*

Indefinens.

*Sabbatum.
Neomenia
tubarum.*

Pascha.

iis diebus ex Ægypto egredi contigisset, mysticum agnum occidebant, ac Pascha dicebatur, id est, transitus.

Azymorum dies.

Et in eo mense primo aliud solenne paschæ, ut dictum est, aliud azymorum erat: & licet conjuncta viderentur azymis paschæ solennia sacra, principium tamen azymorum tantum ad finem paschæ conjungebatur.

Celebratio novorum.

Et pascha ille solus dies appellatur, in quo agnus occidebatur: reliqui verò azymorum dies vocabantur: & id solenne septem diebus celebrabatur. Altera die primitias frugum offerebant, & ex eo dicebatur celebratio novorum, quæ festa dies ordine sexta habebatur.

Pentecostes.

Post septem autem hebdomadas paschæ: pentecostes & id tempus asarca, id est, quinquagesimam vocabant, tum panes frumentatos offerebant. Deinde sequebantur solennia sacra septimorum: sicut enim inter dies

Solennia septimorum.

septimus quisque festus agebatur sabbatum, ita inter menses septimus quisque mensis sabbatum erat, & vocabantur ea sacra sabbata sabbatorum. Post hæc septimo mense alii agebatur festi dies. Sanè decima quinta die, tempore ad hyemem vergente, tabernacula, sic-

Scenopegia.

bant, quæ dies græcè Scenopegia dicebatur, quia in umbraculis essent escas septem diebus ob id, quod eorum majores ex Ægypto remigrantes domum, tabernaculis usi essent. Decima verò die solenne erat repro-

Solenne repropitiatio-
nis.

pitiationis: in hac sola die pontifex induebatur omnibus pontificalibus indumentis, & tunc ingrediebatur sancta sanctorum: *auctor Origenes super Leviticum.*

Encœnia.

Die quintadecima Decembris Encœnia, id est festi, dies initialis, hoc est, dedicationis templi quia tum templum Hierosolymis ab Antiocho pollutum, postremo à Juda Machabæo expiatum, rursumque dedicatum est: nam antea Solomon circiter decimum diem septimi mensis, id est, Septembr. id fecerat, simulque illud edificasset, & dein à Judæis illis, qui illud ipsum infraurarent, circiter diem duodecimum mensis primi, est rursus consecratum, quos servitute Babyioniâ liber-

liber-

liberatos per Esdram in suas sedes restitutos constat. Sic semper ille dies postremę expiationis dedicationis-
 que solennis fuerat apud posteros. Ceterum dedicati- *Dedicatio-*
 nis institutum multo antiquissimum est, quando jam *nis institu-*
 inde à principio tabernaculum à Mose factum ita de- *tum.*
 dicatum fuit, cum ipse primum eo jã perfecto uti cœ-
 pit: nam *sicut Chrysostomus in Epist. Pauli ad Hebręos,*
 ait, dedicare aliud nihil est, nisi utendi inirium facere.
 Atq; hic tum Judęorum fuit sacrorum ritus, qui ani-
 malia tantum propter convivia nata absumebant. *L. Ignis per-*
 gnis autem, *ut in Levitico est,* semper in altari arde- *petuus.*
 bat, quem sacerdos nutrebat, sine quo nullum fas erat
 sacrificium facere. Sic in igne præter alia elementa, sa-
 cra omnia consistebant, quod is, credo, proximus
 cœlo sit, quod in specie ignis Deus Mosen primum al-
 locutus, quod de cœlo holocausta accepta rapuisset.
 Apud nos itidem nullo magis honore, quam cereis cā- *Cerea can-*
 delis decorantur extrinsecus cœlicolę. Eadem in pri- *dela.*
 mis ratione, ita opinor, à Vestalibus perpetuus serva-
 batur, ac ante Romanos Imperatores deferrebat: *Ignis sacer.*
 quoniam deniq; Deus noster ignis comburens est, ac
 propterea meritò sacer habetur. Ita Persę teste Hero-
 doto, ignem Deum esse arbitrabantur: contrà Ægyptii
 belluam animatam vocabant, quod omnia voreret. *Sal in sacri-*
 Item *ficiis.*
 ex Mosis præcepto in omni sacrificio adjiciebatur sal,
 quia is sit præcipuus corruptionis expulsor.

CAPUT VIII.

*Cunctas ferè gentes quondam Demonibus malis
 humanas immolasse hostias: & ibidem, quid esset
 Ver Sacrum, & quando primum eorum Oracula
 obmutuerint, ac de primo usu Aqua
 quam dicimus Sanctam.*

Sed age! jam dicamus de diis gentium, deq; eorum
 sacrificiis ac mysteriis, qui tamen tantum abe-
 rant,

*Hostia hu-
mana.*

*Vallis Ben-
Hinnom.*

rant, ut dii essent, ut etiam Cacodæmones sese præbe-
rent, nullaq; alia hostia nisi humana litari vellent, quasi
cruoris humani repleti tum demum propitii essent, cū
maximè læsissent. O dementiam hominum! ô infœli-
cem vitam! Ecqui erant isti dii qui suos cultores parri-
cidiis inquinabāt, omnibus generatim malo erant? Pa-
ter filium unicum, mater dilectam filiam dæmonibus
tanquam ovem mactabat. Judæi qui lege neglectâ ab-
erraverant in valle filiorum Hennon, teste Hieronymo,
quam Christus apud Matthaum gehennam nominat,
filios igni exustos devovebant, immolabantq; dæmo-
nio Moloch. Rhodii hominem Saturno immolabant.
In Salamine insula, homo Agravalæ Cecropis filiæ ce-
debatur, Diomedes in templo Palladis, quod etiam ipsi
Diomedes & Agravalæ commune erat, homo offereba-
tur, qui ab adolescentibus ter circum aram ductus, tã-
dem à sacerdote hastâ percussus & in rogo impositus
cremabatur. Apud Cypros, humanā hostiam Jovi Teu-
crus immolavit, idq; genus sacrificii posteris tradidit,
quod postea imperante Hadriano, est sublatum. Erat
lex apud Tauros gentem inhumanam feramq;, ut Dia-
næ hospites immolarentur. Galli Hesium atq; Teuta-
tem humano cruore placabant. Unde Lucanus:

*Et quibus immitis placatur sanguine diro
Teutates, horrensque feris altaribus Hesus.*

Apud Chios, Dionysio Omadio dicto, homo etiā cru-
deliter discerptus immolabatur. Apud Ægyptios He-
liopoli tres in die homines quos inquirebant, si mundi
essent, Junoni mactabant. Lacedæmonios etiam Apol-
lodoros scribit hominē Marti immolare solitos. Phœ-
nices bellorum aut pestilentiae calamitatibus laboran-
tes amicissimos Saturno solebant immolare, Histrus,
qui res Cretensium scripsit, auctor est, Curetas olim Sa-
turno puerorū hostiis sacrificia fecisse. Laodiceæ, quæ
Syriæ urbs est, Palladi virgo immolabatur. Et apud A-
rabas, in singulos annos puer immolatus sub ara sepe-
lieba-

liebatur. Item Thraces, Scythæ, Carthaginenses & omnes ferè Græci, cum præsertim in bella essent exituri hominem mactantes sacrificabāt. Item Gallis mos fuit, ut qui essent affecti gravioribus morbis, quiq; in præliis periculisq; versarentur, aut pro victimis homines immolarent, aut seipsos immolatu-⁹ros voverent. Germani itidem Mercurio certis dieb⁹ humanis litare hostiis fas habebant: *auctores Casar & Tacitus*. Quid, quod illud idem omnes communiter barbari facitabant? At Romani, qui semper in assuetudinis & humanitatis glo-

*Romanorū
immanitas.*

riam sibi vendicarent, nonne iisdem sacris immaniores reperiuntur, siquidem Saturnus in Latio eodem genere sacrificii cultus est, non quidem ut homo ad aram immolaretur, sed uti in Tyberim de ponte Milvio mitteretur, quod ex responso quondam facitatum, Varro auctor est, cujus responsi ultimus versus erat:

Et capita inferno & patri transmittite lumen

Id est, hominem. Verum id genus sacrificii postea ab Hercule est immutatum, ut pro veris hominibus, imagines ex scirpo jacerentur, *sicut supra demonstravimus*: quod in *Fast.* Ovidius latè docet. Fuit vel mos quondā cum Italis aliis tum Romanis, ubi res suas in periculo versari cernerent, vovendi quæcunq; proximo vere nata essent apud se animalia immolatu-⁹ros: undè id Ver Sacrum dictum est. *Livius lib. 4. Decad. quarta*: Ver sacrum factum erat priore anno, id cum P. Licinius pontifex non esse rectè factum renuntiasset, patres de integro faciendum censuerunt, & videndum quod natum esset pecus inter Cal. Martias, & Idus Majas. Festus inter alia animalia, pueros etiam convotos ait, scribens: Sed cum crudele videretur pueros ac puellas innocentes interficere, perductos in adultam ætatem velabant, atq; ita extra fines suos exigebant. Quod sanè institutum tamen humano parcebat sanguini, non eò tamē crudelitate vacuum erat: ecquid enim crudelius cense-
ri debet, quàm privare homines innocentes patriâ, qua

Ver sacrum.

*Pueros re-
legare.*

cun-

cunctis mortalibus charius est nihil? Ita facinus pariter crudele ut impium, deorum causâ edebatur. Philo, qui *Phœnicum historiam scripsit*, priscis morem fuisse tradit, ut in magnis periculis princeps dilectissimum ex liberis, ulciscenti dæmoni quasi redemptionis præmium traderet, & sic traditum mysticè jugularet. Nō erant præterea contenti mali dæmones multijugibus hominum cædibus, nisi etiam mulieres pro suo jure stuprandas curarent. Sanè Alexandriæ simulachrum Saturni si- mulacrum. Saturni religiosissimè colebatur, cujus sacerdos Tyrānus nomine, mātronas ejus civitatis quas elegisset, tanquam à Deo accitas, noctu ad simulachrum ductabat, ibiq; extinctis repentè luminibus, cum eis rem habebat. Sic Tyrannus communis adulter libidinem explebat. Dei mentitus personam: *testis Ruffinus libro 11. Ecclesiastica historia*. Item apud Nasamones, *ut supra commemoravimus, cum de conjugii origine prodidimus*, mos erat, uti sponsa primâ nocte cum singulis convivis coiret deæ Veneris gratiâ. Cæterum si homines veluti sapientiores ab hujusmodi truculentissimis fœdissimisq; immolationibus paululum abstinuissent, quid præmii consequerentur, imò quid noxæ, quidve supplicii subire cogerentur, ostendamus. Dionysius Halicarnasseus in primo *Antiquit.* ait Jovem & Apollinem, quoniam decima hominum non fuisset eis immolata, magnas Italæ calamitates induxisse, usq; eo, ut nulli fructus ad maturitatem usq; permanerent, sed immaturi defluerent, fontes alii bibi non possent, alii deficerent, mulieres abortum facerent, homines & pecora passim variis morbis perirent, donec decima reddita sit. Diodorus itidem testis est, Carthaginenses, ut diximus, Saturno humanitas solitos immolare, & cum victi essent ab Agathocle rege Siculorum, iratum sibi Deum putavisse, atq; ut diligentius piaculum solverent, ducentos nobilium filios, exemplo longè post homines natos crudelissimo, etsi reipub. nomine edito, immolasse. E-

huiusmodi fœda facinora jam ante in *Psal. centesimoquin-*
to prædicta sunt: Et immolaverunt filios suos & filias
 suas dæmoniis. Possem adducere plura tanti sceleris
 exempla, quæ brevitatis studio præterire libuit. Falle- *Responsiones*
 bant præterea mortales ejusmodi dæmones amphibo- *diabolica*
 logiis, nodosis & flexilquis responsis, id est, ita ambi- *fallaces.*
 guis, ut in ambas partes agi possent. Unde Vergilius:

*Talibus ex adito dictis Cumæa Sibylla
 Horrendas canit ambages, antroq; remugit,
 Obscuris &era involvens.*

Quale fuit illud Apollinis ad Pyrrhum Epyri regem
 responsum:

Ajote Facida Romanos vincere posse.

Et ad Cræsum Lydorum regem:

*Intrepidus si Cræsus Halim transmisserit amnem.
 Imperium perdet magnum regnumq; superbum.*

Ambo victi sunt, hic à Cyro Persarum rege, ille à Ro-
 manis, qui ex oraculo se superiores fore speraverant: &
 talia id genus sexcenta sunt. Sed & à nostris recentio-
 ribus unum petamus exemplum. Sylvester enim secū- *Sylvester*
 dus Rom. pontifex haud bonis artibus pontificatum *papa à da-*
 adeptus, ut cupidus regnandi, malum dæmonem de *mone delu-*
 longitudine vitæ consuluit, ille respondit, ut si caveret *sus.*
 Hierusalem, diu viveret. Imprudens Sylvester statuit
 Hierosolyma urbem Judææ non adire, sed cum in æde
 sanctæ crucis dicta in Hierusalem, quarto demum post
 anno rem divinam faceret, oraculi statim memor, fa-
 to moriturum se cognovit. Fessus igitur delictum pu-
 blicè, jussit moriens ut suū cadaver equis daretur tra-
 hendum, & quo loci illi demum constitissent, eodem
 humani. Divino igitur nutu, ad templum Lateranense
 pervenire, ubi & sepultus est. Sic ostendit apud se locū
 veniæ unicuiq; quamvis sceleratō relictū esse, si in vita
 aliquando poenituerit. Atq; talis erat inter gentes reli-
 gio, quæ non parcebat pias scelere manus. Sed melio-
 ra canamus. Qui eos deos tā maleficos domesticatim
 suos

*Christus I-
dolorum.
destructor.*

suos cultores jugulantes, de medio mortalium omnium sustulit, nisi Servator noster? Quippe sic ipse apud Jo. cap. 12. inquit. Nunc princeps mundi hujus ejicietur foras. Siquidem diabolus ante id tempus amplam habebat in homines potestatem. Conciderunt itaq; post ejus adventum vetustatis tenebræ, & quæ figuris tegebantur, divina rexit sententia. Nam dum in Ægypto cū Joseph & matre fuit, eo temporis spatio, simulachra deorum quos id temporis gens illa stulta & omnium errorum mater coluit, suâ sponte cecidisse dicuntur. Posthæc imperante Hadriano, tum demum ubiq; gentium perniciosæ nefariæq; sublatae sunt immolationes, tum Delphici Apollinis, tum Ammonis, aliorumque vanorum deorum oracula penitus muta extiterunt: nam, teste Cic. lib. de Divin. 2. jam diu ante sensim filere coeperant, sic, ut ejus ætate, qui paulò antè Christi adventum vixit, fermè conticerent. At tum denique potentia dæmonum infracta jacuit: quod Porphyrius, uti Eusebius dicit, Christiani nominis hostis, in lib. quem adversus religionem nostram scripsit, hoc modo testatur Nunc verò mirantur, inquit, si tam multos annos peste civitas vexetur, cum & Æsculapius, & alii dii longè absint ab ea: postea enim quàm Jesus colitur, nihil utilitatis à diis consequi possumus. *Hæc verba illius sunt.* Christus ergò Jesus diis illis potentior est: ita demum secutum est, quod Dominus apud Zachariam prophetam, perditu antea annuntiabat esse futurum, dicens: Disperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur ultra. Ecce magnum veræ religionis argumentum! ecce certum veritatis elogium! ecce universo humano generi redditam libertatem! ac mundo fulgentissimum lumen! quæ utinam gentes, quæ in tenebras paulatim relapsæ sunt, agnoscerent, ne perpetuò aberrarent: non cessant enim oracula nostra: est Deus nobiscum, dum bene agimus, semper. Dæmoniaci quos vocamus, si qui sint, à nostris sacerdotibus nomine Jesu liberan-

*Oracula
muta fa-
cta.*

*Potentia
Jesu.*

liberantur, dæmones procul effugantur, solo etiam sacrae aquæ aspersu. Fuit jam olim usus lustralis aquæ, in Levitis consecrandis: nam sic Dominus, *veluti est in Aqualu- stralis.* Num. cap. 8. præcepit Mosi: Tolle Levitas de medio filiorum Israël, & purificabis eos juxta hunc ritum. Aspergantur aquâ lustrationis, & radant omnes pilos carnis suæ. Quo factum est, ut Alexander primus Romanus pontifex auctor fuerit ut hujusmodi lustralis aqua consecraretur, & ad dæmones effugandos in templo domique servaretur.

CAPUT IX.

Qui primus docuerit modum Orandi, ac de loco assiduâq; precatione, & cur in Orientem versi oremus, templaq; nostra eodem spectent, ac unde mos Concionandi, & de perfecto concionandi modo.

Proximum est, ut vel de nostrarum cæremoniârû ratione dicamus, quæ non animalium cruorem, non hominum cadem, sed sinceram fident purâq; mentem poscit. Et quia Deus ea potissimum de causa, *Homines uti supra exposuimus, nos fecit, ut statim geniti ipsum creati finis, coleremus, atq; ut Chrysostomus homilia 23. in Mattheum ait, bonis potiremur æternis, eaq; tantum precando postularemus, ideo à perfecto orandi modo initiû faciemus.* Duo sunt, *Lactantio testificante, quæ Deo à nobis offerri debeant, Donû & Sacrificium: donum in perpetuû, sacrificiû ad tempus: de hoc paulò post.* Donû est integritas animi: si enim Deus non videtur, iis rebus coli debet, quæ non videntur, cujusmodi sunt virtutes animi, & justitia, ad quam haud dubiè, *sicut Cicero de Legib. suspicatur, nos esse natos intelligere debemus.* Summus igitur colendi Dei ritus est, ex ore justî hominis ad Deum directâ laudatio: quæ tamen ipsa, ut Deo sit accepta, & mansuetudine, & timorè, & pietate ma-

*Quomodo
oratio in
stituenda.*

*Orationis
optima for-
mula.*

*Panis super
substantia-
lis.*

ximā opus est. Quod in primis illi prisci Hebræi, *pro-
nō uno in loco supra demonstravimus*, factitarunt, atq; ut
nos illud ipsum faceremus, Servator noster Christuss
primus iussit, dicens: Estote ergo perfecti, quemadmo-
dum & pater vester cælestis perfectus est. Et inde sub-
jungit: Tu autem cum oras, intra in cubiculum tuū,
& clauso ostio tuo, ora patrem tuū, qui est in occulto,
& pater tuus qui videt in occulto, reddet tibi. Orantes
verò nolite multum loqui, sicut Ethnici faciunt: putant
enim quod in multiloquio suo exaudiantur. Et subdit:
Sic ergo vos orate: PATER noster, qui es in cælis. San-
ctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. Fiat
voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Panem nostrum
quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita
nostra sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et
ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo.
Amen. Hæc ex Evangelistâ Matthæo, apud quem Hie-
ronymus non Quotidianum, secundum Cypriani sen-
tentiam sed Super Substantialem panem legit. Contra
& Cyprianus legit, non Dimitte sed Remitte nobis de-
bita nostra, sicut & nos remittimus. Et hæc admonui,
ut utraq; lectionem intelligas haudquaquam ex re-
centioribus esse, & rectius legi remitte, quàm dimitte.
Cyprianus in expositione hujus Dominicæ precationis
non injuriā quosdam admonet, qui plus sapere quàm
oporteat, videri volentes, hanc ut vulgarem & cun-
ctis communem minus usurpant, qui inquit: Quæ e-
nim potest magis spiritalis esse Oratio, quàm quæ à
Christo nobis data est? à quo nobis & Spiritus sanctus
missus est? Quæ verò magis apud patrem Precatio,
quàm quæ à filio qui est veritas, de ejus ore prolata est?
ut aliter orare quàm docuit, non ignorantia sola sit,
sed culpa: quando ipse posuerit & dixerit: Rejicitis
mandatum Dei, ut Traditionem vestram statuatis. O-
rem? itaq; fratres dilectissimi, sicut Magister Deus do-
cuit. *Hæc ille.* Quomodo autē orandū sit, Christus ipse

apud Joannem docet, dicens: Spiritus est Deus, & eos *Orationis*
 qui adorant eum, spiritu ac veritate oportet adorare. *modus.*
 Cyprianus item secretò orandum esse ex præcepto do-
 minico demonstrat, quia Deus non vocis, sed cordis au-
 ditor est; nec admonendus est clamoribus, qui cogita-
 tiones videt. Hoc planum fit exemplo Anne, *ut in 1. Ro-*
gum est, quæ loquebatur in corde suo, & labia ejus mo-
 vebantur, & vox ejus non audiebatur, & exaudivit eā
 Dominus. In Psalmis quoq; legimus: Dicitis in cordib.
 vestris & in stratis vestris, & trāspungimini. Hieremias
 itidem admonens, ait. In sensu tibi debet adorari Deus.
 At precationis locus cum primis est templū Dei, *ut su-*
bra c. 6. memini, quod Christus demonstrat *apud Luc. c.* *Locus præ-*
19. ex Esaia. Domus mea domus precationis est. Hoc *cationis.*
 institutum etiā Apostoli conservarunt; quando Petrus
 & Joannes ascenderunt in templū ad horā precationis
 unam, *ut est in Act.* Debent item esse assidue preces, *Tempus or-*
 id quod testatur parabola Christi de vidua, quæ orando *andi.*
 iniquum judicem ad justitiā flexerat. Cæterum ut ra-
 tionem cum Deo habere possemus, quoties ipsam Do-
 minicā precē cū angelica salutatione recitaremus, est
 modus orandi postremò inventus, per calculos; ut ita *Orandi mo-*
 dicā, ligneos: quos vulgus modo preculas, modo pater- *odus per cal-*
 nostros appellat. In numero quinquagintaquinq; ita or- *culos.*
 dine distinguuntur, ut post denos, singuli majusculi as-
 lantur filo: sunt enim perforati, & quot hi sunt, toties
 dominicā precem: quot illi, toties angelicā salutatio-
 nem ter numerum ineundo recitent terq; symbolum
 brevius inferant. Et id divæ Mariæ virginis Psalterium *Psalterium*
 nuncupant. Ejus rei auctor fertur Petrus Eremita, ho- *Maria, e-*
 mo Gallus, civis Ambianensis, qui abhinc annos cccc- *iusq; autho-*
 xx. h. e. circiter annū salutis humanæ mxc. sanctitate
 loruit, egitq; cum Urbano Rom. pōtice, ut bellū Asia-
 icū à nostris sumptū fuerit, quo Hierosol. recepta sunt
 Iodie tantus honor ejusmodi calculis accessit, ut *Precula:*
 non modo ex ligno, succino, & corallio, sed ex auro ar-

gentoq; fiant, sintq; mulierib. instar ornamenti, & hy-
pocritis præcipui fucosæ bonitatis instrumenti. Mos est
præterea, ut in orando ac salutando Deo, quis in Ori-
entem solem convertatur. Utrūq; apud priscos serva-
batur, dicente Apulejo *in secundo*: Tunc in orientem
obversus vel incrementa solis augusti tacitus impre-
catus, &c. Quod proprium est veri oratoris ex mysti-
ca religione, quoniam Christus sol est iustitiæ: *testis
dixit Hieronym. in Ezechielem*. Ea nempe de cau-
sa, templā nostra ita ædificata sunt, ut eorum princeps
Altare in Orientem versus vergat, in quos sacerdos
rem divinam faciendo semper ipsum Orientem aspi-
ciat: unde preces nostræ jugiter velut instar solis
orientur. Atqui apud Hebræos hoc fieri non licebat,
quibus præcepit Dominus per Moysen *in Deuteronomio*
nequaquam more aliarum gentium contra Orientem
sed quoquo versum intuentes contra templum, Deum
orarent, ne viderentur solem, uti faciebant idolorum
cultores, colere: *idem Hieronymus testis*. Unde Danieli
apud Babylonios ad eum modum orasse legimus. Item
cum *apud Marcum cap 11*. legamus: Et cum steteriti
orantes, remittite, &c. videtur precantium quoque
moris fuisse, ut stando orarent, quia qui stat, diligen-
tius animum intendit in rem, quam agit. Idem Serva-
tor iussit, ut præcepta legis divinæ à Deo per Moysen po-
pulo Hebraico datæ à nobis itidem servarentur, cum
inquit. Si vis ad vitam ingredi, serva mandata: quo-
rum capita hæc sunt: Unum Deum colito, Nullius a-
nimalis effigiem colito: Per Dei nomen haud frustra
deprecaberis. Festos dies piè & ritè celebrato. Parentes ve-
nerare. Hominem ne occideris. Adulterium fuge. Fui-
tum non feceris. Nihil alienum concupiveris. Nec fal-
sum dixeris testimonium. Hæc igitur fuit prædicatio-
nis materia, unde est concionandi mos natus. Moyses e-
nim postea primus habitâ concione, populum de ejus-
modi præceptis & lege Dei docuit, eumq; per hæc ad ben-
bea

*Orientem
in precap-
do intueri.*

*Stando ora-
re.*

*Præcepta
legis divina*

*Concionan-
di mos.*

beateque vivendum instituit. Joannes Baptista exin
 n desertis Judææ locis concionatus est, concionatus &
 servator noster ejusq; muneris obeundi negotium A-
 postolis mandavit, dicens, Ite in mundum universum,
 & prædicate Evangelium omni creaturæ. Quod hodiè
 nonnullos ex nostris theologis cum concionantur, fa-
 cere pudet, seu tædit: quippe qui, ut narrationis vice
 cursum ac carptim aliquid in Evangelio interpretantur,
 perinde quasi nihil sit quod de eo ampli⁹ doceatur: quo
 facto, ad suas confictas quæstiunculas trahuntur, ibi di-
 gladiantur, velut furoribus acti, sese macerant, detor-
 quentes quo volunt sacra scripta, in convicia rumpunt,
 omnia clamoribus miscent: dein evanescente furore,
 ad humilia veniunt, rationem annonæ agitant, nunc
 locos spargunt, nunc captant, circulatores planè agunt
 & ob illud ipsum ab insipiente plebo collaudantur. At-
 que hic concionandi modus & frequentius usurpatur,
 & vulgò summus habetur. Sed utinam non pejora cre-
 dō disseminarent: ut enim nullum hominum genus
 est salutaris religioni, si vera canant, contra sic non est
 pestilentius aliud si ad gratiam conciones ad populum
 habeant: quippe ubi semel sanctitatis nomen sunt ad-
 apti, tum maximè omnium nocent, quia eis maximè
 creditur. Facestant proindè, qui docere nihil volunt
 quò melius vivatur. At nonnulli quorum interest hoc
 ungi officio, nihil omninò docent, adeò, ut est in pro-
 verbio, Canes muti non injuriâ appellari possint. Ita aut
 ranitate aut silentio Christum obsolescere inter pium
 populum sinunt. Quare longè multum religioni utile
 foret, si doctores nostri tam sæpe quàm graviter cōcio-
 nando Evangelium declararent, ac aliud præterea nihil
 nisi quod mater Ecclesia firmissimum veritatis funda-
 mentum jam pridem accepisset, probasset, confirmas-
 set. Sed jam modum ipsum concionandi quàm bre-
 vissimum ponamus. Concionator qui ea docet, quæ ad
 religionē pertinent qui debet docendo formulā tenere

*Conciona-
tores leves
& futiles.*

*Concionan-
di muneris
abusus.*

*Cōcionator
bonus cum
perfecto Ora
tore compa
randus.*

Elocutio.

Memoria.

*Pronuncia
tio.*

Exordium.

Narratio.

Dispositio.

*Confirma
tio.*

Conclusio.

per quam sermone, voce & gestu auditorē facilius instruat, est idē, atq; Orator causarum forensium, à quo artē dicendi mutuatur necesse est, si velit rectē ac ornate dicere. In concionatore itaq; nostro oportet, esse Elocutionē, Memoriā & Pronuntiationē. Elocutio, est accommodatio verborū idoneorū ad inventionē. Memoria, firma animi verborum ac rerum dispositionis perceptio. Pronuntiatio verò, vocis & vultus gestusq; moderatio. Cōcionator sic præparatus primū omniū debet invenire, hoc est, excogitare res veras. Quæ quidem Inventio in plures dividitur partes: in Exordium, Narrationem, Divisionem, Confirmationē, Conclusionem & Confutationem. Exordium est principium orationis, per quod animus auditoris apparatus ad audiendum. Narratio, per quam exponitur res, de qua est dicendum, ut auditor fiat benevolus, docilis, atque attentus. Divisio, sive dispositio, est distributio ac rerum ordo, qui demonstrat, quid quibusq; locis sit collocandum. Et in partes duas, tresve ad summum res ipsa dividitur. Ac ita ex ordine, oratio hos duos, vel tres habet locos, ad quos eundo contendat seque recipiat: quæ in cursum concitata sine his nunquam consistere poterit, & ob id tam sæpè in medio cursu turbabitur, quàm auditoris animus cōtinenter implicabitur, nec memoriā retinebit, quæ audierit: quapropter concionator ejusmodi partitionem facere debet, ut nullo ferè negotio reminisci queat, quoto quodq; loco posuerit: atq; idem etiā faciet auditor, qui suo loco expectabit quod scire cupit. Cōfirmatio, est probatio argumenti, id est, materiæ vel rei tractata, cum asseveratione. Conclusio, cum breviter colligitur, repetiturque quibus de rebus verba facta sint, quo auditor, si memoriæ mandaverit, ad idem quod ipse meminert, reducat. Atqui cavendū, ne Conclusio ab Exordio, aut à Narratione repetatur, quod extra propositum foret: idcirco inquit enumerationis repetitionisq; istiusmodi à divisione faciendū.

ciendum est. Item vel illud est curandum, ut in partitione nihil omittatur, quod ad rem attineat, neq; quicquā redundet. redundabit autem, si quid ponatur in una parte quod in alia sit cōprehensum. Si, exempli causa ponas sic: Primū dicam de origine matrimonii; deinde de auctore ipsius matrimonii. Vide, ista posterior pars supervacanea est, quia continetur in superiore: nā ille qui primus matrimonium instituit, ejus rei auctor fuit. Est itidem vitiosa, si proponas sic: Demonstrabo me hoc non fecisse, demonstrabo me nō potuisse, si voluissem, hoc probato, illud alterum vacat. Igitur partitio debet esse clara, aperta, brevis, nullis fulta involucribus, aut verbis supervacaneis. Rursum si de veritate religionis contra hæreticos agas, & dividas varios eorum errores in partes, tum partitio nimis implicata erit: quare dividendo generales tantum complecti oportebit. Confutatio est locorum contrariorum dissolutio, qua nostri Theologi in suggestis sermoneando nōnunquam utuntur, magis ad ostentationem doctrinæ quā ad utilitatem Veritatis, qui tale quid sæpè deditā operā in disceptationem quæstionemq; vocant. Utrū Deus sit causa peccati, necne? & cōtrarium quod est veritati tantis primò corroborant argumentis, tamq; nervosè obligant, ut non infundere in aures auditorum modò, sed in animis videantur inscribere, qui post non facile dissolvere possunt. Itā tātū abest, ut utile sit tales habere quæstiones, quibus rudioris ingenii homines sæpius in errorem trahuntur, in eoq; versantur diu. Post hæc concionatori nostro opus est pronuntiatio, quæ in Vocis figurā, & Corporis motum dividitur. In principio itaq; orationis vox sedata demissaq; esse debet: nā si acuta foret, fauces vulneraret, ac seipsā defatigaret. Procyus. In narratione, vocum varietate utendum est, ut quo quidq; pacto gestum actumque ac scriptum sit ita narrari videatur: quare verba modo clatiora, modo graviora usurpanda sunt, quo omnium personarum sen-

*Partitio
qualis esse
debeat.*

Confutatio.

Pronuntiatio.

*Vox quomodo
in concionibus
utenda.*

fus atq; animi exprimantur. In divisione vocem quam clarissimam adhibere oportet, ut auditor planè intelligat, quid sibi sit attendendum. In confirmatione argumenti sono vocis mediocriter adaucto uti decet, & strenuè probando quod volumus, interdum acriter, interdum leviter dicemus. In conclusione vox continens & modica sit, ut voci jã defatigatæ auxilium ferre queat. Concionator præterea debet hortari, & id quidem plenis faucibus, voce quàm clementissima; item castigare, voce acriori, raris intervallis cum vociferatione non utiq; muliebri, sed virili, quò magis auditorem deterreat. Item consolari voce lamentabili; item conqueri cum vocis mollitudine, ut auditoris animum ad misericordiam perducatur: ac joculari interdum voce facetâ, cum tenuis significatione risus, ad recreandos animos aliquandiu ad audiendum intentos. Hanc vocis figuram sequi debet motus corporis, qui est gestus & vultus moderatio quædam, quæ pronuntianti concionatori convenit, ac reddit probabiliora quæ pronuntiantur. Itaq; si erit sermo in exordio, standum est in vestigio, dimissis oculis, rectâ cervice: si in narratione, levi dextera motu ac collo paululum à cervicibus dimisso: si in partitione, brachio & digitis celeriter porrectis: si in confirmatione, vultu gravi, gestuque constanti: si in conclusione aspectu minime mobili: si in cohortatione, gestu paulò celeriore: si in castigatione, vultu acriori, capitisque ictu frequenti: si in consolatione, vultu tristi: si in conquestione, mœsto ac turbato: si verò in joco, hilarior, vel ut à natura ipsa nobis datum est, ut cujuscumque nostras actiones voce pariter atq; corporis motu juvaremus. Ist hæc autem naturæ ars eximia, ad nostrum maxime omnium pertinet concionatorem religionis patronum, qui id officium facit, ut Pietatem, ut Charitatem, ut Justitiam in auditorum animis inserat, eosq; à cunctis simul deterreat vitiis: ac omnes illorum malas præcidat affectiones: quem ideo si movere velit, oportet in dicendo esse

Corporis motus in concionando.

Concionatoris officium.

modò gravem, acrem, ardentem, acutum, subtilem, copiosum, ornatum: modò verò tenuem, submissum, modicum, temperatum, quemadmodum res postularit. At ea ipsa omnia præstabitne concionator ille, qui dicendo nihil narrat: quod proposuerit, nihil probat: nihil concludit: quia sermonem suum in nullas divisit partes, nihil animum auditoris mover, excitat, flecit, quod uno eodemq; vocis sono, sine ullo corporis motu continenter loquitur sic, ut magis æs sonans, quàm hominem esse judices? Verùm idem domi officium gnauiter facit: si minister enim paulùm peccauit, eũ vultu aspicit acriore, item voce atrociori reprehendit, corripit atque castigat, quo sic ab errore avertat. Cæterùm forsitan inquires, Non uspiam est quisquam omnium qui ita concionetur. Imò certè quidem cum apud alios tum apud nostros Anglos, nonnulli minuti theologi haud aliter sermonem habent in celeberrimo etiã hominum conventu, qui contra sui prisci rudioris seculi morem & consuetudinem facere nolētes, Rhetorica quam etsi callent, uti non sibi licitum esse putant. Bone Deus! quantum in suggesto laborant, sudant, pugnant, cum aliud ex alio ex tempore suggerentes, illi ipsi tanquam volitantes aviculæ, nesciant quo dicendo sint peruenturi. Hinc profectò scire licet, quàm commodum tibi, quàmque frugiferum & fructuosum auditori sit, si, verbi gratiã, ex ea Evangelii parabola, Exiit qui sementem faciebat, ad seminandam semen suum, argumentum sermonis habendi sumas, deinde in partes divides, dein propositas partes ritè declares, subtiliterque confirmes, & enucleatè explices, atque postremò concludas, id est, breuiter repetas, quid circa ejuscemodi partes docueris. At tu per hunc modum, tam facillimè tuus sermonis sementem facies, quàm commodissimè auditores ejus fructum capient. Atqui ut omnis orationis pars ex suo genere constet, illud in primis nostri Christiani concionatoris

*Concionator
ineptus.*

*Causarum
tria genera*

*Demonstra-
tivum.*

*Deliberati-
vum.*

*Exemplū
orationis
artificiosa.*

interest non ignorare, tria esse genera causarum, Demonstrativum, Deliberativum, & Judiciale: & se ut illa duo superiora recipere debere, ita in tertio nihil esse quod ipse versetur. Demonstrativum .n. est, quod in laudem, vel vituperationem cuiuspiam attribuitur: hoc concionator utitur, cum, verbi causâ, demonstrat quanta sit Dei Majestas, quanta Potentia, quanta Justitia, quanta Misericordia, ut ne quis diffidat ejus promissis. ne quis existimet aut speret posse se meritis effugere pœnas, ne quis desperet, si respiscat: aut ubi deterret peccantes cum reprehensione culpæ, & vituperatione facti. Ex hujusce præterea Demonstrativi generis fonte manat omnis vis funebris orationis, quæ hodiè est in usu, quando tota in deinortui laude versatur. Deliberativum autem positum in consultatione, habet in se persuasionem & dissuasionem: hoc in genere concionator permanet, quando hortatur populū ad benè beatèque vivendum: tunc etenim suadet pariter atq; dissuadet, cum castigat vitiaque detestatur. In his duob⁹ dicendi generibus versatus est Apostolus Paulus, in ea oratione quā, *ut est in Actis cap. 12.* ad plebem habuit, ubi primum laudat Deum, ac potentiam ejus ostendit, dicens: Deus populi hujus delegit patres nostros, & populum in altum exulit, cum essent incolæ in terra Ægypti, & brachio excelso eduxit eos ex ea. Deinde auctores necis Jesu vituperat, cū ait: Principes eorum nullā causâ mortis inventā petierunt à Pilato, ut interficeret eum. Post persuadet, ut Christo credant, cum inquit: Notum igitur sit vobis viri fratres: quod per hunc vobis remissio peccatorum annuntiatur, & ab omnib⁹ à quib. non potuistis per legem Moysi justificari, per hunc omnis qui credit, justificatur. Postremo dissuadet de errore, in quo usque ad id temporis fuissent, ubi ait: Videte ergo ne superveniatis vobis, quod dictum est in prophetis: Videte contemptores, & admiramini & evanescite, quia op⁹ ope-

ror

tor ego in diebus vestris, quod non credetis, si quis enarraverit vobis, &c. Quod vocis figurâ atq; corporis motu dicendo sit utendum, Christus ipse passim in Evangelio demonstrat: sed ne longū sit, cum Lazarū à mortuis excitavit, illud fecit: primum. n. attollens sursum versum oculos, dixit; Pater, gratias tibi ago, quoniam audisti me. Deinde voce magnâ clamavit, Lazare veni foras. Sic voce & gestu rem peregit. Hæc breviter dicere habui de recto concionandi modo.

CAPUT X.

De initio sacrificii nostri, hoc est, Eucharistia, ac primo ejus usu, tam specie Panis & Vini, quam Panis tantum: atque cur manè, non vespere more Christi, ea sumatur: & quibus Sacrificii hujus faciendi administrandiq; potestas data fuerit.

Sacrificium nostrum est orare & colere Deum, ac secundem semper habere in corde consecratū: quoniam Dei templum sumus. Hoc sacrificium Servator noster Deo patri obtulit pro salute nostra, reliquitque nobis illud idem faciendū. Etsi sunt, qui sentiant Eucharistiam à Christo institutā, non rectè Sacrificium appellari, quod per hoc aliquid Deo ex rebus nostris offeramus, per illud verò beneficium à Deo accipiamus: tamen quia jam inde ab initio ita usu venit, ut, teste Tertulliano sacrificium vocaretur, nos religionis morem servandum ducimus. Ad rem redeo. Is qui omnia quæ ventura erant, ab æterno noverat, posteaquā appropinquare tēpus viderat, quo pati oporteret; affatur discipulos, quos totius mysterii sibi testes delegerat, qui deinde omnia quæ facta essent, inter omnes gentes piâ prædicatione vulgarent: Pascha, inquit, dilectissimi, post biduum, ut scitis, fiet: & jam simul illud futurum est, ut Judæis traditus patiar: ceterum cupio priusquā hæc fiunt, id solenne vobiscū celebrare.

*Sacrificium
fidelium.*

*Eucharistia
aut sacrifici-
um.*

Hæc

*Eucharistia
institutio.*

Hæc ait, eodem momento duos ex discipulis Hierosolyma mittit, qui locum parent, nec multo post ipse cū aliis secutus in urbem venit. Hic ubi cœptum est discumbi, accepit Panem & cū egisset gratias fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite, comedite, hoc est Corpus Meum. At accipiens calicem, gratias egit & dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes, hic est enim Sanguis Meus, Novi testamenti, qui pro multis effunditur, in remissionem peccatorum. Sic sub Panis & Vini specie, Corpus suum & Sanguinem verbo consecratum singulis sumendum obtulit: mandavitq; ut tale sacrificium fieret deinceps in sui memoriam. At mox postquam è morte surrexerat, accubuit incognitus ad Emaus castellum, cum duobus suis discipulis, accepitque panem, & benedixit, ac fregit, atque porrexit illis. Tum discipuli *sicut Lucas perhibet*, cognoverunt eum, & ipse evanuit à conspectu eorum, Hic discipuli corpus Christi sub una panis specie sumpserūt, nulla vini ab Evangelista mentione factâ. Quem sanè institutum ritum Ecclesia deinceps retinuit, quæ ad hunc modum censuit profanis hominib⁹ Eucharistiâ administrandam, quod tū demum Novum instrumentum, id est, mysteria omnia religionis perfecta, consummata, stabilitaque essent per mortem Christi.

*Evangelii
crucis.*

Namque non fuerat Evangelium ante crucem, uti divus Hieronymus *adversus Jovinianum* affirmat, & Christus iustatus est, qui in cruce moriens inclamavit, Consummatum est. Sed reliqua persequamur. Alexander posthac septimus à Petro pontifex consecraturus primus aquā vino miscuit, instituitque ut oblatio ex azymo non fermentato, ut antea consuevit, fieret pane: & hoc, ut purior materia esset, vel quia Christus azymo consecrasset, aut quod Dominus per Moysen præcepisset, ut omnis oblatio absque fermento fieret, seu quia ex ejus latere, dum in cruce penderet, exisset sanguis & aqua. At divus Cyprianus *lib. Epist. 2.* aliam hujusce rei rationē ponit. Legimus. n. in Apocalypsi.

Aquæ

*Vinū aquā
dilutū Eua-
ngeliius po-
nit in Sa-
cramento.*

Aquæ quas vidisti, sup quas sedet meretrix populi, &c. Hinc ait, in sacris literis sæpè aquas significare populum, & proinde inquit: Sic autem in Sacrificando, in calice Domini offerri aqua sola non potest, quomodo nec vinum solum potest: nam si vinum tantum quis offerat sanguis Christi incipit esse sine nobis: sin verò aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo: quando autem utrumque miscetur, tunc sacramentum spirituale & cœleste perficitur. Sumpserunt autē Eucharistiā Christiani jam inde ab initio in dies singulos manē & jejuni, quod testatur Tertullianus lib. *altero ad uxore de muliere Christiana ethnico homini nupta*: Non sciet, inquit maritus quid secreto ante omnem cibū gustes. Item lib. *Definitionū Ecclesiasticarum dogmatū*: Quotidie Eucharistiæ communionē percipere, nec laudo, nec reprehendo: omnibus tamen Dominicis diebus communicandum suadeo, & hortor, si tamen mens in affectu peccandi non sit. *Hec ille*. Cur verò manē & non vesperi, apud nos sacrificetur, cum satis constet Christum post Cœnam mysticum calicem obtulisse, id causæ est, quod *teste eodem Tertulliano*: Christum offerri oportebat circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificii ostenderet occasum & vesperam mundi, sicut in Psalmo scriptum legitur: Elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum. Nos verò resurrectionē Domini manē celebramus, quia passionis ejus memoriā in sacrificiis omnibus in primis conservamus. Sed id salutare institutum postea non continuatū, primus omnium suo decreto renovavit Anacletus, jussitq;, ut qui sumere nollent, tanquam impii è sacris ædibus ejicerentur: quemadmodū Victor voluit, ut illis qui capturi essent, si ob acceptā injuriā, aut vetus odiū reconciliari prius recusassent, sacris interdiceretur. Verū frigescente paulatim deinceps hominū pietate illud antiquatū est. Ex quo Zephyrin⁹, qui centesimo circiter post anno, Anacletū est secut⁹, statuit, ut omnes Christi

*Eucharistia
quo tempore
celebranda.*

stiani qui pubertatis annos attigissent minimū semel
 quotannis caperent Paschali die. Fabianus verò ut ter
 id fieret, postea sanxit. Sed Zephyrini decretum ut
 factu minus difficile: steterit constantius, quod Innocen-
 tius tertius dein suā corroboravit auctoritate. Eucha-
 ristia autē in templis continenter asservatur ad agro-
 tantium comoditatem, ut sine eo viatico, ne hinc
 abeant, *ut est de consec. distinct. prima.* Quod postmo-
 dum scitum Innocentius idem I I. & Honorius I I.
 confirmarūt. Cum ita paulatim à pietate tantū disces-
 sum foret, ut nisi quisque semel quotannis Eucharistiā
 caperet, mos tamen antiquus mansit, quandoquidem
 & Sacerdos qui rem divinam faciebat, & Diaconi cum
 reliquis sacrorum ministris quocunq, solenni die Eu-
 charistiam sumebant. Quam consuetudinem nunc
 monachi nostri in primis retinent, quo sic populus ad
 pristinū institutū exemplo si minus excitatur, cohor-
 tatione tandē aliquando revocetur. Potestatem verò
 novi sacrificii faciendi corporis & sanguinis sui admi-
 nistrationisq, ejusdem Servator noster Apostolis no-
 va legis sacerdotib, ab initio dedit & concessit, veluti
 supra dictum est, sic ut Christianus populus ex manib,
 sacerdotū accipere suo tempore Eucharistiam semper
 posthac paratus fuerit. Quod porro Tertullianus *libro*
de corona militis præclare demonstrat, ubi ita scribit:
 Eucharistie sacramentū & in tempore vict⁹, & omni-
 bus mandatum à Domino etiam antelucanis cœtibus,
 nec de aliorum manu quàm Præsidentium sumimus.
 Auctor hic & alibi Præsidentes appellat presbyteros.

*Eucharistia
 offerenda.*

Præsidentes

CAPUT XI.

*Qui primum post Christum eo ritu sacrificare cœ-
 perint, quem ille docuisset, & qui deinceps modum
 rei divina faciende, quam Missam vocant, au-
 xerint, & de Osculo pacis inter sacra, atq, quando
 id fieri*

*id fieri non liceat , ac de Benedictione sacerdotis
post sacra, & de circumversione frequenti
ejusdem in Altari.*

Nuda ab initio omnia & simpliciter mysteria à Christo tradita apud Apostolos erant, nuda omnis cæremoniarum ratio, plus pietatis habens quàm apparatus: nam satis constat Petrum, qui vel primus omnium, ut Apostolorum princeps, vel unà cum aliis Apostolis, rem divinā eo ritu, quem à Christo accepisset, identidem fecerat, post consecrationem continuo inferre solitum Dominicam præcem, Auxit inde hæc mysteria Jacobus Hierosolymitanus antistes, auxit Basilius, aliiq; alia subinde instituere. Cælestin⁹ Missæ introitum, cujus initium est Psalmus, judica me Deus, Damasus confessionem, quæ fit à sacerdote, priusquam altare conscendat: quidam tamen Pontiano assignant. Gregorius antiphonam, quæ introitum sequitur, & ob id vulgo eodem nomine nuncupatur: item ut novies Kyrie diceretur & antiphona post Epistolam, Evangelium, & communionē. At antiphonā post Epistolam, Graduale appellant, quod diaconus ascendat in editiorem gradū ad pronūtiandū Evangeliū. Telephorus hymnū, Gloria in excelsis Deo. Gelasius prius orationes, id est, precum clausulas, quas vocāt. Epistolam & Evangelium Hieronymus: & cum id legeretur ut cuncti qui sacris interessent, curvi ac venerantes starent, uti expeditiones ad Evangelicum dogma defendendum, vel animadvertendū, quod stando magis, quàm sedendo facere solemus, Anastasius primum constituit. Alleluja ex Hierosolymis translaticium est. Symboli decantatio fuit Marci pontificis primi decretū, ut festis diebus post Evangeliū decantaret ac idem recitaretur à populo qui sacrorū causa adesset. Innovavit & id decretum postea Damasus. Antiphonam, quam Tractum vulgo appellant & hymnos Gelasius fecit ac præfationes quæ Canonē præcedunt,

*Simplex
pietas.*

*Missæ insti-
tuta & au-
cta.*

*Confessio.
Antiphona.*

Graduale.

Hymnus.

*Epistola &
Evangelii
lectio.*

*Alleluja.
Symboli re-
citatio.*

Tractum.

cantu

Præfationes cantu quidem & sermone eleganti composuit, ut testatur Pelagius, novem numero sunt: decimā ad honorem Deiparæ virginis Urbanus addidit. Quod thus adoletur ad altare, id primus fecit Aaron, dicente Domino ad Moysen: Pones altare contra velum, & adolebit incensum super eo Aaron suave fragrans: *sicut in Exodo est*. Deinde apud nos Leo 111. illud idem fieri sanxit, quod etiam ab ethnicis servabatur. Hinc Vergilius in 1. *Æneid.* de Venere ait:

— Ubi templum illi centumque Sabæo

Thure calent aræ.

Manuum lavatio. Usus lavandi manus ex Veteri quoque Instrumento esse videtur, quod Judæi non rem modo divinam, sed convivium etiam à lavatione manuum inchoare cōsuevisse dicuntur, quippe qui nefas ducebant edere panem manibus illotis, cujus rei crimen discipulis Domini ascribebant. Vel ab ethnicis sumptum est, apud quos sacrificantes primum omnium manus lavabant, *quemadmodum supra lib. 7. cap. 5. demonstravimus*: & teste Hesiodo, vetitum erat, ne quis manè Jovi vinum liberet manibus illotis, ne sacrorum nitor pollueretur, qui & convivia lotis prius manibus inibant. Vergilius:

*Jam pater Æneas & jam Trojana juventus
Conveniunt stratoque super discumbitur ostro:
Dant famuli manibus lymphas.*

Sanctus. In præfationibus, ut Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, cantaretur, Sixtus primò statuit, quod ab Esaia propheta sumptum est. Canonis patrē, Te igitur, quæ dein initium esse cœpit, Gelasius dedit, sicuti ante eum Syricius, Communicantes, quod nunc tertio loco ponitur. Ex quo apparet, ipsum Canonem neque ab uno integrum, neque in eam formam digestum, ex qua modo constat: cujus rei vel fidem facit, quod Alexander primus, qui Gelasium & Syricium longō tēporis intervallo præcessit ob memoriā passionis Christi

Christi posuit, Qui pridie quàm pateretur, usq; ad illa verba, Hoc est, corpus meum. Quocirca satis liquet, illud tum Canonis fuisse principium, quando, sicut diximus, Gelasius circiter c c c l x. & eo amplius annos post Alexandrum sedit. Leo deinde adjecit: Hanc igitur oblationem usq; Placatus accipias. Gregorius tres *Postulationes.* subjunxit postulationes: Diesque nostros in tua pace disponas, atq; ab æterna damnatione nos eripi & in electorum tuorum jubeas grege numerari. Ejusdem quoq; primi Leonis est, Sanctum sacrificium, immaculatâ hostiam. Sic alii alia addiderunt. Finito canone, dicitur, Pax Domini: hic *Osculum* Osculum pacis datur inter *pacis.* sacerdotes mutuo, quod Innocentii primi inventum est: velut Leonis n. ut pax in sacrorum cæremoniis astanti populo circumferretur. Et utrumq; ex imitatione Servatoris qui cõsueverat suos præsertim discipulos abeuntes, vel ad se redeûtes deosculari, id quod Judas proditor significantius declaravit, qui præceptorem *ut in Evangelicis literis legitur*, osculo tradidit. Verum cû Missa pro mortuis celebratur, id non fit, pro eo quod *Missæ pro mortuis.* haud nobis cum illis per pacis osculum, communicandum est, quos nondum certo scimus esse in gratiâ cû Deo. Quare cadavera etiam mortuorû aditu & mansionem templi usquo eo prohibent, dum res divina fiat. *Auctor Gulielmus Durandus, libro Divinorû officiorû 7.* Solent item sacerdotes nostri peractis sacris benedicere *Benedicere* populo dexterâ manu in eum extensâ, ac in signum *dextrâ extensâ.* crucis circumducta, quod Episcopi inter sacra, & Pontifices Romani, alique majores Antistites, etiam eundo factitant: quod ab Hebræis est: quippe *in Levitico* legimus, Aaron post factam rem divinam consuevisse extendere manum in populum, ac illi benedicere. Servavit vel hunc ritum Christus, quem Lucas ait paulò antequam in cœlû rediisset, elevatis manibus benedixisse suis discipulis. Sed ad rei divinæ rationē revertamur. At reliquas Antiphonas Græci, Responsoria verò *Responsoria*

Gradale.

*Offertoria.
Gregorii et
Ambrosii
introducilio*

*Sacerdotis
crebra cir-
cumversio.*

quæ novitio quidem vocabulo sic dicunt, Itali primū invenisse traduntur. Sunt qui responsoriū etiam Gradale vocent, quod juxta gradus suggesti cantetur. Cæterum Gelasius & Gregorius multas orationes: id est, preces invenēre, ac ad lectiōnes & Evāgelia, respōsoria, id est, Offertoria, quæ vocant, adjunxerunt, vel Gregorius ipse quasi de integro modum rei divinæ edidit. Fecit illud ipsum & Ambrosius Mediolanēsis antistes. Quapropter habito deinde Episcoporū conventu, decretū fuit, ut quæ & Ambrosius digessisset, Mediolanēsis tantū sacerdotū cœtus, sicut hodiè fit, servaret, & Gregoriano invento reliqui uterentur. Quod verò sacerdos dicendo, Dominus vobiscū, sæpius ad populum in altari se vertit, hoc de Hebræorū quoque ceremonia sumptum constat, quorum sacerdos inter sacra sese circumagebat, aspergendo sanguinem animalis immolati. Quod, teste Apulejo, & Ethnicorum sacerdotes circa aras factitabant, cum præsertim responsa daturi, divino, uti credebant, Spiritu afflati agitarent. Unde dubio procul ab alterutris apud nos sunt hujusmodi in altari circumversiones.

CAPUT XII.

Unde mos sit, ut post rem divinam factam diaconus pronuntiet, Ite, Missa est: Et unde Missa, & Cæremonia dictæ: atque quid re ipsa sit Missa, qualesve Cæremonie.

*Ite, Missa
est.*

FACTARE divinâ Diaconus ad populū conversus pronuntiare solet. Ite, Missa est. Convenit hoc loco, ut hujus nominis Missæ originem explicemus, ne quis ut sordidum & peregrinum respuat: quando hæten° permultū id indagare conati, rem in incerto reliquerunt, quippe qui non undè hatū esset, ut libamēto jam libato, i. sacrificato per hūc modū potestas fieret abeundi volentib°, prodiderūt, sed circa vim illi° verbi

Missa

Missæ aberrantes delirationem quandam somniarunt, non animadvertentes nostros sacerdotes illud ex moribus institutisq; priscorū esse mutuatos, sicut pleraque alia, uti appositè memoravimus. Cæterū ne nos etiam aliquid divinasse potius, quàm rem certā prodidisse dicamur, Apuleji testimonium cunctis certè probandū ducemus in mediū, undè moris hujus originem abunde haurire licebit. Is enim *libro sui Asinæ aurei* 11. *cum se dicit sacris Deæ Isis interfuisse*, sic rem declarat: At cum ad ipsum jam templum pervenimus Sacerdos Maximus, quiq; divinas effigies progerēbāt, & qui venerandis penetralib' pridem fuerant initiati, intra cubiculum deæ recepti, disponunt ritè simulachra spirantia. Tunc ex iis unus, quem cuncti Gramætea (sic Græci vocant scribam) dicebant, pro foribus assistens, cætu pastophorū, quod sacrosancti collegii nomen est, velut in concionem vocato, indidem de sublimi suggesto, de libro, de literis, fausta vota præfatus, Principi magno, Senatuiq; , & Equiti, toti; Romano Populo, Nauticis navibus, quæque sub Imperio mundi nostratis reguntur, renuntiat, sermone rituq; græciensī, ita *λαοις ἀφ' ὧν*, populis missio. Quam vocē foeliciter cunctis evenire signavit populi clamor insectus. Exin gaudio delibuti populares, talos, verbenas, corollas ferentes exoscularis vestigiis deæ, quæ gradibus hærebat argento formata, ad suos discedunt lares: *ὃν ἑλίσσῃ*. Istæ duæ græcæ dictiones significant

populis missionē, & verba sunt græcanico more & linguā pronunciata, quæ Græci Latiniq; juxta usurpabāt, post cuncta celebrata mysteria, ut diceretur missio populis, id est, vel datur, vel est, ut tum demum omnib' abire fas esset. Idem igitur mos à nostris etiā servat, ut pactis sacris, per diaconū pronūtiē. Ite, Missa est: quod idē est, ac i licet, hoc est ire licet. Nō est præter cōsuetudinē quod Missa nō missio pronūtiat, quādo nostræ religionis auctores promiscuē Missionē, & Missā usurpare

*Locum Apulei, de populis missio-
ne sacris
fitis.*

λαοις ἀφ' ὧν

*Missæ præ
Missionē*

divus Cyprianus testatur qui remissam peccatorum, ac id genus alia permulta sæpè scribit, ut *ad Fortunatum de Exhortatione martyrii*: In aquæ, inquit, baptismo percipitur peccatorum remissa. Hinc ergo totum quoque sacrificium Missa est nominatum. Quod vocabulum Joannes Reuchlinus homo Germanus, ac literarum Hebraicarum cum primis sciens, *libro de Rudimentis hebraicis secundo*, docet hebraicum esse, ita scribens: In-

Missæ unde dicta.

de venit per additionem he literæ in fine **נסח** id est, oblatio, quæ fit superiori Domino propter debitum munus personale. *Deuteron. 16.* Oblationem spontaneam manus tuæ, quam offeres juxta benedictionem Dei tui. Quod nomen nos Christiani sacrificio nostro impositum retinemus, usque ad hoc tempus, ut à nobis appelleret Missa, quod à Græcis liturgia. Nota igitur, quod Missa neque græcum neque latinum est, sed hebraicum. *Hæc ille.* Mihi verò prior ratio probatur, ut magis appositæ. Missa autem si quæras quid sit, ratio ejus usus indagatrix potest fortè tibi rem sic definire: Missa est

Ætymologia.

Missæ quid sit.

Corporis & Sanguinis Christi consecratio. Quando ea consecratio perinde summa & caput Missæ est, ut adeptæ victoriæ concelebratio Triumphus dicitur. Hanc igitur Missam tanti mysterii monumentum, hoc est, unicui nostræ religionis sacrificium optimi Ecclesiæ Patres ritè studuerunt reddere cunctis mortalibus perquam frugiferam atque fructuosam: quæ idcirco ex multis constat divinis hymnis, Dei optimi maximi laudibus, præcationibus, gratiarum actionibus, & sacris scripturis, è quibus animus noster audiendo, in spem bonam suæ salutis vocatur, itè illis oblectatur, & pascitur. Pateat jam redit

Missæ usus.

Ceremonia unde dicta.

ad propositum Sic Romanis placuit, omnem divinum cultum ceremonias appellare, à Caritibus Etruriæ populis. Ii enim olim captam urbem Roma à Senonibus Gallis, sacra Romanorum à Vestalibus investita perbenigne receperunt, usque eoque servarunt, dum patria à Camillo esset recuperata, sicut Livius libro ab Urbe cond. 5. latè demonstrat.

Cujus

Cujus beneficii Quirites memores, postea omnia quæ ad religionem colendam pertinerent, cæremonias nuncuparunt: quamvis sint, qui eas à carendo dictas malint. Sunt enim cæremoniæ instrumenta religionis, quæ velut terra sine illis coli non potest, per quas in animis nostris renovatur Pietas, fundamentum, *ut Cicero ait*, omnium virtutum, quæ corpus cum mente ad Deum venerandum trahit. Si velimus igitur agrum Dominicum benè excultum, ejusmodi cæremoniarum culturam adhibendam curemus. Quod semel tantum die sacrificabatur, hoc Alexandri primi, *teste Gratiano*, est decretum: sicut & illud Telephori, quod dominico natali die ter sacerdos rem divinam facit, & primò in media nocte cum Christus est natus: deinde lucescente aurorâ, quando pastores natum inviserunt: postremò ubi prima lux humano generi affulsit, cum prius nulli ante tertiam diei horam fas esset sacrificare. Adjicitur & alius mysticus sensus, ut triplici actu status triplex gentium significetur: primus, qui sine Lege fuit, cum omnia fuerunt tenebris circumfusa: alter, Lucis & Tenebrarum simul particeps, cum post datam legem fuit omninò aliqua Dei cognitio, sed nondum perfecta: tertius, Gratiæ est, cui Sol, id est, veritatis lux affulsit. Præterea Felix primus sanxit, ut nusquam nisi in sacro loco, si per necessitatem liceret, & à viris sacris initiatis Missa celebraretur, quod ipsius rei divinæ faciundæ à principio solum Apostolis, hoc est, sacerdotibus à Christo potestas facta fuisset. Anacletus quoque hujus rei studiosus voluit, ut sacerdos non nisi coram saltem duobus sacrificaret, quò, credo, ne ille frustra benè precando diceret, Dominus vobiscum, si minus quàm duo sacris interessent. Propterea non rectè faciunt, qui sine arbitris sacrificant. Gratianus hoc præscriptum Sovero attribuit qui fortè illud parum custoditum renovavit.

*Cæremonia
instrumenta religio-
nis.*

*Sacrifican-
di tempora.*

*Loc^o sacri-
ficii cele-
brandi.*

*Quor^{um} per-
sonæ ad Missâ
requirantur.*

Quare nonnulla tam Hebraica, quàm Græca, vel Syriaca verba in Missa usurpentur, & ibidem de eorum significatione.

*Vocabula
peregrina
in Missa,
cur reti-
nenda.*

Illud insuper haud omittendum diximus, quod facit ad quarundam vocum cognitionē, quæ ut peregrinæ, inter sacra faciendâ à plurib⁹ frequentantur sacerdotib⁹, quàm intelliguntur. Sunt enim verba quædam Hebraica, quædam Græca aut, Syriaca. Hebraica & Syriaca, teste dīvo Hieronymo ad Marcellam, ideo immutata ab initio maserunt, quia vel Interpretes, vel Apostoli, id faciendū minus curarunt, ut quoniam primū religio apud Judæos, *velut supra demonstravimus*, cœperat, nihil ad credentium offensionem innovarent, sed ita ut à puero imbibérant, traderent; postea verò quàm in universas gentes Evangelii sermo dilatatus est, non potuisse semel suscepta immutari, idem auctor est. Cujus etiam rei Origenes rationem reddens, asserit propter vernaculam cujusq; gentis linguam, non posse verba quamplurima ita apud alios sonare, ut apud suos: ac multo propterea melius esse, nō translata ponere, quàm illorū vim interpretatione tenuare. Hac ratione Græcos primū vocabula illa Hebraica suis cōmiscuisse, par est credere, utpote desperantes posse se absolutū sensum suo sermone reddere, & sic nostros nihil deinde plus ausos, & hebraica & græca permisisse stare. At qui id consultò factum nō nemo falsò putat, quo ad imitationem ejus tituli, qui super crucem Servatoris positus fuerat, perinde Missa triplici lingua constaret, at illū scriptū fuisse hebraicè & græcè & latinè tradit Evangelista Joannes. Sed jam ad interpretationem ipsorum verborum aggrediamur. **JESVS** Hebræum nomen, ut Hieron. indicat, apud nos Servatorem significat. **CHRISTVS** ex mystico chrismate unctus dicitur, quem Judæi Mes-

*Titulus in
cruce Christi.*

*Iesus.
Christus.*

siam

sum appellant. Idem dictus est Nazaræus, id est, sanctus sive consecratus, vel à Nazareth oppido Galilææ, in quo est genitus, & nutritus. Item Emmanuel, quod Hebræum est verbum, & Nobiscum Deus. Rabbi, idem ac dominus sive magister, vel præceptor: nam apud Hebræos, à multitudine scienriarū dicta est vox. Paracletus græcum verbum: id est, παράκλητος & significat advocatum, doctorem, hortatorem, consolatorem. Sic Servator pollicitus est mittere paracletū, hoc est, Spiritū veritatis, qui discipulos doceret. Et illud notissimum est, paracletū per e scribendū in penultima, eamq; producendam: nam si legeris paraclytum per y, in penultima facies Christū sceleratorum confocium: qui suis discipulis promisit fore, ut pater ejus nomine, talē ad ipsos mitteret doctorem: quippe paraclytus apud Græcos, nomen est impositū à παρα præpositione, quæ præter, & κλυτός, quod celebrem inclytumq; significat. Ergo cū ea præpositio hoc loco pro sine ponatur, & cū κλυτός conjuncta pro eo qui sine fama est ac planè infamis, nō utiq; cōvenit Christi promissioni: Imò atq; adeò hinc videre licet, quàm parū rectē faciant sacerdotes, qui ita apud Evangelistam Joannem legunt: seu quàm turpiter peccant, qui etiam de errore moniti, tantū abest, ut velint rectam tenere viam, ut scientes delirent, perindē quasi non Veritatis, cui Christus sese comparavit, cum dixit: Ego sum Via & Veritas: sed Consuetudinis quamvis depravatiſsimæ observatores esse debeant. Bone Deus! ecquid reliquorum munerum functionis ab ejusmodi expectari potest, qui ab aliis docti scire nihil volunt? Sane sic Simonem, sic Jacobum penultima syllaba concepta, pronuntiant, etsi longa est, cum apud Græcos per α, quod longum est, ea nomina scribantur. Ad prima redeo: Pascha hebræum vocabulum, non græcum, prænt Hieronymus affirmat, & transiit sonat, quod Judæi tunc ex Ægypto in patriā reinigrassent. Epiphania græcū verbum, apud nos apparitionem vel ostensionē significat:

*Nazaræus.**Emmanuel**Rabbi.**Paracletus.**Paraclytus**Sacerdotes
in docti, quā
titatē syllaba-
barū igno-
rantes.**Pascha.**Epiphania.*

hoc ideo, quia eo die Servator stellâ proditus est, & trigesimo deinde anno adhuc mundo ignotus, cum venisset ad Joannem ut baptizaretur, cognitus est, in-
 tonante de cœlo patre, hic est filius meus, &c. Item

Pentecoste. Pentecoste græcè quinquagenaria latinè dici potest, quod usq; ad hanc celebritatem, à resurrectione Do-
 mini intersint quinquaginta dies, *ut infra fusius expli-*

Scenopegia. Scenopegia, vox composita, dicta est à figen-
 dis tabernaculis, quia in solitudine prisca Hebræi illis
 usi essent, & erat festus dies. Nostri perperam addunt

Encenia. aspirationem. Item encenia festi dies initiales, hoc est,

Kyrie eleisō dedicationis templi. Kyrie eleison verbum composi-
 tum, ex κύριε quod significat Domine, & ελέησον quod

Alleluja. est miserere. Alleluja duo idem verba & hebraica,

Ja. atq; idem, ac Laudate Deum. Ja enim, teste Hierony-
 mo, ex decem nominibus, quibus apud Hebræos Deus

Antiphona vocitatur, unum est. Antiphona Græcis vox recipro-

Homelia. ca, quod vicissim canatur. Homelia græcè, latinè dici-
 tur colloquium, sermo. Canon græca vox regulam si-

Hosanna. gnificat. Hosanna, hebræo sermone perinde valet atq;

Sabaoth. apud nos, O Domine salvum me fac. Sabaoth hebrai-
 ca quoq; vox, & idem atq; Latinis, Dominus omni-

Eucharistia pōtens sive Dominus virtutem, aut exercituum. Eu-
 charistia Græcis gratiarum actionem significat, sicuti

Psalmus. Evangelium bonum nuntiū. Psalmus & hymnus, u-
 trumq; græcum ac alterum latinè canticum, alterum

Paradisus. laus dicitur. Paradisus græcâ voce, pomarium, hoc est,

Parabola. hortus confusus pomis. Parabola græcè dicitur, latinè
 comparatio, similitudo Symbolū collationem signifi-

Symbolum. cat, quia Apostoli, sive patres in unum contulissent,

Petrus. quod unusquisque de Deo senserit. Petrus Græcis sa-
 xū, velut Cephias Syro sermone, soliditas, quod Petrus

Phylacteriū solidus fuisset in confessione veritatis. Phylacterium
 græcum vocabulum latinè custodia dicitur quod in iis

Synagoga. servet memoria legis: sicut apud nos regulæ juris ha-
 bentur. Synagoga congregatio à nostris dicitur, nos

etiam

etiam grajâ voce Ecclesiam vocamus, Mammona, *ut Mammona.*
probat Hieronymus, syriacum est nomen, singularis numeri, generis masculini, & apud nos divitias significat.
 Ethnicus, vox græca, & Latinis homo alterius sectæ. *Ethnicus.*
 Profelytus, græcum verbum, nobis advena: sic enim illi
 vocabant Hebræi, quem ex aliena natione, in suæ
 legis confociationem recepissent. Scandalizare, græcū
 verbum, latinè est offendere: sicut angariare persicum, *Scandalizare.*
 & significat adigere, compellere. Golphatha, syra est vox
 non Hebræa: & Hieron. ostendit significare locum calvi
 vi sive calvaria. Ita dictus est locus Hierosolymis, ad septentrionalem partem montis Sion, quod in eo jacerent capita hominum damnatorum. Corbana, quam
 etiam vocant gazophylacium, nomen ex lingua persica
 & græca compositum, & significat arcam, in qua servabantur templi pecuniæ, seu munera quæ usui erant
 ministris: nam corban, *ex testimonio Josephi, quod in superiore libro citavimus, cum de radendo capite Nazaraorum sermo fuit* apud Hebræos significat munus: unde corbana dicta videtur. Eleemosyna, largitio quæ inopi fit, græca vox: & misericordiam sonat. Gehenna locus erat in valle filii Ennon, in sorte tribus Benjamin, ubi filii Israël, erectis aris, sacrificabant, ac filios exustos igni devovebant, immolabantq; dæmonio Moloch, quā Deus, *uti apud Hieremiam legitur*, comminatus est se mortuorum cadaveribus impleturum: apud nos, pro loco inferorum accipitur. Diabolus græcum verbum sonat delatorem, sive calumniatorem. Beelzebub, Hieronymus docet idem esse bel, beel, & baal, & Hebræis idolum, & Zebub muscam, quasi dicas idolum muscæ: *Idolon.*
ἰδωλον enim simulachrum significat, & sic hoc nomine spurcissimum fuisse idolum. Abyssus græca vox, latinè vorago dicitur. Phantasma Græcis, visum per somnum videre est, latinè spectrum dicitur. Sed ne per hæc peregrina longius gradientes, visum etiam nos videre videamur, jam ad finem veniamus. Amen vox hebræa *Amen.*

est, latineque, *sicut declarat Aquila*, verè, sive feliciter vel fiat: Hieronymo teste in *Psalms*, ubi ait, Fiat, fiat, Hebræis legitur Amen, amen. Erat quippe germanum consimileque Hebræorum institutis, in veterum religione, Feliciter, *quod supra ex Apulei lectione constat*, atque hic amen, quo significatur, ut ea quæ supra sunt verè dicta, confirmentur. *Super ea re extat brevis epistola disci Hieronymi ad Marcellam*. Hæc pancula libuit exponere, ut unicuique rem divinam facturo, obvia esset ejusmodi verborum significatio.

LIBRI QUINTI
FINIS.

POLYDORI VERGI-
LII URBINATIS DE IN-

VENTORIBUS RERUM

LIBER SEXTUS.

CAPUT I.

De pio pœnitendi initio, atque duplici Pœnitentia, quam vocant, genere, & de primo confitendi delicta instituto, & qualis sit Publica Confessio, ac ibidem de triplici Purgatione priscorum.

Rincipium religionis Christianæ cum unctione Christi, & regum item originem & exitum conjugii sacerdotalis, & modum contrahendi, ac ritum sacrificandi, cū apud Hebræos, tum apud nostros, juxta & orandi, & quantum mortalibus ipsa Christiana religio profuerit, superiore libro exposuimus: jã idcirco & alia quæ ad institutum

tutum pertinent opus disseramus. Primum omnium *Pœnitendæ*
 scire licet pœnitendi initiū à Deo profectum esse, qui *initium.*
 ita pro sua erga nos miseros mortales misericordia, fa-
 ctum voluit, quod probat atq; affirmat Tertull. *in eo lib*
quem de Pœnitentia, quam vocamus, composuit, ubi in-
 quit, Omnibus delictis seu carne, seu spiritu, seu factis,
 sive voluntate commissis, qui pœnam per judicium de-
 stinavit, idem & veniam per pœnitentiam spondit,
 dicens ad populum: Pœnitere salvum faciam te. Et i-
 terum: Vivo, inquit, Dominus, & pœnitentiam malo
 quàm mortem. Ergo pœnitentia vita est, cum præpo-
 natur morti. Et pergit: Bonū est pœnitere, an nō? Quid
 revolis? Deus præcipit. At enim ille non præcipit tã-
 tum, sed etiã hortatur. Invitat præmio ad salutem, ju-
 rans etiã. Vivo dicens, cupit credi sibi. O beatos, quorū
 causa Deus jurat! *Hucusque ille.* Hinc homines pœni-
 tendo cœperunt sese Deo de peccatis purgare, *ut in Le-*
Vitico est cap. 5. Deinde Servator noster, ut nos ex omni
 parte immortalitate donaret postremò portionē salutis *Potio salu-*
 cœlestemque pastum nobis propinavit, *apud Joan. E-*
vang. cap. 6. dicens: Caro enim mea verè est cibus, &
 sanguis meus verè est potus. Qui edit meā carnē, & bi-
 bit meum sanguinē, in me manet, & ego in illo. Et per-
 git: Qui edit hunc panem, vivet in æternum. Verū
 quia non decebat, ut quispiam non mundus tam purū
 nectar haurire, tamque salutarem ambrosiam esse au-
 deret, idcirco Apostolus docuit, ut accedendum esset
 ad ea sumendā, inquit: Itaq; quicumq; ederit panem
 hunc, aut biberit calicem Domini indignè, reus erit
 corporis & sanguinis Domini. Probet autem homo se-
 ipsum, & sic de pane edat, & de calice bibat: nam qui
 edit aut bibit indignè, judiciū sibi ipsi edit, & bibit, &c.
 Sed quomodo probabit se homo, cum nemo possit es-
 se tam prudens, tam sagax, quin aliquando labatur?
 Quod Deus Opt. Max. sciens, p sua benignitate aperuit
 nobis portum salutis, ut huic necessitati, cui fragilitas

carnis subiecta est, medicina pœnitentiæ subveniret: nā præcursores misit Joannem Baptistam clamantē, Pœnitentiam agite. Attende, hoc loco spiritualis pœnitentia tractatur, quia omnis nostra vita aliud nihil esse debet, nisi pœnitentia, quæ facit, ut quis, *velut ait Apostolus*, transformetur per renovationem mentis suæ, & ad se revertatur, dolendo peccatum suum, dicente Salvatore: Qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam

*Pœnitentia
spiritualis.
Pœnitentia
effectus.*

*Evangelica
pœnitentia.*

*Pœnitentia.
Satisfactio.*

*Modus pœ-
nitendi.*

æternam custodit eam. Et hæc interior est, ac Evangelica dicitur pœnitentia, cujus fructus est exterior, quæ agitur per corporis afflictationem & voluptatum contemptum: atq; ut ista ficta, uti in hypocritis apparet, ita illa non nisi vera esse potest. De ea meminit Tertul. *in libello Desinit dog. Eccles.* Pœnitentia vera est, inquit, pœnitenda non admittere, & admissa deslere. Satisfactio pœnitentia est, causas peccatorum excidere, nec earū suggestionibus aditum indulgere. Modus autem pœnitendi est, ut ab amore virtutis, non à vitii odio, te incipiat pœnitere. Exempli causâ: Amato castitatem, in eaq; acquiescito, tunc tibi statim post turpioris intemperantiæ odium suâ sponte oborietur. Id modi pœnitendi præscribitur *Psalmo quadragesimo quarto*: Dilexisti justitiam & odisti iniquitatem. Atq; hoc pium est pœnitendi initium Præposterè igitur agunt, qui à peccato inchoant pœnitentiam, quia illud metu pœnæ, nō virtutis amore, qui vitiorum omnium fuga est, facere videntur. Quapropter Christus cum vellet discipulis verū integritatis exemplar monstrare, consuevit puelum longè innocentissimum in medio statuere, jubens ut similes illius efficerentur, si averent ingredi in regnū cœlorum, quo eos sic præsentis virtutis imagine, ad pœnitendum beateq; vivendum facilius induceret. Si quis igitur aut cupiditate victus, aut libidine impulsus, aut errore deceptus, aut vi coactus ad injustitiam lapsus fuerit, non desperet: potest enim per hunc modum reduci ac liberari, si pœniteat actorum, & ad meliora cō-

ver-

versus satis Deo faciat, & ita resipiscat, quo & errati pi-
geat, castigetq; seipsum stultitię, & confirmet animum
suum ad rectius vivendum : quoniā sicut nihil prodest
malè viventi antea actę vitę probitas, quia superveniens
nequitia, justitię facta delet : ita nihil officiunt pecca-
ta vetera correcto, quia superveniens justitia labē vitę
prioris abolet. Utrunq; ipse Dominus *apud Ezechielem*
nobis denuntiat: Si impius egerit pœnitentiam, omniū
iniquitatum ejus non recordabor: si autem averterit
se justus à justitia sua, & fecerit iniquitatem, omnes ju-
stitiæ ejus quas fecerat, non erunt in memoria. Atque
ita ultima facta aut nobis bono, aut malo sunt. Sed p-
pterea quod nihil prodest inclusam habere cōscientiā,
quia patemur Deo : idcirco postquam satis delictorum
nos pœnituit, deinde oportet ultrò aperiri animum, &
perniciem vitiorum ipsi Deo, qui mederi, & veram atq;
perpetuam sanitatem reddere potest. Appetenda est
hęc omnibus medicina, quoniam in majore periculo
versatur aniima quàm corpus. Et quia Servator noster
ut humanā indutus personā ubique nobiscum præsens
esse diu noluit, proinde sui vicarios constituit homines
mortales, id est: Apostolos ac discipulos suos cum pri-
mis, quibus dixit: Quorumcunq; remiseritis peccata,
remittentur eis: & quorumcunq; retinueritis, retenta
sunt: ut illis nostra confiteremur delicta, tãquam veris
judicibus, & ab iisdem aliqua affecti pœna, per divinā
gratiam remissionem acciperemus. Ante Christi ad-
ventum, sat erat mente fateri Deo commissā, claman-
te Prophetā: Dixi, confitebor adversum me injustitiā
meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.
Est istuc exemplum confitendorum delictorum ab A-
dam & Cain ejus filio, qui se peccasse coram Deo non
negassent, editum esse ad imitandum, Tertul *libro ad-*
versus Marcionem secundo docet. At istiusmodi confi-
tendi peccata principium fuisse nō incertum habetur,
quod quærere & investigare nostrę sunt partes. Sed
post-

Confessio.

*Clavium
potestas in
Ecclesia.*

*Confessio
quid.*

*Confessio se-
creta, ejus-
que origo.*

postquam Deus ipse nostra salutis causâ factus est ho-
mo, necessum fuit homini, qui ejus locum in terris tene-
ret, aperire pectus, & totam nudare vitam per confes-
sionem, quæ conscientiae vox est, uti mereremur ve-
niam, quam Jesus Christus per passionem suam nobis
impertitus est. Atq; hoc apud nos Christianos fuit pri-
mum confessionis institutum, ad quod beatum Jaco-
bum alluisse ferunt, cum dixit: Confitemini invicem
alius alii delicta, & orate pro vobis invicem, ut sanemi-
ni. Illud sic nos Deo recôciliatos voluisse videtur, ut re-
missis vicissim offensis amici⁹ inter nos viverem⁹. Fuit
illa omnino cōfessio, quàm publicā vocant, quæ postea
ut quidam, quibus omnino plus sapit palatus quàm
cor, tradunt, exemplo patribus fuisse videntur, ut secre-
torem instituerint, quâ, priore omisâ, nunc utimur
maximè necessaria, quando per eam, cum corporis tū
animi vitiis foedè labentēs, Deo semel atque iterū re-
conciliamur. Verūtamen ego affirmare ausim hujusce
secretioris cōfessionis autorē fuisse Christū, qui *quem-
admodum supra ostendimus*, auctoritatē fecit Aposto-
lis remittendi pariter atq; retinendi aliorum peccatā.
Quasane potestate, ecquo illi pacto uti potuissent, nisi
jam tum mortales cœpissent eis de suis confiteri deli-
ctis? Quippe solus Deus scrutator est humani cordis, ex
quo omnia ferè mala quæ ab homine in hominem pro-
ficiscuntur, jugiter manant: quod & factum esse testa-
tur Lucas in *Actis*, cap. 19. qui postquam ostendit filios
Scevræ Judæi principis sacerdotum ausos fuisse invoca-
re nomen domini Jesu super eos, qui haberent spiritus
malos, quemadmodū Paulus faciebat, & ob id vulnera-
tos fuisse ab homine spiritu vexato, inquit: Hoc autem
innotuit omnib; Judæis simul & Græcis, qui habitabāt
Ephesi & incidit timor super illos omnes, & magnifi-
cabatur nomen domini Jesu, multiq; credentium ve-
niebant, hoc est, ad Paulum, confitentes & annuntiātes
facta sua. Et hæc vera confessio, & initium secretioris

confessionis fuit. Quare parùm omnino prudentis, ne dicam sponte errantis est, aliter vel credere, seu tradere, cum ejusmodi argumento rei nihil profectò videatur esse probabilius: At sunt, qui scribant, confessionē hanc apertam fuisse, qui necesse est, vel intelligant esse eos homines de manifestis actibus confessos, quæ res confessionem non requirebat, vel non intelligant quod dicunt: si enim de occultis delictis palā confessi forent, jam tum ansam dedissent inimicis ad objicienda sua sibi facinora cum dedecore, quod morte magis vir sanæ mentis fugere debet: ex quo cōfessionē minimè apertam fuisse satis constare potest. Atqui controversia de nostra confessione secretiori ex eo orta videtur, quod ejus Tertull. scriptor antiquissimus nihil meminerit, id quod tamen admirationem efficere minus deberet, quia res nova ac in nonnullis Ecclesiis adhuc inusitata haud statim potuit in animos hominum generatim irrepere, cum præsertim per pudorem non facillè liceat admitti cuius prode. Cæterum ut modus prioris confessionis priscorum diluceat, Tertulliani, *qui de ea re luculenter agit in libro quem de Pœnitentia scripsit*, verba subijciam, quæ ejusmodi sunt: Is actus qui magis græco vocabulo exprimitur, & frequentatur, exhomologesis est, qua delictum Domino nostrum confitemur, non quidem ut ignaro, sed quatenus satisfactio confessione disponitur, confessione pœnitentia nascitur, pœnitentia Deus mitigatur. Itaque exhomologesis prosterndi & humiliificandi hominis disciplina est, conversationem injungens Misericordiæ illicem. De ipso quoq; habitu atq; victu, sacco & cineri incubare, corpus sordibus obscurare, animum mœroribus deijcere, illa quæ peccavit, tristi tractatione mutare. Cæterum pastum & potum pura nosse, non ventris scilicet, sed animi causâ. Plærunque verò jejuniis preces alere, ingemiscere, lachrymare, & mugire dies noctesque ad Dominum Deum tuum, presbyteris advolvi, &

Aperta cōfessio.

Priscorum confitendæ modus.

Εξομολόγησις quid.

Habitus pœnitentium.

Satisfactio.

aris Dei adgeniculari, omnibus fratribus legationes deprecationis suæ injungere: *hæc Tertul.* Mos iste talis confessionis flebilis & lamentabilis etiam nunc in die præsertim Dominicæ Cœnæ, multis in Ecclesiis observatur, qui proculdubio hinc acceptus est. Postremò sequitur, ut satis Deo faciamus: quod sit cum jussu sacerdotis, cui facti sumus commissa, facimus fructus, uti Joannes prædicabat, qui deceant poenitentiam: nã, *uti Cyprianus ait*, poenitentiã ille agit, qui divinis præceptis mitis & patiens, & sacerdotibus Dei obtemperans obsequiis suis & operibus justis Dominum promeretur. Atqui Innocentius tertius constituit, ut qui jam doli capaces esse cœpissent, si non sapius, at semel quotannis confiterentur peccata illis sacerdotibus, qui eorum animarum curam haberent. Atque hic est, veræ purgationis modus, ut quod dicto factove quotidie peccamus, illud pura conscientia voce piisque actibus expiemus, non autem Judaico ritu, arietis sanguine aut more priscorum, tedâ, sulphure, vel aquâ. In sacris ferè omnibus ethnicorum tres erant istæ purgationes: nam aut Tedâ purgabantur, & Sulphure, aut Aquâ abluebantur, aut Aere ventilabantur. Triplicem purgationem Ovidius notat illo versu:

Purgationes tres apud Ethnicos.

*Terque senem flammâ, ter aquâ, ter sulphure,
lustrat.*

Et Vergilius idem.

*Ter socios pura circumluit unda,
Spargens rore levi & ramo felix olivæ.
Lustravitque viros.*

Item ovum usurpabant. Juvenalis:

Nisi se centum lustraverit ovis.

Sic & in hoc delirabant: non enim corpus, sed animus est purgandus, utpote cujus absque nutu, atque renutu nemo quisquam fit nocens.

CAPUT II.

*Qui primi instituerint Horas Canonicas, ac san-
xerint, ut Psalmi à choro alternis canerentur, ac
quàm parum frugifer sit Cantus in domo Domini
mollior atque delicatior, & ibidem de origi-
ne Chori, & qui Divorum vitas
scripserint.*

PReces horarias sive canonicas, quas vocât, Hiero-
nymus primus Eusebio Cremonensi & plerisq; a-
liis qui cum eo vixerant, instituisse fertur, quibus
divinæ in templis laudes canerentur, ut ex sacra patet
historia, quas patres deinde receperunt imitati carmē
David: Septies in die laudem dixi tibi. Sunt autem qui
tradant, & in primis dñs Cyprianus morem celebrā-
di, primam, tertiam, sextam, & nonam horam à
Daniele sumptum, quod ille ter in die positus humi
genibus, patrio ritu manè, horâ sextâ & nonâ precari
consuevisset. Ita, teste dño Hieronymo, tria sunt oran-
di tempora: manè, id est, horâ tertiâ, cū spiritu sancto
afflati sunt Apostoli: sextâ cum edendum est. Sic Pe-
trus Apostolus volens cibum capere, ascendit circa
horam sextam in cœnaculum, orandi causâ: nonâ, tum
idem Petrus & Joannes perrexerunt ad templum, pre-
candi gratiâ. Fuit vel illud priscorum institutum, cum
apud illos sic oraretur, teste Apulejo, qui libro ii. ita scri-
bit: Rebus jam ritè consummatis, inchoatæ lucis salu-
tationib; religiosi primâ nuntiantes horam perstreperūt.
Matutinas preces vocat hoc loco Apulejus nō in-
elegantes salutationes ostenditq; modum orandi divi-
sum in horas sacrificiis legitimas fuisse. Postea, quod
fatis constat, Palagius secundus decrevit, ut ipsæ septē
canonicæ horæ quotidie à sacerdotib; recitarentur, ve-
lut præsens remedium humanæ imbecillitati futurū;

*Preces ca-
nonicæ quan-
do institutæ.*

*Tria orandi
tempora.*

*Matutinæ
preces.*

quo sicuti justus septies in die, *quemadmodum ait Solomon*, fortè per inconsiderantiam cadit, ita per orand. curam toties resurgat, convaleatq;. Singulis autem horis Gregorius præfationem dedit initium psalmi David, Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adjuvandū me festina: subjecitq; hymnum illū, Gloria Patri, & Filio, & Spiritui sancto: *de quo alibi dicemus*. Ut totidem etiam horæ in honorē deiparæ Virginis quotidie recitarentur, instituit Urbanus secundus in concilio, quod in Gallis ad Claromontem habuit. At Hieronymus rogatu Damasi digessit Psalterium quod vocant, id est, psalmorum librum, in septem partes, ad numerum dierū unius hebdomadæ, ut quilibet dies certum psalmorum numerum haberet, qui caneretur: quod ita distinctum nunc ex ipsius Damasi decreto in omnibus templis legitur. Fertur idem Pontifex omnium primus hymnum Gloria Patri, & cætera, qui tribus divinis personis redditur, ad extremum quemque Psalmum adjecisse, quem in Niceno conventu prius editū, memoriæ proditum est. Item primus instituit, ut chorus alternis vicibus psalmos caneret: quanquam non nemo tradit, id antea ab Ignatio episcopo Antiocheno institutum fuisse, quippe qui per quietem audivisset angelos ad eū modum vicissim psalmos. concinentes: id quod unus vel alter à David mutuatus esse videtur, qui, *teste Josepho lib. Antiquit. 7.* dicitur septem constituisse choros, & eos canentes ac præcedentes ipse subsequutus, dum arca Hierosolyma deportaretur. Vel Asaph imitati sunt, qui, *ut supra diximus*, etiā apud Hebræos, auctor fuit ordinis eorum qui psallerent. Fuit omnino jam inde ab initio mos nostris continere de rebus sacris, dicente Tertulliano ad uxorē: Quid maritus suus illi, vel marito quid illa cantabat? Id hodie apud Germanos cum primis servatur. At divus August. *libro Confessionum 9.* ait, Ambrosium Mediolanensem antistitem hunc canendi hymnos & psalmos morem pri-

*Septem
partes Psal-
terii.*

*Hymnus
psalmis
additus.*

*Chori in-
stituti.*

*Hymnos cā-
tando mos.*

num apud Occidentales instituisse populos: quod non utiq; multum abhorreret à sententia eorum, qui Damaso assignant: nam cum ambo per idem tempus fuerint & quod unus cœpisset, ab altero ratum haberi oportuerit, non injuriâ & ambo ejus rei auctores dici possent. Verum quantum jam tunc illud institutum utile esse cœperit, idem August. *lib. suarum Confessionum* 10. planum facit: quippe qui à Deo veniam petit, quod diligentius cantum, quam sacrorum verborum pondus attendisset. Sed hodiè nihilò plus è republica nostra esse apparet, quando cantores nostri ita in templis confestrepunt, ut nihil præter vocem audiatur, & qui interfunt, e usinodi vocum concentu, quo eorum aures maximè calent, contenti, de verborum minimè curant. Unde eò ventum est, ut apud vulgus, omnis ferè divini cultus ratio in istis cantoribus sita esse videatur, quos, bona pars populi ut audiat, in sacràs ædes velut in theatrum concurrat: eos pretio conducit, eos fovet, eos denique solos domui Dei ornamento esse existimat: tantò molliores & deliciores in cantu flexiones & fictæ viculæ vulgus magis delectant, quàm certæ & planæ: ac ei gravior est sonus, qui tremulo è gutture funditur, quam qui gravitate editur. Quare dubio procul ex religionis usu foret, ita constituere, ut canentes hymnos modulatè distincteq; more fermè legentiū pronuntiant, eo quidem sono, quo nunc apud nos in Canone sacro, præfationes & dominicâ precatio canitur. Quod divum Athanasium Alexandrinum episcopum olim in diœcesi sua fecisse Augustinus *in prænotato libro* attestatur, atque magnoperè laudat. Chorus autâ multorum vocibus constat, ita ut ex pluribus una reddatur, fiatq; concentus ex dissonis: *auctor Seneca, & Metacrobis.* Chorum à chara, id est, lætitia, dici autumat Plato *libro 2. de Legib.* Ego verò dixerim hujusmodi cantica benè magna ex partè, à veteribus ad nostra cæremónias esse translata, apud quos ad symphoniam sacri-

*Cantus Ec-
clesiasticus
abusus;*

*Hymni quò-
modo ca-
nendi.*

*Chorus uno
deductus;*

*Sacrificare
ad sympho-
niam.
Spondæus.*

ficabatur, teste Livio, *lib. ab Urb cond. 9.* ubi ait tibicines solitos præcinere sacrificiis. Sed vel id planius facit pes spondæus, ita dictus, quod in sacrificiis libantes eo maximè uterentur: nam Græci *σπονδῶν* libamina appellant. Numā Pompilius hunc pedem pontificiū nuncupavit cum spondæi melos, id est cantu, patrios placaret indigetes. Præterea thure incensis altaribus, tibicinē spondæum canere jubebant, ut duabus longis symphoniis quasi duplicibus & jugibus vocibus prospera deorum voluntas firmaretur. Sic Cicero tradit pudicā mulierem, cum violenti juvenes ejus fores frangerent admonuisse tibicinam, ut spondæum caneret: quod cū illa fecisset, tarditate modorum & gravitate canentis, illorum furorem confedasse. *Meminit & hujus rei Quintilianus in 1. de Institut. oratoria.* Sed ad Damasum redeamus.

*Symbolum
Apostolorum.*

Is quoque instituit, ut ad singulas horas canonicas recitaretur, pressâ tamen voce, Symbolum; quod ad differentiam Niceni symboli, vulgè brevius & Apostolorum appellatur: quamvis certius sit, ut multi tradant, istud non illud in Niceno concilio editum. Vitalianus verò canendi modum invenit decentissimum, quo hymni sacri canerentur, quod antecum Gelasio & Gregorio etsi non nemo assignat, adhibuitq; ad eum organâ. *De ejusmodi musico instrument affatim tradidimus supra libro 1. cap. 15. cum de instrumentis musicis dictum est*

*Canendi
modus de-
center in-
stitutus.*

*Sanctorum
vita & hi-
storia.*

Vitas divorum quas lectione appellamus, Paulus Diaconus & Isuardus monachu circiter annum salutis DCCC., rogatu Caroli Magni scripserunt. Et quoniam cum aliâs, tum præsertim imperante Diocletiano, Damasus & Eusebius restantur ad decem & septem Christianorum millia, diebus tantum triginta, per diversas provincias afflictâ supplicii fuisse, difficile erat singulorum vel vitas describere, veldiem festum cuilibet dare: illi propterea composuerunt lectiones quas appellamus, quæ martyribus pluribus, confessorib. quos vocât, vel virginibus conveni-
qu

quas patres de concilii sententia post ea cōprobarunt; certisq; diebus quæ ipsis divinis sacri haberentur: recitari inter horas canonicas mandarunt. Posthæc quidam putantes fore, ut quis in multiloquio suo facilius exaudiretur, preces alias instituere, quædam mutuati ab his canonicis, quas ad distinctionem suarum, Romanas appellarunt: nam Benedictus suis monachis certum orandi modum præscripsit, item Bernardus suis, Dominicus suis. Quin & singuli provinciales antistites idem fecerunt, ut hodiè alii alias preces usurpent: & id factum sit vel Romanorum pontificum consensu, qui nihil repugnare voluerunt, quod divinum augeret cultum, tametsi Christo brevior, non item longior precandi molus probatur.

*Lectiones
sanctorum.
Varii grandi
modi re-
gulares.*

CAPUT III.

*De initio Jejuniæ, & primo Eleemosynæ usu, ac
biden quale verum sit Jejunium, atque de jejuniæ
Adventus, quem vocant, & quadragesimæ vario
primordio, undè dicta sit, ac ferie quartæ Ci-
nerum, quatuorque temporum
instituto.*

DOcet divus August. in sermone 59. de tempore, ad fratres, precibus, de quibus jam abunde supra diximus, duas esse alas annectendas, Jejunium & eleemosynā, hoc est, ut vocamus, largitione miserie causa inopi factam, quo celerius in cælum advolare, id est, Deo longè acceptissimæ fieri queant: quia bonæ fiunt illæ preces, ut in Tobia est, quas jejuniū & eleemosyna comitatur: Jejunii initium ab orbe statim condito factum est, cū primis nostris parentibus in amoenissima terræ parte, cui Paradisus Græcâ voce nomen fuit, constitutis interdicta est arbor, à qua abstinerēt, ut sic temperando beatissimā vitam degerent, maiorū omnium expertē, terrâ sua sponte ferente omnia, & Deum reatorē suū spiritu, uti minus mole corporea onusto,

*Alæ precib.
annectenda.*

Jejunii initium.

*Edendi potestas
res quas quan-
do orta.*

facilius colerent. Imò, *ut Ambrosius ait* primus mundi
usus cœpit à jejunio, qui *in libro de Helia & jejūn.* ita
scribit: Quinto die produxerunt aquæ repentia ani-
marum, & volatilia super terram, & adhuc servabatur
jejunium. Sexto die bestię sunt creatę, & cum bestiis
orta edendi potestas, & usus escarum: inde lex de je-
junio lata est, pœnaque violatori indicta, dicente man-
dato Dei: De ligno quod est scienti boni & mali, non
comedetis: qua die autem ederitis, ex eo morte
moriemini. *Hactenus Ambros.* Ita nihil prius Deus
pręscripsit homini, quàm ut abstineret. Atque jeju-
nii talis fuit origo. Verùm abstinentia haud diuturna
in parentibus fuit: non multò post commiserunt, ut
alteram, credo, precationum alam experirentur: qua-
propter dum in cœlo esse sibi videbantur, amœnissimò
domicilio sedeque illâ beatiore expulsi, sese nudos
subitò repperunt, ac tum primum alienis opibus e-
gentes, à Deo pelliceas tunicas acceperunt, quibus operi-
rentur: inde rerum omnium magis indigentes solum
laboriosè vertere, & per sudorem ac ærumnam vitam
agentes, expectare fructus terrę, quę jam cohibita ni-
hil ultrò amplius ferebat, coacti sunt. Subiit & morbus
tentareq; cœperunt frigora & æstus insueta corpora, si-
cuti oraculum prędixerat, ea vitę incommoda ad eun-
da esse si minus divinę legi paruissem. Et hinc simul e-
leemosynę usus esse cœpit, qui inter omnes gentes tã-
tum deinceps increbuit, quantũ pauperies semper ser-
psit. Sed hanc non uno humanitatis vel liberalitatis ge-
nere meriri licet: quodcumq; enim charitatis officium
in alterum pręstatur, id eleemosyna est. Cæterum Mo-
ses primus eleemosynę dandę usum introduxit, dicēs,
ut in Deuteron. extat: Nō deerunt pauperes in terra ha-
bitationis tuę: idcirco ego pręcipio tibi, ut aperias ma-
num fratri tuo egenò, & pauperi, qui tecũ versatur in
terra. Quod vel Christus approbavit, cum inquit: Date
eleemosynā, & ecce omnia munda sunt vobis. Et rursũ

*Eleemosy-
na usus.*

*Eleemosy-
na quid.*

alibi. Vendite quæ possidetis, & date eleemosynam. Magna nempè vis eleemosynæ, cum in ea tam benè omnia bona nostra locata velit Servator. Sed quibus *Eleemosyna quibus conferenda.* danda sit, audi divum Hieronymū cum Seryatore doctorem, & dicentem, Vade, vende omnia tua & da pauperibus. Pauper non utiq; ille, qui mendicitate & squalore coopertus est, & tamen non recedit à vitiis, sed qui bonus est: *hac Hieron.* Et Solomon: Da misericordi, & ne suspicias peccatorem. Illis igitur, *teste etiam Ambrosio*, quos scimus ignavè potius, quàm ex necessitate ostiatim de cibo rogare, debemus consulere, ut benè agant, ac eos objurgando commonefacere, ut sine vitæ ignavia velint in sudore vultus, sicut divina jubet justitia, & quæritare victum, & esse panem suum. Et hæc ut magis pia & salutarior eleemosyna spiritualis *Eleemosyna spiritualis.* nuncupatur. Est tamen communiter danda eleemosyna omnibus egentibus, quando eo non tam accipientibus, quàm dantibus prodest. Sed de Jejunio jam agamus. Manavit & illa jejunii ratio ad posteros: enimverò carnis ac vini usus ab Adam ad Noë usque ignotus fuit, *ut infra cap. 6. demonstrabitur.* Cibo se abstinent Mose 40. dies, ut dignus esset, qui legem acciperet à Deo: neq; enim, *sicut Ambrosius in eodem libello de Jejunio ait*, introisset in nubem, & vocem Domini loquentis de medio igne sine periculo audivisset, nisi munitus armis jejunii fuisset, quippe quod vitiosas corporis partes cōprimit hominēq; puriorē reddit ad res divinas tractandas. Deinde abstinent Elias, & postremò Servator noster dies totidē. Itē Ninivitis Jonæ pphetæ operâ & cohortatione pœnitentib. per jejunium venia datur. Ita Judæi abstinere cōsueverunt, quoties à Deo opem adversus calamitates implorare, aut eum iratum placare, vel aliquid usui vitæ necessariū rogare seu acceptorum beneficiorum memoriam redintegrare, vel dies festos agere voluissent. Demū Christus & jejunium observandū esse, & jejunii modum docuit, cui *apud Mat*

Jejunii origo.

Jejunii effectus.

Usus jejunii.

thæum capite sexto dixit: Tu verò cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne conspicuū sit hominibus te jejunare, sed patri tuo, qui est in occulto: & pater tuus qui videt in abdito, reddet tibi in propatulo. At jejunio videtur nomen inditum ex intestino, quod jejunum dicitur, quia *teste Cornelio Celso libro 4.* nunquam quod accipit, continet, sed protinus in inferiores partes ventris mittit: hoc argumento, ut more jejuni intestini, minus nos cibis oneremus, cum abstinemus, quod proprium continentis est. Verum autem jejunium servat, nō qui à carnibus tantum cœnaq; abstinet. id quod vulgus absolutum jejunium existimat, sed qui simul & affectionibus aliquid adimit, ut minus permittat iræ, quàm soleat, minus superbiæ, minus cupiditati, nihil voluptati: ac patienter ferat, si quid adversi inciderit. Hæc omnia Epictetus Stoicus duobus verbis quæ frequentissimè usurpabat, pulcherrimè comprehendit, Sustine & Abstine. At Origenes in hæc quoque sententiam, Vis, inquit, ostendam, quale te oporteat jejunare jejunium? jejuna ab omni peccato, nullū cibum sumas malitiæ, nullas capias epulas voluptatis, nullo vino luxuriæ concālescas: jejuna à malis actibus, abstine à malis sermonibus, contine te à cogitationibus pessimis, noli contingere panes furtivos perversæ doctrinæ, nō concupiscas fallaces philosophiæ cibos, qui te à veritate seducant: tale jejunium Deo placeat. Ut igitur ad hanc tanti præmii messē sæpius vigilaremus, ut ad cælestiū bonorū gustum eniteremur frequentius, Apostoli volētes Christianos imitatores esse Servatoris abstinentiā instituerunt in quadraginta dies jejunium ante pascha servandum. Id esse verum testis est divus Hieronymus. *in Epist. ad Marcellā, adversus Iovinianum*, qui plures quadragesimas servandas prædibat scribens: Nos unam quadragesimam, secundum traditionem Apostolorum, tempore nobis congruo jejunamus, illi tres in anno faciunt quadragesimas, quasi tres

*Jejunium
unde dictū.*

*Jejunium
verum.*

*Jejunium
annuum,
quadragesima.*

si tres passi sint Servatores, non quò & per totum annum. exceptâ Pentecoste, jejunare nō liceat, sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate manus offerre, & *reliqua*. Imò si Chrysostomo credimus, ipsius Christi institutū esse videtur, qui *homilia 10. in Genes. de eare* ita scribit: Nam quemadmodum in viis publicis sunt *Simile.* stationes & diverticula, in quibus fessi viatores & respirant & quiescunt, ut alacrius postea iter suum conficiant: & sicut in mari sunt portus, ut in eos se recipiant navigantes, dum ventorū impetus conquiescat, & sic iterum navigare incipiant: ita & nunc his qui in hac quadragesima jejunii cursum susceperere, quasi stationes & diverticula, & portus, per duos hebdomadæ dies, Dominus quietem largitus est, ut & corpori aliquantulum jejunii labores remittant, & exactis duob⁹ illis dieb. in pulchrè cœpto itinere alacriter pergant. At non nemo Telephoro illud primò assignat, & quidē falsò: nam Telephorus auxit potius dierum numerum, quàm ejus instituti fuit auctor, qui fertur cōstituisse, ut per septem hebdomadas, ante pascha jejunium observaretur. Hoc temporis spatium computant⁹ quinquaginta dies, quibus quotidie, ne uno quidē prætermisso, jejunio corpus edomandum erat: siquidē ex decreto Melchiadis perspicuè apparet, nullos tum Dominicos dies à jejunio vacuos fuisse: ille enim per diu postea sanxit, ne Dominico, neve quinto hebdomadæ die jejunium celebraretur, quod eos dies idolorum cultores quasi sacros agerent. Sed hoc posteri⁹ paulatim obsolevit. Illud verò superius jam ante Melchiadem in usu erat, dicente Tertul. *in lib. de Militis corona*: Die Dominico jejunium nefas ducimus: eadē immunitate à die Paschæ, usq; ad Pentecosten gaudemus, &c. Verum ita fortè accidit, ut institutum jam intermissum, à Melchiade renovatum fuerit. Quare Chrysost. eos ipsos dies *ut supra ostendimus*, à Domino datos ad recreandum corpus, rectè affirmare videtur.

Ad hunc denique modum Telephorus non instituit quadragesimam, sed ad eam unam addidit hebdomadam, qua sacerdotes duntaxat, ultra alios abstinerent, ut illi qui sanctiores esse debent, vel in hac observatione sancta, aliquid plus quam reliqui abstinendo præstarent. Posthac Gregorius scripsisse fertur Augustino Anglorum antistiti, ut curaret, quo Anglici quoque sacerdotes secundum Telephori decretum, jejunium servarent. Et id temporis spatium quinquagesima dictum,

Quinquagesima jejunii.

sicut latè patet in Canon. decretis, ubi de jejunio agitur:

Quadragesima quomodo sic dicta.

& id institutum deinde Aurelianensis concilii auctoritate antiquatum. Cæterum undè dicta sit quadragesima, & quod habuerit principium, facile ambigitur. Etenim longo jam usu venit, ut quadragesima absolute ponatur pro eo XL. dierum spatio, qui sunt jejunio sacri, sed quam latinè nescio, nisi dicatur, quia ordine est dies quadragesima sacri jejunii, & finis ejusdem: ac inde sic nominetur, quod sit ultima dies ex quadraginta, sicut secundus est ultimus ex duobus. Atqui fuere nonnulli, qui istiusmodi partem temporis tanquam totius anni decimam sacro jejunio darent: nam cum annus constet ex CCCXLV. diebus, ac horis sex, decima pars est triginta sex dies & nescio quot horæ: & quia deinde quatuor dies, *sicut infra dicemus*, additi sunt, ex eo etsi satis ineptè, nomen composuerunt, ut quadragesima nuncupata sit, quasi quatuor & decima. At isthuc ne somnium nostrum, cui simile est, fortè putes,

Quadragesima terminus, & dierum numerus.

scriptum leges *lib. Divinorum officiorum* 6. Quadragesimam verò alii jam usque ab initio incipiebant eo die, qui nunc est primus ipsius quadragesimæ Dominicus dies, ac ita continebat in se duos & quadraginta dies: alii verò à secunda feria præteritæ hebdomadæ, quod hodie nostri monachi atque Narbonenses Galli observant. Verum cum in eo XLII. dierum numero sex interessent dominici dies, quibus ex scito Melchiadis, fas non erat per jejunium abstinere: idcirco D. Gregorius

quem-

quemadmodum eodem in lib. putet, ut quadragesimam redigeret ad x l. dies jejunio sacros, addidit ad eum ipsum numerum dies quatuor, voluitq; feriam quartam præteritam, esse caput quadragesimæ, quā multis cum cæremoniis, tum sacris, sanctam & celebrem fecit. Primum enim in Missa legitur illud Joël prophetæ, secundum caput, ubi de pœnitentia agitur: deinde aliud Matthæi Evangelistæ, quo veri jejunii modus præscribitur. Sed ante initium Missæ factū, cineres cōsecranter, quibus populus aspergatur: sic namq; apud Judæos, eos quos maximè pœniteret, cinere conspergi solitos tradit Hieremias *cap. 25*. Deinde sacerdos imponit eos cineres super verticem capitis cujusq; dicens: Memento homo, quia pulvis es, & in pulverem reverteris: apud alios ait: Memento homo, quia cinis es, & in cinerem revertēris: in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, Amen. Atq; hinc ea dies feria quarta cinerum appellatur. Ita cuncti generatim mortales semel saltem in anno redduntur mortis memores, quod facit, ut rectius vivamus, certo scientes nobis esse moriendū. Ad eum modū Dominus, *veluti est lib. Genes. cap. 3*. admonuit Adam postquā peccaverat, & in mortis necessitatē inciderat, de humani corporis imbecillitate, dicens: In sudore vultus tui vescere pane, donec revertaris in terrā de qua sumptus es: quia pulvis es, & in pulverē revertēris. Postremò ut ne ocyus quā jejunium requireret, populus ad prandium advolaret, jussum est, ut sacra omnia ad nonam usq; horam producerentur recitatis etiā simul vespers, quas vocāt. Quæ sanè cæremoniæ ac sacra partim divi Gregorii opera & auctoritate, partim Cabillonensis concilii decreto instituta sunt. Est autem Caballio, seu Cabellio, vel Cabillio, *ita variè apud veteres auctores legitur*, teste Ptolomæo, urbs in Lugdunensi Gallia celebris, in qua ea frequens synodus habita est. Ad rem redeo. Eorundem quoque Apostolorum decretum fuit,

Missæ tempore, quadragesimæ.

Cinis pœnitentialis.

Feria quarta cinerū.

Mortis memoratio.

Sacra jejunii.

Caballio urbs.

ut tres

*Jejunium ante
Nativita-
tem Christi.*

*Quatuor
jejunii tem-
pora.*

*Sacrificia
tria ethni-
ca fructuum
gratiâ in-
finita.*

ut tres hebdomadæ ante natalem Domini, ut solennes celebrarentur, adjunxeruntque illis jejunium, quod aliquandiu publicè servatum ferunt: nunc verò monachi maximè omnium observant. Calixtus verò primus omnium instituit, ut frumenti, vini, & olei gratiâ ter in anno jejunium ageretur, die præsertim sabbati, id est, quarto mense, septimo, & decimo, si inchoemus annum à Martio, Hebræorum more. Inde mutato consilio, in quatuor partitus est anni tempora id jejunium, in ver, æstatem, autumnū, & hyemem. Quibus temporibus deinceps ratio sacrorum ordinum habita est, cum id antea tantummodo Decembri mense fieri consuevisset. Sunt tamen qui Urbano attribuant hujusmodi quatuor temporum, ac jejunii distinctionem, quæ antea hominum imperitiâ confundebantur. Sic utrunque fieri potuit, ut Calixtus primum instituerit, dein Urbanus jejunium in quatuor tempora digesserit. At ista ego à Romanis accepta esse dixerim, quos Ovid. *in Fastis* tribus anni temporibus fructuum gratiâ, totidem sacrificia dicit fecisse, Vinalia, Robigalia, Floralia: Prima causa vini: Altera frugum Deo, qui Robigus dicebatur, sacra septimo Cal. Maji, quoniam tunc ferè segetes robigo occupat, *ut ait Plin.* Tertia cunctorum fructuum, quibus dea Flora præerat. Hinc igitur apparet priscos Romanos pontifices eadē quoque anni tempora non inani superstitione, sed jejuniiis tribus ex eadem causa celebrasse, quo vanos veterum ritus in verum pietatis cultū verterent. Deinde patres nonnulla alia constituerunt jejunia, quæ etiam ponere minimè redebit,

C A P U T I V.

De ritu Vigiliarum noctu agendarum ad aedes sacras, & de Convivio Dominico, vel quale illud foret, & quando primum sacre Vigiliæ in Jejunium fuerint mutatæ: & ibidem Nocturna sacra
apud

apud veteres semper fuisse damnata, atque de in-
stituto jejunii quartæ & sextæ dierum
hebdomadae.

MOs fuit statim ab initio crescentis religionis, ut quia Servator Christus noctu nasci voluisset, sacerdotes nocturno tempore surgerent, horasq; canonicas canerent, ac profani similiter viri atque mulieres de media nocte surgerent, & dies præsertim paschales agerent pernoctantes in templo, ibique orarent, & die cœnæ Domini convivium concelebrarent, quod Dominicum conviviū appellabant, unàque eodem loci frequenter convivarentur: ubi simul inopes cibo reficiebantur, *Hæc ex Tertulliani libro ad uxorem secundo, habui hoc loco appositè referre. Nocturnorū sacramenta origo.* Item divus Hieronymus, qui in sermone de Observatione vigiliarū, aut quisquis illius auctor est (nam de eare ambigitur) inquit: Hæc & hujusmodi tanta ac talia ideo sancti illi cecinerunt, & scripta reliquerunt, ut nos eorum posteris paribus excitaremur exemplis, ad celebrandas etiam noctibus salutis nostræ excubias. Quod nempe ex præcepto Domini fiebat, dicentis suis discipulis: Sic non potuistis unâ horâ vigilare mecum, Vigilate & orate, ut ne intretis in tentationem: Spiritus promptus est, sed Caro infirma. Et propheta illud ipsum decantat: Mediâ nocte surgebam, ut confiterer tibi super judicia justitiæ tuæ. Item Apostolus ait: Orationi insitite vigilantes. Hinc populus quoque imitans illos pastores qui circa Bethlehem atque gregem suum nocte excubias agentes, meruerunt primi de ortu Domini cognoscere, solebat ea nocte quæ diem quempiam præcessisset solennem, in templis ad sepulchra martyrum pernoctare orando, sacrosque hymnos canendo. Quod C. Plinii testimonio comprobatur, qui cum Bithyniâ provinciam obrineret, motus misericordiâ ob multitudinem Christianorum interemptorum, ad Trajanū, *Plinius de Christianorum sacris.*
cujus

cujus jussu ea sævitia eruperat, scripsit, Multa hominum millia quotidie obtruncari, in quib. nihil omnino sceleris inveniretur, nisi quod essent soliti statuto die ante lucem convenire, carmenque Christo quasi Deo canere. Tum Trajanus rescripsit: hoc homines inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri oportere. Ad hæc Tertul. *in Apologët.* animo commotus inclamar: O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: & mandat puniri, ut nocentes. Parcit, & sævit: dissimulat, & animadvertit. Quid remetipsum censurâ circumvenis? Si damnas, cur non & inquiris? Si non inquiris, cur non & absolvis? *Hæc ille.* Sed quid damnosa, *uti ait Florat.* non minuit dies? Ea enim pietas postea paulatim in impietatem, illi sacri hymni in dissolutas cantiūculas, preces illæ in procaces affectus verti cœperunt: nam in eo nocturno cōventu, pueri puellæque amores jam licentius meditari, juvenes palam stuprum offerre, senes lenocinium facere, & matronæ passim corrumpi minus erubescabant. Quod Vigilantius, qui mox in hæresim est lapsus, præsentiens, ut idoneam culpani ansam amplexus, cœpit eas excubias maximè omnium impugnare, publiceque execrari. Contra Hieron. qui ab eo criminatore nihil non in malam partem asseri suspicabatur, graviter repugnabat, argumentans paucorū culpam non debere religioni damno esse: quia qui peccarent vigilando in templis, possent etiam in suis domibus vel in alienis eadem facere: atque non illepidè in illum cavillans ajebat, Hoc facit contra vocabulū suū, ut velit dormire Vigilantius. Sic res in aliud tempus rejecta, ita auxit contagionē, ut Domus Dei jamjam, sicut veritas dicebat Judæis, facta esset spelunca latronū, hoc est stupratorū. Quod patres ubi animadverterūt, ut ne id malū latius serperet, tandem aliquando instituerūt loco vigiliarum jejunium illis divis pridie diei cujusque festi, si ille, celebris ac præcipuus esset, & sacerdotes

nihil

Nocturnorū
sacrorum
abussus.

Vigilantius

Regula.

Jejunium
prid. festi
diei.

nihilominus de media nocte surgerent, ac horas suas celebrarent: quia, *uti Cyprianus ait*, efficax fit precario precedente jejunio. Mansit dein vigiliarum, id est, officii nomen hujusmodi jejunio, quod æquè observatur ac quadragesimale. Atque huic crescenti morbo tale est datum remedium post tempora omninò divi Hieron. qui eo annò occidit, q̄ fuit salutis ccc cxxii. sedente Bonifacio pontifice primo. Ita Ægyptii, *teste Herodoto*, pridie diei festi solenne jejunium habere, & postquàm dormierant, immolare vaccam. Hunc ritū attendant, qui ejusmodi dieb' gravatè abstinēt, quādo indè scire licet nos à priscis hominibus istum accepisse abstinentiæ modum, ut non videamur novū obisse munus. Ad rem redeo. Nimirum nocturna sacra semper fuere multorum scelerum causa, id quod ad extremum fuit, quamobrem Romana severitas, *teste Livio*, bacchanalia damnarit, cum sub nomine religionis supra puerorum foeminarumq; promiscua, & corruptelæ omnis generis fieri cœpissent: & Dyagundas Thebanus. *teste Cic. de Legibus* omnia nocturna sacra ob illud ipsū apud Græcos lege perpetua sustulit. Quin etiam nostris Christianis iste nocturnus religionis cultus, *de quo supra est dictum*, labeculam aliquam infamiæ apud ethnicos aspergere cœpit Tertulliani tempore, qui de eorum suspicione meminit *eodē libro ad uxorem scribens*: Quis ad convivium Dominicū illud, quod infamant, sine suspicione dimittitur? Infamant, dixit Tertullianus, scilicet ethnici. Jam ad rem reditus instat. Item quarto & sexto hebdomadæ die jejunium indixerunt patres, quod hoc die Christus fuisset cruci affixus, & illo Judas eum prodere animo destinasset, quod censuerat Apollonius orator insignis, *sicuti in decret. Canon. est*, qui imperāre Lucio Commodo, solus eā tempestate martyrium passus, quia de Christianæ religionis laudibus, quod tunc capitale fuit orationem habuisset. Testatur & de obser-

*Disi Hiero-
nymus obitus*

*Scelera ex
nocturnis
sacris pro-
venientia.*

Jejunium

vatione.

vatione hujus jejunii Origines *super Levit. scribens*: Habemus quartam & sextam septimanæ dies, quibus solenniter jejunamus. Ejusmodi sexti diei jejunium ab Anglis hodie sanctissimè servatur, populis sine controversia, præ cunctis religiosissimis, sicuti nos latius de ea re memoravimus in historia nostra Anglica, quæ nuper divûm auspiciis in publicum prodiit.

CAPUT V.

Qui primi mutaverint Solis & Saturni dierum nomina, in Dominicum & Sabbatum, ac reliquos Hebdomadæ dies in Férias distinxerint: & ibidem, à quibus Errantium siderum vocabula fuerint istis diebus primum tributa.

*Nomina
dierû heb-
domadæ.*

*Dominicus
dies.*

SUBNECTAM perappositè, undè Feriarum nomen sic diebus hebdomadæ singulis inditum. Porro Sylvester Romanus pontifex primus, vanorum deorum memoriam abhorrens, statuit, ut dies hebdomadæ, qui antea nominibus Solis, Lunæ, Martis, Mercurii, Jovis, Veneris, Saturni dedicati essent, ad numerum feriarû digrederentur, vocarenturque prima, secunda, tertia, quarta, quinta, sexta feria, ad eum propè modum, quo apud Hebræos dies nomine sabbatorum distincti fuerant: Saturni verò diem antiquo legis vocabulo sabbatum, quod requiem significat, & primam feriam quæ in locum Solis subjecta erat, ut diem Domino sacrum, Dominicum appellari voluit: idque fecisse dicitur rogatu Constantini principis. Quāquam Apostoli primò eum diem Domino consecrarant, quod Servator noster eo die à mortuis resurrexit, atque otium sabbati, id est, otium *sicut ait Orig. ab operatione peccati*, in eundem verterant, ut perinde apud nos Dominicus esset, ac Sabbatum apud Judæos fuerat. Quod verum esse ex eo colligere licet, quod multò ante Sylvestrū,

ant

aut Constantinum, Pius pontifex sanxisse perhibetur, sicut *infra demonstrabitur*, Pascha dominico die celebrari, & Tertullianus eum diem Dominicū appellat, *ut proximo capite demonstravimus*. Quare istud institutum fortè id temporis minus servatum, Sylvester per hunc modū innovasse dicitur. Cæterum hæc dierum ratio nunc tantum, in rebus divinis habetur, cum vix dominico die cum sabbato suum tenente locum, (& id, credo, permittente Sole, & Saturno) reliqui pristinum nomen recuperaverint. Unde profectò pudendum est, simulque dolendum, quod non antehac data sint istis diebus Christiana nomina, ne dii gentiū inter nos, tam memorabile monumentum haberent; etsi Astrologi Lunam, Martem, Mercurium & Jovem vocant planetas, id est, stellas, è quibus nomina his quatuor diebus imposita sunt, quod vi siderum efficiatur temporis varietas. Hinc Cicero *de Divinat.* inquit: Cum temporum anni tempestatumque cœli conversiones commutationesque tantæ fiant accessu & recessu stellarum. Feriæ apud veteres, erant dies, quibus nullum opus fieri liceret, dictæ à feriendis victimis, quæ immolabantur: vel à ferendis epulis quæ tum maximæ dabantur. *Sed de iis plura in capite insequenti, cum de festis diebus sermo fiet.* Quod autem receptum est, dies assignari septem stellis, qui planetæ vocantur, inventum Ægyptiorum putatur, teste Dione historico:

Planetaria nomina diebus indita

Feriæ quid apud Ethnicos, & unde dicta.

CAPUT VI.

De modo Christianæ Abstinentiæ in cibis capefendis, cum solenne est Jejunium, ac de eorum delectu per legem habito: & unde sit usus apud nos consecrandi Mensas, legendique sacra scripta, dum editur, atque agendi gratias postsumptum cibum.

CUM Jejunium agitur, primum à carne, & à quocumque ciborum genere quod sapiat carnem, sicut

*Carnis usus
prohibitus.*

sunt lac, caseus, oua, *auctore dīco Gregorio*, abstinenti-
dum est. Sed carnis usum multo ante interdictum fu-
isse iis, qui per jejunium abstinent, testatur Chrysost.
qui Gregorium ducentis antecessit annis, *homilia ter-
tia ad populum, in detrectatores*. Quæ enim, inquit, u-
tilitas cum avibus & piscib⁹ abstineamus, fratres verò
mordeamus & comedamus? Quæ lex à principio im-
posita fuit, cum Deus, *ut est in Geneseos lib.* dixit: Ec-
ce dedi vobis omnem herbam seminantem semē, quæ
est in superficie omnis terræ. Et omnis arbor in qua est
fructus arboris, seminans semen, vobis erit in escam.
Ita, *teste Origene*, primus homini cibus fuit ex olerib⁹
& arborum fructibus, usq; ad Noë tempora. Et eam i-
psam legē in jejunio remansisse satis constat, quando
posteritas illā semper est usa. Abstinentum dein & à
cœnis, dicente Hieronym. *prout & in decretis scriptum*
est: Sint tibi quotidiana jejunia, & refectio, satietatem
fugiens: nihil enim prodest tibi biduo vel triduo va-
cuum portare ventrem, si post pariter obstruatur. Et
subdit: Sint tibi jejunia pura, continua moderataq; id
est, quotidie esurire, quotidie prandere, & *reliqua*.
Docet Hieron. ut semel in die cibum capiamus, & illū
quidem circa meridiem, quæ temporis portio jam usu
venit, ut prandio sit data. Est illud ipsum jam pridem
conventus Gabilionensis decreto statutū, quo excipi-
tur, ne quisquam ante sacra meridiana peracta, pran-
sum eat: nulla hic mentio de cœna fit. Dixit Hiero. &
refectio id est, ipsius cibi capeffendi actio, satietatem
fugiat: si de prandio & cœna intellexisset, refectioes
plurativo numero posuisset. Hæc grāta frugalitatis
consuetudo majores nostros in hoc genere jejunii,
summa voluptate continuit: hæc nos esurire quoti-
die, cum cœnas negligimus, & prandere quotidie ad-
monet. Sanè si in jejunio bis cibum capere fas esset,
ecquæ hic abstinentiæ forma, vel species quidem fo-
ret? parvi enim refert quo vescaris cibo, si modo te ad

summum

*Jejunium
quemodo in
stituendum
abstinētiā.*

*Frugalitas
veterum.*

summum satiaveris. Apud Romanos olim prandia
 non fuisse frequenti in usu, auctor est Servius. Testa-
 tur idem Gellius ita scribens: Parsimonia apud veteres
 Romanos, & victus atque cœnarum tenuitas non do-
 mestica solum observatione, ac disciplina, sed pu-
 blica quoq; animadversione, legumque plurium san-
 ctionib. custodita est. Romanis sc̃eminis, *uti nos alibi*
diximus, vini usus quondam ignotus fuit. Hebræi in *Hebræorum*
 solenni jejunio vesperi tantum comedebant, *sicuti lib.*
Judæum cap. 20. & 2. Reg. cap. 1. legitur. Hunc quoque
 morem apud nostros aliquando servatum Chrysost:
 innuere videtur, cum *homiliâ 36. in Matt. propè finem*
 ita dicat: Veniat tibi, oro, in mentem quoties jejunii
 tempore, mensa vesperi apposita, si minister vocatus
 tardiusculè accesserit, &c. Nos igitur ab iis formam je-
 junii accepisse videmur, sed alio temperantiæ argu-
 mento: illi in medias noctes sese pascebant, nos me-
 renda contenti, reliquū diei abstinentes agimus. Hæc
 jejunii ratio quanquam ab omnibus recepta est. ritèq;
 ubiq; gentium servatur, de ea tamen non abre, hoc
 loco latius, quam volebam, memoravimus: sunt. n.
 nonnulli, quorum Deus venter est, ut Apostolus ait,
 qui velut fruges consumere nati, omnia tam humana
 quàm divina præ lautissimis epulis haud magni ducāt.
 Ii porrò abortivi, ut dicunt, religionis filii, contendūt
 esse cœnandum in jejunio, modo carniū usus absit.
 Huic tam pingui esuritioni audivimus nos quandoq;
 apud Anglos, Londini, nescio quem concionatorem
 Franciscani ordinis virum, voluisse copiam suppedita-
 re ciborum, imò abstinentiæ Christianæ fræna laxare,
 affirmantē neminē teneri capitali peccato, si quadra-
 gesimale jejuniū violasset, cū ex præscripto legis nihil
 contra sancitum esset. Ita homo ejus sectæ, quam
 CHRISTUS non instituit, de Jejunio præceptum
 CHRISTI requirebat, (ut credo) suo amplo ventri
 haud tenuiculo cibo cōtēto, honesti⁹ obediret. O post

*Continētia
Christiana
neceſſitas.*

hominū memoriā os importuniſſimum ! Fac, quæſo, mihi licere id ſine capitali crimine facere, quid ob-
eſt, ſi perſuaſum habeam me gravius peccare quā
peccem ſi non abſtineam; Officit ſanè nihil, cum per id
enitar patientius abſtinere, quod cum corpori tum a-
nimo & perutile atq; maximè neceſſarium eſt, incla-
mante Origine: Nam quomodo apud eos caſtitas in-
corrupta ſervatur, niſi arctioribus continentiæ ſulta
ſubſidiis? Quomodo ſcripturis operam dabunt? Quo-
modo ſapientiæ & ſcientiæ ſtudebunt? nonne per con-
tinentiā ventris & gutturis? Quomodo quis ſeipſum
caſtrat propter regnum cœlorū, niſi ciborum affluen-
tiam reſecet, niſi abſtinentiā utatur miniſtrā? Hæc er-
go Chriſtianis jejunandi ratio eſt. *Haſtenus ille.* Proin-
de ex uſu noſtro non eſt, ex ſuggeſtis polliceri ſecus
facientibus, ac Chriſtiana temperantia poſcit, lexque
jubeat, impunitatem, quæ malorū ſemper augeat auda-
ciam. Quamvis ego omninò non facile conceſſerim,
id fieri poſſe ſine capitali noxa, quādo Apoſtolorū, vel
atq; adeo Chriſti, *ut ſapra cap. 3. oſtendi,* inſtitutum ſic
violatur, ſic patrū auctoritas floccipenditur: ſic deniq;
religio ipſa negligitur, cum præſertim hoc tempus ſa-
crum ſit, de quo idem Origenes. Habemus, inquit,
quadrageſimæ dies jejuniis conſecratos. Atq; jam ſatis
liquet, quantū ſit piaculum, dare diſſolutis licentiam
peccandi, ac religioſum populū à pio continentiæ of-
ficio avocare, ab ejuſq; pectore caſtū ſumovere metū.
Cæterum extra jejunium legitimum & duos hebdo-
madæ dies, feriam ſextam ac ſabbatum habemus,
quib. non licet veſci carnibus, prout jam ab initio
Eccleſia receperat, conſtituerat, ac ſanciverat: quæ
porrò in hoc ſecuta eſt Dei legem, quā ille primus de
ciborū delectu Judæis per Moſen dederat, *uti eſt in Le-
vi. ca. 11.* Ecquis ergò niſi valdè edax minimeq; religio-
ſus legē duorū dierū ad Dei præſcriptū latā perfringere
auſus fuerit? Sed audi Tertull. de iſta cibaria abſtinen-
tia

*Lex de cibo-
rum delectu*

tia *lib. Defin. dog. Eccl.* ita admonentem, Abstinere autem se ab aliquibus cibis non quasi malis, sed quasi non necessariis, non est malum. Moderari verò eorum usum pro necessitate, & tempore, propriè Christianorum est. *Cibaria ab stinentia.* Ast aliis diebus fas est Christiano homini cibum aliquem quo vescantur ceteri mortales, stomachari, repudiare, cum Servator imperet, ita dicens discipulis suis: *Libertas Christianorum in cibis.* In quacunque civitatem intraveritis, & susceperint vos, edite quæ apponuntur vobis. Apostolus itidem Timotheo jussit ut prædicaret, nihil ex cibis, quibus homines vescerentur, esse rejiciendum, quod, *ut eius verbis utar*, quicquid creavit Deus, bonum sit si cum gratiarum actione sumatur: sanctificatur enim per verbum Dei, & preces. Et idem *ad Corinth.* ait: Atqui esca nos non commendat Deo, neque si comedamus, aliquid nobis superest, neque si non comedamus, quicquam nobis deest. Voluit tamen abstinendum esse si facultas ista comedendi foret aliquando infirmioribus offensio. Quocirca Eleutherius vanas hominum observationes tollendi studiosus, statuit contra Severianos hæreticos, ut ne quis Christianus ab ullis abstineret cibariis, quæ consuevissent mortalibus usui esse. Quod & contra Judæos est, qui ex præscripto legis, porcinam ac quorundam aliorum animalium carne non vescuntur, *id quod in Levitico fusius proditur.* Ecce quam suave sit Christianæ temperantiæ jugum, quamque leve onus. Quamobrem apparet quam impie faciant, qui illud rejicere conentur, cum præsertim liquidò liqueat ethnicos multo eò gravius semper tulisse non iavitos, *quod planum fecimus in tertio huius operis volum. cap. 5. ut qui velint ea omnia discere, illinc quæant haurire.* Hæc tamen *Vinum Sacerdotibus* adjiciam: In veteri instrumento legimus, sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohiberi vinum & ficeram bibere, ne ebrietate graventur corda eorum, ut sensus vigeat semper, & tenuis sit. Priscis temporibus nec carnibus vescabantur, nec animalia diis immolabant, *Carnis esus*

sed liba & fructus, cæteraque hujusmodi sacrificia pura diis offerebant: nam vesci carnibus, *ut inquit Plato libro 6. de Legib. & deorum aras polluere sanguine, impium videbatur. Qui volebant sacris Isis initiari, illis jejunium decem dierum indicebatur, discente Apulejo lib. 11. Illud planè cunctis arbitris præcepit: decem continuis illis diebus cibariam voluptatem coërcerè, neq; ullū animal essem, & invinius essem. Livius scribens de matre filium initiatura bacchanalibus, refert, decem dierum castimoniâ opus esse. Undè Hieron. verissimè ait: Venter & genitalia sibi metipsis vicina sunt, ut ex vicinitate membrorū, confederatio intelligatur vitiorum. Item Cyprianus: Jejuniiis vitiorum sentina siccat, petulantia marcet, concupiscentia languet, fugitivæ abeunt voluptates. Videant igitur, qui vel gravare abstinentiâ uruntur, vel qui religionis causâ abstinent: verum cū dies festus venerit, saturant ad vomitum, quàm turpe sit homini Christiano non abstinere, aut non abstinendum esse modis omnibus docere, cum præsertim intemperanter vivere, non tam malè vivere sit, ut quidam sapiens ait, quàm diu mori. Item nostris mos est mensam jam instructam sacris quibusdam consecrare verbis prius quàm vesci incipiant: quod ad imitationē CHRISTI fit, quippe qui cū ritum servasse fertur, cum in deserto quinq; panes consecravit. Est insuper usus agendi gratias post prandium cœnamve, id quod vel illum facere consuevisse constat, & Apostolus fieri præscripsisse videtur, qui *ut paulus superius ostendimus*, ait bonum esse quodcumque ciborum genus, si cum gratiarum actione capiat. Potest & ab Hebræis videri sumptum quia illi immolatas edebant escas. Quod verò consuetudinis est, ut dum comeditur, sacra legantur scripta, hoc ex vetustissimo more habet, vel divo August, teste in libello de Communi vita sacerdotum, ubi inquit: Cum acceditis ad mensam, donec inde surgatis, quod*

Venter & genitalia confederatio.

Abstinentia abusus.

Mensam instructam consecrari mos.

Gratiarum actio post cibum sumptum.

Lectio dum comeditur.

quod vobis secundum consuetudinem legitur, sine tumultu, sine contentione audite: ne solæ vobis fauces sumant cibum, sed & aures esuriant Dei verbum.

August, haftenus. Hoc egò ex Servatoris instituto perfectum dixerim: Ille enim cum aliàs sæpius edendo docere consuevit, tum postremò inter cœnam, discipulos vescentes de ratione consummandorū omnium ferè mysteriōrū religionis docuit, *Velut. Matt. cap. 26. abundè demonstrat.* Undè Patres ut memoriā frequentarent tam salutaris instituti hunc sacræ scripturæ in mensis legendæ ritum, jam inde ab initio introduxisse videntur.

CAPUT VII.

De origine rationis Festorum dierum apud Romanos, & nostros, & cur constituti sint: & soli Deo esse sacrificandum: ac de more Natalem colendi diem sacris conviviis & voluptatibus:

Paschag₃ celebrandi & consecrandi

Paschales Candelas.

JUDÆOS sua habuisse sabbata, hoc est, dies festos, supra declaravimus abundè, cum de ritu sacrificandi facta est mentio, qui quemvis festum diem perinde sabbatum vocabant ac Romani fèrias, quarum apud eos quatuor in primis erant genera. Stativæ universi populi communes, quæ certis & constitutis diebus fiebant, in quibus præcipuè edebantur ludi, id est, Lupercalia, Agonalia, Carmentalia, Consualia. Agonalia Festus vocat sacra Dei Agonii præsentis rebus agendis: sicut Carmentalia dicuntur sacra Carmentæ matris Evandri, quæ ita nūcupata est, quod mulier fatidica carminib⁹ respōsa daret: nā ei ante Nicostрата nomē fuerat. Cōsualia à Romulo instituta Cōso, quē cōsiliū Deū putabāt. In Circo Maximo ad arā *refe Dion.* subterraneā, sacrificia & ludi fiebāt, quib⁹ virgines Sabine raptæ fuerant. Cōceptivæ, quæ quatuorannis à magistratibus

*Sabbatha
Judæorum.*

*Ferie Romanorum.
Agonalia.*

Carmentalia.

Consualia.

*Conceptivæ
feriæ.*

*Imperativa
Nundina.*

*Novendiale
sacrum.*

*Feria pri-
vata.
Natalitia.*

tibus vel sacerdotibus concipiebantur, in certos sive in incertos dies, ut erant Latinae, Sementinae, Pagana-
lia, Compitalia. Imperativae quas consules vel prae-
tores pro arbitrio indicebant. Et nundinae paganorum ac
rusticorum quibus ad negotia & merces conveniebant.
Item Novendiale sacrum, cujus origo talis fuit. Cum
enim Tullo Hostilio rege, Romam esset nuntiatum, in
Albano monte lapidibus pluisse, placuit ut novem die-
rum feriae celebrarentur. Quae religio in multas exivit
aetates, ut quoties tale esset prodigium huiusmodi No-
vendiale fieret sacrum: *auctor Livius ab Urbe condita.*
Erant praeterea privatae ac propriae familiarum, quas
quaque familia ex usu domesticae pietatis servabat, ut
Claudiae feriae, & Aemiliae. Item singulorum, ut nata-
lium dierum, quae natalitiae dicebantur, & fulgurum, &
funerum expiationes. Fuit mos iste & apud Persas, ut
suum quisque diem natalem pro facultatibus, multis
sacris ac opiparis conviviis coleret: unde ad Romanos
forsitan fluxit, quibus in solis natalibus sacris, sese va-
riis etiam libidinis intemperantiae voluptatibus dare fas
erat. Verg. in *Bucol.* praclare demonstrat:

Phyllida mitte mihi, meus est natalis Iola.

*Natalis quo
modo cele-
brandus.*

*Denicales
feriae.*

At in aliis castè dies agebant, ac tum natali die, quam
funerum, in templa cibos pauperibus afferebant ibique
edebant. Manavit & ad nos institutum quando teste
Tertul. libr. de Militis corona nostri illis ipsis diebus ob-
lationes faciebant, in temploque una epulabantur, quae
postea luxuries Nicenae synodi decreto sublata est.
Fuit vel Ambrosii temporibus talis diei cultus cele-
bris, qui *Epistolâ quadam ad Felicem Episcopum Comē-*
sem monet natalem diem unicuique non ludis volu-
ptatibusve aliis, sed tantum precibus agendum. Sed is
dies qui nobis primus illuxit, nunc prorsum apud nos
in omnem venit oblivionem, quo scilicet nostrae sordidae
infantiae penitus immemores, omni tempore post insolentio-
res evadamus. Fuerunt & feriae denicales nominatae, quae
age-

agebantur, cum hominis mortui causâ, familia purgaretur. Græci enim νεκρὸν, mortuum dicunt. Harum feriarum meminit Columella hisce verbis : Nos apud pontifices legimus, feriis tantum denicalib. mulos jungere non licere, cæteris licere. Affirmabant autem pol-
 lui ferias, si in iis opus aliquod fieret: ideo per præconē denuntiabatur, ne quod opus fieret, & præcepti negligens mulctabatur. Ac à feriis Festi dies dicti sunt feriatī, quibus feriæ celebrabantur: sicut Profesti à pro, voce privante, hoc est, nō festi sunt dies, sed, ut ait Festus, procul à religione numinis divini, qui erant ad rem vel privatam vel publicam ministrandam hominibus concessi. Erant vel Fasti dies, quibus sine piaculo, prætoribus licebat tria verba fari, Do, dico, addico; & Nefasti iis contrarii, quibus fari non licebat: *qua omnia Orvidius in Fastis latè persequitur, & Livius ac Dionysius appositè meminerunt, nec non & Festus.* Hac ratione patres, quia lex Judæorum umbra fuit futurorum bonorum, constituerunt dies festos, quibus Christiani omissis profanis negotiis, divinis vacarent rebus, sacram scripturam perdiscerent, sacras audirent conciones, debitumque Deo honorem sacrificando, orando, benè agendo haberent, ac simul memoriam divorum, diebus qui illis sacri essent, colerunt: nam soli Deo sacrificandum est, testificante Barnabâ, & Paulo. Is enim cum Lystræ claudum ex utero matris suæ jussisset ambulare, *quemadmodum in Actis commemoratur, &* ille continuò nequaquam pedibus debilis exiluisse, ac turbæ ob id miraculum voluissent ei & Barnabæ immolare, ambo conscissis tunicis suis exiverunt in turbas, clamantes, atq; dicentes: Viri, quid hæc facitis? & nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes ut ab his vanis convertamini ad Deum vivum, & reliq. Divi verò honorandi sunt, quod jam filii & hæredes Christi, *ut ait Apostolus effecti sint, qui pro nobis orent & idcirco illis templa & aræ dedicantur, ut*

Feriarum profanatio.

Profesti.

Festi dies, Nefasti.

Dies festi Christianorum.

Pauli pietas.

Divi quare honorandi.

simul eos, simul Deū debitā veneratione colamus. Unde in *Psalm.* 148. Laudate Dominum in sanctis ejus. Ad rē redeo. Primum omnium ab Apostolis, deinde à patribus festorum dierum ratio initia est, *uti proximo capite*

*Pascha quā
do celebra-
dam.*

subtilius diffiretur, & præsertim Pascha, quia inde omnia religionis mysteria initium sumpserint, quod Pius primus Dominico die celebrandum constituit. Deinde ortā dissensione super ea re, Victor qui sedere cœpit anno circiter c x c v i. à natali Servatoris, sanxit ex sententia Eleutherii, cui in pōtificatum successit, ut pascha Dominico omninò celebraretur die à quartadecima luna primi mensis, ad vigesimam secundam, ne cum Judæis Christianorum ratio congrueret, quib. moris fuit illud solenne aliquanto prius celebrare.

*Disceptatio
de Pascha
celebrando.*

Id decretum externorum antistitum quidam ab initio repudiarunt, rati se haud ineptè facere, qui nihil aberrarent à Joannis instituto, qui charissimus fuisset Christo & satis constaret, eū ipsum quoad vixisset Iudæorū more paschale tempus observasse. Polycrates Ephesus episcopus de ea re scribens: Nos, inquit, inviolabilem celebramus diem, neq; adjicientes quicquam, neq; minuentes. Ita inter nostros eatenus est disceptatū, quoad ad eū quem nunc tenemus modū illud sacrum sit constitutum celebratum iri, qui etiam quibusdam

*Pascha quid
significet.*

nō satis probatur. Pascha, *ut supra ostendimus*, Hebraica est vox, & significat transitum: quod verum esse Evangelista innuit, cum celebraretur à Domino Pascha cum discipulis, ajens: Ante diem autem festum Paschæ sciens Jesus quia venisset hora ejus, ut transiret ex hoc mundo ad Patrē, &c. Cereæ Paschales candelæ ut Dominicæ resurrectionis sabbato per singula templa consecrarentur, Zozimus auctor fuit.

*Cereæ Pa-
schales.*

C A P U T V I I I.

*De primo Festorum dierum instituto, & utrum
Pentecoste fuerit Apostolorum temporibus dies
festus*

*festus: atque undè mos sit adscribendi benè de
Christianæ religionē meritos ad Divo-
rum Catalogum.*

T Radidimus *suprà* divum Joannem Apostolum Pascha celebrasse, id quod & alii fecere Apostoli: quos simul auctores fuisse perhibent, ut omnes illi dies quibus Servator noster ad salutem atque disciplinam nostrā aliqua peregisset mysteria, sacri essent, utq; apud posteros majori haberētur venerationi, eos primum religiosè coluisse, quandiu vixissent. Cujusmodi sunt dies Dominici, Adventus Domini, Natalis, & Circuncisio ejusdem, Epiphania, item virginis Purificatio, quā vocant, Quadragesimæ dies, dominica Palmarum, Cœna Domini, quando post Eucharistiam institutam pedes lavit discipulis, Parasceve, Pascha, Ascensus Christi in cœlum, Pentecoste: quod solenne ab Hebræis prius consuevit celebrari: apud eos enim postquam agnus immolatus fuerat, quinquagesimo deinde die, data est lex Mosi scripta digito Dei. Cum Christus velut ovis ut immolaretur, ductus à Judæis est occisus, nostrum pascha fuit, ac post quinquaginta dies discipuli Spiritum sanctum acceperunt. Quāquam sunt, qui tradant pentecostes diem non fuisse festum Apostolorum temporibus: in qua re eos hallucinari planè ostendit Lucas, in *Actis cap. 20.* ita scribens: Proposuerat enim Paulus præternavigare Ephesum ne tempus tereret in Asia: festinabat enim, si possibile sibi esset, ut diem Pentecostes ageret Hierosolymis, &c. Cur tāto Paulus opere ad illum ipsum diem agitandū properasset, nisi fuisset jam tum apud nostros festus quā celebratissimus Trāsfiguratio quoq; *teste Origene* primū à Judæis est: voluit etenim Christus, ut quemadmodum facies Moisis ex communicatione colloquii Dei gloriosa facta est, sic dimisso jam velo, sese transformatum Apostoli Petrus & Jacobus & Joannes cōtemplarentur.

Sancti

*Sanctorum
memoria
celebranda.*

Sancti patres igitur hujusmodi sacrorum dierum rationem edocti, ut commodius plebs Christiana conveniret ad sacram concionem, & ad cultum divinum concelebrandum habito Lugduni antistitum conventu & illos sanxerunt dies esse colendos, & alios complures constituerunt, qui Christianis perpetuo festi essent, quibus aut sancti à vita hac calamitosa in cœlum migrassent, aut aliquid in religione sanctum esset gestum. Qui nempe

*Dies divinis
sacri.*

dies his sunt divini sacri: Stephano protomartyrii, Innocentibus, Sylvestro, Joanni Baptistæ, duodecim Apostolis, Paulo gentium doctori, Deiparæ virgini, Laurentio, Michaëli, Martino, & communiter omnibus sanctis, quod Bonifacii quarti decretum fuit. Is enim pantheon, vetustum Marci Agrippæ opus, divæ Mariæ virgini atque divinis omnibus Phocæ Imperatoris permissu, ad 4. Iduum Maii sacravit, exclusoque malorum demonum cultu, quorum simulachra plura hic numero fuerant, locum expiavit. Gregorius deinde quartus fertur auctor fuisse, ut id sacrum Calendis Novembris celebraretur. Item & Cruci ex qua pependerat salus nostra, solennis dies data est, ac Eucharistiæ ab Urbano

*Pantheon
omnibus
sanctis de-
dicatum.*

IV. pariter dies dedicatus assignatusque. Est & divo Petro Apostolo jam pridem rogatu Constantini Imperatoris ad memoriam tormentorum, quæ pro religione tulisset, constituta festa dies à Sylvestro, quæ ad Vincula nuncupatur. prout in libello quodam de Vinculis Petri continetur qui dicitur Hieronymo, tametsi parum verè, describitur. Deinde dies alij aliis, festi festis ex parvis quoadque causis accumulati sunt, id quod haud scimus an expedierit, cum præsertim videamus eò redisse Christianorum mores, ut quam ex religionis usu erat hæc instituire, tam nunc præstare videatur eadem antiquare: cum bona pars hominum otium istud festorum dierum non ad orandum, non ad divina scripta audienda, cujus rei causâ datum est, sed ad omnifariam bonorum morum corruptelam augendam, in dies magis magisque

*Vincula
Petri.*

*Dierum
festorum
abusus.*

que impudenter consumat, dictitans se id animi gratiâ facere, quasi planè sentiens cum Platone, qui ob illud ipsum, Deum ejusmodi festa sacra instituisse ajebat. Atq; bellè ethnicos perindè in hac re, ut in nimis multis aliis æmulamur, quòd tantùm abfuit ut majores nōstri fecerint, ut etiam illud ipsum audacter iisdem ethnicis vitio dederint, *teste Tertull. in apologetico, cū de Caesarum solennibus sacris loquitur, ubi inquit: Propterea igitur publici hostes Christiani, qui Imperatoribus neque vanos, neque mentientes, neque temerarios honores dicunt? Grande videlicet officium, focos & choros in publicum ducere, viciatim epulari, civitatem tabernæ habitu abolefacere, vino lutum cogere, certatim cursitare ad injurias, ad impudentias, ad libidinis illecebras. Siccine exprimitur publicum gaudiū, per publicum dedecus? O nos merito damnandos! cur enim vota & gaudia Caesarū casti & sobrii, & probi expungimus? &c. Non putavit Tertullianus futurum, ut ista omnia in nostros Christianos aliquando caderent, qui hoc loco ethnicos deridet, & tamen venit tempus, cum eos potius Caesarum quàm Christi, solennes ritus celebramus. Faxit igitur Deus, ut Pontifices nostri tandem aliquando istos festos dies utiles reddant! quod facient, si minuendos ac castè agitando curarint. Sed ad reliqua explicanda redeamus. Felix primus consulens gloriæ martyrum, statuit in eorum memoriam annua sacra fierent: veluti Gregor. postea super eorundem corpora ut itidem sacrificaretur, voluit. Quod Vigilantius omninò respuendum censebat, pro ut latius explicabitur, cum de sanctorum reliquiis mentio fiet. Fertur tamen Anacletus ejus rei prior fuisse auctor. Ex quo consentaneum est, ut postea Felix & rem divinam ad martyrum memoriam faciendam decreverit. Idem Felix, ut veterum literis proditum est, auctor fuit, ut cuncti eo die vicarim feriarētur, quo aliquod templum dedicaretur: voluitque ut si*

Imperatoris honores publici.

Martyrum festi dies.

Templi dedicatio.

de

de consecratione ignoratum foret, utpote vetustate deletrice monumentorum, denuò consecraretur, affirmans non dici iteratum, quod factum esse nesciretur. At Felix III. post hæc instituit, ut à solis episcopis dedicarentur templa, essetq; dies ille festus anniversarius. Et illud ex imitatione Hebræorum, qui, *ut supra ex testimonio Josephi ostendimus*, eum quoq; festum

*Dies festus
sancto ali-
cui dedica-
tus.*

diem agebant. Cæterum illud appositè admonendum, festum alicujus divi vocitari diem ac ei esse sacrum, quod ille è vita discessisset ad cælum: nam quemadmodum quis nasci dicitur, cum de utero matris in hanc prodit lucem, ita pari ratione potest meritò existimari natus, cum ejus anima vinculis carnis soluta ad lucem redit æternam. Undè mos inolevit, ut dies hujusmodi divo-
rum vitæ extremos, natales, & sacra illis solennia non funebria, sed natalia appellaremus. Natalis autem Serva-

*Natalitia
sanctorum.*

toris tantum, & Joannis Zachariæ dies sacer solennisque est, quod uterq; in matris utero sanctus effectus fuisset, *teste Augustino*. Est & Deiparæ virginis postremò natalis quoq; dies sacer habitus. Ut verò mortales benè meriti inter Deos referantur mos est adeò vetus, ut penè nihil sit eo vetustius: quando antiquitas statim ab initio suos reges ac alios, cum ob accepta beneficia, tum ob virtutes, deos facere consuevit, *prout in primo hujus operis volumine sparsim diximus*. Sed ante omnes Ro-

*Homines
in deorum
nummerum
relati.*

mani id multis cæremoniis factitabant: quod *supra libro 3. memoravimus*. Hujus rei rationem nostri Pontifices secuti non dubitanter videri possunt: nam quod

*Divinus ho-
nor sanctis
exhibitus.*

Fœlix & Gregorius annua sacra facienda ad memoriã martyrum instituerunt, illud planè aliud nihil fuit, nisi eos martyres decernere esse sanctos, & inter deos referre. Verum postremò, ut ne unusquisque arbitratu uso hunc vel illum pro divo haberet coleretve, Alexander tertius statuit, ut nulli mortalium divinus honor in terris haberetur publicè, nisi illi, qui prius ex edicto Apostolico in divorum esset. Catalogum adscri-

ptus,

ptus. Hoc decretum inter decretales epistolas, in titulo de reliquiis sanctorum, scriptum leges.

CAPUT IX.

Qui primi apud nos instituerint, ut Anniversaria iusta mortuis fierent, quarto etiam nonas Novembris: Et ibidem quæ Iusta sint, undeque dicantur, Et vel Parentalia ac Convivia ad sepulchrum quis primus concelebravit: Et de legitimo tempore Lugendi mortuos, deque corporis habitu, ac quando Luctus minueretur, Et quare Francorum reginæ dum sunt viduæ, Albis stantur vestibus: Et ibi locus ipse Ciceronis enodatus.

Mortuis Iusta facienda Pelagius Romanus pontifex primus curasse fertur: quod Isidorus Apostolis adscribit, qui & ipse illum modum exequiarum quæ hodie fiunt, adauxit. Ambrosius id ab Hebræis fluxisse ad posteros autumat, qui Jacob demortuum quadraginta dies luxere, & Moysen triginta: sat est enim id tempus sapienti ad lachrymas. Sed de exequiis ipsius Jacob dicamus aliquid, quo inter omnes constet morē jam id temporis fuisse cohonestandi hominum cœtu exequias in funere. Porro *lib. Gen. c. 50.* ita leges: Ierunt cū Joseph omnes senes domus Pharaonis, & domus & fratres ejus, & venerūt ad aream Atad, quæ sita est trans Jordanem, ubi celebrarunt exequias planctu magno. Iusta autē sunt sacrificia, sive Exequiæ, quæ eò Iusta dicuntur, quod jure mortuis facitari debeant à vivis, quia illi dum viverent, de his benè meriti fuerint. Ea verò sacrificia pro salute mortuorum statuta fuisse ab Apostolis, sicut Isidorus tradit, testimonio est Terullian. qui libro de Monogamia loquens de muliere

Exequiis instituit.

Iusta quid sint.

Sacrificia pro mortuorum salute.

dua, quæ unius viri mortui duntaxat deberet semper esse uxor, inquit: Enimverò pro anima ejus orat, & refrigerium postulat, & aufert annuis diebus dormitionis ejus: Quod pietatis officium cum ab Ethnicis etiam præstaretur demortuis, *Veluti in extremo hoc capite cognosci licet*, jam satis certum est eam orandi pro mortuis consuetudinem inductam fuisse in nostram Ecclesiam ab illis grandibus veterum Christianorum ducibus Apostolis. At undè flexit iter oratio, jam revertatur eodem. Fuit & Romanis lugendi ratio, siquidem Numa diis manibus sacra adjecit, cum Libitinæ ara, si-ve Proserpina ea fuerit, ut multis persuasum est, si-ve Venus, Puerum trimo minorem lugeri vetuit: neque natu grandio-rem, plures dies lugendum censuit, quàm vixisset annos. Tempus longissimi luctus conjugal-
is in decem menses extendit, non ut, sicut inquit Seneca libro Epistolarum septimo, tamdiu foeminae lugerent, sed ne diutius. Testatur idem Ovidius, qui in primo Fasti. sic ait:

*Per totidem menses à funere conjugis uxor
 Sustinet in vidua tristitia signa domo.*

Si qua verò mulier ante decem menses, ab obitu mariti nupsisset, probro notabatur, *ut in libro Codicis legitur & ex decreto Numæ, prout ait Plutarchus vaccam prægnantem immolabat. Quod nempè institutū si hodie cum alibi, tum in nostra Angliâ servaretur, raros utiq; haberemus de armentis vitulos, cum bona pars viduarum mulierum nō expectet, dum tempus illud ab obitu virorum prætereat. Item in luctu foeminae purpuram atque aurum deponebant albasque vestes, teste eodem Plutar. in Problemat. induiebant, idemque propinquos facitare voluerunt, ut quemadmodum mortui corpus, albis vestibus velarentur. Albâ autem veste idcirco cadaver oxornabant, quis solus albus color sincerus ac purus, minimeque inquinatus est, & ob id mortuis aptissimus. Sic in Evangelio legimus corpus*

*Lugendi
 ratio apud
 Romanos.*

*Luctus cō-
 jugalis.*

*Fœminarū
 lugentium
 vestitus.*

*Mortui cur
 albâ veste
 induantur.*

Domini sindone involutum fuisse, quo vocabulo lineum velum significatur: Mox eandem purpuram & aurum cum eluxissent sumebant: *auctor Livius*. Hinc arbitror natum, ut hodie reginæ Francorum post mortem viri albis tantum induantur vestibus, & si qua vidua sit regina Alba vulgo vocitetur. Apud Judæos luctus triginta diebus finiebatur, id quod apud Anglos quoque servatur. Præterea lugentes induebant saccum: sic Jacob flevit Joseph: & David operto capite. Absalon: *testis est Hieron.* Item caput barbamque radebant. Esaias: in cunctis capitibus ejus calvitium, omnis barba radetur. Contra nostris barba promittitur. Ceterum antiqui ut plurimum nigra vestimenta in luctu induebant: amiculum nigellum, dicitur à Varrone vestitus lugubris, quod anthracinum vocabant, *ἄνθραξ* enim græcè carbo appellatur. Unde Apulejus ait in *Asino* *lib. 2.* Umbrosus demonstrat cubiculum, matronam flebilem fuscâ veste contectam. Item capillum sibi vellere, faciē unguibus lacerare, cōplodere manus, nec non caput, Judæorum ritu, cinere inspergere turbareque dicente eodem *Apul. lib. 9.* Discerptæ comæ seniticanæ, sordentes inspersu cineris. Præter hoc ultimum, reliqua omnia nostri, cum primis Itali, in re funerea juxta dementer servant, ab ipsis priscis, ut jam liquidò liquet, pæcul dubio accepta. Ipsum autem vestitum lugubrem omnes penè gentes nostri Christiani orbis annum integrum induunt, interdum tamen ante illud tempus deponunt propter publicum gaudium, vel magistratus ineundi honorem, aut nuptias faciendas. Ita olim Romano populo minuebatur luctus, cum susceptum publicè votum solvebatur, ædes dedicabantur, lustrum cōdebatur: privatis hominibus, cum puella desponderetur, cum honos in familiam veniret, cum captivus aliquis liberatus domum rediret, aut cum natus esset propinquior quis cognatione, quam is, qui lugeretur. Illud item ex more eorundem est, ut apud nos cadavera abluantur, & quandoque ungantur,

Regina alba,

Lugentium
habitus.Anthracia
nisi vestis,Luctum des
ponendi re-
pus, & cano-
ja.Cadavera la-
vare & un-
gere.

præsertim nobilium. De quare Ennius :

Tarquinii corpus bona femina lavit & unxit.

Et Anna Vergiliana :

— Date vulnera lymphis

Abluam.

*Anni Ger-
saria demor-
tuorum.
Odilio ab-
bas.*

*Aditus ad
infernum.*

*Omnium
animarum
sacra.*

*Parentalia
annua.*

Atq; id officii sicut etiam nunc fit , à propinquiorebus præstabatur. Quod hodiè demortuorum anniversaria iusta fiunt postridie Calend. Novemb. ejus rei, *ut fama est, & Petrus Damsianus testatur*, Odilo auctor fuit. Is vir præfectus monachorum Cluniacensium, cum in Sicilia sedente Joanne x v i i i. Romano pontifice, circa Ætnam montem frequenter audiret gemitus clamoreq; , qui ibi, *teste Trogo*, partim ex fremitu ferventis æstus maris, partim ex eructatione Æneii ignis, ubi acrior per spiramenta cavernarum ventus incumbit, jugiter fiunt, ratus est cacodæmones lamentari, quod per preces & sacrificia Christianorum, animæ mortuorum ab illis suppliciis liberarentur : nam constans vulgi opinio est, ad Ætnam montem, ubi perpetuum incendium tot jam seculis flagravir, aut ad inferos aditum patere, vel ea ignea voragine fontium animas expiari. Itaque protinus egit cum suis monachis, ut postquam Calend. Novemb. in divorum omnium honorem sacrificassent, sequenti itidem die cunctis vitâ privatis iusta facerent. Quod institutum ut pietatis plenum patres demum receperunt. Fuit annus circiter M. alter humanæ salutis At jam pridem increbuerat mos hic apud veteres parentadi ad sepulchrū, quod indicat M. Tullius *in prima Philippica* dicens : Ut cujus sepulchrum nusquam extet, ubi parentetur, ei publice supplicetur. Et *in orat. pro Flacco* : Litemus igitur inquit, Lentulo, parentemus Cethego. Sic fiebant annua parentalia, id est, sacrificium quorannis ad honorem mortuorum, id quod etiam Macrobius & Cato tradunt, ita scribentes : Laurentiam annuæ parentationis honore dignatam : Erant enim parentalia iusta &

convivia quæ in funere & ad sepulchrum parentum cognatorumq; concelebrabantur à filiis ac cōsanguineis, quorum auctor Æneas fuisse fertur, qui eo pacto Anchisem parentem primus omnium honoravit, supplicationibus coluit, atq; ejus memoriam nominis consecravit, *Sic uti Vergilius lib. Æneid. 5. describit.* Sic nos illud ipsum institutum pro salute mortuorum servamus. Undè omninò factum videtur, ut Odiloni in mentem venerit hujus religionis celebrandi anniversarias demortuorum exequias. At locus Ciceronis, litemus Lentulo, parentemus Cethego, modò citatus & admodum obscurus, dignus est, qui planior nāt. Litare enim est bene promittere vel deos post factum sacrificium, placare, aut ab eis votum impetrare. Cicero igitur qui timebat, ne Flaccus cujus defensionē susceperat, quod ille conspirationem Catilinæ patefecisset, damnaretur à judicibus, iracundè quasi ait: Si ita acciderit, jam licet benè promittamus Lentulo, ac sacrificemus Cethego conjurationis sociis, quando eorum manes poenitentis innocentium civium expiabuntur.

*Ciceronis
locus explicatus.*

CAPUT X.

De origine Novendialis Septendialisque sacrificii, & de more offerendi pro mortuis, eosque non lugendi: ac de sapienti Thracum instituto, & modo apud priscos efferendi Funeris ad sepulchrum, atq; de initio Funebris pompæ, extruendorumque Sepulchrorum forma, ac eorundem juris religione.

Flebat sacrificium pro mortuis nono die, quo quis sepultus fuisset, quod dicebatur novendiale. *Novendiale sacrificium.* *Horat. in Epodo.* Novendiales dissipare pulveres. Itē ludi, qui in honorē mortuorū celebrabātur, novendiales nuncupabantur. Testatur idem Servius *super quibus-*

20 *Æneidos*, enarrans illud:

*Præterea si nona diem mortalibus alnum
Aurora exiulerit:*

Septendia-
le.

Oblatio pro
mortuis.

Ubi ait, apud majores modum fuisse, ut ubicuique quispiam extinctus fuisset, ad locum suum referretur, octavo die incenderetur, nono sepeliretur. Donatus quoque, in *commentario Phormionis* dicit, in funere nonum diem voti habere instaurationem. Hinc igitur apud nos hodie mortuorum iuxta septimo die à funere, demptis ex veterum instituto illis duobus diebus, fiunt: ideoque in *Canonicis decretis distinctione 44.* præcipitur, Nullus presbyter ad Septendialia defuncti solennia celebranda vocatus, se inebriare ullatenus audeat: quandoquidem tunc largiter epulantur. Apud Anglos hoc fit vigesimo nono die, postquam mortuus est sepultus. Nos videmur septimo die sacrificium pro mortuis facere: sicut in nuptus apud priscos septima dies instaurationem voti habebat, ut quemadmodum hoc die initium propagandi generis celebre erat, sic etiam illo eodem die finis cujusque solennis haberetur. Fuit & mos offerendi pro mortuis testis *Tertull.* in *l. de Militiæ corona* Oblationes pro defunctis, pro natalitiis, annuam die facimus. Idem libro de *Monogamia* veluti superiori capite est demonstratum, similiter affirmat. Hinc profecto satis liquet jam usque à principio orti propè Evangelii, opinionem perquam sanctam per animos hominum pervasisse, mortuos per piam vivorum operam juvari. Cæterum quantum istud charitatis officium vitæ jam privatis opituletur, docet *Augustinus*, ut ejus testatur *ex de deo vera scribens*. Neque negandum est defunctorum animas pietate suorum viventium relevari, cum pro illis sacrificium offertur, vel eleemosynæ in Ecclesia fiunt. Sed illis hæc profunt, qui cum viverent, ut hæc sibi postea prodesse possint, meruerunt. Est quidam vivendi modus: nemo tam bonus, ut non requirat ista post mortem: nec tam malus, ut ei non prosint ista post

post mortem. Et ut rem planiorem faciat, pergit: Qui- *Eleemosyna*
bus autem profunt, aut ad hoc profunt, ut sit plena re- *quomodo*
missio, aut certè ut tolerabilior fiat ipsa dñatio. Atq; *defunctis*
quoniam nescimus, quomodo cum illis in altera vita *profuit.*
agatur, propterea orandum est juxta pro omib. quo
eis beneficium nostrum super sit potius, quam defic.
Contra non lugendum, dicente Cypriano: Nobis quo- *Mortui an*
què revelatum est, ut constanter prædicare fratres no- *lugendi.*
stros non esse lugendos accensione dominica de seculo
liberatos, cum sciam non eos amitti, sed præmitti, & re-
cedentes præcedere. Et Hieron. *ad Paulum ac domi-*
tionem Blesilla dicit, simul admonens, ne quisquam ad id
faciendū moveatur Hebræorum exemplo, cum illi i-
deò mortuos lugerent, quia antè Christi adventum ad
inferos noverāt esse descensuros. Undè subdit: Nos verò
qui Christum induimus, quib. spes certa est ad superos
remeandi, nō debemus super mortuos contristari, & c.
Quod gnaviter olim faciebant Massilienses Galliarum *Massilien-*
populi, qui sine lamentatione, sine plañctu, funeris diē *ses.*
domestico sacrificio, necessariorūq; convivio finiebāt:
quod Angli hodie ritè servant, animadvertentes, credo *Angli.*
nihil ad rem attinere, humano indulgere dolori, ut stul-
tè conquerendo, quod Deus immortalitatem suam
noluerit nobiscum partiri, cum præteritum moriendo
relinquamus labores & pericula, quæ statim nascendo
subimus. Quapropter Thraces hujus rei in memores, *Thraces.*
tales dies hominum, *uti aibi diximus*, flebiliter, ex-
quias cum hilaritate meritò celebrabant. Illud perap- *Funeris de-*
positè addam: more prisco præcedebat funus, homi- *ductio.*
nes sequebantur, quasi post ipsum mortuum morituri
subsecuturiq; à quibus supremum verbum dicebatur,
Vale, nos te sequemur, Vergilius:

— Salve æternum mihi maxime Palla,
Æternumque vale.

Et de Polydoro:

Animamque sepulchro

Condimus, & magna supremum voce ciemus.

*Exequia
undè dicta.*

Hinc exequias dici autumat Donat. narrans illud Terentianum: Funus interim procedit, nos sequimur. Verumenimverò hoc tēpore homines ordine præposito præcedunt in pompa funebri, cadavere subsequēte, id quod ætate Hier. fiebat, qui scribens ad Paulam de dormitione Blesilla, indicat ordinem pompæ funereæ præire solitum ante cadaver. Item, teste Servio ad honorem præferrim regum & nobilium, cum Faculis præcedebat populus. Vergilius de Pallante:

— *Lucet Via longo*

Ordine flammarum, latè discriminat agros.

Lecti.

Undè haud dubiè ortum est, ut apud nos illud idem in cujusvis funere servetur. Præterea Lectos ponebant. Idem Vergilius in sexto de Marcello:

— *Vel quæ Tyberine videbis*

Funera, cum tumulum præterlabere recentem.

Tuba.

Ferebantur insuper mortui ad tubam.

Idem:

It' cælo clamoreque virum, clangorq; tubarum;

Et Persus hæc omnia ponit:

Hic tuba, candela, tandemq; beatulus alto

Compositus lecto.

*Tympana
& tibia.*

Item cum tubis in funeribus tibiz quoque ac Tympana adhibebantur, & ea omnia, ut hominum mortuos lugentium animi languentes ejusmodi, sono excitati, minus dolorem sentirent, qui iis oblectamentis facile distrahi soleant: auctor Alexander Aphrodisæus in Probem. Et ad cohonestandas exequias simul etiam

*Imagines
Ludi.*

majorum Imagines deferrebantur, Ludiq; fiebant; ac alia, quibus Cicero pro Milone, testatur Clodium caruisse: Clodius, inquit, sine imaginib. sine cantu, sine ludis, sine lamentis, sine funere, sine laudationibus amictus est abjectus. Plato itidem suum ponit in 12. de Legib. ordinem pompæ funebreis in funere præfectorum civitatis, qui ejusmodi erat: Indumenta omnia alba, hictus

plora-

ploratusq; nullus. Chori duo, alter puellarum numero
 14. alter verò totidem puerorum, qui feretrum circum
 starent, dum sacerdotes vicissim de mortuū laudabant,
 ejusq; felicitatē totum diem decantabant. At postero
 die bene manē juniores capulum ad sepulchrum fere-
 bant, eorumq; cælibes præcedebant equites cum equis
 & cum armis pedites: deinde pueri patrios hymnos
 concinentes, & hos puellæ sequebantur, cum mulieri-
 bus jam efficitis. Sepulchrum verò erat sub terra, fa-
 ctus ex lapidibus fornix, &c. Istiusmodi sepulchri ge-
 nus Itali hodie ut plurimum cōficiunt, ut sit commu-
 ne familiæ monumentum. Sed illud est magis usitatū,
 ut humato hominis. qui aliquo sit numero, corpore
 terra operiatur mensa lapidea, quæ contineat nomen
 & laudem mortui incisam. Veteres pariter Græci atq;
 Romani, teste Cic. lib. de Legib 2. super tumulum men-
 sam quoq;, vel columellam trib. cubitis non altiore m
 statuebant, cum ornamentis laudis quæ ad mortuos
 pertinerent, facta nominis mentione honorifica. Lex
 præterea erat, ne sepulchrū quis deleret, neve alienū in
 illud inferret: ac ita multis caeremoniis jus sepulchro-
 rum religiosum habebant: quod nos quoq; tenemus,
 cum more circa sepulchrum ponendi armaria & milita-
 ria signa, tanquam bellicæ laudis atque virtutis tro-
 phæa.

*Sepulchri
 monumentum.*

*Lex de sepul-
 chris.*

CAPUT XI.

*De primo usu votendi Vota Deo, ac Nudipedalia
 sacra agendi, & qui primi invenerint Litanias,
 id est, Processiones, Supplicationes, atque quare
 in Ecclesiam inductæ sint: & cur Sternuentibus
 benè precemur, Oscitantēsq; ac quidvis incho-
 antes sese Crucis signo valent. Et de origine Sup-
 plicationum nostrarum Pompe, ac de pio
 supplicandi introducendo modo.*

Vota quomodo reddenda.

Vota quomodo fiant,

SOlemus ad opem divinam implorandam tum maxime incumbere, cum maxime premimur, vel in re trepida versamur, nostrisq; malis non possumus humanis viribus aut consiliis mederi: & id quidem votis aut precibus agimus, quibus **D E U S** ipse præcipue placatur. Unde in *Numeris* legitur, Si quis virorum votum **DOMINO** voverit, aut se constrinxerit juramento, non faciet irritum verbum suum, sed omne quod promissit, implebit. Et propheta *Asaph Psalmo 75*. Vovete & reddite, &c. Hinc faciendi voti usus manasse videtur: quod fit, cum tacite vovemus: aut cum aliquid promittendo, ut puta imaginem argenteam, cereas candelas, **DEO** nuncupamus vota, id quod veteres etiam facitabant, arbitrantur votis & precibus deos in primis placatum iri. Sic *Helenus apud Vergilium* admonet *Æneam*;

*Junoni magne primum prece numen adora,
Junoni cane vota libens.*

Nudipedalia sacra apud Judæos.

Utrunq; à nobis in periculis servatur. Ea quoq; de causa, apud Judæos nudipedalia sacra instituta fuisse constat, quæ, ut testatur *Joseph. l. de Bello Jud. 2.* ejusmodi erant. His enim qui morbo vel aliis calamitatibus implicabantur, mos erat primum orare per triginta dies, & abstinere vino, atq; capillos radere: deinde nudis pedibus adire ad templum, hostiasq; immolare. Ad hæc sacra cum aliàs sæpius, tum id temporis præcipue recursum est, cum *Nerone Principe*, *Florus Judææ præses* miserandum in modum gentem opprimeret, quæ ob ejus tyrannidem coacta est arma in Romanos ad extremum sumere, quod demum bello misera ferme tota deleta est. Igitur cum *Judæi* omnia prius humana similiter ac divina experiri vellēt, quam bellum tentare: postquam neq; pretio neq; precibus potuerunt coercere savitiâ *Flori*, quippe qui, ne sua maleficia per accusationem *Romæ* patefierent, *Judæos* studio ad bellum suscipiendum stimulabat: *Nudipedalia sacra* voverunt. Qua propter cum dies sacrorum ad-

advenit, Bernice Agrippæ regis soror, teste Egesippo, Bernice
ejus religionis causâ etiam Hierosolyma in templum Judææ.
venit, atque nudipes ante tribunal stetit deprecans
Florum: quæ tamen tantum abfuit ut à Floro exau-
dita sit, ut etiam de suo periculo timuerit. Hujus re-
ligionis Juvenalis *satyra sexta* meminit;

Observant ubi festa mero pede sabbata reges.

Item, auctore Hieronymo adversus Joſinianum, quem-
admodum supra libro 4. diximus, Apostolus Paulus in

Cenchreis (est Corinthiorum portus, uti ante dixi-
mus, in Achaja) nudipedalia sacra egit. Ita nos cala-
mitate aliquâ affecti vovere solemus, nudisque pedib.

more Judæorum ea persolvere, interim suppliciter o-
rando: nam precib. ante omnia instandum: quod cū

populus assiduè faciat, multò magis sacerdotes qui
ejus curam habent, piè precando præstare debent. Sic

Moses, sic Aaron, sic Apostoli, sic sancti denique pa-
tres justam Dei iram orando mitigandam, dignumque

supplicium à populo sibi commissio avertendum cura-
bant. Cujus rei rectè memor Mamercus Viennensis

Episcopus. in frequenti motu terrarum, pontifice Leo-
ne primo, supplicationes sive rogationes primus insti-
tuit, quas nostri gratiam secuti vocem, litanias, & vul-

gò præcessionem vocant, quod binos præcedendo bini
longo ordine sequantur, à loco ad locum progredien-

do, ac magnâ voce orando. Eæ Minores nuncupantur,
quas haud multo post Agapetus pontifex dicitur pri-

mus constituisse in singulos dominicos dies, in tem-
plis, vel circa templa habendas, quod hodie ferè ubiq;

gentium servatur. Quidam tamen malunt Processio-
nes appellare, quia eâ sacrificialis pompa publicè pro-

cedit. At ejusmodi processionū usum jam inde à prin-
cipio apud nostros fuisse, testimonio est Tertull. lib. ad

Uxorem altero, quem forrè intermissum Mamercus
renovavit: & illos à Judæis mutuatos esse satis con-

stat, qui primi ita occurrerunt Christo ex Bethania se

Paulus
Apost.

Orationis
vis.

Litania &
processionū
institutio.

Processiones

Hierosolyma conferenti: quod Evangelista Joannes ca. 12. praeclare scribit: Postero die turba multaque venerat ad diem festum, cum audissent quod veniret Jesus Hierosolyma, acceperunt ramos, palmarum & processerunt obviam ei, & clamabant: Hosanna. Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israël. Posthæc Gregor. Majores instituit, quas omnis Ordinis populus septeno ordine incedens alternis caneret, cum per id tempus quodam morbi genere laboraretur, quo inguinib⁹ statim tumescerentibus multi mortales interirent. Cujus pestis Paulus Montiscasini monachus, qui Longobardorū historiam scripsit, causam fuisse prodigiosum Tyberis incrementū, quod recedentib⁹ inde undis, ingens serpentum numerus in urbem invaserat, ac usq; eō aerem tabescerent, ut inguinibus subito tumefactis, passim homines perirent. Quod malum Pelagius, in cujus locū Gregorius surrogatus postea fuit, precibus avertere conatus, jejuniū ac litanias indixit: sed & ipse inter alios interiit. Subiit aliud pestis genus, ut cum quis sternuisset aliquoties, cōtinuō occideret: unde mos, sicut quidam tradunt, crevit, ut audientes quempiam sternutantem, illicō dicerent, Te Deus adjuvet: quod hodie servatur. Item & oscitare simile lethale fuit, propter quod sese crucis signo repente cōmunire consueverunt: & hoc etiam nunc ab oscitanti-bus fit. Hæc tamen videmur physicā quadam ratione potius observare: nam tres nostri corporis partes principales sunt, Caput, Thorax, & Alvus: ac ut flatus alvi expiratio, & ructus ventriculi, ita sternutamentū est capitis, quo totū ferè corp⁹ extenditur, ideoq; nō modo caput sed reliquas etiam partes bene valere indicio est. Quapropter moribundos interdum sternutatorio excitare solemus, tanquam si hoc effici nequeat, nulla amplius sit spes salutis. Ex quo videtur Arist. lib. 1. de Natura animalium de ea re ita scribere: Sternutamentum quoque eadem agitur parte, quod flatus

Majores
processiones

Pestis causa

Sternuta-
tio letalis.

Oscitare
mortale.

Sternuta-
tio salutis
signum.

status universi eruptio est signum augurale, & unum ex spirituum omnium generibus sanctum & sacrum. Unde mos, ut sternutatio veluti bonæ valetudinis index, sacra habeatur, & sternutantes salutemus, ac eis benè precemur: quod Tiberium Cæsarem plenū semper tristitiæ hominē, etiam in curru exegisse produnt.

Item oscitantes sibi timere ex quadam religione constat, quod oscitatio ex somno aut radio sequatur, ac in iis qui febrem habent, sit adventantis seu potius auge-

*Oscitare
malum si-
gnum.*

scantis febris indicium. Cæterum à principio ita usu venit, ut nostri Christiani initium cujuscumq; rei agenda à signo crucis facerent, quod Tertull. *in lib. de Mi-*

*Crucis si-
gnum salu-
tare.*

litis corona, perspicuè demonstrat, ita scribens: Ad omnem progressum atq; promotum, ad omnem aditum & exitum, ad vestitum, ad calceatum, ad lavacra, ad

mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quacunque nos conversatio exercet, frontem signaculo terimus. Harum & aliarum ejusmodi disciplinarum si legem

ex postules scripturarum, nulla legis traditio tibi prætendetur, auctrix consuetudo, confirmatrix, & fidei

*Litaniarū
decanatio.*

observatrix, & cætera. Sed domum repetemus. Tum Gregorius mandavit, ut ubiq; gentium ejusmodi lita-

niarum modus servaretur: hodie à sacerdotib⁹ ob meritum impendentium malorum canuntur, magna populi sequēte caterva simul rogantis. At in re quoq; læta sæpè publicè supplicamus, ut qui metu malorum

antea voveramus supplicādo, postea optati compotes,

& securi gaudentes, sic Deo gratias agamus. Quod vel

Ethnici faciebant, dicente Vêrgilio de Didone, ob inopinatum Trojanorum adventum gaudente:

*Sic memorat, simul Eneam in regia ducit
Teda, simul divum templis indicit honorem,*
id est, ut ait Servius, jussit fieri supplicationes. Ita Ro-

*Supplicatio
num solen-
nitas.*

mani facitabant, & aliæ pleræque gentes, à quibus ad nos ritus ejusmodi dubio procul manavit: nam in supplicationum nostrarū pompa solent ludicra quædā præcedere,

præcedere, hoc est, ordo militaris equitum peditūq; vel effigies aliqua arguta, loquax, ridicula, aut magnis malis latè dehiscens, dentibusq; sonitum faciens, valde formidolosa, ac aliæ oblectationes ludicræ vagari, in quibus prophetæ repræsentantur, alati pueri concinunt, chorus inducitur fœminarum & virorum tripudiantium, hic agit David, ille Solomonem gerit, alii reginas fingunt, alii venatores ludunt, simiam vel jumenta simul inducentes, ut denique in hoc ludicro apparatu multijuges recitentur historiæ antiquæ. Itē cerææ redæ, & symphonix adhibentur, loca velantur, quæ pompa vehitur: Item pueri & puellæ ex fenestris verantur despicere, hoc est, ex fenestris deorsum versum spectare. Præterea sacerdotes vel alii divorū personas agunt, eorum imagines aut reliquias ferentes: viæ & plateæ variis odoribus consparguntur, floribusque sternuntur, ac demum aliquot præficiuntur, qui jubeant viam dari, ut pompa sine impedimento procedat. Sic sacrificialis pompa apud priscos ducebatur, teste Dionysio l. 7. Verū ex illis figuris quæ præferebāt, aliam ridiculam Cato in M. Cæcilium vocat citeriam, dicens: Quid ego cum illo dissertem amplius, quem ego denique credo in pompa vestitatum ire ludis pro citeria? Plautus verò aliam formidolosam effigiem appellat manducem, in Rudente sic scribens: Quid si ad ludos me pro manduce locem, quapropter clarè crepito dentibus? Sed ejus rei testimonium Apulejus in primis perhibet: qui libro 11. summam singula exponit: ait enim: Ecce, pompæ magnæ paulatim procedunt anteludia, vocibus cujusque studiis exornata pulcherrimè. Hic incinctus balthæo militem gerebat, illum succinctum chlamyde copides (sunt enim copides cultri recurvi) & venabula venatorem fecerant. Hec ille deerat qui magistratum fascibus purpuraque luderet. Vidi & ursam mansuetam, cultu matronali sella vehabatur, & simiam pileo textili. Et sequitur:

Jam

Pompa sacrificialis.

Citeria.

Pompæ descriptio.

Copides.

Jam suspiratricis deæ (lunam intelligit) peculiaris *Dea suspi-*
 pompa moliebatur. Mulieres candido splendentes a- *trix.*
 micimine, vario lætantes gestamine, verno florentes
 coronamine, quæ de gremio per viam, qua sacer ince-
 debat comitatus solum sternebant flosculis. Et pergit:
 Ille etiam quæ cæteris unguentis & geniali balsamo
 guttatim excusso, conspergebant plateas. Magnus
 præterea sexus utriusque numerus lucernis, tedis, ce-
 reis, & alio genere ficti luminis siderum cœlestiū stir-
 pem propitiantes. Symphonix dehinc suaves, fistulæ,
 tibiæque modulis dulcissimis personabant, eas amœn-
 larissimæ juventuris veste niveâ & catalista (collobiū
 intelligit) prænitens sequebatur chorus. *Et paulò post*
subdit: Et plerique qui facilem sacris viam dari prædi-
 carent, &c. li præcones erant qui proclamare solebant,
 Hoc agite: quibus verbis admonebant, reliquis rebus
 posthabitis, sola sacrificia curanda esse. Velabant loca, *Loca pom-*
 qua veheretur pompa, sicut etiam fit apud nos. Cau- *pe & elandi*
 sam tradit Verrius Flaccus, qui scribit, cum populus *ratio.*
 Romanus pestilentia laboraret, essetque responsum,
 id accidere, quòd dii despicerentur, anxiam urbem fu-
 isse, quia non intelligeretur oraculum: evenissetque,
 ut Circensium die puer de cœnaculo pompam supernè
 despexerit, & matri narrarit quo ordine arcana pilenti
 (quod vehiculi genus est) composita vidisset. Quare
 senatui nuntiata, tunc placuit loca velis contegi, qua
 pompa sequeretur. Ac ita ex illo peste sedata, puer
 qui ambiguitatem sortis absolverat, prætextæ gestan-
 dæ munus impetravit. Ambiguitas autem oraculi fuit *Oraculi*
 in verbo Despicerentur: nam interpretabantur, de- *ambiguitas*
 os & cæremonias negligi, cum tamen oraculū intelli-
 gi vellet, deos deorsum versum aspici, quod nefas erat,
 & ad pollutionem sacrorum pertinebat. Undè & no-
 stri hodie in supplicationibus pueris & puellis ex fe-
 nestris vetant despiciere. Item eosdem priscos deorum
 imagines gestasse, testatur idem Apulejus, qui inquit:

Secun-

*Imagines
in supplica-
tionum pō-
pis.*

Secundus vestitu quidem similis, sed manibus ambabus gestabat altaria, id est, auxilia, quib. nomen dedicatum proprium deæ Summatæ auxiliaris providentiæ, Hinc quoq; in pompa sacrificiali nostri divorū imagines vel reliquias gestitant. Item & testimonio ejusdem constat, priscos consuevisse agere deorum personas, ita scribentis, Nec mora, cum dei dignati pedibus humanis incedere prodeunt. Sic argutè faceretq; locutus Apulejus: dicimus enim deos incedere humanis pedib;?

*Dii huma-
nū pedibus
incedentes.*

quando homines in hujusmodi sacrorū pompa sustinent personas & deorum nomina: de quibus Tertullianus ait: Ipsos deos nostros sæpè noxiū induunt. Hūc & nos ritum pariter servamus, sed haud scio an tam rectè quam bellè illud fiat: vereor, inquam, vereor, ne iis in rebus diis potius gentium, quàm Christo gra-

*Supplicatio
nam pompā
precibus an-
teferre.*

tum faciamus: nam illi suos cultores in suppliciis, ut *Salustius* perhibet, magnificos esse volunt, hic verò nihil magis quàm illud horret, qui inquit: Tu autem cum oraveris, introito in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora. Et quid igitur fiet nobis, si contra præceptū venerimus. Imò fiat quidvis, nos tamen venimus contra: cujus rei ut magis pudeat, unum ex sexcentis

Exemplum.

Ethnicorum exemplū valdè mehercule memorandū ponam. Athenienses enim, ut *Plato in suo Alcibiade secundo prodit*, solebant quotannis multo sumptuosissimas sacrorum pompas celebrare, ac magno facere sacrificia apparatu. Contrà Lacedæmonii ea omnia perparcè, ut qui plus hærent in precibus. Quapropter quoties res ulla inter eos erat populos, Atheniensium semper longè existeret inferior: qui tantæ calamitatis causam scire aventes, ovem Ammonem per prophetam consuluerunt. Propheta ad ea respondit, id accidere, quod De^o pluris Lacedæmoniorū castas preces, quàm Atheniensium magnifica faceret sacra. Nostrā igitur Ethnicorum æmulationem in supplicationum ritu, fas tandem aliquando esset moderari, id quod maturè fieret,

*Supplicatio
etū abusus.*

si procul

à procu à publicis supplicationibus omne ludicrorū genus, ac quicquid contra pietatis cultū est, de medio removeretur. Quandoquidem modus iste supplicandi introductus est, ut in rebus secundis ordine cujusdam cœlestis exercitus composito, læti triumpharem de victoria Christi in cruce adepta pro nobis, *sicut Apostolus, ad Coloss. docet, ex quo crux ipsa veluti signum militiæ Christi præfertur*: aut in adversis tristes Deum precaremur, veneraremur, atq; imploramus, ab eoq; veniam, auxilium & pacem submisisse peteremus.

CAPUT XII.

De origine Vasorum, Indumentorumque sacerdotalium, ac de primo eorundem sacrandorum instituto, & unde usus Tintinnabulorum, item Velorum, Cortinarum, Candelabrorum, & Vexillorum.

Calices in quibus consecratio divini sanguinis fit, principio ligneos fuisse satis constat: atq; in pauperum Apostolorum institutum dixerim, qui sic voluerunt modis omnibus materiam auferre sacerdotibus inhianti opibus, quas ipsi in primis neglexissent. Zepherinus postea mandavit, ut in vitreo vase, non in ligneo, ut antea, sacrificaretur. Antiquatum est id decretum paulatim, cautumque, ne in ligneo vase sacerdos rem divinam faceret, propter materiæ raritatem, qua liquor imbibitur: neque vitreo, quia fragile: neq; ex metallo, ob tetrū saporem, quem inde cōcipit: sed in auro, aut argento: aut si utrumque desit, in stanno: *auctor Gratianus*. Sunt tamen qui hoc primum Urbano primo assignent. Linteolum super quo in sacra corpus **C H R I S T I** ponitur, Sixtus primus pontifex jussit, ne ex alio quam ex lineo panno & quidem purissimo fieret: id corporale vocant. Ejusdem quoque sanctio, ne sacra vasa profane attrēta-

*Calices
lignes.*

*Vitreo vase
sacrificare.*

*Aurei ca-
lices.*

Corporale.

rent ma-

*Vestes sacra
sacerdotū.*

rent manus præsertim foeminarum. Item ab Hebræis sumptum est, ut vestes sacerdotales, cum altarium tegumentis ac reliquis rebus ad usum templi necessariis sacrarentur, & vestimenta ipsa sacerdotibus aliisque initiatis assignarentur, qui ea induerent, cum sacris essent operam daturi. Quod Stephanus pontifex primus, apud nostros primo faciendum statuit: nam in exordio surgentis religionis, sacerdotes rem divinam facturi, nihil superinduere consueverunt, cum potius sese intrinsecus animi virtutibus vestire, ac vitiis corporis exuere studerent, quam novos sumere apparatus, qui apud ipsos Hebræos magnæ habebantur venerationi, teste Origene *super Leviticum*, ubi ait: Invenimus & vasa ministerii sancta vocitata, & vestimenta sancta dici, & loca nihilominus sacerdotibus assignata.

Tintinnabulorum usus in sacris

Quod tintinnabulorum sono populus invitatur, vocaturque ad sacra audienda statim diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretum est. Aliud inde Joannis 22. Romani pontificis præscriptum manavit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinnabula ad vesperum pulsarentur, actum unusquisque ter Salutationem Angelicam divæ virgini sacram recitaret. Institutum ita manet, ut hodie ubique gentium sit in usu atque audito tintinnabuli sono, cuncti confestim in vestigio genua flectant, atque orent. Ipsorum autem tintinnabulorum usus ab Hebræis itidem manavit: princeps enim sacerdotum, *ut est apud Josephum lib. Antiquit. 3.* superinduebatur tunicâ hyacinthinâ, ex cujus fimbriis tintinnabula pendebant, quæ sonitum ederent, cum ille esset sancta sanctorum ingressurus. Sed Origenes rem commodè *sup. Exo.* exponit, scribens. Habeat etiam pontifex per iudumenti circuitum, tintinnabula ut ingrediens sancta, det sonitum, & non intret cum silentio. Et hæc tintinnabula quæ semper sonare debent, in extremo vestimento sunt posita: idcirco credo, ut de extremis temporibus

& fine

& fine mundi nunquam fileas, sed inde semper sones, inde disputes & loquaris, secundū eum, qui dixit Memor esto novissimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit, non solum in sancta, sed in sancta sanctorum. *Et reliqua.* Sunt sexcenti præterea tintinnabulorum usus, præterquam in domo DEI, quod silentio prætereundum duxi, cum tale quid persequi, longè à nostro abesset instituto. Item & ab illis accepimus Velum, quo apud eos sancta à sanctis sanctorum dividebantur, & apud nos itidem altare princeps ab ea templi parte, in qua insidet Chorus, separatur, tempore quadragesimali: Item Cortinas, Candelabra, Vasa, quibus utimur. Quæ omnia atque id genus multa: cum Moses, tum Solomon ad usum templi primum invenere, *ut in Exodo & in Regum libris patet.* Quod vexilla circa dies Paschales in templis eriguntur, id ea de causa fit, ut triumphus Christi, qui à morte insigniter resurrexit, solenniter repræsentetur: & illud vel ab Ethnicis sumptum: nam quemadmodum illi signa militaria quæ devicto hoste cepissent, ut certa victoriæ signa, in triumphis portabant, referebantque inter cætera honorum monumenta: sic nos paschali tempore vexilla in sacrorum pompa deferimus, in templisque suspendimus. Quo quidem tempore Rex ille noster fortissimus, mortis confractis viribus, pede conculcans Tartara, solvit à pœna miseros, victorque de funere surgens triumphavit pompa nobili.

*Velū & Vasa
sa templi
vana.*

*Vexilla tem
pore pascha
li.*

CAPUT XIII.

*De primo apud Christianos Imaginum cultu, de
que modo eas venerandi à patribus constituto,
atq; de pravo earundem abusu
ad quæstum.*

*Imaginum
cultus pro-
hibitus.*

*Imago Dei
in homine.*

*Serpens a-
neus typus
Christi.*

DE simulachrorum origine, supra in secundo est à nobis libro proditum: hîc de illorum cultu jam agamus, quem non modo nostræ religionis expertes, sed teste Hieron. omnes fermè veteres sancti patres damnabant ob metum idololatriæ, qua nullū execrabilius scelus esse potest: nam cum Deum, ut perhibet Joannes, vidisset nemo unquam, quam ei formā dabimus? Etsi Moses dicit: Deus fecit hominem, ad imaginem Dei fecit eum. Quod ad animam Eusebius de Preparat. Evange. libro 11. scienter refert: id quod Joannes Damascenus ad corporis formam detorquere nititur, cum de hujusmodi imaginibus colendis causā agit. At Moses nihil magis inculcat sicut ex complurib⁹ tam Exodi quàm Levitici constat locis, quā ne populus aliquid manu factum veneretur. Et propheta: Confunduntur omnes qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis. Divus quoq; Gregorius Sacerdos Episcopum Massiliensem, quemadmodum in Canonis decretis legitur & ipse Epistola nona lib. Epist. 2. attestatur, reprehendit quod imagines fregisset & laudat, quod coli inhibuisset. Cæterum quia lex per præsentem umbrā, ut in Numeris passim docet Origines futura bona significabat: ideo legimus in eodē libro, Mo- sen jussu Domini fecisse æneum serpentem erexisseq; in eremo, ut ex populo qui à serpentibus læsi essent illum intuerentur, & sanarentur. Hunc serpentem ait, divus August. typum fuisse Christi crucifixi quod perinde sanentur, qui hunc pendentem in cruce contemplantur, atq; qui illum aspiciebant. Sed illud ipsū Servator ipse manifestius testatur: Et sicut Moses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filiū hominis, ut omnis qui credit in ipsum, nō pereat, sed habeat vitam æternam. Hebræi serpentem tam salutarē non potuerunt non venerari quippe quem, ut rem sanctam, religiosè servarunt usque ad tempora Ezechie regis, qui cum postremò confregit; quo sic populū in idolatriam

Idolatriam turpiter lapsum, ad pristinum cultum reduceret. Fuit æneus serpens datus ut signum divinæ potentiae: nam longo post tempore Christus Servator, qui, ut Apostolus ait, Dei imago erat, & loco Mosaici serpentis in crucem levandus, nobis intuentibus salutem parere, formamq; humanā induere voluit, & factus homo visus cognitusque est à mortalib. id quod nunquam antea patuit, sicut ipse affirmat discipulis suis ita loquens. Beati oculi qui vident quæ vos videtis: Dico enim vobis, quod multi prophetae & reges voluerunt videre quæ vos videtis, & non viderunt & audire quæ auditis, & non audierunt, &c. Illi haud dubie felices fuere, dicente Ovidio:

Felices illi qui non simulachra, sed ipsos,

Quiq; Deum coram corpora vera vident.

Et quia in humili forma, propriâ virtute miracula supra fidem edebat, idcirco ut Deus habitus est. Cujus quidem rei fama efficiebat, ut undique populorum concursus ad eum fieret, qui illius faciem divinæ lucis fulgore nitentem haud dubiè sic contemplabantur, & venerabantur, ut ejus effigiem jamjam mentibus infixam aut pingere vel sculpere tunc primum cœperint: quod cum primis fecerunt idolorum cultores, qui in Rempubl. Christianam venerunt, quod testatur Eusebius, qui circiter annum salutis c c c x x. claruit. Is in *Historia Ecclesiastica lib. 7.* demonstrans Cæsaream cognomento Philippi eam esse urbem, quâ Phœnices Pancadam vocant, ita scribit: Mulierem quam sanguinis profluvio laborantem à Servatore curatam Evangelia tradiderunt, hujus urbis civem constat fuisse, domusq; ejus in ea etiam nunc ostenditur, præ foribus verò domus ipsius, basis quædam in loco editiore collocata monstratur, in qua mulieris ipsius velut genibus provolutæ, palmasq; suppliciter tendentis imago ære videtur expressa. Adstat verò altera ære nihilominus fusa statua, habitu viri stola cōpæ cire-

Christus habitibus se conspicere dum exhibens,

Effigies Christi sculptæ

Cæsareæ

Mulieris profluvio sanata Christi simulacrum

cundati, & dexteram mulieri porrigentis. Hujus ad pedes statuae è basi herba quadam novâ specie nascitur, quæ cum exorta fuerit, excrefcere usq; ad stolæ illius ærei vestimenti fimbriam solet, quam cū summo vertice crescens herba contigerit, vires inde ad depellendos omnes morbus languoresq; cōquirat, ita, ut quæcunque illa valetudo fuerit corporis, haustu exiguo madefacti salutaris graminis depellatur, nihil omnino viriū gerens, si, ante quàm æræ fimbriæ summitatē crescendo contigerit, decerpatur. Hanc statuā ad similitudinē vultus Jesu formatam tradebant, quæ permansit ad nostra usq; tempora, sicut ipsi oculis nostris inspeximus. Et nihil mirum, si ii qui ex gentibus crediderant, pro beneficiis quæ à Servatore fuerāt cōsecuti, hujusmodi velut munus videbantur offerre, cū videamus etiam nunc & Apostolorum Petri vel Pauli & ipsius Servatoris imagines designari, tabulisq; depingi. *Hucusq; Eusebii verba reddidimus.* Jam apparet à Christianis positam fuisse statuam Christo, cum aut in humanis vitā ageret, vel statim post ejus ascensum in coelū. Sed si Joanni Damasceno credimus, ipse suam effigiem, ut sui præsentē memoriam, Abagaro Edifseniorum Toparchæ (erat ea gens ultra Euphratem) dono misit. Abagarus enim, *auctore eodem Eusebio*, cū audisset JESUM innumerabilia edere miracula, quia morbo tentabatur, scripsit ad eum, suppliciter rogans, ut se sanatum veniret: cui Servator per Ananiā tabellarium, qui Abagari literas tulerat, respondit se, postquam assumptus esset, missurum unum ex suis discipulis, qui ejus valetudinem curaret. Fuit ille Tathæus unus ex septuaginta, qui postea id officiū erga Abagarū præstitit. Interim dum Toparcha expectādo nunniū salutis, jam moræ haud satis patiens, animi pēdebat, dicitur, *ut Damasceno placet*, misisse pictorē, qui formam ejus fingeret, sed pictor cum ob vultus splendorem id efficere nequivisset, fama est Dominum admovisse

*Effigies Christi
à Abagaro
missa.*

Judas Tathæus.

movisse ad faciem vestimentum seu sudarium, & illi suam effigiem impressisse divinitus, atq; mox misisse ad Abagarum, ut sic pium regem consolaretur. Alterum id genus sudarium, dum ad mortem subeundam ducebatur dedisse ferrur mulieri, quam profluvio sanguinis, *ut supra ostendimus*, liberaverat, cui, si recentioribus credere volumus, Veronica nomen fuit: quod undecunq; acceptum fuerit, hodie Romæ perianctè servatur in æde principis Apostolorum. Item constans opinio est Lucam Evangelistâ pinxisse in tabellis aliquot figuram Deiparæ virginis, qua illa erat, quæ hodie in quibusdam locis tam sanctissimè custodiantur, Apostolorum quoq; imagines ad eorû corporû exemplū olim formatas à Christianis, idem Eusebius *in eo loco attestatur, quem supra citavimus*, qui inquit: Sed antiquas ipsorum imagines à quibusdam conservatas nos vidimus. Quod mihi videtur ex gentili consuetudine indifferenter observatū quod ita soleant honorare, quos honore dignos duxerint: insignia etenim veterum reservari ad posteriorū memoriā, illorū honoris, horum verò amoris indicium est. *Hæc ille*. Hinc igitur natum ut meritò tam ipsi Servatori, quàm ejus divis statuas & in templis poni, & venerationi haberi consueverit. Ac quoniam ejusmodi divorū memoria ut certo exemplari præ oculis posito, quam nobis imagines jugitur repræsentant, ad virtutem & imitationē excitantur homines, atque imaginis honor, *ut Basilii inquit*, ad exemplaris transfertur honorem, idcirco patres eam consuetudinē nō modo admiserūt, sed auctoritate sextæ synodi, quæ Constantinopoli habita est, imperatib⁹ Cōstantino & Justiniano II. ipsius Cōstantini filio, *ut in decretis Canon. patet*, statutū fuit, ut imagines sacræ divorū in templis haberent, magnæque veneratione colerentur utpote quæ imperitioribus loco sacrarum literarum forent, ad quas etiam Romanorum ritu, *de quo supra libro 2. cap. 23. memini*,

Sudarium Christi.

Veronica mulier.

Mariæ imago picta.

Imaginum Veneratio in templis confirmat

thus & cerei incenduntur. Fuit is annus salutis LXXX, alter, supra D.C. vel, ut non nemo sentit, D.C.III. quo Agatho Romani tenebat sedem. Deinde Constantinus pontifex habitâ synodo, id decretum corroboravit, iussitque ut imagines in porticu divi Petri depingerentur: quod intellexerat à Philippo Imperatore eas è parietibus divæ Sophiæ ignominiz causâ abrasas fuisse, propterea illum hæreticum pronuntiavit. Leo deinde tertius fanatico spiritu percitus itidem fecit, quàm Gregorius secundus pontifex per literas admonuit, ut omissis quorundam improborum erroribus, veram tandem amplexus religionem, delere divorum imagines desineret. Postremo Leone I I I I. Imperatore mortuo, Hircene ejus uxor cū Constantino filio sexto, imperium obtinuit, mulier viro multò prudentior, formâ pariter atque sanctitate insignis. Hujus itaque operâ, conventus trecentorum quinquaginta Episcoporum est Niceæ factus, ut semel decerneretur, essentne divorū imagines templis restituendæ, an res in omne tempus repudiandæ. Tum quia inter cunctos satis constabat, Deum ab initio simulachrorum fingendorū præmonstratorem fuisse ac postea statuas ipsas tam diis quàm hominibus præclaris positas esse, partim memoriz eorum retinendæ causâ, partim studio incendiendi ad virtutem animum illorum, qui imagines intuerentur, *ut supralib. 2. cap. 23. non utique obscure demonstratur*, magno omnium consensu est decretum, ut Romanorum ritu ubique gentium in templis haberentur, additaque est colendi forma duobus carminibus expressa: ut res ab omni idololatriæ suspitione abesset, quæ ex græco in latinū ita versa fuerunt:

Nam Deus est quod imago docet, sed non deus ipsa:

Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Ecquis igitur tam dissolutus, tantæque audaciæ præditus est, qui velit possitve dubitare, seu aliter somniare,

ne dicam

*Decretū de
sanctorū i-
maginibus
colendis.*

ne dicam sentire, vel cogitare de imaginum cultu, ac demum sit tot longè sanctissimorum patrum decreto constitutum? Cæterum illud atq; adeò desiderari posset, ut sacerdotes frequentius populū docerent, quoniam pactò deberet & venerari ejusmodi imagines, & apud eas sua offerre donaria: quod quia illi tacent, & vulgò ex suo usu tacere putantur, idcirco eò infania deventum est, ut hæc pietatis pars parum differat ab idololatriâ. sunt enim benè multi rudiores, stupidioresq; qui saxeas vel ligneas, marmoreas, æneas, seu in parietibus pictas, variisq; coloribus litas imagines colant, non vt figuras, sed perinde quasi ipsæ sensum aliquem habeant, & iis magis fidant, quàm Christo, vel aliis divinis quibus dicatæ sint. Quo fit, ut stulticiâ stultitiæ cumulantes, illis offerant aurum, argentum, annulos gematos, omnifariasq; gemmas ibidem senio perituras. Et, ut ad id faciendum plures inescunt, illi qui talem segetem metunt, nummos perforant, filoq; pendentes in collo aut manibus ipsarum imaginū suspendant, donaria in locis conspicuis egregiè collocēt, titulosq; apponant, quò nomina offerentium & diis & hominibus notiora fiant. Sic bona pars hominum per hæc magis delirare inducitur, ac insuper longa aliquoties itinera conficere, ut unam imagunculā adeat, ibique donaria sua relinquat, prætermisso cuncto alio aut pietatis, aut charitatis officio, rata se omninò sæ largitionis fecisse, sat poenituisse, si inter itionem, lautius victitando aurum obtulisset, in cuiusvis thecam nummariam inde iturum. Quàm igitur sapientius, quàmque religiosius est ea ratione peregrinari, ut labore corpus dometur, sic, ut cogatur rationi servire, & imagines venerari, ut mēs ad Deū protin⁹ dirigat, ac dona dare, quæ pauperib⁹ usui esse possint, quādoquidē ea dubio procul esse cōstat munera grata Deo. q. ut So- crates apud Plat. in Alcibiade secūdo ait, animi iustum Deo offerē- respicit, non item munera. Atqui Lactantiū manifeste.

Idololatriâ

Stulti ima-
ginum cul-
tores.Munera
quomodo
Deo offerē-
da.

stè demonstrat, quam maximè aberrant illi, qui aliter
 seu faciunt vel sentiunt, scribens: Vestes igitur, gem-
 mas, & cætera quæ habent in pretio, si quis putat Deo
 chara, is planè quid sit Deus nescit, cui putat volupta-
 ti esse eas res, quas etiam homo si quis contempserit,
 jure laudabitur. *Hæc ille.* Et divus Hieronym. *illum*
diffrens locum apud Hieremiam, Et argento & auro
decoravit illud, (de simulachra loquitur Præpheta) ait:

*Lex Plato-
 nis de Dei
 imagine ef-
 figienda.*

Qui quidem error ad nos usq; transivit, ut religionem
 in divitiis arbitremur. Eò etiam pertinet, quod Plato.
 lege vetuit, ne decorum imagines ex auro vel argento,
 ferròve aut ære fierent, sed tantum ligno vel lapide
 factas, voluit, ut ne criminosi ex occasione rei pretio-
 sæ, existimarent se propterea deos placare aut decipe-
 re posse.

C A P U T XIV.

*De Decimarum & Primitiarum ac Primogeni-
 torum redemptionis origine: & quis primus de-
 creverit, ut liceret sacerdotum collegiis Fundos
 & Prædia oblata recipere
 possidenda.*

*Levitarum
 periti heredi-
 taria.*

*Sacerdotes
 publicè a-
 lendi.*

SUMMUS propheta Moses, teste Josepho, distribuit
 Hebræis possessiones, distribuit & Jesus ejus suc-
 cessor: Levitis verò qui vacationem militiæ habe-
 bant, nulla terræ portio data, præter habitationem in
 singulis tribubus, & in suburbanis locis tantum agelli,
 quod satis esset ad jumenta & pecora alenda. Iste enim
 ordo Leviticus vel sacerdotalis sapientiæ ac scientiæ
 Dei operam impendebat, & huic lex Dei commissa e-
 rat, cui ut assidue absq; ulla solitudine studeret, ac ne
 ob victus inopiã cultus divinus ab eo vel negligeretur,
 vel desereret, necessum erat, ut eū popul' comuniter
 juvaret: qui si, *ut probè ait Origenes*, quæ necessaria
 sunt, non præbuerit sacerdotibus & levitis, occupati
 illi in

illi in talibus, id est, familiaris rei curis, minus legi Dei vacabunt. Illis autem non vacantibus, neque operam dantibus legi Dei, tu periclitaris: obscurabitur enim lux scientiæ quæ in illis est, te non subministrante oleum lucernæ. Quod tantum nefas ne ullo unquam tempore accideret, Moses prudentissimus princeps legem tulit, qua uti in Exodo, Numeris, Deut. extat, & à Josepho simul exponitur, primitias, & decimas omnium frugum: omniumque pecudum sacerdotibus & Levitis offerri mandavit: sic ut omnis qui possideret augrum, vel vineam, vel olivetum, vel etiam hortum, & si quid esset quod exerceretur in terris, sed & si quis pecuaria haberet, is offerret ex illis Deo omne, quod primum esset, & decimas quoque: id est, ad sacerdotes deferret: Deo enim offerri dicit lex, quod sacerdotibus datur. Et hoc est, quod docemur ex lege, ut nemo hominè nec legitime utatur fructibus, quos terra produxit, nec animantibus, quæ pecudum protulit partus, nisi ex singulis Deo primitiæ & decimæ, i. sacerdotibus dentur. Atq; sic Moses, imò Deus ipse, cujus jussu illè cuncta gesserat, auctor fuit, ut primitiæ & decimæ Levitis ac sacerdotibus offerrentur. Hanc legem utpote Apostolica & Evangelica auctoritate corroboratâ, Origenes super Numeros, servari etiam secundum literam, sicut & alia nonnulla, necessarium probat adversus eos qui ex titulo legis omnia sacra scripta interpretari volebant: quod nostro quoque tempore plerique tam stultissime quam audacissime faciunt, dicentes: Si aliquid omnino servandum est secundum literam, ut dicimus, hoc est, sine allegoria, sine arguta interpretatione, cur non & cuncta servantur? Sed illi quidem non animadvertunt aliud esse legem, aliud esse mandatum, aliud testimonium, aliudque judicium, quæ præcepit Dominus Moysi. Non est scriptum, ut mihi ait Origenes, Hoc est, mandatum Paschæ, sed Hæc est lex Paschæ, quia lex umbra est futurorum bonorum. Cum

*Lex Moysis
de Leviticis
sustentatio-
ne.*

*Lex de Pri-
mitiis & de-
cimis dandis.*

*An Lex se-
cundum li-
teram ser-
vanda.*

*Differentia
inter Legem,
Mandatum
Testimoniū
& Judicium.*

ergo fit mentio Paschæ, ut de agno illo corporeo debemus sentire spiritualiter, qua Pascha nostrum immolatus est Christus. Simili modo de azymis & cæteris festorum dierum observationibus intelligere debemus, quæ sub legis titulo denotantur. Sunt autem mandata legis, quæ secundum literam stant: & ita Servator noster recipi atque observari à nobis voluit, cum dixit, Serva mandata: cujusmodi sunt, Ne occidas, Ne furtum facias. De nuptiis idem præcepit, ita dicens: Scriptum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam.

*Christi mā-
datum de
decimis.*

Quod ergo Deus conjunxit homo non separet. De primitiis & decimis mandatum similiter servandum secundum literam, Domini vocibus docemur, qui in Evangelio inquit: Væ vobis Scribæ & Pharisei hypocritæ! qui decimatis mentham, hoc est, decimam datis menthæ, & cymini, & anethi, & præteritis quæ majora sunt legis. Hypocritæ! hæc oportet fieri & illa nō omit-
ti. Vide, sermo Domini vult quidem, ut omninō fiant, quæ majora sunt legis, non tamen minora hæc omittā-
tur, quæ secundum literam significantur. Quod à Phariseis vult factum, multo magis vult à discipulis præ-
stitum, quibus dicit: Nisi abundaverit justitia vestra plus quàm Phariseorum & Scribarum, non intrabitis in regnum cælorum. Quomodo autem plus velit ut fiat à Discipulis, quàm à Phariseis, in eo declarat, ubi dicit: Dictum est antiquis, non occides: Hoc servabant & Pharisei, Discipulis autem dicit: Ego autem dico vobis, quia si quis iratus fuerit fratri suo, reus erit judicio. Igitur ex his satis patet, oportere nos & primitias & decimas solvere, si velimus non modo justitiam nostram abundare, plus quàm Scribarum & Phariseo-
rum, sed eos officio tantum æquare, qui de fructib. terre suæ gustare non prius audebant, quàm primitias sa-
cerdotibus obtulissent, & Levitis decimas separassent.

*Fruges con-
secrare.*

Et quia munus primitiarum Domino offerebatur, ideo

Euty-

Eurychianus pontifex Romanus voluit, ut ipsæ fruges
 sic in altari consecrarentur, velut apud Hebræos oleo
 & thure adolebantur. Servatur hodie Eurychiani de-
 cretum nonnullis in locis. Verùm adeo sanctitas sacer-
 dotum consenuit, & populi pietas refrixit, ut primitia-
 rum nomen unà cum proventu penè extinctum sit,
 cum hodiè loco primitiarum, dominicis tantum die- *Panes com-
secrati.*
 bus panes aliquot sua sponte alibi offerant, alibi verò
 solum duos tresve dent, quos sacerdos prius conse-
 cret, ac eos inde frustatim divisos populo distribuat,
 ut qui quondam illis diebus eucharistiam sumere con-
 sueverat, ob ejus rei memoriam, panem istum ante o-
 mnia cibaria præguster. Atque illud fit ad imitatio-
 nem Christi, qui ita panem sacrare prius solebat, quàm
 illum suis discipulis vel aliis porrigeret, ut vesceren-
 tur. Decimæ verò adeo etiam gravatè à multis dantur
 ut non nisi coacti id faciant, argumentantes magis e-
 gere qui eas dant, quàm qui recipiunt. Est aliud deci- *Decima en
opificio.*
 marum genus, quas sacerdotes sibi deberi contendunt
 ab opificibus qui manibus laborant, aut ab iis qui mer-
 caturam exercent, vel stipendium faciunt quales au-
 ctore Josepho constat Abraham dedisse Melchisedech
 Solymorum regi, à quo est hospitio exceptus ex præda
 quàm profligatis Assyriis secum tulerat. Quot autem
 decimarum genera apud Hebræos essent, & quomodo *Decimarum
genera apud
Hebræos.*
 Levitæ & sacerdotes eas inter se partirentur, quisve
 modus foret primitias offerendi, Hieron. *super Eze-
chielem cap. 5. & 40.* facile declarat, cujus verba idcir-
 cò ponere haud supervacaneum duximus. Dicamus igi-
 tur, inquit, primum juxta literam, *de xgi dæ*, hoc est,
 decimam partem omnium frugum Leviticæ tribui po-
 pulus ex lege debebat. Rursum ex ipsis decimis, Levi-
 tæ, hoc est, inferior ministrorum gradus, decimas da-
 bant sacerdotibus. Erant quoque & aliæ decimæ, quas
 unusquisque de populo Israel in suis horreis separabat,
 ut comederet eas, cum iret in templum in urbe He-
 rusalem

*Primitiva
de frugibus.*

*Primo geni-
ta anima-
lium.*

*Decima de-
cimarum.*

*Primitia
quo anni
tempore
offerenda.*

*Primogeni-
tus Deo cō-
secratus.*

rusalem, & in vestibulo templi Sacerdotes & Levitas ad convivium invitaret. Erant autem & aliæ decimæ, quas pauperibus recondebant. At verò primitiva quæ de frugibus offerebant, non erant speciali numero definita, sed offerentium arbitrio derelicta. Et in *libello ad Fabiolam, de Cibis & primitiis sacerdotum*, rem hanc luculentius differens, dicit, Primitiæ ciborum & omnium frugum atque pomorum offeruntur aristiti, ut habens victum atque vestitum absque ullo impedimento securus & liber serviat Domino. Primogenita mundorum animalium accipiunt sacerdotes, & immundorum pretia, hominum quoque primi partus redimuntur. Et quia conditio humana nascendi est communis, pretium æqualiter offertur, sic moderatum & leve, ut nec dives intumescat, nec tenuis prægravetur. *Æditui & Janitores* accipiunt decimas, & rursus decimas decimarum offerunt sacerdotibus, tanto illis minores quanto ipsi majores populo, &c. Quod primitiarum suo quisq; arbitrato, *sicut Hieron. ait*: plus minusve dabat, illud tamen ter quotannis facere debebant: primum enim circiter Pascha, cum fruges maturescere inciperent, *ut est in Levitico, cap. 2*. Si autem obtuleris munus primitiarum frugum tuarum Domino, de spicis adhuc virentibus torrebis eas igni & confringens in morem farris offeres primitias tuas Domino. Deinde ad festum diem Pentecostes, panes ex novis frugibus confectos: postremò circa festum diem Tabernaculorum, fruges ipsas jam collectas offerebant. Sed & undè ortum sit, ut primi hominum æquè ac aliorum animalium partus Deo consecrati essent, jam appositè dicamus. Cur primogenita offerrentur Deo, causâ ponitur in *Numeris, cap. 3. ubi legimus*: Locutus est Dominus ad Moysen dicens: Ego tuli Levitas à filiis Israël, pro omni primogenito, qui aperit vulvam in filiis Israël, eruntq; Levitæ mei. Meum est enim omne primogenitum, ex quo percussî primogenita in terra Ægypti,

Ægypti, sanctificavi mihi quicquid primum nascitur
 in Israël, ab homine usque ad pecus. De interitu primo-
 genitorum Ægypti mentio fit in *Exodo*, cap. 12. Sanè
 singuli primogeniti undecim tribuum, quando primi
 qui nascebatur in tribu Levitica, ad templi ministeriū
 applicabantur, de sacerdotibus redimebantur quinis
 siclis. Siclus autem quantum valeat, *supra lib. 2. cap. Sicli valor.*
 3. docuimus. Primogenitum verò animalis non mun- *Primogeni-*
 di, aut mundo commutari, vel occidi solebat: ere- *tum ani-*
 nim animal aliud mundum habebatur quod edebatur: *malis un-*
 aliud nō mundū quod nō licebat offerre, sed velut, na- *mundi.*
 turā mundum commutabatur, ut asinus, qui ove re-
 dimebatur: aliud item non mundum, ut canis, quem
 neque offerri neque commutari fas erat, propterea
 occidebatur. Verū ad propositum jam redeat ora-
 tio. Non abs re igitur Servator noster hæc de deci-
 mis sanctiones approbavit: qui quippe voluit, ut qui
 Evangelium annuntiarent, ex Evangelio viverent, ac
 propterea patres lege sanxerunt decimas esse solven-
 das, sicuti latè patet ex compluribus decretalibus pon-
 tificum Epist. Quid quod Romanos Mosaicam legem *Decimas*
 in hoc non aspernatos istud institutum servasse con- *Primitias*
 stat? nam Herculi decimas dare locupletibus ac nobi- *dandi con-*
 libus antiquus mos fuit: & Lucullus, quia hunc ritum *suetudo a-*
 servasset auctior factus est postea: *auctor Festus.* Quin *pud Roma-*
 & primitias dari consuetudo erat, Sanè Liberum pa- *nos.*
 trem, qui & Bacchus dicitur, post devictos Scythas, a-
 liosque populos, magno Jovi rerum primitias obtu-
 lisse, auctor est Ovidius in 3. *Fast.* Et Cyrum regem Per-
 sarum victis Lydis, decimam quoque prædæ Jovi de- *Divitias*
 disse, testatur Herodotus. Sed jam ad rem familiarem *possidere*
 veniamus. Ut enim Christus Servator decimas non *paupertatē*
 repudiavit, sic nec ex decimis opes privatim congeri *colere quo-*
 voluit: quare ut vitium avaritiæ, quod, ut ait Apoſto- *modo Sa-*
 lus, idolorum servitus est, à suorum præsertim sacer- *cerdotes de-*
 dotum cœtu ejiceret, repelleret, exterminaret: pau- *ceat.*
 perta-

pertatem elegit , eamque suis discipulis maxime
 commendavit , cum dixit : Qui non renuntiaverit o-
 mnibus quæ possidet , non potest esse meus discipulus.
 Et *alibi* : Vade , vende omnia tua quæ habes , & da pau-
 peribus , & habebis thesaurum in cœlo , & veni seque-
 re me. Sed ut Christo paupertatem , quæ habet suum
 commodum , suamque munditiam , tribuimus , ita
 sordes ac mendicitatem minus assignemus necesse est ;
 siquidem ille dum inter mortales versatus est , non o-
 stiatim cibum petiit : quippe quem secum loculos de-
 tulisse , & suis discipulis abundè victum suppeditasse ,
 ac egenos simul juvisse satis constat. Item ipsi Aposto-
 li postea nec in cibariis petendis operam posuisse di-
 cuntur , quando in *Actis* legimus , pios Christianos
 certatim possessiones vendidisse , & pretia earum af-
 ferentes posuisse ante eorum pedes , quæ distribueren-
 tur singulis prout cuique opus esset : & sic nemo inter
 credentes egens erat , quoniam omnia communia ha-
 bebant. Ecce magnas in communitate divitias , quæ
 in privato paupertas habebantur : hasce divitias non
 vetuit Christus à suis ministris possideri , quæ cunctis
 egentibus usui esse possent. Quapropter Urbanus vir
 sanctitate vitæ & doctrinâ singulari , qui sedere cœpit
 anno c c x x v i i . ab eo , qui fuit humanæ salutis
 primus , decrevit primus , ut sacerdotibus liceret præ-
 dia ac fundos à cultoribus religionis oblatos recipere ,
 nihilque cuiquam privatum esset , sed ad commune
 bonum. Prædia recepta sunt , vel ad ipsum commune
 bonum omnino , quandoquidem postea omni tempo-
 re fuerunt atque sunt sacerdotum domus , collegia , ac
 monachorum cœnobîa omnibus , & ipsis sacerdotibus
 communia , & aliis perhospitalia & apertissima. Et si
 paulatim hominum rapacitas & libido fecit , ut majo-
 re ex parte oblitterata fuerint extrema decreti verba ,
 id est , Ad commune bonum : loco illorum , illæ duæ
 semper

*Communi-
tas Christi-
anorum.*

*Decretum
Urban
Pont. de
Sacerdoti
bonis.*

*Meum &
Tuum pesti-
fera voces.*

semper religioni pestifera voces, Meum & Tuum, inscriptæ fuerint, quæ ita multos transversos agunt, ut sacerdotium nihil aliud nisi questum, nisi hæreditatem ac dominium esse putent: & quanto veteres patres abstinentiam arctius constrinxerant, tanto isti intemperantiæ fræna insolentius laxent. Quod postremum effecit, ut privata commoda longè potiora publicis haberentur: unde malevolentia simultates & odia orta: namque ex communi privatum facere, semper discordiarum causa fuit. Cœpit deinde Romanus Pontifex dives fieri, quem Lucina virgo sanctissima, Marcelllo sedente moriens prima omnium fecit hæredem. Hæc multis egit precibus cum Cornelio pontifice, ut Apostoli Pauli corpus extra Capenam portam, viâ Ostiensi, ubi capitis fuerat supplicio affectus, in suum prædium transferret, & Petrum in Vaticanum, quæ & ipsius Cornelii corpus in prædio quoque suo sepelivit. Deinde Constantinus eundem pontificem, ut apud vulgus fama est, locupletavit affatim. Sic alii alia dedere loca, unde tam latè nunc patent opes. Cæterum Urbanus in hoc secutus esse videtur Hebræos apud quos sacerdotium opulentissimum fuerat: quoniam sacerdotes in honore haberi debent, quos in primis paupertas in vulgus despiciatiores reddere solet, atque inde fieri, ut eis minus credatur, id quod Religionem maxime offendit.

Discordiarum causa.

Pontifices dives facti.

B I E R I S E X T I
F I N I S.

P O L Y.

POLYDORI VERGI-

LII URBINATIS DE IN-

VENTORIBUS RERUM

LIBER SEPTIMUS.

CAPUT I.

De Monastica vitæ principio.

E Evangelicæ & Apostolicæ vitæ initiis hætenus diximus : in hoc verò volumine novus ac varius vivendi modus demonstrabitur. Cum enim à majoribus tanto-
perè degeneratum, ab eorumque disci-

*Ordo sacer-
dotalis cor-
ruptus.*

plina ac vitæ sanctimonia sic longè discessum foret, ut
supra est sparsim declaratum, tam Romani deinde Pon-
tifices, quàm ubique gentium Antistites nihil prius,
neque quicquam antiquitus habuere, quam ordinis sa-
cerdotalis sic labentis revocare gradum, sic peccantis
coercere insolentiam, promulgatis ab se novis quoti-
die legibus, ad melioris vitæ institutionem: Adhæc in-
dixere graves pœnas, qui deinde contra ac liceret, fe-
cissent, ut quo minus odissent peccare virtutis amore,
hoc formidine pœnæ facilius à malefactis manus ab-
stinerent. Nec eo quidem pacto perinde profecêre,
quoniam à degustatis voluptatibus haud facilè animus
avocatur : quare nonnulli postea extitâre bonæ frugis
patres, qui viam secuturis facerent : qua à devio ad re-
ctum iretur. Porro ii omnibus quæ in terris miramur
contemptis, Christum complexi, id est, veritatem, pie-
tatem, innocentiam, mansuetudinem, solùm divinis
rebus operam dederunt, quorum principes fuere Pau-
lus, Antonius, Hilarion, Basilus, Hieronymus, ac
plerique alii qui ab initio sanctitate pollentes, veluti
novæ religionis plantæ in Ægypti Syriæq; solo quam-
vis ste-

*Monachi
psi 6 an-
tiquissimi
eorumq; li-
berum in-
stitutum.*

vis sterili fœliciter increvere, nullo tamen adhuc certo vivendi ritu: nam id temporis hujusce vitæ genus simplex ac liberum erat, ut istis omnino cæremoniis minimè obstrictum, quas hodie monachi observant. Vestitum honestum pro jure suo quisque sumebat: item nullum votorum vinculum, ita ut integrum unicuique foret manere, aut proficisci, quò terrarum vellet: vel si quem ejusmodi sui instituti pœnituisse, etiã potestas esset ad pristinam redeundi vitam, non absque tamen inconstantia nota. Quod si deinceps per novas hominum leges inviolatum permanere licuisset, longè sanctissimos omni tempore monachos habuissemus, quando improbi haud diu monachi fuissent. Petebant loca ut plurimum deserta, hoc est, eremum unde Eremitæ dicti, quasi eremū colentes, quos Græci anachoretas vocant: & quia soli vivebant, ideo nostri monachos nuncuparunt, id est, solitarios: verum paulatim deinceps cœperunt gregatim agere, uti infra dicitur. Atque ita à principio monachi precibus, jejuniis, vigiliis, literarūque studiis dediti, procul ab omni hominum cœtu, tantum duriter victitando, ac sese manibus exercendo, exemplum bonè vivendi posteris ediderunt. At isti dein superiorū ejusmodi vestigia secuti, familias singuli suas, ut per appositū infra dicitur, instituere, illisque vivendi normam præscripserunt, ut & verbo & facto, quemadmodum ipsæ familiæ prædicant, vitam planè Apostolicam mortalibus referrent. Ad hunc denique modum Christianus populus unam legem, unam religionem complexus, in varias sectas est divisus. Sed de monastici instituti initio longè post homines natos, nunc celeberrimi, jam dicamus. Itaque olim inter multos

*Eremita
undè dicti.
Anachoretas.
Monachi.*

teste Hieronymo. quæsitum est, à quo potissimum eremus sit primum habitari cœpta: quidam enim altius repetentes, Heliam & Joannem Baptistam ejus rei auctores faciunt: sed ut is plus quam propheta, ita ille plus quam monachus, censeri debet. Alii Antonio as-

Primus Eremita quis.

*Essæorum
secta.*

*Essæorum
religio.*

signant, alii cuidam Paulo Thebæo, ob id ipsum primo Eremitæ nuncupato, quod Anachoreticæ vitæ primus fundamenta jecisset, id quod vel Hieronym. comprobabat. Hunc igitur veluti exemplar, illum ut exemplum ad imitandū, fuisse dicunt. Ego verò, quando in re ambigua unicuique liberum est conjectare, crediderim institutum monasticæ vitæ ab Essæis sive Essenis, *ita ap- pellat Plin.* quorum secta apud Judæos admodum celebris habita est, ad posteros manasse, quoniam illi fere per omnia eam ducebant vitam, quā inter nos monachi ex præscripto legis agere solent. Et, ut legentib. id perspicuè pateat, non otiosum erit hic Philonis verba subjicere, quæ Eusebius *lib. 8. Evang. præp.* repetit, ita scribens: Palæstinam maxima gens Judæorum habitat, inter quos, qui dicuntur Essæi cōperiuntur plures numero, ut opinor, quàm quatuor millia: Essæi dicti, quasi sancti græcè, quoniam Dei cultores præcipuè sunt, nū animalia sacrificantes, sed mentes suas, virtute munitas, offerendas Deo putantes. Nemo inter eos puer, nemo adolescens, propter instabilitatem ætatis, sed viri omnes, aut senes sunt. In civitatibus non habitant, existimantes ut contagionem aëris corporibus, sic cōversationem vulgi animo nocere. Horū alii agros colunt, alii pacificas artes ad utilitatem suā & proximorū exercent, nec aurum, nec argentum reponunt, nec ingentes agros laudant, sed tantum colunt, quantum necessitati possit sufficere. Ali enim ex omnibus penè hominibus soli pecuniam & fundos negligentes, virtute ditissimi putantur, facilitatem vivendi & paucorum indigentiam, rectè magnas esse divitias judicantes. Nemo eorum tela, enses, galeas, scuta, cæteraque belli instrumenta facit: sed nec eas artes exercent, quibus facillè omnes in improbitatem labuntur. Nulla mercatura, nullus cauponatus, nulla eis cognoscitur navigatio, omnes rapinæ occasiones depellunt. Nemo servus apud eos, sed cum universi liberi sint, alteri

alteris

alteris serviunt: omnes enim, ajunt, quasi mater, eadē natura genuit: quare quamvis non vocemur, sumus tamen reipsā fratres. Illam philosophiæ partem solum modo approbant, qua de Deo & de creatione omnium scrutamur: morali maximè invigilant, ad quam absolute consequendam paternis legibus adjuvantur, quas rectè intelligere nemo sine divino auxilio potest. Has semper quidem sed maximè septimis quisq; diebus docentur: dedicata enim septima dies deputatur, in qua cæteris omnibus neglectis, ad sacra loca concurrentes, quæ synagogæ appellantur ordine sub seniorib⁹ juniores confidere solent, legunturque Scripturæ diligenter, & exponuntur à peritissimis. Discunt igitur piè, sanctè, justèq; vivere, triplici regula utentes. Amore Dei ardentissimo, Virtutis cultu diligētissimo, Charitate proximi ferventissima. Quòd igitur summè Deū diligant, multa nobis argumento sunt, castitas perpetua, jurisjurandi nulla mentio: mendacii odiū, & præcipuè quod bonorum omnium, nullius mali causam Deum opinantur. Quod virtuti studeant, patet, quia pecuniam negligunt, gloriam spernunt, voluptatem oderunt. Charitatis autem argumenta sunt, benevolentia, societas, æqualitas: nullus enim domum habitat, quæ omnium communis non sit, unum ærarium, unus sumptus omnibus est, Præterea vestis communiter omnibus proposita, communis cibus & potus, cōmunis mensa, omnis denique vita communis est, *Hæc tenus Philo apud Eusebium.* Si quispiam ex nostris monachis, qui regifico mensarum apparatu vivunt, qui voluptates libare peritè norunt, qui honores gnaviter ambiunt, qui pecuniæ studium semper immodicum habent, hæc aliquando legerit, secumve reputaverit, nonnè eum pudebit, quod justitia sua non modo plus quàm Essenorum non abundet, sed longè magis flaccescat, langueatq;? Ab Essenorū igitur religione profectū meritò credere æquū est, ut a. nos monasticæ vitæ

*Philosophia
Essenorum.*

*Triplex Es-
senorum Re-
gula.
Piætas,*

Continentia,

Charitas.

*Monachorū
modernorū
mores cor-
rupti.*

*Antonius
Eremita.*

*Basilius.
Hilarion.*

*Cœnobium
Antonii.*

*Antonii o-
bitus.*

institutum coaluerit, quo similiter Paulus Thebæus, ut Antonius, ambo Ægypti homines à primo olim imbuti, ac illud post ea insigniter æmulati in primis esse videntur. Sed Antonio initium rei hujus jure optimo acceptum referri decet, qui, etsi non ante omnes fuit, primus tamen mirè omnium studia ad eam vitam degendam incitavit, monachorumq; dogma instituit, sicuti deinde Basilius in Græcia fecit. Adauxit & id temporis pium institutum Hilarion in Syria, qui cum sanctitate jam claresceret, Gazæ tres cujusdā nobilis matronæ filios simul repente morbo affectos invocato nomine Jesu, ex tempore sanavit. Quod postquam auditum est, & longè lateq; percrebuit, certatim ad eum ex Syria & Ægypto confluebant, ita ut multi crederent Christum esse Dei filium, & se monachos profiterentur. Nondū enim cœnobìa erant in Palæstina, nec quisquam monachos ante divum Hilarionem in Syria noverat: ille fundator & eruditor hujus instituti ac studii in hac provincia fuit. Habebat dominus Jesus in Ægypto senem Antonium, habebat in Palæstina Hilarionem juniorem. *Hac ex Hieron.* Ad Antoniū redeo. Vixit Antonius in solitudine in Thebaica regione Ægypti, condiditque ibi cœnobium, ubi cum Sarmata, Amata, & Machario suis discipulis, precibus tantum deditus erat, in pane & aqua omnis ejus victus consistebat, cuius sanctitas ita celebris erat, ut Helena Constantini mater se & filium per literas illi commendavit. Obiit mortem in eremo, annos CV. natus, qui fuit annus salutis humanæ CCLXI. Discipuli ejus Amatas & Macharius (nam Sarmatam Saraceni impetu in Antonii cœnobium facto, interfecerant) monasticum ordinem postea tam vitæ sanctimoniæ, quàm institutis, mirum in modum propagarunt. Ac ejusmodi vitæ monasticæ principium tale fuit.

CAPUT II.

Quando primum ordo Monasticus Tribus Vo-

tis A-

tis astrictus fuerit, & quis primus ea vota intro-
duxerit, vestitumque religiosum, cum novo vita
modo, ac ordo ipse abiverit in plu-
res familias

Post annum quàm Antonius, de quo supra est men- *Benedictus*
 tio facta, erat mortuus, circiter c l x v i. claruit *monachus.*
 Benedictus Nursinus in Umbria Italiæ regione na-
 tus. Is in solitudine per diu versatus se demum Subla- *Sublacum*
 cum seu Sublaqueum contulit, quod est Latinorum *oppidum.*
 præclarum oppidum, lacui eodem & tamen prisco no-
 mine proximum, distatq; ab urbe Romæ circiter mil-
 lia passuum quadraginta. Hic cum à multitudine ob
 sanctitatis famam adiretur, & ei secundum religionē
 nihil solitudine gratus esset, postremo ejus celebra- *Cassinum.*
 tis virandæ causâ, Cassinum in ea regione pervetu-
 stum oppidum venit, ibique sibi sedem posuit, sparsos-
 que & solivagos ad id tempus monachos in unum con-
 traxit cœnobium, mores & vitam, tribus munitam
 votis, quæ prius non fuerant, quàm Basilii cum certa
 vivendi formula constituisset in Oriente, instituit pa-
 rum vulgatæ observationis. Sanè Basilii Cæsareæ *Basilii de*
 Cappadocum præsul, qui circiter annum salutis hu- *votis mona-*
 manæ ccc l xxxi i i. doctrinæ pariter atque sanctita- *sticis insti-*
 tis summis floruit laudibus, primus omnium obliga- *tutum.*
 vit monachos novis legibus, ut post annum, quā quis
 in collegium venisset, si in eo vellet vitæ instituto per-
 manere, voveret se castè victurum, nihil possessorum,
 ac dicto præfectorum fore audientem, quo se in perpe-
 tuum omni suâ abdicaret voluntate. Fuit postea Basi-
 lii decretum juxta ab omnibus receptum. Quanquam *Paupertatis*
 paupertatis votū multo antiquius esse videtur, si Ur- *votum.*
 bano pontifici Romano credimus, qui amplius c l x l.
 annis Basilium antecessit: quando in epistola, quæ e-
 jus nomine legitur, invenimus, ita usu venisse, ut qui
 Apostolorū imitatores existerent, paulatim vota face-

rent se nihil proprium habituros, quo æque rerum cōmunitas, ac Apostolicæ vitæ institutum omni tempore vigeret: siquidem ipsi Apostoli ad docendum Evangelicum dogma quoquo versum à Christo missi, in mādatis, *quemadmodum dicitur Petrus apud dñm Clemētem libro Recognitionum 2. testatur*, non habuerunt proprium aliquid dicere. Cæterum isthæc tria vota jam inde à principio tanti esse cœperunt patrib. ut illi posthac lege sanxerint, etiā presbyteros quos seculares dicunt, debere votum castitatis, id est, pudicitiz servandæ perpetuò, saltem tacitè facere, ac per id haud licere cuiquam ejuscemodi votis obligato, astrictoque deinceps matrimonium contrahere, & si quis contraheret, illud omnino minimè valere. Unde btevi post quæstio incidit, an tale conjugium deberet stare nec ne? Et D. Augustinus, qui Basilio æqualis fuit, in primis permultis rationibus probavit, connubia post votum contracta non debere dirimi, *veluti in Decretis, 27. quæstio 1. cap. nuptiarum, planè extat*. Item Benedictus dedit suis monachis novum vestitus genus, constituit modum orādi, & tenuæ victus alimentum, ac novam abstinentiz normam. Et ut appareret eum cœtum fuisse ex summo mortalium usu, res mirandum in modum postea paulatim crevit, abiitque in plures familias, Cluniacenses, Camalduenses, Vallisumbrenses, Montolivenses, Grandimontenses, Cistercienses, Sylvestrenses, qui Humiliatorum cognomen ferunt, Cœlestinos, divæ Justinae, & Eremitanos divi Hieronymi, postremo per Martinum quintum, in familiam divi Benedicti affecitos. Quem ordinem à patrum norma jã collapsum, Lupus Hispanensis ejus familiæ præpositus, novis institutis instauravit, *de cujus exordio in capite insequenti prodetur*. At ii quidem monachi, & si qui alii sint, (quotidie enim sunt qui ut ignaviz suæ potius, quam religioni cōsulant, novas inducere sectas conentur) ex uno velut fonte manasse dicuntur. Cæterum

qui

Votum Castitatis sacerdotum.

Quæstio de connubio post votum contracto.

Benedicti regula.

Familia monachorum.

qui tum primum instituti fuerunt, Benedictinos fuisse, tradunt, qui nigro hodie amiciuntur colore, tunica laxiore, ac discincta, & ad pedes usque demissa, amictu capitis, quem cucullum vocant, in humeros & scapulas brevius rejecto, quàm cæteris: subter candida tunica, & ea quidem lanea, cum cilicio, ocreati genutenus incedunt, tondentur novacula à vertice infra dimidium calvæ: capillus infernè recisus in parvi circuli speciem, circa aures & tempora, totum ambit caput instar coronæ, undè ipse vertex derasus corona nuncupatur. Item à carnibus perpetuò abstinent, nisi cum ægrotare cœperint. Undè monachi qui hodie continenter carnibus vescuntur, quorum numerus ubiq; gentium extra Italiã, ingentissimus est perpetuò ægrotent necesse est, nisi velint impudenter fateri, se contra suas leges facere. Atque ita monastica instituta ut humana, haud diu inviolata steteret, hominum moribus semper in deteriora inclinantibus, ac divitiis pietatem, quæ ut mater illas à principio ordini pepererat, contaminantibus. Quo factum est, ut monasticum nomen sæpius varieque instauratum in plures abiverit familias. Itaque Cluniacensium ordo ex Benedicti observatione, apud Masticensem, seu Mastico-censem (utrunq; scriptum reperio) Burgundiæ pagum, ab Odonè abbate quem dicunt instituitur, quibus locum dedit, & extruxit Gulielmus Pius Aquitanie dux: qui fuit annus salutis DCCCXVI. Haud ita multo post Camalduensium religio orta est, auctore ejus congregationis Romoaldo Ravennate: fuit is monachus Classensis cœnobii: est locus iste haud procul Ravenna, qui celebritatis fugiens in Hetruriam pervenit, ibiq; in summo Appennini jugo, locum à quodam Madulo incola cōsecutus, undè nomen ordini inditum, novę familiæ fundamenta jecit, candido sumpto amictu. Sūt hodie in eminentissimo jugo montis duodeviginti sacella, ubi ppetuū silentiū, quarto & sexto hebdomadæ

*Benedicti-
norum ha-
bitus.*

*Corona mo-
nachi.*

*Monachi
sarcophagi.*

*Cluniacen-
sum ordo.*

*Camal-
duenses.*

die planè & aquâ transigunt jejunia, nudis pedibus humi accubantes; verùm in aliis locis vita eorum remissior est. Item in ea Apennini parte, quæ Vallis umbrosa vulgo dicitur, circiter annum salutis M. L. X.

*Vallisumbrensum
ordo.*

Joannes Gualbertus novam monachorum familiam instituit, eamq; à loco appellavit Vallisumbrensem. Is Florentiâ oriundus, ac claro loco natus, cum fratri percussorem fortè obviam habuerit, quia illi veniam petenti non negasset, imago crucifixi, quæ in proximo fano divi Miniatis erat, visa ei est; post hæc inibi oranti inclinasse parum caput, perinde quasi id pietatis facinus comprobasset. Ea imago hodie visitur in eodè divi Miniatis templo, quod in colle prope Florentiam extat. Joannes eo motus miraculo, in solitudinem cōcessit, auctorq; novæ religionis fuit, amiētumq; sibi induit

Imago crucifixi miraculosa.

Montolivetenses.

cæruleum, quo nunc utuntur. Montolivetenses eo anno, qui fuit M. C. C. C. C. V. I. I. salutis, esse cœperunt, quo trium pontificum pestilens discordia orta est. Li Senenses primum fuere, quorum princeps Bernardus Prolemæus, qui pro temporum conditione, capto mutandæ vitæ consilio, in proximum urbi collē egressi sunt, eumq; ex nomine illius Hierosolymitani dominicis frequentati vestigiis appellantes sese candido induerunt

Grandimontenses.

amiētū Gregorio X. II. probante. Grandimontensem ordinem Stephanus in Avernis, amplissima familia ortus in Aquitania primus instituit, cui mons in quo mox sedes illius familiæ locata est, nomen dedit multis vivendi mutatis, aut ex integro conditis legibus. Iisdem fere temporib. Robertus Molisinnensis abbas, cum prisca disciplinam jam minimè retineri animadverteret, viginti & amplius comitatus monachis, Cisteritiū locū in Burgundia Cabilonēsis dioceseos, vastæ solitudinis, ac horrendi aspectus petiit, ibiq; immoratus celeberrimi ordinis auctor fuit, quæ à loco Cisteritiensem nuncupare voluit. Sunt qui hoc cuidā Ardingo monacho assignēt, quod ille Robertum impulisset ad cōmigrandū in eum locum

Cisteritienses.

locū, perinde quasi qui hortatur, non qui facit, primas jure ferre debeat. Fuit is annus salutis M X C V I I I. Claruit in hoc Bernardus Castilionensis homo Burgū-
 dus nobili loco ortus, qui Cisterciensi cœnobio prius inchoato, monasticum induit habitum, tantum inde nomen eruditionis & sanctitatis est adeptus, ut Clara-
 vallensis sit abbas factus, quem locum Robertus vir illustris non multo prius sumptuosè extruxerat. Cen-
 tesimo deinde anno, Humiliatorum ordo in Germa-
 nia oritur: exordium rei triste, sed læti successus: mul-
 ti enim mortales aut bello capti, aut quia fides eorum suspecta esset, fuerant ex Cisalpina Gallia, jussu Friderici, cui Barbarubræ cognomen fuit, qui tum Italiam armis divexabat, in Germaniam cum liberis & uxori-
 bus traducti. Sunt tamen qui ab Henrico id factū tra-
 dant. Il longiorem moram pertæsi, aliquando albis vestibus induti, viri fœminæque humiliter Friderico ad pedes prostrati jacuere, veniam implorantes. Istorum lachrymis vestituque motus Imperator, potestatem fecit omnibus in patriam abeundi: qui postliminio reversi, voto, ut verisimile est, in eo ritu perseverasse dicuntur, lanificio & precationibus dediti. Inde, ut fit, res à modico principio orta adeò crevit, ut eam piè inchoatam auctamque Innocentius tertius primum, deinde plerique alii Romani pontifices approbarint. Cæ-
 lestinorū religio octogesimoquarto circiter anno post orta est: Cælestinus quintus Romanus pontifex fuit auctor, prius quàm ad pontificatū vocaretur, anachor-
 rera: idcirco voluit ad eremi decus, ex se hanc familiā parere, quæ brevi usque eò crevit, ut non potuerit auctorem incepti ut vani poenitere. Item in Anglia D. Gilbertus suam instituit religionem, sicuti in Germania Mellicenses, Castellenses, & Burfeldenses, alii ab aliis diverso tempore instituti fuerunt. Sic quotidie à novis hominibus novæ inducuntur religiones, inter se tam versicolori vestitu, quàm ratione vitæ minimè

*Humiliato-
rū ordo un-
dè exortus.*

*Cælestini
monachi.*

*Religiosorū
varietas in
vestitu.*

*Divæ Justi-
næ congre-
gatio.*

*Monachorū
inventa.*

*Vestimenta
Judæis in-
terdicta.*

convenientes, perinde quasi vitia animi, cujus ductu ad bona seu mala nos applicemus necesse est, tantummodo extrinsecus per ejusmodi studiū possint penitus evelli. Quid, quod penē totidem monacharū familiæ institutæ sunt? Sed, ut tam justum iter conficiamus, haud prætereundū ducimus congregationē divæ Justinæ, quæ postremò ad pristinā divi Benedicti dogmatis disciplinam instaurata, hodie ut religionis caput super eminent omnes. Ejus rei auctor fuit Ludovicus Barbus Venetus vir religiosissimus, Patavii in cœnobio ipsius divæ Justinæ, undē nominata est: hanc Eugenius quartus plurimum auxit. Atq; monachi primi omnium introduxerunt in Ecclesiam Dei vota sacra, & vestimenta profana simul religiosa fecerunt. Nam illi monachi superiores, *ut proximo capite ostendi*, pro suo arbitratu vestiebantur. Nec Judæis indumentum aliquod interdictum erat, præter id, quod esset è lana & lino cõtectum, *sicut Deut. cap. 22. patet*. Item modū orandi quā longissimū, jejunia frequentiora & piscium escam assiduam, ad extenuandum corporis robur, quo sui debiliores militiam Christi exercerent. Sed & de reliquis initiatorum ordinibus, eorumq; initiis jam dicamus.

CAPUT III.

De origine Hieronymianorum, Canonicorum regularium, Augustinianorum, Carthusianorum, Carmelitanorum, Præmonstratensium, & Crucigerorum, atq; eorundem habitū, victū & cultū.

*Divi Hiero-
nymī vita
& eruditio.*

Hieronymus Eusebii filius, ortus Stridone (quod oppidum olim ad Pannoniam & Dalmatiam pertinebat, sed Gotthi direptum everterunt) Romæ græcis latinisque literis egregiè institutus, sanctionis vitæ colendæ causā in Judæam se contulit, ubi & Hebraicam linguam dedicit, ita triplici lingua eruditus, de rebus

de rebus divinis scribendi onus suscepit, in quo omnes nervos ætatis, industriæ, doctrinæq; suæ contendit, cuius scripta ut sancta, brevi post tempore patres receperunt, receptaq; approbarunt: etsi scio esse quosdam, qui id factum Damaso pontifici falso assignent, quippe qui per diu ante Hieronymo excesserat è vita: Postremò locū circa Bethlehem sibi construxit, ubi reliquū vitæ Apostolico ritu egit. Hinc factū est, ut permulti dein- de Hieronymi ipsi⁹ instituti imitatores extiterint, or- *Hierony-*
taq; sit nova quædā familia, quæ à Hieronymi nomine, *mi ani.*
quæ sui instituti, quāvis longè diversi ab eo quò ille vi- xerat, ut cunq; auctore faciunt; Hieronymiani sunt ap- pellati: qui nativo amicitie colore, pallioq; super tu- nicā rugato: atq; superiore parte à summo ad imū scisso, scortea zona tunicā succingūt, soleis ligneis pedes mu- niunt. Sunt & Hieronymiani, Eremitani, *de quib⁹ pro-* *Eremitani*
ximo capite meminimus, quorū ordinis quidā Carolus *Hierony-*
cognomento Granellus homo Florentinus, auctor fu- *miani.*
isse dicitur, qui Eremitanū sua sponte induisset vestitū, sedemq; sibi optasset in Fesulanis montib⁹. Alii tradūt nō Carolū, sed Redonē quendā Montigranelli comitē primū eos Eremitas sub ritu D. Augustini, ad Fesulas, Gregorio XII. probare, instituisse. Imò sunt qui com- mententur hanc primū familiam à Hieronymo in eremo institutam, & eam auctam ab Eusebio Cremonensi, ac plerisq; aliis præcipuæ sanctitatis viris, qui cum eo vi- xerant, & sic accidisse, ut postea melioris vitæ exem- plo, plures unam æmulati rem, modicis, ut sit, princi- piis ortam sepius instaurarint, atq; eo pacto alios ex u- no ordine Benedictinos, alios Augustin. esse secutos, alios in suo permāsisse instituto. Itē parū liquidò tradi- tur, an Aurelius August. eas familias instituerit, quarū hodie vulgò auctor ferē. Itaq; duplex opinio ad poste- *Can-nici*
Regulares.
ros manavit de initio Canonicorū, quos vulgus Regu- lares vocat, & eorū qui ab eremo nomē ferūt. Canonici pertinaciter affirmāt Augustinū ut primū Hipponēsis est Epi-

est Episcopus factus, redegisse suos statim canonicos ad eam vivendi regulam quam inter se in præsentia servant. Quin etiam jactitant illud apostolorum fuisse institutum, id quod Thomas Aquinas *in suo Opere secunda secunda* cōprobat : quia illi, ut ait, post ascensum Christi in cœlum, in monte Sion, de genere vitæ deliberantes, communia inter se omnia, ac tria vota coram Deo statuere. Ita si Thomæ testimonium amplectimur, non tam ab Augustino est ordo institutus, quam renovatus, cui tamē ob illud ipsum, non immerito debet principium rei acceptum referri. Sic origo in dubiū trahitur. At Augustiniani Eremitanis se priores institutos asseverant ab ipso D. Augustino, cum ille eatenus fuerit in eremo, ut quidam scribunt, quoad Manichæis in terra Africa sævientibus, Hipponensi diœcesi est præfectus. Per hunc modum de utriusque ordinis origine ambigitur. Verum aliam ferunt hujusce collegii originem : multi enim, ut ajunt, mortales Augustini adhuc vivi sanctitatem singularemque doctrinam secuti omnibus neglectis quæ possederant, in eremum concessere : undē est Eremitanorum nomen deductum. Cæterum sive ab eo, *quod est supra significatum*, ut qui in desertis locis cum illo essent, sint in unū congregati & instituti, sive ipsius vitam & dogma secuti, passim deserta loca coluerint, hæc de utriusque familiæ initiis habui dicere. Atq; ista Augustiniana familia prima est monachis mendicantibus : sunt enim quatuor primariæ, *ut infra appositè demonstrabimus* : & vulgō mendicantes vocitantur, quod religionis causâ, vel atque adeo ut in otio vivant, mendicitatem perpetiantur, qui solum precarium quæstū faciunt, undē se sustentent. Verum haud scio : qua ratione isti monachi debeant in mendicatio semper hærrere, quando satis constat Christum non mendicasse, & Apostolos non expectasse ab aliis victum otiosos, scribente Paulo *ad Corinthios* : Et laboramus operan-

tes pro-

*Augusti-
niani.*

*Monachi
mendican-
tes an Chri-
sti imitato-
res.*

res propriis manib. ac primos monachos in *Ægypto*,
teste Chrysostomo, exercuisse se manib⁹ laborando. Item
 divus Franciscus, cujus secta longè frequentissima est,
 voluit suos monachos victum quærere manuum labo-
 ribus, ac non prius ad mendicandum aggredi, quàm
 laboris pretium esset negatum. Extat in ejus testamē-
 to illud præscriptum. Igitur hinc videre licet, omnes
 æquè debere Apostoli institutū sequi. Ad rem redeo.
 Sed ne quidem mirum, si res in dubio versetur, vel duæ
 tresve familiæ ad unum referantur auctorem, cum be-
 nè multæ aliæ præterea sint congregationes, quæ Hie-
 ronymi, Augustini, Benedicti, ac quorumlibet divorū
 regulas ab illis, sicuti perhibent, editas profiteantur,
 quas tamen tantum abfuerat, ut ipsi instituissent, ut
 etiamne tale quid unquam fortè cogitassent futurum.
 Canonicis tunica candida cum lintea toga, sub nigro
 pallio est: tegumentum à scapulis impositū cervicem
 totumq; contegit caput, præterquam à fronte Eremita-
 norum vestitus diversus est, nigra tunica amiciun-
 tur, concolor tegmen à scapulis ad caput inducunt,
 subter candida tunicula; scortea cinguntur Zonâ, cui
 connectitur fibula confecta ex bubulo cornu, calceati,
 ut communis est usus. Ac penes utrosq; nunc præci-
 pua est varietas nominis, quod ut sæpius est instaura-
 tum, ita in plures divisum est familias: nam congrega-
 tio alia Canonicorum Servatoris, quæ & Scopettina
 nuncupatur. cujus auctores fuere Stephanus & Ja-
 cobus viri Senenses sanctitate illustres, quam Grego-
 rius undecimus suo probavit cōsensu. Alia Frisonaria,
 à loco in Lucensi agro Hetruriæ regione, quam & La-
 teranensem appellant: hanc Eugenius quartus pluri-
 mum adauxit. Tertia divi Georgii in Alga, Venetiis à
 Laurentio Justiniano instituta: cæruleo utuntur habi-
 tu. Et deniq; si quæ aliæ sint, jam eas missas faciamus,
 brevitati consulentes, quoniam sæpè more fungorum
 subito oriri solent. Ad Carthusianos veniamus, quorū
 exordium

*Ordines
facti.*

*Canonicorū
vestitus.*

*Eremitanorū
habitus.*

*Scopettina
congregatio*

Frisonarii.

*Divi Geor-
gii ordo.*

*Carthusia-
norū origo.*

exordium incidit in annum salutis M L X X X. Quidam enim singulari doctrina, nomine Bruno, homo Coloniensis, cum Lutetiæ Parisiorū philosophiam profiteretur, contigit, ut amicum quendam bonis moribus prædicum, & vita jam privatū, priusquam ad sepulturam daretur, audire visus sit clamantem, Justo Dei iudicio damnatus sum, & eā re motus è vestigio cum sex sociis pari miraculi eventu territis, eremi deserta quærans, pervenerit in diœcesim Gratianopolitanam, (est, Celiticæ urbs) ibiq; locum optaverit, cui hodie Carthusia nomen est, quem ei assignandum curavit Hugo Gratianopolitanus Episcopus, qui statim post se ad eam familiam adjunxit. Eo igitur loci Bruno ad res divinas intentus, primum cœnobium fundavit, cum his rigidæ vitæ institutis: intima enim veste utuntur cilicina, summa pallio nigro, subter candida toga, opereuloq; capitis cucullo, carnibus nunquam vescunt, sexto hebdomadæ die pane & aqua jejunium ad edomandam vitiosam corporis naturam institutum observant, in cubiculis quæ veluti sacella habent, soli edunt, ceruis tamen festis diebus unà duntaxat prandent. Silentium eis penè perpetuū, nulli fas est cœnobio exire præter præfectum, & procuratorem, & illis tantum ad negotia loci curanda quippe opes habēt, per quas semper sacerdotibus minus omninò licet se totos, prout deberent, reb⁹ sacris curandis dare. Mulieribus ad eorum etiam templa aditus interdict⁹ quod ne aliquid videant, per quod ad libidinem raptant. Bella sanè proviso, si affectiones animi possint claustris compesci, & caro solitudine & otio domari, id quod divus Hieronymus valde laborando, ut ipse testat⁹, efficere vix potuit. Carmelitanorū hunc referunt ortum. Est in Syria mons Carmelus, olim cum aliorū prophetarum, tum Heliz in primis memoria nobilis, quod in eo ille habitasset, id, credo, anachoretarū nō pauci numero securi, locum tenuere, qui demum Almerici Antiocheni Episcopi

*Carthusia-
norū ha-
bitus & vi-
ta.*

*Carmelita-
norū ortus.*

scopi opera in unum coiêre, cum ante sparsim montē habitarent, ac tūm primum præpositum ex se constituerunt. Fuit in eo monte secundū fontem, qui Helix dictus est, Deiparæ fanū, ubi illi prima cœnobii fundamenta jecerunt, undè fortasse sunt Carmelitanæ divæ Virginis monachi nuncupati: Incidit prima hæc vitæ observatio in Alexandri tertii pontificatū, qui sedere cœpit circiter annum salutis MC LXX. Verūm quia neque vitæ instituto, neque cultu, neque certis cæremoniis nitebatur ille novus cœtus, abortus quidam, non res legitimè ab initio instituta visa est. Veram itaque originē fuisse tradunt quidam, quæ anno post circiter quadragesimo cōsecuta est, sedente Innocentio tertio. Albertus enim Hierosolymitanus antistes iis in eremo agentibus certam observationis dedit formam, ex Basilii dogmate quædam mutuatus. Attributum est pallium versicolor ex albo & canusino, id est, rutilo, circumulatū, quali dicitur Helias propheta olim usus: postea Honorius tertius pallii hujusmodi formā ademit, velut religioni parum convenientem: pro versicolore, album est illis datum appellavitq; Virginis familiam, ut nomen virginitatis cum pallio albo, qui color minimè maculatus est, rectè conveniret. Et hæc altera mendicantium secta. Iisdem ferè temporibus Præmonstratenses è cœlo, ut prædicant, demonstrati sunt terris in Laudunensi diœcesi, eo loci, quem Præmonstratū vocant. Auctor ordinis fertur fuisse quidā Northbertus presbyter homo Lotharingus, qui hoc arctissimū vitæ genus ex Augustini ritu quæritans à Calixto secundo impetravit probatū iri. Amiciunt tunica alba cū linea toga sub cādido pallio, quo potissimū à Canonicis differunt. Crucigerorū origo multò antiquior est, si vera sunt, quæ ipsi crucigeri de primordio sui ordinis prædicant: ajunt. n. Cletum Petri Apostoli discipulū, & ab eo inde tertio loco pontificē, cœlesti nuntio crucē habente monitum, ut hospitalem domum fundaret iis, qui Ro-

*Vestitus
Carmelito-
rum.*

*Virginis fa-
milia.*

*Præmonstra-
tenses undè
orti.*

*Habitus
Præmon-
stratensium.*

*Crucigero-
rum origo.*

*Cyriacus
antistes.*

qui Romam peregrè venirent religionis causâ, essent-
que ibi præstò, qui itinerib⁹ fessos comiter acciperent,
pièq; reficerent & ii gestarent perpetuò crucem mo-
nimentum dominicæ passionis, ac ita illum demum
paruisse oraculo. Sed illud pro certo habendum dixe-
rim, rectè initium hujus rei assignari Cyriaco Hiero-
solymitano antistiti: is enim fuit, qui Helenæ Cōstan-
tini matri locum ostendit, ubi dominica crux occul-
taretur, qui ob memoriam rei, dicitur primus consti-
tuisse collegium eorum, qui crucem omnibus vene-
randam manu gestarent. Hunc pium patrem Julianus
Imperator occidit. Rem iis principiis ortam, & brevi
pòst tempore propè ad interitum deductam, tertius

*Albinensiū
hæresis.*

Innocentius instauravit, quòd Romæ hæresim Albinē-
sem subitò exortam, undè magnus in urbe metus ex-
titit, ope cruce signatorum, qui tum in Syriam ituri
erant, extrinxisset. Fuit hic annus salutis humanæ
M C C X V. Postremò Pii secundi pontificatu, in Man-
tuano conventu, datum est, ut cæruleo uterentur a-
mictu, cum olim indiscreto usi sint colore, ac crucem
ex veteri instituto gestarent, undè inditum familiæ
nomen. Est hodie alterum quoque hujusce familiæ
collegium longè remissioris vitæ, & ii pallio amiciun-
tur nigro geruntque in pectore, non manu, crucem ex
albo rubroque colore confectam, ac divi Augustini re-
gulam profitentur.

*Crucigero-
rum vestes.*

C A P U T I V.

*De Predicatorum, Franciscanorum, Trinitatis,
Servorum Mariæ virginis, Brigidantium, Jesua-
torum, Novorum Eremitanorum, & Bono-
rum hominum origine.*

SANè ut tertio Innocentio sedente, innocentia ali-
quid in hominibus dilucret, duo longè post homi-
num memoriam extitère sanctissimi patres, Do-
minicus

minicus Caláguritanus homo Hispanus, & Franciscus Afisias in Umbria Italiae regione ortus, qui cujusdam novi ordiendae vitae instituti auctores ambo certatim fuerunt, ut aequales. Dominicus ab initio canonicus fuit, ac cum paucis, quos socios sibi delegerat, novam instituit observationem, novumq; vestimentum dedit tunicam candidam, nigro pallio superjecto, & ab humeris ad caput scapulari tegmine. Et ne pietatem colendo domi oriarentur, docuit eos in primis sua praedicatione; unde nomen novae familiae indiderat, longè latèque omnibus terris divulgare Evangelium, quod ipse Christum imitatus facere prius voluit: quippe qui id temporis haeresin Tolosae pestiferam Albigensum jamdudum gliscentem suam operam compescuit. Vidit Innocentius novum institutum, & miratus est: quod Honorius qui illi successerat, recepit atq; approbavit. Et ista tertia est mendicantium familia. Propter haec pietatis opera, Dominicus deinde post actam sanctissimam vitam, in divorum ordinem à Gregorio I. X. adscriptus est. Franciscus verò humanitatis plenus à principio Aurelii Augustini; ut quidam scribunt regulam professus, calceatus Zonâq; scorteam cinctus aliquandiu conspectus est: inde reputans animo Dominum jussisse sanctissimis Apostolis, ne binas tunicas, neve sacculum haberent, tunicam induit unicam nativi vellèris, funiculoq; praecinxit, pedes simul nudavit; ac ut demum anachoretam se praeberet, in Apennini jugum advolavit, quem locum hodie vulgo Avernam dicunt, ubi ille divinis rebus deditus, dominicae passionis stigmatibus nustus est, qui eos quos sui instituti ab initio socios optavit; manifesto humilitatis argumento Minores appellavit; quo ejus exigui nominis memores, facilius ab omni superbiae vicio abhorrescent quae saepe numero sanctitatis est comes. Honorius institutum comprobavit, ac biennio post Gregorius Franciscum inter sanctos retulit, qui fuit annus salutis M. c. xx. i. x.

*Dominici
conatus in
ordine in-
stituendo.*

*Dominicus
divus factus.
Francisci
religio et
vestitus.*

*Minores
fratres.*

*Franciscus
inter san-
ctos re-*

Nullum unquam humanæ pietatis institutum magis brevi tempore crevit: totū n. terrarū orbem una hæc implevit familia, sic, ut vulgus jam tū stupefactū suspicaretur non tam pietatē, quàm otium & ignaviam interdū multis cordi esse. Atq; is quartus mendicantiū

Clara monacha ejusque ordo.

cœtus. Fuit per id tempus, Clara virgo etiam Asisias, quæ monachiarū alterū novū religionis institutū, quod Pauperū dixit, à Francisco, continentię doctore accepit, acceptūq; non solum persanctè coluit, verum etiā auctū posteris reliquit. Constat hic ordo ut plurimum ex muliebri sexu. Secutus est ab eo, velut rivulus ex eodē fonte manans tertius ordo eorū, q. Pœnitētes dicunt.

Pœnitentiū ordo.

In hoc quoq; innumeri mortales sunt. Post hæc Prædicatores & Franciscani, ut ne beatissimi omnibus rebus essent, inter se divortiū fecerunt: nam alii cum aliis de sanctitate certantes, alterius vitæ quiddam ordi cœperunt, qui se velut instituti observantiores, de observantia vulgò appellarunt. At Franciscana familia hujusce observationis multò frequentior est, ut pote inter omnes ferè gentes jam pridam propagata. Hanc memoria nostra, Edovardus quartus Rex in Angliam primus induxit, quæ tanto brevi tempore sanctitatis nomine claruit, ut paulò post ab Henrico v. n. fuerit magnoperè adaucta, ac hodie habeat sex cœnobيا longè celeberrima. Verū ut Innocentiū ætas religionis feracior esset: est & monachorum Trinitatis, ut

Trinitatis monachorū ordo.

vocant, ordo id temporis exortus: quidam enim Joannes Matta, & Felix anachoreta, cum in Galliis circa Meldensem agrum vitam solitariam agerēt, per quietem admoniti pontificem adiverunt, ab eoq; periere certum vivendi modum. Ille haud multo post etiam oraculo, ut ajunt, monitus, anachoretas candido induit vestitu, cruce rubra pariter atq; cæruleâ insigni, illisq; negotium mandavit, ut nostros ab hostibus captos pretio redimendos curarēt, ac idcirco monachos de redemptione captivorū appellavit. Consueverūt ii

Monachi de redemptione.

postea

postea pii certè viri eleemosynas quaritare, quibus captivos redimerent: sed & hoc pietatis officium ferè nusquam hodiè præstatur, & id credo, ut vetus renovaretur institutum: nam, teste *Tertull. de Fuga in persecutione*, Christiani olim non redimebantur pecuniâ. Iisdem quoque temporibus Martini I. V. pontificatu, Philippus Tuscus genere, Florentiæ ortus: ac medicæ artis professor, novæ fuit vitæ auctor, institutorq; familiaris, quam vocant Mariæ virginis: qui primo initiat, Servi nuncupari cœperunt, manetq; hodie nomen. *Maria virginis servi, eorumque vestitus.* Philippus anachoreticam vitam secutus, oraculo monitus, novum religioni adjecit vestitum, nigræ tunicae ac succinctæ nigrum superinjiciunt pallium, circa humeros in rugas complicarû, scapulari amictu ab humeris rejecto, comuni more calceari, nec res magno admodum est favore à principio recepta: sed cum novum institutum suâ sponte in dies singulos initiatorû numero augeretur, Benedictus X. I. septemq; deinde pontifices, qui secuti sunt, approbaverunt, multisq; privilegiis excoluere. Incidit primû rei hujus exordium in eum salutis annum qui M C C L X X X V. fuit. Ordo itè à Brigida vidua instituitur: hæc Sueciæ princeps, mulier singulari sanctitate, eo anno, ut quidâ volunt, quo *Brigitta sancta, & ordo quem instituit.* Urbanus V. exivit de vita, Romam voti causâ venit, ubi quotidie loca sacra adibat, obtinuitq; à pōtifice ritû ab se institutum probari, ut cœnobium utriq; initiatorum sexui comune foret, murorum tamen ac aspectus separatione divisum, ut virgines superiora habitarent, monachi verò inferiora: templum itidem pari modo comune: omnib⁹ autè Abbatisa, quàm vocant, præesset. Sunt qui tradunt Basiliû primû hunc ordinè in Græcia instituisse, sed postea ne virginitas muliebris obrectationib⁹ pateret, patres jussisse, ut viri seorsum habitarent, ac propterea Brigidam instaurasse ejusmodi religionè, initâ ratione, qua sine criminis suspicionem, & templum & domus essent utrisq; communia.

Cui opinioni, ut veriori, assentiendum esse dixerim.

*Jesuatorum
secta; eorū-
que habitus.*

Quinto ejusdē Urbani anno, qui fuit salutis humanæ MCCCCLXVIII. Jesuatorū secta Senis orta est: colligebantur ab initio domesticatim, simplici indumento amicti, multa innocentia & pietate viri, sibi victū labore & operā quæritantes. Hos Urbanus, quia jam suspecti, ut maleficā aliquā superstitione imbuti, haberi incipiebant, ad se Romam vocatos de cæremoniis & vitæ instituto interrogavit, cognovitq; totam rem & probavit, deditq; ut albā tunicā uterentur, & capitis quadrato à cervice ad humeros dejecto. Cinguntur scortea zona, nudos pedes ligneis soleis in inferiore parte muniunt: datū inde est, ut canusinum pallium tunicæ superjectū ferrent. Apostolici à principio viri nuncupati sunt, sacris nō initiantur, tantum precibus vacant, & Jesuarij ab eo dicti sunt, quod Jesu nomen frequens sit in illorū ore. Fuit rei auctor Joannes Columbinus, homo Senensis. Orta est in terra Italia eodem tempore Urbini (est umbriæ antiquissima urbs ac percelebris)

Jesuati unde dicti.

Eremitanorum novus ordo.

novā Eremitanorū congregatio, nihil ferē amictu differens à D. Hieronymi familia, de qua supra memoravimus, illis enim ex scapulari amictu, tenuis tantum pēdet lacinia in humeros rejecta: at calceamentum, ut usus fert, commune, & cætera, quæ reliquis Hieronymianis. Petrus quidam homo Hetruscus ac Pisis natus, novi hujusce instituti auctor fuit, qui civium opibus adjutus, cœnōbium inibi è regione ædium nostrarum extruxit, quod hodie tã Eremitanorū numero, atq; vitæ sanctimonia, quā populi in eos pietate, princeps omnium aliorū habetur, quæ viginti numero esse perhibentur in Italia duntaxat, quippe institutū ut recens, aliō terrarū nondū pervasit. Sed jam cū Bonitate hominū, de ejusmodi initiatorū turba finem faciamus. Hos Anglia genuit: siquidē Ricardus Cornubiæ comes, qui fuit Henrici tertii regis frater, cum circiter annū salutis M C C L V I I. ab Electoribus Imperii cooptatus

Bonorū hominū ordo.

Romano-

Romanorum Rex, *uti in nostra Anglica historia fufius exponitur*, in Germania moraretur : ejus interim filius nomine Edmundus in patriam rediens : non nihil sanguinis Servatoris illinc fecū tulit, conditoq; cœnobio, parum supra Berchanftediū pagum, qui ab Urbe Londinio diftat millia paffuum quinq; & viginti, eo loci id noſtræ ſalutis monimenti collocavit, introduxitq; novæ religionis viros, quos Bonos appellavit homines. Ii divi Auguſtini ordinem profitentur, veſtitumque cæruleum induunt, forma penè ſimilem, atq; Eremitani utuntur : qui verò præſt, Reſtor nuncupatur. Loco nomen eſt Aſſheruggiū, hodie longè celeberrimo.

CAPUT V.

De origine Sacrorum Militum, ac de initio atq; exitu ſectæ Albatorum.

DUM Hieroſolymorum urbs, antequam à noſtris poſtremò circiter annum ſalutis M X C I X. recepta fuiſſet, à Saracenis obtinebatur, Chriſtiani Latini nominis qui ibidem degebant, ab illis impetraverūt, ut ſibiliceret domicilia prope Servatoris ſepulchrum habere, ubi cœnobium divæ genetrici conſtruxere, quod Latinorum appellabatur: & abbas præerat, cujus erat in primis officium, hoſpites accipere Latinos. Eodem exemplo, brevi poſt tempore alterū virginum cœnobium divæ Mariæ Magdalenæ juxta dedicatum, quod item ſcæminas acciperet. Confluentem deinde peregrinorum catervam cūm locorū non caperet anguſtia, hoſpitalem domum propè etiam poſuerunt, quam Joanni Baptiſtæ conſecrarunt, admoniti Zachariæ patris memoria, quod eo loci ſæpè ad meditando conveniret. Sunt ramen qui ſcribant Joanni Eleemoſynario illam dicatam fuiſſe, qui Phoca imperante, Patriarcha fuit Alexandrinus, ita cognominatus, ob frequentes, quas pauperibus faciebat, eleemoſynas, id eſt, largitiones. Hinc etiam domui

*Chriſtiani
Hieroſoly-
mis.*

*Latinorum
cœnobium.*

*Sacrorum
Militū in-
crementū.*

unus præficiebatur: quare longo post tempore quidā præpositus loci, nomine Gerardus, cum sociis crucem in nigro pallio candidam affixit, & eum assumpsit ritū, quo nunc degunt. Pari exemplo Agnes, quæ virginū cœnobio præerat, professa est. Res postea per Pontifices Romanos & Patriarchas probata, adeo brevi crevit, ut opes dein maximas principum liberalitate sint assecuti, quorū mox Raymundus primus creatus magister militiæ, qui in universum ordinē obtineret imperium. Censentur, D. Augustini ordinis: dominicam precem certo numero repetitam pro canonicis recitāt horis. Isti cum militiam Deo Opt. Max. & Joanni sacrā

*Rhodus In-
sula a sa-
cris militi-
bus occu-
pata.*

insigniter exercerent, demū Rhodum insulam de Turcis ceperunt, quam Clemens quintus illis assignavit. Fuit is annus humanæ salutis M C C C V I I I. Sunt qui tradunt eam insulam à Gotthofredo rege urbis Hierosolymorum primò concessam, & illos semper eam ad nostram usque ætatem fortiter defensisse: sed prior sententiā, ut verior, pluribus probatur. Post receptā ex hostibus insulam, illuc se receperunt, dictiq; inde sunt

*Rhodienses
milites.*

Rhodiæ militiæ milites, ubi cum Turcis perpetuum bellum gerunt: atq; ex proximo hostiliter infesti sunt: sæpè & ipsi bello petiti, oppugnatiq; acriter, nostrā præcipue memoriā, cum postremò humana salutis anno M D X X I I I. mense Januario superati insulæ imperiū amiserunt. O rem perditam! o desperatas opes! Tulerunt Rhodienses milites obsidionē amplius treis menses, & tamē Christiani principes nullas illis copias auxilio miserunt, partim civili bello, partim aliis curis occupati. Atque ita arx unica Orientis amissa est.

*Templarii
milites eo-
rumq; origo*

Templarii milites circiter annum salutis M C X X V I I I. pontifice Gelasio secundo, ut quidam scribunt, Hierosolymis esse cœperunt, ubi circa Christi sepulchrum agitantes, Christianos viros illuc peregrè profectos hospitio accipiebant, acceptos armis accincti p̄ templa & sacra loca comitabantur, ut omnem terram sanctam

tutā

autò viferent. Fuerunt hujus charitatis officii auctores viri singulari pietate novem numero, quorū principes Hugonem Paganum, & Gaufredum ex sancto Alexandro fuisse ferunt. Ii, quia in parte ædium templi habitabant, Templariorum nomen inde tulere, utebantur candido pallio cum rubenti cruce, propagataq; est religio in ducentos annos. Certā iis formā observationis Bernardus abbas cōstituit. Habuit res levis ab initio non parva incrementa, ita ut facultates maximas, & oppida quamplurima ubiq; gentium possiderent: Verū convicti demū impietatis, quod qui Hierosolymis agebant, ad Saracenos defecissent, essentq; in fœda vitia prolapsi, omnes ad unum Clementis pontificatu deleri sunt, eorumq; bona partim Rhodiis militibus, partim novis familiis attributa sunt. Theutonicorū paulò post subsecuta religio ex utraq; priorū mixta, quippe qui hospitio accipiebant, & cum res postularet, pro religione armis decertabāt. Initium fecit homo Theutonicus, qui post Hierosolymā recepta, unā cum plurimis suæ gentis eò loci remanserat. Is uxorem & facultates habebat, motus suorum, qui sepulchrum quotidie adibant, misericordiā qui neq; linguā nossent, neq; diversorium invenirent, domū suam hospitalem illis cōmunem fecit, ac ibidem divæ virginis facellum adjūxit, cui paulatim turba ingens Christianorum sese tam pro ægrotis curandis, quam pro tuenda religione dicavit, undè divæ Mariæ virginis milites sunt appellati. Tum ex se magistro qui præesset optato, albo amiciuntur pallio, nigra cruce, subter & nigra tunica: statuuntq; ut nemo nisi Theutonicus, hujusce militiæ sacris initietur, atq; idē claris ortus parentibus & cui proponat, ut adversus sacratissimæ crucis hostes, paratus sit omni tempore sese in discrimen offerre, ac fortiter dimicare, item barbam unusquisque nutriat, præter eos qui sacrificent: & demum dominicam precem pro canonicis horis tantum usurpet: ac Theu-

*Templariorum nomen
& Vestitus.*

*Templarii
deleti.*

*Theutonici milites
sacri.*

*Milites
Mariæ.*

Theutonicorum vestitus & regula.

*Prussia à
Theutonici-
cis occupa-
ta.*

*Mariebur-
gum,
Jacobi mi-
lites.*

*Calatranen-
ses milites.*

*Jesu Christi
milites.*

*Milites de
mercede.*

*Montesiz
milites.*

tonicæ militiæ hæc fuit origo, quam Romani pontifices suo post ratâ fecerunt consensu. Isti post Ptolemaidem, quo se amissa Hierosolymorum urbe primû receperant, in Syria à Saracenis occupatam, reversi in Germaniam suo ductu & auspiciis terram Prussiam, quam hodie vocant, subegere, subactam & jure belli quæsitam suæ ditionis fecere. Victa gens, quæ malorû olim dæmonum cultrix fuerat, religionem Christianâ complexa est, & cum religione, Rhutenicam linguâ. Fuit ad Vistulam fluvium quercus, ubi ab initio victrix gens castellum construxit, & inde ut sunt res hominû, quæ tenui principio facilimè augentur, oppidum frequens cultu adolevit. Marieburgû vocant, caput nunc gentis, sedesq; eorû qui universo ordini præsunt. Milites divi Jacobi in Hispania, sub ritu divi Augustini, Alexandro tertio pontifice, qui rem probavit, esse cœperunt quorû primus fuit magister Petrus Ferdinandus. Item sunt & Calatranenses à loco nuncupati, quorum militiæ auctor fuit Sanctius Rex, circiter annum salutis MCLX, nigrum amictû cum rubra cruce gestât, ac Cistertiensem profitentur ordinem. Cujusmodi etiam censentur in Lusitania milites Jesu Christi, quos Joannes XXII. Romanus pōtifex instituit, quo essent, qui ex officio Saracenis Bethycam id temporis tenentibus resisterent, crucem rubram in nigro affigunt pallio. Sunt & apud Alcantariam oppidum in regno Castellæ milites de quorum initio parum liquet, Jacobus Rex Aragoniæ duos etiam militum ordines circiter annum salutis MCCXII. instituit, quorum alteros divæ Mariæ de redemptione captivorum, sive de mercede appellavit, utpote quibus de captivis redimendis cura esset: amictum induunt album cum nigra cruce, Alteros Montesiz milites rubenti cruce insignes nūcupavit. Utranq; militiam Gregorius IX. sua auctoritate probavit. Novissimè autē quando ignavissimo cuique jam novæ religionis introducendæ libido incessit, Franciscus

Franciscus quidam homo Siculus D. Francisci summif-
 sionem æmulatus, Minimorum sectam instituit, qui à
 carnibus coctisq; abstinere cibis. Quo viso, nonnulli
 in præsentia qui mallent quodvis pati, quàm sese in ali-
 qua arte exercere, etsi viles sunt animæ, conantur in-
 choare aliam inertiae sectam. Li crasso lino tantum cor-
 pora tecti, aperto capite ac pedibus nudis vagantur:
 quorum caput fertur quidem Jacobus homo Cremon-
 nensis, tam laboris fugiens, quam ignaviae amator. Hinc
 cognoscere licet, quam conducibile esset, hasce homi-
 num faeces tanquam membra Christianae religionis a-
 gnata conterere, abscindere, cremare, ne suis sordibus
 cultus divini nitorem & munditiam diutius conspur-
 carent. Aliud memorabile hominum genus Bonifacio
 I X. pontifice, subito terris apparuit, crevissetque, nisi
 maturè itum esset obviam: descenderat enim in Italiã
 ex Alpibus sacerdos ingentem mortalium numerum
 trahens secum: erat is alba indutus veste, ut colore sin-
 cero eã, qua præditus videbatur, animi integritatẽ præ-
 se ferret: gestabat crucem, deplorabat rerum humana-
 rum statum, deplorabat temporum calamitatem, de-
 plorabat hominum peccata, petebat rectã urbem Ro-
 mam, sperans futurum, ut eò loci malum sanaretur, u-
 bi religioni iniustum putabat, Sequebatur ingens utri-
 usq; sexus multitudo linteis induta, unde Albati dicti
 sunt: ubi nox oppressisset, ibidem humi jacebat, passim
 populis cibaria dantibus. Bonifacius Rom. pontifex rē
 nihil æqui bonive fecit, qui honori suo timens, ducem
 agminis, ut flagitii convictum, Viterbii opprimendum
 curavit. Atque ita omnis Albatorum cœtus dissipatus
 est, cunctis post amissum ducem, domum pedem refe-
 rentibus. Fuit is annus humanæ salutis M c c c c.

*Minimorum
secta.*

*Albanorum
secta.*

*Albati
deleti.*

CAPUT VI.

*De Ninivitarum initio, quorum secta vulgò Con-
 fraternitas dicitur: & unde mos, ut consecii
 inter orandum sese conerberent.*

E e s

*Conventus
Apostolorū.*

Apostoli statim ut CHRISTUS est morte affectus, officii memores conventus facere, *prout in Actis patet*, cœperunt, ubi orando, consulendo, agendo, rem Christianā propagandā mirandum in modum curabant: non secus atq; illi, qui eorum operā religionē complexi sunt, postea facere, *teste Tertull. in Apologet. qui cap. 39. ita scribit*: Coimus in cœtū & aggregationē, ut ad Deum quasi manufacta, precationib. ambiamus orantes, Hæc vis DEO grata est. Oramus etjā pro potestatibus, pro statu seculi, pro rerum quiete. Coimus ad literarum divinarum commemorationem si quid præsentium temporum qualitas aut præmonere cogit, aut recognoscere, &c. Unde usus facilè ad posteros manasse videtur, ut profani quoq; homines cœperint Apostolorū more, divini cultus causā instituere societates, seu, ut ita dicam, fraternę charitatis collegia illisq; magistros dare, qui statutis diebus reliquos socios convocarent, ad cæremonias nonnullas concelebrandas. Inde tot militū ordines p̄diere, *quos supra memoraſimus*. Duravit institutum, abiitq; in varias societates, quas vulgò Confraternitates dicunt. Ii statis diebus, mutuā charitate conveniunt, orant, sacerdotes cōducunt, qui rem divinam faciant, pauperes alunt, sexcentaq; pietatis officia quotidie faciunt. In supplicationibus publicis ordine procedunt, ut plurimum faxislinosq; ora contecti, sese flagello converberant, nudum ac lacerum tergum ferentes, velut verè pœnitentes decet. Unde Ninivitas dictos volunt, quod eodē modo Deum placare studeant, atq; Ninivitas olim monitis Jonæ Prophetæ pœnituisse constat. Cæterum resistā fidem facit, à Romanis Lupercis institutum esse acceptum, quod illi Lupercalia ludicra celebrantes, nudi per urbem incedebant, ac larvati flagellis obvios cædebant *sicut demonstraſimus, cum de origine ludorum apud Latinos supra prodidimus*. Quod si longius liceat hujusce verberationis originem quærere, ego ab Ægyptiis

Confraternitates.

Flagelliferi.

Ninivitarum imitatores.

Lupercalia ludicra.

gyptiis sumptum dixerim. Siquidem illi dæmoni maximo vaccam multis cæremoniis teste *Herodot.* immolare solebant, quod sacrificium dum ardebat, omnes verberabantur. Est præterea verisimile vel à sodalitiis originem esse, quæ sodalium collegia apud ipsos Romanos erant. Cornelius enim Tacitus sodales sacerdotes Romulum initiâ cū Tatio societate, fecisse scribit: undè Titii sodales. Et Tranquillus sodales Augustales vocat: sicut apud Julium Capitolinum, Antonianos sodales legimus. Augustinus ait sodales, quasi edales, quod simul essent, Plin. item scribit Romulum instituisse Arvalium collegium, seque duodecimum appellari voluisse fratrem, ut alibi est demonstratum. Durasse autem istiusmodi sodalitates testatur vetustum marmor apud Tybur, in quo inscriptum est, Sodales Hadrianales. Hinc igitur non dubitanter dixerim, nostros pontifices, qui semper studuere Romanos in primis ab huiusmodi vanis ludicris ac sodalitatibus, ad pudicum ritum certamque vivendi formulam trahere, sanctiore instituto, induxisse homines ad hæc societates coeundas, quæ hodie ubique gentium frequentes vigent optimis vitæ ac religionis institutis. Quibus sanè societatibus hæc dignitas attribuenda est, ut nunquam labefactæ sint, postquam esse cœperunt, quin etiam in dies singulos auctiores fiant. Ob hoc, vel reliquos ordines pudere debet, qui nunquam intra prioris, ac ejus quidem sanctioris regulæ limites contineri potuere, etsi crebrò instaurati.

CAPUT VII.

De origine Deæ Syriae sacerdotum, Assyriorum, Antonianorum, atque Caretanorum.

Est operæpretium animadvertete, quantum semper posteritas malarum potius artium, quàm bonorum morum tenax fuerit: quod cum in aliis multis,

*Sodalitia
Romanorū.*

Sodales.

Circūforaneī sancti.

*Dea Syria
sacerdotes
fraudenti.*

*Dea Syria
multiformis.*

*Assyrii vagabundi
Pseudochi-
romantici.*

multis, tum in circūforaneis mendicorum artibus apparet: fuit enim apud priscos quorundam hominum secta, qui maleficā religionis specie provincias peragrando pecunias & alias res corradebant. Ii simulachra deorum circūferentes, quibusdam fallaciis vaticinabantur, deos propitios offerentibus futuros spondebant, multa malitia multa mentientes: quales in primis fuerunt sacerdotes olim Deæ Syriæ, de quibus Apulejus lib. 8. meminit, ac sub persona asini sui, oppidò quàm sciēter eorum technas, machinas atq; fraudes enarrat, ita scribens: Sed ubi tandem fatigati, vel certè suo laniatu satiati pausam carnificinæ dedere, stipes æreas, imò verò & argenteas multis certatim offerentibus, sinu recepere patulo, nec non, & vini cadum, lactem & caseos & farris & filiginis ac leguminum aliquid, & nonnullis hordeum Deæ gerulo donantibus avidis animis corradentes omnia, & in sacculos huic quæstui de industria præparatos facientes, dorso meo cōgerunt, ut duplici scilicet sarcinæ pondere gravatus, & horreum simul & templum incederem, Ad istum modum palantes omnem illam deprædabantur regionem. *Apulejus hætenus.* De Dea autem Syria, ut hoc perappositè ostendamus. Lucianus libellum scripsit, in quo tradit se vidisse in Syria statuam in templo deæ multiformem, quæ quidem esset Juno, haberet tamen aliquid Pallas, & Veneris, & Lunæ, & Rheæ & Dianæ & Nemeæos & Parcarum, quæ alterâ manu tenebat sceptrum, altera fufum, in capite radios ferebat, & ignem & ceston, & denique demonstrat deam Syriam esse numen unum, quod variis nominibus vocaretur, cujus sacerdotes crotala pulsabant, cui Galli sacrificantes secabāt brachia, multi tympana percutiebant, alii divina cantica concinebant. Item in sacris deæ quibusdam juncturas manuum & cervices stigmatib; notabant, inde Assyrii omnes notati visuntur. Durat adhuc superstitionis fraus in gente; nam nunc non sacerdotes, sed magni vilissimi-

viliſſimæ plebis ſexus utriuſq; numerus in omnes or-
bis etiã Chriſtiani partes diffuſus, voti, ut ajunt, cauſâ
ſine fine peregrinatur, victũ oſtiatim quæritando. Mu-
lieres chiromantiam profitentur, hoc eſt, per linearum
manuum inſpectionem divinant: interim egregiè do-
ctæ ad ſubtrahendum furtim è maſupio eorum, quib.
futura prædicunt pecuniam, niſi benè caverint. Nuſquã
ultra tertium diem immorantur, ſub divo propè civi-
tates & oppida tabernacula collocant, ſunt omnes ſti-
gmatis notati. Ex quo ſatis conſtat, hos eſſe Aſſyri-
os, qui fraudibus & dolis exercitati, ritu ſacerdotũ deæ
Syriæ, eo mendicitatis aucupio vivunt. Iſtos Itali Cili-
ces vocant, quod ex Cilicia, quæ, *teſte Plinio*, Syriæ p-
xima eſt, proficiſcantur: alii verò extra Italiam, Ægy-
ptios nuncupant. Ab iis igitur Syriæ deæ ſacerdotibus
uſq; ad nos hujusce fraudis labes pervasiſt. Porro hodiè
viget omnis generis fraudulentorum hominum ſecta,
qui ſimul indiſtriæ, ſimul laboris fugientes, quo plus
ſanctitatis præ ſe ferunt, hoc intrinſecus diſſolutiores,
ipſos deæ ſacerdotes gnæviter æmulantur, quippe qui
per inſidioſam pietatem, tanquam divorum omnium
miniſtratores, dolis apprimè inſtructi, hic pro templi
ædificatione, alter pro veſtimentis coemendis, alius p-
alendis pauperibus, alius pro redemptione captivorũ,
nonnulli pro educandis expoſitiſſis circumeuntes ca-
ſtella, pagos, villas, ab hoc credulo ruſtico blandulè po-
ſcunt, & cupidiffimè accipiunt ovem, lanam, agnum,
hædum, ab illo gallinam & ova, ab alio porcellum vel
pernas, ab alio caſeum & linũ, ab alio ſuperſtitioſè at-
tonito tritici ſextarium, aut cadum vini, vel olei lechy-
tum. Ad hæc aut ſanctorum reliquias, vel Apoſtolicas
tabellas ſeu quorundam anſtitutum chirographa vetu-
ſtate aſſiduoq; uſu paſſim obliterata è pyxide depro-
munt, illaq; magna cum veneratione, offerentibus o-
ſculanda porrigunt, promittentes pro datis munuſcu-
lis, vitã cunctis cæleſtem. Sic ejuſmodi ruſticanis donis
onuſti

*Impoſtores
egregii.*

*Reliquia
ſanctorum
efficta.*

onuisti prædam vendunt, in argenti laminam conflant, atque mox domum redeunt gaudentes, quod simplicia rusticæ plebis corda, ac pias muliercularum mentes illuserint, ludificarint, fefellerint gnaviter: nam ad civitates quibus non facile est imponere, non perinde adeunt. Propterea Cato salubriter admonet, ne villicus ariolum consulat, ne aruspices sagasque admittat, quoniam hæc hominum genera vanâ superstitione rudes animos ad impensas, ac deinceps ad flagitia facile compellunt. Sed ad rem redeamus. At ubi domum perveniunt, à suis magno plausu accipiuntur, perinde ut si terræ marisq; superatis fortiter periculis, spolia ampla atq; bono modo parta reportarent. Ac veteratores isti ex omni hominū colluvie congregati, per hunc modum, totum Christianum orbem tam impune, quā impudenter populantur: inter quos sunt Antoniani,

Antoniani.

ante pectus T. literam pictā habentes qui D. Antonii nomine, suo tempore porcos recipiunt, qui vicatim ipsi D. Antonio nutriuntur, quod id animal cum multis aliis in ejus tutela sit. Atq; ita dii nostri per hominum fraudes, etiam nunc edunt, bibunt, amiciuntur. Sed arte & astutiā insigniores sunt illi, quos Itali Cæretanos,

Cæretani.

à Cæreto Umbriæ oppido appellant, qui huic tam malefica rei studio duntaxat addicti, pro honesta arte habent summa cum protervitate mendicare. Itaq; quotannis circa æstatem extremam, ingens turba, fallaciis tantum more patrio armata, factō agmine, Cæreto se movet, in omnesque Italiæ partes effundit, pecuniam undecunq; corrasura. Unde fit, ut quicunq; apud ipsos

*Monachorū
quorundam
insolentia.*

Italos, tales faciunt turpes quæstus, Cæretani nuncupentur: in quorum numero non equidem immeritō monachi nonnulli haberi possunt, qui longè petulantius quam deceat, eleemosynam sæpe petunt, imo flagitant: quod benè multi mendicantes pauperes quasi ex præscripto faciunt. Atque ita una vel altera de causa, Cæretana secta per omnes gentes pervasit,

CAPUT VIII.

*De primordio Mahometanæ sectæ, atque
ejus legibus & institutis.*

Commodissimè hic subjiciemus illius pestilentis Mahometanæ sectæ initium & dogmata quæ cū libidinum nefanda felicitate, tum multijugibus præterea flagitiis nihil omninò dissonant, & deæ Syriæ sacerdotum moribus atq; vitæ rupidudinibus, quæ omnia proximo capite nō parum satis prodidimus. Fuit maleficæ religionis, imò impietatis auctor Mahometus nobili genere natus, homo Arabs seu Persa (utrunq; enim proditur) patre malorum dæmonum cultore, matre Ismaëlitâ & ob id Hebraicæ legis non ignara. Quæ res fecit, ut dum uterq; suam legem doceret, puer fuerit multo peritior effectus, qui deinde mortuis parentibus fortè captus emitur à quodam prædivite viro nomine Abdemonaple, homine Ismaëlitâ, qui juvenem sibi gratum ob formam & ingenium, mercaturis faciendis, ac negotiis procurandis præfecit. Frequentabat id temporis domum Abdemonaplis Sergius monachus Nestorianæ hæreseos vir, qui cum nullo esset apud suos numero, præsentem vitæ statum stomachat⁹, Byzantio in Arabiâ fugerat Mahometumq; valde diligebat. Interim sine liberis mortuo hero, juvenis viduâ in matrimonium duxit, perquam grandem pecuniam consecutus, animum ad majora extulit. Hæc de Mahometi adolescentia, & bonæ indolis initio, traduntur à compluribus. Quidā Græcorum eum Ismaëlitam cārū memorant, sordidoq; loco natum, Puerilibus annis furaci quæstu sibi victum quæsisse, ac locandis ducendisque camelis ad deportandas huc atque illuc merces, inde verò adultum latrocinia fecisse, comparatâque latronum ingenti manu, uno atque altero facinore illustratum: jamq; Persicis rebus infestum, ut qui in Hebraclii partib. esset, pugnasse in eo prælio, quo res Cosdres

*Mahometis
ortus, vita
& institu-
tum.*

*Sergius mo-
nachus Ne-
storianus.*

*Mahometi
adolescentia.*

*Mahometus
belli dux.*

conci-

conciderunt, ac inibi vulnere affectum. Verum postea majore Arabum exercitu instructus, ausus est Romani imperii turbare fines. cujus tamen motus Heraclius citò compescuit. Is itaque homo callidus atque vaser ingenio, magicisq; artibus pollens, ut etiam specie religionis, quæ hominum mentes repente occupat, apud suos barbaros suapte naturâ levitate imbutos, plus sibi favoris & potentia conciliet, se Dei prophetam nominat, ac uti vulgus id facilius credat, interdum solebat tanquam mentis errore actus in terram corruere sub-
 ito, perinde quasi comitali tentatus morbo: quod cum uxor miraretur. Desine, inquit, chara conjunx mirari: sic enim Deus mihi futura suggerit ejus spiritu corripi-
 ente me. Hac ille quoq; armatus fraude & inter Christianæ pietatis viros diutissimè versatus, rem perniciosam humano generi ex duabus est legibus commentatus: siquidem anno salutis DCXX. & Heraclii principis XII. novam sectam conditurus in Arabia concionari cœpit. prædicans esse se Dei prophetam primarium, & Hebræos ajebat impiè facere, qui Christum natum ex virgine inficiarentur, quando id prophetæ, viri præcipuâ sanctitate, divino afflati spiritu futurum ece-
 rant, expectandumq; multo ante prædixerant. Contra Christianos stultè credere Jesum prophetam summum ex Dei spiritu genitum, ac omnis terrenæ labis expertem, voluisse opprobria & cruciatum à Judæis perpeti, cum præsertim ejus gloriosum corpus minimè pati potuerit: ac proinde deridebat, qui ejus sepulchrū religionē servandum censerent. Sic jã per varios successus rerum, atque conciones, non contempnissimus effectus eò evasit, ut jura & leges suæ genti dederit, in quib. ferendis à Sergio monacho est præcipuè adjutus. Et ne legi tam pestilenti ab hominib. sanæ mentis quandoq; iretur obviam, capitalem inscripsit pœnam; si quis de ea ausus esset disputare: ac consilio Sergii usus, ut lex popularior esset, ex omnium gentium sectis, quas rectè
 noverat;

Mahometus prophetam se simulat.

Mahometus quid in Judæis & Christianis reprehenderit.

Leges Mahometanas.

noverat, aliquid assumpsit. Cum Judæis enim circuncisionem, & abstinenciam porcinæ carnis præcepit: quam de circuncisione ambigitur, quod ipse Mahometus neq; circuncisus est, nec in ejus lege de ea re ulla fit mentio: quare Saraceni, quia non ante circuncidunt filios, quam xii. habuerint annos: in hoc videntur imitari Abraham, qui Ismaëlem id ætatis filium à quo illi originem ducunt, circunciderat: Item usu vini interdixit, jejuniumq; per mensem Octobrem continuum servatum voluit, & tantum noctibus vesci, quo diurnam abstinenciam nocturna satietate resarcirent: nam tum per legem licet bibere vinum, quo facile ebrii facti sese simul stupris turpificant. Cum Christianis Christum summum prophetam censuit, nunc spiritum, nunc verbum, & Dei animam prædicans: virginem Mariam ad cælum extulit laudibus, miraculis credidit estque Evangelicæ historiæ non adversatus, quatenus à suo non discreparet Alcorano: sic dogmatum suorum libellum appellavit: & Hebræis ac Christianæ multitudini per hæc blanditus, simulavit se velle à Sergio baptizari. Cū neutris verò, diem Veneris festum instituit, sabbatum Judæorum, & nostrum diem dominicum aspernatus: ac id fecisse fertur in honorem deæ Veneris quod ad punctum ejus stellæ rex factus fuisset. Inde ad aliorum studia concilianda, cum Sabellianis negavit Trinitatem, quam vocamus: cum Manichæis, binariū in divinis numerum posuit: cum Macedonio spiritum sanctum esse creaturam dixit: cum Nicolaitis, multitudinem uxorum probavit, quarum ne essent zelotypi jussit ut nulla femina nisi operatâ facie, foras prodiret: & denique Veneris ac omnium voluptatum habenas suæ genti remisit, arbitratus hæc corporis oblectamenta futuræ felicitati minimè officere. Fas enim est Saracenis quatuor simul habere uxores, & cum illis facere divortium bis terque, ac earum loco alias ducere, vel priores recipere: emptitias verò & captivas tot

*Circumcisio
Saraceno-
rum.*

*Mahometi
error de
Christo.*

Alcoranus.

*Veneris dies
Mahometo
sacer.*

*Polygamia
Mahometi-
ca.*

habere, quot libuerit, easque ipsas vendere, excepto, quod si qua grvida à domino facta fuerit, illam non amplius servitute obligari: & ne cognatio deficiat, etiam consanguineas quàm proximas ducere uxores. Item Dei Propheta novus, novū orandi purgandiq; modum suis statuit, qui ejusmodi est: Etenim quinquies in die orant breviter, profitentes unum esse Deum, qui nullum sibi similem aut æqualem habeat, & Mahometum ejus summum esse prophetam. Sed antequā precatum eant, omnes corporis partes aqua perquā purā, vel terrā, si aqua absit, abluunt: quo facto, in meridiē versi terque inclinati terram deosculātur, atq; ita purgari arbitrantur eo modo se cuncta peccata absterxisse, cum citius animum deberent purgare, undē veræ manant preces. At in forensibus causis plurimum Mosis decreta secutus est, qui talionem quoq; admisit. Postremò, ut præmiū suis proponeret scdā religione dignū, promisit fore, ut qui ejus mandata servarent, post mortem collocarentur in paradiso, loco amœnissimo, ubi arborum umbra tecti, neq; calore, neq; frigore vexarentur, & pretiosis vestibibus induti inter puellarum chōros, delicatissimis vescerentur cibis, quos angeli ipsius Dei abundē subministrarent. Atq; ita propheta de corporum immortalitate tantū egit, ut qui crederat animos non manere post corpora. Namque talis beatæ vitæ status minimè omnino ad extremam corporum nostrorum resurrectionem trahi potest, quando id temporis, teste Christo apud Matth. cap. 22. criamus sicut angeli Dei in cœlo: ac tantum aberit, ut nobis cibo ullo sit opus. Tempia habent, in quib. præter precationē, nulla fiunt sacra, nullos itē sacerdotes, ac nullā fermē habent religionē: nam quanquā unū credunt esse Deum, tamen nulla eum pietate colunt, exceptā elemosynā, qua inopes juvant. Speciem iridem humanitatis adversus aliarum sectarum homines præ se ferunt, quos apud se esse simunt, si magistratibus suis obediunt.

*Orandi &
purgandi
modus.*

*Politia
Mahometana.*

*Paradysus
Mahometi.*

*Templa Ma
hometano-
rum.*

obediant, & in singulos annos tributum pendant, tam-
 etsi eos continenter detrimentis atque contumeliis af-
 ficiunt. Et ille talis fuit in danda malefica lege, quæ in
 gentes serpsit innumeras, ab eisque veram Dei religio-
 nem mirâ virtute antea receptam sustulit, ac in locum
 illius malorum demonis induxit cultum, periculumq; *Mahometanorum Imperium.*
 est, ne nobis quoque eripiat: nam tota Asia & Africa,
 cum magna Europæ parte, in Mahometanorum di-
 tionem venit. Quod sanè incendium nihil æquè fovet
 atq; auget ut perpetuæ nostrorum principum discor-
 dia. Hac igitur pestilente superstitione armatus Ma-
 hometus, sic Saracenorum animos sibi conciliavit, ut
 eos demum ad rebellandum contra Persas excitaverit
 à quibus Rex consalutatus, novi regni in gente fun-
 damentum jecit. Obiit mortem inimicus ille veritatis *Obitus Ma-*
 annos natus quadraginta, seu, ut quidam volunt qua- *hometi.*
 tuor & triginta, qui tandem moriens prædixit se iturū
 in cælum, quod Saraceni diu expectantes, cadaver jam
 foetidum ferrea condiderunt arca, illamque Mecham *Successores*
 (est Persidis utbs) deportarunt quàm totus Oriens co- *Mahometi.*
 lit. Mahometo Calyphas successit, cui ob nimiam su- *Calyphas.*
 superstitionē imperium est abrogatum, in ejusq; locum
 alter eodē nomine Rex creatur. Tertio dein loco Ho- *Homar.*
 mar sufficitur, qui post Persas superatos Hierosolyma
 omnemq; Syriam cœpit, anno salutis circiter c LXXX.
 pontifice Agathone, & Constantino I V. Imperatore.
 Cæterum bona istarum rerum gestarū pars Mahome-
 to assignatur. Sanè fuit Heraclius Imperator oraculo *Oraculum*
 admonitus ut à circumcisis caveret, quare illi toto suo *de circum-*
 imperio, Judæos suppliciorū metu ad religionē Chri- *cisis.*
 stianā recipiendam cōpulit. Hanc ob rem Saraceni &
 Arabes duce Mahometo arma sumentes, ita Heraclii
 duces superarunt, ut parū abfuerit, quin omnino impe-
 rii nomē delerent, captâ Alexandria, multisq; aliis Siriæ
 & Ciliciæ urbibus. Arabes ea victoriâ elati, Mahometi
 impulsu, Persas bello petierunt, ac vicerunt, qui tunc

*Saraceni
unde.*

demum coacti accepere legem Mahometanam. Saraceni jam inde pro Persis appellati sunt, qui se à Sara, quæ Abrahamæ uxor fuit, ortos prædicabant. Quam Mahometus ansam amplexus, eos sibi facile conciliavit, dictitans solos omnium mortalium illos divinæ reprobationis esse successores. Sic post devictos Persas, barbari majoribus viribus Antiochiam adorti, nobilissimam urbem brevi coeperunt, nec ita multo post sunt & Hierosolymis potiti. Post victoriam Mahometus non multum superstes fuit: inventor pestis terribissimæ, quæ cum suo auctore extinguere non potuit. Vide, quàm sit vita mortalium pronior semper in lapsum, quàm in bono constantior: nempe vineam Domini, quam Christus Servator suis miraculis plantaverat, quam Apostoli suis manibus coluerant, quàm martyres suo sanguine fecundiores fecerant, quam pontifices sanctissimi suis bonis artibus quotannis putaverant: & cujus denique nectar dulcissimum ac salutare Asia ipsa cum Africa, amplius sexcentis annis imbiberat, una feralis facula, quam Mahometus pseudopropheta sex tantum annos illis in locis circumtulera, radicitus incredibiliter absumpsit. Verè barbara progenies nescit habere modum: solæ enim belluinæ voluptates, quas ille nequam concesserat, hæc gentes à veræ pietatis officio avocarunt, ac in maleficio pertinaciter continent, Sic malum venenum à malo homine datum, tot miseri mortales ad perpetuam perniciem quotidie perbibunt: illud postremo in Strygiam evomituri paludem. Heu quam tunc infelices, sed sero stultitiæ poenitebit!

LIBRI SEPTIMI
FINIS.

POLYDORI VERGI-
LII URBINATIS DE IN-
VENTORIBUS RERUM
LIBER OCTAVUS.

CAPUT I.

*Undè natum, ut patres sanxerint Divorum Re-
liquiis honorem habendum esse, ac qui primum
Stationes, & eas deinde atque jubileum Romæ in-
stituerint: & de primo Veniarum, quas
Indulgentias dicunt usu.*

MNES sacræ militiæ ordines superiore li-
bro conscripsi: in hoc ultimo, duces, facta,
prælia, partosque triumphos exponemus,
ut lectori sit longæ lectionis præmium, no-
scere præmium, quo Christianæ Reipubli-
cæ milites affecti fuerint. Post itaq; PETRI ac PAULI
Apostolorum martyrium, quod plures mortales ad
id genus mortis subeundum invitavit, quàm deter-
ruit: multi quotidie sexus utriusque cum alibi, tum
Romæ, alii alio cruciatu pro re Christiana tuenda con-
sumpti, cœli regnum adipiscebantur: sed ante omnes
pontifices Romani qui contra tyrannorum sævitiam au-
dentiùs ibant, martyrio passim coronabantur, ita ut il-
li qui post PETRUM eam sedem usque ad Sylvestrum
primum tenuerant, qui duo & triginta numero fuere
omnes supplicio mactati sunt, præter septem, quibus
calamitatum concursu pressis vitæ breuitas faciliorem
dedit exitum. Istorum sacro martyrum cruore maduit
in primis Romana tellus, refertaque est divorum reli-

*Martyres
Christiani.*

*Pontifices
martyres.*

*Reliquia. &
collectio.*

quibus quæ brevi post tempore undiq; à nostris conquiritæ cõdeportatæ sunt. Quæ res à principio nascentis religionis cum primis Cleto atq; Anacleto pontificibus curæ fuit: hic enim, seorsum à profana plebe, loca ubi martyres sepelirentur, assignavit: ille verò notavit crimine sacrilegii, si quis impedisset quo minus Apostolorum sepulchra inviscerentur. Ac porro istud maximè religioni consentaneum visum est, quod apud *Marth. cap. 9.* sic legitur: Ecce mulier quæ sanguinis profluvio laboraverat duodecim annos, accedens à tergo tetigit fimbriam vestimenti Jesu & salva facta est: & alibi *cap. 14.* in terra Genezareth: & cum agnovissent Jesum viri illius loci, emiserunt nuntios in totam undiq; finitimam regionem illam, & obtulerunt illi omnes malè habentes & obsecrabant eum, ut tantum tangerent fimbriam vestimenti ipsius, & quotquot tetigissent, salvi facti sunt. Item in *Actis Apost. cap. 5.* Magis autem accrescebat credentium Domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateas exportarent infirmos, & ponerent in lectulis ac grabatis, ut venientis Petri vel umbra obumbraret aliquem illorum. Conveniebat, autem multitudo vicinarum civitatum. Hierosolyma afferens ægros ac vexatos à spiritibus immundis qui sanabantur omnes. Rursus *cap. 19.* Virtutesque non vulgares edebat Deus per manus Pauli, ita ut etiam super infirmos deferrentur à corpore ejus sudaria & semicinctia, & recederent ab eis morbi, & spiritus mali egrederentur, &c. Quæ cū ita sint & Deus possit, cum lubet, omni tempore per ejusmodi quoq; modum miracula edere, non utiq; alienum fuit à pietate & fide tales reliquias servare venerando. Atq; hinc initium esse factum habendi honoris sanctorum reliquiis satis constare potest. Exiit tamen postea Vigilantius natione Gallus, vel potius Dormientius, uti *Hier. appellat*, qui negabat Apostolorum ac martyrum reliquias esse colendas, quod eorum animæ essent, vel in sinu Abrahamæ,

vel in

*Fimbria
Vestimenti
Christi.*

*Umbra A-
postolorum
efficacia.*

*Sudaria
Pauli.*

*Veneratio
reliquiarum
impugna-
tur.*

vel in loco refrigerationis, vel sub aram Dei, unde pro suo jure non possent de suis tumulis, & ubi voluerint adesse præsentes: sic prout ait idem Hieronym. qui insaniam hominis facile convincit, vincula injiciebat Apostolis & martyribus, ut usque ad diem judicii tenerentur custodiâ, ne essent cum Domino suo, de quibus scriptum est: Sequuntur agnum, quocumque ierit. Sed non vicit malè Vigilantis sententia: Nos verò honoramus reliquias martyrum, ut eum, cujus sunt martyres, colamus: honoramus servos illius Domini nomine, qui ait: Qui vos suscipit, me suscipit. Sunt igitur merito & templa illis divis in urbe, aut iis in locis, ubi mortem oppetendo, sanguinem effudissent, aut ubi contigisset illorum ossa humari, posita. Atqui jam planè cognoscamus licet, veteres Christianos hanc quoque religionis pietatisque partem minimè asparnatos esse, quando etiam Tertull. lib. definit. dog. ecclesiast. de reliquiis sanctorum ita scribit: Sanctorum corpora, & præcipue beatorum martyrum reliquias ac si Christi membra syncerissimè honoranda, & Basilicas eorum nominibus appellatas, velut loca sancta divino cultui mancipata, affectu piissimo & devotione fidelissima adeundas credimus. Si quis contra hanc sententiam venerit, non Christianus, sed Eunomianus & Vigilantianus creditur. Hac ille auctor tam verustissimus quam spectatissimus, non utique heri nudiustertiusve fatus est, cui proin haud fidem abrogandam censeas. Ad reliqua pergamus. Sic Calixtus primus Roman. pontifex ædem in Translyberina regione ædificavit, dicavitque Mariæ Virgini: sic postea Constantinus Imp. Petro & Paulo ac D. Laurentio templa extruxit. Sic pōrifices qui secuti sunt, alii alias ædes condidère sacras. Quibus pietatis operibus factum est, ut Christiani viri ac fœminæ usque ab extremis quoque orbis partibus paulatim Romam peregrè suâ sponte cūfluxerint, sacra loca adeundi, Divorumque sepulchra visendi

*Reliquia
sanctorum
quomodo
colenda.*

*Templa
divis de-
dicata.*

*Remedium
Romanum
contra pestē*

*Indulgen-
tia quid.*

*Stationes
quid.*

*Stata cere-
monia.*

causa. Adauxit hanc populorum pietatem divus in pri-
mis Gregorius : is enim cum Romæ id temporis quo
sederet, quadam lethiferâ laboraret peste, primum li-
tanas, *ut alibi explicavimus*, decrevit : deinde certos
constituit dies, quibus in præcipuis urbis templis so-
lenni ritu sacrificaretur, ibique pro illo sedando malo
oraretur suppliciter : ac ut populus generatim simul
frequentior eo illis statis diebus concurret, proposuit
delictorum veniam ad id solenne accedentibus, consti-
tutis ad ipsa templa sacerdotibus, qui audirent volen-
tes de peccatis suis confiteri, ut illi inde remissionem
omnium delictorum consequerentur. Quæ sanè cōsue-
tudo vel hodiè servatur, ubicunq; publica peccatorum
venia promittitur. Et quia sacerdos potestatem haber-
tâ culpam quàm pœnam tollendi, hinc factum videtur
ut talis venia delictorū vulgo appelletur indulgentia,
id est, remissio culpe & pœne. Ad rem redeo. Quam ob-
rem deinceps cuncti observantius ad ea templa adeun-
tes, adeò sanctè precati si nt, ut meruerint eo morbi ge-
nere liberari. Duravit inde perpetuò illud institutum,
ita ut hodie nihil Romæ sit sanctius : conveniunt undi-
que adhuc multi mortales in urbē, qui ubi eò pervene-
rint, nihil prius habent, quàm ipsa sacra invisere loca,
in quibus stationes celebrentur. Appellavit Gregor. ea
solennia sacra non indecenti vocabulo Stationes, quasi
statas, id est, certis anni diebus ac statutis celebres : nam
sic statæ ceremoniæ, *ut Festo Pompejo placet*, dicebantur
sacrificia quæ certis quibusdam diebus & statutis cele-
brabantur, quæ non mutarentur, sed stabilia & firma
starent. Unde Cato : Sacra stata, & solennia sancta ser-
vasti. Alii stationes dictas volunt ex militari exemplo,
quod perinde hæc sacra sive hæ ædes sacræ in quibus
illa fiunt, statutis diebus custodiantur. frequententur-
que, ac soleant loca ad custodiam assignata militibus,
quando stant vigilantes. At stationes nostræ sunt, &
manent, quando sacerdotes in choro stantes, canonicas
recitant

recitant horas atq; olim esse cœperunt apud Christianos conventus, cum illi in templo die præsertim dominico stantes præcarentur, ut est apud Marc. Evang. cap. 11. Et cum steteritis orantes: de quib. Tertul. *l. de Corona militis*, inquit: iam & stationes aut alii magis faciet, quam Christo? aut & dominico die, quando nec Christo? Igitur stationes nostras à stando dictas esse, & D. Gregorium tam nomē quàm consuetudinē pristinā intermissā retulisse, instaurasse, renovasseq; satis certum est. Sed domū repetem? Bonifacius deinde vii. ad hæc sacra loca visenda priorū maximè incitavit studiū, qui primus omniū Jubileum retulit, anno qui fuit m c c c. salutis humanæ, quo pœnarū remissionē iis præstabat, qui limina Apostolorū visirassent, ad exemplum veteris legis. Diversa tamen videtur fuisse ratio Judæis anni hujus celebrandi, atq; sit ab initio à nostris servata, quod illi L. & non, ut nostri, C. quoq; anno, id solenne repeterent, quodq; eo tempore apud illos solverentur nexi, serviq; in libertatem vindicarentur, & illis demū corporū assertio curæ esset: at nostris animorū, quod multo optabilius est, veriorq; libertas censeripotest: enim verò verè liberi sunt, quibus peccata remittunt. Idem autē pontifex Jubileum C. quoq; anno servari mandavit: quod fecisse videtur, ut populū cū primis Romanū ab inani seculariū ludorū celebratione, ad verū solenne sacrum reduceret. Fuerunt ludi seculares, ut *Festus attestatur*, in honorem Apollinis & Dianæ instituti, C. quoq; anno, clamante præcone: Venite ad ludos, quos nemo mortaliū vidit, neq; visurus est: nam seculum C. continet annos, undè ipsi ludi seculares nominati sunt, de quorum origine supra libro quarto diximus. Capitolinus in Gordiano, ait, hos à Valerio Publicola ob exactos reges centenis quibusq; annis ab urbe condita institutos: celebravit eos Philippus Imp. anno urbis m. Sed undè digressi sumus reveramur. Cæterum tanta vis mortalium ea de causa tum

*Stationes
undè dicta.*

*Jubilæi in-
stitutio.*

*Differentia
Jubilæi Ju-
deorum &
Christianorū.*

*Jubilæi ter-
minus.*

*Ludi secu-
lares.*

Seculum.

*Jubilai an-
ni cōtractio.*

*Viginti quin-
quennialia
Jubilei.*

*Indulgen-
tiarum in-
tductio.*

*Joānis Ros-
ensis Epi-
scop senten-
tia de In-
dulgentiis.*

*Purgatoriū
causa In-
dulgentia-
rum insti-
tutarum.*

Romam confluit, ut vix commeandi per urbem amplam quidem ac vastam esset facultas. Quinquagesimo post instante anno Clemens VI. sanxit jubileum celebrari quinquagesimo quoque anno, cum ætas hominis vix jubileum illum centum annorum attingere posset, qui verus fuit jubileus. Postremò Sixtus IV. jubileum ad vigesimum quintum quēque annum reduxit, primusq; celebravit: qui fuit ann' MCCCCLXXV salutis. Id fecit, ut quæq; ætas ejus muneris divini particeps fieret. Ac ita veniarū, quas Indulgentias vocant, jam tum usus celebris esse cœpit: quæ qua de causa, quave ex auctoritate inductæ fuerint in Ecclesiā Dei, aut quantū valere videantur, nostri recentiores Theologi de ea re egregiè laborant. Ego verò originē, quod mei est muneris, quæritans, non reperio ante fuisse, quod sciam, quam D. Gregorius ad suas stationes id præmii proposuerit. Quapropter in re parū perspicua utar testimonio Joannis Rossensis Episcopi qui *in eo opere quod nuper in Lutherum scripsit*, sic de ejusmodi veniarum initio prodit: Multos fortasse movet indulgentiis istis non usq; adeo fidere, quod earū usus in Ecclesia videatur recentior, & admodum serò apud Christianos repertus: quibus ego respondeo, non certo cōstare, à quo primum tradi cœperint: fuit tamen nonnullus earū usus, ut ajunt, apud Romanos vetustissimus, quod ex stationibus intelligi potest. *Et subicit:* Nemo certè dubitat orthodoxus, an purgatoriū sit, de quo tamen apud prisceos nulla vel quam rarissima fiebat mentio: sed & Græcis ad hunc usq; diem non est creditum esse: quādiu enim nulla fuerat de purgatorio cura, nemo quæsiuit Indulgentias: nā ex illo pendet omnis indulgentiarum existimatio. Si tollas purgatorium, quorsum indulgentiis opus erit? Cœperūt igitur indulgentiæ, postquam ad purgatorii cruciatus aliquandi tepidatum est. Hæc ille: quæ tu fortè cum tanti sint momenti, ut magis certa ex ore Dei expectabas.

et abas. Atq; hoc pacto post Gregorium veniarū seges paulatim crevit, cujus messes non exiguam permulti interdum collegerunt, & cum primis Bonifacius IX. cujus tempore hujusmodi venia & quidem plena manu non concedebatur modò aliquoties, verum etiam, teste Platina, velut quæpiam merces quotidie vel passim vendebatur, non absq; concedentis recipientisq; detrimento, quando per hæc ut remedia animæ morborum venalia, minus permulti à malefactis abstinebant, & clavium auctoritas multò vilior erat. Nec id quidem temerè accidebat, quia, ut dicit Hieronymus, ubi merces media est, dona spiritalia viliora fiunt. Quæ utinam non nisi illa vidisset ætas. Secundum hæc Alexander VI. cujus pontificatus incidit in annum humanæ salutis M D. Sixti secutus institutum, cœpit jubileum nō modo Romæ, sed etiam in longinquis provinciis, ac stationes ubiq; gentium propè vicarim instituere, idq; tam sui quàm populi Christiani commodi causâ, ut aiebat, fecit, quo cum labore petendæ urbis levaret. Quare fit, ut Roma terrarum regina etiā nunc minus adeatur. Verum quæ fuerit jubilei anni origo apud Hebræos, jam dicamus. Moses, teste Josepho lib. Antiq. 3. & Origine super Numeros, statuit ut inter dies, septimus quisq; dies observaretur sabbatum, & inter menses, septimus quisq; mensis sabbatum esset mensium, in quo agerentur solennia sacra, quæ dicebantur sabbata sabbatorum, item inter annos, septimus quisq; annus, & in eo si quando Chananzæam Judæi recepissent, quam tandem David & Solomon reges affecuti sunt; terra vacaret, id est, non araretur, & quæ sua spontè ferret, quinquagesimo quoq; anno tribulib' essent & extraneis communia. Hunc Hebræi annū jubileum dixerunt, qui & quinquagenarius vocari potest, significatque libertatē. Porro hoc Moysis decreto, libertate donabant servi, debitores à creditoribus laxabantur, prædia æstimatis ex æquo fructibus & impensis,

Indulgentiarū mercatura.

Jubilei præpagatio.

Jubileus annus Hebræorum.

Quinquagenarius annus.

Commoda Jubilai.

restiti-

*Agrorum
cessatio.*

restituiebantur antiquis possessoribus, quæ omnia ipse Josephus *in eo lib. latè persequit.* Reddit Eusebius ex Philone, huiusmodi agrorum vacationis rationem nō contemnendam ita *in 8. Evang. prepar.* scribens: Facile de septimo quoq; anno dicere possumus: nō enim ipsi ab operibus, sicut septimis diebus cessant, sed agrōs ipsos cessare patiuntur, ut vires ad futura suscipiant: multo .n. fecundiores redduntur, si cum cessaverint, in novalia rursus proscindantur: quod etiam corporib. hominum accidit: semper enim eundem ferre laborem, & valetudini obest, & robur animi atque corporis deiecit. Et subdit: Magnæ autem humanitatis eorum illud præcipuè signum est, in 7. quoque anno, ipsi ab agriculturæ laborib. abstinere, & si quid spontè agerint: non colligunt, neq; deponunt, sed quia nullo suo labore productum est, communiter cuiq; volenti omittitur: & reliqua. Sed jam Romanorum pontificū & humanitatis studium, & rei familiaris augendæ rationem hic commodum subijciamus.

CAPUT II.

De origine Titulorum, quib. Romanus Pontifex utitur, ac Collegiorum & Scribarum, & quando primū Literæ Apostolicæ cœperint obsignari Plumbo: ibiq; de usu pervetusto Sigillandi literas Cera impressâ annulo, & de primo Annatarum usu.

*Sacerdotis
Virtutes
qua.*

ESt sacerdoti in primis nihil ferè convenientius humanitate, nihil aptius comitate, nihil summissione decentius, dicente Servatore: Discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Et *alsibi:* Beati mites, quoniā ipsi possidebunt terrā. Contra alienius nihil ipsa superbiā, qua multi sæpè inflati, ac simul arrogantiā doctrinæ, aut generis claritate elati, tū se sacerdotes, tū pontifices

rifices præbere, tum ordinis decus ritè servare sibi per-
 suadent, cum præ se cunctos mortales dispiciant, asse-
 rentes sic dignitatem quam obtinent, pòscere, ac ne-
 quaquam audientes ipsum dominum tantè insolent-
 iæ exitum ita prædicentem: Qui autem se exaltave-
 rit, humiliabitur: & qui se humiliaverit, exaltabitur.
 Hujus Servatoris vaticinationis præceptiq; simul D.
 Gregorius benè memor, ut cunctis mansuetudinis e- *Gregorius*
 xemplū ederet, cū literas dictaret, sic semper incipie- *Papa servus*
 bat: Gregorius Episcopus servus servorum Dei: qui & *servorum.*
 facto æquè idem præstitit: sexcentas .n. à Longobardis
 passus est injurias, contra quos tamen nō arma movit,
 aut aliunde quæsit, sed solā patientiā & humanitate
 dimisavit. Hoc certè pauci illorū qui succedere, sunt
 æmulati: illud verò cuncti insigniter usurparunt, quā-
 vis in eā eminentiā constituti fortè essent, qui non fa-
 cile ab aliis se servos appellari paterentur. Salutem & *Salutandi*
 Apostolicam benedictionem Clerus præfationis loco *modus Pon-*
 posuisse primus dicitur. Quem salutandi modum pō- *tifici usita-*
 tifices qui secuti sunt, servarunt. Christus & suum sa- *tus.*
 lutationis genus, Pax vobis, aut huic domui usurpare
 cōsuevit, quemadmodū Græci perve rusto more *Latini*
 Latini Salve, vel salutem, Hebræi verò, Pax tibi. Eam
 salutationem nūc Episcopi ut sibi peculiarē vendicant.
 Præterea ab initio fuere Scribæ, qui literas scriberent *Scriba Pon-*
 Apostolicas, parvo vel nullo petito pretio, quando ad- *tificum.*
 huc illud Servatoris præceptū, Gratis accepistis, gratis
 date, inviolatum permanebat. At dein Joannes XXI.
 ineundæ rationis studiosus, qua rem augustam domi
 juvaret, collegiū scribarū Apostolicorū primº numero *Collegium*
 distinxit, qui literas proprio ingenio dictatas conscri- *scribarum.*
 berent, nōnullaq; alia munia obirent, atq; in illud suos
 scribas pretio duntaxat asscitos voluit. Taxationes i-
 tem constituit, per quas taxatis, hoc est, æstimatoris sa-
 cerdotiis, quæ ipse cōtulisset, caperet vectigal. Rē verò *Pœnitien-*
 omne ad Apostolicæ pœnitentiariæ, quā dicūt, curam *taria cura*
 pertinen-

Plūbo, literas obsignare.

Sigilla cerea

Sigillare.

Annus sigillatorius.

Annulus Juda.

pertinentem, Benedictus XII. omnium primus excogitavit, simul & taxationes literarum ordine cōstituit. Institutum obsignandi literas Rom. pōtificis plumbo, undē ad posteros manarit, per diu quāsi, plumbo tā pretioso sese, credo, in viscera terræ rursus abdente, ut ne cuiquam prædæ esset, cum soli Romani pontifices eo utantur. Equidem satis constat Agathonem, quo sedente, magna sedi facta est honoris accessio, *ut supra libro 4. demonstravimus*, in cera annulo impressisse sigilla: verum postea cum Rom. pontifex multa irrogaret privilegia, ut diplomata diuturniora foret, placuit Stephan. III. ac deinde Hadriano I. tabulas Apostolicas plumbo obsignari. Fuit is annus salutis DCC LXXII cum ipse Hadrianus factus est pontifex: nam antiqui nō reperitur sigillum plumbeum: quemadmodū constat ante Carolum Magnum Imperatorem, literas auro obsignasse principum Romanorum neminem: At nūc literas cera impressa annulo sigillatas dicimus, quod, *teste Varrone*, sigillare sit claudere. Quis verò primus hujusce rei autor fuerit, minimè proditur, etsi usus est talis vetustissimus, quando jam inde à primordio orbis fermè conditi, mortales consuevisse annulū digito ferre, pro sigilloq; usurpare, cōjicere licet *ex lib. Genes. cap. 38.* ubi extat, quemadmodum Judas fecisset stuprum cum Thamar nuru sua meretricio induta vestitu, & promississet mulieri hœdum, fideiq; servandæ pignus dedisset anulum suum, armillas & baculum, ac illa mox gravida, cum ad pœnam subeundam, more Judæorum rapta fuisset, per speciem annuli ostensis sese liberasset: Hunc autem anulum, sunt interpretes veteris instrumenti, qui sigillum appellant, quod eo literas signarent, & in primis Sanctes Pagninus, quem mirificè delectat hebraicè passim loqui, ita ut vim verbi ignorare haud omninò potuerit. Atqui aliud rei istius testimonium clarius datur: namque Jezabel, seu Isebel, (utrumq; enim scriptū legitur) uxor Achab

Achab Samariz regis, *sicuti in libro est Regum tertio*, per literas nomine viri sui annulo ejus signatas, Naboth hominem innocentem à civibus ejus interficiendum curavit, propterea quod ille negasset vineam suam marito vendere. Et Cicero *in Acad. quest. de re ipsa* meminit: Quid si in ejusmodi cera centum sigilla impressero? Ita incerto auctore, modus is quoq; sigillandi literas increvit: quem usus tantū commodè retinuit. Sed ad collegia scribarum redeamus. Cum per hunc modum res domestica augeretur, Pius deinde secundus Joannis exemplum secutus, *Breviatores crea-*
vit, in ordinemque redegit. Hos haud ita multo post *res pōtificia-*
Paulus exauctoravit, sed velut ærario per utiles ministros Sixtus dein restituit, primusq; nova collegia solicatorum, ad stipulatorumq; instituit, sine quib; nullæ conficerentur tabulæ, quas Bullas dicunt, quo *Bulla-*
per hoc à pluribus examinatis difficilius corrumpētur: postremò novem Apostolici ærarii Notarios fecit, *Notarii ærarii-*
& iis omnibus certos proventus constituit, quo eorū munia vendibilia forent. Non se fellit opinio: munia, enim quæ principio quingentis venire aureis, nūc alia mille, alia duobus tribusve millibus venduntur, adeo qui ea obeunt, suis privatis rebus servire sciunt. Hoc tam commodum inventum inescavit & Innocentium v. i. ipsius Sixti successorem, ut ille Secretariorum (sic vocantur secretiores principū familiares, qui à secretis sunt) collegium instituerit, pristinū augēdo *Secretarii rē collegiū-*
numerū. Præterea Alexander v. i. novum scriptorum breviū collegiū instituit, numero octoginta, vel eò amplius. His autem scribarum collegiis ingens quoq; Apparitorum, imò harpyjarum quibus, *ut poeta ait*, sunt *Apparitorum turba-*
pallida semper ora fame, turba servit, quorum nonnullos olim tondendi oves optimè gnaros, id est, notarios & tabelliones, ut pauperum sanguine visitantes. Nicolaus i. i. ab se rejecisse dicitur, ne omne degluberent pecus. At Alexander Imperator unicum integri-

Bulla Pontificum unde dicta.

Annatarum de iur. ca. rumq. in pugna et conf. matio.

tatis specimen, multò præclarius edidit exemplū, vir et si nostræ minus professor religionis. Is etenim nullū unquam vendidit magistratū, dictitans: Qui emit, necesse est vendat. Nec illud omiserim, literas Apostolicas plumbeo signo munitas, in quibus Romanorū pontificum decreta continentur, non inepte bullas appellari, quando φεῖν, id est, bulæ Græcis dicitur & consilium, & locus in quo consultatur. Sed nos more nostro mutato e in a, bula dicimus, ut sit à musice musica; ac vocabulū per duplex ll, perperam scribentes, minus elegans reddimus. Cæterum nullū inventum majores Romano pontifici cumulavit opes, quam Annatarū, quas vocāt, usus, qui omninò multò antiquior est, quā recentiores quidam scriptores suspicantur, & annatas more suo appellant primos fructū unius anni sacerdotii vacantis, aut dimidiam eorū partem. Sanè hoc vestigal jam pridē, cum Romanus pontifex non habuerit tot possessiones, quorū nunc habet & eum oportuerit pro dignitate, pro officio, multos magnosque facere sumptus, paulatim impositum fuit sacerdotis vacantibus, quæ ille conferret. De qua quidē re ut gravi sæpè reclamātū fuisse testatur Henricus Hostiensis, qui cū Alexandro III. pontifice vixit, sic ut Franciscus Zabarella tradat posthac in cōcilio Viennensi, quod Clemens V. indixit, qui factus est pontifex anno salutis humanæ MCCC V. agitātū fuisse, ut eo deposito annatarum onere, vigesima pars vestigalium sacerdotaliū penderetur quotannis Romano pontifici. & id quidem frustra. Quare pontifex annatas in sua massa retinuit, ut ne indidē exire possent. Atq; hæc omnia in cōmentariis in cap. inter cetera de officio ordinarii, scripta leges. At qui satis cōstat rationē fructuū omniū majorū sacerdotiorum putatam fuisse, & summam deductam, quæ cum vacarent, pontifici deberetur, quæ etiā nunc impertitur ab iis, quibus ea dantur sacerdotia, id quod postremo

postremò Bonifacius IX. seu Joannes XXI. priuò, si-
ue rursus, *quemadmodum supra demonstrauimus*, fece-
rat, quibus idcirco fuerunt qui Annatarum inventum
assignarint. At onus illud annatarum ab initio omnes
generatim populi subire minus recusarunt extra An-
glos, qui suis minoribus sacerdotiis, quando ea ponti-
fex dabat, id seruitutis imponendum non censuerunt.

*Annatarum
apud An-
glos mode-
ratio.*

Nam Rom. pontifex minorum quoq; sacerdotiorum a-
liarum gentium, quæ ipse confert, dimidiam capit ve-
ctigalium unius anni partem, si pluris 24. aureis æstimetur.
Et hoc annatarum genus vel aliis de causis exigitur
etiam ab Anglis, cum alia aliis sacerdotia copulantur,
ut ea fiat privati commodi copulatio, quæ communis u-
tilitatis disiunctio est, cum conceditur, ut quis retinere
queat cum Episcopatu cœnobiove minora sacerdotia,
cum sit potestas cuiuspiam retinendi sacerdotium, quod
per leges minimè licuisset principiò capere & cū sex-
centa alia peraguntur ex Romani pōtificis auctorita-
te, quæ si gratuito, perinde ac Christus fieri iusserat, si
quibus oportet & quando oportet concederentur, si in
annatis saltem exigendis modus esset, cum grave sit il-
lis quib. sacerdotia deferuntur, prius annatas & in ni-
merato solvere, quam vectigalium quicquam ex ipsis
capiant sacerdotiis, undè grande faciant æs alienum ne-
cesse est, damno etiam futurum amicis à quibus mutuam
accipiunt pecuniam, si quid ante humanitus acciderat
quam eam reddant, nō hinc profectò scelesti homines
causam arriperent ad corruptelam religionis, quæ
faxit Deus, ut illis correctis, incorrupta permaneat.

*Annata sa-
cerdotibus
permolestæ.*

CAPUT III.

De Simoniacorum secta ortu.

Cum Philippus, (qui, teste Eusebio, ex septem Diaconis
ab initio constitutis, fuit unus) Samaritanos ad

Christianam religionem traxisset, cum vir quidam Simon
nomine Simon, qui antea magicam exercens artem, Magus.

eam gentem seduxerat, tandem credidit, & , *ut Lucas*
prodit baptizatus est. Nec ita multò post venerunt eò
 Apostoli Petrus & Joannes, ut per manus impositio-
 nem, eos qui nuper in Christianorù collegium venis-
 sent, munirent spiritu sancto. Cùm vidisset autem Si-
 mon per impositionem manuum Apostolorum dari spi-
 ritum sanctum; pecunia id demum à Petro impetrare
 conatus est, cum fide & pietate debuisset: cui Petrus
 dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam
 donum Dei existimasti per pecuniam comparari: non
 est tibi pars neq; sors in ratione hac: cor enim tuum nō
 est rectū coram Deo, &c. Verùm Simon repulsus jam
 inde fuit Petro infestus: Romanq; ex Samaria profe-

Simon Ro-
ma ut deus
colitur.

ctus, cœpit sub Claudio magicis artibus illustrari: de-
 inde Nerone imperante, multo celebrior factus, inter
 duos postes titulum meruit Latinis literis inscriptū,
 Simoni Deo sancto. Tanta illius divinitatis erat opi-
 nio, cum apud multitudinem, tum apud ipsum Nero-
 nem stultissimum principem, cui stultis artibus insi-
 nuatus pollicebatur, *prout Egesippus libro 3. ait* perpe-
 tuum victoriæ cursum, longioraq; vitæ spatia. Postre-
 mō hominis temeritas usq; eo progressa est, ut Petrū
 sit in miraculorum certamen provocare ausus, qui ca-
 daver demortui pueri, & Neronis propinqui, magicis
 conatus artibus suscitare, movit omninò aliquid, sed
 mox illud, ut antea exanime jacuit, quod Petr⁹ Chri-
 sti nomine, ut vi suā surgeret, effecit. Quo miraculi
 eventu Magus irritatus, professus est se Romano spe-
 ctante populo ex Capitolio in Aventinum prapere
 volatu evasurum, si Petrus sequeretur, ut id factum
 facile declararet, uter Deo esset charior. Jam Simon à
 terra sublimis vehebatur, cum Petrus supplex est De-
 um precatus, ne populū in pejus omnia vertentē ma-
 gicis capi præstigiis sineret. Nec preces frustra missæ:

Petrus &
Simon mi-
raculis cer-
tant.

Simōm ma-
gi interi⁹.

medio. n. Magus conatu ad terram ruens, fracto cru-
 ce, solo affigitur, ac brevi post ex eo casu est Aricie
 extinctus.

extinctus, quo post acceptam plagam fuerat à suis delatus: *auctor est idem Egesippus*. Sic malum ingeniū malè periit, quod non unius hæreseos origo fuit & caput. Hinc Simoniaci hæretici dicti, qui spiritus sancti dona venalia habuerunt, quiq̃ue affirmabant humanæ naturæ vim non à Deo esse, sed ex superna quadam virtute provenire. Ita vitio nomen inditum, quod Christus prohibuit, ajens: Gratis accepistis, gratis date. Item Petrus veruit, cum Simoni dixit, Pecunia tua tecum sit in perditionem: id quod *lib. Regum* 4. legimus Giesi Helisæi puero contigisse, qui cum furtim munera à Naaman Syro, quem propheta à lepra sanarat, accepisset, illico est ore & toto corpore eadem affectum lepra. Quot, quæso, quotidie ægroti fierent, si quoties Simoniam comitterent, Gieziana corripere elephantia? Non infertur pœna corpori, nec purgatio peccati per corporis supplicium constat, sed per ignominiam, quando quisquis res sacras, quæ dona Dei sunt, quoniam, *ut dicitur Urbanus ait*, à Deo hominibus, & ab hominibus Deo donantur, nundinatus fuerit, emerit, aut in his pactis proxeneta se præbuerit, privatur sacerdotio, dignitate, ac præfectura dejicitur, infamis habetur, multisque aliis afficitur probis, quæ *lib. Decret. Epist. 5.* larè recensentur. Tanti criminis sola est avaritia parens.

Simoniaci hæretici.

Gehasius punitus.

Pœna Simonie.

CAPUT IV.

Quando primum Hæreses atque Schismata orta, ac in his Lutherana secta: & quæ eorum auctoribus sit pœna constituta.

Nulla unquā Respublica, nulla civitas ita concors fuit, quin cives una vel altera de causa, in diversa interdū abiverint studia, quod omnib⁹ præsertim historias non ignorantib⁹, notius est, quā ut exponi debeat. Hinc igitur factiones ortæ, quæ in varias ierun

de Ferum origo.

eligitis.

sectas quas Græci hæreses ab eligendo vocant, quod quisq; eligat, quæ sequatur vitæ instituta, ut fuerunt philosophorum sectæ. Sic Judæorū populus, quamvis eandem amplecteretur legem, in varias divisus fuit sectas hoc est, hæreses, Phariseos, Essenos, Sadduceos, Samaritanos, Nazarenos, Herodianos. Paulus ipse Apostolus Pharisaicæ fuerat hæreseos. Sic populus quoque Christianus, *ut supra enarrauimus*, in plures dividitur sectas. Cæterum cum nos Dei Apostolos habeamus religionis auctores, qui nihil quicquam suo arbitratu, quod introducerent, elegerūt optaverunt tūc, sed acceptam à Christo disciplinam fideliter gentib⁹ tradiderunt: hinc factum, ut nobis nihil pro nostro jure eligere vel introducere licuerit, & vocabulum hæresis impium inhonestumq; haberi cœperit. Ab hoc Theologi nostri hæreticum vocant eum Christianū, qui sectam aliquam vel instituit, vel sequitur, adversus fundamenta religionis. Hujus nefariæ impietatis, hoc est, omnis hæresis caput & principium, *teste Tertul. lib. de*

*Hæreticus quis.**Simon Magus.*

Hæresib. Simon magus fuisse fertur, qui accepto simulate baptisinate, primus omnium Christianam religionē modis omnibus labefactare conatus est, à quo ejus sequaces Simoniaci dicti, *ut proxime docuimus* gratiam sancti spiritus venundari volebant, & naturam nostrā non à Deo, sed ex superna quadam vi esse prædicabāt. Ita Simon statim ab initio, virus tabificum in medium vomit, quo radices crescentis religionis enecaret. Cui malo Apostoli repugnare magis, quàm illud extirpare potuerūt, quo semper essent pseudoprophetæ, quibus, sicut Servator admonet, caveremus, quippe qui veniunt ad nos in vestimentis ovium, sed intrinsecus sunt lupi rapaces. Itaq; Simoni, *auctor eodem Tertull.*

Menander.

Menander patria etiam Samaritan⁹ successit: is magicā arte nequaquam magistro inferior, majora passim patrabat portenta, seipsum Servatorem jactitans, ad salutem hominum è cœlo descendisse asseribat, nec quenquam

quam posse dæmones malos vincere, nisi foret ab se magicis armatus disciplinis, ac per baptisma ab se quoque datum, immortalis atq; æternus effectus. Ita immortalitatem homo mortalis dementer sectatoribus suis pollicebatur. Est per idem tempus & Nicolajano-
Nicolaïta.
 rum exorta hæresis, cujus auctorem ferunt Nicolaum advenam Antiochenum, unum ex septem diaconis ab apostolis cum Stephano factis, quod is, prout perhibet Clemens Alexandrinus, zelotypiæ ægritudine laborās, & reprehensus ab Apostolis, produxisset uxorem formā excellentem in medium, reliquissetq; illam habendam, qui eam concupisceret: & inde ortum, ut isti arbitrantur, fas esse, communes habere uxores, cum revera Nicolaus nihil simile unquā cogirasset, vir pius & bonus qui apostolorum dicto audiens, ideò uxorem in medium duxisse videtur, ut per id argueret Veneram voluptatem magis contemnendam, quam expectandam esse: id quod sentit Eusebius, qui dicit Nicolajanos ut impudentes, non aliundè nisi à suis libidinib⁹ fœdum vitæ institutū accepisse. Iisdē quoq; temporib.
Cerinthus.
 Cerinthus aliquid etiam sceleris ausus, circumcisionē servandam & homines mille annos post resurrectionē in voluptate carnis futuros prædicabat. Hunc Eusebi⁹ ait, Ephesum esse aliquando profectū & fortè in balneas introisse, ac eodem temporis puncto apostolū Joannem eo sese lavandi gratiā contrulisse, & cum audisset Cerinthum intus esse, discessisse continuo dictitantē
Heretico fugiendi.
 Fugiamus hinc, ne balneæ ipsæ corruāt, in quibus Cerinthus lavatur veritatis inimicus: manifesto argumento hæreticos ut humanæ vitæ exitiales esse viandos, sicuti Apostolus etiam jubet. Erupit vel id temporis Hebionis hæresis, Christum asserentis ante
Æbion.
 matrem non fuisse: quam Joannes ut in fringeret, potremus omnium ad Evangelicam historiam aggressus dicitur, qui asserturus divinam Christi naturā, est alti-
 onum illud exorsus, In principio erat verbū. Per idem

*Basilides.**Marcion.**Valenti-**nianus.**Montanus.**Appelles.**Sabellius.**Samosate-**nus.**Hæreseon**fecunditas.**Elyopæa.**Novatus.*

quoque temporis aliquot alii extitere viri docti, qui de re Christiana non tam subtilius quàm malitiosius, exquirentes, faciliè in errorem deducti sunt, & in primis Basilides Cerdo, qui asserebat duo fuisse principia contraria: & ejus discipulus Marcion Stoicus, qui negabat Christi patrem fuisse Deum, Valentinianus Platonius philosophus, is agebat Christum nihil accepisse ex virginis corpore, quod per illud tanquam per fistulam purus transisset. Montanus, qui se paraclétum vocitabat. Appelles, is tradebat Christum per phantasias Deum visum esse hominibus. Sabellius qui unam duntaxat patris & filii & spiritus sancti personam esse dicebat, & Paulus Samosatenus, is duas in Christo naturas negans, affirmabat illum à matre tantum originem duxisse, ac eam post Christum natum, è Joseph viro suo alios genuisse filios. Atq; hæc hæresium origo. Qui nempè furor diu bacchatus, tot & magnos quidè viros in diram subinde rabiè egit, ut ejusmodi impietatis veneno infecti, alii alias introduxerint sectas, totque eas referferint erroribus, ut penè plus in illis ex mentib⁹ hominū eximendis sit ad extremū laboratū, quam principio fuerit in jaciendo religionis fundamentum insudatū. Ab ejuscemodi singularibus privatorum hominū opinionibus; quas hæreses dicimus, itū est ad publica dissidia, quæ grajā voce schismata nuncupant. Hæ duæ germanæ pestes, duæ diræ contagiones ita ab initio concordiam sacerdotum disiunxerunt, ut deinde ambitione crescente, diu conflictatum sit. Ejus dissidii primus omnium auctor fuisse traditur Novatus Rom. presbyter: is enim Episcopatus adipiscendi avid⁹ nihil pensi habebat, quomodo oprati compos fieret, qui aliud corde dissimulans, aliud ore simulans, dolosis veritatib⁹ consiliis nonnullos optimos sacerdotes seductos sibi copulavit, quorum suffragiis juvaretur. Verum illi, ut apud Cyprianum & Eusebium est, ubi cognoverant hominis ambitionē, se ab eo sejunxerūt: ac quot

at quot sui similes sibi sociavit facile in fide retinuit. Eo itaq; annitente, Novatianus homo gloriæ cupidus, pontifex factus, omnes sui dogmatis sectatores, inundos appellavit. Negabant ii apostatas, etiamsi pœnituisset, esse recipiendos, velut parum liquido documento demonstrasset Christus a pœnitentia nulli negandâ esse veniam, qui Petrum, à quo ter fuerat abnegatus, in integrum restituit. Apostatas autem appellant eos, qui à priori vitæ instituto abscedunt. Sed Cornelius pontifex habitâ in urbe Roma antistitû synodo, Novatianum hæreticû pronuntiavit, damnavitq; unâ cum Novato, ac reliquis ejusdem sectæ sociis. Ita Novatus circiter annum salutis cclv. primi schismatis auctor fuit, Cypriano vel testificante, qui *Epistola 8. lib. 2. ad Cornelium* ad hunc modum scribit. Novatus rerû novarum semper cupidus, avaritiæ inexplebilis, rapacitate furibundus, arrogantia & stupore superbi tumoris inflatus, semper isthic Episcopis male cognitus, curiosus semper, ut perdat: ad hoc adularur, ut fallat: nunquam fidelis, ut diligat: fax & ignis, ad conflanda seditionis incendia: turbo & tempestas, ad fidei facienda naufragia: tranquillitatis adversarius, pacis inimicus. Idem est Novatus, qui apud nos primû discordiæ & schismatis incendiû seminavit, &c. Octogesimo nono dein post anno, est alterum schisma ortû, quod sacerdotalem ordinem maxime afflixit. Arrius .n. presbyter Alexandrinus, principe Constantino Magno sectæ fuit auctor, quæ ab æterna Dei patris substantia, quam vocant filium conabatur separare: cujus sententia etsi in concilio Niceno est explosa, attamē duravit per diu postea contragio: nā latius opinione omniû hominum, malû hoc disseminatû est: manavit .n. per bonam orbis partē, & nō obscure serpens multas provincias occupavit. Tertium deinde secutum est schisma cum Damasus factus est pontifex: non .n. suffragi tantûm est certatum, sed vi quoq; & armis. Et hæc so-

Novatianismus.

Apostata.

Arrianus.

Schisma de electione pontificis.

Indulgentia.

Martinus

Lutherus.

*Fridericus
dux Saxo-
nia.*

*Thomas Ca-
jetan⁹ Car-
dinalis.*

da pontificium cōtentio in hodiernum usq; diem hoc
latius proserpsit, quo honorum ambitio in dies magis
magisq; sacerdotes invaserat. Quartū postremū vidit
religionis dissidium nostra ætas, novitate rerum nimis
solicitā, cum Leo X. Rom. pontifex illo ipso anno, qui
fuit humanæ salutis MDCVII. haberet etiam in Ger-
mania procuratores indulgentiarum, quas vocant, &
illi suæ quoque utilitatis studio prædicarent eas indul-
gentias non solū valere ad salutem vivorū, verum etiā
ad sublevandas mortuorū animas, quæ in purgatorio,
quod dicitur, essent. Tum VVittembergæ in oppido
Saxoniae celebri præstō fuit quidam Martinus cogno-
mento Lutherus, Augustinianus monachus, homo in
theologia apud suam gentem primarius, qui illud im-
probarit. Procuratores ea re valdè cōmoti, primo quo-
que tempore Romam ad magistratus deferunt nomē
Lutheri. is continuo ut deorum contemptor accusat,
citatur, causa agitur, sed quia ad diem dictam non ad-
fuit Romæ præfens, ut responderet, paulō post decla-
ratur hæreticus. Verū quoniam ejusmodi indulgen-
tiarū quæstus jam in odia hominū cum procuratorib;
incurrerant, permulti magni viri, Martino protinus
adjumento fuerunt & in his Fridericus Saxoniae dux,
qui Lutherum consilio, auctoritate, armis deniq; ce-
geret, ne ullā eum vis attingere posset. Lutherus igit
tali præsidio munitus, paucis post mensibus non dubi-
tavit ire Augustam, quo Thomas Cajetanus Cardina-
lis S. Sixti, monachus Dominicanus ejus turbæ reprimen-
dæ gratiā à Leone legatus fuerat. Ibi cum Tho-
ma acriter conflictatur, de indulgentiis, de pontificis
Rom. potestate disputat: sed veritus ne Cardinalis
ad extremum rem omnem magis imperio quam di-
sceptione definiret, idque sibi timens, domum re-
diit, ac cum faventibus amicis, majora ausus, de o-
mnibus denique religionis mysteriis scribere, suaque
scripta foras dare cœpit. Ita licentiā paratā loquendi,

secta

secta brevi tempore mirabiliter crevit, quæ Evangelica *Evangelica*
dicta est, eò quod haud ullam asseveret recipiendâ esse *ca secta.*
legem, quæ ad animarum salutem pertineat, nisi quam
Christus aut Apostoli dedissent: primumque eo anno
MDXI. suum vestigium in terris posuit, mansurum,
ut videtur quoad Christus ipse populum suum, culpa
rektorum ita in duas sectas se junctum, rursus coiverit,
à quo istud optimus quisque maximè petere precarique
debet, ut ne major indidem fiat religionis labes. Pœnâ *Pœna hære-*
autem quæ hæresium auctores sequeretur, primum *ticorum.*
Apostolus constituit, ad Titum ita scribens: Sectarum
auctorem hominem post unam & alteram admonitio-
nem fuge, sciens quod eversus sit qui ejusmodi est, &
peccet, per se damnatus. Deinde Chrysost. *homil 47. in*
cap. 12. Matth. ubi de Xrisianis fit sermo. alteram ponit,
cum inquit: Non prohibet Dominus conciliabula hæ-
reticorum dissipare, ora obstruere, libertatem loquen-
di concidere, verum interficere ac trucidare. Dein an-
no salutis humanæ CCCXXIV. Nicena synodus, *teste*
Platina, in Sylvestri Roman. pontif. vita, aliam pœnam
Arrio constituit, qui cum sua cohorte in exilium ira
coactus est. Posthac circiter annum salutis CCC-
XXXVI. Theodosius & Valentinianus Imperato-
res mulctandos decreverunt hæreticos damnis, igno-
miniis, verberibus, exiliis & morte, quemadmodum
extrat in Codice juris civilis *leg. Arriani*, ubi lege san-
ctum est, ut istuc maleficum hominum genus ultimo
afficeretur supplicio. Hoc edictum Hostiensis *in sua*
Summa super titulis Decretalium explicans ait: Et licet
in hæresi lex imponat pœnam ultimi supplicii, quod
ultimum suppliciū alia lex, *ff. de pœnis*, interpretatur
mortem, de consuetudine tamen tales cremantur, Idē
Abbas *post Hostiensem, super illud capit. ad abolendam,*
extra de hæreticis, sentit scribens: Sed jus civile punit
hæreticum capitali pœnâ, seu pœnâ mortis, *ut l. Ar-*
riani. Cod. de hæreticis, conjuncta l. ultimum supplicii.

ff de pœnis: & hanc pœnam esse debitam interpretatur consuetudo. Convenit ergo in hoc lex canonica, civilis & consuetudinaria, ut communiter puniatur pœnâ ignis. Postremò anno salutis circiter M C L X X X. Federicus I. Rom. Imperator legem de comburendis hæreticis tulit, *velut in quadam ejus constitutione patet, cu-*

*Ritus hære-
ticos comburendi.*

jus initium est, Ut commissi. Ex quo factum est, ut per idem tempus Lucius III. Rom. pontifex statuerit hæreticum hominem sacris initiatum primò desecrandū mox verò tradendum locorum magistratibus, quo igni necaretur, *uti eodem cap. ad abolendam extat.* Atq;

*Lex Mosai-
ca de hære-
ticis interficiendis.*

qui primus omnium doctores impios & pestiferæ doctrinæ magistros morte mactandos constituerat, cum ita de ea re *in Deut. c. 13.* sanxisset. Si surrexerit in medio tui propheta, & dixerit tibi, Eamus & sequamur Deos alienos, quos ignoras, & serviamus eis: non audies verba prophetæ illius, quia tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat, utrum diligatis eum, an non. Propheta autem ille interficietur, quia locutus est, ut vos averteret à Domino Deo vestro. Et addit: Si tibi idem voluerit persuadere frater tuus, aut filius tuus, vel filia, sive uxor, aut amicus, non acquiescas ei, nec audias, sed statim interficies: sit primum manus tua super eum & post omnis populus mittat manum, & sic lapidibus obrutus necabitur. Si audieris in una urbium tuarum dicentes aliquos, Egressi sunt filii Belial de medio tui & averterunt habitatores urbis tuæ, quære diligenter, & rei veritate perspecta, si inveneris certum esse quod dicitur, statim percuties habitatores urbis illius in ore gladii, & delebis eam. Quicquid etiā suppellectilis fuerit, congregabis in medio platearum ejus & cum ipsa civitate succendes. Hinc igitur hæreticos morte afficiendi ac postremò vivos cremandi ritum mansisse certò propemodū scire licet. Atqui eò redeat, unde aberravit, jam oratio: his autem sanandis animo-

*Ratio san-
pandi Hæ-
reticos.*

rum

rum morbis, nullum efficacius inventum est remediū, quàm sepius habere concilia, in quibus singulorum patefacta sacerdotum pariter ac profanorum hominum vita, antistites ut peritissimi medici maturè possent mederi ex adversa valetudine laborantibus. Hinc igitur ad illud tam salutare medicamentum explicandum, jam stylus se commodum transferat.

CAPUT V.

Quo primum tempore pontificum Concilia publicè haberi cœperint, atque quorum Conventionum Decreta à patribus recepta sint.

Vetus fuit mos, tam apud Hebræos, quàm apud *Concilio-*
alias gentes habere concilia, & in iis deliberare *rum usus.*
de rebus agendis: sic constat Moſen & Joſue, *teſte*
Joſepho, sæpè facto populi conventu conſueviſſe agere:
ſic *Ægyptios* ac *Perſas*, *ut auctor eſt Herodotus*, itidem
facturaſſe: ſic Apoſtolos in unum conveniſſe locum,
cum Matthiam in numerum undecim cooptarunt, cū
ſeptem diaconos elegerunt, cum auctoritate Petri &
Jacobi decretum eſt, ne gentes onerarentur lege Mo- *Decretum*
ſaica, ſed tantum abſtinerent ab eſca ſuffocati animan- *Synodi Hie-*
tis: item ſanguinis & carniū ſimulachris immolata- *roſolymit.*
rum, ac ne ſtuprum facerent. Nam tum ipſorum tam
Apoſtolorum quam preſbyterorum ſynodus coacta
eſt, *teſte Luca in Actis cap. 15. ita ſcribente*: Surrexerunt
autem quidam de factione Pharifæorum, qui credide-
rant, dicentes quod oporteret circumcidere eos, ac præ-
cipere, ut ſervarent legem Moſis: conveniuntq; Apo-
ſtoli ac preſbyteri ut diſpicerent de hoc negotio. Hinc *Prima Sy-*
nata eſſe videtur conſuetudo habendi concilii: *nodus Ra-*
lius quod ſatis liquet, primus omnium in urbe Roma, *mana.*
ſexaginta epiſcoporum, totidem preſbyterorum ac cō-
plurium diaconorum conventum fecit, in quo, uti ſu-
pra prodidimus, Novatiana eſt hæreſis damnata:
meminit

*Carthagi-
nensis.
Antioche-
na.*

*Pauli Sa-
mosateni
insolentia
& error.*

meminit & Cyprianus per idem tempus episcoporum conventū Carthagine esse actum. Legimus præterea apud Eusebium patres bis, hoc est, semel Dionysio, deinde Felicem sedente, cōvenisse Antiochiā contra Paulū Samosatenu ejus civitatis episcopum, atq; illum demū damnasse. Is enim Paulus vir intolerabili superbiā, simul atq; est episcopatum adeptus, cœpit inter viā præ insolentia literas relegere, & dictare, multis constipato agmine præcedentibus, ac subsequenter: unde propter hominis arrogantiam, pleriq; Christianā religionem detestabantur. Ab hoc Paulo opinor nostros pontifices pomparum ordinem, quem nunc ducunt, accepisse. Paulus denuq; qui duas in Christo naturas negabat, sed tantū hominem affirmabat, idq; ab Apostolis olim traditum falsò dictitabat, in eo concilio criminis convictus damnatur. Sed tunc cum principes Romani, quorum imperio regebatur orbis, passim in Christianum nomē sævirent, illa non tam publica quā privata concilia fuisse, credere par est; at ubi Cōstantinus religionem nostram, ita volente Deo, est complexus, tum denique nostris de Christianæ rei summa agitare publicè licuit. Ex quo Nicenus frequens conventus Constantino imperante habitus, & primus & celeberrimus omnium meritò censetur, velut certum religionis firmamentum. Pari quoque habentur honore & quinque alii in terra Græcia facti, quorum quatuor dogmata, teste Gratiano dist. 15. velut quatuor Evangelia recepta sunt. Primus itaque conventus ad Niceam Bithyniæ urbem opera Constantini est actus, ubi c c c x v i i i. interfuere episcopi, in quo Arius, cujus paulò ante meminimus, damnatur hæreseos. Fuit hic annus salutis c c c x x i i i. quo quidem tempore Sylvester I. Apostolicam tenebat, sedem. Constantinopolitanus alter ab eo, quem primum dicunt, Damasus pontifice. In hoc res acta est contra Macedonium & Eudoxum, nagantes Deum esse spiritum

*Nicenum
Concilium.*

*Constanti-
nopolitanū.*

spiritum sanctum. Tertius Euphesinus Cœlestino primo Romanam sedem tenente, in quo Nestorius Constantinopolitanus episcopus damnatus, qui Mariā hominis, non Dei matrem fuisse ajebat, quiq; aliam personam carnis dicebat, aliam divinitatis. Chalcedonius quartus, Leone primo pontifice. Eutychianus error est in eo discussus. Fuit Eutyches Constantinopolitanus abbas, qui assererat Christum post humanam assumptionem non ex duabus naturis constituisse, sed sola divina fuisse contentum. Hæc sunt quatuor illa sacrosancta Concilia, unde religio auctior augustiorque facta est, quæ D. Gregorius admittenda censuit, ita memorans: Sicut sancti Evangelii quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere & venerari me fateor, hac tota mente cōplector, integerrimā approbatione custodio, quia in iis, velut in quadrato lapidē, sanctæ fidei structura confurgit, & cujuslibet vitæ communis atque actionis norma consistit. Quintus, conventus est Byzantii, jussu Vigiliū pontificis habitus, quo Theodorus oppugnatur. Ajebat impius Theodorus, divam virginem solū hominem peperisse, non Deum & hominem, estque in ea synodo decretum, ut Christi mater Θεοτόκος, i. Deū pariens diceretur. Hanc quoque teste Gratiano D. Gregorius pari veneratione recepit. Sextum Constantinus I V. Imperator Agathonis jussu, conventum ducentorum episcoporum & eò amplius, Byzantii quoque faciendum curavit, quo Macarius Antiochenus damnatur. Et tunc Hadrianus I. cum omnibus canonicis suis, ut 16. distinct. patet, ultrò recepit. De hac sexta synodo, Bedas itidem abundè meminit in eo libello, quem de temporibus scriptum reliquit. Præterea alia a libi deinde concilia habita sunt, quæ in canonicis decretis à Gratiano diligenter ponuntur. Item ut nullum conventum indici, nullumque à quibusvis actum haberi ratum liceret sine Romani pontificis auctoritate, Marcellus primus omnium sanxit, deinde JULIUS & Da-

*Ephesinum.**Chalcedonium.**Conciliiorū auctoritas.**Byzantinū conventus.**Θεοτόκος
Virgo.**Byzantinū concilium.**Pontificis Romani auctoritas in Conciliis habendis.*

& Damasus & Gregor. illud idem statuere. Verum ut decretum illud frugiferum quondam religioni fuit, quando eo demum modo hæretici ubique extirpati, eorumque conventicula simul infracta sunt, ita deinceps nihil attulit commodi, cum per id jam penè desertum sit à conciliis habendis, in quibus cuncta ex æquo tractarentur, pontifice Romano ejusmodi negotium non magnoperè curante. Quapropter cum jam diu cōpertum foret, illud solum Christianæ Reipub. quocunque tēpore obsuiffe Martinus V. statim pontifex creatus in Constantiano conventū, in quo pestilentissimū trium pseudopontificum schisma est sedatum, sicuti apud Platinam scriptum leges, decrevit ut decimo saltē quoq; anno Rom. pontifex, & omnes Christiani principes in unum locum coirent, de summa rei consulturi: quod hætenus minimè est servatū, quamobrē religio in dies singulos maj⁹ pculdubio damnū facit. Eoqueque spectat Niceni cōventus decretū, quo cautū est ut episcopi, quotannis pvinciales synodos bis celebrarēt, ad suos, quaten⁹ op⁹ esset, aliorūq; mores corrigendos.

CAPUT VI.

Qui ex alienis & externis primi nostros Christianos insectati fuerint, & ibidem qui Martyrii primum palmam tulerint: atq; unde dictum, quidve sit Martyrium.

*Veritatis
præstantia.*

PLATO in sua republica veritatem in primis cultam voluit quod ea Diis & hominibus Dux sit omnium bonorum, cujus qui felix futurus sit, statim ab initio participem esse decet. Veritatis docendæ causā Christus in mundum venit, dicens: Ego ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati. Omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. Confiavit sibi invidiam ob hanc rem Seruator apud Judæos, ita ut ab eis immerito suo sit neci deditus. Sic Veritas apud mortales veritatis inimicos, sibi ma-

*Veritas o-
dum parit.*

sibi malo ac suis cultoribus pariter bono non fuit, nam prima à Judæis orta est, *ut attestatur Euf. in Christiana* Persecutio prima Christi-
 nos persecutio: Cum enim Apostoli præceptoris vesti- *stianorum.*
 gia secuti nuntiarent verbum veritatis, & Petrus ante
 alios coargueret Judæos iniquitatis, quod Christū tra-
 didissent morti, hortareturq; ad poenitendum, eò furo-
 ris inveci sunt, ut Stephanum diaconum occiderint. *Stephanus*
 enim eo ferè biennio, quo passus fuerat Christus, cum *primus*
 iis de re divina in certamen descendit, qui variis nomi- *martyr.*
 nibus dicti sunt, Alexandrini, Cyrenaici, Cilices, Asiani.
 Ibi cum plures & docti, ut ipsi videri volebant, uni non
 resisterent, sed cœlesti sapientia, qua supernè erat in-
 structus juvenis, obruerentur, cum fremitu & indigna-
 tione circumstabant Stephanum, vixq; manus præ ni-
 mia ira abstinebant. Interim verò testatur ille se cœle-
 stem Gloriam intueri, majus adhuc in se odium conci-
 tavit, eam enim vocem ut impiam litigatores abhor-
 rentes facto in illum impetu, urbe ejiciunt, ejectū lapi-
 dibus obruunt. Sic primus omnium Stephanus Chri-
 stianæ religionis publicus assertor, mortem occubuit.
 Tum *sicut Lucas ait*, erupit persecutio magna adver-
 sus Christianos qui erant Hierosolymis, & omnes di-
 spersi vel potius disseminati sunt per regiones Judææ
 & Samariæ, præter Apostolos, ut afflictionis occasio
quemadmodum D. ait Hieron. fieret Evangelii semina-
 rium, quando illi id passim prædicabant. Cum verò
 primum Christianum nomen inter gentes audiri cœ-
 pit, tum ut diis invisum infensus illis odio fuit, utpo-
 te quod jamjam prælagiebant reliquas esse religiones
 soluturum, quod impensè avertere conati sunt sem-
 per vanorum deorum cultores: Nā Athenienses Dia- *Diagoras.*
 goram philosophum ex urbe sua depulerunt, eò quod,
ut Cicero de Natura deorum tradit, deos negasset, & o-
 mnem deorum opem, quò sic animos hominum à re-
 ligionis cultu avocaret. Iidem Socratē damnarūt, quia *Socrates.*
 novam religionem introducere visus est, qui per Ari-
 stopha-

*Arca dua
lapidea
Roma in-
venta.*

*Nero Chri-
stianorum
persecutor.*

*Neronis in-
cendium.*

stophanem poetam comicum in comœdia quam Nêbulas inscripsit, falsò culpatus est, quod fabulas cole-
ret, & de Atheniensium religionibus detraheret, ac
pubem seduceret. Item ne plura commemorando u-
nius rei exempla, longius à proposito trahamur, Ro-
mani cum duas reperissent in agro Lucii Perilii scribæ
seu Terentii, ut Varroni placet, arcas lapideas, quarum
in altera corpus Numæ regis, in altera libri reconditi
erant, Latini septem de jure pontificum, totidemque
Græci de disciplina sapientiæ: latinos, *auctore Valerio*,
magnâ diligentia servandos curarunt: Græcos quia ex
aliqua parte ad solvendam religionem pertinere existi-
mabant, cremarunt. Ita in ipso introitu novæ alicujus
religionis obsistere studebant. Unde Nero princeps ma-
jorū suorum curam sacrorum æmulatus, cum audivisset
Petrum & Paulum in urbe novū Evangelii dogma
prædicare, novamq; religionem inducere, indignatus,
haud multo post utrunq; morte affecit. ac indixit per-
secutionem, quæ secunda fuit in Christianos: siquidem
primam, *ut supra ex Eusebii testimonio ostendimus* in-
fectionem inchoarunt Judæi. Sunt tamen qui hanc
Neronianam primo ponant loco, ut primam Impera-
torum iussu motam. Et ut Romanum populū homo
sceleratissimus concitiorē in nostros redderet, tale fa-
cinus comminiscitur. Cum per cuncta jam crudelia fa-
cinora, velut humani generis pestis esset debacchatus,
ne patriæ etiam parceret, seu deformitatē veterum æ-
dificiorum offensus, sive, uti quidam ferunt, cupidus
Trojæ ardentis similitudinem cernendi, majorem ur-
bis partem incendit. Sex continuos dies ac totidē no-
ctes illud incendium per urbis ædificia sacra & profana
pervasit, & multas civium fortunas absumpsit. Ad le-
vandam igitur sceleris atrocitatem, omnem cladis il-
lius invidia in veræ pietatis cultores viros innocentissi-
mos rejecit, subornata qui Christianos ejus incendii
auctores falso criminarentur. Quapropter plurimi illi
ordinis

ordinis arrepti sunt supplicio affecti. Cæterum quàm
 procul ab omni maleficio nostri Christiani essent, Ta-
 citi Cornelii declarant verba, qui Christiano fuit no-
 mini valdè inimicus: is, Non perinde, inquit, tam cri-
 mine incendi quàm odio humani generis convicti
 sunt. Et deinde pergit: Addita pereuntibus ludibria,
 ut ferarum tergorib. coniecti, canum laniatu interirèt:
 aut crucibus affixi, ubi dies defecisset in usum noctur-
 ni luminis urerentur. Tranquillus item delirus pieta-
 tis hostis ait: Afflicti suppliciis Christiani genus homi-
 nū superstitionis novæ & maleficæ. Ita principes Rom.
 ab initio, sicut D. Cyprianus verissimè ait, in odiū no-
 stri nominis conjurarunt, ut nos odisse inciperent ho-
 mines ante quā nosse, ne cognitos aut imitari possent,
 aut damnare non possent. Nec ita multo post Domitia-
 nus tertiam in Christianos molitur persecutionē, Tra-
 janus quartam, Marcus Antonius & Lucius Aurelius
 Commodus quintam, Severus Pertinax sextam, septi-
 mam deinde movet Maximinus, octavam Decius, no-
 nam Valerianus, Aurelianus decimam, Diocletianus
 undecimā ab illa prima Judaica, à Neroniana verò de-
 cimum tenet locum: quem ordinem scriptores nōnul-
 li servant. Porro hæc omnib. omnino diuturnior im-
 maniorq; est habita: nā ut Euseb. tradit, & libri sacri ex-
 usti sunt, & si quæ essent sacræ ædes, dirutæ: præterea si
 quis Christianus in magistratu fuisset, eo sublato, rema-
 nebat infamis: servi Christiani libertatē consequi non
 poterant; milites item Christiani cogebantur aut ido-
 lis immolare, aut militiā cum vita pariter deponere, e-
 dicto principis in foro posito. Postremò Maxentius, Lu-
 cinius, & Maximianus, tres uno tempore cū Constan-
 tino principes, Christianis maximè infesti fuere, quib.
 merito affectis supplicio, Constantinus solus rerū po-
 citur, qui certam & stabilem dedit nostris pacem. Inter
 has autem sævissimorum principum cruentissimas in-
 sectationes non defuere unquam, qui contemnentes

*Christiani
 Romanis
 inest.*

*Persecutio-
 nes in Chri-
 stianos & a-
 ria insti-
 tuta.*

*Persecutio
 atrocissima.*

*Constantia
 Christiano-
 rum.*

jussa atq; minas illorum, tradiderint corpora sua propter religionem servandam ad supplicia, quod mererentur habere coronas perpetuas: nam, ut Apostolus ait, non coronatur nisi qui legitimè certaverit. Hoc consilium ex Christo Salvatore est, dicente: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum & tollat crucem suā, & sequatur me: Idem præmium sequentibus se proponit, cum inquit: Qui perdiderit animam suam propter me, inveniet eam. Hujus spei plenus, ac ut plus quam

Joannes Baptistæ.

propheta futurorum nequaquam nescius Joannes Baptistæ, primus veritatis causâ, hoc est, quod incestas Herodiadis, uti Lucas tradit, execraret nuptias, vel quia,

sicut Josepho placet, ex concursu, qui magnus ad eum fiebat orta esset novi motus suspicio, morte ab Herode affectus est: qui jure primitiæ martyrum dici potest. Verumtamen cum omnia nostræ religionis mysteria à passione, quam vocant, Christi, ut rum consummata cœpissent, teste Hieron. *adversus Jovinianum* qui ait:

Stephanus Protomartyr.

Neq; enim Evangelium ante crucem Christi est, ideo Stephanus Levita, qui ut supra diximus, ab ipso statim nascentis Evangelii principio primus omnium Christianum nomen publicè professus martyrium tulit, est protomartyr habitus. Cyprianus verò rem altius re-

Abel martyr.

perens, id Abel justo tribuit, dicens: Imitemur fratres charissimi, Abel justum, qui initiavit martyrium, dum propter justitiam primus occiditur. Sed de initio martyrii Christianorum hic agitur, quod quale sit, jam oportune dilucidemus. *Μαρτύριον* enim græcè testimonium dicitur, & apud nos, idem significat ab effectu, si-

Μαρτύριον.

cut mors vocitatur pallida, quod qui supplicium religionis causâ perferunt, ii testimoniū tribuant virtutis egregiæ veræq; pietatis, qua Deum colunt: & martyres dicti, qui aliis testimonio sunt, pro Christo esse mori-

Martyres unde dicti.

endum, qui suos milites præmio æternæ vitæ donet. At Stephani fortia facta innumerabiles deinde immortales insigniter æmulati, ubiq; gentiū adeò brevi tempo-

re, ac ta-

re, ac tale Christianæ rei fundamentum jecerunt, ut li-
quidò liqueat, ex odio adversariorum plus honoris &
dignitatis nostræ religioni accessisse, quam ex illorum
patrocínio, si favissent, proficisci potuisset: hoc etenim
veluti citò omnino cāsuum hominum favor peperis-
set: illud ut perpetuò duraturum solum Deum per eos
quos ex mortalibus propter animorum virtutes, im-
mortalitate donavit, præstitisse cōstat. Ita deniq; inse-
ctationes Reipublicæ nostræ bono fuere, quando Chri-
stianū nomē quanto magis ab ipsis inimicis depressum
tanto magis illud nobis illustre celebreq; redditum est.

*Palma sub
cruce.*

CAPUT VII.

De Christiana Reipublice præstantia.

JAm *suprà* prodidimus, quæ nostræ spiritualis Rei-
publicæ, hoc est, nostræ religionis prima fuerint in-
stituta, quæ usq; adeo ad benè beateque vivendum
conducunt, ut nemo non illa ipsa jure possit ac debeat
probare, vel Aristippus ipse, qui animam, cum cor-
pore interire dicebat, aut Epicurus, etsi negabat Deū
curare mortalia: beneficio enim Christianæ pietatis
cuncti nascimur liberi, quò profectò secundum vi-
tam ipsam, nihil cuiquam mortali aut felicius con-
tingere potest, utpote quod omnes ethnici desidera-
runt semper, hodieque permulti desiderant populi.
Undè verissime ille ait:

*Reipublica
Christiana.*

*Libertatis
præstantia.*

Non bene pro toto libertas venditur auro.

At statim nati ex præcepto Servatoris docemur, ut o-
mnia quæcunq; volumus ut faciant nobis homines, sic
& nos faciamus illis, atq; diligamus alios sic uti nosi-
psos. Per hæc mutuæ charitatis officia sunt nobis inter-
dicta homicidia, furta, perjuria, mendacia, adulteria,
stupra ac omnia deniq; mala, q̄ ab homine in hominē
p̄ficisci possunt. Item ne nos voluptatib. intēperanter
immergamus, sunt divina præcepta, quæ nostris abun-
dè moderentur animis. verum quoniam nihil non p̄a-

*Regula St-
ta Chri-
stiana.*

*Homicidiū
apud Scy-
thas.*

*Sarmatica
Virgines.*

*Nomades.
Ægyptis.*

*Punica fæ-
mina.*

Asia minor.

*Græcis ve-
nenata po-
tio usita-
ta.*

*Gallorum
mos.*

rum gratè sine comparatione laudatur, consilium est aliarum quoque gentium mores & instituta summatim memorare, quo præ illis nostra sancta esse ostendamus, ac quid Ethnico Christianus semper præstiterit planius faciamus. Apud Scythas, qui cū Ægyptiis de generis vetustate diu certarunt, probro dabatur hominem non occidisse: quare usq; à pueris humana cæde gaudentes, captivos immolabant, sanguinemq; ejus potabant, quem primum cepissent: vesciebantur carnibus demortuorum parentum. Sarmaticis virginibus non prius nubere mos fuit, quàm hostem peremissent. Nomades mactare seniores parentes, eorumq; carnes crudas comesse solebant. Ægyptiorū fœminæ olim virilia munera obibant, cōtra viri muliebria, invicem genitalia membra honorantes, quod per ea instrumenta genus cōservaretur hominum. In Africa quoq; & aliè aliter, pecudum ferarumq; ritu, populi vitā degebant, qui plurimum serpentum carnib; victitantes, bonarum omnium artium expertes erant. Punicæ fœminæ quæstum vulgato corpore faciebant, dotis cōparandæ causa. Asia quam dicunt minorem, unicū semper fuit seminarium vitiorum, repertis cujusvis generis ad corrumpeūdā vitam mortalium illecebris deliciarum. Quæ, ppter Lacedæmonii luxuriæ contemptores, & laboris patientes, diu suorū civium oculos, uti Valerius Max. ait, à contemplanda Asia retraxerunt ne invitamento ejus capti, ad delicatius vitæ genus prolaberentur. In Græcia consuetudo fuit, ut iis quibus satietate vitæ honesta peteretur mors, potio venenata ad hoc publicè asservata daretur. Quod sanè longè importunissimum post homines natos institutum, inde in Galliam translatum Massilienses aliquandiu servarunt. Idem Galli consuevere pecunias mutuas dare, quæ redderentur dantibus apud inferos, persuasum habentes animos omnino in mortales talia cōmercia inibi habituros, quò illis pecunia opus foret. Hispani olim permissa re domesticæ

mœstica fœminis, rapinis inservire & armis fas habebāt.
 Germanis idem fuit studium: materia enim munificē- *Germani*
 tiæ erat, per bella & sedes, non arare terram, nec expe- *bellicosi.*
 ctare annum, sed provocare hostes potius, & vulnera
 mereri: pigrum nempè & iners videbatur, sudore ac-
 quirere, quod possent sanguine parare. Sed & Romani, *Romanorū*
 quanquam continentia amantissimi, nonnulla habue- *auspicia.*
 re instituta minus laudabilia: non enim publicè solum,
 verum etiam privatim nihil agebant, nisi auspicio prius
 sumpto. Item assiduis spectaculorum illecebris juven-
 tutem maximè corrumpebant: nam cum jugiter a- *Actiones*
 gerent fabulas, quarum argumenta majore ex parte, *comica*
 stuprorum continebant actus, juvenes talia spectando, *Romanorū.*
 imitandi licentiam sumebant. Quæ præterea inde per
 incautum serperent contagia vulgus, audi D. Cypria-
 num *ad Donatum ita scribentem:* Adulterium discitur,
 dū videtur: & lenocinante ad vitia publicæ auctori-
 tatis malo, quæ pudica fortassè ad spectaculum matrona
 processerat, de spectaculo revertitur impudica. Ad-
 huc deinde morum quanta labe quæ probrorum fo-
 menta, quæ alimenta vitiorum ex histrionicis gestib?
 Ac id genus permultæ gentes instituta turpia feraque
 servabant, quibus longè ab humanitate, mansuetu-
 dine, honestate trahebantur, quæ pluribus persequi, ut
 notiora, alienum institutis meis esse duxi. Nihil est
 item quod de singularum Theologia repetamus, cum
 id in initio operis affatim proditum sit, ne rursus tur-
 pem impietate potius quam Theologiam doceamus, *Religio*
 cum alii elementa, alii solem & lunam, alii animalia, *ethnica.*
 alii denique ipsos mortales homines pro diis & habe-
 rent & colerent. Sed Romanorum in primis vana erat
 religio, qui Deos alios ad benefaciendum, ut Jovem, Ju-
 nonem, Pacem, Concordiam: alios ad minus nocen- *πονηρίαι*
 dum, ut Vejovem, Febrem, Robiginem, Malefortu- *Romanorū.*
 nam, colebant: eademque ratione suis Impetatoribus,
 quavis multo sceleratissimis aras sacrabant Et iis cum-

*Evangelii
ortus &
extensio.*

*Vita homi-
num corre-
cta.*

*Tiberius
Imperator
Christiano-
rum fautor*

Trajanus.

*Hadrianus
& Alexan-
der Chri-
stomaculanti*

cti mortales obvoluti tenebris, tam turpiter delirabāt. At ubi mundo lux vera, hoc est, Christus Servator no-
ster affulsit, quæ illuminavit omnem hominē venien-
tem, *ut perhibet Joannes*, in hunc mundum: & in omnē
simul terram Apostolorum ipsum Evangelicum do-
gma prædicantium exivit sonus, ac in fines orbis ter-
rarum verba illorum, tunc universi jamjam resipiscen-
tes veram religionem ultrò complecti cœpere, qui
velut novæ plantæ in lætissimum solum translatae,
sensim sylvestrem exuerunt animum seque in florem
suavitatis cœlestis inducere. Per hunc deniq; modum
cessavit illa veterū morum feritas, omnis prorsum vitæ
turpitudine, omnis falsæ disciplinæ informatio procul
acta, in quorum locum Evāgelica vita publicè recepta
sancti & pudici mores passim admissi, laudata virgini-
tas, conjugalis pudicitia, frugalitas, sobrietas justitia
mansuetudo, pietas. Tot pariter bona religio Christia-
na apportavit, ita ut nemo mortalium omnium jure
queat inficiari, quin ejus instituta optima sint, atq; ad
benè casteq; vivendum efficacissima? nam hæc non ar-
mis, sed salutari cœlestiq; doctrinâ, integerrimæq; vitæ
exemplis, sola potuit gentium omnium quamvis bar-
bararum feritatem duritiamq; mollire. Sensit hoc in i-
pso primordio Tiberius Cæsar, *dicente Tertulliano A-*
polog. Tiberius, cujus tempore nomen Christianum in
seculum introivit, annuntiari sibi ex Syria Palæstinaq;
veritatem illius divinitatis detulit ad senatum, cum
prærogativa suffragii sui: senatus quia nō ipse probave-
rat, respuit: Cæsar in sententia mansit, comminatus pe-
riculū accusatoribus Christianorum. Trajanus quoq;
itidē sensit, qui certior factus à Plinio Secundo Bithy-
niam id temporis obtinente, nihil mali in Christianis
quotidie ad suppliciū tractis reperiri, jussit ut non in-
quirerentur, verum oblari punirentur. Insuper Hadria-
nus de Christo colendo, inter Deosq; referendo cogita-
vit, Alexander cum in suo larario (ita sacrariū domesti-
cum vo-

eum vocant) depictum habuit, *ut ait Lampridius. Meminit ejusdem Tacitus in Vita Neronis, & Joseph. lib. Antiq. 18.* quorum testimonia facile declarant, jam tū Christum fuisse creditum Deum. Ex quo postea cunctæ ferè nationes, etiam barbaræ, quæ olim incultis moribus pravissq; institutis nutritæ, ac cacodæmonum præstigiis obcæcatæ, belluino propè ritu degebant, beneficio Christianæ pietatis per baptismum in unum paulatim coivere, in unamq; Dei civitatem, legibus sanctis divinoq; cultu præcellentem sese ad ultimum receperunt, justitiâ cæterasq; virtutes certatim colentes. Sed age, jam dicamus & triumphos, quos nostri ex ipsis gentibus reportarunt. Apostoli rempublicam Christianam condituri, qui cunctis æquè mortalibus sibi cōsulendū putabant, ut sunt divino Spiritu supernè accepto communiti, variisq; linguis simul imbuti, provincias inter se partiuntur, *ut alibi à nobis est per appositè declaratum,* non utiq; armis oppugnaturi quenquam, sed summâ innocentiam, mirâ pietate, summâ charitate. Itaque alii alio terrarū profecti, Thomas Parthos, Matthæus Æthiopes, Bartholomæus Indos ceteriores, Andreas Scythas, Joannes Asiam, Petrus Pontum, Galatiam, Bithyniam & Cappadociam, in suam fidē redigunt, docentq; cui regi vivo ac immortalī perpetuo pareant. Afficiscitur in hanc militiam haud multò post Paulus vir Judæus, cognomento Tarsensis, quod capta à Romanis patria, cum parentib. Tarsum, quæ Ciliciæ est, migrasset. Is tam concilio bonus, quam Mosaicæ legis peritus, & ex hoste factus religionis amicus, eaq; sola armatus, se Damasco movet, Christi nomen longè lateq; prædicatione propagans, in Cyprum proficiscitur, ubi post certamen, quod Paphi cū Barjehu magno habuit, Sergium Paulum insulæ præconsulem ad veri Dei cultum duxit. Ex Cypro digressus, Antiochiæ primò, mox Iconii multos mortales concionando ad Christianam adjunxit rempublicam. Lystræ inde in Lycaonia, cum

Apostoli quomodo Ethnicos ad veritatem perduxerint.

Pauli studium in propaganda Evangelii doctrina.

claudum ab infantia sanasset, Lyſtrenſes illi & Barnabæ ejus ſocio, qui & diſcipulus Domini erat, rem divi-
nam tanquam duobus diis facere voluerunt: at Pau-
lus dux verbi id fieri inhibuit, dicens ſe mortales eſſe,
non deos, neganſque divinos honores hominum cui-
quam convenire. Secundum hæc, Piſidiâ & Pamphiliâ
peragrata, Hieroſolyma venit, Petri ſalutandi cauſa:
nec diu inde Hieroſolymis fuit, ſed cum Sila, quem ſibi
comitem aſſciverat, per Syriam & Ciliciam, Derben
venit, & Phrigia, Galatia, ac Miſia peragratis, Troadē
iter intendit & Troade inde in Macedoniā, & demum
poſtquam multa omnibus terris circunquaque mirifi-
cè egiſſet, Hieroſolyma rediit, ubi Judæorum iniquita-
te in vincula conjeſtus Romam mittitur, quo Petrus
jam diu antea venerat, qui Evangelium prædicans, pri-
mordia novæ cœpit fundare religionis: quod opus ita
inchoatum Paulus gnaviter juvit. Sic hi duo inclyti
duces in urbe terrarum regina, Chriſtianæ reipublic.
fundamentum jecerunt, ſedemque locarunt. Et Apo-
ſtoli Domini cum reliquis diſcipulis, tales ab initio re-
gulere triumphos, triumphos, inquam, longè illis inſi-
gniores quos olim Roma ſuis decernebat ducibus: iſti
enim hominum exde, illi ſalute acquiſiti. Secuta eſt in-
de huiusce gloriæ ingens mortaliū cupida multitudo,
quæ periculorum omniū, ac mortis contemptrix, nul-
lā unquā urbem, nullā gentem eſt aggreſſa, quam be-
nefactis ſuis non expugnarit. Porro hæc erant arma: In-
ducebat pro ſe quiſq; Loricā uſtitia, portabat Scutum
fidei, caput obtegebatur Galea ſpirituāli, muniebātur
aures conſtantiā, ne audirent ediſta feralia, erigeban-
tur in cœlum oculi, ne conſpicerent deſteſtanda ſimu-
lachra, renitebat fraus ſigno crucis adverſus malos dæ-
mones, pallebant ora jejuniiſ contra carnis petulantia,
lingua Evāgelicæ doctri-næ mellita dulcedine illita, Chri-
ſtū intrepidè ubiq; canebat. Signa militaria erāt, obvia
omnibus humanitas, manſuetudo, patientia, labo-
rumque

*Petrus Ro-
ma docet.*

*Apoſtolo-
rum Triū-
phi.*

*Arma E-
vangelium
prædican-
tium.*

*Signa mili-
taria.*

rumque tolerantia. Bellum verò non pro principatu adipiscendo, sed pro religione tuenda, pro rectè vivendi ratione ineunda, universis indicebatur vitiis: & præ militia hac, cuncta alia omnes juxta spernenda ducebant. Eorum autem militum princeps extitit Stephanus ille protomartyr, cum quibusvis priscorum belli ducibus comparandus, qui quod præmium meruerat, suis patefaciens, Ecce inquit, video cœlos apertos & filium hominis stantē à dextris Dei, quo cuncti certa spe pleni non refugerent pro nomine Jesu contumeliā ac mortem pati: quod & certatim fecere: statim enim præter apostolos, alii alibi duces ea induere arma, reipub. Christianæ fines propagandi studio. In Asia Polycarpus Smyrnæus antistes, & Joannis Zebedæi discipulus, unā cum duodecim aliis clarissimis viris, extremū vitæ diem martyrio confecit. Ignatius Antiochenus Episcopus ad bestias inde damnatus, cōpluresq; alii. Romæ interim alii principes ob patriam cœlestē sunt vulnera passi, Nereus & Achileus fratres homines Romani, Processus & Martianus milites, quos in carcere Petrus baptizarat, Nazarius, Torquatus, & Marcellus, & Apulejus, qui Simonis fuerant Magi affectatores: itē Linus, Cletus, Clemens, Alexander, Sixtus, Calixtus, Urbanus, Fabianus, Cornelius, Sixtus II. pōtifex Rom. & cum iis Laurentius levita, ac innumerabilis credentium multitudo. Quo ferè tempore in Africa, Cyprianus Carthagenensis Episcopus, Imperator longè invictissimus, cum ingenti militum Christi numero, per martyrium ad vitæ exitum vocatur. Et alter militiæ dux Dionysius Alexandrin⁹ antistes pari successu fortiter pugnavit. Ac ab initio post Domini discipulos, tales Christiana respública sortita est belli duces, longè me hercule excellentiore quā illi quondā fuerint Curiōnes, Fabii, Scipiones, Camilli, Alexandri, atq; Annibales, quod hi videlicet vinci poterant, illi nō poterant, ut virtus ad præmium cœleste semper prompta. Quid,

*Stephanus
militiæ Christi
dux.*

Polycarpus.

Ignatius.

*Martyres
Romani.*

Cyprianus.

Dionysius.

*Feminae
martyres.*

Apollonia.

Sophronia.

Dorothea.

*Confessores
Christiani.*

*Senatus
Christianorum.*

quod nec minus ad mortē animi foeminis nostris fuit ? quarum principes fuere à principio, Flavia Domicilla, Euphrosyna, Theodora, Sabina, Cæcilia, Romanæ puellæ. Item alibi per id tempus, Apollonia virgo Alexandrina, cum ad rogam jam succensum, in quo cremanda erat, ducta esset, repente à manibus impiorum prosiliens in flammam se se ultro coniecit, ita ut perterrerentur ipsi quoque crudelitatis auctores, quod promptior esset ad mortē foemina, quam persecutor ad pœnam. Hinc jam desinamus mirari Mutii Scævola dexterā, quā ad ignē torruit, quod nō interemisset Porcenā, cum Apollonia totū igni dedisset corpus, ut suo incendio hostes etiam ad cognitionē veræ pietatis trahēdo perpetuis liberaret flammis. Non tacebimus & Sophroniæ nobile lethū: ista .n. Romana matrona à Maxentio per vim oblato stupro, cum suū corpus ab ea labe aliter tueri nō posset, sibi manū intulit, Lucretiæ animi robur æmulata. Sed magis piē Dorothea virgo egit, quæ in idem discrimen adducta, maluit suū corpus alieno quā suo cadere ferro, ne tyranni stuprum pateretur. Et sexcentæ præterea fuere foeminae ad hujusmodi decora studio religionis excitatæ, quæ tales in hostes Christianæ reipublicæ gessere animos, non certē quo illos offenderent, sed ut suo periculo à miserabili interitu vindicantes, ab impietate ad pietatem revocarent. Fuere itidem viri undecunq; cōsummatissimi, qui partim benignitate temporū in quæ inciderāt, partim tyrannorū sese remittente in nostros furore, nō sensere martyriū, qui propterea quod in confessione veræ religionis perstitissent, confessores sunt dicti, & ii sumis virtutibus clari, eam cum primis illustrarūt. Atq; ita senatus populusque Christianus ex quatuor ab initio constitit hominum ordinibus, ex Apostolico, Martyrum, Confessorū, & Virgineo, in quibus summa summarum Gloria fuit, ut per pia atq; inclyta facta tā vivi quā mortui meruerint clarere miraculis.

Ex quo

Ex quo nullum est cuiusvis & virtutis sectandæ & vitii detestandi fugiendive exemplum, quin illud ipsum à nostris quisq; queat mutuari amplissimum, quando ab apostolis & martyribus juxta discimus Fidem, Justitiã, Sapientiam, Fortitudinem, Patientiam, Constantiam, Severitatem, Abstinenciam, Frugalitatem, Paupertatem, ac divitiarũ voluptatumq; omniũ contemptum: à confessorib. Humanitatem, Clementiam, Amorem conjugalem, Fidem servandam, Amicitiam, Liberalitatem, Pietatem communiter adversus omnes: item Studium, Industriad, Eloquentiam, cunctasque æquẽ bonas Artes: à virginibus verò Pudicitiam, Modestiam, Castitatem, Verecundiam. Imò cum unus istis ferè omnibus ornatus fuerit dotib. à singulis omnia edocemur, velut ab universis generatim commonefimus degere omnem ætatem à crudelitate, ira, odio, avaritia, superbia, invidentia, perfidia, temeritate, impudentia, luxuria, & libidine vacuam. Palam igitur est, solam Christianam rempublic. ad extremũ perfectum vivendi modum in orbem terrarum induxisse. Videant proinde qui ex officio debent cum factis, tum dictis Christianum populum intra hosce vitæ degendæ fines continere, quantum peccati, quantum criminis sit illum agere devium pessimis morũ exemplis, undè laxatis rerum habenis, omnia simul vitia in civitatem Dei erumpant, quibus cum perpetuũ sit domi bellum, quo modis omnibus distineamur, mulierumq; ritu altercantes, sinamus religionis hostes multos passim populos reip. adimere nostræ, ac in suam redigere ditionem, ditionem certè illorũ mox animas miserabiliter perditurã. Nõ est tamẽ de ditione dimicandũ. Sanè Christianus senatus ex doctrina Domini, qui, Regnũ meũ, inquit, non est ex hoc mundo, non quarit terrenũ, ac cœleste imperium, non hominum opes, sed salutẽ, in suamq; potestatem cunctos venire mortales non cogit, verum allicit. Nihil igitur mirum si interdum

adversus

*Virtutes
Christianorum.*

*Respub.
Christiana
optima.*

*Turca quo-
modo sin-
cendi.*

adversus Turcas & Saracenos, duos hoc tempore pietatis Christianæ truculentos hostes, minus valemus armis, utpote humanis, cum spiritualibus sit nitendū: quippe si illi odorarentur, nos secundū Evangelicū dogma vivere aliquidve veræ pietatis scintillæ in multis illorū relucere, qui Innocentiâ, Justitiâ, Mansuetudine muniti, deberent ante omnes summo amplificandæ tuendæq; religionis desiderio ardere: item si sæpius sacris concionibus peterentur, essentq; qui eos hortarētur: haud dubie jam mitiores effecti à nomine Christiano nō usq; ad eò abhorrerent, cum homines sint: &, quamvis propositi tenaciores, queant bonis monitis adduci, ut ad veritatem respiciant: nam ea est integritatis vis, ut facile quemvis moveat. Quid, n. unquam naturâ creavit, ne altius repetamus, crudelius Attila Hunnorū rege, qui tamen Leonis primi pontificis Romani sanctitate victus, Romanis pacem reddidit & ex atrocissimo hoste, humaniq; cruoris appetentissimo, unius hominis precibus est mirissimus factus? Nec minus valuit nomē probitatis Benedicti abbatis apud Totilam Gothorum regem præferocem. Is. n. capta urbe Roma, in Cassinati se illi obtulit, ignoto vestitu, ut ejus sanctitatem experiretur, à quo nihilo secius cognitus, quamvis alter in comitatu esset regisicè indutus, admonitusq; est, ne victoriâ crudeliter uteretur, ita ut fecit: nam dicto obtemperans, ab omni deinceps injuria consultò abstinuisse dicitur. Divus item Gregorius potuit Gothos ipsos jam Arrianos factos bonis monitis ab errore revocare: potuit & Anglos sic mollire, ut deinde sint suâ sponte religionem complēxi: adeo cuncta probitati parent. Ac ad hunc modum nostra spiritualis Respublica, hoc est, Christiana Religio, ut præstantior, reliquas omnes velut humanas dissolvit, dissolverq; perpetuò, si qui eam docent, cum primis ritè servarint.

*Attila truculendus
mansuefactus.*

Totilas Gothorū Rex.

POLYDORUS VERGI-
LIUS URBINAS JOANNI
ROFFENSI EPISCOPO
S. D.

D Ominicam precem quoties, optime Epi-
scope, recito: (recito autem sepiſſimè)
non poſſum non alios ignavia, alios te-
meritatis condemnare, quod eam velut
jejunam & vulgo communem facile prætermi-
tant, vel forma olim à patribus data minus con-
tenti, varios in ſingulos dies precandi modos multo
poſt hominum memoriam verbosiores introdu-
cant, ut ſacerdotes præſertim infinitum psalmo-
rum numerum, ac bene multorum divorum vitas,
tameſi parum interdum ad fidem ſcriptas, reci-
tando, ne otientur, perinde quaſi ita negotiantes
multum proficiant, qui ſepenumero feſſi magis
recitandi finem cupere, quàm quod legunt, atten-
dere coguntur: quos ſi tale munus ſecundum Chri-
ſti præſcriptum, brevi loquentes faceret, plus omni-
nò ſpatii haberent, quod ſacris literis darent, quas
in primis populum docere debent. Et illud quidem
facere, quemadmodum D. Cyprianus affirmat,
non ignorantia ſolùm eſt, ſed etiam culpa: dicente
ipſo Servatore: Rejicitis mandatum Dei, ut tra-
ditionem veſtram ſtatueris? At & Tertullianus
hunc orandi modum legitimum appellat, quem
Chriſtus omnibus juxta dedit, quo pro ſe quiſque
poſceret à Deo, quod ad humane pariter acque di-

vina vite rationem pertineret, quem profectò nemo homo satis unquam planum facere poterit, ut mysteriis quæ in eo insunt cognitis, non sint, qui secus quam Christus docuerit, orandum judicent. Igitur cum nuper animi gratiâ, ruri essem, venit mihi in mentem eam dominicam precem interpretari: quod quanquam jam inde fermè ab initio orti Evangelii, D. Cyprianus, deinde Augustinus ac plerique alii fecere: tamen cum aliena facilius quàm nostra obliviscamur, ex usu meo id futurum duxi, ut cum ita orarem, mysteria longè equidem sanctissima quæ in eâ prece insunt, sua quasi sponte in meum simul influerent animum. Et quia secundum re; optime Roffensis Episcopo, non est quisquam omnium, cujus integritatem, gravitatem, probitatem magis mirer, observem, colam, quam mei Roffensis, viri cum omnium bonarum artium studiis eruditissimi, tū hominis cunctis cæteris rebus multo ornatissimi, statui hunc nostri rusticani otii fructum, si quis sit, saltem bonis adolescentibus, ut ne mihi cum opiniosissimis sophistis res ulla in hac parte esset, tuo nomine impertiri. Quod æqui bonique facias, iterum atque iterum oro, cum alia nulla ratione possim officium erga te meum præstare. Si igitur hoc quicquid est commentarioli, postquàm gustaveris, tibi stomachum non moverit, jam tutò foras dem, licebit. Vale, Londini, Nonis

Novembris, 1524.

POLY-

POLYDORI VERGI-

LII URBINATIS IN DO-

MINICAM PRECEM COM-

mentariolum.

CHRISTUS Servator noster *apud Mat-
thæum capite 6.* ait, Tu verò cum oras, in-
tra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora
patrem tuum. Hoc ille proponit, quo con-
stet Deum ubiq; locorum esse, ut quis fide munitus in
arcano oret, & id vacuo animo faciat, quod alibi per
hominum strepitum, mentem, qua omnis nostra actio
regitur, colligere minus queat. Hinc cognoscere licet,
oportere nos ex animo precari, & precando non habe-
re extrinsecus vivendi rationem, quemadmodum fa-
ciunt aliqui, qui ut templum ingressi sunt, singulis di-
vorum imaginibus ad pedes jacent laborant, sudant,
ut quo magis ab integritate alieni sunt, hoc propiores
religioni videantur. In occulto proinde orandum est,
hoc est, in id negotii de animi sententia incumbendū,
ubi Deus nobiscū est, teste Joanne, *qui in Epistola sua,*
inquit, Quisquis confessus fuerit, quod Jesus est filius
Dei, Deus in eo manet & ipse in Deo. Non est ergo,
quod aliquò terrarum pergamus, Dei quærendi cau-
sā, qui ubique nobiscum est: quod nonnulli minus sen-
tiunt, quos voluptatis, non item pietatis gratiā adeo
delectat peregrinatio, ut alii aliò percurrant, quo a-
licujus Divi imaginem visant, nihil interim mentem
ad Deum erigentes, contra colendi formam olim à
patribus datam, quæ ejusmodi est:

Nam Deus est, quod imago docet, sed non Deus ipsa.

Hanc videas, sed mente colas, quod cernis in ipsa.

Ast ne plura, quando de imaginum cultu, ante *libro
de Invent. Rerum 6. cap. 13.* satis superque dictum
est, ad propositum revertor. Deinde subjicit: Orantes
autem

*Oratio quo-
modo pie &
recte insti-
tuenda.*

*Peregrinari
religionis
causā.*

autem nolite multum loqui. Idem *apud Joannem* modum precandi docet, cum inquit: Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum spiritu ac veritate oportet adorare. Si igitur spiritu colendus est Deus, non utiq; multis cum eodem verbis agendū, nec, *ut inquit Cyprianus*, clamoribus admonendus, quia non vocis, sed cordis auditor est. Quamobrem fertur Athanasius Episcopus Alexandrinus olim instituisse apud suos Alexandrinos, ut sacerdotes sacros hymnos in templis recitantes potius more legentiū, quā canentiū, id officii præstarent: cujus forma chori benè cū præcepto Christi consentit, quæ utinam etiam nunc duraret, ut ne in templis per symphoniacos cantores staret, cur minus verba sacra exaudirentur, aut ne videremur in re hac veteres atque adeò imitari, quando apud Romanos, *teste Livio ab urbe condita*, mos fuit, ut vel tibicines sacrificiis præcinerent. Postremò sic ait, orate:

*Hymnos cā-
sands ratio.*

Pater noster) Appellant Patrem Deum filii. Ii sunt filii, qui baptizati sunt, qui credunt Christum esse filium Dei, secundum illud: Quotquot autem receperunt eum dedit eis potestatem, ut filii Dei fierent, qui credunt venturū tandem aliquando tempus, cum aut benefactorū præmio aut malefactorū poena afficerentur. Et proindè decet, ut nos humanarum rerū obliiti, ad mandata patris exequenda incubamus: ut ne videamur contra atque est in Evangelio, in terris querere patrem,

Qui es in cælis) In cælo eum esse dicimus, quem rebus omnibus longè beatissimum putamus: ita Deo principalem sedem eo loci damus: quod ab eo salutem expectamus, qui sumus in terra, quæ scelerum omnium arca existit, ubi cuncta calamitatis & miseriæ plena sunt. Quare CHRISTUS volens nos conditionis nostræ à primo monitos, docuit, ut orando eò animū intenderemus, undè summum manaret bonū. Modus item loquendi non sine mysterio est: nā
cum

cum non liceat cuiquā dicere, Pater mi ! sed noster, & humilis æquè ac potens Deum vocet patrē, jam nos per id fatētes unum habere Patrem, cogimur perinde ac fratres inter nos amare, vicissimq; juvare, atq; contempui habere neminem, qui Christo credat, quo sic intelligamus nobis æquabiliter omnibus orandum. Pudeat cum igitur, qui alteri nocet, qui alienum & peregrinū odio persequitur, qui quod dives, quod nobilis sit, inopem fratrem ac minus clarū despicit, contemnit, cōspuit, quod contra suū veniat testimonium, fratrib. maleficiū inferendo ac inter eos cōcordiam disjungendo. Vocamus insuper Deum Patrem, ut secundum illud primū divinæ legis præceptum, Unum cole Deum : & quartū, Venerare parentes, ei omni tempore honorem habeamus, sicut filii debent observare parentes. O improbos benè multos ! qui immemores officii, tantum abest ut Deum venerentur, ut etiam parum ita cōmoti, in eum maledicta impudenter nefarieque conferant.

Sanctificetur nomen tuum.) Longè equidem sanctissimū est nomen Dei, ac ob id nihil est, quod optemus p nos sanctum fieri : sed cum Dei Nomine baptismatis aquā à principio purgati simus, & indè duce naturā quæ infirma est, facile delictis turpemur, sanctā purgatione quotidie indigemus, ac idcirco ut puri continenter efficiamur, necesse habemus, & invocare, & colere Dei Nomen ut sanctum fiat in nobis, ut ne illud contrā, quàm est secundum præceptum. Per Dei Nomen haud frustra dejerato vituperemus, ad fraudesve dolosve malitiosè adducamus, quod impii, quod scelesti, quod nefarii homines faciunt. Quid quod ita usu venit, ut ne olitor quidem herbellas, id est, herbas minutas, quæ in usu cibario sunt, prius soleat vendere quā semel atq; iterum Deum ejusve divos testatus fuerit : Sanctum fit itaq; Nomen Dei apud nos, cū illud à peccato vacui (quia non est speciosa laus in ore peccatoris) celebram⁹, observam⁹, in honore habemus : plus nempe

nō est, quod Deo pręstare possimus vel ille à nobis exigat. Translatio à filiis ducta quibus cum secundum parentes nihil gratius, nihil jucundius nihil amabilius sit, quā quod illis honoris accessio fiat quo eorū ornamento: ita nos qui Christi Servatoris beneficio mere-
mur Deū nominare patrem, ut erga eū amorē habere: testemur, cupimus ejus Nomē celebrari, & Regnū quā primū venire: ac malorum dæmonum potestatem, apud mortales olim per magnam similiter atque perniciosam, sicut nos libro de Rerum Incentoribus 3. ca. 8. demonstravimus infringi, tolli, deleri. Unde illud:

Adveniat regnum tuum) Duplex est Regnū: alterū

Mundi, cujus principes sunt mali dæmones (*testis est Christus, apud Joannem: Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*) in quo nos versamur: alterū Dei. *Idem Servator: Quærite primum regnū Dei.* Usq; eo igitur in regno mundi versamur, dum nobis Regnum Dei veniat: venit autem seu venire incipit, cum in nobis vixit, & regnat Deus, quod fit, cum puri & sancti in spe summi boni fruendi acquiescimus. Unde Apostolus *ad Galatas: Vivo tamen non jam ego, sed vivit in me Christus.* Ad isthuc nos regnū caste, pię, sanctę vivendo nitimur: sic officii memores reddimur, ut nobis optimum finē optemus sic longum tempus cum non erimus: nos moveat, ut jam jam velimus dissolvi, & esse cum Christo: sicut Apostolus *ad Philippenses* scribit: nimirum non injuriā poscimus à Deo salutem, ad quam incumbimus, iter nostrum in cælum conferentes: nam cum nobis Regnum Dei venit, cum rectē vivimus, cum postremò perpetuam salutem consequimur, secundum illud divinum Oraculum: Venite benedicti patris mei, possidete regnum paratum vobis ab origine mundi. Quod illi minus faciunt, qui gaudent in regno Mundi, loco tamen scopuloso & difficili, diu esse, ut potē qui in rebus tantum humanis ad voluntatē fluentibus acquiescunt,

ſcunt,obliti futurum modis omnibus tempus, cum alio è vita migrabūt. Sed dices, Haud ſe aliò migraturos rentur, ac idcirco non eſt regnum aliud, ad quod ſibi aſpirandum putent. Certè vereor, ut ita ſit: ſi enim aliter ſentirent, tempus aliquando eſſe ducerent, ſe de illa perpetua, non de hac exigua vita cogitare. Et in hac erroris navi in primis verſantur, qui nullū temporis punctum à peccato vacuum præterire patiuntur, qui utinam ad extremum reſipiſcant, ut verè cum aliis præcari queant, regnum Dei venire.

Fiat Voluntas tua ſicut in cælo & in terra.) Voluntas Dei ejusmodi eſt, ut nos ejus mandata curemus, exequamur, conficiamus: & id rogamus, quo nobis qui in regno Mundi ſumus, & Regnum Dei quaerimus permittè facere liceat, ut cælo ſit, ubi Voluntate Dei nihil non rectè geritur. Et quamvis ita verba ponantur, ut videamur capere ſic futurum eſſe, ut in manu Dei ſic facere quod ei lubet, perinde quaſi ſit alter quiſpiam qui ei imperet, tamen contra eſt: nam cum ſit ille Opifex rerum & Mundi melioris origo, petimus, ut noſtra voluntas cū e, Voluntate cōjuncta ſit. Hic poſſet quia non extra jocū argumentari de Libera hominis voluntate, quā Arbitriū dicunt, cū petitur, ut regamur nutu Dei & ejus ope protegāmur. Verū iſthuc minimè hoc agitur loco, & ideo rurfus revertor eodē. Magna in nos accuſatio, qui cum petimus, ut nobis liceat omnia ex Voluntate Dei facere, tacitè fatemur contra eā venire: aliter enim frutrā rogamus, *Fiat Voluntas tuā.* Atque id præſidium petimus, quia Naturalibus affectionibus ducti velimus nolimus, otium magis quàm laborē, ſatietatē quàm eſuriem, voluptates quàm curas cupimus, amamus, amplectimur. Unde uſu venit, ut nihil apud nos ſit factu propè difficilius, quàm ut quis ſua ſe voluntate abdicet: quod ſit cum præcepta Dei obſervandi cauſā, nos refrænamus libidines, ſpernimus voluptates, avaritiā coercemus, iracundiā temperamus, cæce-

rasq; animi laces repellimus, sobriè, castè, continenter vivendo. Atqui unus aliquis dicet, Quotusquisq; invenietur tantâ virtute vir præditus, qui ista parvo negotio præstare potuerit? Proinde nos nostræ infirmitatis conscii, quorum voluntates ut vehemētes, sic crebrò variè inconstantes, adversariæ sunt, rogamus Deū, ut in hac vita, quæ, sicut Job verissimè ait: militia est, hoc est, plena sollicitudinis, ne nostris affectionibus acti erremus, peccemus, delinquam⁹, sed nostri actus propè tales sint in terra, quales sunt illorū, quos beatos vocamus, quos in cœlo esse credimus. Atq; ita per hoc monemur in omnib. rebus agendis, implorare divinum numen, quo munitis nobis, partim per malos dæmones, qui semper præstō sunt ut noceant, partim per impotentiam carnis, quæ, teste Apostolo ad Galatas, cum spiritu semper conflictatur liceat rectè sapere, vitamque spiritualem degere, perinde quasi jam in cœlo essemus. Est item usus, ut dicamus, Fiat Voluntas tua, cum negotium aliquod, quod gerimus, Deo commendamus.

Panem nostrum quotidianum da nobis hodiè.) Nunc de alimento corporis agitur quod ex anima & carne constat: cuius cibi genus triplex est, ac unum quodq; à Deo petendum. Cibus animæ est Verbum Dei, de quo Christus apud Joannem ait: Ego sum Panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis ederit ex hoc Pane, vivet in æternum. Edimus autem panem Christi, cum credimus. Eum esse filium Dei, Undè illud: qui credit in me, habet vitā æternam. Et hunc panem sacerdotes assiduè concionando: nobis suppeditare debent. At dices: Heus tu! quomodo sacerdotes tot pascere possunt cū ipsorū longè maxima pars sit literarū minus sciens, & populi numerus infinitus? Ad ista nos quoq; conniveamus: sed qui tā inertes deligunt ministros, viderint, cū maximè omnium advigilare deberent, ut ne religionis causâ omni tempore indormire dicerentur. Alter cibus, id est panis noster quotidianus, est Eucharistia, quā nostri jã
inde ab

inde ab initio, teste *Cypriano*, quotidie sumere consueverant: & eum petimus cibum salutarem quia cum per illum cum Christo cōjungamur, qui ait: Qui edit meā carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo: ut ne intercedente aliquo delicto, cœlesti pane subito privari, ab eodem, nostro merito separemur, id quod accidit illis quib. sacrificiis interdicitur, hoc est, qui excōmunicantur, ut vulgò dicitur. Mos itidē apud nostros à principio fuit, ut manē & jejuni panem istū supersubstantialē essent, ut *Hier. in Matth. legit.* licet Servator vesperi cōsecraverit, ac discipulis jam cœnatis dederit, quod Christus manē passus, manē resurrexit: auctores *Cyprian. & Tertull. lib. ad uxorem 2.* nam inde, teste dīcō *Hier. adversus Iovinianum* omnium nostræ religionis mysteriorum initiū manavit. At demum ejusmodi ambrosia, id est, cibo divino quē vocat. Apost. admonet ut quisq; postquam se recte probarit, invenieritq; purum ac sanctum fœliciter vescatur. Proinde qui cogunt sacerdotes quotidie id facere, hinc intelligere possunt, se contra Apostoli cōsiliū servitutem illis imponere. Sanē haud scio, qui fieri possit, ut sacerdos homo, nō Deus, & ut Propheta ait, mendax, queat omnibus horis purus esse, quemadmodū esse debet, qui divi-
nam rem facit: cæterū faciunt quotidie permulti purē, piē, sanctē: at non nemo non item, qui fortasse malum malò addit, ut sanctior habeatur, ut apud omnes in cœlum feratur rumore vulgi, qui id longē certissimū esse innocentiz indicium existimat. Tertius verò cib⁹ carnis est, de quo intelligit Apostolus ad Timotheū scribens: Habentes alimenta, ex quibus tegamus, his contenti sumus. Et hunc panem vocamus, quia omnis victus in pane consistere ex eo censetur, quod sine ea, nullas ferē alias sumamus escas. O Misera vitam humanæ conditionem! quæ adeò nobis brevis incertaq; est, ut non liceat cuiquam eam sibi diutius momento horæ duraturam pro certo habere: quare cibum hodiernum

tantum petimus. Sed cum quotidie, imò semper, *ut Lucas Evangelista ait*, oporteat nos orare, per hoc in omnes vitæ annos alimentum rogamus. Rogamus autē, ut hoc beneficium Deo acceptū referamus: nā quāvis multo nostro labore utrunq; panem nobis cōparare nitamur, secundum illud Geneseos, in sudore vultus tui vesceris pane tuo: tamen alterum, id est, spiritualē gustare, hoc est, Dei intelligentiam habere nequimus, nisi ab ipso imbuamur: quod testatur Apostolus *ad Corin.* scribens: Oculus non vidit, & auris nō audivit, & in cor hominis non ascenderunt, quæ præparavit Deus diligētib; se. Nobis autē, &c. Cæterum panis mentio à Christo facta, videtur esse parabola, qua ille more suo usus sit ad sensum enucleatē explicandum, qui ejusmodi est, Pater, rogamus te, qui cœlestis es, ut perinde nobis des panem, id est, animi cibum, ut paterfamilias, pvidet alimentum corporis suis filiis: quo sic Christus in hac sanctissima prece non videatur esse locut⁹ de pane frumentaceo, id quod plurib; viris doctis summè pbat⁹. Ac ita quotidie precari nos oportet, cum quotidie necesse habeamus unū & alterū cibū capeffere, & id in primis dieb. festis, qui eadē causā cōstituti sunt *sicut in nostro de Rer. Incent. opere planè demonstravi*, quo eos precibus ac divinarū literarū studiis daremus secundū illud tertium præceptum, Sabbata observato. Verū quoniam pars hominum pars dies festos recte agit, cum non aliud ferriè tempus hodiè magis detur omnis generis ludis, chor eis, amoribus, cōpotationibus, aleis, pactionibus, atq; nundinis: Propterea haud dubiè expediret, ut ita tandem provideretur, quo illi aut castius celebrarentur, aut saltem minuerentur, ut ne lascivæ juventuti tantum amplius spatii esset, sese contra præceptum Domini damnosis artibus exercendi, corrumpeffere, & malum aliter facili minus posset.

Et remitte nobis debitū stra, sicut & nos remittim⁹ debitoribus nostris.) Ecce ex illa naturæ omnium regina, qua jubet, ut ne in alteri facias, quod tibi fieri non vis: quæ

vis: quæ completitur reliqua illa quinq; præcepta, Hominem ne occidas, Adulterium non committas, Furtum nō feceris, Nil alienū cōcupiveris, Ne falsum dixeris testimoniū. Bonē Deus! quale de nobis judiciū facere quotidie cogimur? Quot mortales ingentes in singulas horas darent pœnas, si quod petunt, maturē cōsequerentur? Non, inquam, maturē cōsequuntur, quia apud Deū semper est pœnitenti veniæ locus, sed suo tēpore: & tamen quū plectuntur, velut cæci non vident, nō animadvertunt, non considerant recentem pœnam esse veterum scelerum: de quibus jam pridem confessi fuissent, cum sæpissimè dixerint, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitorib. nostris. Hinc igitur monemur primū mīrari à nobis veterū injuriarum memoriam, antequam ita precemur: deinde in posterum tempus abstinere manus ab alterius injuria, ac ab omnibus malis, quæ ab homine in hominem proficisci possint. O lēgem æquam! quæ nos mutua cōjungat charitate, quæ ut Sol in mundo, sic in vita mortaliū cuncta nutrit, auget, fovet bona. Appellamus autē hic debita commissa nostra in Deum, sumpta metaphōra à creditoribus, qui soleant debitas pecunias illis remittere, qui solvendo nō sunt rogamusq; ipsum Deū patrē familias, ut ea nobis sic ignoscat, quemadmodum nos ejus familiæ filii aliis in iurias condonamus. Proinde Servator subjicit: Si remiseritis hominibus peccata sua, remittet & vobis pater vester cœlestis. Si autem non remiseritis nec pater vester remittet. ista equidem vera est satisfactio, quæ ex cordis adyto profiscitur, veraque delictorum remissio.

Et ne nos inducas in tentationem.) Oramus præterea, ut Deus ne patiatur nos sic tentari, quo superemur: nā sexcenti nos circumfident hostes, continenter insidias facientes, quorum principes sunt sensus: qui secundū illud *Genescos*, Sensus hominis proni ad malum, nos assiduè sollicitant: per oculos enim ad superbiā, ad ava-

ritiam, ad libidinem rapimur, cum videmus alios præ nobis honoribus, alios opibus multo beatissimos esse, formosisve puellis oculos adjicimus: per auditionem ad iram provocamur, publico hominum sermone vapulamus: per gustatum ebrietati indulgemus, per tactum, per odoratum, molles ac dissoluti efficimur. Affectus item nos divexant, perturbant, discruciant. Malus quoq; dæmon præstò ubiq; est, ut nos ad facinora trahat. Proinde ut ne in hæc mala incidamus, divina ope nobis opus est: nam volente Deo tentemur necesse est, quo sic de nobis periculum fiat, dicente Christo apud Joannem: Nullā haberes in me potestatem, nisi data tibi esset de super. Sanè idcirco tentamur ut si boni inveniamur, præmium: si mali, pœnam meritā habeamus. Sed omnis huj⁹ clausulæ vis eo pertinet, ut nostræ imbecillitatis semper memores simus, quo, si quid bene agamus, illud ipsum Deo acceptum referamus, si quid malè nobis assignemus qui ratione nobis divinitus data abutamur.

Sed libera nos à malo.) Conclusio totius nostri negotii apud Deum est, ut nobis incolumitatem præstet, quo in ejus tutela acquiescere possimus, ac ita à vitæ animiq; periculis, quæ cōtinenter malorū dæmonum operatione impendent, ope divina liberati, tandem salvi simus, nā articulus hoc loco positus *ἀπὸ τοῦ πονηρῆς* psonā diaboli significare videtur, cujus proprium est tentare.

Amen.) Hebraica vox est Amen, & hoc loco significat Fideliter, sive Verè: & sensus est, Ut ista omnia nos fidei pleni tuo jussu pater oravimus: sic tua freti bonitate cerrum habemus nostri oprati fore compotes. Jā satis constat hunc esse modum longe post homines natos perfectissimum precandi quicquid nobis bono, ac deprecandi quicquid malo futurum est. Plus utique quam ista à Deo petere ac precari nequimus.

F I N I S.

I N D E X.

R E R U M E T V E R - B O R U M I N H O C O P E R E

*precipue memorabilium, locupletissimus:
ubi numerus paginam ostendit.*

A

A ron primus omnium	abstinentiæ Christianæ in		
inter Judæos à Mose	cibis capeffendis quum		
fratre unctus atq; cō	solenne est jejunium, qua		
secratus fuit	lis modus esse debeas		
230			
Aaronis filios minoribus	368		
cæremoniis quam pa-	abyssus	343	
rentem, initiatos fuisse	acastus funebrium ludo-		
232	rum inventor	111	
abagarus	402	accius	34
abantes natura bellicosos	achillea herba, ab Achille		
fuisse	203	reperta	61
abdemonaplis Ismaelita	acoluthi, seu acolythi	234	
445	actinus, Solis filius, astro-		
abel omnium primus pri-	logiæ auctor	50	
mogenita suorum gregū	acu vestos facere, Phrygas		
Deo immolavit	157	excogitasse	164.
abel protomartyr	480	adam primus omnium, a-	
abigail juramentum	465	numalib. aliisq; reb. no-	
abolla vestis genus	165	minas imposuit	157
abraham quādo se & Ismae-	adam primus homo, à quo		
lem filium ex Agar an-	factus	10	
cilla, & omnes vernas su-	adam primus hominū sibi		
os circumciderit	221	pelliceam vestem fecit	
Abraham primus literarū	164		
inventor	27	adam primus legis divinæ	
Abraham quo tempore	transgressor	75	
natus	78	adnuncula gubernandi	
abrahamū Ægyptiis astro-	navem Tiphys à milvo		
logiam tradidisse	50	accepit	195

I N D E X.

adulterium Romanos &	les	184
Græcos capite multas-	ægyptiorum polygamia	15
se	ægyptiorum sacerdotum	201
adulterorum apud Ara-	vestitus qualis & undè	
bes pœna	fuerit	243
adymachidarum in ma-	ægyptiorū in sepeliendis	
trimonio mos	mortuis consuetudo	177
ædificiorum primi inven-	ægyptios primos omnium	
tores qui fuerint	annum constituisse	87
ægyptii astrologiæ aucto-	ægyptios Græcos scutum	
res	galeamq; invenisse	102
ægyptii literarum, astro-	ægyptios lucernæ usum	
nomiæ, geometriæ, &	reperisse	118
aliarum artium inven-	ægyptios primos omnium	
tores	regium principatum	
ægyptii quomodo diem	habuisse	77
observaverint	ægyptus à Nili exundatio-	
ægyptii primos homines	ne quotannis humecta-	
apud se natos phibent	tur & fœcundatur	54
ægyptii deorum genus a-	æneq; parentalia in honore	
pud se primum fuisse	Anchisæ parentis sui fa-	
gloriantur	cta	385
ægyptii primi omniū diis	æolus ventorum rationē	
aras, simulachra & de-	reperit	52
lubra statuere	æolum velis uti nautas pri-	
ægyptii cur sepulchrorum	mum docuisse	126
magnificentiæ maxi-	ætiomātiā, ejusq; origo	67
mani operam impen-	æs ubi, & per quem reper-	
derint	tum	127
ægyptii undè simulachro-	æs Janus primus omnium	
rum usum acceperint	signavit	130
ægyptii undè	ærariz fabricæ inventores	
ægyptiorum dii		117
ægyptiorum de ægrotis ri-	æreos numos quis primus	
tus vetustus	instituerit	131
ægyptiorum literæ qua	æschylus primus tragœ-	
	dias	

I N D E X.

diā protulit	33	diū quotidie instituit	209
æsculapius, medicinæ re-		afroſū, Deus Neptunus	2
pertor	57 58, 61	afroſ primos omnium cō-	
æsculapium ſpecula ex fer-		tra Ægyptioſ prælium	
ro, plumbo, cryſtallo, vi-		fuſtib. feciſſe	102
tro, miſtiſque materiis		agathyrſis promiſcuas u-	
inveniſſe	131	xoreſ & liberoſ fuiſſe	15
æthiopoſ undè	13	agendi gratiaſ uſuſ poſt	
æthiopum quorundam in		prandium, cœnamve,	
matrimonio moſ	16	undè deductuſ	372
æthiopum quorundam in		ageſilauſ, ſextuſ Lacedæ-	
ſepeliendiſ mortuiſ va-		monioſum Rex	77
ria conſuetudo	179	ageſilai dictum	95
æthiopoſ Macrobioſ mor-		aglaophon pictor	141
tuoſ in vitreiſ ſepul-		agneſ virgo ſacrata	270,
chriſ condidiſſe	279	436	
æthiopoſ primoſ deoſ eo		agonalia feſta	373
luiſſe	22	agriculturæ origo & quot	
æthiopoſ Matthæuſ con-		ea redundet boniſ	143
vertit	485	agrippam à Caſo principi	
æthiopoſ primoſ omnium		impetraſſe ne ſuum ſi-	
creatoſ eſſe undè cōſtet	9	mulachrum in templo	
æthiopoſ ſimulachroſum		Hieroſolymis erigere-	
auctoreſ fuiſſe	121	tur	136
æthiopoſ nunquam ab ex-		alabandam Aſie regionem,	
terniſ regibuſ ſubacti	22	cryſtallum procreare	135
ætolum Martiſ filium ja-		albauoroſum moſ in ſepe-	
culum cum amento re-		liendiſ mortuiſ	178
peniſſe	104	albatoſum ſectæ initium	
ætoli lancearum invento-		atq; exituſ	439
riſ	ead.	albertuſ Hieroſolymita-	
afflictionis occaſionē Evā-		nus antiſteſ	429
gelici ſeminariū fieri	477	alcameneſ, ix. Lacedæmo-	
africuſ veniuſ	52, 53	nioſū Rex, & ultimuſ	77
africoſum moſ	482	aleantraria oppidum regni	
africanuſ prim⁹ omniū ra-		Caſtellæ	438
		alco-	

I N D E X.

alcoranus	447	339	
alex, tesserarumque ludus & pilæ à quibus inventus	111	alexandri 111. decretum	380
aleatorias artes Lydosnō tam voluptatis quam compendii gratia excogitasse. ibid.		alexandri de conjugio decretum	303
alexamenus Scyreus Tejusve dialogorum, secundum Aristotelem, auctor	49	alexandri Rom. Im. dictū	174
alexander ubi Christum depictū habuerit	484	alexandri Imp. integritas	462
alexander Imp. voluptatis gratiā aviaria Romæ habuit	161	alexandri dictum	202
alexander magnus cur suos barbam radere iussit	161	alexandrum navem duodecim ordinum instituisse	196
alexander martyr	487	alexandria in Ægypto unde, & quando extructa	98
alexander 1. Rom. pontifex, cur aquam lustralē consecrarit	319	alimēta ex arboribus quis primus hominib. monstraverit	145
alexander v 1. novum scriptorum brevium collegium primus omnium Romæ fundavit	461.	alleluja	342
idemq; non modo Romæ, sed etiam in aliis provinciis jubileum stationesq; instituit	457	almericus Antiochenus episcopus	428
alexander v 11. pontifex primus aquam vino misciuit	330	altaria in templis cur in Orientem versus vergant	322
alexandri 1. decretum		altarium origo	308
		alvi purgationis auctor	62
		alyattes Lydorum Rex in bello advers. Milesios fidicines habuit	47
		amata cur Vestales dictæ	274
		ambrosii de circuncisione locus	223
		amen vox quid significet	343

I N D E X.

343, 502	nio	3
amiculum nigellum an-	anaximenis Melesii Lace-	
thracinum dictum esse	dæmonis inventum	22
383	anchoram Tyrrhenos re-	
amphiaraus ignispicii in-	perisse	196
ventor	68 ancile quid	275
amphion ex Antiopa, mu-	ancus cur primus omniū	
sicæ repertor	40 carcerem Romæ insti-	
amphitheatrum quid, &	tuerit	87
cur arena spargi solitū	andabatae	5
189, 190	andreas Scythas in suam	
anacleti edictum	331 fidem redegit	483
anacleti v. pontificis, de-	andrea Scythiam sorte ob-	
creta	247 tigiſſe	219
anacharis Scythiæ inven-	andronicus Cyrrhestes	52,
ta	128, 142 53	
anachoreticæ vitæ quis	angariare quid	343
prima fundamenta je-	anglorum in contrahendo	
cerit	415 matrimonio ritus	19,
anaitis Armeniorum deus	304	
4	anglorum in salutando	
anastasii institutum	248, mos	272
333	anglos in ipſo die natali	
anaxagoræ de Deo opinio	infantes baptizare	227
3. de diis. ibid.	anglos & Scythas primos	
anaxagoram primum lu-	pellib. uſos fuiſſe	166
næ defectum monſtraſ-	animæ ex morbo agentes	
ſe	51 cur oleo hodie ungan-	
anaximander ſphæræ re-	tur	293
pertor	52 animarum dignitas	2
anaximandri Mileſii de	animalia carcere coerceri,	
hominum orru opinio	undè cœptum ſit	161
9.	animalia herbas acreme-	
anaximenes æra princi-	dia nonnulla hominib⁹	
pium poſuit	7 comonſtraſſe	62
anaximenis de Deo opi-	animalia quænam legionū	
	Roma-	

I N D E X.

Romanarum insignia fuerint	161	nos solares, secundum Ciceronem contineat: item quot, secundum Iosephum	ibid.
animalia quis primus macrare instituerit	157	anni ratio quam varia fuerit apud priscos	ibid.
animalib. quis primus, rebusque aliis nomen imposuerit	157	annos numerandi varii apud gentes modi	ibid.
animi bonorum enumeratio	212	annum qui primi constituerint	87
animum non corpus purgandum esse	350	antennarum repertor	195
annales pontificum à principio Romanos prohibitoris habuisse.	37	antheri de notariis institutum	259
annatarum usus quando primum cœperit	462	antheri pontificis decretum	264
anniversarias demortuorum exequias cur Odilon instituerit	384.385	antropophagorum in matrimonio mos	16
annua parentalia. cur veteres fieri voluerint	ibid.	antropophagos in propatulo coivisse	ibid.
annua sacra cur Felix & Gregorius facienda statuerint	320	antiochena synodus Paulum Samosatenum hæreticum damnavit	473
annulū digito ferre, proque sigillo uti, quando homines cœperint	460	antiochenam civitatē primam omnium fuisse, quæ Christianū nomen proferre ausa sit	219
annulorum inventor incertus	206	antiochiæ urbs capta	450
annulorum origo	132	antiphona	342
annulus apud Romanos nota erat ordinis equestris	134	antiquos in luctu ut plurimum nigra vestimenta induisse	383
annus lunaris	88	antisthenis de Deo opinio	3
annus magnus, quot annos solares, secundum	444.	antonianæ sectæ origo	

anto-

I N D E X.

antoniani sodales	441	apolloniæ virginis Alexan-	
antonini Heliogabali lu-		driæ martyris fortitudo	
xuria	167		488
antonius Enipho gram-		apollonius orator impe-	
maticus	31	rante L. Commodo, cur	
antonius Musa medicus		martyrio coronatus sit	
	63		365
antonius ubi cœnobium	270	ἀποφώρα	116
condiderit, & quos se-		apophoreta.	ibid.
cum habuerit	418	apostata qui vocentur	
appellishæresis	468		469
apis Aegyptiorum Rex,		apostoli cur dicti	236
medicinæ repertor	57	apostoli juramentum	
apollinares ludi unde in-			265
stituti	281	apostoli cur in diversas	
apollo Delphis colebat	5	mundi partes distracti	
apollo medicinæ repertor		fuerint	484
	57	apostoli quando inter se	
apollo cur Pythius dictus		provincias ad evange-	
	109	lizandum partiti sint	
apollo primum cithara			219
simplici, Marsias autem		apostolos apud Romanos	
tibiis usus est	44	religionis auctores fu-	
apollo quartus Arcadum		isse	220
legislator	74	apostolos fallacias dæmo-	
apollinis asylum in Syria		num usitato more sa-	
	186	ctas rimuisse	2
apollinis simulachrum in		appii Claud. libido decem	
Delo	43	viratum sustulit	82
apollinem arcuum sagit-		aprilis, quasi Aphrilis di-	
tandique fuisse reper-		ctus	89
torem	103	aprorum in morbis reme-	
apollinem lyram ac fistulā		dium	62
invenisse	43	apulejus martyr	64
apollodori Atheniensis in-		aquilo ventus unde di-	
ventum	141	ctus	53
			ar2,

I N D E X.

aræ, cur primo anſæ dictæ ſint	158	Latium attuliſſe	46
arabo medicinæ repertor	57	arcades Italis leges dede- runt	74
arabi undè	13	arcadum legiſſator Apollo quartus. ibid.	
arabes adulterium capite mulctaffe	15	archagathus Romam pri- mus ex medicis venit & cur carnifex appellatus	58
arabes ſingulis annis pue- rum immolatum ſub ara ſepeliſſe	314	archelaus, ſeptimus Lacle- dæmoniorum Rex	77
arabum mos in contra- hendo conjugio	15	archelaum ex Jonia Athe- nas primum phyſicam importaſſe	49
arabum mos in ſœdere paciſcendo qualis fue- rit	118	archimedes Syracuſanus ſphæræ repertor	52
arachne, cur à Minerva in araneam converſa ſit	162	archeſtratus, tertius La- cedæmoniorum Rex	77
arachne quænam invene- rit	162	archiepiſcopi	261
aramei undè	13	archiſlamines ibid.	
aratri inventores	147	archileus martyr	481
arbores peregrinæ à quib' in Italiam tranſlatæ ſint	154	archilochus jambici car- minis inventor	32
arcas duas à foſſorib. in a- gro L. Petilii repertas quarū una Numa Rex, in altera verò ejus libri reperiti ſunt	98	architecturæ origo	169
arcades muſicam invenif- ſe	41	archytæ Tarentini de mū- do & hominū ortu ſen- tentia	8
arcades primos in Italiam literas attuliſſe	28	arcus buſius	105
arcades primos omnium inſtrumenta muſica in		arcus & ſagittarum reper- tor	103
		arenam pro amphithea- tro aliquando capi	190
		areopagi etymon & nomi- nis cauſa	80
		areopagitarum magiſtra- tus,	

I N D E X.

cus, undè constitutus.	itis	
ibidem.	armorum & æneorum	
argenteam statuam sibi	tormentorum primus	
primus omnium Phar-	usus	103
naces fecit	arrius	469. 471
argenti inventores	arrii schisma	469
argenti primus signator.	artaxerxen in potatione	
130	corona usum fuisse	124
argis, secundus Lacedæ-	artemon Clazomenius te-	
moniorum Rex	studinum inventor	103
argivorum legislator Pho-	artem meretriciam cur	
roneus	Venus priua omnium	
argos duplex	in Cypro instituerit	199
aristarchus	artem navigandi quis re-	
aristeum Apollinis filium	pererit	194
oleam invenisse	arvales sodales cur à Ro-	
aristippi sententia de ani-	mulo creati	277
mæ interitu	arvaliū collegium Romæ	
aristocratia quid, ejusque	à Romulo institutū	441
origo incerta	aruncius Rubrius medi-	
aristocratia quando cœ-	cus	60
perit Romæ	aruspicum munus	68
aristophanes	aruspicina ars quid in se	
aristoteles	contineat. ibid.	
aristotelis de mūdo & ho-	aruspicina ars undè nomē	
minum ortu sententia	trahat. ibid.	
aristotelem omnium pri-	aruspicinę artis & sortium	
imum bibliothecam in-	Prænestinarum origo	
stituisse, quàm unà cum	ibid.	
schola Theophrasto re-	aruspicii inventor, ibid.	
liquit	asciæ repertor	192
arithmeticæ origo	asiam Joannes convertit	
armatam saltationē Cu-	485	
retes primum institu-	asianorum mores	482
isse	asinium Pollionem Romę	
armeniorum Deus Ana-	primum bibliothecam	

I N D E X.

fecisse	96	drini instituta	353, 494
afostra	46	athenarum dea Minerva	
asberuggium	435	4	
assiduas preces inter ho-		athenis asylum templum	
mines esse debere	336	misericiordiæ, cur ab	
assyrii undè	13	Herculis nepotibus	
assyrii literarum invento-		collocatum sit	184
res, secundum Plinium		athenis theatra fuisse	
25		187	
assyriorum deus Belus	4	athenienses cur Protago-	
assyriorum in sepeliendis		ram suis finibus ejece-	
mortuis consuetudo		rint	3
179		athenienses quibus primò	
assyriorum sectæ origo		statuas erexerint	139
442		athenienses quomodo diè	
assyrios astronomiam re-		observarint	94
perisse	51	atheniensium in augen-	
assyrios & Babylonios u-		dis libris studium	96
xores ex publica auctio		atheniensium inventa	146
ne emere cõsuevisse	16	atticæ crudelitas Leonis	
astrologiæ origo	50	prini pontificis Rom.	
astrologiam ab Hebrais		antiquitate victa fuit	490
ad Egyptios & Chal-		athletas in Circo certasse	
dæos manasse	51	190	
asyli etymologia	185	atlas	47
asylum in Calauria non		atlas Libyæ filius astrolo-	
procul Trœzene Ne-		logiæ repertor 50. cur	
ptanò dicatum ibid.		coelum sustinere hume	
asylum ad Canopicum		ris poëtæ finxerint	51
Nili ostium, Herculi		atlas sphæræ repertor	52
consecratum ibid		aromi undè dicti	7
asylum à quibus consti-		attalicæ vestes undè dictæ	
tutum fuerit 154. &		164	
quonon pacto asyliis u-		atticis promiscuas uxores	
ramur	186	& liberos fuisse	15
athanassi episcopi Alexan-		avaritiæ effectus	465
		averna	

I N D E X.

averna locus	431	cima persecuto	479
aves ad venandum quis do-		aureus numerus cur di-	
cuerit, incertum	206	ctus, & à quo excogita-	
augurum collegia apud		tus	97
Romanos summa reli-		aureus nummus quando Ro-	
gione culta fuisse	70	inæ percussus sit	130
augurum summorum no-		auriga qui sit futurus	50
mina	69	aurum cur palleat	126
auguria undè dicta ibi-		aurum & argentum apud	
dem		Pangæum maximè ab-	
augustini de polygamia		undare	127
locus	297	auri conflaturam quis in-	
augustiniani cremitani		venerit ibid.	
428		auri intexendi modum	
augustus Cæsar duos obe-		Attalum regem Asiæ	
liscos Romani ex He-		reperisse	164
liopoli transportavit		auti primi inventores	127
183		ausc non legendum esse,	
augustus undè dictus	89	sed Osca	235
augusti Mausoleum &		auspicia undè dicta	69
amphitheatrum	189	auster ventus	53
augylarum mos	15	auctores colendorum deo-	
avaria quis primus insti-		rum qui primi extite-	
tuerit 161. in Avib.		rint	21
tria divinandi genera		aza apud Indæos quando	
69		regnavit	55
avicenna medicus	60	azymorum dies	312
aulæa ubi primum inven-		B	
ta	164	Babylonii quomodo	
A. Cornelius Cossus	82	diem observant	88
A. Sempronius Atracinus		babyloniorū de ^o Bel,	4
83		babyloniorum mos	199
aureum diadema Sylvest.		babyloniorum de ægrotis	
Rom. pōtifici oblatum		consuetudo laudata	59
qđ ille non accepit	245	babylonios & Assyries u-	
aureliani in Christian. de-		xores ex publica auctiōe	

I N D E X.

emere consueville	16	fuerit	119
babylonios olim piscibus		barbam aut comam ne	
tantum victitasse	159	præsul & reliqui sacris	
bacchanalia sacra	278	initiati nutrent, à quo	
bacchanalia celebrandi		veritum	247
mos	201	bartholomæus Indos ci-	
bacchanalia Melampus A-		teriores convertit	485
mytheonis filius insti-		bartholomæo citeriorem	
tuit	200	Indiam sorte obrigisse	
bacchanaliorum effectus	219		
201		basilia insula	134
bacchum Jovi post devi-		basilidis Cerdonis hæresis	
ctos Scythas primitias		468	
obtulisse	411	basilius Brigidensium or-	
bactrianos senes canib. ob-		dinis auctor	433
jecisse	180	basilius quando & ubi flo-	
baleares insulæ	103	ruerit	419
balis herba	61	bastetanorum de ægrotis	
balistæ & fundæ invento-		mos laudatus	59
res	103	Bezdus quid	9
balsamum ubi nascatur		beelzebub	343
292		bel, Beel, & Baal, idem	
baptismatis causa	225	sunt. ibid.	
baptismatis primus usus		bellandi morem à Marte	
224		reperitum esse	101
baptismatis triplex genus		bellariorum inventores	
229		159	
baptismum non iterandū		bellerophōris inventū	115
esse	228	bellicarum machinarum	
baptizandi adultos mod⁹,		inventores	103
& quib. diebus	229	belus Babyloniorum &	
batizandorum infantium		Assyriorum Deus	4
institutum, ab Aposto		belus amnis	134
lis promanasse	226	belus, Nini pater, ab As-	
baræorum mos in con-		syriis & Babyloniis cul-	
flanda pactione qualis		tus	21

bence

I N D E X.

benedictio sacerdotis post sacra, & circūversio fre- quēs ejusdem in altari, undē promanarit. 336	tur 167
benedictus Nursin. quan- do claruerit 419	bombycinas vestes Pam- philum reperisse 168
benedictinorum vestitus ac regulæ 421	bonæ deæ sacra 277
berecynthes Rheam co- lunt 4	bonorum cœnobii prope Londinū fundatio 434
bernardus abbas 437	bonifacius primus omni- um jubileum retulit 455
bernardus Castilionensis 423	bonifacii primi decretum 248
bibula charra 99	bonifacius III. altaria cā- didis lintheis panis operi ri voluit 308
bidentis anchoræ repertor Eupalamius 196	bonifacii III. de Cardina- lium dignitate & offi- cio decretum 252
bigas primum Phrygas junxisse 106	bonifacium III. formam elegendi episcopi, sa- cerdotes atque diaco- nos mutasse 258
bin pondus 125	boreas ventus undē dictus 52
biremis auctores 196	boves ad ararum quis pri- mum junxerit 147
biretri repertor incertus 205	braccota Gallie undē no- men traxerit 165
bissextus annus cur dictus 90	bracæ Gallorum vestitus qualis. ibid.
bombardæ inventū omni admiratione execratio neq; dignum 204	brachmanæ apud Indos nihil animatum com- edisse 158
bombarda undē dicta 104	breviatores Romæ quis primus omnium insti- tuerit 461. quis item ex auctoritate ac dein resti-
bombardæ repertor incer- tus 103	
bombarda nihil terribi- lius ab hominibus ex- cogitari potuisse. ibid.	
bombardæ usus Venetis primum indicatus 104	
bombyces undē genren-	

I N D E X.

euerit ibid.		cadmus auri conflatur	
brigidę viduę sanctitas	433	inventor ibid. idē The-	
brigidensium ortus	433.	bis, vel in Phœnicia la-	
vestitus	434	pidicinas invenit	171
britannis promiscuas uxo-		cæacus argenti inventor	
res & liberos fuisse	15	127	
britannorum mos in con-		cæcilia martyr	270, 488
jugio	15	cæcilius	35
bruno Colonienſis Car-		cælestinus primus Rom.	
thusianę congregatio-		pontifex	475
nis auctor	428	cælestinus v. Rom. ponti-	
bucolici carminis inven-		fex auctor ordinis Cæ-	
tor	33	lestinorum	423
buddas	47	cælestinorum ordinis o-	
βελῆ	281	rigo ibid.	
βελῆ quid Græcis denotet		cælum inhabitare quis di-	
462		catur	493
bullæ aurea quibus pecu-		caremonia undè vocen-	
liaris fuerit	165	tur, & quæ propriè di-	
busium	105	cantur	339
byzantina synodus à Vigi-		caretanorum sectæ initiū	
lio pōtifice habita, Theo-		444	
dorum oppugnavit	475	caeretur Umbria oppidū	
		ibid.	
C			
C Aballio urbs	361	cariti populo in centum	
cadaverum ablutio-		annos inducias datas fu-	
nes & unctiones un-		isse	117
de originē trahant	384	caesares Romæ quando	
caditeus	36	creati	83
cadmus in Græcia reli-		cain primus agricola	
gionis auctor	23	145	
cadmus quas literas c		cain anxie in cumulandas	
Phœnicia in Græciam		pecunias incubuit	129
attulerit	25	cain, aut Seth lapidicinas	
cadmus ubi aurum inve-		invenit 171. idem Cain	
nit	127	pōdera & mensuras pri-	

I N D E X.

mus reperit	55	caligam apud veteres cal-	
eamum Adæ filium anxie		ceamenti genus fuisse	
in cumulandas pecu-	206		
nias incubuisse	129	caligarum auctor incer-	
C. Julius Cæsar primus o-		tus ibid.	
mnium amphitheatrū		calixtus martyr	487
in campo Martio posuit		calistus primus Rom pon-	
189		tifex ubi ædem extru-	
C. Cæsar cur sinistrū pedē		xerit. & cui dicarit	454
ad osculandū Pompejo		calisti institutum	262
Pœno porrexerit	271	calisti institutum de cæli-	
C. Cæsaris amphitheatrū		batu sacerdotum	294
cur ab Augusto destru-		callias Atheniensis mini-	
ctum	189	inventor	135
C. Cæsarem calvitii defor-		calyphas Mahometo suc-	
mitatem iniquissime		cessit	449
tulisse	205	camalduensium religio	
C. Cæsarem latum clavum		undē exorta	421
gestasse	164	camisia vestis	165
C. Martius Rutilius ex ple-		campanæ inventor igno-	
be dictator creatus	83	ratur	203
Cajus princeps Petroniū		candelæ ex sevo inventor	
misit, ut suum simula-		incertus	206
chrū in tēplo Jerosoly-		caniciei laus	237
mis erigēdū curaret	136	canon	342
C. Caligulæ de osculandis		canonicorum regularium	
pedibus edictum	271	origo	262, 425
caji primi pontificis decre-		canonicorum vestitus	
tum	264	qualis	427
calata, id est vocata	91	cancros edendo sibi cer-	
calatranensium militum		vos à phalangio mor-	
religio	433	fos mederi	62
calchas augur	69	cantabros uxorib. olim	
calendæ unde dictæ sunt	91	dotes dedisse	16
calices in quibus conse-		cantores nostrates in tem-	
cratio fieri solita, li-		plis notari	553
gneos olim fuisse	327		

I N D E X.

capillorum	tincturam	carmelus Syriae mōs, ibid.
Medeam reperisse	203	carmenta Evandri mater
capita cur aperiamus ma-		373
gistratibus	269	carmentalia sacra, ibidem
capitis ratio unde initium		carthaginenses ab Agatho
traxerit	245	cle victi, cur ducentos
capitis rasionem olim pro		nobilium filios Saturno
brosam fuisse, ibid.		immolarint 316
Caras auguriorum inven-		carthaginenses Saturno
tor	69	homines litasse, ibid.
carcerem quis primus &		carthaginenses Impera-
cur instituerit	87	tores quando triumphare
cardinalium ordinis vera		re consueverint 120
origo	252	carthaginensium inven-
cardinales titulum presby		tum 103
terorum, unde habeant		carthusianorū ortus 427
ibid.		caspios de mortuos bestiis
cardinales unde suos titu-		projecisse 179
los habeant	254	castinum oppidum 419
cardinalium officium	251	castiterides insulas plum-
cardinalium ordinem ex-		bum gignere 127
triplici initiatorum ge-		cassius Calpitanus medi-
nere constare	254	cus 60
cardinalium pileus unde		castitatem coactam quæ
defluxerit	253	mala sequantur 294
cardinalium quæ sit prima		catapultæ inventores 103
origo	151	catechumeni 229
cares ocrearum & crista-		καταχρησῖν quid, ibid.
rum inventores	102	cathedrā Petri cur princi-
caria unde denominata		palē Cyprian⁹ vocet 239
	69	catonis de agricultura te-
carnis cibis	158	stimonium 143
carnis usum sub Saturno		catonis egregiū dictū 160
nullum fuisse	158	catonis leges cibariæ, ibid.
carmelitanorum ortus		catulli de conjugio car-
428. vestitus, ibid.		men 304

I N D E X.

caeca pars media theatri	188	cephus Chemis regis fra-	176
cauponam Lydos aperuif-	151	cerasus à L. Lucullo quan-	
se		do in Italiam translata	
causarum tria genera	328		154
		cerealia sacra undè	278
cecropia oppidum in arcè	172	cereæ paschales candelæ	
translatum		unde initium trahant	
cecrops cur bifrons habi-	15		376
tus		ceres quasi Geres dicta	
cecrops Diphyes æqualis	23		144
Mosis, primus Atticæ	77	ceres agriculturæ inven-	
Rex fuit		trix	144. 147
cecrops Diphyes in græcia		cererem primum omniū	
religionem instituit	23	mortalib. leges dedisse	
			73
cecrops quando vixerit	117	ceroserarii	234
		cervi dictamni herbæ esu	
cecropem conjugium an-		agittas corpori infixas	
tè Deucalionem consti-	15	extrahunt	62
tuisse		cervi à phalangio percussi,	
celocis inventores Rho-	196	cancros edendo sibi me-	
dios fuisse		dentur, ibid.	
cenchræ Corinthiorum	247	cervisæ usum Dioscori-	
portus	391	dem non valde probare	
census Rom. origo & for-	85		152
ma		cervisia quinam populi ti-	
censum agere, quid, ibid.		tantur	ibid.
centaurea herba à Chiro-	61	Cæsarea Philip. urbs	401
ne reperta		chabreus Rex	176
centaurorum fabula unde	107		260
exorta sit		chalcedonia synodus à	
centauros equos subagital	ibid	Leone primo pont. ha-	
se		bita, Eutichianum erro-	
cephas vocabuli interpre-	342	rem discussit	474
tatio		chaleus Athamantis fi-	

I N D E X.

lius clypei inventor	102	chirothecæ cur olim epis-	245
chaldæi astrologiz aucto-	50	res	58
chaldæi apud Babylonios		chlamys quibus peculiaris	165
& Assyrios sapientes	47	fuerit	165
habiti		choreas ducendi consuetu	287
chaldæi qui vocentur	213	do unde orta	141
chalybes, vel, ut alii, Cy-		choræbi Atheniensis in-	353
clopes primi omnium		ventum	353
ferrariam exercuerunt	127	chorus unde dictus ejusq;	291
chanaan Noë nepos cur		origo	291
servitute mulctatus	79	chrisma quid	481
chananæi unde	13	chrisma quid vocetur, ibi-	
charandes primus Tyrio-		dem	
rum legislator	74	christianæ reipub. duplex	
charitatis argumenta	417	hominum genus esse	230
chartarum inventio	98	christianæ reipub. præstan-	
chartarum varia genera	99	ria	481
chelidonia herba ab hi-		christianæ religionis origo	
rundinibus inventa	62	ibid.	
cheræis Rex ab Herodoto		christiani à quibus perfe-	
Chepes dictus	176	quuti fuerint	307
chios, Dionysio Omadio		Christianorum ad decem	
hominem crudeliter		& septem millia, diebus	
discerptum immolasse	314	tantum triginta Diocle	
chironia quid, ejusque		tiano imperante, sup-	
origo	67	pliciiis afflicta fuisse	
chiron medicus centauro-		christianorum afflictio	
rum justissimus	61	& persecutio ingens	
		479	
		christianorum mos in cō-	
		jugio laudatus	16
		christianis jejunandi ratio	
		369	

Chri-

I N D E X.

<p>christianos qui nam ex a-
 lienis & externis pri-
 mi infectati fuerint
 476</p> <p>christianismi initium
 unde promanarit
 209</p> <p>Christus cur à Deo in
 mundum missus sit
 211</p> <p>christus cur Messias dictus
 340. item Nazareus
 214. 340</p> <p>christus cur miracula edi-
 derit
 215</p> <p>christus cur in mundum
 venerit, item cur sibi a-
 pud Judæos invidiam
 conflarit
 477</p> <p>christus cur orandi sacrifi-
 candique modum insti-
 tuerit
 215</p> <p>christus duodecim Apo-
 stolos, & septuaginta
 discipulos cur elegerit
 214</p> <p>christus qualis sit homo,
 & quomodo ad nos ve-
 nerit, & Verbum caro
 factum sit
 212</p> <p>christus qualem potesta-
 tem Apostolis dederit
 215. 216</p> <p>christus quando & cur à
 Joanne Baptistâ baptiza-
 tus sit
 214</p> | <p>christus quid homines do-
 cuerit
 214</p> <p>christus quo tempore, &
 ubinatus sit, 213. quan-
 do & cur circumcissus i-
 bidem</p> <p>christus quo tempore æ-
 tatis suæ in templo
 docuerit, & cum do-
 ctoribus disputarit
 214</p> <p>christus Servator cur intra
 cubiculum orare nos
 jussit
 403</p> <p>christ. sol justitiæ
 322</p> <p>christ. unde dictus
 213</p> <p>christi mors resurrectio &
 ascensio
 215</p> <p>Christum Abagaro Edisse-
 niorum toparchæ suam
 imaginem dono misisse
 402</p> <p>Christum cur Deus morti
 & afflictionibus ex-
 positum esse voluerit
 212</p> <p>Christum salutantes se, o-
 sculari solitum fuisse
 271</p> <p>Christos perunctos
 quos David vocet
 290</p> <p>chryssippi de Deo opinio
 3</p> <p>chryssostomi de polygamia
 locus
 297</p> <p style="text-align: right;">cibus</p> |
|---|--|

I N D E X.

cibus animæ quis sit	498	circerum navem Cyprios repperisse	196
cibus triplex	499	circini inventor	192
cibi potusque usus quis verus	160	circius ventus	53
ciborum delectus in jeju- nio per legem habitus	371	circuitores qui vocantur	198
ciceronis contra Epicu- rum de Deo sententia	3	circuncisio carnis & spiri- tus	222
ciceronis de agricultura encomium	543	circuncisio Judæorum, à Christianorum baptis- mo quid differat ibi- dem	
ciceronis de hominum or- tu, opinio	10	circuncisio quando pri- mum, & cur instituta sit,	223
ciceronis de institutoribus sententia	198	circuncisionis genera du- plicia esse	222
ciceronis locus in Catone emendatus	31	circuncisionis modus de- claratus	221
ciceronis locus enodatus	385	circuncisionis præceptum grave, & minimè æquū Judæis primò visum fuisse	223
ciceronis de Romanorum lingua sententia	11	circuncisionis usus	222
ciconiam origano sibi à ve- nenis salutem quærere	62	circuncisionem omnium aliorum mandatorum Dei longè antiquissimū esse ibid.	
cilicium vestis genus ut de confectum	165	circi descriptio	115
cineæ Pyrrhi regis legati memoria	100	cistertium	422
cinerum dies cur sit con- secratus	361	cisterciensis ordinis auctor ibid.	
civica corona	123	citharæ repertores diversi	44
circe venefica	64	citharæ septem chordas Terprandrum, octavam Simo-	
circenses ludi unde dicti	191		

I N D E X.

Simonidem , nonam	nio	2
Timotheum adiecisse	Cleaticum philosophiæ	
ibid.	genus	48
cithara apud Hebræos	Clemens primus pont. cur	
quot chordas habuerit,	episcopalem cathedrā	
& quæ ejus forma fuerit	in eminentiore templi	
45	loco collocari voluerit	
cithara cum plectro per-	240	
cussa	Clemens martyr	487
cives unde dicti	172	Clemens V. quando pont.
cives Romani in quinque	factus	462
classes divisi	84	Clementis V. pontif. jussu
civile jus à quo & quando	cur Templarii ad unum	
Romæ evulgatum, fa-	omnes deleti fuerint	
sti quæ in albo circa fo-	437	
rum propositi fuerint	Clemens sextus jubileum	
91	quingagesimo anno	
Civitas unde dicta	172	456. Bonifacius octa-
Civitatem regiam, vel po-	vus centesimo celebra-	
pularem qui primò in-	ri sanxit,	455
stituerint	77	Clementem à Petro ini-
claræ virginis congregatio	tiatum fuisse	220
432	Clementem pontificem	
Clamasse Neptunus pri-	notarios constituisse	
mus omnium instituit	259	
194	cleomenis Lacedæmonii	
Classe primum depugnaf-	exercitus ex servis ma-	
se Minoem	196	numissis
Classes Roman. quinque	Cleopatrz exemplum de	79
& quanti unaquæ-	coronis venenatis flori-	
que sic æstimata	bus	124
84	cleopatrz luxus	160
clavum pangendi mos a-	Cleophanti Corinthi in-	
pud Romanos	56	ventum
clavium inventor	192	487
Cleantis de Deo opi-	Clerus martyr	487
	Cluniacensium ordinis	
	funda	

I N D E X.

fundatio	421	tis inventa	38
Clypei inventores	102	Comœdia unde dicta sit	
Clysteris usum ciconias aperuisse	62	34	
Κλυστερ	341	Comœdiæ à tragœdiis quod differant	ibi.
Co'insula Æsculapio dicata	58	Comœdias tragœdiasq; recitandi in theatro modus	187
Cœmeteriorum origo	308	Compactionem fieri quis excogitarit	127
Cœnobiorum duorum præpè Servatoris sepulchrû ortus	418	Compares in baptismo testes	228
Collegium breviatorum quis primus omnium Romæ instituerit	461	conceptivæ feriæ	374
Collegia virginum unde exorta	267	Côcertationes circa ægros miseræ unde oriuntur	59
Colorem album præcipue Deo decorum habitum fuisse	244	Conchylum	168
Colores diversos intexere Babylonios cœpisse	165	Concilia sine Rom. Pontificis auctoritate habitata, irrita esse debere, qui primi omnium statuerint	475
Colores quis primus omnium invenit	141	concilia varia diversis in locis habitata	473.
Columellæ de agricultura encomium	144	474	
Columnæ marmoreæ quando Romæ haberi cœptæ	171	conciliorum origo ibidem	
Commertia victus gratia inventa esse	197	concionandi mos unde promanavit	322.
Communia omnia sub Saturno fuisse	116	323	
Comœdia nova cur à poetis inventa		concionator qualem sibi concionandi modum præscribere debeat	324. & deinceps
		conclusio quid	324
		confessio vera quæ sit	348

I N D E X.

348	confessio annuaria à quo	constantinopolitana sy-
	instituta 350	nodus à Damaso pont.
	confessionis publicæ initiū	habita, Macedonii &
349		Eudoxi hæresim dam-
	confessionis apud Christianos institutum unde	navit 474
	primum originem sum	constantinus Imp. quæ tem-
348	ferit 348	pla erexerit 453
	confirmatio quid 324	constantinus quartus Imp.
	confirmationis origo 228.	475
292		constantini de Maxentio
	contraternitatis sectæ pri-	Licinio & Maximiano
	mordium 440	victoria 479
	confutatio quid 325	consualia sacra unde pro-
	congiaria dona 281	manarint 373
	congregationis canonico-	consules quando Romæ
	rum (Servatoris, quæ &	pro regibus esse cœpe-
	Scoppettina dicta est,	runt 81
	auctores quinā fuerint	consules unde dicti ibi-
427		dem
	conjugii bonum 295	confus Deus 373
	conjugii finis 298	convivari, quum quis præ-
	conjugii origo & causa	sertim sacerdos primā
14		celebret missa, unde na-
	consecrationis mysterium	tum sit 285
	magni minoris que sa-	convivium Dominicum
	cerdotis apud Hebræos	quale fuerit 353
	explicatum 230. &	convivia pontificalia 281
	deinceps.	convivia triumphalia
	consecrationis primi sa-	ibid.
	cerdotis rationem my-	convivia funebria ibi-
	sterio non caruisse	dem
231		copides 394
	census matrimonium fa-	corax Siculus 39
cic	304	cor bona quid apud Hebræ-
		os fuerit 343
		corde circumcisis qui di-
		catur

I N D E X.

catur	223	crates Malotes	30
cerinthi, hæresis	467	Cratinius	34
cornelianum decretum		Cremandorum cadave-	
264		rum usus cur apud	
cornelius Centurio pri-		Roma nos increbuerit	
mus omnium ex genti-		180	
bus à Petro baptizatus		crepi cur Luperci dicti	
fuit	226	114	
cornelius martyr	487	cretenses musicam inve-	
cornelii synodus in urbe		nisse	40
Roma Novatianam		cretenses præcinēte citha-	
hæresim damnavit		ra gressus in prælia in-	
473		gredi solitos fuisse	
corona dignos esse le-		47	
gitimè certantes		cretenses scorpionem	
480		tormentum reperisse	
coronæ unde olim fieri		103	
consueverint	122	Cretensium legislator Mi-	
coronarum varia genera		nos	74
123		Cretensium deus Jupit.	
coronas qui primi invene-		4	
runt	122	Cribrorum excogitatores	
corporis nostri partes		148	
principales tres		Cribrorum genera è setis	
392		equorum Galliam repe-	
corus, sive Caurus, ventus		runt	ibid.
33		Crispus Salustius,	37
corylus Argivus primus		Cristarum & ocrearum	
Olympici certaminis		Cares repertoires,	102
viCTOR	108	Crucigerorum ortus	
crassus dives quales suis		429	
ludis coronas dedit		Crux in cœlo à Constan-	
123		tino Imp. quando con-	
crates cur aurum in mare		specta	309
projecerit	129	crux quando primum cœ-	
		perit	

I N D E X.

perit haberi honori at- que venerationi, ibid.	sis episcopus quando martyrio coronatus sit
crucis signo se munire un- dè ortum 393	487
crucis supplicio necari quenquam cur Constan- tinus vetuerit 309	Cypriani dictum 483
crystalli generatio undè 135	Cypriani locus de circun- cisione 221. item ejus- dem de jejunio dictum 372. deque mortuorum luctu sententia 387
Ctesibii Alexandrini in- ventum 23	Cypriorum mos 199
Ctesiphontis inventum 103	Cyprum insulam crystal- lum procreare 135
ctistas ex Thracibus sine conjugio vixisse 16	Cypselus 110
Conradus Germanus, pri- mus omnium ex Ger- mania artem impresso- riam Romam attulit 97	Cyrenaicus 280
Cubiculariorum institu- tio 260	Cyriacus jerosolymita- nus antistes crucigero- rum auctor 430
Curetas olim Saturno pu- eros immolasse 314	Cyrum Persarum regē vi- ctis Lydis Jovi decimā prædæ dedisse 411
Curius ex agro in Dicta- torem accersitus est 144	Cyri regis Persarum me- moria 109
Curruum repertor 106	
Cybelis inventum fistula 44	
Cyclopes turres primos omnium invenisse 173	
Cymbæ excogitatio 196	
Cynire inventa 127	
Cyprianus Carthagenen-	

D

D Actylos in Creta ferrum adinvenisse 127	
damasi decretum 333,	
354	
damasi pontificis schisma 470	
dædali inventa 192	
dæmoniacy quomodo à sacerdotibus liberentur 318	

I N D E X.

daemonis responsum Syl-	decemviri quando primū
vestro pontifici datum,	Romæ creati 83
quale fuerit 317	decemviratus Romæ ob
dæmones quibus technis	stuprum abrogatus 82
mortalibus imposue-	decii in Christianos octa-
rint ibid.	va persecutio 479
dæmones effugandi mo-	decimarum & primitia-
dum, aut incantatio-	rum, ac primogenito-
nes, quibus morbi se-	rum redemptionis o-
darentur, quis primus	rigo 409. & deinceps
ediderit 65	deciremem Nesigiton in-
dæmones malos deorum	stituit 196
personam suscipere 1.	declamator quis 39
dalmatica vestis undè re-	dedicandi templa institu-
perta 165	tum 312
danaus an primus omniū	dela Phryx 127
puteos foderit	delam ferri temperiem
174	invenisse 128
danaus navem ex Ægy-	deliberativum genus
pto in Græciam pri-	328
mus omnium invexit	delphorum deus Apollo
195	4
daphnis Mercurii filius,	delubra Epimenidem
Bucolicum carmen	Cretensem primum
invenit 33	invenisse 173
david vates divinus	demarathus Corinthius
30	figulus 142
david vates musicus	demetrius Antigoni ad
45	triginta ordines navē
debiles membris, aut	inflicti 196
mancos, ad sacerdo-	demetrius poëta satyricus
tium admitti Anasta-	34
sium noluisse 248	democratia 77
decalogus à Deo homini-	democratia, quomodo, &
bus per Mosem tradi-	cur sensim in urbem Ro-
tus 74	man irrepperit 83
	demo-

I N D E X.

democratia undè descen-	Deo vero qui primi sacri-
derit	ficaverint
78	22
democritus magices stu-	Deo à nobis duo offerri
diosus fuit	debere
65	319
democriti Abderitis de	deo immolandi pecora
hominum exortu o-	mos
pinio	157
9. democriti de poëtis sen-	deum animum justum,
tentia	non munera respicere
31	405
demonstrativum genus	Deum cur patrem voca-
328	mus
	494
demortuorum anniverfa-	deum non vocis, sed cor-
ria justa undè originem	dis auditorem esse
trahant	494
384	Deum numero impari
demosthenis laus	gaudere
39	90
denarius diurnus	86
denarium ex auro quis	deum solum sapientem
primus fecerit	esse Pythagoras sensit
129	48
denicales	474
dentis evulsionem quis	Deorum imagines cur
primus invenerit	prisci in sacrificali pom-
57	pa gestarint
395	
deæ Syriæ sacerdotum se-	deorum prima origo un-
ctæ origo	dè
442	1
derbicæ & Massagetae æ-	deos colendi ritus undè
grotantes jugulabant	effluxerit
ac devorabant	21. 22
178	dexteræ man ⁹ religio
271	
deus quid Pythagoræ 2.	Diabolus
quid item Thaleti	343
Milesio, ibid.	diaboli proprium
502	
deus quomodo colendus	diaconus ut post rem di-
4. undè dictus	vinam factam pronun-
6	tiet, Ite, missa est, undè
deus unus & rerum omniū	mos sit
principium	337
5. 219	diaconi
234	
dei nomen quomodo fan-	diadematis regii invento-
ctum fiat, & quomodo	rem Liberum patrem
idem profanctur	fuisse
495	122

I N D E X.

diagoras Atheos	3	undecima persecutio	
Diagoras philosophus	479		
cur ab Atheniensibus		diocletiani de osculandis	
expulsus sit	477	pedibus edictum	27
<i>διαγορας</i>	58	diocletiani dictum	
dialecticæ origo	49	77	
dialogorum auctor Plato		diœceses episcopis distri-	
49		butæ	249
dibapha Tyria	169	diogenis scitè dictum	
dibutadis Sicyonii inven-		126	
tum	141	diomedi in templo Palla-	
dictamni herbæ virtus	62	dis hominem fuisse ob-	
dictator undè dictus, &		latum	314
cur dictatura in rem-		dionysius Alexandrinus	
pub. Romanam inuenta		antistes martyr	48
82		dionysius musicæ harmo-	
dictator quis primus Ro-		niæ repertor	40
maæ creatus	82	dionysius pontifex quan-	
didymus grammaticus		do presbyteris parochi-	
31		as, episcopis diœceses	
dies divi sacri quinam ha-		tam Romæ, quam alib	
beantur	378	diviserit	242
dies festi cur à patribus		dionysius primus theatr-	
constituti	375	auctor	180
dies quomodo ab initio		dionysii inventum	14
alii aliter observave-		dioscorides post Orpheum	
rint, ac noctes divise-		& Musæum de herbi-	
rint	94	scripsisse	6
digamiam sacerdotū quis		diospolis ab Ægyptiis ædi-	
veruerit	248	ficata	17
digitorum jactationem		diræus poëta primum tu-	
signum levitatis esse		bam comperit	4
114		discipuli septuaginta cura	
dimophilus laudatissimus		Domino electi	220
figulus	142	divinandi duo genera	
diocletiani in Christianos	68		

I N D E X.

Divisio, sive dispositio quid	324	quibus divorum senten- tia	452
Divortii auctor quis	17	Dorothea martyr	488
Divortium quando lici- tum	18	Doxius, Gellii filius, do- morum lutearum inven- tor	170
Divortium cur apud Ju- dæos à Mose primum institutum ibid.		Drachma Attica	86
Divortii libellus ibid.		Drachmæ æstimatio, ibid.	
Divortii inter Judæos & Romanos discrimen ibid.		Draco primus Athenien- sium legislator	74
D. Gregorius quale cardin- alibus officium statu- erit	252	Druides	47
		Dyagundas Thebanus	365
		<i>δυασις</i>	77. 78.
E			
Eoliolam locum sputo conspurare vetitum fuisse	310	Ecclesia	209
Eoliolorum excogitator	193	Ecclesia prima quæ fu- erit ibid.	
Eominicus Calagurita- nus Hispanus	431	Ecclesia auctoritatem dif- ferentiam inter ordi- nem & plebem consti- tuisse	242
Eomitiani in Christinos	479	Ecclesiæ caput Christus	209
Eertia persecutio	479	Edisseniorum toparcha	
Eomos luteas quis primū invenerit	170	abagarus	402
Eona spiritalia undè vi- lescant	457	<i>εἰδωλον</i>	343
Eorios modulos Thamy- ras Thrax excogitavit	44	Elamitæ undè	13
		Electri origo	134
		Eleemosyna	343
Eoristus V. Lacedæmo- niorum Rex	77	Eleemosynæ usus quan- do primum cœperit	
Eormientii nomen Vi- gilantio à quo imposi- tum ejusque de reli-		356	
		Eleemosyna cui danda, ibidem	

I N D E X.

Eleutheri decretum	371	ephorī sententia de mu-	
Eloquutio quid	324	sica	42
Elymnetæ Græcorum	82	ephod-	132, 232
Emmanuel	341	epicharmi literæ	25
emere ac vendere Libe-		epicteti dictum præclarū	
rum patrem instituisse		358	
198		epicuri impia de Deo opi-	
Empedocles ex quatuor		nio	3. 481
elementis constare cun-		epicuri principia corpus	
cta opinatus est	6	& inane	7
Empedocles magices stu-		epicurum primum omni-	
diosus fuit	65	um grammaticam do-	
Empedocles primus secū-		cuisse	30
dum Aristotelem rhe-		epimenidis delubrorum	
toricæ auctor	38	inventor	173
Empedocles de hominum		epimenidem Cretensem	
ortu opinio	9	primum domos & a-	
Emporetica charta	99	gros expiassē	170
Encœnia	312, 342	epiphania	341
Endymion primus Lunæ		episcopalem cathedram	
cursum deprehendit		primò apud Jerosoly.	
51		locaram fuisse	239
Enochia urbs undè con-		episcopi munus	240
structa	173	episcopi vox quid signifi-	
Enos primus omnium no-		cet	240
men Domini invocavit		episcopi cur petasum fer-	
24, 210		re cœperint	253
Epeus arietem bellicam		episcopi qui propriè vo-	
machinam invenit	103	centur	240
Epei Olympici certami-		episcoporum creatio qui-	
nis inventores	108	bus olim commissa	
Ephesina synodus à Cale-		257	
stino primo Rom. pon-		episcopos olim presbyte-	
tifice acta, Nestoria-		ros nuncupatos fuisse	
nam hæresim damnavit		241	
475		epodia	254
		epulæ	

I N D E X.

epulonum origo	277.280	esaiæ canticum	31
equiculorum gens	276	essæi cur dicti, & undè	
equitandi artem, aut u-	477	essæos monasticam vitam	
sum equos domandi,		primos instituisse ibi-	
quis primus omnium		dem	
instituerit	105	essenorum laus	158
equites Romanos Cæsari		essenos apud Judæos sine	
Augusto in capitolio		conjugio vixisse	17
quotannis strenam ob-		ethicæ proprium	49
tulisse	286	ethnicos	343
equus bello aptum ani-		ethnico Christianus quid	
mal	153	præstet	482
equi, id est, arietis tor-		ethnico um sacra tribus	
menti bellici iaventor		purgationibus consta-	
	103	bant	300
equorum pugilumq; cer-			282
camen in Circo maxi-		evander primus in Ita iâ,	
mo fuisse	190	secundum Livium, li-	
equorum ungulas ferreis		teras attulit	27
soleis munire qui cape-		evandrum lupercalia in	
rint	106	Latium intulisse	
cremus à quo primum			114
habitari cœpta	415	evaristum pont. primum	
cremitanorum vestitus		omnium titulos ipsi	
qualis	434	presbyteris divisisse	
erichthonius Athenien-			249
sis argenti inventor		eucharistia	342
	127	eucharistia quando insti-	
erichthonius quadrigarū		tuta	330
repertor	106	eucharistia an sit sacrifici-	
erichthonius undè nomē		um	329
acceperit ibid.		eucharistiae cur mane &	
errantium syderum voca-		non vespere celebrari de-	
bula, à quib. hebdo-		beat	331
madæ dies primum no-		eucharistia cur in om-	
mina tributa fuerint	367		

I N D E X.

F

I N D E X.

factiosorum apud Romanos in confirmando iurjurando mos qualis fuerit	119	feriæ stativæ, conceptivæ Imperativæ :	373.
falcis repertores	102		374
fasti dies	372. 375	feriæ denicales quæ dictæ	
faunus	114		374
faunum in Latio religionē instituisse	23	feriarum quatuor genera	375
faunum colunt Latini		feramenta rustica, vel cri-	
4		bra quis primus invene-	147
favonius ventus unde dictus	53	rit	
februarius unde dictus	89	ferri inventores	127
feciales unde dicti	276	ferri pluviam M. Crassi in-	
federicus Feltrius Dux Urbini Bibliothecam fecit quā Guido princeps ejus filius auxit atq; ornavit	96	teritum in Parthis significasse	67
federici primi Roman. Imperat. de comburendis hæreticis decretum	472	festā agonalia	373.
		Carmentalia, ibid. Consualia:	ibid.
		festi novendialis origo	
		festi dies cur instituti	374
		festi dies feriati unde dicti	300
		festorum dierum initium	375
		unde	376
felix anachoreta	432	festorum dierum observatio	311
felix episcopus Comensis	374	festorum dierum apud Romanos origo	274
felicis primi decretum	339	festis diebus convivium præbendi amicis consuetudo	285
felicis tertii de diebus festis decretum	379	festis diebus exornare templa, ac in illis offerre cereas imagines, tabellasq; miraculorum	
ferarum vivaria duo divū Federicum Urbini instituisse	161		
feriæ unde nuncupatæ	367		

I N D E X.

ponere, unde nostris cō-	283	nera fuisse	ibi-
suetudo sit	283	dem	
fidenates	276	fœminæ apud Arabes &	
filiï Dei qui sint	494	Carthaginenses cur ca-	
fistulæ inuentor qui	44	put & faciem velarint	
flagellatorum ordo unde	269		
confluxerit	440	folles quis invenerit	
flaminis baptismus	229	128	
flamines cur Numa Pom-		forcipem, marculum, ve-	
pilius Romæ instituerit		ctem, incudem quis	
271. & quæ eorum		primus invenerit	127
officia fuerint	ibi-	franciscanorum ortus &	
dem		habitus	431
flamines unde dicti	274	d. Franciscus monachos	
flammam Servii Tullii ca-		victum quærere ma-	
put lambentem, illum		nuum laboribus voluit	
Romanorum regem fo-		427	
re significasse	67	franciscus Alvarez legat-	
flavia Domicilla martyr		tus Æthiopum Abissi-	
488		norum regis quando	
flora dea	362	Clementi septimo Ro-	
flora dea quomodo, & à		man. pontif. regis sui	
quibus culta	277	nomine, fidei obedien-	
floria sacra unde, & cur i-		tiæque promissum fece-	
bid.		rit	218
flori crudelitas in Judæos		franciscus Asisias Italus	
390		431	
fluminis baptismus	229	franciscus Zabarella	
fœderis paciscendi morem		251	
apud Assyrios & Ægy-		francorum reginæ cur post	
ptios, sed præsertim		virî mortem albis tan-	
apud Hebræos fuisse		tum vestibus induantur	
117		383	
fœdera quis primus inve-		fridericus Sax. dux, Luth-	
nerit ibid.		rum defendit	470
fœderum olim tria gene-		raisonariam congregatio-	
		nem	

I N D E X.

<p>nem in agro Lucensi
 Eugenium quartum
 plurimum adauxisse
 427
 frumenti origo 145
 frumenti sationem sub E-
 richtheo Athenarū rege
 à Triptolemo repertū
 fuisse 146
 fulloniam artem Niceam
 Megarensē reperisse
 103
 fundarum usum quis pri-
 mum monstravit
 163
 fundatores optimi qui-
 nam fuerint ibid.
 funebria convivia 281
 funebrem orationem de
 Bruti laudibus, pri-
 mus omnium Valeri-
 us Publicola habuit
 181
 funebres ludos Acastum in
 stituisse 111
 funebres orationes pro fœ-
 minis haberi cur Ro-
 mani decreverint
 181
 funeris pompę descriptio
 388
 funus cur præcedat, ho-
 mines autē sequantur
 387
 fusos in lanificio Cloſe-
 rem reperisse 165</p> | <p style="font-size: 2em; margin: 0;">G</p> | <p>Abanium vestimen-
 ti genus è quibus re-
 pertum 165
 gabyrus deus Macedonum
 4
 galeam Lacedæmonii in-
 venerunt 102
 galenus medicus, 60
 gallia Cisalpina unde
 Togata appellata sit
 165
 gallorum consuetudo
 482
 gallos Hesium atque Teu-
 tatem, humano cruore
 placasse 314
 garamantum, polygamia
 15
 gargoris Rex Curetum
 mellis usum docuit
 154
 gaufredus, ex sancto Ale-
 xandro ortus 437
 Gazophylacium 343
 Gehenna ibid.
 Gelasii instituta 333
 Gemmarum quo tempore
 cœperint esse pretiosæ
 133
 Gemmarum coronæ 123
 Genitalia virginum fa-
 scis olim succincta
 20
 Genios singulis binos ar-
 tri-</p> |
|--|---|---|

I N D E X.

tribut antiquitas	1	Gibber aut gibberosus	
Gentes ferè cunctas quon-		quinam futurus	465
dam dæmonibus malis		Giezi Helifæi puer cur le-	
humanas immolasse ho-		pra affectus sit	465
stias	316	Gladium Lacedæmonii	
Gentium prima divisio		invenērunt	102
13		Gladiatorum ludi	116. vide
Gentium quarundam enu-		Ludus	
meratio quæ circunci-		Glaucus Chius compa-	
sionem habuerint		ctonis ferri inventor	
222		127	
Geographiæ subiectum		glutini repertor	192
54		glyceræ inventum	122
Geomantia quid, ejusq; o-		golgatha	343
rigo	67	gorgias Leontinus	39
Geometria in quib. versetur	54	gorgias Leontin ⁹ Delphis	
Geometriæ & Arithmeti-		sibi primus omnium	
cæ primi inventores i-		statuam auream posuit	
bid.		139	
Georgii in Alga Venetiis		gorgasius laudatissimus	
congregatio unde insti-		figulus	142
tuta, & quis illius habi-		gothicæ gentes unde	13
tus sit	428	gothos ab Arriana hæresi	
Germanum ignobilem		Gregorii monitis revo-	
bombardam reperisse		catos	490
104		gradus in conjugio quina	
Germani princeps unde si-		interdicti	302
bi jus eligendi Imp. ac-		græcarum & Romanarum	
quisiverint	258	virginum ante matri-	
Germani quomodo cervi-		monium consuetudo	
fiam conficiant.	152	19.	
Germanorum cōsuetudo		græci antistites Simplicio	
648		sedente, quando Rom.	
Germanos Mercurio ho-		pontificem omnium ca-	
minēs litasse	315	put esse declararint	
		257	

græci

I N D E X.

græci atque Romani vete-	grammaticæ	29
res quid super tumulū	grandimontensis ordinis	
statuerint	589 auctor	422
græci quomodo annū am-	gregorius quintus quando	
putarint	89 & cur electores imperii	
græci unde literas mutua-	constituerit	258
ti sint	26 gregorii antiphona	333
græci in convivio cum mu-	gregorii decretum de con-	
lieribus non accumbe-	jugio	303
bant	160 gregorii decretum de sub	
græcorum consuetudo	diaconorum cœlibatu	
482	294	
græcorum in numerandis	gregorii monitis Gothos	
annis mos	55 ab Arriana hæresi revo-	
græcorum mos in convi-	catos, Anglos etiam cō-	
viis	159 versos fuisse	490
græcos contrario Roma-	gregorii Papæ instituta	
norum more statuas nō	454	
velasse	139 gregorii patientia, & hu-	
græcos in conviviis sym-	manitas	459
positisque coronis usos	grossus moneta	87
fuisse	124 guidonis archidiaconi Bo-	
græcos primum historias	noniensis jurisconsulti	
scripsisse secundum Jo-	de Cardinalibus senten-	
sephum	36 tia	251
graminea corona	123 gyges Lydius picturæ in-	
256. 12. 106	29 ventor	140
grammatica cur sit omniū	gymnicos ludos quis pri-	
artium præclarissima	mus omnium institue-	
30	rit	114
grammaticæ definitio	29 gymnosophistæ apud In-	
divisio	ibid. dos sapientes habitati	47.
grammaticæ dignitas atq;		
usus	29 unde dicta	
ibid.		
grammatici Critici	31	

H

H Abidem Hispaniæ regem, boves aratro domare.

I N D E X.

domare, frumentaꝗue	hastam Lacedæmonii in-		
fulco ferere, primum	venerunt	102	
docuisse	147	hastarum velitariū inven-	
hadrianales sodales	441	tores	ibid.
hadriani de Christo co-	hebionis hæresis quando		
lendo, inter deosꝗue	eruperit	467	
referendo sententia	hebræi cur mortuos luxē		
484	rint	387	
hadriani Imperatoris me-	hebræi Geometriæ & A-		
moria	100	rithmetica primi inven-	
hadriano imperante im-	tores	54	
molationes hominum	hebræi unde nomen suum		
sublatas fuisse	314	traxerint	210
hæreses atꝗue schismata	hebræorum literæ, quibus		
quando primum exor-	nunc utimur, ab Esdra		
ta	465	inventæ	27
hæreses & schismata quo-	hebræotum polygamix		
modo inter se discrepēt	15		
468	hebræis cur Deus amplius		
hæreticus quis vocetur	spatium, quam aliis, cō-		
466	donarit	54	
hæreticorum pœna	471	hebræis, vel Tyriis potius,	
harmodio & Aristogitoni	quam aliis, artem ligna-		
cur Athenienses statuas	riam & ejusdem instru-		
erexerint	139	menta, cur attribuenda	
<i>ἀρμονία</i>	40	esse putetur	192
harmonias vocum quis	hebræos hospites suos of-		
invenerit	ibid.	lo excepisse	271
harmoniam in cœlestibus	hebræos pœtica primis		
atꝗ; terrestribus rebus	auctores fuisse	30	
esse	32	hebraica nonnulla, itē Græ-	
harpagonas invenisse Ana-	ca & Syriaca verba cur		
chrisidem	196	in Missa usurpentur:	
<i>ἀπὸ πύλων</i>	ibidem	deꝗue eorum significa-	
hasta cur quondam nuben	tione	340	
tis capiti imposita	19	hede-	

I N D E X.

hedera apros morbosos si-	theatrum & amphitheatrum extruxerit
bi mederi 62	
helenâ Constantini mater,	189
Hierosolymas ad visendum crucem Domini petiit 309	herodis crudelitas, 214
heliæ vestitus 429	herodotus 37
heliopolis urbs 183	herodoti laus 129
heliopolitanos tres in die homines Junoni mactasse 314	heroicum carmē cur dictū 32
henricus Hostiensis, quando vixerit 462	hesiodus 31
heraclitus Ephesius ex igne cuncta procreari cē fuit 6	hetturia unde aruspici nā edocta sit 68
herbaria scientia quando à Græcis ad Romanos pervenerit 63	hetruscos suas olim literas habuisse 28
herbariæ ac medicamentariæ atque mellæ medicinæ inventores, & quam homines ab animalibus remedia didicerint 61	hexametris versibus primum Mosen usum fuisse 32
hercules nymphæ amore captus 165	hieratica charta 99
herculem, Olympicū certamen primū instituisse 108	hieremias quomodo jurare jusserit 265
herculem simulachrorum auctorem fuisse 136	hieronymus tyrannus 5
hermolai Barbari mentio 184	hieroboam apud Hierosolymos quando regnare 55
herodes cur Hierosolymis	hieronymi vita 224
	hieronymi de mortuorū luctu sententia 387
	hieronymi de virginitate servanda consilium 149
	hieronymo tria orandi tēpora fuisse 351
	hieronymianorum ordo cur institutus 425
	hilarion cœnobiorum in Syria auctor 418
	hippa-

I N D E X.

hippaginum	inventores	homo Dei simulachrum
196		10
hippasus Metapōtinus ex	hominis causa cuncta alia	
igne cuncta procreari	naturam genuisse	14
censuit	6	hominis dignitas, ibid.
hippius Tyrius	196	hominis figuram è gypso
hippocrates mercaturam	primus omnium Lysistratus	
exercuit	198	tus expressit
		142
hippocrates medicinam	homines ex qua materia	
deperditam in lucem re	creati	9
vocavit	58	homines in Angelorum tu
hippopotamus	62	rela
		2
hispanorum mos	482	homines primos apud Ju-
hister quid	187	dæos ortos fuisse
		10
historia de cuiusdam Re-	homines primum glandi-	
gis filia memorabilis	dibus nutritos fuisse	
15	145	
historiæ dignitas atq; uti-	hominum in diebus festis	
litas	36	celebrandos abusus
historiæ texendæ regulæ	378	
37 in quib. historiæ adi-	hominum insania notata	
ficatio posita sit	ibi-	
dem	187	
historiam quis omnium	hominum mentes quid à	
primus condiderit	cultu veri Dei averterit	
36	1	
histrionibus unde nomen	hominum naturam fide-	
inditum	187	ribus maxime subjecta
holosericam vestem quis	esse	50
primus Rom. Impera-	hominum prima origo du-	
tor gestare inceperit	plex	8
167	honorum qui Roman. pon-	
holosphyraton	tifici habentur, origo	
139		
homar Calipho successit	255	
449	horæ unde nomen suum	
homerus	acceperint	92
31		
homilia	343	horas quis primus omnium
		consti-

INDEX.

Mm

I N D E X.

janus Saturnalia primus	Jesus, Mosis successor, cum
omnium instituit 115	Gabonitis foedus percus-
janum ante Faunum La-	fit 117
tiis deorum cultum de-	jesuatorum ortus 434
monstrasse 23	jezabel prima omnium li-
jafon longe navis repertor	teras annulo signavit
196	460
ibis avis 62	iginii Rom. pont. de non
icari inventum 150	iterando baptifino sta-
ideos Dactylos ignis u-	tutum 227
tum, ac æris ferriq; na-	iginium pontificem gra-
turam invenisse 127	dus, quibus ad sacerdo-
idnare, id est, dividere 91	tium promoveretur,
idus undè nomen habeat	inchoasse, Gajum verò
ibid.	pontificem perfecisse
jejunandum quomodo fit	242
358	ignatius Antiochenus epi-
jejunium quadraginta sex	scopus ad bestias dami-
dierum 289	natus est 487
jejunium in quatuor anni	ignis mysterium 313
tempora à quo distin-	ignis poena quo jure hære-
ctum fuerit 362	tici plectendi 471.
jejunii initium 355	472
jejunii quartæ & sextæ die	ignem Vulcanum reperif-
rum hebdomadæ quan-	se, & ob id ab Ægyptiis
do institutum 465	ducem constitutū fuif-
jejunii solennis ratio 368	se 128
jejunio undè nomen datū	ignes crebros Calendis
videatur 358	Mart. faciendi cōfuetu-
jejunium verum qui ser-	do 288
vet 358	ignispicii repertor 68
Jesus quonam pacto un-	imagines sacræ divorum
ctus 290	in templis haberi & coli
Jesus, id est, Servator, &	cur ab Imp quibusdam
Christus, id est, Rex di-	statutum sit 403
ctus est 213	imaginum primus apud
	Christia-

I N D E X.

Christianos cultus, unde exortus	400	inducere personas ante initium quadragesimæ	
immolandi mos unde promanarit	157	undè natum sit	288.
imperare bene, difficile	77	induciæ quid sint	117
imperativæ feriæ	374	inducias quis primus invenit	ibid.
imperatores olim ad bellum proficiscentes cur munus gladiatorium dederint	116	inducias sex horarum C. Porcium Samnitæ à Dictatore Romano postulasse	117
imperatorum consecrandorum qualis apud Romanos mos fuerit	180	indumentorum pontificum Judæorum ornatus explicatus	231
imperatorum Occidentaliū creationem penes Romanum pontificem fuisse	258	& deinceps	
imperatoris eligendi potestas archiepiscopis facta	259	indumentorum pontificum & sacerdotum Judæorum octo genera fuisse	232
impositio manuum	237	indulgentiarum usus unde promanarit	455
incantationes quibus ægritudines mitigari solent, quis ediderit	65	infantes apud Romanos quo die lustrabantur	227
impressoriæ artis repertor	97	inferiores superioribus in Angliâ strenam quot annis deferre	286
indicas mulieres quasdam cum viris cremari voluisse	179	inguinibus tumescentibus homines quando perierint	392
indoctos à Musis atq; Graeciis abesse	42	initiati cur verticem deradant, & unde mos natus	245
indorum polygamia	15	innocentius quartus quando pontifex factus, & quomodo cardinales	
indos citiores Bartholomæus convertit,	485		
indos in propatulo coivisse	16		

I N D E X.

dignitate auxerit	253	joannes cur suum Evan-	
innocentius octav ⁹ secre-		gelium ab eo, In prin-	
tarios Romæ primus o-		cipio erat verbum, ex-	
mnium instituit	461	orsus sit	467
innocentii III. decretum		joannes Cuthenbergus	
350		natione Teuthonicus,	
inferendi arbores modum		eques, primus omnium	
quis primus docuerit		artem impressoriâ Mo-	
161		guntia excogitavit	97
infitionum tria genera		joannes XII. Othonem	
ibid.		Germaniæ regem Im-	
institores qui dicantur		perat. fecit	258
198		joannes Matta	432
instrumentorum musico-		joannes Patriarcha Ale-	
rum diversi generis in-		xandrinus eleemosyna-	
ventores	43	rius dictus	435
intercalaris mensis	90	Joannes Zebedæus	487
invenire quid	324	Joannis XVII. Rom. pon-	
inventâ multa cum vete-		tificis de anniversariis	
ra, tum nova esse,		mortuorum justis de-	
quorum auctores i-		cretum	384
gnorantur	203	Joannis Reuchlini laus	
inuam numen	114	338	
joannes Alexander XXI.		Joannis Roffensis episco-	
cur primus omnium,		pi contra Lutherum de	
collegiorum & scriba-		indulgentiis sententia	
rum usus Romæ insti-		456	
tuerit	459	Joannis XXI. Rom. pon-	
joannes Asiam in suam fi-		tificis decretum	398
dem redegit	485	Joanni Asiam sorte obtri-	
joannis Baptistæ ortus &		gisse	219
officium	224	Joannem Apostolum pa-	
joannes Baptista cur ab		scha celebrasse	376
Herode interfectus	480	Job cur sit Hebræis com-	
joannes Columbinus Se-		parandus	210
nensis	434	Job	31
		jobal	

I N D E X.

Jobal tabernaculorum au- ctor	173	italicum philosophiæ prin- cipium	48
Jochobel Mosis mater, ma- giæ stud. fuit	65	italorum inventum	148
Jones secundas mensas in- venisse	159	italorum legislator Pytha- goras	74
Jonicum philosophiæ prin- cipium	48	juba à Mauris colebatur	
Jopas Vergilianus	40	jubal musicus	40
Josephi castitas	210	jubilei anni origo apud Hebræos quæ fuerit	
Josephum somniorum in- terpretem peritissimū fuisse	457 71	jubilei auctor	455
Jovis nutritor Melissus	21	Judas Jacob filius cum Thamar rem habuerit	
Jovis prophetas in Creta insula, ne coctis quidē, nedum carnibus, usus fuisse	202 159	Judæi undē nomen suum traxerint	210
Jovem Cretenses colebant	4	Judæorum in Christianos prima persecutio	
Jovem & Apollinem, quo- niam decima hominū eis non fuisset immola- ta, Italis magnas cala- mitates induxisse	477 316	Judæorum luctus	381
iphitus Olympici agonis repertor	108	Judæorum ingratitudo er- ga Deum	211
isis Ægyptiorum dea	4	Judæos mellis usum ac to- tius agriculturæ cultu- ram primos monitrasse	
isthmii ludi apud Græcos undē dicti	109	Judæos quosdam dæmo- nio Moloch filios igni exustos devovisse	314
isthmus	110	Julius Cæsar primus omni- um cur annum ad Solis cursum accommodavit	
Issedonum in sepeliendis mortuis consuetudo	172		90
israelitæ undē dicti	210	Julius undē dictus	89
Isuardus monachus	354	Julii Cæsaris memoria	109

I N D E X.

junius undè dictus .	89	justinæ monachæ congregatio	424
juno à Samiis colebatur	4	justini locus emendatus	46
juno Cures cur dicta	19		
jurandi modus antiquus	265	K Yrie eleison	342
enarratus		L Abyrinthorum py-	
jurandi modus per Evan-		midumq; qui primi	
gelium undè promana-		auctores extiterint	
rit, ibid. per Jovem		175. 176	
ibid.		labyrinthos quatuor ab	
jurandi mos apud He-		auctoribus commemo-	
bræos ibid.		rari	176
jusjurandum quod ma-		lacedæmonii cur cives su-	
gnum fuerit, ibid.		os à contemplanda A-	
jus civile quid	73	sia retraxerint, 159.	
jus civile qualem hæreti-	471	482	
cis pœnam statuatur		lacedæmoniorum fruga-	
jus creandi Rom. pont.		litas	159
undè defluxerit	256	lacedæmoniorum morem	
jus eligendorum episco-		in triumphando con-	
porum, sacerdotum ac		trarium Romanorum	
diaconorum ab Apo-		fuisse	121
stolis promanasse	257	lacedæmoniorum reges	
jus gentium quid	73	nomine magis, quam	
jus naturale quid ibi-		imperio reges fuisse	77
dem		lacedæmoniorum legisla-	
jus pontificium	76	tor Lycurgus	74
jus quid Paulo juriscon-	72	lacedæmoniorum regum	
sulto significet		series	77
jusjurandum quod maxi-		lacedæmonios galeam,	
mum apud veteres		gladium, hastamque	
265		invenisse	102
jusjurandum olim Romæ a-		lacedæmonios hominem	
pud factiosos confirmā-		Marti immolasse	314
di mos	119	lacedæ-	
juris ac legum origo	72		
divisio ibid.			

I N D E X.

lacedæmonios tibiærum	pertus	164	
modulis in præliis usos	lavandi apud veteres cur		
esse	46	tam frequens usus fue-	
lacerna	165	rit	190
lado fluvius	44	lavandi manus usus undè	
læna vestis genus	165	de fluxerit	334
lamech primus omnium	legem divinam de con-	lavatio pedum ante diem	
jugio violavit	296	festum paschæ	272
lamina aurea cum vitta	427	laurentius Justinianus	
pontificum Judæorum	233	laurentius Levita martyr	
lanceas quinam invene-	102	487	
runt	163	laurus quando in Italiam	
lanas Lydos primum in-		translata 155. ejusque	
fecisse	163	encomium	156
lanificii usum, qui pri-		lectica cur hexaphorus di-	
mum ostenderint: ibid.		cta	256
laodicea Syriæ urbs	314	lectio sacrarum literarum	
laodicenses Palladi virgi-		dum comeditur, undè	
nem immolasse, ibidem		orta	372
lapidicinas Cadinum re-		lectisterniorum origo	280
perisse	171	lectores	234
lapidum pluviam Roma-		lembi inventores Cyre-	
norum stragem ab Han-		nenses fuisse	136
nibale significasse		lemnorum deus Vulca-	
67		nus	4
lararium quid	484	leo primus cubicularios	
lateritias domos qui pri-		cur fecerit	260
mum fecerint	170	leo tertius cur Carolum	
latinam linguam Rom. o-		Magnum imperator.	
mnibus unam eandem-		fecerit	258
que communem fuisse		leporaria à Fulvio Hirpi-	
12		no primum condita fu-	
latinorū deus Faunus	4	isse	161
latus clavus à quibus re-	233	levitarum prima electio	

I N D E X.

levitis quantum tempo-	linteres Germanos reperif-
ris ad ministrandum	se 196
dabatur 234	litaniæ, vulgo processio-
lex per Mosen data, cur	nes 391
non fuerit necessaria	litaniarum institutio ac
74. item cur necessaria	forma 393
facta sit 75	literæ apostolicæ quando
lex Mofi quando data	primum plumbo obfi-
377	gnari cœperint 460
lex naturæ omnium regi-	literarum imprimendarū
na, quænam in se com-	usus, à quo, & ubi pri-
plectatur 500	mo sit inventus 97
legis definitio, origo, usus	literas auro neminē Rom.
72	principum ante Carolū
legislatores varii 74	Magnum Imperat. ob-
liberum Naxii colebant 4	signasse 460
liberum patrem corona-	literas quis primus inve-
rum repertorem fuisse	nerit, vel in Latium at-
122	tulerit: deq; earum nu-
lihros qui primi ediderint	mero aucto, varietate,
95	vi atque sono 24. &
licinius 35	inde
licinii odium in Christia-	literatores 40
nos 479	literatura ibid.
lingua cur homini data 11	litare quid significet 385
linguarum varietas undè	livius Andronicus 31. 33
exorta ibid.	livius Andronicus fabu-
linus martyr 487	lam versibus intextam
linus 39, 48	primus omnium quan-
lini decretum de non ape-	do recitandam dederit
riendo caput mulieri-	187
bus 268	lobotes quartus Lacedæ-
lini inventrix Arachne 162	moniorum Rex 77
lini usus millecupli, sed	loca qua vehebatur pom-
præcipuus in velis faci-	pa, cur vereres velarint
endis ibid.	395
	locorum

I N D E X.

locorum in theatro qualis dispositio fuerit	183	472	lucretiæ castitas	202
longobardos capitibus rasionem pro re foedissima habuisse	246	lucretiæ factum	488	
loricæ inventor	102	luctus tempora cur apud Christianos hodie, & apud Romanos olim minuebantur	383	
lucam evangelistam Dei-paræ virginis figuram in aliquot tabellis pinxisse	403	luctum apud Judæos & Anglos triginta diebus finiri	383	
lucernæ usum qui inveniunt	128	ludendi modus per Vultorios & Herculem Basilicum	113	
luciferi natura à quo inventigata	52	lugentes apud Judæos sacrum induisse ibid item caput & barbam rasisse ibid.		
lucilius	35	lugendi mos apud Romanos ibid.		
lucina virgo	413	lugentium vestitus	383	
L. Artilius longus	83	ludiones ex Hetruria cur Romam acciti	187	
L. Crassus primus omnium columnas marmoreas habuit	171	ludius ibid.		
L. Junius Brutus, & L. Tarquinius Collatinus, primi omnium Rom. consules fuerunt	81	ludi gladiatorii cur apud Romanos instituti fuerint	116	
L. Manlius cur Dictator appellatus	56	ludi funebres	111	
L. Quintus Cincinnatus ex agro ad dictaturam accersitus est	144	ludi quales in amphitheatro celebrantur	190	
L. Sextius Lateranus	83	ludi scenici unde dicti	187	
L. Aurelii commodi in Christianos quinta persecutio	479	cur, & à quibus instituti ibid.		
lucii tertii Rom. pont. de hæreticis desecrandis & comburendis statutum		ludi seculares Romæ in quorum honorem instituti, & unde nomen traxerint	455	

I N D E X.

ludorum apud Græcos	lutherana sectæ origo	470
quatuor genera fuisse	lutherus Augustam ire nō	
108	dubitavit ibid.	
ludorum apud Rom. varia	lutherus cur Augusta re-	
genera fuisse	licta, domum redierit	278
ludorum seculariū origo	ibid.	
280	lutheri cum Cajetano car-	
ludorum origo	dinale disputatio	114
ludos gladiatorios D. Cy-	lutheri licentia loquendi	
prianus ad Donatum,	ibid.	
execratus est	116	
ludovicus Barbus Vene-	lycaon primus omnium	
tus	inducias invenit	424
Ludovici Caroli Magni fi-	lycaon gymnici ludi reper-	
lii, in Paschalē pont. be-	tor	101
neficiū	lycæa ludicra	258
luna ab Ægyptiis coleba-	lycæo quando sacrificatū	
tur, quam Isim vocabāt	ibid.	
4	λύνε ibid.	
lunæ cursum ac defectum	lycurgus cur in locum	
quis primus monstravit	nummi aurei, atq; argē-	
51	tei, ferreum substitue-	
lunam candidos efficere	rit	81
49	lycurgus primus Lacedæ-	
lupercal quid	moniorum legislator	114
lupercalia ludicra cur Ly-	74	
cæa dicta ibid.	lydi cur primi omnium	
lupercalia ludicra qualia,	nummum aureum &	
& unde instituta	agenteum percusserint	130
440	lydi quæ lusoria invene-	
lupercalia ludicra quis pri-	rint	101
mus omnium institue-	lydi unde	13
rit	114	
lustricus dies	lydorum filiæ quando viris	
lustrum conditum quid sit	nubebant	16
87	lydios modulos Amphion	
	excogitavit	44
	lyrici	

I N D E X.

lyrici poëte unde denomi-	gine memoratu digna
nati 43	140
lylistratus Sicyonius fictor	mahometanae sectæ origo
194	445
M	mahometus inferendis le-
M Acëdonius damna	gibus suis, à Sergio
tur 474	mentacho adiutus est
macedonum Deus	446
Gabyrus 4	mahometus magicis arti-
<i>Reizurqa</i> 222	bus possens 445
macrobiæ Æthiophes 179	mahometi astatia 446
magi à Persis sapientes ha-	mahometi cadaver ubi
biti 68	conditum 449
magi qui vocentur 213	mahometi ortus, & incre-
magorum in matrimonio	menta 445
mos 16	mahometi obitus 449
magica ars à quibus cele-	majus inde dictus 189
brata 63	maletus, sive Maleus, tubæ
magicæ artis qui primi in-	auctor 46
ventores ibid.	malcolmi tertii Scortorū
magices artis sex species	regis pietas 16
67	malum & antennam Dæ-
magices factiones etiam à	datum reperisse 196
Mose pependisse 64	mamercus Æmilius dicta-
magistratum Romano-	tor 82
rum virgæ ex qua arbo-	mammæa 343
re fiebant 87	manutiam primum om-
magistratibus cur capita	nium crusta marmoris
aperiamus 269	totius domus parietes
magnus Alexander quan-	operuisse 171
do extiterit 98	<i>magica</i> vestimenti genus
magnus Alexander quib⁹	165
rebus mortalitatem in-	manius Papyrius primus
telligebat 202	Romanorum sacrificu-
de Magni Alexandri ima-	lus 276
	mantali, sive cappa, susus à
	Gracis

I N D E X.

Græcis repertus	165	sua origo & incrementa	
manumissionis formula	438		
79		marii cadaver è sepulchro	
marcellus martyr	487	à Sylla erutum	180
marcionis Stoici hæretis		mari quis primum impe-	
468		ravit	194
M. Attilius Glabrio prim ⁹		marito soli apud Judæos,	
patri suo statuam aureã		utrisq; verò apud Rom.	
posuit	139	divortium facere per-	
M. Cato Censorius cur me		missum fuisse	18
dicos reprobarit	59	marmoris usus in ædificiis	
M. Cato primus apud Ro-		Romæ quando esse cœ-	
manos de herbis scripsit		perit	171
63		marmore scalpendo pri-	
M. Lepidus primus omni-		mos omnium Dipœnũ	
um limina marmorea		& Scylum inclaruiffe i-	
in domo posuit	171	bid.	
M. Scaurus theatrũ in tri-		marfias tiliarum inventor	
ginta tantum dies sce-	43		
nicorum ludorum gra-		mars homicidii reus fact ⁹ ,	
tia, primus omniũ Ro-		à quibus & ubi absolut ⁹	
mæ extruxit	189	sic	80
M. Valerius Messala Cos.		martem primum fabrica-	
quando Romæ horolo-		tis armis milites armaf-	
gium solarium statue-		se	102
rit	93	martem rubicundos effi-	
M. Valerius primus fecia-		cere	50
lis Romæ fuit	276	martianus martyr	487
M. Valerius Probus	31	martinus Lutherus à papa	
M. Varro omnium doctis-		hæreticus cur sic decla-	
simis ibid.		ratus	470
M. Antoninia Christianos		martini quinti pontificis	
quinta persequutio	479	decretum	476
M. Tullii Ciceronis laus		martius Marci filius, pri-	
39		mus omnium Rom. in	
marieburgi oppidi in Prus		Pontificem max. creat ⁹	
		est	

I N D E X.

est	275	matrimonii fœdus Chri-	
martyrii palmam quinam		stiani sanctius colunt,	
primi tulerint	476	quam olim Hebræi	16
<i>perperu</i> unde vocetur &		matrimonii jus in potesta-	
quid sit	480	te parentum esse debe-	
martyribus cur annua sa-		re	303
cra instituta	387	matrimonii origo	14
massagetæ in propatulo		matrimonii qui fuerint ve-	
coivisse	16	terum ritus	17
massagetæ & Derbicas æ-		Matrimonii sacerdotalis	
grotâtes jugulasse, atq;		origo apud Hebræos	293
devorasse	178	matrimonia cum consan-	
massagetarum deus, Sol		guineis contracta	15
4		matrimus	18
massagetarum mos in con-		maurorum deus Iuba	4
jugio	15	maurorum polygamia	15
massilienses olim demor-		mausoleum monumentū	
tuos non luxisse	387	ab Artemisia extructū	
massiliensium consuetudo		fuisse	178
482		maxentii odium in Chri-	
materiaræ fabricæ exco-		stianos	479
gitatio	191	maximiniani odium in	
Matthæus Æthiopes con-		Christianos ibid.	
vertit	485	maximini in Christianos	
Matthæo Æthiopiā sorte		septima persecutio	
obtigisse	219	479	
Matrimonium inter mor-		maximus Circus	190
tales qua ratione ab ini-		mecha Persidis urbs	449
tio, & intra quos cognat-		Medicus Romæ primus,	
ionis gradus fuerit cō-		quis	58
tractum	296	medici cur ab urbe Roma	
matrimonii varius apud		expulsi ibid.	
gentes usus	15	medicinæ partes tres	58
matrimonium occidenta-		medicinam ex melle So-	
libus sacerdotibus inter		lem Oceani filium inve-	
dictum	293	nisse	61
		medici-	

I N D E X,

medicinam quis primus invenit 36. ac apud quos olim non fuerit medicorum usus 59	memor. encomium ibid. ejusdemque exempla ibid.
medicamenta omnia mali succis esse, stomachumque laxare 61	menander comœdiæ novæ auctor 35 menander Samaritanus, Simonis magi successor 466
medorum in matrimo- nio contrahendo mos 16	mendicantium ortus 426. 429
magalenses ludi unde di- cti 278	menippeæ M Varronis 34 menippus servus poëta sa- tyricus ibid.
melampus Amytheonis fi- lius Bacchanalium au- ctor 200	menna Rex 22 mensam sacris quibusdam consecrare, prius quam vesci incipiamus, unde defluerit 372
meldenensis & Charthagi- nensis synodi de cœliba- tu sacerdotum decre- tum 294	mensæ à numero qui di- cantur 89 mensæ unde nominati, & qui primum omnium illos constituerint, item cur in Calendas Nonas & Idus divisi sint ibid. 90. 91
melissus Jovis nutritor 21	mensuras quis invenerit 55
melissus Cretensum Rex, sacrorum pompas pri- mus introduxit 23	mercatura quid sit 198 mercaturæ inventores Pœ- nos fuisse ibid.
mellis colligendi usum quis docuerit 154	mercaturæ laus 197
mellis inventor Aristæus ibid.	mercaturam qui primi o- nium exercuerint 198
mella medicina à quo in- venta 61	mercurius lyram primus omnium ex testudine fecit
membrana quando reper- ta, & unde dicta 99	
memoria quid 324	
memoriæ artem quis pri- mus monstraverit, aut quæ quidam gloriâ ad- ceptissimæ 100	

I N D E X.

Fecit 43. eam Apol-	militaris ars unde provē-	
lini donavit ibid.	nerit	101
caduceum ab eo vicif-	militaris ars utrum literis	
sim accepit ibidem.	præstet ibid.	
mercurius apud Ægyptios	milites D. Jacobi	438
medicinam primus re-	milium sacrorum origo	
perit 56	ibid.	
mercurius in Ægypto pri-	mimi, id est, histiones	
mus literarum inventor	188	
24	minerva Athenarum dea	
mercurius astrologiæ au-	4	
ctor 50	minervæ inventa	56
mercurius palæstræ inven-	106	
tor III	minerval quid	278
mercurius primus Ægy-	minii inventio	135
priorum legislator 74	minimorum sectæ origo	
mercurius primus Rheto-	439	
ricæ auctor 38	ministerii sacerdotium	
mercurius quintus argen-	cur à Christo institutū	
tum invenit 127	236	
mercurii inventa 55	ministrum quempiam per	
meretriciam artē Venus	Dominica natalitia do-	
instituit 200	minum facere, unde na-	
methrodorus Chius uni-	tum sit	288
versum sempiternū esse	minos mari primus om-	
dixit 7	nium imperavit	194
metropolitani 261	minos primus Cretensium	
metri origo 46	legislator	74
metrorum varia genera	missa nomen unde dedu-	
32	ctum. & quid proprie si-	
micare per metaphoram	gnificet	338
quid significet 114	missilia	281
midacritus plumbi reper-	mithram Persæ colebant	
tor 127	4	
midas obliquæ sibiæ inven	mithridatis memoria	100
tor 44	mitra bicornis	244
	mitres	

I N D E X.

mitres primus omnium	mopsus augur	69
obeliscos instituit	moraludus	114
modulationis effectus	41	morborum curatio triplex
moguntia artem impres-	58	
foriam à Joanne Gu-	morborum omnium fuga	
thenbergio primo om-	quæ sit	57
nium excogitatam esse	moribundos cur sternuta-	
97	torio interdum excite-	
molendini auctor incogni-	mus	392
tus	205	mortalitatem duabus po-
molere & conficere fru-	tissimum rebus parari	
mentum quis primum	202	
docuerit	145	mortui ad tubam fereban-
moloch	314. 343	tur
moly herba à Mercurio re-	61	388
perta		gum injecta
Monacharum initium	267	182
monacharum sacrandarum		mortuorum anniversaria
institutum multò vetu-		justa à quo primum in-
stius esse, quam mona-		stituta
chorum	269	384
Monachos primos in Æ-		mortuis justa faciēda quis
gypto sese manibus la-		primus omnium curave-
borando exercuisse	427	rit
monarchia	76	381
monastica vitæ principiū		mortuos non esse lugen-
418		dos
monasticus ordo quando		387
primum tribus votis a-		Moses adulterium morte
strictus fuerit	419	multavit
monstra cur dicta	69	201
montanus hæreticus	468	Mosen coronas reperisse
montesæ militum origo	26	122
438		Mosen divortii primū au-
montolivetensis ordinis		ctorem fuisse
auctor	422	17
		moses asyli inventor
		185
		Moses literarum inventor
		26
		Moses primus censum in-
		stituit
		87
		Moses primus omnium
		legis.

I N D E X.

legislator 74. quas artes	Museus 47. post Orpheum
populo suo vetuerit 71.	de herbis scripsit 63.
cur nonnullis regib ⁹ fœ-	sphæræ repertor 52
cus ultro obtulerit 117.	musica in quibus versetur
tubæ auctor 46. ejus car	42
men 32. in doctores im-	musicæ origo 42. primi in-
prios statutum 472.	ventores 39. tria genera
Mosen calceatū fuisse 164.	42. utilitas 41. in intrinse-
bellica instrumenta re-	ta qui invenerint 44. 45
perisse 103. primum o-	musicam Ægyptii cur ju-
mnium simulachra fieri	venes perdiscere prohi-
vetuisse 136. primū fuis-	buerint 42
se historiarum condito-	Musica instrumenta quis
rem 36	in Latium primus at-
Mossolamus Judæus 70	tulerit 46
Mulieres in convivio viro-	mustelam ruta sibi à ve-
rum apud Græcos olim	nenis salutem quærere
non accubuisse 160. in	62
honore deorū stupratæ	muti Scævola forte factū
316	483. & inde
Mulieribus, nisi velato ca-	mycerinus Rex 177
pite, templum olim nō	Mydias Messenius loricae
licebat ingredi 268	inventor 102
Mulieribus Romanis cur	myrrhina quis primus Ro-
olim vini usus interdi-	mam invexerit 135
ctus 272	myrthea corona 123
Multiloquium ab oratio-	myrti proprietas 121
ne cur abesse debeat 494	N
Mundus hominis causa cō	Nabathæorum in se-
ditus 14. ingenuus 8	pelendis mortuis
Mundi principes 1	consuetudo 179
Muralis corona 123	Nabla 45
Mures in Thebaidis agro 8	nævius 35
Murex, piscis 168	narbonenses Galli quo-
Muros quis primus omniū	modo quadragesimam
invenerit 172	observent 369

Na

I N D E X.

narratio quid	324	necessitatem esse rerum	
nasamones in propatulo		magistram	149
coivisse 16 sedentes mor-		necromantia quid , ejus-	
tuos humasse)	179	que origo	67
nasamonum in matrimo-		nefacti dies	375
nio mos 16 polygamia 15		neleum Aristotelis biblio-	
natalis dies quomodo ce-		thecam Scephum detu-	
lebrandus. 374 . sacrorū		lisse ac posteris tradidif-	
quid 285 . Servatoris &		se	96
Joannis cur sacer ha-		nemæi ludi apud Græcos	
beatatur	388	undè dicti , & cur insti-	
natalitius Dominicis ex		tuti	110
domesticis regem crea-		nemesis	116
re undè ortum	288	nemroth II. Babyloniorū	
nathinnæi qui apud Hebræ		tyrannus 78 tormento-	
os nuncupati	234	rum auctor	87
navalis corona	123	nendi texendique artem	
navem quis primo ex Ae-		Palladem reperisse	163
gypto in Græciam inve-		neomenia quid	331
xerit	195	neptunus ab Afris coleba-	
navis onerariæ auctor	196	tur 4 . navigandi artem	
longæ fabricatio	196	primus invenit	194
navigandi ars cui accepta		quos primum domuit	
ferenda	194	105	
navium varii inventores		Nerus martyr	487
traditi	195	Nero Petrum atque Pau-	
navigari ut primo coeptū		lum morte affecit	478
fit ibi	194	cur majorem urbis Ro-	
navigatio ubi primo facta		mæ partem incenderit	
fit ibid.		478	
naxorum deus, Liber	4	Neronis in Christianos se-	
nazaræus ,	341	cunda persequutio ibi-	
nazaræorum secta qualis		dem	
246 undè defluxerit , &		Nesichthon Salaminus	
ejus consuetudo	146	quinqueremem insti-	
nazarius martyr	487	tuit	195
		Nesich-	

I N D E X.

Nesichthou decirem	invenit	196	noctem in quatuor vigili-	as à Romanis distribu-	
Nestorius hæreticus da-	mnatur	475	nocturna sacra cur apud	veteres semper damna-	95
Nicanor cur provinciam	penè amiserit	179	ta fuerint		265
Nicea Bithyniæ urbs	474	noënavis repertor	195	primus omnium Domino	
Niceæ conventus cur ha-	bitus ibid.		altare fecit	308	vinearū
Nicena synodus	471. 474	primus cultor		151	
decreta	292	noë progenies		13	
Nicias Megarensis fullo-	niz artis inventor	163	nomadum mos		482
Nicolajanorum hæresis	quando exorta	467.	nomen Domini qui primi	omnium invocarint	
Nicolaus Antiochenus ex	cusatus ibid.		210		
Nicolaus Jenson Gallicus	typographiam illustravit	97	nonæ undè dictæ		91
Nicolaus I L. quando Pon-	tificum electionem ad	cardinales reduxerit	256	normæ excogitatio	
Nicolaus I L. cur Alexan-	dri V I. collegium bre-	vium scriptorum reje-	cerit	461	
Nicostrata		28	notarios in vrbe Roma, q	res martyrum gestas de-	
Nigidius figulus Gram-	maticus	31	scriberent, qui primi	constituerint	259
Nili incrementum, atque	ex eo præfagia	53	notarios Apostolicæ rarii	quis creavit	461
Nili filius Vulcanus		47	notas vulgo zyphras di-	ctas	99
Nini regis Assyriorum re-	gnandi cupiditas	77	notus ventus undè dictus		53
Ninivitarū sectæ origo	440	novarianus		469	
		novati Romani presbyteri		schisma	468. 469
		novendialis festi origo		374	
		sacrificii origo		585	
		nudipedalia sacra cur			

I N D E X.

apud Judæos instituta	390	in sculptos fuisse	184.
numa cur fidei templum		qui primi omnium fe-	
posuerit	265	cerint	182
numa Pompilius Roma-	<i>ὁ θελος</i>	ibid.	
nis religionem demon-		observantium ordinis ini-	
stravit	23	tium	432
numa Rex in arca unâ		obsidionalis corona	123
cum libris ejus reper-		ochus	47
tus	478	occidentis ferè totius ho-	
numæ de legendi ratione		rologia qualia	94
decreta	382	ocrearum & cristarum in-	
numeri repertores varii	55	ventores	102
numidarum polygamia	15	oculi ictum extrinsecum	
numidas equis in bello sine		quæ cûrent	62
ephippiis usos fuisse		odilonis decretum	384
	106	offerendi mos pro mortu-	
numidiz reges nulli mor-		is	386
taliû osculû tulisse	271	officiûrum divisio inter	
numisma census	86	reliquos initiatos	262
nummum aureum & ar-	<i>οὐν</i>		150
genteum quis primum	<i>ὁν</i>	ibid.	
ad usum percusserit	129	olea pacis insigne	152
nuncoreus Sesostridis fi-		oleæ inventrix ibid.	
lius	183	oleam in Græcia qui pri-	
nundina dea cur apud Ro-		imum monstraverint	153
manos culta sit	227	oleagina corona	123
nundinæ paganorum	374	oleum latitiæ quid vocc-	
nuptias spernentes taxan-		tur	291
tur	294. & inde	olei usum Athenienses in-	
O		venisse	153
Obeliscus in Vaticano cir-		olympiades quo tempore	
co Caji principis jussu		cœperint	37
statutus est	183	olympicum certamē quis	
obelisci quid, & undè dicti		primus apud Græcos in-	
	182	stituerit	108. ejus præ-
obeliscos notis quibusdā		mium ibid.	
		onerariæ	

I N D E X.

onerariae navis inventor		origenis locus de baptis-	
Hippius Tyrius	196	mo infantium	226. de
oppidum primus omnium		Cornelio baptizato ibi-	
Cecrops condidit	172	dem, de jejunandi ra-	
optimates Thracum com-		tione	358
burebantur mortui	179.	Origenis laus	226
	180	orpheus	39. 48. poëta
oracula Apollinis, aut Am-		orgia sacra primus in	
monii qualia	68	Graciam introduxit	23
orandi locus quis esse de-		primus herbarum scri-	
beat	320. item quomo-	ptor	63
do sit orandum: ibid.		oscilla ex cera fictilia	284
493. vera ratio	320. mo-	oscitatio unde pveniat	293
dus per calculos	321. mo-	oscitantes cur se signo cru-	
dum quis primum do-		cis communiant, ibid.	
cuerit	320. tempora a-	osculandi consuetudo cur	
pud priscos diversa fu-		apud Romanos intro-	
isse	351	ducta	171. 172. mos un-
orantes cur capita aperire		dè deduxerit	270
debent	269	osiris deus Ægyptiorum	4
orationis solutæ primus		agriculturæ inventor	
conditor	37		144
oratoris boni officium	39	osiris asylū in Ægypto	186
& rhetoris discrimen		ostenta quæ dicantur	69
ibidem		ostiarum	234
orchestra	188	ostrus, color purpureus	165
ὄρχηστis ibidem		ovandi causa quæ fuerit	
organorum musicorum			120
David inventor	45	ovantes myrto coronati	221
orgia sacra unde manant		ovidius	34
	23		P
orientalium ventorum		P Acuvius	34.
numerus	53	palæmon grāmaticus	31
origenes quomodo conse-		palæmon à Latinis	
crationem sacerdotum		Portunus dictus	109
Judæorum explicet	231. 233	palæstina quæ	26

I N D E X.

palæstram Mercurium in-	111	Mariæ virgini, & omni-	
stituisse		bus divis consecratum	
palamedes quas literas,		fit	378
Cadmi literis adjecerit	25	papa pedes deosculandos	
palamedis inventum	55	porrigere undè didice-	
palamedem primum suf-		rit 270 undè divitias ac-	
frago am auctorem fu-		quisierit	413
isse	80	paparum constitutiones	
pallas cur Bellona dicta	101	diebus festis	378
pallium Græcorum inven-		paphnuriū Nicenæ synodo	
tum	164	de edicto cælibatus sa-	
pallii primus usus, ejusque		cerdotum restituisse	292
forma & ratio	264	paphorum dea Venus	4
palmarum foliis primò		papyrus	98
scriptitatum fuisse	98	par impar ludere	113
paludamentum militum		parabola	342
fuisse vestimentum	166	παράβολα	341
pan Arcadiæ deus cur Ly-		paradisus	342
cæus dictus sit 114. fistu-		parentalia ab Hebræis de-	
la repertor	44	scendisse	381
panos & Syringæ fabula		parentatio annua	384
ibid.		parmenides primus luci-	
panaces herba ab Æscula-		ferum observavit	52
pia reperta	61	parochiæ quæ dicant	249
paneas Philippi urbs	401	parochias qui primi in ur-	
pangæus Thraciæ mons,		be Roma, & alibi pres-	
auro & argento abun-		byteris atq; episcopis	
dat	127	diœceses diviserint ibi-	
panem nostrum quotidia-		dem	
num eucharistiam esse		parochi apud Romanos	
	498	qui vocentur ibid.	
pannonios æris usum mō-		Parthorū ab Antonio fu-	
strasse	127	gatorū hostoria 60. po-	
pannorum ex puro serico		lygamia 15. sepultura 179	
tria genera	168	parthos Thomas ad fidem	
pantheon undè, & cur		redégit	485
		parthos	

I N D E X.

parthos tympanorum sonitu pugnam inire consuevisse	47	quissimum esse	129
pascha 341 dies		pegasum alatum equum	
ibidem		quis primus omnium	
patrimus	13	ascenderit	105
patris patrati institutio	276	pelagii decretum 381. de	
		sacerdotum coelibatu	
		293	
paulus cur osculo salutandum esse voluerit	271	pelasgos auctores simulachrorum fuisse	137
paulus Diaconus	354	peletronios primos omnium frauos & ephippia	
paulus montis Casini monachus	292	invenisse	116
paulus quando Romam à Judæis ad supplicium		pellium usus apud quos	
petitus ductus sit	220	primum fuerit	166
paulum II. vestem coccineam cucullo insignem		pellibus caprinis & ovillis olim scriptitatum	99
Cardinalib. dedisse	253	penicillo quis primus omnium pinxerit	141
paulus Thebæus	418	pentecoste	342
paulus ubi nudipedalia sacra celebravit	391	penthesileam Amazonum reginam securim reperisse	102. 192
pauli Apostoli martyrium	220 478	perdicis inventum circinus	192
conversio, peregrinationes, & gesta	485	pergamenæ chartæ cur vulgo sic dictæ	99
pauli Samosatæni hæresis	468.	pergami bibliothecam præclarissimā fuisse	96
ubi damnata	474	periander Corinthiorum Rex	110
pavonem Romæ augurali cœna quis primus posuit	161	perilli inventum crudele	
pecora Deo immolandi mos	157	204	
pecunia undè appellata	130	perpendiculi excogitator	192
pecuniarum usum antiqui		perfa à Saracenis quando devicti	459

I N D E X.

Mithram colunt	4	petrus eremita Gallus quādo vixerit, & quid Urbano pontifici suaserit	
perfarum de feſto natali celebrando mos	374	po-lygamia 15 ſepeliendi mos	198
de vino ſententia	149	petrus heruſcus	434
perſas ſtatuas nullas ere- xiſſe	136	petrus Matthæus	76
perſequutores Chriſtiani ſanguinis referuntur	307. 477. 478. 479. & inde	petrus Pontum, Galatiam Bithyniam & Cappado- ciam in ſuam fidem re- degit	219. 485
perſeus Zenonis auditor, quid de diis ſenſerit	4	quando Romā profeſtus ſit	219
perſeum ſagittas inveniſſe	103	ejus ad uxorem quæ ad paſſionem ducebatur, vox	292
perſius	35	martyrium	220.
perſonas induendi mos an te quadageſimā	289	478 prærogativa in ſa- cerdotio	239
apud Anglos capitale ibid.		prima con- cio poſt Chriſti aſcen- ſionem	217
pes Pontificius qui Numæ Pompilio dictus	354	miracula ibid. vox memorabilis atque ſalutaris	478
pedū mutuò lavandi mos unde defluxerit	272	petrum & Philippum u- xores habuiſſe & filias, etiam viris nuptum de- diſſe	478
pedes pontificum deoſcu- landi mos unde deflu- xerit	270	petrum ſeptem annos An- tiochiæ episcopum fu- iſſe	219
petaſū episcopi ſerre quā- do coeperint	253	phadonis Elidenſis inven- tum	55
petrō illa virgo ſacrata	270	pharon cur cæcus factus, & quomodo viſum re- ceperit	182
petrus 343 & Paulus cur à Nerone morte affecti fuerint	478	phalanges	102
petrus Ferdinandus prim⁹ militū D. Jacobi in Hi- ſpania magiſter	438	phalaridem poſt Theſeū primum omnium fu- iſſe tyrannum	78
		phalerii de hominib⁹ intē- re fodientib⁹ dictum	126

I N D E X.

phantasina	343	listæ & fundæ 103. litera-
Φαεργαχδονη	58	rum 25, 28, syderum 51
pherecydes Syrus	37. 50	venationis & piscatio-
phidias nobilis statuarius		nis 161. 316, à Judæis lite-
139		ras accepisse 27. veteri
phidonis inventum	55	ritu circuncidebantur
philemon comœdiæ novæ		222
auctor	35	phoroneus primus Argi-
philippus Eunuchum Can-		vorum legislator 74
daces reginæ Æthiopū		Φῶς quid significet 284
præfectum baptizavit		phrygas primos omnium
218. Samaritanos ad re-		natos esse unde cōster 9
ligionem traxit ibidem		phrygas bigarum & qua-
Simonem magum bap-		drigarum inventores
trizavit, ibid.		106. habuisse olim pro-
philippus Tusculus Servorū		prias literas 28
Mariz virginis auctor		phrygians vestes unde di-
433		ctæ 164
philippi opera Evangelicū		phrygiones ibid.
sermonem ad Æthiopes		phrygios modulos marssi-
usq; penetrasse 218		fias Phryx excogitavit
philoclis Ægyptii inventū		44
141		phylacterium 341
philosophiæ divisio 49. duo		physica in quibus versetur
principia 48. laus atque		49
origo 47. 48		picturæ origo 140
philosophi ibid.		pilam [lusoriam] Pythum
philosophorum variz de		reperisse 101
diis sententiæ 2		pilum Tyrchenus invenit
phlebotomare medici un-		102
de didicerint 62		pilumnus pinsendi frumē-
phœnices amicissimos, itē		ti auctor 147
liberos quando Satur-		pinæ corona quib' victo-
no aut dæmoni immo-		ribus data 109
larint 314. 316 invento-		piscandi usum quis tradi-
res arithmeticæ 54. ba-		derit 161

I N D E X.

pifeus Tyrrhenus tubam		platonis Athenienfis fen-	
ancam invenit	45	tentia de mundo & ho-	
item venabula	102, ro-	minum ortu	8, de Deo
ſtra navibus addidit		6, de deorum imagini-	
196		bus	406, de poëtis
pifiſtratus primus omniũ			31,
libros publicè legendos		de mortuis	181
præbuit	98	platonem ab Hebræis ſuæ	
piſtores Romæ quando		philosophiæ præcepta	
efſe cœperint	147	ſumpſiſſe	49
pitumnus cur Sterquilin⁹		plautus	35
dictus	147	plebs quando conſulatum	
pius II. breviatorum auct⁹		Romæ adepta ſit	83
Paulus exauſtorator,		plebei ludi repertor	281
Sixtus reſtitutor	461	plinii I. ad Trajenum de	
pii I. de virginum ſacratio-		Chriſtianis literæ	484
ne decretum	267	plinii locus emendatus	
planetæ à quo diebus aſſi-		183	
gnati	367	plinii ſententia laudata	
planetas plurimum ad bo-		80	
na malæve conſequen-		plumbum ubi, & per quem	
da, ſecundum Chaldeos		primo inventũ ſit,	127
conferre	50	pœna eorum qui humanis	
platiſtes primi inventores		hoſtiis non liſſent	
141		427	
platiſten antiquiorem efſe		pœni unde mercaturam e-	
ſcientia fundendi æris		docti fuerint	198
142		pœnorum deus Uranius	4
platani encomium	155	pœnitendi initium unde	
plato cur veritatem in ſua		promanarit	345, modus
republ in primis cultā		ibid.	346
voluerit	476	pœnitentia vera quæ ſit i-	
magiæ ſtu-		bid.	
dioſus fuit	65,	pœnitentiæ duo genera i-	
mercatur-		bid.	
ram exercuit	198,	pœnitentiam qui agere di-	
bus vini uſum conceſſe-		cantur	350
rit	149		pœni-

I N D E X.

pœnitentium ordinis ori- go	432	pondera quis primus inve- nerit	55	
poësum esse partem musi- ces	42	pontifex, sive presbyter u- nus tantum cur electus		
poëtæ numine afflati	30	fuerit 241, unde dictus		
cur sanctos ab Ennio		ibid. unde humeris ho- minum circumferatur	255	
dicti ibid. non sunt sed		pontificis Judæorum habi- tus ac ornamenta decla- rata	231, 232, 233	
nascuntur ibid. de ho- minum ortu quid sen- tiant	9	pontificis munus	240	
poëtica ars cur reliquas di- sciplinas antecellat	31	pontifici caput aperire nō licuisse	268	
ejus origo	30	pontificem max. cur Nu- ma creavit 275, quæ ejus potestas atq; officium fuerit, ibid.		
pollinaria Hispaniam re- perisse	148	pontifices Romani cur o- misso priore nomine, si- bi unum aliquod ex pō- tificum, qui ante fuis- sent, nominibus eligant	255, à Longobardis pres- si ad Francorum reges confugere coacti sunt 256, insignia sua ferè o- mnia ab Hebræis acce- pisse	244
polycarpus Smyrnæus an- tistes, una cum duode- cim clariss. viris marty- rio coronatus est	487	pontifices duo & triginta post Petrum martyrio coronatos fuisse	451	
polycrates Ephesus episco- pus	576	pontificum electio ad so- los cardinales hodie re- ducta 256, ornatus ex- plicatus	243	
polygamia à quibus defen- sa	296	pontifi-		
polygnotus Atheniensis picturæ inventor	140			
πολύμνη	163			
pompejus Leneus post M. Catonē de herbis apud Romanos scripsit	63			
pompejus Magnus theatrū mansurum è quadrato lapide primus omnium Romæ fecit	189			
pompilius quomodo annū ad Lucæ cursum rede- gerit	89			

I N D E X.

pontificalia convivia	281	preces castas Deum pluris	
populorum nomina quan-		facere, quàm magnifica	
do immutata	12	facra hominum	396, ho
popularis civitas à quo pri-		rarias sive canonicas,	
mum instituta	77	qui primi instituerint	
porcus cur immolare cœ-			351
ptus	157	presbyterum ante triginta	
porcenæ labyrinthus	176	annum fieri Bonificiū	
portenta cur dicta	69	vetuisse	2488
portenti exemplum, ibid.		presbyter ut viginti quin-	
posteritatem magis vete-		que annos natus creari	
rum honorum ac pom-		posset, unde defluerit	
parum, quam morum		ibid.	
tenacem esse	255	presbyteri qui vocentur	
posthumius Tubertus pri-		237, quomodo ab Apo-	
mus omnium ovans Ro-		stolis cōstituti 237, corū	
mam ingressus est	121	officiū 249, ordo quādo	
potum ex hordeo Liberū		cœperit 237, secularium	
patrem primum confe-		vota castitatis perpetuō	
cisse	152	servandæ	420
præcentores	234	primitiarum auctor osten-	
præcepta in templo Cere-		ditur	408
ris Eleusinæ, apud A-		primogenita cur Deus si-	
theniens. quanam re-		bi offerri præceperit	410
manserint	159	priscarum literarum nu-	
prædicatorum ortus	430	merus	29
habitus	432	priscorum confitendi mo-	
præmonstratensium ortus		dus	347
429, item vestitus ibid.		processionum origo	391
præputium quid	222	processus martyr	487
prætecta Hetruscorum in-		predigia cur dicta, ibid.	
ventum	164	prætus & Acrisius clypēo-	
prætogiam Rex Abissino-		rum inventores	102
rum Æthiopum	318	profesti dies unde dicti	375
prædis foeminæ laus	308	prometheus Astrologiæ	
prætelis inventum	131	inventor 51, cur à Jove	
		Cauca-	

I N D E X.

Caucaſo ferrea catena vinctus fuerit 131, i- gnem in ferula ſervare docuit 128, pri- mus omnium bovem maſtavie 157. ſimula- chorum aucter 137	ordines extruxit 196 Philopator. ad L. ordi- nes ibid. quando florue- rit 54; Soter ad xv. or- dines navem inſtituit 196
pronuntiatio quid 324, e- juſq; diviſio ibid.	ptolemaeorum regum in Ægypto in cogendis li- bris ſtudium 96
prophetarum oracula o- mnium certiffima cur fuerint 68	P. Licinius Calvus 83 P. Scipionis de ſtatuis di- ctum 139
proplaſtice quid 142	pueros & puellas in ſuppli- cationibus ex fenestris deſpicere cur veteres ve- tuerint 394
profelytus 343	puerperarū purgatio unde defluxerit 305
protagoras cur ab Athe- niſiſibus ſuis finibus exterminatus 3	pugillarium uſum ante Trojana tempora fuiſſe 98
protonotariorū ac cubicu- lariorum origo 259	pugilum equorumq; cer- tamen in Circo maxi- mo 190
pruſſia à Theutonicis ſub- acta 438	pugna unde nomen traxe- rit 701, ejus origo ibid.
psalmus 342	pugnare ex equo quis pri- mum docuerit 107
psalmos alternis canere quis inſtituerit 352	punicarum ſcœminarum mos 482
psallentium in templis re- prehenſio 353	purgatio triplex 350
psalterium in ſeptem par- tes ab Hieronymo dige- ſtum 352	purgationem alvi quis pri- mus invenerit 62
psammetichus 8	purpura quo pacto, & quā- do inventa ſit 168. ejus uſus apud Romanos quibus
pſeuſippus doliorum in- ventor 193	
ptolemaus Philadelphus Alexandriae, obeliſcum LXXX. cubitorum ſta- tuit 182. navem ad XL.	

I N D E X.

quibus peculiaris	169	pythagoram Samium Ve-	
purpuræ pisces ex concha-		neris sideris naturam in	
rum genere esse	168,	vestigasse	52
quandiu vivant ibid.		pythagoræ duo	55
puteorum fessores qui pri-		pythius architectus primus	
mi omnium fuerint	174	omnium ædem Miner-	
pygmaeonis tempore in		væ fecit	173
Oriente nullum usum		pythii ludi apud Græcos	
carnis fuisse	158	unde dicti	109
pyramides cur è regibus		pythis pictor	141
extructæ	177, inter Mæ-		
phim & Deltam tres			
fuisse, earumq; auctores			
ibid.	176		
pyromantia quid, ejusq; o-			
rigo	67		
pyrrhicæ saltationis inven-		quadrigris Erichthonium	
tor	110	primū usum fuisse	106
pyrrhus Dædali filius in		quadriremis inventores	
Græcia picturam inve-		Carthaginēses fuisse	196
nit	140	quercus Jovi sacra	123
pythagoras 48, 50, primus		querna corona ibid.	
Italorum legislator	74	quinquatria sacra unde	
inventor ponderum at-		278	
que mensurarum	55,	quinquatres minores ibid.	
magiæ studiosus fuit		quinqueremis inventor	
65		Nesichthon Salaminius	
pythagoræ de concubitu		196	
responsum	202, de Deo	Q. Hortensius Romæ pri-	
opinio	2, inventum, nor-	mus pavonem augurali	
ma	192	cœna posuit	161
pythagoras arithmeticam		Q. Maximi de statuis dictū	
amplificavit	54	139	
pythagoræ Samii de mun-		Q. Mercurius	127
do & hominū ortu sen-		Quirinus Romano rum	
tentia	8	deus	

I N D E X.

R	remum copas invenisse
Abbi	341 196
ramesem quadragin-	rerum initia, quæ 6
ra cubitorum longi-	residentiarii cur domina-
tudine obeliscū erexif-	tores collegiorū sacer-
se 182, item alium un-	dotum vulgo dicti 263
de centenis pedibus lō-	responsoria Italos invenif-
gitudine, per latera cu-	se 335
bitis quatuor 182	rex sacrificulus 276
raymundus primus sacræ	rex olim nemo creabatur,
militiæ præfectus 436	nisi qui sacerdotio præ-
raphael Sanctus 141	ditus esset 77
rates qui primo invenerint	reges ungendi mos 290
195	reges cur rarò benè impe-
rationale indumentum	rent 77. cur quondam
pontificum Judæorum	ut dii culti 21
unde confectum fuerit	regum Romanorum insi-
232	gnia 84
ratiocinator qui sit futur⁹	rhadamanthus primus le-
49	gislator 74
redo comes Montigranel-	rhea dea Berecynthiorum
li 425	4
regnum duplex esse 496	rhetorices origo 18
reipub administratio tri-	professio Romæ prohi-
fariam dividitur 76	bita ibid. iterum cōces-
reipub. Christianæ origo	sa, ibid. scriptores anti-
atq; de ejusdem miro à	quissimi 39, vis atq; fa-
primo incremento 217	cultas in quibus consi-
religio veri Dei unde ma-	stat ibid.
narit 22. & seq. unde di-	rhetoris & oratoris disci-
cta ibid. e us origo 21	men ibid.
verus auctor Deus 219	rhodiæ militiæ militum
religionem esse vitiorum	ortus, atque officium
omnium expultricem	436
ibid.	rhodiorum deus Sol 4
religiosi qui 22	rhodios hominem Satur-
	no im-

I N D E X.

no immolasse	314	mis maduiffe	431
rhodope	177	romanum imperium unde	
rhodus quando à Turcis		incrementum accepe-	
capta	436	rit	81
rhoecus figulus	242	romani pontificis auctori-	
rhotarîs	246	tas in omnes ecclesias	
richardus Cornubiæ co-		undepromanarit	257
mes, quo tempore in Ro		romani quomodo diem	
manorum regem coo-		observarint	94, neptes u-
ptatus sit	434	xores ducebant	297, co-
robertus Molisinenfis ab-		ronati ludos spectabant	
bas	422	124	
robignalia sacra unde, & cur		romanorū cōsuetudo	483
fiabant	278, 362	de captivitate liberatis	
robigus deus ibid.		246, Deus quirinus	4
romæ quando nulla ima-		in numerandis annis	
go, neque picta, neq; fi-		mos 55, legislator Ro-	
cta in templis visa sit	136	mulus 74, monarchia	
simulacrum primum		quando in aristocratia	
ex ære factum esse	138	mutata 82, 83, mos in	
romam omne dominatio-		foedere percutiēdo qua	
nis genus perpessam fuif		lis fuerit 118, in victu te-	
se	81	nuitas 369, regum insi-	
romana respub. sub quo		gnia unde originem tra-	
magistratu creverit aut		xerint 84, resp. census	
contra ibid.		causa in quot classes di-	
romane civitatis forma		stributa sit 84, sepelien-	
quādo mutata 81, à Con		di mos 180, vana religio	
sulibus ad Decemviros		483, veterum ritus, &	
mutata 82, triplex ad-		qui adhuc durent in ma-	
ministrandæ genus 86,		trimonio	18.19.20
81		romanis an lingua Latina	
romane matronæ cur vino		una eademq; cōmunis	
se abstinerent	149	fuerit 11, olim lugendi	
romanam tellurem sacro		rationem fuisse	282
martyrum cruore in pri		romanos Herculi decimas	
		dedisse	

I N D E X

- dedisse 411 olim à Mar- sacerdos Tyrannus nomi-
 tio annum auspicatos ne quomodo libidinem
 esse 89. Saturno homi- suam expleverit 316
 nem litasse 315 sacerdotes Ægyptios mœ-
 romoaldus Ravennas 421 rere de rasis capitibus
 romulus cur asylum col- consuevisse 247
 locarit 185. cur Titios sacerdotes Dominum per
 crearit 277. Arvalium Mosen, capite & barba
 collegiũ instituerit 277. rafa esse vetuisse, ibid.
 441 primus Romanorũ sacerdotis consecratio 230
 legislator 74. primus 231 manuum impositio
 Romanorum Rex à quid sit 238. officiũ qua-
 quo genitus 81. quomo- le ab initio fuerit 242
 do annum instituerit 89 sacerdoti jurare non licuit
 templum Jovi Feretrio 273
 locavit 173 ejus trium - sacerdotes olim reges cre-
 phus 119. 120 atos esse 77. ungendi
 roscius Gallus 187 mos 290 cur olim verti-
 rostra navibus Piseum ad- cẽ radere soliti 245. 246
 didisse 196 sacerdotum Cereris habi-
 rostratæ coronæ 124 tus, consuetudo & offi-
 rocam figulariam quis cium 278 deæ Syriæ or-
 primus omnium inve- do 442
 nerit 142 sacerdotibus Occidentali-
 ruta mustelæ sibi meden- bus quando conjugium
 tur 62 interdictum sit 293 qui-
 bus apud Hebræos rem
 divinam facere permis-
 sum sit 24 Romanis o-
 lim nec habere, nec pe-
 tere magistratus licu-
 isse 270
 sacerdotalis conjugii apud
 Hebræos origo 293. or-
 do à quo primum insti-
 tutus fuerit 235

S

- Sabæi undẽ 13
 sabaoth 342
 sabbatum 311. 366
 sabbata sabbatorũ sacra 312
 sabellii hæresis 468
 sabiniani pontificis decre-
 tum 398
 sabinus Massurius 121
 sabinorum deus Sabus 4

I N D E X.

sacerdotiū quotuplex	236	salem, & ejus usum Misor	
Christi quale	290. & sequent.	& Selech invenisse	161
sacerdotii, ejusq; graduum apud Hebræos initia	229. patris patrati institutio	276	salii 42 undè promanant
sacciperium	20	275	
sacrificandi apud Hebræos primus ac vetustissimus ritus	310. qualis apud veteres fuerit	157	salmones cur à Jove ad inferos detrusus sit 104
sacrificare eo ritu quem Christus docuit, qui primum cœperint	333	salomon 31 primus omnium templum Jerosolymis Deo condidit	173 docuit dæmones effugandi modum 65
sacrificium nostrum quid sit	329	salve	459
sacrificii nostri faciendi potestas quibus data fuerit	332	salutandi mos varius, ibidem	
sacrarū ædium origo	306	sambucam, musicum instrumentum, Trogodytas invenisse	45
sacra quæ sacerdotibus Romanis in priinis curæ fuerint	278	samiorum dea Juno	4
sacrorum militum origo	436	sanctis Pagnini Hebraicè loquendi studium	460
sacrificium cūr soli Deo debeat	374	sanctius Rex Calatranensium auctor	438
sagati milites undè vocentur	165	sanguinis baptismus	229
sagittarum inventores	103	sanguinē mittere in morbis undè homines didicerint	62
sagum vestis genus	165	saracenos atque Arabes uxores ex publica auctione emere	16
salaminios homines Agravalæ mactasse	314 vel Athenienses hippagines reperiisse	196	saracenorū ortus instituta & mores 445 & seq.
			faraceni olim circumcidentur 222
			farmaticarum virginum mos 482
			fatānam se transfigurare in An-

I N D E X.

in Angelum lucis	1	scipionem Nasicam primū	
fatia de Brugis	168	omnium horas aqua di-	
faturnalia 115 sacra	137	visisse	93
saturnus arborum insitio-		sclopus	104
nes ostendit	151	scopettina congregatio	
saturnus in Latio agri cul-		427	
turam invenit 144. 148		scorpionem tormentum	
saturnus omnium deorū		Cretenses reperisse	
parens 4 ejusque liberi		103	
ex Ope ibid.		scotorum in matrimonio	
saturnum nigros efficit		olim mos	16
56. nummos æreos La-		scotorum rex Malcolmus	
tinis primum instituit		tertius ibid.	
131		scribendi primus usus a-	
satyræ nomen undè 35 no-		pud priscos etiam per	
væq; comœdiæ origo 35		notas	99
à Latinis excogitatæ i-		scriptitatum fuisse anti-	
bidem.		quitatus in membranis	
Saul primus Hebræorum		99 item in pellibus ca-	
à Samuele unctus fuit		prinis atque ovillis ibi-	
290		dem	
scandalizare	343	scripta furtiva quæ dican-	
scaphas Illyrios reperisse		tur ibid.	
196		scriptorum ante Home-	
scena cur primo inventa		rum catalogus	26
187		scyron ventus	53
scenopegia	312 . 342	scytham æs conflare docu-	
σκηνη	187	isse	127
scacorum ludus qualis, &		scytharum & Ægyptiorū	
undè dictus	112	de generis antiquitate	
schismatum ortus	468	contentio 9. in fœdere	
sciotericon	93	faciendo mos 118 in se-	
scipio undè sibi invidiam à		pelendiis mortuis con-	
vulgo pepererit	187	suetudo 178 uxorum &	
scipionis aurea sententia		liberorum cōmunitas 15	
123		antiquitas 9. cōversio 485	

I N D E X.

scythen Jovis filium ar-		seres populos simulachro-	
cum & sagittas reperif-		rum cultum vetuisse	
se	103		136
secretarios Romę quis pri-		sergius monachus Nesto-	
mus omnium institue-		rianę hæreseos sectator	
rit	461		445
sectas Judæorum tres fu-		sericum à quib. inventum	
isse	158		166
secundæ mensæ	159	servator cur decimas ap-	
securis inventrix Panthe-		probarit	411
filea	102. 192	servatoris nomen Oseam	
seculum	280	& Josue filium Nun ha-	
seculares ludi, à quo in-		buisse	235
venti	279	servatoris præceptum	481
seculus Venti filius alimē-		servitii inventores	79
ta ex arboribus reperit		servitutis origo prima à	
151		Chanaan profecta	79
seleucus Macedoniæ Rex		servius primus æs signavit	
96			131
seminiferteus Rex	183	servius Tullus Rex cen-	
senatorius atque equestris		sum primus omnium	
census qualis Romę fue-		instituit	84. primus
rit	85	undulatam vestem ha-	
senatus Romanus olim		buit	165
qualis fuerit	454	servi cur appellati	79 quā-
seneca	34	do venditi ibid.	
sepeliendi cadavera usum		servorum Deiparæ virgi-	
apud gentes varium fu-		nis primordium	433
isse	179	sesostris Rex Ægyptiorū	
septendialis sacrificii ori-		primus omnium longa	
go	386	navi usus est	195
septentrio ventus	52	seth primus literarum in-	
sepulchri non delendi lex		ventor	27
389. extruendi forma		severi Pertinacis in Chri-	
ibid. genus quale ita-		stianos sexta persequu-	
li constituent ibid.		tio	479
			sibylla

I N D E X.

sibylla undè dicta	281	simulachra fingendi usus	
sibyllæ Erythreæ per furo-		undè promanarit, in-	
rem vaticinatio	68	certum esse	136
sibyllini libri à Tarquinio		findonis usus ubi primum	
Superbo empti	280	reperitus	165
sicli Judaici æstimatio	86	sixtus martyr	487
siculi Andree Barbatii de		sixtus II. pont. Rom. mar-	
Cardinalibus disputa-		tyr	ibid.
tio irrita	250. 251	sixtus IV. Jubileum XXV	
sidonius mensuras ac pon-		anno primus omnium	
dera quo tempore re-		celebravit	456
pererit	55	sixti decretum	334
sigillare quid Varroni si-		sixti I. Romani pontificis	
gnificer	460	decreta	397
sigillatæ literæ quæ dican-		<i>σημα</i>	163
tur	ibid.	sochim I V. obeliscos	18.
sigillo plumbeo nullum.		cubitorum longitudi-	
Roman. pont. antiquius		ne crexisse	182
ibid.		socrates cur ab Athenien-	
simoniacorum sectæ ortus		sibus damnatus sit	478.
464. 465		ethicæ auctor	49. jam
simonis magici conversio,		senex institui tyrâ non	
à Petro repulsio ejusq;		erubuit	42 ejus præcla-
temeritas atq; interi-		rum dictum	161
tus	464	sodales	441 Augustales,
simonides Melicus primus		Titii, Hadrianales, &c.	
omnium memoriæ ar-		ibid.	
tè monstravit	109	sol Oceani filius ubi aurū	
literas Palamedis literis		invenerit	127
adjecerit	25	sol Rhodiorum & Massa-	
simonidis poetæ de Deo		getarum deus	4
responsum Hieroni ty-		solis & Saturni dies in Do-	
rryranno datum	5	minicum & sabbatum	
simplicii Pontificis acta	257	mutati ac reliqui heb-	
simulachrum Alexandri		domadæ in ferias di-	
Magni	140	stincti	366

I N D E X.

statuas qui primi statue-	Judæorum undè conse-
rint 139	ctum 232
Stephanus diaconus pri-	supplicationes quis insti-
mus omnium Christia-	tuerit 392
norum martyrio coro-	supplicationum pompam
natus est 476	cur ludicra quædā præ-
Stephanus II. pont. cur hu-	cedant 393. 394
meris hominum subla-	sutoriæ artis inventores
tus 355	primos Hebræos fuisse
Stephanus Senensis 427	164.
Stephani I. pontificis de-	syderum observationes in
cretum 398	navigando qui adinve-
stercorandorum agrorum	nerint 50
usum Pitumnum inve-	sylla dictator cur primus
nisse 146	omnium Romæ crema-
sterilitatem apud Hebræ-	ri voluerit 187
os, olim probrosam fu-	syllam & Marium omnem
isse 293	senatus potestatem fre-
sternutamentū undè pro-	gisse 83
veniat 392	sylvanus 114
sternutantibus cur bene	symballoton vestimenti
precemur 392. 393	genus 165
sterquilinus 147	symbolum 342
stola quibus peculiaris fu-	synagoga ibid.
erit 165	syria dea 442
Strabo quando floruerit	syria regio 26
54	syrici decretum 247. 334
strenam dandi usus 286	de celibatu sacerdotum
stridon Hieronymi patria	& diaconorum 294
424	syringa Arcadiæ Nympha,
stultorum ludus 156	in palestres cannas cur
sublacum oppidum 419	mutata 44 Græci fistulā
subdiaconi 234	vocant ibid.
suffragiorum auctor quis	syrii 26. undè 13. cata-
fuerit 80	pultam invenerunt
superhumerales pontificū	103

I N D E X.

T			
T Abernaculum	187	rectas naves Thasios reperi-	176
Jobal primus omnium fecit	173	riffe	176
tabulas apostolicas plumbo obsignari cur Pontificibus placuerit	460	tegulas Cinyram invenisse	171
talaus Dædali sororis filius		telchines populos ferrum & æs omnium primos esse fabricatos	127
rotæ figulinæ repertor	142	telechus VIII. Lacedæmoniorum Rex	77
talai inventum	192	telephori decretum	339
talus quid sit	112	hymnus	333
talorum usus apud veteres explicatus, ibid.		telmessinos somniorum interpretes primos fuisse	71
talassii nomen cur Romani in conjugio sæpè invocarint	19	templum Deo omnipotenti quis primus ædificavit	173
tanaquilis vaticinium	67	templorum origo	306
tarquinius Priscus devictis Sabinis primum triumphavit	120	templariorum militum ortus	436
tarquinius Superbus ultimus Romanorum Rex, regno pulsus est	81	temulentia notata	149
tatheus	402	terebri inventio	192
Tacitus	441	terentius	35
tauri hospites Dianæ immolabant	314	terminalia sacra undè	277
taurus æneus Phalaridi factus	204	terminalis Jupiter: ibid.	
taurii sive Taurilia, ludi	281	termini, dii ibid.	
taxillorum polygamia	15	terpandri inventum	44
taxillos mortuos vulturibus projecisse	179	terra undè fructus uberiores proferat	49
		tertullianus quando flore-	
		re cœperit 220 ejus locus de confessione	349
		de polygamia	297
		tesseræ ratio discussa	112

testudo

I N D E X.

testudo cunilæ pastu sibi medetur 62	Romanos dispositio 186
testudinum inventor 103	theatro quis primus om- nium linteis umbram fecerit, byssinaq; vela duxerit 189
teucrum Jovi apud Cypros hominem immolasse, quod postea sub Hadria- no sublatum fuit 314	thebæ duplices 88
teutatem Galli quomodo placabant ibid.	themistocles ob lyre recu- sationem indoctior ha- bitus est 42
teutonicorum religionis initium 437	theodati de conjugio de- cretum 303
texendi artis inventrix 162	theodotes grammaticus 31
thales 50	theodora martyr 488
thales mercaturam exer- cuit 198, Milesius unde 48, apud Græcos pri- mus Solis & Lunæ defe- ctus deprehendit 51	theodorus figulus 142
thaletis Milesii opinio de deo 2.6	theodorus nullū esse Deū existimavit 3
Thaletis Milesii inventio 88	theodori hæresis ubi dam- nata 476
thamyrras Thrax Dorios modulos excogitavit 44, primus cithara si- ne voce cecinit : cum cantu verò Amphio-vel Linus 45	theodori Samii inventa 192
theatralem scenam frondi- bus, nō parietibus, olim tectam fuisse 188	theodosius cur Servatoris signum in solo, vel in si- lice, aut in marmore humi posito insculpi ve- tuerit 309
theatri origo 186, apud A- lexandriā in Antirrho- do insula constructio 187, unde dictum 186. apud	theodosii & Valentiniani Impp. in hæreticos pœ- na 471
	theopompus 37
	theophrastum Aristotelis bibliothecā Neleo tra- didisse 96
	θεός unde 6
	thermæ Navati in vico

I N D E X.

Patritio unde, & in cu-	fleviffe, exequias verò
jus honorem extructæ	cum hilaritate celebras-
191	se 37
therinæ quæ olim Romæ	thraces, Scythas & omnes
in primis celebres fue-	fere Græcos in bellum
runt 191	exituros, hominē ma-
thermarum origo 190	ctasse 314
theseus Pinnius J. V. peri-	thracū in sepeliendis mor-
tissimus 76	tuis consuetudo 179
theseus primus omnium	thracum in optimatibus
tyrannus 78	sepeliendis mos ibid.
theseus isthmios ludos in-	180
venit 109	thracum polygamia 15
theseus post Acastum fu-	thraſon primus omnium
nebres ludos instituit	muros fecit 173
111	thucydides 37
theseum fœdera primum	thus cereosque ad ipsas
omnium apud Græcos	statuas incendendi usus
comperisse 117	139
thessali ex equo primi pur-	thus qui primi vendere
gnare primi omni ū do-	cœperint ibid.
cuisse 106	thus ubi nascatur ibid.
thessalorum in malefica	thyſias Siculus 39
arte magica studium 64	tibarenos senes ægotan-
theutonicorum ordinis	tes sibi dilectos pabulis
ortus 437, habitus i-	suspendisse 178
bidem	tiberius Cæsar accusatori-
thoas & Zæclis ubi aurum	bus Christianorum pe-
invenerint 127	riculum comminatus
thomæ Parthos convertit	est 485
485	tiberius Cæsar quando lau-
thomæ Parthos forte ob-	ream coronam gestavit
ngisse 319	155
thraces falcem reperisse	tibiæ ac tympana cur in
102	funeribus olim adhibi-
thraces natales dies olim	ta fuerint 388
	tibiæ

I N D E X.

tibiz primum unde facta	44	tonsores ex Sicilia in Itali-	am quando primum ve-
timagoras Chalcidensis pi-	141	tor	nerint 203
tigranis Artabani filii di-	108	tormentum æneum	204
ctum	108	tormenta quis primus in-	stituerit 87.103
tincturæ capillorum inven-	203	torni investigator	192
tio	203	torquatus martyr	487
tintinnabuli auctor incer-	204	totilæ crudelitas Benedi-	cti abbatis probitate vi-
tintinnabula mulorum		cta fuit	490
collis cur suspendantur	41	tragea vestis quibus pecu-	liaris fuerit 165
typhys adminicula guber-	196	tragicorum veterum præ-	mium quale 33
tiressias Thebanus auspicio	69	tragœdia unde dicta, ibi-	dem
tiro Ciceronis libertus i-	99	tragœdiæ atque comœdiæ	initium ibid.
psas notas primus repe-	277.441	trajani in Christianos quar-	ta persecutio 479
rit	277.441	trancillius delirus pieta-	tis hostis 479
titii sodales	82	tribuni militum pro Con-	sulibus Romæ quando
titulorum quibus Roma-	82	creati	83
nus pontifex utitur ori-		trinitatis monachorum	
go 459, & seq.		ortus	432
T. Largius Romanorum	83	triptolemus agriculturæ	
Dictator cur creatus sit	37	inventor	144
		triptolemus Cerealia in	stituit 278
T. Cæcilius Siculus	165	triremis inventor Amocles	
T. Livius	7	Corinthus	196
toga pura quæ olim dicta	202	triton Libiæ fluvius	101
		triumphalia convivia	281
toga Romanis & Gallis pe-		trium-	
culiaris			
τρυφή			
tondendi usum ab Abanti-			
bus fluxisse			

I N D E X.

triumphalis corona	123	cœperit	97
triumphandi mos unde de		tyranni sacerdotis factum	
fluxerit	129	316	
triumphus apud Roma-		tyranni vox olim in bonâ	
nos præcipuus honor		partem accepta	78
fuit	120	tyrannorum lex qualis ib.	
triumphus sumptuosissi-		tyrrhenus hastas velitares	
mus quis fuerit, ibidem		& pilum invenit	102
quis item minor ibid.		tyriorum legislator Cha-	
trœzenius Dardanus	44	rondes	74
trojæ excidium	63	V	
trojanis temporibus rerû		Valentiniani Imp. in	
permutationem viguif-		hæreticos poena	471
se	129	valentiniani Plato-	
trophæa cur Græci crexe-		nici	468
tint	121	valeriani in Christianos	
triphon	196	nova persequutio	479
tubal Hebræus	44	valerius publicola primus	
tubulcain Lamech filius,		Romæ Consul 279. fu-	
ferrariæ artis auctor	128	nebrum orationû Ro-	
ante Noë diluvium res		manis auctor fuit	181
bellicas exercuisse	101	valesii hiftoria	279
tunica talaris pontificum		vallares coronæ	124
Judæorum qualis fue-		vallis-fumbrensis cœnobii	
rit 232, rectam à Tana-		auctor	420
quil prima contexta		varronis de vetustate di-	
	164	ctum	303
turris Babolonicæ constru-		vasorum fictilium origo	
ctor	173	142, indumentorumq;	
curres Cyclopes invenisse		sacerdotalium prima o-	
ibid.		rigo, atque eorundem	
tutela Rom. pont. cur ab		sacrandorum primum	
Impp. Cōstantinopolita		institutum	397
nis ad alios translata		vates veri	31
fit	256	vaticanus circus	183
typographiæ initium unde		vehiculorû auctor	106. 107
		vejen-	

I N D E X.

veientibus inducias ad xl.	stigata	52	
annos datas à Romanis	ver sacrum unde dictum		
fuisse	117	426	
velandi caput mos unde	verticem radere olim pro-		
fluxerit	268	brosum	254
velitum usus quando re-	vespasiani corona	124	
pertus	102	vestalium origo	274
velum quadragesimale	399	veste alba cur cadavera o-	
vela Icarum invenisse	169	lim exornata fuerint	382
velorum, cortinarum, can-	vestes acu facere quis do-		
delabrorum & vexillo-	cuerit	164	
rum usus unde	399	vestium usum Palladem	
venarum pulsus quis in	invenisse ibid.		
musices pedes discrevit	veteres caput omnino non		
44	velasse	205	
venabula quis invenerit	veterum bellandi mos an-		
103	te usum armorum qua-		
venandi usum quis docue-	lis fuerit	101,	morum
rit	161	feritas per quem cessa-	
veniarum, quas Indulgen-	rit	484	
tias vocant, usus quan-	viatores	144	
do celebris esse cœperit	viſtoris papæ decretum		
456	376, de baptismo	228	
venetorum in conjugio ri-	viduæ veræ proprium	263	
tus	19	vigilantiæ Galli de reliquiis	
ventus quid	52	sanctorum sententia	
ventis cur nomina propria	453		
imposita ibid.	vinalia sacra unde & cur		
venus Paphos colebatur	4	siebant	277, 362
Æneæ mater, unde pro-	vincula & compedes quis		
gnata	89, unde procrea-	excogitaverit	87
ta	199, item quarum re-	vinum ad Gallos primum	
rum dea habita sit ibid.	Aruntem Tyrrhenum	tulisse	150, in Ægypto
veneris liberi ex adulterio	ubi primum repertum	ibid. ejus effectus	149,
procreati ibid. syderis	natura per quem inve-	aqua	

I N D E X.

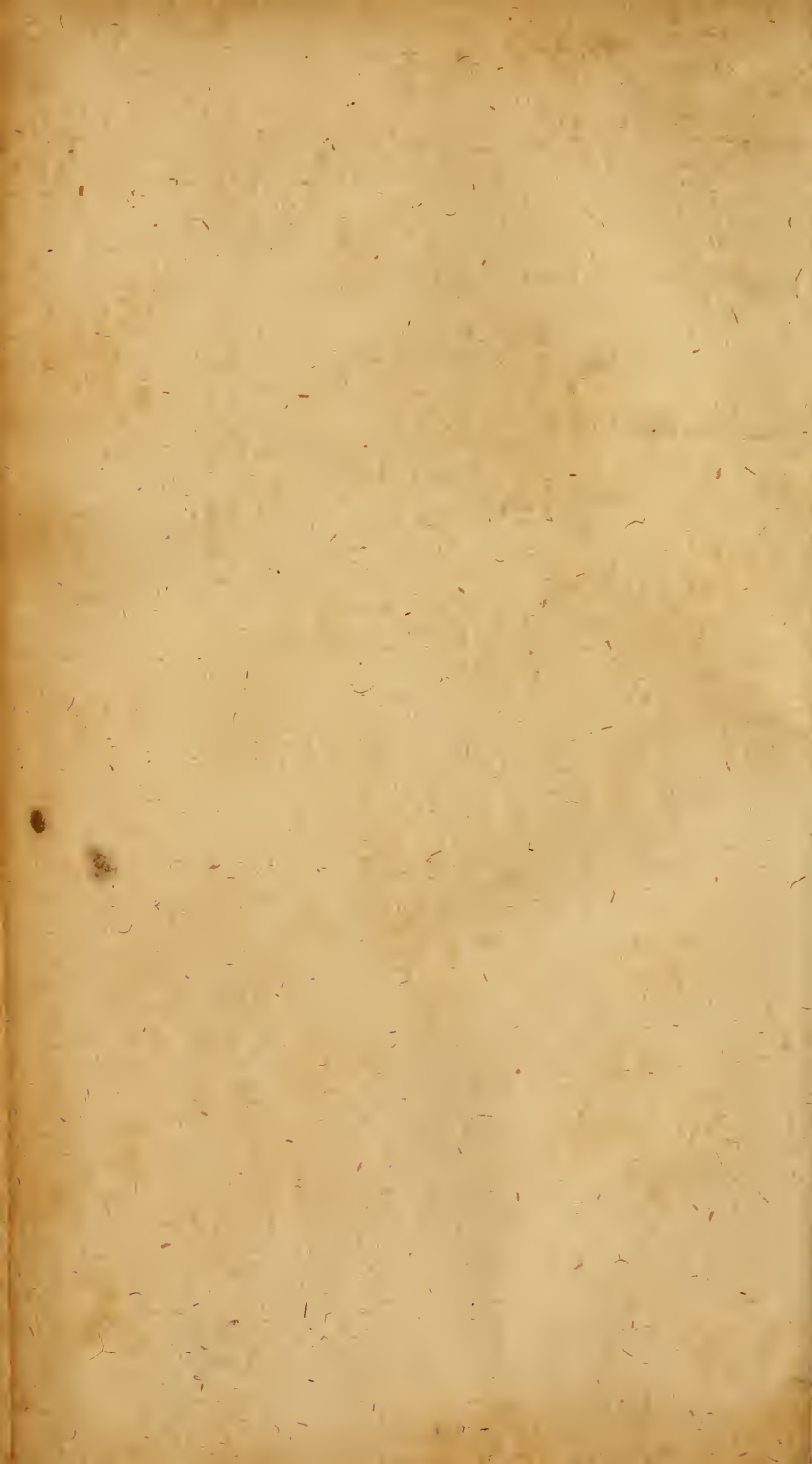
aqua immiscere quis &	151	unguenta & corona in con-	
cur primo instituerit	151	vivio	159
virgæ Romanorum magi-		unguenta exotica quando	
stratum	84	& à quib. inter dicta	126
virgines Vestales cur Nu-		unguentorum Hebræi au-	
ma elegerit	274	ctores	125
virgines sponsæ à regibus		vocum harmonias Mercu-	
vitiatæ	16	rium invenisse	40
virginum sacratio unde de		voluntas Dei quæ sit	497
fluxerit	267	vota monastica quis prim ^o	
viscerationes quæ diceban-		introduxerit	417
tur & quando Romæ		vovendi vota Deo usus un-	
dabantur	281	de defluxerit	390
vitis in Sicilia ubi primo		Uranus pænorum deus	4
reperita	150	Urbanus martyr	487
vites, & vini usum atq; cæ-		Urbani institutum	334 412
terarum arborum fru-		Urbani primi de calicibus	
ctum Dionysium in ve-		decretum	397
nisse ibid.		Urbium Umbriæ urbs an-	
vitri origo	134	tiquissima	434
vivaria quis primus insti-		Usonem Siculum tegmina	
tuerit	161	ex pellibus ferinis repe-	
vivum argentū vulgo Mer-		riffe	164
curium dictum	127	Vvitrebergæ	470
umbri quomodo diem ob-		Vulcanus Lemnorū deus	
servarint	95	4, quæ metalla reperit	
unctio sacerdotum & re-		127, Nisi filiū, Ægyptiis	
gum unde confici solita		philosophiæ principia	
291		aperuisse	47
undulatam vestem Caram		Uxor unde dicta	20
Cæciliam reperisse	165	Uxorem cur Paulus foro-	
ungendi sacerdotes & re-		rem vocet	295
ges consuetudo unde		Uxores quibusdam popu-	
defluxerit	290	lis communes 15 ex pu-	
ungendi mos periculose		blica auctione emptæ	16
laborantes	293	plures simul habere, an	
		ulli	

I N D E X.

ulli unquam per leges licuerit	296	Zebub	343
X			
Xenia munera quę vo- tentur	115	zenonis de Deo opinio	3
Xenocratis de mun- do & hominũ ortu sen- tentia	8	zeno Eleates dialectices auctor	49
Xenocratem octo deos sta- tuisse	3	zenonis Cittæi de hominũ ortu opinio	9
Xenophanes Colophonius	48	zephherini de calicibus de- cretum	397
Xenophon historias primº composuit	37	zephherini edictum	332
Ξένος	115	zephyrus ventus unde di- ctus	53
Xerxem Athenarum po- situm libros ex urbe in Persas asportasse	96	zethus & Amphion fratres	40
Z			
Zaleucus Locrensiũ	74	ziphræ	99
legislator	47	zizipha & tuberes malorũ genera quis primus Ro- mam attulerit	154
Zamolxis		zoroaster Magicæ artis re- pertor	63
		zozini institutio	376
		Ζύθος	152
		zythus cervisiæ inventor	
		ibid.	

E I N I S.

2

DE RERUM INVENTORIBUS SCRIPTORES VARII.

Prosa & Carmine.

C. PLINIUS. ALEXANDER
SARDUS. M. ANTON.
SABELLICUS.

CUM ADDITAMENTIS NON
PAUCIS, NUNC PRIMUM SIMVL
editi. Reliqua sequens pagina
exhibet.

ARGENTORATI,
Impensis Lazari Zetzneri;

M. DC VI.

*SCRIPTORES QUI
hoc volumine conti-
nentur.*

1. C. Plinii caput LVI. libri VII. Naturalis Historiæ. Cum notis Hermolai Barbari, & Ferdinandi Pintiani.
2. Alexandri Sardi Ferrariensis Derelictorum à Polydoro Virgilio lib. 2.
3. M. Ant. Sabellici Heroicum Poema de re- rum & artium inventoribus.
4. Nova reperta novem veteribus ignota.
5. De Bibliothecis Antiquorum.
6. De Artis typographicæ origine.
7. De Bombardarum inventione.
8. Ægyptiis Circulatoribus.
9. De Arte Coquinaria.
10. De usu Ocularium seu Perspicilliorum.

DE RE-

DE RERUM INVEN-

TORIBUS PLINIUS NATURALIS

historiæ libro 7. cap. 56.

*Consentaneum videtur, priusquam digrediamur
à natura hominum, indicare quæ cujus-
que inventa sunt.*

MERE ac vendere instituit Liber Pater. *Mercatura.*

Idem diadema, & triumphum invenit.

Ceres frumenta, cum antea glande vesce- *Frumenta.*

rentur, eadem molere & conficere, in At-
tica, Italia, & Sicilia, & ob id Dea judicata.

Eadem proprias leges dedit, ut alii putavere Rhada- *Leges.*

manthus. Litteras semper arbitror Assyrias fuisse, sed *Littera.*

alii apud Aegyptios à Mercurio, ut Gellius, alii apud

Syros repertas volunt. Utique in Græciam attulisse è

Phœnice Cadmum sedecim numero, a, b, c, d, e, g, i, l,

m, n, o, p, r, s, t, u. Quibus Trojano bello Palamedem

adjecisse quatuor hac figura, $\theta \sigma \psi \chi$. Totidem post

eum Simonidem Melicum $\zeta \eta \psi \omega$, quarum omnium

vis in nostris recognoscitur. Aristoteles x. & viii.

priscas fuisse A B γ Δ E Z I K Λ M N O Π P Σ T Y Φ, &

duas ab Epicharmo additas $\theta \chi$, quam à Palamede

mavult. Anticlides in Aegypto invenisse quendam

nomine Menona tradit xv. annis ante Phoroneum

antiquissimum Græciæ regem. Id monumentis ap-

probare conatur. E diverso Epigenes apud Babylo-

nios d c c x x. annorum observationes siderum

laterculis costilibus inscriptas docet, gravis auctor

imprimis. Qui minimum Berofus & Critodemus

c c c c l x x x. annorum: ex quo apparet æternus

litterarum usus. In Latium eas attulere Pelasgi.

Archite-

Lateritias domos constituerunt primi Eurialus *clara.*

P p z

& Hyperbius fratres Athenis. Antea specus erant pro domibus, Gellio, Doxius Cœlii filius lutei ædificii inventor placet exemplo sumto ab hirundinum nidis. Oppidum Cecrops à se appellavit Cecropiam, quæ nunc est arx Athenis. Aliqui Argos à Phoroneo rege ante conditū volunt, quidam & Sicyonem Ægyptii multo ante apud ipsos Diospolim. Tegulas invenit Gynira Ariopæ filius, & metalla æris utrumque in insula Cypro. Item forcipem, mareculum, vestem, incidem. Puteos Danaus ex Ægypto advectus in Græciam, quæ vocabatur Argos diphsion, Lapidinas Cadmus Thebis, aut ut Theophrastus in Phœnice. Thrason muros, tures, ut Aristoteles, Cyclopes: Phœnices, ut Theophrastus.

Textilia. Ægyptii textilia. In fecere lanas Sardibus, Lydi. Fufos in lanificio Closter filius Arachnes, linum & retia Arachne. Fulloniam artem Nicias Magarensis, Sutrnam Boethius.

Medicina. Medicinam Ægyptii volunt apud ipsos repertam: alii per Arabum Babylonis & Apollinis filium. Herbariam & medicamentariam à Chyrone, Saturni & Phylliræ filio.

*Fabrilia
metallica.* Æs conflare & temperare, Aristoteles Lydum Scythen monstrasse, Theophrastus Delam Phrygem putat. Ærariam fabricam alii Chalybas, alii Cyclophas. Ferrum Hesiodus in Creta eos qui vocati sunt Dactyli Idæi. Argentum invenit Erichonius Atheniensis, ut alii Ceacus. Auri metalla & conformaturam Cadmus Phœnix ad Pangæum montem, ut alii Thoas & Iasus in Panchaja, aut Sol Oceani filius, cui Gellius medicinæ quoque inventionem ex melle assignat. Plumbum ex Cassiretide insula primus apportavit Midacritus. Fabricam ferream invenere Cyclopes. Figlias Choræbus Atheniensis, & iis orbem Anacharsis Scythes, ut alii Hyperbios Corinthius. Fabricam materiariam Dædalus, & in ea ferram, asciam, perpen-

perpendicularum, terebram, glutinum, ichthyocollam, normam. Fornicem autem & libellam, & tornum, & clavem Theodorus Samius. Mensuras & pondera Phidon Argivus, aut Palamedes, ut maluit Gellius. Ignem è cilice Pyrodes Cilicis filius: & eundem asser-
vare in ferula Prometheus.

Vehiculum cum quatuor rotis Phryges. Mercatu-
ras Pœni. Culturas vitium & arborum Eumolpus
Atheniensis. Vinum aqua misceri Staphilus Sitheni
filius. Oleum & trapetas Aristæus Atheniensis. Idem
mella. Bovem & aratrum Briges Atheniensis, ut
alii Triptolemus. Regiam civitatem Ægyptii, po-
pularem Attici. Post Theseum tyrannus primus fuit
Phalaris Agrigenti. Servitium invenere Lacedæmo-
nii. Judicium capitis in Areopago primum actum
est. Prælium Afri contra Ægyptios primi fecere fu-
stibus, quos vocant phalangas. Clypeos invenerunt
Prætus & Acritus inter se bellantes, sive Calchus A-
thamantis filius. Loricam Midias Messenius. Gale-
am, gladium, hastam, Lacedæmonii. Ocreas & cristas
Cares. Arcum & sagittam Scythen Jovis filium, A-
lii sagittas Persen Persei filium invenisse. Lanceas
Ætholos, jaculum cum amento ferunt invenisse Æ-
tholum Martis filium. Hastas velitares Tyrrhenum
pilumque. Penthesileam Amazonem securim. Pi-
seum venabula. Et in tormentis Scorpionem Cretas.
Catapultam Syros, Phœnicas ballistam & fundam.
Aeneam tubam Piseum Tyrrhenum. Testudines
Artemonem Clazomenium. Equum (qui nunc a-
ries appellatur) in muralibus machinis Epeum ad
Trojam. Equo vehi Bellerophonem. Frenos & stra-
ta equorum Peletronium. Pugnare ex equo The-
salos, qui Centauri appellati sunt, habitantes secun-
dum Pelium montem. Bigas primum junxit Phry-
gum natio. Quadrigas Erichtonius. Ordinem exer-
citus, signi dationem, tesseras, vigilias invenit Pala-

*Agricultu-
ra.*

*Armatura
& bellum.*

medes Trojano bello. Specularem significationem eodem bello Sinon. Inducias Lycaon. Fœdera Theseus. Auguria ex avibus Caros, à quo Caria appellata.

*Artium in-
ventores.* Adjecit ex cæteris animalibus Orpheus, Aruspicium Delphus, ignispicia Amphiaræus, aut Tiresias Thebanus. Interpretationis ostentorum & somniorum Amphietyon, Astrologiam Atlas Lybiæ filius, ut alii Aegyptii, ut alii Assyrii. Spheram in ea Milesius Anaximander. Ventotum rationem Aeolus Hellenis filius. Musicam Amphion. Fistulam Pan. Monaulum Mercurius. Obliquam tibiam Midas in Phrygia, Geminas tibias Marsyas. In eadem gente lydios modullos Amphion, Dorios Thamyras Thrax, Phrygias Marsias Phryx. Citharam Amphion, ut alii Orpheus, ut alii Linus. Septem chordis additis Terpander. Octavam Simonides addidit, Nonam Timotheus. Citharâ sine voce cecinit Thamyras primus: cum cantu Amphion, ut alii Linus. Cithara edita carmina composuit Terpander. Cum tibiis canere voce Træcenus Dardanus instituit. Saltationem armatam Curetes docuere, Pyrrhichem Pyrrhus utranque in Creta. Versum Heroicum Pythio oraculo debemus. De poematum origine magna quæstio est. Ante Trojanum bellum probantur fuisse. Prosaicam orationem condere Pherocydes Syrius instituit, tempore Cyri regis. Historiam Cadmus Milesius. Ludos gymnicos in Arcadia Lycaon, Funebres Acastus in Jolco, post eum Theseus in isthmo. Hercules Olympiæ Athleticam. Pithus pilam lusoriam, Gyges Lydius pitarum in Aegypto. In Græcia verò Pyrrhus Dardali cognatus, ut Aristoteli placet, ut Theophrasto Polignotus Atheniensis. Navem primus ex Aegypto in Græciam advexit Danaus. Ante ratibus navigabant in ventis in mari rubro inter insulas à rege Erythra. Interitur quæ Mysos & Trojanos priores excogitasse in Hellesponto putant, cum transirent adversus Thra-

sus Thracas. Etiam nunc in Britannico Oceano vit-
 les corio circum sutæ fiunt: in Nilo ex Papyro & scirpo
 & arundine. Longa nave Jasonem primum navigasse,
 Philostephanus auctor est: Egesias Parralum. Cresias
 Samyram: Saphanus Semiramini: Archimachus Ae-
 geonem: Biremen Demasthenes Erithreos fecisse: tri-
 remen Thucydes Amoclem Corinthium: Quadri-
 remen Aristoteles Carthaginenses: quinquere-
 mituit Nesichthon Salaminus: Sex ordinum Zenagoras
 Syracusius: ab ea ad deciremen Nesigeton. Alexan-
 drum Magnum ferunt instituisse ad XII. ordines. Phi-
 lostephanus Ptolemæum soterem ad quindecim: De-
 metrium Aulixonem ad XXX. Ptolemæum Philadel-
 phum ad XL. Ptolemæum Philopatorem qui Triphon
 cognatus est ad L. Onerariam Hippius Tyrius invenit,
 lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem
 Rhodii, cercuron Cyprii, siderum observationes in na-
 vigando Phœnices, remum Copæ, latitudinem ejus
 Plateæ, vela Icarus, malum & antennam Dædalus.
 Hypagum Salaminii, aut Pericles Atheniensis, lectas
 longas Thasii. antea ex prora tantum & puppi pugna-
 bantur, rostra addidit Piseus. Tyrreni anchoram,
 Eupalamius eandem bidentem. Anacharsis Harpage-
 nas, & manus Pericles Atheniensis, amminicula gu-
 bernandi Typhis. Classe princeps expugnavit
 Minos. Animal occidit primus Hy-
 perbius Martis filius, Pro-
 metheus bovem.

8
NOTÆ BREVES IN
HOC PLINII CAPUT EX
Hermolao Barbaro, & Ferdi-
nando Pintiano.

A *Syrias fuisse*) hoc est Chaldaicas: ab istorum opinione haud longè discedere videt Curtius lib. 4. de reb. gest. Alex. Magni: Ita de Tyris scribens: *Hæc gens, inquit, literas prima aut docuit, aut didicit*: Caterum, si Josepho credimus, non literarum solum, sed & aliarum ferè artium inventores. Hebræi existunt.

Simonidem Melicum) Philostratus litteram u non à Simonide, sed à Palamede inventam scribit. Marcialis quoque:

*Turbabis Versus, nec litera tota solabit,
Unam perdidideris si Palamedis arvem.*

Et Lucanus;

Et turbata perit dispersis littera pennis
Nam Persius, dicendo

Et tibi quæ Samius deduxit littera ramos,
Non tam inventionem quàm interpretationem ejus Samio Pythagoræ tribuerit; ut & ille in Catalectis poeta:

*Littera Pythagora discrimine secta bicorni
Humana vita speciem præbere videtur.*

x. § v i i i.) In his explicandis dupliciter erratum videtur. Primum quod non decem & octo, sed decem & septem tantum traduntur, ideoque adjiciendum illis putamus p litteram. Secundo quod ultima earum x temerè videtur addita: quoniam sequatur duas ab Epicharmo adjunctas θ, x. Propterea vel Φ vel Ψ scribendum erit eo loco aut alia omninò littera quàm x. Signavit partem hanc ante Hermolaum Georgius Merula, utique quod ad u pertinet.

Diospolin.)

Diospholin.) Scribe Diospolin: hoc est Jovis oppidum in Ægypto Hecatonpylos quandoque dictum. Sunt & aliæ locis aliis hoc nomine, in Ægypto quatuor præter hanc pusillæ civitates. Item in Lydia. Item in Palæstina.

Argidiphsion) legendum Argos diphsion. Non enim tota Græcia, sed pars ejus, itemq; urbs in Argolide ita nominabatur: ut inquit Strabo. Omnis quoq; littoralis ora dicebatur Argos, & ante Dinaum Argradæ: hoc est Argivi. Nec ipsum, sed filius ejus puteos monstrasse referunt ex illo versu: ἄργος ἄνδρα ἔαν δαναοὶ δέσπων ἄργος ἔνδρον. Jam nec regionem ipsam caruisse aquis volunt, sed oppidum, ut errorem Homeri versus creaverit. Καίκεν ἐλέγχος πολυδίψιον ἄργος ἰκοίμην. Verbo enim illo πολυδίψιον non siticulosam Argolidem, sed desiderabilem significari voluit.

Cadmus Thebis Archeophrasius in Phœnice.)

Antiqua lectio, Cadmus Thebis, aut ut Theophrastus, in Phœnice.

Sardibus Lydi.) Sic Hermolaus emendavit pro sordibus quod antea legebatur. Unde Muricem Phocæicum apud Ovidium, ab oppido Phocæa, non procul Sardibus, cum de Aracone Lyda muliere Hypæpis narrata loqueretur.

Sutrinam Boëthius.) Exemplar Tolertanum. Sutrinam Tibus Boëthius. Fortè Boeotius. Vel sic sutrinam Thebis, Boëthius.

Ichthyocollam.) Scribendum putant Ichthyocollam: hoc est, gluten ex piscibus, de qua Plinius, Galenus, Dioscorides. Sed & Lythocolla quoq; fit iisdem auctoribus ex lapide Pario, aut marmore, cum taurino glutino. Est autem & nomen piscis Ichthyocolla, Proinde Celsus quoties vult plurimum intelligi non piscem adijcere solet, gluten.

Phidon Argivus.) Scribi posset Pheidon Argivus, à quo, ut inquit Strabo, μέτρα φειδώνια. id est, parca & a-

vara, quasi *ἀπὸ τῆς φέρεσθαι*. Cæterum parva in hoc vis esto, ut veteres modo per Græcam diphthongum *ea* talia scribebant, modo per *e*, modo per *i* productas. Atque ut verum fatear occasionem hanc arripui non Plinio suppetias laturus, sed M. Tullio, in cuius ultima Tusculanarum ita legebatur: *dictum*, inquit, *Lacedæmoniorum in Phylæus*: cum scribendum esset *in Phiditæ*: Ex Plutarcho Athenæo, & cæteris. Ita enim cænationes illi suas nominabant propter parsimoniam, ab eodem verbo *φέρεσθαι* *φειδισα*.

Auguria ex aëribus caras.) Græcè Car, non Caras dicitur Straboni & Stephano.

Prosa Pherecydes Syrius, historiam Cadmus.) At libro 5. Miletus, inquit, non fraudanda cive Cadmo, qui Prosaicam orationem primus instituit: Apulejus quoque in Floridis, Pherecidi, non Cadmo adscripsit. Josephus primo contra Appionem volumine, historiam à Cadmo inventam credi refert. Omnia hæc & Strabonis libro primo verba sunt. Sed & inventionem Spharæ Milesio Anaximandro tribuit hoc capite Plinius: secundo autem volumine, ut diximus, Atlanti.

Cercuron Cyprii.) Sunt qui Cercyram scribendum putent, ita navigii genus apud Græcos vocari minuentes. Strabo *Cercuron*, quasi caudatam navim, est & Proverbium *περὶ πολλοῦ ἐλάχους*, contra eos qui honoribus magnis inhiant, cum ipsi sint nihil. Verum id mendosè apud Græcos quoque multos legitur, cum dicendum sit *περὶ πολλοῦ ἐλάχους*: id est, Corcoros inter olera. Est enim vile olus Corchoros, Theophrasto ac Plinio. Quidam pro pisciculo accipiunt.

Remum cope, latitudinem ejus Platea.) Legendum Plateas, oppidum hoc Læotiz est, quod Homerus numero singulari Plateam vocat. Quod autem Copenes & Plateenses hæc invenerint, Strabonis verba conjecturam faciunt apertissimam.

Hippa

Hippagum Salaminii, aut Pericles Atheniensis.) Vetera exemplaria Hippagum Damias, aut Pericles Atheniensis. Hippagines has vocat Festus, quibus equi vehuntur, quas inquit Græci Hippagus vocant. Hippagogus appellat Aristophanes, ejusque expositores in comœdia Hippis. Suidas quoque Hippagogus. Quid verò in hoc loco sibi velit Hermolaus, minimè intelligo. Qui dicit, Græci scribunt non Hippagum sed Hyppagum. Nam Epagon, epagontis aliud est, ut X. volumine Vitruvius ostendit: Artemo à nostris vocatus, trochleaque id genus est, quæ in machinis tertia dicatur.

Rostra addidit Piseus. Tyrreni anchoram. Eupalamus eandem bidentem. Anacharsis Harpagonas.) Præpostera punctorum interlocutio & lectionem, & sensum, & rerum fidem depravavit, nonnullosque ætatis nostræ doctos alioqui viros in errorem invexit. Scribendum igitur sic. *Rostra addidit Piseus Tyrrenus, anchoram Eupalamus. Eandem bidentem Anacharsis.* De Piseo enim Tyrreno hoc ipso capite supra Plinius. Bicipitem autem anchoram ab Anacharsis in Centauri auter est Strabo libro VII.

Harpagonas & maxus Pericles Atheniensis.) Si sic legatur, duas res esse quispiam putabit, cum una tantum sit. Curtius libro quarto, Omnia belli apparatus strepunt. Ferrea quoque manus (harpagonas vocant) quas operibus hostium iniicerent, cornique & alia tuendis urbibus exogitata preparabantur. Proinde lego hic,

*Harpagonas aut
manus.*

ALEXANDRI
SARDI FERRA-
RIENSIS,

DE RERUM INVEN-
TORIBUS

LIBRI DUO.

DE IIS MAXIMÈ, QUORUM
nulla mentio est apud Polydorum.

*In quibus omnium scientiarum
omniumque ferè rerum principium
quoddam quàm brevissimè con-
tinetur.*

ALEXANDRI SAR-

di de rerum inventoribus

Liber primus.

MAGNA illa quidem, & admirabilia sunt, quæ Deus in mundo fecit, quæ omnia sunt quæ esse videntur. Sed nihil certè majus, admirabileve magis, quam ipse homo, & in homine mens & ingenium. Is enim cū *Hominis* primo fictus, lutoq; productus, non expeditum sermo- *ortus &* nem, non artes, non leges, non cætera, quæ jam homi- *progressus,* nis sunt, habuisse creditur, sola pollebat feritate, immanitate audacia majori: quàm quæ in exiguo corpufculo vix credi posset. Ceptus exornari paulatim artibus, cum primum agriculturæ operam dedisset & rei pastoritiæ: hinc subagrestis quædam [sodalitas constituta, deinde moribus exornatus, mox legibus, constructæ urbes, bella, sacra, judicia, dicendi ars, scientiæ, adeo ut nihil sit, quod obscurum homini esse posse videatur, magna certè, & incredibili, ut dicebam, ingenii admirabilitate: quod cum pleraq; animalia hominem superent sensibus, nulla adhuc visa, quæ in melius possent suam conditionem mutare: quod, plurimis rebus inventis, indicatisque hominem fecisse verum est. Nulla verò res est ex æpertis omnibus, qua magis humani ingenii vires deprehendantur, quàm illa, quando, quicumq; ille fuit, qui quæ in cælo, & quæ in terra sunt, præterita, præsentia, futura, omnes hominū sensus, omnia tandem, quæ excogitari possint, certis signis, nec illis adeò multis notari, cognosci, proferri posse indicavit: quæ res nisi passim videretur (in rebus enim usitatis nulla est miratio) nec credi, nec animo complecti posset, omnia quæ in Mundo sunt, paucis literarum elementis contineri.

L I T E -

LITERÆ INVENTÆ, MEM-
brana, Papyrus.

Literarum
inventio.

Quod quia majus putabatur, quàm quòd ab ho-
mine inventum esset, Naucrati Deo adscribere
Ægyptii: qui ab eo dicebantur edocti, animalium,
arborumq; figuris scribere, illumq; Mercurium Tris-
megistum, quem Thyoth dicunt, fuisse creditum, vel
Mercurium alium Jove & Cyllene natum fugientem in
Ægyptum Argo interfecto. At Trismegistum sunt qui cre-
dant ab Judæis Mosem vocari, qui illis primus dederit
literas: vel dedit Abrahamus. Josephus antiquissimus
credit vel à Sethe usque nullo Adami. Ab Judæis, sive à
Phœnice Agenoris filio literas accepere Phœnices, Ty-
rii maxime, unde & Phœnicia *φαινικία*, *σημαία*q; di-
cuntur à Timone Pyrrhonio. Ex Phœnicia, Actes, Cad-
mus, vel Linus Herculis Præceptor intulere in Græciā:
Athenas Gephyraei Phœnices, qui cum Cadmo vene-
rant, quorum genere fuere Harmodius, & Aristogiton.
Ad quidam Græcas literas Cecropem Ægyptum, vel
Prometheum, aut Orpheum, sive Danaum, Phœnicem
ve Achillis custodem reperiisse memorant. Sed tempo-
rib. Trojanis Palamedes sexdecim invenit α, β, γ, δ, ε,
ζ, η, θ, ι, κ, λ, μ, ν, ο, π, ρ, σ, τ, υ, Palamedi Servius item adscri-
bit ϑ, φ, χ, quas tamen addidit Cadmus Milesius: ς, & ω.
Simonides Cous: ζ, z, & ψ, Simonides Syracusanus, vel
Epicharmus Siculus. Homerus ad formā eas reduxit,
quam habemus: & has Athenienses ab Archivo persua-
si accepere temporibus Aristophanis. Aborigenes lite-
ras habuerunt ab Evandro: Æthrusci à Corinthio De-
marato. Sunt qui credant literas illatas in Italiam ab
Hercule redeunte ex Hispania, quare in templo cum
Musis colatur, vel à Saturno Creta profugo. G. certe li-
terā Romani habuere à Sp. Carbilio, r. ab Appio Clau-
dio, ut pro Valesiis, & Fuliis Valerii dicerentur & Fu-
rii. Darii tempore Zorobabel Judæis literas dedit,
quas

quas adhuc habent: puncta Sapientes Tyberiadis. Phrygibus literas composuit Libycus cognomento, Hercules à pelle. qua induebatur: Moschis Cyrillus. Gotthis Vuffidas, Dalmatis Hieronymus ex oppido Stridonæ. Palamedes autem gloriatur apud Euripidem se ex consonantibus, & vocalibus syllabas composuisse. Notas, quibus celeriter scribi posset, reperit Mœcenas, & *Typographia.* per Acilium, Aquilamve libertum publicavit. Ex ære literas fecit Argentorato Joānes Gutenbergius: mox Uldaricus Hanius Mogontiaco: eoq; modo conscriptos libros Romam attulit. Membranas fecerat Eumenes, Attalusve Rex: Ptolemæus in Papyro suadente Aristarcho scripserat Populo Romano. *Membrana.*

*Philosophiæ partes, Grammatica,
Ludi, Schola.*

Literatum operatio differendi, speculatio naturæ, *Artes liberales.* & moralis scientia perfectæ sunt: Prima quidem ex Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Historia. Secunda ex Physica, Medicina, Mathematica, Theologia: tertia ex moribus, ex legibus, ex domestica cura. Grammaticā Mercurius invenisse creditur pluribus nomine dato, sive Prometheus: præcepta dedisse Homerus: artis princeps in Græcia fuit Aristarch⁹, Romæ Crates post secundum bellum Punicum: antea in ludis vernaculis pueri simul, & puellæ mores docebantur, & exercitiis corpus firmare. Scholas Athenis Cimon instituit: in Italia Pythagoras: ludum aperuit Romæ Sp. Carbilus. *Grammatica.*

Dialectica.

Disputatricem appellat Fabius. Hæc continet omnem & perspicendi quid in unaquaq; re sit, scientiam, & judicandi quale quidq; sit: à Mercurio & ipsa, vel à Calliope hominibus data, sive ab Eleate Zenone, latinitate à M. Varrone. De decem elementis, & pro- *Dialectica.*

& pronuntiatis (sic *κατηγεύειν*, & *ἀξιωματικῶς* à nobis dicuntur) cæterisque ejuscemodi ante alios scripsit Climachus Thurius: Plato res ipsas distinxit separavitque in disputationem: quomodo plurimas, quas habuere antiqui, dubitationes sustulit Syllogismorum, hoc est, collectionum rationem invenit Aristoteles: nam antiqui interrogationibus quibusdā tantum utebantur.

Rhetoricā. Soluta oratio, pedibusq₃ constricta, Communes loci.

Rhetorica.

Rhetoricam dominam rerum primum novisse Empedoclem credidit Aristoteles: alii Parmenidem, vel Cadmum Milesium, Pherecydem Syrum, & Hecathæum qui primi solutā oratione, usi sunt: arte observata apud Homerum, vel cœlo ab Jove per Mercurium procurante Prometheo demissa. Artemidorus repertam ait ab Apolline: Scriptores antiquissimi fuere Troezenē Pittheus Pelopis filius, in Sicilia Corax, & Thyſias. Is argutē Coraci Præceptori negavit *διδασκαλεῖν*, quod diceret nec se debere, si à iudicibus absolveretur: nec etiam debere damnatus, quod tunc artem non teneret, cujus finis esset persuadere. Inter inventores hujus artis enumerantur Trasimachus & Gorgias: nam Orationem ipsam pedibus constrinxere, & communes locos primi tractarunt, Prodicus etiam & Protagoras.

Sophista. Philologus. Σοφὴς. Eloquens.

ῥητορικόν.

Sophista.

IS primus mercede docuit, minas centum exigens, vel quantum discipulus æstimasset artem. Sophistam se dixit, quod eloquens sibi esse videretur. Athenienses Sophistam primum dixerunt Solonem: Philologi nomen sumpsit Eratosthenes Cyrenæus varia, & multiplici disciplina præditus, deinde Arrejus Romæ Sallustio Florente. Sempronius *σοφὴς* dictus est; eloquens

eloquens M. Cornelius Cethegus: *χρῆστον μὲν* Dion Prusensis ex suavi, nitidaque oratione.

Oratio scripta, extemporalis, exornata

Ἐπίσις. Declamatio. Orationis

partes. Dicendi genera.

A Ntiphon Rhamnusus primus omnium orationem scripsit. *ῥῶπιν*, constitutionemque causæ putant aliqui Hermagoram vocasse, alii Naucrati Isocratis discipulum, aut Zopyrum Clazomenium: qua voce utitur Æschines contra Thesiphontem, qui Æschines cum Rhodum post illud iudicium secessisset instituit extemporalem orationem habere, & declamare exercitationis causâ: quod tamen factum Fabius scribit circa Demetrii tempora, an ab eo institutum, non sibi constare. Alii institutum dicunt à Pericle, vel à Pythone Byzantio, Philostratus à Gorgia, Pausanias ab Anaximene Lapsaceno: Latini quidem dicendi Præceptores, quorum maximè insignis puero Cicerone fuit L. Plotius (Plotinus malè legitur apud Senecam) cepere extremis L. Crassi temporibus. Sergius Galba orationem apud Latinos exornavit, miserationibus, communibusque locis usus, & egressus à proposita orandi causa, ut delectaret, animos permoveret. remque augeret. Apud Græcos proœmia, & epilogos induxit Cephalus Atheniensis: Protagoras orationem divisit in *ἐμβολὴν*, *ἐρώτημα*, *ἀπόκλεισιν*, & *ἐντολήν*. Demonstrativum genus induxit Prodicus Chius: Rhodiam dicendi formam Æschines. Asiaticam Egesias Magnesius.

Oratoria ars.

Gestus. Causa inferior. Mollis oratio.

P Er pulpitem orans ambulavit C. Gracchus, & ab humero togam dissolvit. Involucrum Pallii rescidit Athenis Cleon ex Halicarnasso Orator, coxâ percussit, vociferatione etiam usus in iudiciis. Causam

Causa inferior.

peramus : sunt qui credant inventam à Platone. Ante ipsum Aristophanes Socratem ea causa usum ostendit: quæ ἡπλαν λόγῳ dicitur, & quàm repertam à Protagora Endoxus ait. Lasciva, molliq̃ue oratione usus est Sotades Cretensis, qui lingua Jonica scripsit Jambos, Jonicos sermones propterea vocatos, & ab Athenæo περιαιδολόγῃς. Sotadem ex nostris primus imitatus est Ennius.

Dialogi.

Dialogi.

Aristoteles in primo de Poëtis Dialogorum primum auctorem fuisse refert Alexamenem Tejum, qui ante Platonem literis mandavit Socraticos sermones. Dicunt alii Dialogos institutos à Zenone Eleate: Timon à Sophrone Syracusano, qui percunctando, & respondendo Mimos scripsit: ejus libros in Sicilia emptos à Platone, qui & hunc imitatus fuerit.

Historia.

Historia.

Hanc Cadmus Milesius, & Arcefilaus Argivus primi apud Græcos condiderunt: à Poëtis creditur Clio ostendisse. Omnium gentium historiã primum scripsisse se fatetur Ephorus quem imitati sunt Diodorus & Trogus. Hieronymus Cardianus primus scripsit res gestas à Romanis: Asinius Pollio Græcam historiam latino sermone.

Physica.

Physica.

Naturæ causas Thales primus investigasse dicitur ab Horrensiō apud Ciceronem. Sed Thales, Anaximander, aliiq; σποῖι elementa tantum cognovere: Xenophanes Colophonius, & ejus discipulus Parmenides rerum naturã: Plato declaravit antiquorum placita obscura Eleataris maximè, & Pythagoræ: rem omnem apertissimè ostendit Aristoteles, Ægyptii Vulcanum dicunt fuisse Physicæ auctorem, alii Trismegistum, Theophrastus Prometheū, indeq; cœlesti igne ab

igne ab eo animatam foeminam. Ex Jonia Physicam Athenas intulit Archelaus. Apud Græcos de naturæ ratione primus scripsit Alcmeon Crôtoniata Pythagoricus: apud Latinos C. Amaphranus Epicureus homo.

*Medicina: ejus partes: herbarum vires: theriacæ
pastilli: balnea: remedia ab animan-
tibus: herba.*

AT Medicinam Mercurio adscribunt alii, alii Melampodi, vel Orpheo: quidam Apollini: Æsculapium ampliasse, perfecisse Hippocratem, quos Pindarus treis Medicinæ auctores appellat. Ægyptii dicunt Ifidem in somniis ægris medicamenta indicasse: qua causa Jamblichus scribit scientiam divinitus somniis comparatam. Quæ somnia etiã in Æsculapii templis videbantur, quæ Pergami, Alexandriæ, aliisque locis erant. Apis Ægyptius Medici nam dedit Græcis, auitque Æsculapium Arlippo natũ, & Coronide Nympha, quam Asclepiades Arlinoën vocat Leucippi, vel, ut est apud Pindarum, Phlegyæ filiam. Apis moriens puerum Æsculapium cõmendavit Chirone, qui Herbarum vires primus cognoverat. Hunc Chiron ulcera, & febres curare docuit, nam Chirurgia Chironis inventum est vel Apidis, vel Mizrais, vel Æsculapii Apollinis filii. At hic alter Æsculapius Chironis alũnus alvi purgationem primus invenit. Ejus filii Podalirius & Machaon, Medicinam exercuere in Græcorum exercitu. Ipsa verò postea jacuit in tenebris usq; ad Peloponnesiacum bellum, quando eam in lucem revocavit Hippocrates Cous. Democriti discipulus qui eam à studio Philosophiæ separavit, & Æsculapii templo cremato in Insula Co, morbos Pharmacis curavit remediis exscriptis, quæ in eo templo posuerant homines à morbis liberati. Hæc fuit Medicina κλινικὴ. Prodicus Hippocratis discipulus ἰατρικὴν instituit unguentis, & frictione. Horum placita Diocles, Praxagoras, Chry-

Medicina.

Chirurgia.

sippus, Erasistratus & Herophilus mutaverunt : unde in tres partes diducta Medicina, altera *Διαπική* quæ victus, altera *Φαρμακοπική* dicitur, quæ medicamentis curat : tertia *χειρουργική* manuum opera.

Empyrica. *Εμπειρική*, quæ experientia tantum utitur, cepit in Sicilia à Creonte Agrigentino. Aliam invenit Asclepiades, post Hippocratem Medicorum princeps : quæ auditor ejus Themison mutavit. Rectius valens Claudio Principe novam sectam instituit : novam Thessalus Neronis principatu, cunctis deletis majorum placitis. Tunc ejus *ἀρχιατρική* Andromachus theriacos pastillos fecit ex vipera.

Et Carnis Massiliensis damnavit priores Medicos, & balnea, quæ instituerat Medea : sicut Syracusani instituere *πνέες*. Galenus tandem Pergamenus Traiano principe medicinam ad Hippocratis, majorumque placida reduxit.

Remedia ab animalibus ostensa. Multum verò antea medicinæ exercitationem addidit Herodicus Silymbrianus phthisi laborans. Carminibus ægritudines levare docuerat Salomō Judæus Rex. Sed homines & ab animantibus remedia accepere : à cane herbis alvum purgare, Clystere ab ibide : venam aperire ab Hippopotamo : à cervo sagittas dictamo extrahere, veneno cynaræ herba mederi, & contra phalangiorum ictus cancos prodesse : ab hirundine Chelidonium visui saluberrimam : rutæ vires à mustela, origani à ciconia, hederæ ab apro, fœniculi ab angue, marathri etiam, & juniperi spinæ : Draco nausæam lactucæ sylvestris succo restingui ostendit. Elephas contra chamæleontem prodesse oleastrum, ursus contra mandragoram formicas, palumbes, graculi, merulæ, perdices lauri folia fastidium purgare indicant, columbæ, turtures, & gallinacei helxinem herbam, anates, anseres, cæteræ aquaticæ aves herbam fideritem, grues juncum palustrem. Sed de herbis primum aliqua prodidere Orphæus, & Musæus : postea Home-

Homerus, & Hesiodus: Pythagoras volumen de earū effectu composuit, Apollini Æsculapio, Diisq; earum inventionē, & originē assignata. Silphii Aristæo, Centaureæ Chironi, Achillei, Achilli; volumē itē scripsit Democritus: apud nos primus M. Cato, post C. Valgius, & Pompejus Leneus: Herbarum effigies pinxere Cratejus, Dionysius, & Methrodorus: cæteris melius, qui ante, postq; fuere de herbis scripserunt C. Plinius, & Dioscorides: quos eodem tempore fuisse existimarem: ambo enim se vidisse testantur Licinium Bassum: quanquam Suidas credat ante Plinium fuisse Dioscoridem, Antonio & Cleopatra in Asia regnantibus.

Mathematica, Arithmetica, Pondera, Mensura, Geometria, Agrorum termini. Triangulus. Cubus, & duplicatus Decempeda.

Mathematices auctor in Græcia Thales fuit. *Arithmetica.* Arithmetica numerandi artem, quæ est pars prima Mathematices, invenere Sidonii in Phœnicia, vel Abrahamus in Assyria: Ægyptiī fuisse se dicunt, & Naucratem eorum Deum numeros ostendisse & computare: alii numeros ajunt Minervam, mensuras Mercurium dedisse, apud Græcos Pythagoram, qui etiam notas numerorum fecerit, vel fecit Phedon (Sidonium Eutropius vocat) Eleus Proca, Sylvio Latinis regnante. Alii pondera & mensuras adscribunt Palamedii. Geometriam verò alteram partē Mathematices invenit Naucrates ille, ut post anniversariam Nili inundationem certi dignoscereantur agrorū termini: quos terminos primus posuit Cain. Thales in Græcia ostendit Geometriam, & triangulum descripsit: cubum Architas, duplicatum cubum Plato: Cratosthenes tamen tribuit Hippocrati. Decempedam ad metiendos agros excogitarunt Thessali.

*Astrologia.**Astrologia.*

HÆc pars tertia Mathematices. Cælum, & sydera observarunt primū Abrahamus apud Chaldæos, apud Ægyptios Sasochis vel Naucrates, in Scythia Prometheus. Alii ad Zoroastrem referunt, Poëtæ ad Uraniam Musam, Arcades ad eorum Deum Pana. A Chaldæis acceperunt Magusæi Persæ Sidonii, & Phœnices, alii Græci ab Actæ vel ab Orpheo, vel à Thalete Milesio, qui ante alios de cœlestibus in Græcia disputavit, de Stellarum motu, de Lunæ, Solisq; ratione: quæ omnia docuit Mandraytum Priënensem mercedis loco petens. ut illa à Thalete se accepisse fateretur.

Solis, Lunæq; meatus, defectus. Astrorum cursus, natura, nomina. Stellarum numerus, Mundus. Lacteus circulus.

Planetæ. Sydera aliquot.

Syderum cognitio.

Lunæ verò, Solisque cursum observasse dicunt Hipparchum; aut Lunæ Endymionem, Solis Thaletem: qui & eorum defectus intellexit, & Solis Atreus Mycenis, Romæ Sulpitio Gallus. Vel Lunæ meatus, & naturam demonstravit Mercurius ex Arcadia: quare Arcadas ipsos *αστροεληντες* vocant: id quod alii factum credunt, quod soli ex hominibus nullā dederint operam Astrologiæ. Solis, Lunæ & Astrorum cursum ab aliis creditur Hyperion ostendisse, inde syderum patet appellatus, ut & Astræus nomine Astris impositus: quod fecisse Phœnices putant alii & stellarum numerum cognovisse. Sed Atlas sustinere cælum propterea existimatur, quod ipse Solis, Lunæ, syderumq; aliorum ortus, occasus, & Mundi (sic enim *κόσμος* appellavit Pythagoras) motus hominibus tradidisset, vel fuit Prometheus: cuius in hac cogitatione defixi corde aquila pasci fabulis traditur: quàm confecerit Hercules dubitatione omni sublata: Atlantis namque discipulus in Astrologia præ-

Atlas.

gia fuerat Hercules, propterea humeros dictus cœlo
 supposuisse. Lacteum circulum etiam ostendit, inde fi-
 ctum ex lacte Junonis eo fugente. Democritus præter
 Solem, & Lunam suspicatus est plures stellas esse, quæ
 errarent: Planetas dixere Græci: inter quos Venus est, *Planeta.*
 cujus Stellæ naturam Pythagoras investigavit: eandem
 que Luciferum & Vesperum esse dixit, quod modo
 præcedat, modo subsequatur Solem. Hoc tamen Pha-
 vorinus Parmenidi adscribit. Tiresias dixit Planetas a-
 lios mares, alios fœminas, utroq; propterea sexu ipse
 creditus. Cynosuram ostendit Thales, & stellas, quarû
 aspectu Phœnices navigant, & Babylonii: Cleostratus
 indicavit capellæ sydus, quæ dicitur aluisse Jovem pro-
 pè Olenem in Arcadia.

*Signiferi obliquitas, signa. Solstitium. Sy-
 derum intervallum. Astrolabium.*

Orbis descriptus.

Signiferi obliquitatem primus intellexit Anaximã-
 der Milesius, vel Pythagoras: quod tamen ad se re-
 tulit Oenopides Chius. In signifero signa notavit
 Cleostratus, vel Ægyptii: quare & animantia colue-
 runt, & per eorum effigies sensus mentis effinxerunt.
 Euhemerus retulit ad Venerem, quæ docuerit Mercu-
 rium: Alii referunt ad Aristæum Apollinis filium Ar-
 cadia Regem, observatorem etiam solstitialis ortus.
 Syderum intervalla Pythagoras cognovit: quod ut de-
 prehenderetur, & syderum magnitudo, & motus A-
 strolabium confinxit Ptolemæus Alexandrinus, qui
 orbem descripsit: ut primus fecit in tabula Anaximan-
 der, in libro Hecatæus.

Zodiacus.

Astrolabiũ.

*Sphæra. Cum terris cœli societas. Terra for-
 ma, locus Zone diversitas. Libri
 de Astrologia.*

Sphæram effinxit Atlas, vel Anaximander, vel Mu-
 siaus Atheniensis. Cũ terris cœli societatem intellexit

Sphæra.

Democritus. Terrā esse rotundā, & in medio positā Pythagoras, vel Hesiodus, ut credidit Zeno, vel Parmenides, ut ait Theophrastus. Parmenides, auctore Posidonio, terram, ut cœlum, in quinque partes, quas vocant Zonas, partitus est: sex fecit Polybius. Regionum diversitates intellexit Hipparchus, & ab Æquinoctiali distantias. Libros autem de Astrologia primus scripsit Meton Atheniensis.

Astra futura indicare. Planetarum item nomen, cursus, natura, potestas. Επισμεολογία.

Astrologia.

C Haldæi omnia subicere Planetarum viribus; eorumq; & astrorum ratione præterita, & futura dicere docuit Berosus in Insula Coi, geniturā Naucrates Ægyptius, vel Atlas. Postea Antipater Sidonius & Achinapolis ex conceptione etiam nuntiaverunt, quæ homini in posterum eventura essent. Quæ omnia Græcus auctor ad Æthiopas refert, qui Planetis imposuerunt nomina cursu, natura, potestate notatis; quam prædicendi artem receperint Libycæ gentes Ammonis etiam oraculo instituto, & in Græciam tulerit Orpheus mysteriis obtestam. Solebant quoq; Astrologi *αὐλὰς* unius annorum initia, finesq; scribere, & quæ futura essent quas *επισμεολογία* dixere, in usum denuò reductas à Laurentio Miniatiensi Ætrusco.

Annus, menses, dies, hora. Nox, & dies sex mensium, Annorum αὐλὰς. Intercalatio. Dierum nomina à Planetis. Horologia, Gnomon.

*Annus o-
mnisq; tem-
pora.*

AT Ægyptii, vel Phoroneus Inachi filius, vel Babylonii annum in duodecim partes Solis per signiferi signa meatu dividerunt, mensibus institutis, & diei horis duodecim: quæ Græcis ostēdit Theogons Phoronei frater, vel Pan Arcadium Rex, vel Palamedes, vel Democritus. Anni tempora, vicitudines,

dines, dies c c c c x v. primus observavit Thales, postea Eudoxus Hipparchus, Ptolemæus Rex, Cæsar dictator. Bion Abderita loca intellexit ubi nox esset sex mensium, totidem dies, *κύκλοι*, quem Christiani servamus in solennibus diebus, alterum Lunæ x i x. alterum solis x x i i x. fecit Eusebius: descripserunt Theophilus Alexandrinus & Dionysius. Intercalationem Anrias scribit inventam à Numa, Licinius à Romulo, Junius à Servo Tullio. Dies planetarum nomine vocarunt Aegyptii: ab eis accepere Romani, inde Græci, omnes ferè postea. Horologia constituit in Aegypto Trismegistus: solarium Lacedæmone Anaximenes, gnomone facto Babyloniorum exemplo: vel Anaximander ejus præceptor, aut Thales: Romæ Lucius Papyrius: discretis horis Nasica, quod solarium descriptum vocat Cicero. Hydrologia constituit Ctesibius Alexandrinus Romæ P. Cornelius Nasica, Theodosius, & Andreas fecere ad omnes cœli inclinationes, vel *κλίματα*.

Horologia.

Hydrologia.

Musica, μανίς & cantus, aliâque

Harmonia genera.

A Rithmetica continet Musicam institutam ab Apolline, vel à Manerote Maleandri Bybli Regis filio, qui Isim secutus metu perierit. At Pollux Manerota agrestem hominem fuisse tradit inventorem cantus agricolarum, qui dicitur *μανίς &*: Tibullus Musicam refert ad Osirim, qui Bacchus est: quam Chamæleon Ponticus antiquos homines testatur invenisse avium imitatione, quæ in solitudine canerent. Apud Græcos invenit Pythagoras, cum ex malleorū percussione apud æris fabros harmoniam novisset. Conventus varios & Musicam in Aegypto instituit Isis, bardus apud Celtas: Cantus Melpomene Musa, vel Mercurius: ante Marfyam Phrygem & Olympum in cantu omnia erant Chromatica, sive colorata, Mar-

Musices inventores.

*Harmonia
Varia.*

fyas invenit concordiam concentuum acutorū, Olympus concentuum dissimilium, quas dixere harmonias diatonam, & harmonicam. Hæc tria sunt genera canendi. Est quoque Harmonia Phrygia mollis, acutissima voce, à Marsya, Hyagnidene reperta, Dorica gravis, & bello apta à Thamyra Thrace indicata in Doriæ urbe. Lydia luctui, & hilaritati convenit: hanc Carius Jovis filius constituit, cum apud Torrhebiæ paludem concinentes Musas audisset: vel constituere Antippus, aut Amphion, aut Melanoppides, aut Olympus in funere Pythonis. Jonica data est à Pythermo Jone. Mesophrygia à Marsya. Mesolidiæ etiam commiserationi, & Tragædiis apta, vel hanc reperit Sappho, aut Pythoclidæ: Hypolidiam Mesolydiæ contrariam, Damon Atheniensis, vel Polymeistus: Iaconicam Phylaxenus.

Lyricorum chorus, Cithara, Fides, earum leges, Barbitos, Forminx, Monochordium, Dichordium, Thrichordium, Quinquechordium, Plectrum.

LYrici choro quinquaginta virorum constituto à Tyssia, vel à Stesichoro ad Lyram carmina canebant, scribebantque Lyram trium fidium, acutæ, gravis, & mediæ vocis fecit Asus, vel Mercurius in Asia urbe Lydiæ, anni tempora imitatus, quæ prisca tria tantum fecerunt: & accepto caduceo, dedit eam Apollini, qui cognominatur *νευστήρ* à loro Lyra, qui est *Lyra.* *νευστήρ*. Neso Minervam credit invenisse Lyram, alii dicunt Clîo aut Orpheum, vel Amphionem, vel Linū, vel Chironem: Jædæi jubalem. Lyra sine cantu usus dicitur Thamyras, Olympus etiam: cum cantu Amphion, addita nere chorda propè Nefam Thebarum portam, additisque legibus sonus Lyra. Tres alias Chordas adjunxit Philemon, ad quam Lyram jam

ex septem chordis edidit carmina Terpander, singulis fidibus nomine legibusque datis. Ipse quoque vel Anacrenan, vel Melpomene formavit lyram ex eboré septem fidibus, quem Berbiton dicunt: octavam chordam junxit idem Terpander, vel Simonides: quibus bifariam divisus usus est Lycaon Samius: vel octavam, nonam, decimam, & undecimam chordam addidit Timotheus Milesius, alii nonam adscribunt Apollini, decimam Hestiao Colophonio. Tenui Citharæ *Citharæ.* cantu usus primus est Aristonicus Argivus, auxit Lyfander Sicyonius. Amores ea cecinit Ametor Eleuthernæus, ridicula Oenopas. Athenas eam attulit Phrynus Mitylænæus, in Italiam Arcades, & Evander. *Phorminx.* Phormingem non adeò à Cithara differentem invenire Siculi: monochordium, & trichordium Arabes: *Monochordium.* vel trichordium Marfyas, quinquechordium Scythæ loris bubulis: maxillis autem caprinis utebantur pro plectro, quod prima fecerat Sappho.

Epigonium, Psithyr, Ascaros, Magadis, Psalterium, Pectis, Sambuca, Trigonon.

E Pigonus Ambraciota invenit epigonium Chordarum quadraginta: Lybicæ gentes, vel Troglo-ditæ invenerunt. Psithyra forma quadrata, tenui sono, inde *ψιθυρίζειν*. Organum hoc aliqui vocant ascarum, quo tactis nervis cantatur. Anacreon magadim appellat à Lydis excogitatum cum quinque chordis: Apollodorus putat esse Psalterium. Sed Psalterium *ψαλτήριον* ut invenerunt Phornices quadratum, & Alexander Cythereus apud **E P H E S I O S** decem chordis implevit, propterea Menæchmus, & Aristoxenus Magadim dicunt esse pectudem dichordum *Magadis.* organum, quo prima usa est Sappho. Sambuca usa *Sambuca.* est Sibylla, organo trianguli forma acutæ vocis ex iniqua-

inæqualibus fidibus invento, vel à Syris, vel à Troglodytis, vel à Sambyce quodam, vel ab Ibyco Poëta Rhëgino: qui & trigonon fecit: vel fecere Assyrii. Sed Sambuca caneant Jambos.

Tibiæ, earum leges, foramina, Tibia duplex. Plagiatos. Elymos. Hippophorbos. Monaulos. Theria. Tibia ex aquilarum & vulturum ossibus.

Gingras.

*Tibia
Varia.*

Monaulon.

Tibias ostendit Euterpe, vel Thalia aut Apollo, aut Ardalus Troezenius Vulcani filius. Pindarus Minervam fuisse dicit sibilum serpentum imitam, qui in capite Medusæ erant, & luctum Euriales & Schenonis Medusæ sororum. Hæc tibia creditur fuisse ex osse. Alii tibiæ inventorem dicunt Hiagnim & ejus filium Marfyam. Plato Marfyam, & Olympum ejus discipulum testatur præscripsisse leges, quomodo ex inflatis tibiis sonus eliceretur: alii asserunt fuisse Pronomum, vel Clonam Tegeatem, aut Thebanum, vel Ardalum Clona antiquiorem. Olympus ex Phrygia in Græciam tibias intulit, & Græcos docuit canere tibiis in deorum solenniis: vel Pelops eas attulit ex Lydia. Nam creduntur Lydi primi habuisse tibiam, vel certè Libyci, qui dicunt Sciritem Libycum eam invenisse, à Poëtis propterea *Λιβύη* appellatam. Hiagnis Marfyæ pater uno foramine duas tibias conjunxit, & simul utriusq; caneat. Ipsa tibia foramine paucio erat, ut scribit Oratius, quatuor scilicet: multa addidit Theodorus Thebanus. Plagiaton tibiam curvam ex loto, vel buxo fecere Libycæ gentes, vel Osiris, sive Pan: elymon è buxo Phryges, & ipse Marfyas: hippophorbon ex lauro Arabes Scentiæ, qua canunt apud equorum pascua, Monaulon nuptialem ex calamo hordeaceo fecit Osiris, aut Mercurius, aut Marfyas, vel Scirithes, & Rhonaces Medi: Thebani theriam

theriam hinnulorum ossibus, & extrema parte obducta: aquilarum, & vulturum ossibus Antropophagi. Melanchlani, & Arimaspi: gingram quærulam Phœnices nomine ab Adonide imposito, quem gingrā ipsi vocant. Pronomus verò composuit tibiam, quæ Dorium, Lydium, & Phrygium modulos simul redderet.

Gingra.

Syringæ. Cerodetos. Photinx. Fistula plurimis calamis. Tripes. Phœnix.

Κρέμβαλα.

GAlli, qui ad Oceanum sunt, pro tibiis habebant Syringas, quas confecit Terpsichore, vel Pan in Nomiis montibus, vel Cybele, vel Olympus, vel Marsias. Hiagnis dicitur eis primus usus. Marsyas ceret fecit Cerodeton fistulam: Osiris Photingem è buxo. Mercurius fistulam ex uno calamo, ex pluribus Silenus: Pani attribuit Maro, & à Pane pandura dicta. Tripodem invenit Pythagoras Zacynthius, Delphico tripodi persimilem: Phœnices fecere Phœnicem: κρέμβαλα ænea, quæ digitis percutiebantur, sinxere Græcæ mulieres.

Pandura.

Tripes.

Tuba. Cornua. Organa pneumatica, & fistulis plumbeis.

Tubas invenisse dicitur Maleus Tyrrenorum Dux, qui piraticam faciebat: inde Virgilianum illud est:

Tuba.

Tyrreniούς tuba mugire per athera clangor.

Sive quod eam construxerit Tyrrenus Herculis filius in Lydia. Tyrreni ipsi ληισοσαλπιγγες cognominant, quod tubam compressam & acutam invenerint, ut ait Pollux: vel hanc invenit Tyrtæus Atheniensis, & obtortam Osiris, σάλπιγγα Minerva, Græciam intulit Orichondas opem ferens Heraclidis. Cornua fecere Tyrreni, Pneumaticam rationem in Musica

Ctesibius:

*Organa
pneuma-
tica.*

Ctesibius tonsor Alexandrinus hydranti reperta, fistula scilicet, quæ in aqua posita & percussa, spiritu replebatur. Organa fistulis plumbeis Byzantio in Galliam ad Pipinum Regem transmissa fuisse dicuntur à Constantino Cæsare: alii putant eorum usum Romæ repertum à Viteliano Pontifice.

*Saltatio, Cordax, Sicinnis, Emmelia, Saltatores,
& Symphoniaci in Scena, Saltatio Italica,
Pyrrhica, Sali, χοροὶ καὶ χοροὶ χοροὶ
διακαταίξεν. Chorea.*

Saltatio.

NEc saltatio omittenda in Musica. Eam docuisse Erato dicitur. Terpsichorene aut Polymnia, vel Arcades, vel Satyri, qui cum Baccho fuere: qua ipse vicerit Tyrrhenos, Lydos & Indos. Cordax, Sicinnis, & Emmelia appellatur. Cordax lasciva Comitorum est à Baccho instituta in India. Sicinnis petulans Satyrorum reperta à Sicinno Cretense, vel, ut ait Scamon in primo de Inventionibus à Thersippo Emmelia gravi Tragicorum est tradita à Bathyllo Alexandrino. Nam saltatores in Orchestra saltu exprimebant id, quod fuerat ab histrionibus dictum: quod primus fecit Telefis, vel Telestes Choragus in fabulis Æschyli. Eadem in remotiore scena Symphoniaci referebant harmonia: qui & ante, quàm histriones prodirent, ad harmoniam caneant: qua dignoscebatur quod genus fabula futurum esset. Ex his tribus saltandi generib. Pylades Cilix, vel Bathyllus saltationem Italianam instituit. Sed sunt qui dicant Rheam primū omnium saltare iussisse Curetas in Creta: in Phrygia Corybantes: qui armati saliere scuta collidentes. Saltationem hanc appellant Pyrrhica: qua alii Curetas primos usos credunt, ne Saturnus Jovis nuper nati vagitus audiret. Epicharmus Pyrricham attribuit Dioiscuris (undè & Castorion appelletur) salientibus, Mi-

*Pyrrhica
saltatio.*

nerva

nervæ canente obliqua tibia, & enoplio modo, quem armifonum dicemus. At Dionysius scribit Minervam ipsam devictis Titanis præ gaudio choros ducentem Pyrricham saltasse: quam tamen Aristoxenus institutam ait à Pyrrhicho Lacedæmonio, alii à Cretense Cydoniate uno ex Idæis Dactylis: Apollonius ab Iasone, dum in monte Dindymo mactatis victimis iactans placaret Rheam iratam ob interfectum Cyzicum Cyzicænorum Regem. Aristoteles Pyrrhichæ auctorem credit Achillem ad Patrocli pyram saltantem: alii Achillis filium Pyrrhum Eurypylo profligato, nonnulli Salium Mamineum, vel ex Samothracia, inde Salios Martis Sacerdotes vocarunt Romani. Thales Cretensis, vel Xenodamus Citherius, ut scribit Pratinas, addidit ὑπορχύματα, cantus scilicet, & numeros: quos ad tybiam fecit Andron Caranæus Siculus: hinc σικολίζεν Græci saltare dicunt. Clonas vel Olympus eos cantus fecit ad citharam, quos Plato, & Critias μετῳδία vocant. Sosibius & Pyrrhichicam, & alias omnes à Cretensibus institutas credit, alii ab Hierone, ne Syracusani inter se colloquerentur sed nutu, corporisque motu agerent. At certè antiquior est, nam Orpheus, & Musæus initia saltu, & numero instituere: & in Delo nullum sacrificium fiebat absque saltu: Puerorum enim & virginum choræ à Phidamone (Phidamonem vocat Eusebius) Delphio Apollinis filio, vel à Philoxeno Corinthio ordinati, incedebant saltantes ad Citharam, & tibiam; & canentes Dianæ, atque Apollinis ortus. τελεσειάν cum ensibus invenit Telesius quidam. χορευατιζέειν Lacorum est saltatione inventa à Castore, & Pulluce, nomineque imposito à Caria Peloponnesi oppido: ubi maximè à virginibus exercebatur in Dianæ honorem. Choream invenerat Terpsichore, vel Theseus ingressum, & egressum de Labyrintho ostendens.

Bucolica

Bucolica.

*Bucolici
carminis
origo.*

CUM Xerxes in Græciam veniret, pastores deserta Laconica Spartam ingressi ne sacrorum ritus omitteretur, die festo pastorali carmine qui *Βουκολισμὸς* appellatur, Dianam celebrarunt, Bucolici carminis hæc origo, quam & apud nos tradidit Diomedes. Credunt alii institutum ab Oreste per Siciliam post Scythicam fugam vagante: alii ab Apolline Nomio pastorali Deo Admeti boves pascente: quidam à libero patre, vel à Mercurio patre Daphnidis primi pastoris: vel à Siculis Hieronis de Syracusanis victoriam celebrantibus, & Daphnim à Nympha exæcatū referentibus. Alii inventum dicunt à Diomo bubulco Siculo: ut hinc esset Tibulli illud:

*Agricola assiduo primum satiatus aratro
Cantavit certo rustica verba pede.*

Nam primo & quarto loco erat Dactylus, ut & apud Theodoritum. Stesichorus hujuscemodi carmen primus scripsisse fertur.

Theatrum. Scena, Orchestra, Tragœdia, Comœdia, Satyra, Fabula. Chorus, Comœdiæ, Satyra Latina, Fabula Rhintonica. Tragicomœdia, Amores in scena.

*Theatri
forma.*

ATHENIENSES imitatione agricolarum, qui sacra per vicos, & lucus celebrabant festis diebus, fecere theatrum: cujus frons olim ex frondibus dicitur Scena, ubi pastores primò, mox histriones caneabant. Pars media est Orchestra, ubi saltatores erant, & apud Romanos Senatores: eos .n. Africani, & Sempronius Coss. à plebe divisere. In extremo loco stabant Symphoniaci. Romæ theatra ipsa lignea fuere, M. Scaurus fecit per triginta dies permanfurum: perpetuum incœpit Pompejus, perfecit Caligula. Athenis verò

his verò Æschylo docente Tragicam scenam fecit A- *Tragica*
 gataarchus : qui & de ea commentarium scripsit . Sopho- *scena.*
 cles & Choërilus excogitarunt scenæ ornatum. Phor-
 mus Syracusanus addidit puniceas pelles. Ob hanc pri-
 mam theatri originē , quam diximus apud Athenien-
 ses , eos Plato Tragœdiæ inventores ait : nō verò The-
 spim, nō Phrynicum. Poëtæ credunt fuisse Melpome-
 nem , Comœdiæ Thaliā : at Dorienses Tragœdiam
 ad se referebant , Comœdiam Megarenses , qui in Ar-
 tica & in Sicilia sunt : cū tamen tanquam insulsi , &
 inepti irrideantur ab Aristophane , & ab Ecphantide
 veterum Comœdiarum scriptoribus. Alii Comœ-
 diam & Tragœdiam adscribunt Peloponnesiis , qui
 κόμας vicos appellent, & δράγῃ agere, unde fuerint δρά- *Comœdiæ*
 μαται. Sed antiquæ Comœdiæ inventor videtur Sufa-
 rion , vel Epicharmus , vel Phormus. In ea Poëtæ ma-
 ledicebant liberiori , hominum etiam nomine expres-
 so, ut fecere Eupolis, Cratinus, & Aristophanes. An-
 timachus postea statuit ne proprio quis nomine in co-
 mœdia vocaretur. Tunc Satyra à Cratino instituta,
 vitia absq; civium nomine indicans. Crates in comœ-
 dia induxit fabulas ab Epicharmo, & Phormo inven-
 tas : & removit chorum, qui ex viginti quatuor histri-
 onibus erat, precium solventibus magistratibus. Ex
 antiqua comœdia apud nos instituta est Satyra mor- *Satyræ*
 dax à Lucilio : ex Comœdia Rhintonicæ fabulæ à
 Rhintone Tarentino vilissimo ridiculo nugatore, ri-
 diculis refertæ, quas Italicas vocant : Tragicomœdiæ
 etiam, vel Hilarotragœdiæ. Anaxandrides amores,
 virginumq; raptus iaduxit in Scena.

Histriones. Chorus Tragicus. Εμφόλιμα. Prima-
rum partium sermo. Επεισόδια. Satyri,
Παρωδια.

IN Tragœdia erant nomina vera : sed Agathon scri-
 psit omnibus nominib' confictis, quem imitatus est

*Histriones
in tragœ-
diis.*

Cynthius Gyraldus noster. Olim solus chorus loquebatur: Thespis histrionem induxit, ut chorus quandoque taceret. Aeschylus duos histriones, treis Sophocles produxere, qui simul colloquerentur: quomodo perfecta Tragœdia dicitur à Diogene. Nam quartus histrio, vel non adest, vel non loquitur, secus in Comœdia. Chorum etiam, quem instituisse creditur Euterpe: Aeschylus imminuit ex quinquaginta ad quindecim viros. Ex his unus loquebatur, cum loqui opus erat: alii certis locis canebant ea, quæ ad fabulâ spectarent. Agathon introduxit ἐμβόλιμα tantum rerum nihil ad fabulam facientium. Et Aeschilus instituit sermonem προσωπονισήν, & Tragœdiam, quæ confusa, immitisque erat, in ordinem redactam mitiorem fecit, eadē theatro sublata: undē Athenienses eum dixere Tragœdiæ parentem. Sophocles auxit Tragœdiam per ἐπεισόδια, hoc est immissiones earum rerum, quæ ad fabulam pertinent, sed citra quas esse potest. Tunc remoti Satyri: qui cum antea Tragœdia brevis esset, inducebantur homines agrestes ad risum excitandum jocos, & saltu. Hegemon Thasius addidit παραοδίας, quas invenerat Hipponax Ephesus Jamborum scriptor, vel Persicis temporibus Hippus Rheginus, argumenta vilia, repleta maledictis, & salibus.

Parodia.

Histrionum vestes, personæ.

*Histrionū
habitus.*

Histrionum artem primus literis mandavit Glauccon Tejus. Hi utebantur veste talari à Phormio Syracufano inventa, syrmate, & cothurnis ab Aeschilo datis: & ante personarum usum ora fecibus illinibant. Personas Aeschylum invenisse scribit Oratius: alii Thespim. Sed hæc persona fuit linea. Mæson Megarensis teste Aristophane Byzantio fecit personam servi, & coqui: mulieris Phrynici Atheniensis: pædagogi Neophron Sicynius: ebrii Aeschilus. Aristoteles incertum credit personæ inventorem: certum est Aeschylum

Æchylum ipsum ingentes, & terrorem incutientes histrionibus dedisse adeò, ut ad earum aspectum prægnantes foeminae abortum fecerint: quas personas appellarunt *γυεγία*: unde, *γυεγία κελή* proverbio dictum sit à Philostrato. Apud Rom. Cincius, & Phaliscus personati Comœdiã egere primum: Tragœdiam Minutius, & Prothonius; fabulam docuit Livius Andronicus.

Tragœdorum certamen.

Athenis institutum in Cimonis honorem ex Scyro allatis Thesei ossibus. Judices decem erant singuli ex singulis tribubus: victori hircum dabant, quod in Dionysii honorem Tragœdiæ agerentur, ut in Apollinis Comœdiæ. Vicit primo Sophocles: victus Æschylus, qui propterea in Siciliam secessit, ubi & diem obiit supremum.

Lyricum carmen, Hymni, Psalmi, Epodos, Encomia, ᾠδία. Carmina preciosa scripta.

ET Lyricis poetis chorus dabatur quinquaginta virorum, quod & dictum est tauroq; donabantur. Hujusmodi carmina scripsisse primus creditur Alcæus. Erato invenit Hymnos laudes Deorum, vel *Lyricum carmen.*
 Anthenodius Bœorus, aut Sidon Ponti filia, aut Olen, *Hymnus.*
 & Orpheus. Pœana Apollinis volunt quidam Xenodamum Citherium primum scripsisse, Pratinus Thaletam Cretensem, vel Xenocritum Locrum. Apud nos Lyrici carmina primus scripsit Livius Andronicus: Alcæum imitatus est Oratius, qui propterea ait septimum hæc carmina scripsisse apud Latinos. Sed ante Alcæum Psalmos decantarunt Moyses, Anna, Davides *Psalmi.*
 & alii Psalmorum auctores: quos Psalmos alternatim in Ecclesia canere Antiochiæ instituerunt Flavianus *Epodos.*
 & Diodorus. Epodi Carminis auctor fuit Archilógus. *Ὠδὴ ἐγκαμιασική* instituta videtur ab Achille

laudante Patroclum. Inde in conviviis Lyrici inducuntur Heroas celebrantes : mox Athletas, pugilesque victores : Alcman, & Stesichorus etiam fœdos amores : unde *παιδικοί* & *παιδικοί* cantilenæ fuere. Simonides precio scripsit carmina : duas enim arcas paravit munerum, & gratiarum : & qui ab eo mandari posteritati vellent, iis omninò necesse erat aurum munerum arcæ inferre.

Heroicum carmen, Homeri libri in Græcia, in unum redacti, Παρσώδοι. Poetarum interpretes. Bibliotheca.

Heroicum carmen.

REs gestas Heroum longis versibus à Calliope inventis, primus cecinisse dicitur Peridemus Varitonis, & Cloridis filius. Alii Hexametros vers⁹ institutos credunt à Phœmonoe Delphica vate : vel à columbis Dodonæis, siue aves hæ fuerint, siue Sibyllæ, quæ ante Phœmonoem de Jove dixerim.

Ζεὺς ἦν, Ζεὺς ὅσιν, Ζεὺς ἔσσετε, ὦ μεγάλε Ζεὺ.

Heroici libri.

Judæi Heroici versus auctorem dicunt Mosem : alii Olenem Pythium vatem : alii Thaletem, Pherecydē, Orpheum, vel Polymnestum Colophonium, qui etiā instituit Elegos. Sive Heroicos ipsos fecere Delphici canentes Pythone ab Apolline interfecto. Hos perfecit Homerus : cujus libros Græciam intulit Lycurgus ex Asia, ubi erant apud Creophili filios : in unum libros ipsos conjunxit Pisistratus. Παρσώδους instituit Hipparchus, vel Demetrius Phalere⁹, qui Homeri versus Dianæ festo, quod à loco *βραυρωνία* dicitur, canerent & interpretarentur : ut in Italia Virgilii, & Poetarum, qui non inultum antea fuissent, carmina interpretatus est Q. Cæcilius Epeirota Attici libertus. Pisistratus ille primus omnium libros publicè legendos posuit Athenis, Romæ Asinius Pollio, auctorum etiam imaginibus in Bibliotheca dedicatis, quos libros Pisistratus pa-

Bibliotheca.

tus pa-

tus paraverat, & postea Athenienses ipsi, Xerxes capta eorum urbe asportavit in Græciam, & Athenas referri curavit Seleucus Nicanor. Ingens postea numerus librorum à Ptolomæis in Ægypto conquisitus est, ad millia fermè septingenta, Bibliothecæ ordinem docente Aristotele, qui ex privatis hominibus primus libros collegisse dicitur: Sacros autem Pamphylus Cæsareæ.

Elegi. Epithalamia. Jambis. Dithyrambi, Carmina amatoria, ludicra, ridicula, Poësis dià τῶν δῖων. Nenia. Memoria ars. Soteria.

AT Elegos non Polymnestum, sed alii Callinodem composuisse dicunt, vel Theoclem Naxiū, aut Erythræum præ insania amoris *as as as as* repetentem, vel Midam dum in ferias Gorgio patri afferret. Heraclides scribit fuisse Linum Euboensem, quidam Clonam Tegmentem, vel Thebanum, Aristoxenus Olympum, Propertius Callimachum, alii Palemum. Cliūs, & Magnetis filium canebantur ad tibiam: ad quem & cadavera efferebantur. Jalemi fratrem Hymentæum dicunt instituisse Epithalamia & Jambos, *Epithalamia.* sed aliqui Grammatici Græci Epithalamia referunt ad Stesichorum, quem fuerit imitatus Theocritus, Leonides Poëta ad Alcmanā Lydum, alii ad Musas in Hermiones nuptiis: Origenes ad Salomonem, à quo primū liber conscriptus sit colloquia continens sponsæ, sponsi, & amicorum. Æschilus ait Apollinem primo cecinisse Epithalamium in nuptiis Thetidis, & Pelei: sed Catullas in Lario Epithalamiorum auctor negat illis nuptiis interfuisse Apollinem. Jambos autem alii à Simmia Rhodio, vel ab Ario aut Ananio, vel à Simonide Amorgino, vel ab Archiloco primū scriptos dicunt. Homerus tamen ante illos hoc carmine usus creditur in Margite. Putant alii Hippona-

cem Epheſium hoc carmen fortuito obſervaffe cum vas lanæ, quam Jambe vetula lavabat, evertiſſet, & illa irata proferret.

Αἰθερά π' ἀπέλλε, τὴν σκάφην ἀνατέλει.

Dithyrambi.

Quo numero delectatus uſus ſit, & à vetula carmen vocavit. Dithyrambos in honorem Bacchi ſcribit Herodotus, Arionem Methymneum ante alios compoſuiſſe quidam Periclem Leſbium. Eo nomine & ſaltatio ab Arione ipſo, vel à Lago Hermioneo inſtituta eſt in gyrum. & Bacchus dictus eſt, quia vinum homines faciat *διθυραμβεῖν*. Amatorios verſus prim⁹ edidit Thamyras, vel Alcman: Ludicra poemata Mnæſæas Locrus, vel Colophonius. Nymphodorus putat fuiſſe Salpem Leſbiam, Alcimus Bothrym, ridiculis tamen inventis à Rhadamantho, & Palamede. Poëſim *Διασωθέων* compoſuit Anthæas Lindius: quem imitatus eſt Aſopodorus Phliaſius. Næniaſ fecit Simonides Melius, à quo & memoriæ ars inventa, quam perfecit Metrodorus Sceptius. Soteria ſcripſit Orpheus auctore Apollodoro: apud nos fortaffe Papinius.

Ludicra poemata.

Theologia antiquorū, Speluncæ consecrata. Tempia. Simulachra. Religio. Homo Deus dictus.

Dei plures. Initia.

Theologia.

Perfecta jam verò Poëſi, quæ à Muſica continetur, ad tertiam philoſophiæ partem tranſeundum eſt, quæ de Deo, de Dæmonum ordine, & de hominū animis pertractat, quam nos quandoque uno libro complexi ſumus antiquorum imitatione. Hæc apud Perſas à Zoroaſtre inſtituta eſt, in Ægypto à Trimegiſto, in Thracia ab Orphei, & Aglaophemo, in Græcia, & in ea Italiæ Græcia, quæ magna dicta eſt à Pythagora, Athenis à Socrate, & à Platone: qui numeris & fabulis myſteria obtexere, quæ primus aperuit Plotinus, & quem ipſi maximè ſequuti ſumus in originibus. Zoroaſter in ſinibus Perſarum antrum in monte fertur

fertur consecrasse Mithræ, qui sol creditur, & quem inde colunt in speluncis, quod Hostanes refert, & sacra ei facta, & aliis diis aliis locis: Jovinempè in Creta specum consecrarunt Curetes. Arcades Lunæ, & Panni Lyæo, Naxii Dionysio. Tempła postea fecit Isis nullis simulachris. Aegyptii auxere religionem, à quibus accepere Assyrii, à quorum Rege Nino imagines coliceptæ sunt, statuis positis Belo patri, Rheæ, & Junoni. Ipse Belus apud Assyrios ex hominibus primus dictus est Deus, Cyrus apud Persas, Lyfander in Græcia. Sed Diophantes historiarum scriptor, statuarum venerationem cepisse credidit à Syrophane Aegyptio mortuū filii imagine facta, quod dixit εἰδωλον, tanquā εἰδωλον θεοῦ. Herodotus Aegyptios fuisse indicat statuarū inventores, duodecim diis nomine posito, aris, & simulachris: quæ ab eis, & à Cecrope Aegyptio accepere Pélasgi in Attica, alii Græci à Cadmo, Thracæ ab Orpheo. Is etiam initia, & trecentos quinquaginta Deos induxit: quorum genus Linus & Musæus tradiderunt. Musæum, Linum, & Orpheum Deorum cognominibus, rebus gestis, & figuris confectis secuti sunt Homerus, & Hesiodus: & ab hoc Deorum populus factus, triginta nempè millia. Initia autem Samothracæ habuere ab Idæo Dardani filio. Athenienses à Musæo, Argivi à Melampo, Bæotii à Trophonio.

Tempła.

*Deorum
multitudo.*

Religio, item Sacrificia, Hecatombæ.

Hostia prima.

ÆThiopes asserunt apud se religionis principium fuisse, Mithræ, & Phlegya docentibus: quare & apud Homerum ad eorum sacrificia accedunt Dii. Atlantides dicunt fuisse eorum Regem Uranum Saturni patrem: alii Themim: Orpheus Musas: Didymus Melissea Cretensium Regem: Naso Bæchum, qui Oriente victo sacra fecerit Jovi patri: Theo-

Sacrificia.

Ara. phraſtus Judæos: Judæi Adamum primum hominem ara eo loco poſita, quæ poſtea Hieroſolyma fuit. Sed hic fuit veri Dei cultus, quem plerique omnes, quos referimus ignorarunt. Hecatombem fecerè Lacedæmonii communia ſacra pro centum urbibus, quas tenebant. Dracon Corcyræus primam hoſtiam ſcribit fuiſſe porcum Cererì immolatum.

Ara, Tempſa item, Delubra, Αἱετώμα.

Tempſa. Sed aram Saturno, & opi fecit in Attica Cecrops, & Tempſa etiam: in India Dionyſius, in Creta Jupiter, vel Æacus Varrone auctore, Argis Jaſus, & Phoroneus Junoni, eique prima ſacerdote inſtituta Callithea Trochili matre: in Italia Janus, vel Faunus Aboriginum Rex: à quo ſana dici creditum. Delubra *Delubra.* conſtituit Epiménides Cretenſis. Αἱετώμα duplicem aquilam ſcilicet, templis impoſuere Corinthii: ſed traditur Jupiter: Hic enim cum medium orbis locū ſcire vellet, ab ortu & ab occaſu duas aquilas emiſit, quas *Medium orbis.* apud Pythonem in Phocide ſibi occuſſiſſe videns cum locum medium Orbis putavit: & in memoriam αἱετώμα factum Pythii Apollinis templo impoſuit. Sed hoc αἱετώμα ſublato fuit in bello Phocenſi Eumelo inferente.

Cultus Dei veri, falſorum, Fortuna, ejus nomen, Orgia, Liberi nomen, ſacra, Theſmophoria, Minora myſteria, Herculis, & Muſarum cultus.

Deorum cultus. Deum rerum authorem coluit Adamus: plerique poſtea ignorarunt, & Priapus qui Beelphegor dicitur, divinos honores habuit tempore Eno filii Sethis, antequàm orbis aqua inundaret, & poſtea etiam tempore Hami Noë filii, Dei veri cultum iterum docuit Abraham: & Judæi tenuere, cū Damones colere inſtituiſſet Miſraïs Zoroaſter, ignem Nimrod Ninus: Rheam

Rheam Atys Ludus, Mercurium Amphion, Dianam Theramnii, Venerem Assyrii, Paphii, Phœnices, & Cytherei, ab Aty Lydo Rheæ sacra accepere Phryges, & qui in Samothracia sunt: ejus primus Sacerdos fuit Berecynthus, à quo & ipsa, & mons in Phrygia nomen habuere. Fortunam primus nominavit Orpheus, vel Homerus: Bupalus sacra illi fecit, apud Smyrnæos, Ancus Martius Romæ, Bacchi Orgia, nomen, pompam, & sacrificium instituit Thya Castalii filia: à qua Bacchæ Thyades dictæ. Sed sacrificia pompa, & orgia celebrata primum Arcarna in Attica sunt, docente Melampo Amythaonis filio, Thraces docuit Orpheus, qui ea sumserat ab Ægyptiis Osiridi peragentibus: & celebravit in monte Bœotia proximo Thebis, quem ex frequentibus Citharæ cantu Citheronem dixere: quanquam Lysimachus in primo de Poëtis vocatum scribat à Cytherone fratre Heliconis, qui ambo mutuis vulneribus cecidere, & montibus dedere nomen: qua causa & noxiū Cytherona appellavit Seneca Tragediarum scriptor: Quæ verò Isidi sacra faciebant Ægyptii, hæc Erectheus docuit Atticos Cereri, Proserpinæq; cōficere, & Thesmophoria vocavit: quæ tamen Xenophon scribit Triptolemum demonstrasse Herculi, & Dioscuris, alii instituta ab Eumolpo Musæi Poëtæ filio. Minora mysteria Hercules perfecit unus ex Idæis Dactylis. Hercule moruum primi coluere Marathonii, per eum juravit Nestor. Musas coluit Orchomeniorum Rex Etheocles Cephisi filius: Inde Musas Etheocleas cognominat Theocritus. Otus, & Ephialtes Neptuni filii eis sacra fecere in monte Helicone.

Sacrificia.

Musæ.

Christiana Theologia. ægyptes.

Chrisiana verò Theologia post Apostolos, Divinum maximè Paulum, auctores fuisse Hierotheum Atheniensem Pontifex, & Dionysius Arcopagita, qui de Deo & de Angelis quàm doctissimè scripsit.

Rr 5

Hæreses.

Falsas opiniones apud Judæos induxit Dositheus Samarita, antiquos Prophetas contemnens: apud Christianos Simon item Samarita, spreto Evangelio & Spiritu Sancto, quem se mentiebatur esse, & qui Romæ statuam obrinuit, & etiam Helenæ scorto: Præceptor Menandri falsi dogmatis auctoris.

Magia, Gallorum sapientes, Anima immortalis, ventæ, ejus Species. Oracula, Anguria, Divinatio, Sortes, Conjectores, Phanatici, eorum remedia.

Magia.

Naturalis speculatio perfici putatur ab ea scientia, qua stellarum, animantium, aquarum, stirpium, lapidum vires, mutuanq; similitudinem & societatem ostendit. Hæc honestissima *μαγεία* est, quam docuit Zoroaster ille, qui, teste Eudôxo, multis annis fuit ante Minum & qui centies millia versuum scripsit: & ad quam ediscendam navigarunt Empedocles, Democritus Pythagoras, Plato, aliiq; præstantissimi viri. Hinc animos non interire, sed subire rursus corpora dixerunt Indorum sapientes, Drydes in Gallia, & Ægyptii: sed certè Moses ante eos omnes autore Philone significavit in somnio Jacobi scalam videntis, & apertius dixit in libro, quem scripsit de Jobe: quæ librum Euthymius ignoravit fuisse conscriptum ab eo, & propterea resurrectionis fidem à Davide ceptam testatur. Aliam infamem Magiam, quæ verè est *γανεία* & quam boni viri reprobant, instituere, vel Magusæi, vel Medi, vel Persæ, vel, ut rectè ait Porphyrius, Demones ipsi, qui ut ad se homines allicerent, eos docere qua arte subjiciantur, & quomodo futura prævidere possint ex astris, ex aëre, ex aquis, ex lucernis, ex securibus, ex pellibus ex umbrarum colloquiis: quæ infamis Magiæ species in Thraciâ illatæ fuerunt ab Athrace patre

*Animorum immortalis-
m.**Goethia*

et patre Hippocatiæ Pirithoi uxoris: indeq; ars Athra-
 cina dicta à Papinio. Hinc oracula auguria, divination- *Oracula*
 numq; reliqua genera originem habuere. Oracula an-
 te alios ediderunt Dii Ægyptiorum, vel Phœnicum,
 Pan in Arcadia, Erato suadente: Delphis Terra in ter-
 ra cubantibus, Neptunus per Pyrconem vatem, inde
 Themis: Neptunus postea ex tripode, & Apollo de-
 mum; ubi Calauria data à Neptuno habuit Delphos.
 At Demosthenes Pythiam dixit *Φιλισθεν*, unde Pe-
 ripatetici, & Epicurei vafros homines quæstus causa
 confluxisse oracula crediderunt. Prima cecinisse dici-
 tur Herophile Jovis, & Lamix filia vel Lamia, ipsa, quã
 Aphri, dixeret Sibyllã, inde aliæ, quæ vaticinarentur, eo
 nomine appellatæ. Augurationē à Chaldaïs acceperet *Auguratio.*
 Græci: apud quos Mopsus, & Calchas fuere celebres: à
 Græcis habuere Æthrusci. Romã ab Æthruscis Tarqui-
 nienſibus, vel Aboriginibus. Tamen Phryges, sive Ti-
 resias, aut Parnassus Neptuni filius creduntur avium
 volatus, & motus observasse: aliorum animantium
 Orpheus: divinationem Ægyptii, & per sortes Miner-
 vam. Somniorum interpretes Philon scribit fuisse A- *Somniorum*
 brahamum, Trogus Josephus Abrahami pronepotem *interpretatio.*
 alii Cares ex Telmese urbè: in Græcia maximus con-
 jector fuit Amphiaræus: & dabat oracula dormientib;
 in ejus templo, quod in Tenedo erat Phanaticus vati-
 cinatus est Euricles, undè alii hujuscemodi *ὄργανισται*
 dicti: quos sanitati restituere & verbis, & radice qua-
 dam annulo inclusa docuisse dicitur Salomon Judæus
 Rex, & Ægyptios Serapis.

Moralis scientia, Nuptia, & secunda, & sore-
ris. Uxores duæ. Divortium.

Philosophiam quæ de morib; agit dicitur Socrates *Ethica.*
 è cœlo devocasse inventã à Terpsichore, vel à Pro-
 metheo, aut à Lino, Musæo, Orpheo, sive ab Home-
 ro, &

ro, à Democrito, à Pythagoricis: ab Æthiopibus: à Cerer éve, cùm ante frumenti usum homines passim vagarentur nullo commercio: congregati postea fecere nuptias. Jupiter & Juno matrimonio virum, & foeminam junxere, propterea Pater ille, hæc *Œzia* appellati: Athenis fecit Cecrops: Erato alia, quæ ad nuptias pertinēt. Gorgophone Perse filia mortuo perire marito omnium prima iterum nupsit: Cambyfes Rex primus sororem duxit: & Ægyptiorum Reges imitati sunt.

Incestus.

Polygamia.

Disortium.

Uxores duas simul primus habuit Lamech. Sp. Servilius, vel Carbilius, M. Pomponio, & C. Papirio Cos. divortium fecit cum uxore sterili anno urbis DXX. ut ex autoritate Dionysii, & Valerii Maximi etiam scripsimus in annis seculi. Servius tamen Sulpitius in libro de Dotibus repudium dicit factum M. Atrilio, & P. Valerio Cos. qui fuit annus urbis. DXXIV.

*Urbes, Hominum genus, Colonia, Mœnia,
Turres, Civium ordines.*

*Urbium
conditores.*

H Anochiam, & sex alias urbes Caina primum fecisse dicunt Judæi. Post diluvium fecit Saturnus Babylonem. Ægyptii Diospolim: Nam Ægyptii asserunt se ante alios homines ex terra ortos, quod & de se ipsis existimant Æthiopes, Scythæ & Phryges. In Attica Cecrops primam urbem posuit Cecropiam: in Peloponneso Phoreneus Argos, vel Sicyonem: Lycaon Lycosuram. Sed Agallias Corcyraus primas Græciæ urbes Athenas dicit, & Eleusinam. Hercules aliunde populis adductis auxit civitates: hæc fuere Colonia, quas ex Atheniensibus primus deduxit Pericles, ex Romanis Romulus. Urbes mœnibus cinxere Tyrrheni, turres fecere Cyclopes, vel Phœnices, vel Cybele. Cives in ordines & classes divisit Sesostris Ægyptius, ut agricolæ, opifices, milites, Judices, & Sacerdotes essent.

Propugnacula.

Leges,

*Leges, Judicia, judices, Vades, Judicium
corruptum, Juris civilis Profes-
sor, Vitæ cultus.*

P Horoneus, vel Curetes, vel Ceres leges & Judicia *Legum con-*
posuisse dicuntur. A Deo certè leges accepere Ju- *ditores.*
dæi, & nos ipsi Christiani. Ægyptii ab Iside, aut à
Trismegisto, à Cecropene: Cretenses à Minoë, ab Epi-
menide Phæstio, & à Rhadamanto: Spartam à Lycur-
go non scriptas, Locri à Zaleuco: Athenienses à Dra-
cone & à Solone. Romani ex his decē tabulas exscri-
psere: antea Reges judicium reddebant, & Servus Tul-
lius leges scripserat, quas observarent Judices rerum
privatarum ab eo constituti: ipse verò publicas cogno-
scebat. Vades dedit Cæso Cincinnati filius. Judicium
primum corruptum est Athenis ab Anyto Anchemo-
nis filio: qui Pylum prodidisse dicebatur. Jus Civile, *Jus Civile.*
p-
fessum primum est Ti. Coruncanus: in libros constrinxit
Q. Mutius Scevola. Galli leges accepere à Phocensi-
bus, qui Proto Duce (Peranum vocat Trogus) condi-
dere Massiliam, & illos homines docuere vitæ cultum:
quem aliis vel Themis, vel Mercurius dedit. Italæ Sa-
turnus, Faunus, aut Arcades.

*Populi, Optimatum, utrorumq; Imperium Re-
ges, Maris Imperium, Regina, Provin-
cia, Tributa, Tyrannus.*

P Opulus imperavit primum Athenis Rep. à The- *Politia va-*
seo constituta: Optimates Spartæ ambo Romæ. *ria.*
Reges primi fuere vel in Ægypto Menes, vel in
Assyria Ninus, vel, ut ait Euhemerus, Uranus in Libya:
in Græcia Ixion, quod scribit Dromocrides, in Theo-
gonia *Ανάντος* verò nomen datum primo Dioscuris,
quod ipsi *ἀνάντις* regerent, & tuerentur homines sibi
subjectos; Minos imperium obtinuit in mari. Mulierū *Gynacocra-*
prima regnavit Libya mater Busiridis, eo interfecto ab *tia.*
Hercule.

Tributum. Hercule. Regnum in Provincias divisit, vel Cyaxaras Medorum, vel Dareus Persarum Rex tributo imposto Provinciis ipsis, quas Persæ Sarrapias dixerunt. Sed antea Amasis capta, Cypro tributum imposuerat. Insulanis Aristides primus apud Græcos imposuit Sociis Atheniensium. Tyrannidē Siculi primi experti creduntur. Nomen à Tyrrhenis est, qui prædas & rapinas sequebantur, quod nomen Archilochi tempore ignoratum quidam credunt, & falluntur, si Orphei illud est in *ὁ δὲ θεὸς ἐπέειπεν*.

Tyranni.

Ἔστι δὲ αὐτῆς αὐτῆς ἡ κοίτη, ἡ οὐρά, ἡ βασιλεύς.

ALEXANDRI SARDI DE RERUM INVENTO-

RIBUS LIBER SE-
cundus.

*Bellum, Induciae, Triumphus. Ovatio. No-
men à devicta urbe, & gente, Pa-
ter Patriæ.*

Bellum.

Erunt Minervam inventricem belli: quod primasomnium fecisse Amazonas credit Lyfias Rhetor. Nam cum Hyppolyte aufugisset in Græciam, cum Theseo, vel Theseus rapuisset Antiopā aut Menalippem: vel Hercules Hippolyte capta ejus Zonam attulisset ad Admetam Euristhei filiam, Amazones Bosphoro Cimmerico superato gelu perstricto, Europam invasere, & devastata Attica ab Atheniensibus victæ sunt. Sed ante hoc bellū refertur aliud ab Eumolpo, & Thracibus gestum in Attica contra Erechtheum Regem. Apud Poëtas post bellum Titanum, & Gigantum antiquissimum est Thebanum: inde Thesei adversus Creontem, qui cadavera eorū, qui in illo bello ceciderant, sepeliri prohibebat: quod permisit, induciis institutis à Theseo;

à Theseo : vel à Lycaone. At Ctesias multò ante The-
seum tradit Ninum finitimis bellum intulisse, & duxif-
se in Bactrianos decies septies centena millia peditum,
equitum millia ducena. Et Lacchus dicitur collecto
exercitu etiam cum fœminis peragrasse orbem, impiis
bella inferens : victisque Indis curru impositus rediisse
inter cātus, choreasq; quæ prima triumphi fuit origo.

Triumphus.

Apud Romanos triumphavit primus Romulus Arco-
ne cæso, Cecinensibus, & Antennaribus victis, purpura
indutus, lauro coronatus, & curru impositus. At cum
omnes Romuli statux pedestres sint, Plutarchus non
illum, sed vel Tarquinius Priscum victis Sabinis, vel
Publicolam consulem Tarquiniis superatis curru ve-
ctū in triumpho credidit. Ovans absq; picta veste, absq;
scepro pedibus urbem ingressus est Posthumius Tu-
bertus Cos. Post tertiam Sabinorum cladem, lauro, vel
myrto coronatus non milite, sed Senatu sequente. A
Messana urbe devicta nomen primus accepit Valerius
Corvinus, mox Messala dictus, vulgo permutante li-
teras : à gente P. Scipio Africanus. M. Cicero Repu-
blica conservata ex incendio, & Senatu à cæde, à Car-
lina decreta, à M. Catone fuit appellatus Pater patriæ,
quod nomen postea accipere principes virtute insi-
gnes.

Ovatio.

Militum ordines, instructio. Tessera. Vigilia.

Cornua. Phalanx. Castra. Testudo. Cele-

res. Velites. Monomachia. Nun-

ciorum celeritas.

CYaxares Medorum Rex ordinavit milites, hasta-
tis, sagittariis, equitibusq; sejunctis : cum antea
permixti in acie omnes essent. Palamedes instru-
xit exercitū vigiliis, tesseraq; excogitatis. Cornua, &
Phalangem fecit Pan in Bacchi exercitu : vel Phalangē
Egoceros Panis filius, vel Philippus Macedo, sum-
pto ex-

*Militum
ordines.*

*Disciplina
militaris.*

pto exemplo ab Heroibus, quæ apud Homerum clypeis clypeos jungunt. Jason Theſſalus exercitum ordinavit ad rhombi inſtar, ut ad omnem partem converſa acies pugnare poſſet. Caſtra perfecit Pyrrhus. Celeres inſtituit Romulus: velites Fulvius Flaccus Procō

Duellum.

ful in ſecundo bello Punico. Hominem alterum cum altero depugnare antiquum eſt: nam apud Homerum Menelaus, Ajax, Diomedes decertant cum Paride. cū Hectorē & cum Ænea: apud Sophoclem Etheclos cū Polynice. Nicolaus in collectaneis de Moribus cōſuetudinem ortā ſignificat ab Umbricis: alii à Mantinæis dicunt. Nunciorum celeritatem certis locis equis & tabellariis diſpoſitis invenere Perſæ, quem curſum angareion vocant. Cleomedes verò in libro de circulis cæleſtibus ſcribit Xerxē toto itinere à Perſide in Græciam ſtationes ſtatuiſſe, & in eis homines ita propè, ut vocem alterius alter exaudiret: quomodo quadraginta horarum ſpatio ex Græcia in Perſidem res nunciari poterat.

Stationes.

Res militaris edoctr. Arma. Mercenarii milites. Militum uxores in caſtris, exercitatio. Hoſtes corrupti.

Inſidia.

Leges militares.

Rem militarem, & arma Cacus docuit Hiſpanos, Afros Minerva Saturni filia, Italos Janus: Leges militares ſcripſit Servus Rex. Poëtæ Martem belli Duceſ faciunt, quòd primus ad pugnam venerit armatis militibus. Arma facta ſunt in Inſula Lemno. Galeam & ſcutum Græcos ab Ægyptiis accepiſſe ſcribit Herodotus: ſed ſcutum, vel Minerva invenit, vel Sæx Thraces, unde *σάξ* appellatur: galeam, & gladium Lacedæmonii, vel Cureres. Cares primi ſtipendio accepto militarunt, galeæ addidere criſtas, ſcuti lora, quibus appenderetur. Nicias ſcutum auro, & purpura ornavit. Pelta excogitarunt Illyrici: thoraces breves

Arma bellica varia.

Jason

Jason Theſſalus, & creas Cares ipſi. Getæ arcum nervis curvarunt, quare Lucanus dixit nervos. Geticos: alii volunt curvatos in Cræta apud Cydonios. Apollo jaculatus primus eſt Sagittas: veneno tingere didicere Barbari à vepſis aculeos induentibus ſanie mortuæ viperæ. Hoc Hercules, & alii poſtea fecere in Græcia *Κεραται*, *Fundas* ſeu viriculum viſum eſt Perſico bello: fundas fecere Balearicæ gentes, Romani plumbea tela in hoſtem fundis mittebant, agitatione firmè facta, ut ſcripſit Onoſander, & ſignificavit Naſo, ubi de funda dicit. Et quos non habuit ſub nubibus invenit ignes Alexander victis Perſis militum uxores in caſtra adduxit, ut milites naſcerentur: more ſervato à Macedonibus, qui in Aſia regnarunt. Antyllus Medicus in quinto de auxiliis teſtatur Romanos, Scipionem maxime exercuiſſe milites in caſtris, quo paratiores ad pugnâ eſſent: Lacedæmonii primo muneribus corrumpere Ariſtocratem Arcadû Regem, qui adverſus eos acceſſerat in auxilium Meſſeniorum. Pan inſidias hoſti collocavit, & terrorem in- cuſſit nocturno clamore in ſpelunca facto: inde illi Panici terrores ad ſcribuntur.

Machina. Folles. Machinalis ſcientia.

Petrus Germanus Peripateticus æneam machinâ, *Bombarda* ſtanno addito, ut æs fundi poſſet fabricavit: in qua *inventia* ſulphure & nitro ſimul poſitis, & plumbea, vel ferrea pila, adhibuit ignem parvo foramini, quod in prima parte machinæ eſt, & maximo fragore emiſit pilâ. Hinc hominum cædes, mœnium, & ædium ruinæ. Ante Petrum Aphri ex Exiliſſa, & Tunero oppido perſimilem machinam habuere. Uſus ejus primus in Italia fuit in bello Liguriſtico contra Venetos, ducentis propè ab hinc annis. Bœotii obſidentes Delium templum, antennam perforarunt, & per eam aura immiſſa fabri-

*Machina
bellica.*

libus follibus jam inventis ab Anacharsi Scytha, flammam in ædibus accenderunt, ex candentibus carbonibus, qui cum sulphure, & pice erant in lebece pendente ex mali Carchesio. Catapultam fecit Dionysius Junior. Equum, qui aries appellatur, in muralibus machinis ad Trojam Epeum invenisse scribit omnium quicumque fuisse vir doctissimus C. Plinius. Vitruvius vero ait Carthaginenses Gades oppugnantes mœnia percussisse ligno: postea Pephastrium Tyrium addidisse aliud lignum in transversum: Cetram Chalcedonium basim vortas, & texisse coriis bubulis ne noceri militibus posset, qui Ariete murum percutiebant. Diades, qui cum Alexandro fuit in exercitu, fecit turres ambulatorias. hoc est, ἐπεστρωμένηα, ex quibus milites hostium mœnia conscendebant: fecit etiam scalas: quas tamen Papinius attribuit Capaneo: & fecit corvum, sive grucem: nam Polybius appellat κόρακοι. Pollux γέγραυον. Hac Diadis machina naves comprehendebantur, & etiam harpagone, quem fecit Anacharsis, & quo Agrippa usus est, & turribus quoque in navibus erectis, Pericles & manus excogitavit, quibus tenerentur naves: quas manus ex Romanis primus habuit Duillius. Heraclides Tarentinus invenit sambucam, qua funibus extensis expugnabantur urbes: Atchimedes reperit helicem ad opera facilius movenda, & machinalem artem, quæ ex Geometriæ lineis inchoaverant Eudoxus, & Architas, à Geometria divisam cum Geometria iterum junxit.

Arma ænea. Aes. Ferrum. Ferrumen. Ferritemperatio. Orichalcum. Aurum. Argentum, Metalla.

Arma militum.

ARMA militum olim fuisse ænea, quæ fecere Curetes, vel Combe in Euboes, ære ibi reperto, quare Insula sit dicta Chalcis. Challidemus hoc nomine

homine putat & Caryston appellatam, ære etiam ibi invento, vel in Cypro à Telchinibus, qui ex Creta eò accesserant, & falcem Saturno fecerunt. Theopompus armorum ex ære inventionem adtribuit Lemniis. Alii æs, ferrum quoque credunt ostendisse Chalybes propè Trapezuntem Græcam urbem in Ponto, vel æs Khæcum; & Theodorum Samios filios illum Philæi, hunc Teleclis: ferrum Cyclopes, aut in Creta Dactylos Idæos, hoc est Damnamenum, Cemin, & Alcmona. Ferrum inveniit Glaucus Lemnius patera facta, quā Halyattes Lydorum Rex misit Delphos. Sed regis nomen corruptum est apud Eusebium. Ferri temperationem excogitavit Delas Phrygius, Vel Theodorus Samius. Orichalcum vidit Orius quidam in India, vel in fornacibus lapide ære mixto. Aurum, & argentum reperit Cadmus, apud Pangæum in Thracia, auri, argenti. ærisque fodinas Lynceus Corinthiorum Rex, vidisse propterea dictus, vel quæ sub terra essent. Metalla apud Assyrios ostendit Semiramis, apud alios Dactyli Idæi.

Fabrilis ars. Ignis.

Vulcanus Ægyptius Rex Nilo genitus eorum omnium, quæ ad ignem ex metallis fiunt, artem ostendisse dicitur igne etiam invento, vel in Lemno servato ex ardente arbore fulmine iccta: Prometheus hominibus ignem dedit ferulæ calamis servatū: quare Athenienses & Vulcanaliorum die & in *ωεμνηστρίοις* per urbem discurrebant facibus accensis. Alii ignem datum dicunt à Dactylis Idæis, vel à Phoroneo. Lauro arida ipsum excussit Meraurius: Silice Pyrodes: Pyrocidesve Cilicis filius. Naso credidit excussum saxi in pastorum pugna: quidem in Delo inventum, nonnulli cœlo decidisse in agro Argivo, qui Argis servaretur in templo Apollinis *λυγοκτόνα*. Aliqui putant primò allatum in Ætolia civitatem, quæ ea causa dicta fuit Pyrenia

*Pecunia, ejus nota, Thesauri.**Pecunia.*

ARgeus, sive Naxii, ut ait Aglaosthenes, cuderunt aureos, argenteos, æneos, ferreosq; nummos, Erechtheus Athenis, & in Lycia, Xenophanes in Lydia. Lydi primi aurum, & argentum apud Græcos in Ægina Phedon Eleus ferrum Spartæ Lycæus: æs in Italia Saturnus, vel Janus. Nummus apud Italos, Siculos etiam, & aliquot Græcos altera parte bifrontem Janum, altera vel ratem, vel coronam, vel navim habebat: quæ omnia Janum reperisse scribit Draco Corcyraus in commentariis de lapidibus. Assis nota fuit Janus, & rostrum navis: in triente, & quadrante rates erant: sed bigæ, & quadrigæ, in argenteo nummo. Servus Rex ferreos, & æneos signavit ovium, & pecudum effigie, quare dicta est pecunia. Argentum thesauris factis servare docuit Plutus, Jasis & Cereris filius: & primus servavit Minyas, Orchomeni pater, qui divitiis superavit alios homines.

*Naves. Pirate. Clases. Anchora. Remus. Vela.
Ventorum ratio. Gubernaculum. Magnes,
& Pyxis. Tempestatis nuncii. Roma-
ni in mare Oceanum
ingressi.*

*Navium
inventio.*

Ratis verò, navium, & coronarum inventionem non omnes adscribunt Iano: sed ratem quidam, dicunt fecisse Erythram Persam, armenta secutum ad mare, quod Erythraum vocavit: vel fecisse Trojanos adversus Thraces, pugnantes: Scaphas, & lintres esse aut à Zabulone Jacobi filio, ut piscaretur, aut à Getis Dannibium incolentibus & piscationis causa, & ut prædas agerent. Pyratiam fecisse creditur Hercules Thebanus, vel Patarus, & Xanthus Lapeonis filii inde

lii: inde Getæ ipsi. Samanam rotundam, & concavam ædificavit Polycrates Samius: cujus navis nota Athenienses signarunt Samios captivos: inde literatos dictos ab Aristophane. Navim in Libya construxit Atlas, in Ægypto Danaus Græciam cogitans: vel Danaï navis facta fuit à Minerva, quæ propterea à Tertulliano dicitur navium inventrix. Sed Danaï navis Pentecontoros appellatur ab Apollodoro à numero filiarum, & creditur fuisse prima longa navis. At Sefosis quoq; Ægyptius Rex longa navi usus est, ut ex Græcis Phœnices cum occuparunt Adriam, Tyrrhenorum regionem, & Iberiam, vel certà ea usus est Jason. Attamen Charax Jasonis navem tradidit fuisse classem. Classem instruxisse in Cretà dicitur Minos vel Neptunus, qui & certam navigandi rationem dedit, sive dedere Phœnices, aut Myrmydones in Ægina. Rostratas naves in Oceano fecit Gryphon Scythæ: biremen Erythræi, triremen Sidonii, vel Antinocles Corinthius, Corinthii navem ad eam formam reducere, qua nunc est. Aphræta, & celocæ fecere Rhodii: rectas & constructas Thasii: cercurum Corcyræi, codices Latini, Mariplacidas Siculi, myoparonem Tyrrheni, Profumiam Brutii, Pōtonas Circei, Stelaram Sardi, remeculum Lemni, Anchoram addidit Midas, quæ Ancyræ videbatur suspensa in Jovis templo, vel anchoram addidere Tyrrheni: dentibus duobus fecit Eumolpas, vel Anacharsis. attamen anchora ante eos usi sunt argonautæ. Remum fecere Copæ, latiore ejus partem Plateenses, vela Æolus, qui ventorum etiam rationem reddidit. Vel vela Isis invenit Harpocratem filium perquirens, aut Icarus aut Dædalus Cretæ fugientes, unde per mare volasse dicti. Milvus artem gubernandi docuit, caudæ flexibus in cœlo monstrans quod opus esset in pr. fundo. Magnetem lapidem olim inventum in Lydia monte à pastore Magnete, vel à Persis. in Pyxide posuit Flavius Campanus ex oppido Amalphio: ut semper

Magnes.

septentrionibus cognitis nautę quo vellent cursum dirigerent. Cleon in navi homines statuit, qui tempestatem imminentem nunciarent: tunc unusquisq; agnum pullumve immolabat, vel aureo graphio digiro sanguinem eliciebat. Romanis navem conscendere persuasit Claudius, codex propterea appellatus. Oceanū ex ipsis primus ingressus est Cæsar bellum Britannis illaturus, ex Carthaginensibus Hanno. Multum antea Necus Ægyptius Rex per mare Erythræum Phœnices misit, qui australe Oceano navigato Gades usque mediterraneum ingressi Ægyptum petiere, quod triennio factum est, & tunc cognita Africa.

Corona. Annuli. Gemma. Purpura.

Colores.

*Corona
varia.*

Coronam hederaceā sibi imposuit Bacchus, quod hedera, vel absque vino ebrios homines faciat.

Coronas ē floribus fecit Glycera Sicyonia, vel Stephanos quidam. Sed Chæremon ē narcisso, aliisque floribus coronam attribuit Baccho, qui & laurea dicitur triumphasse ex Indis. Callimachus lauro coronatum Apollinem tradit Pythoē interfecto: Diodorus Jovem Titanis victis: Leo Ægyptius primo coronam ait Iliū spicis repertis, & coronam spiceam fuisse. Prometheus ē Caucasæis vinculis liberatus, quod Jovi

Annulus.

Neptuno, & Apollini Thetim uxorem optantibus prænunciasset ex ea nasciturum filium patre majorem, coronam cepit, quia fatum vicisset, & in vinculorum memoriam annulum ferreum fecit, saxi fragmento incluso ē rupe Caucasæa. Hujusmodi ferreo annulo usi sunt Lacones, triumphantes Romæ, & sponsæ à sponso mittebatur. Aurei annuli dabantur tantum Legatis ad exteras gentes, quibus reversi in publico uterentur. Marius tertio consulatu aurum & ipse fumpsit: alii inde Sardonicam gemmam, ex Romanis primus habuit

habuit Aphicanus Major, dactylothecam, hoc est, gemmas plures Scaurus Syllæ privignus: Topazion Bernelice Philadelphi mater à troglodytis inventam: Concharum uniones Hercules Indus. Hercules alius apud Tyrum purpuram invenit, Nympha, quam deperibat, petente, sibi dari eo colore infectam vestem, quo Hercules ipsius canis labra tincta erant, qui purpuram fortè ediderat. Achilles tamen Alexandrinus Tyrium pastorem purpuræ inventorem facit: alii Phœnicem Byrthinæ Regem, reliquos colores reperit Cleophantus Corinthius. Callias Atheniensis minimum vidit in argenti metallis in agris Corinthiorum Cliviana, vel Cylbianis. Cœrulei temperatura excogitata est Alexandria, Vestorius fecit Puteolis.

Purpura.

Pictura. Usta. Plastica. Statua. Torcentice.

Ligneæ vasa. Figularis

rota.

Picturam exercuere primi in Græcia Ardices Corinthius, & Thelephanes Sicyonius, ab Ægyptiis inventa, Hygiemon marem & foeminam discrevit in pictura: Eumarus figuras omnes imitatus est: Polignotus ore patenti fecit, ut ostenderent dentes. Zeusis luminum & umbrarum rationem invenit. Usta casu reperta incendio Pyræi in hortis Cerussa cremata. Plastica Corinthi inventa à Diburade Sicyonio, filia opera, quæ cum amantis faciem lineis circumscripsisset ex umbra in pariete facta à lucerna, lineis pater impressa argilla, typum factum, induratumque igni adposuit. Italis ars tradita ab Euchyra & Engramneo Corintho profogum Demarathum secuti. Sunt qui in Samo Rhæcum, Theodorum Samios homines tradant Plasticen invenisse, & ex ære statuas facere. Sed has alii Ætruscis, alii Telchinibus Rhodiis attribuant. Aurea solida posita ante fuit Anaxiridi numine

*Pictura.**Plastica.*

Armeniae gentis. Delphis in templo auream sibi posuit hominum primus Gorgias Leontinus Rhetor. Romae prima ex aere facta est Cereri ex peculio Sp. Cassii, quem Regnum affectantem pater interemit: inaurata Atilio Glabrioni, qui Antiochum armis & consilio vicerat. Athenis positae publicae primum Harmodio, & Aristogitoni, ob casum Hipparchum Pisistrati filium, has in Persidem abductas à Xerxe Atheniensibus restituit, vel Alexander, vel Antiochus. Nicagoras etiam statuariam artem credit ceptam à Prometheo, ex luto homine facto. Dædalus statuis addidit pedes, manus, digitos, oculos: inde dictus fecisse simulachra, quae semoverent, & alios intuerentur. Toreuticem reperit Phidias. Speusippus Atheniensis ex gracilioribus lignis fecit vasa in ventrem tumentia: quae Thericles Corinthius pellibus obtexit. Fictilia in Samo facta, figulari rota ab Anacharsi reperta. Homerus antea videtur novisse hanc rotam, nisi Democritus negasset carmen illud Homericum esse.

Statua.

*Figulares
rota.*

*Antiquorum cibus, potus. Putei, Fruges.
Aratrum, Agricultura. Ster-
coratio.*

Cibus.

Homines humana carne vescabantur. Nymphae poma dedere, & mel aqua mixtum quod biberent. Hac causa Danae filiae Argis fodere puteos. Pelasgus glandes in cibo induxit. Ceres fruges ostendit Siculis & Aegyptiis, sed ob raptam Proserpinam irata abstulit: quas postea iterum ex Sicilia allatas dedit Triptolemo, is Eupolemo & Peloponesib. Erechtheo, & Atticis. Caeteri homines habuere ab Atheniensibus, quare Graecorum multae urbes earum primitias quotannis mittebant Athenas. Prima semina iacta sunt à Triptolemo in Campo Aroë, vel in agro Rhario Eleusinae, cum aratrum fecisset. Pompejus semina allata credit ex Libya in Libyco campo Argivo: Inde Ceres dicta

dicta Libyssa. Ea alii tradunt ostendisse Aegyptiis Argivorum Regem Apim, Arcadibus Arcadem, Gal-
lis Phocenses. Hermippus aratrum factum scribit
à Philomede Cereris & Iasii filio, alii à Dionysio ex
Jove & Proserpina, vel Cerere nato, vel à Buzyge
Heroë, aut Hemogyro: Phœnices ab Jove Aramio
Saturni fratre: Aegyptii ab Osiride, Hispani ab Ha-
bide Curetum Rege. Agricultura instituta fuit à Se-
the Adami filio, vel à Polymnia: quam artem Aegy-
ptios docuit Manetus Musarum discipulus: Phryges
Lityersus Midæ filius ab Hercule, vel ab Admeto in-
terfectus: Italos Janus, vel Italus Oenotriæ Rex, vel
Saturnus, qui apud Sutrium in Latio terræ semina
mandavit, docuitque fimo agros fecundiores reddi:
alii hoc dicunt ostendisse Picunum, vel Pithunum.
Pici fratrem, Stercutium propterea dictum, & Ster-
quilinium: in Græcia Augeam & Herculem divulgasse
inventum.

Fruges siccatae. Pinsere. Molere. Mola. Cribra.
κοχλία. Panes. Clibani. Copta.

Posteā triticum, & legumina alia exsiccarunt
Tarshenses dicti à Ταρσοῖς, ut credidit Erato-
sthenes. Pinsere frumentum docuit Pilumnus
pistorū Deus, molere & molas ipsas Myles in Loconia
vico Aleſia, vel docuere Mylantiū dī apud Rhodios:
indeque μύλα dicta Cribra, quibus à fursure farina
dividitur, Galli fetis equorum fecere, Hispani lino ex-
cussoria, & pollinaria. Aegyptii è papyro, & junco. Ko-
χλία qua frumenta ab uno tantum purgantur, ad in-
venit Archimedes. Ceres hominibus panes dedit in
nuptiis Cybeles; Obeliam Bacchus, Clibanos in qui-
bus coquuntur, Annus Aegyptius, Anafse mulier:
Rhodii fecere coptamplacentam ex ulnco, & scia-
mo, πυργόσι quoque & σισυγόσι dicitur.

*Pinsere
frumenta*

Boves devorati, interfecti: & Animantia alia: in mensa etiam. Institores. Caupones. Coquinaria ars. Convivia. Delatores.

Boves devorare.

Athenienses primi devorarunt boves: interfecerat Prometheus in sacrificio, vel Aristæus, ut apes quæ perierant, renascerentur. Animantia alia interemit Hyperbius Martis filius: Asinos Alexandrini, eorum pullos edit Mœcenas. Solidum aprum in cœna apposuit P. Servilius Rullus, Rulli illius pater, qui in consularu Ciceronis promulgavit legem Agrariam, ciconias Sempronius Asellius, aut Ruffus Plocius, accipenserem Gallonus præco, pavonem Hortensius. Anseris jecur lacte mulso augere vel Scipio docuit, vel Metellus vir consularis, vel M. Scaurus Eques Romanus. Messalinus Cotta jussit palmas pedum anseris tritare, atq; patinis cum gallinaceorum cristis condire. Lydi fecere *κρύκη* ex condimentis pluribus & sanguine, & Lydium *βρῆμα* dicitur à Didymo: Sed & institores, & caupones primi fuere jubente Cyro Crœsi consilio, ut molles facti rebellionem non facerent. Sosipater scribit Siconem nescio quem invenisse coquinariam artem. Convivia instituit Italus Oenotriæ Rex, & in Creta Minos. Magna, & lauta fecere Hippas & Hipparchus Pisistrati filii. In conviviis delatores immisit Darejus.

Saginato. Aviaria. Vivaria.

Aviaria.

Gallinas in mensarum usum saginarunt Deliaci homines: alias aves Romæ M. Aufidius Lurco. Aviaria instituit M. Lælius Strabo Eques Brundisii: aprum, & cæterorum sylvestrium vivaria Fulvius Hirpinus in Tarquiniensi, cochlearum item: Ostrearum verò Sergius Orata in Bajano, murenarum C. Hirtius, aliorum piscium Licinius Muræna.

Aves

*Aves aliquot, & animantia primum ubi visa,
arbores item. Plantatio. Poma.*

Mel. Mulsu.

Sed visa primum coturnices in Delo, Galli in Perside, meleagrides apud Aetolos, pavi in Samo: inde aliò allati & ex Asia in Græciam & Athenas, ubi mercede admissi qui spectarent, adeò, ut mille drachmis mas & foemina æstimarentur, teste Antiphone. Alexander primus ex hominibus, qui Europam incolunt, elephantes habuit, Poro victo: Romani primum videre, cum M. Curius Dentatus de Pyrrho triumpharet: Camelos viderunt in bello cum Antiocho ad Orchomenum, vel, ut ait Sallustius, Mithrydate superato à Lucullo ad Cyzicum: Hippopotamos in Aedilitate Scauri. Inter arbores laurus conspecta primum est in Tempe Thessaliæ, propterea Nicander eam cognominat *πέμπιδα*: Antipater hederā acharnitem dicit, quòd Acharnis visa sit in Attica. Pityussa nomen datum est Milesio à Pinu in agro Milesio reperta. Castaneæ provenire Sardibus, quare Sardiani balani sunt: Caprificus in Erineo Thessaliæ conspecta appellatur *ἐγινεός*. Venus in Cypro plantavit malum Punicum. Plantandi artem docuit Thalia. Sed Perseus ex Perside in Græciam attulit Perseam, Lucullus in Italia cerasas ex Cerasunte Ponti, Dionysius Rhegio platanū ex Sicilia, quòd venerat ex Diomedis Insulis, eò verò per Jonium mare. Aristæus ostendit oleam. Oleaster ad Alpheum, Populus nigra ad Padum, alba ad Acherontē primo visæ, Palma in Phœnicia, Quercus in Arcadia, Pyrafter in Peloponneso. Ficus à Cerere data est Phytalo, qui propè Marathonem eam ipsam hospitio suscepit: vel indicata Baccho, qui idcirco *συκῆτης* dicit à Lacedæmoniis. Theocritus & *μυλα* Dionysii vocat, ac si poma fuissent ab eo reperta; quibus certè coronabantur. Cyrenenses fru-

ctuum

stuum & mellis inventorem credunt Saturnum, sed mellis colligendi usum in Creta demonstravit. Mellissa Nympha, in saltus Tartesiorum Gargoris Cureum Rex, Nymphæ in Arcadia, vel in Cea Insula demonstrarunt Aristæo Apollinis filio, qui in Thracia vino miscuit mel, ut mulsum esset.

Vitis. Vinum. Vino aqua mixta. Putatio. Cervisia. Oleum. Olea. Lanificium. Texere. Lana. Linum. Sericum. Bombyx. Vestes. Tondere, oves. Pastores. Caseus. Venatio. Retia. Piscatio. Horti. Aucupium.

Vinum & Caria potius generat.

Naso Bacchum mellis, & vitis inventorem dicit: quam demonstravit Scemaso hospiti vel Icaro, & quam ceperat ex Nysa Arabiæ, vel Indiæ, quo loco ipse Bacchus Indus genitus ex Amone & Amalthea, altus fuerat à Nysais Nymphis. Aegyptii vitem apud se natam ajunt in urbe Plinthine ex Gigantum sanguine, propterea homines furere vino epoto. Theopompus apud Alpheum in Olympia repertam scribit: Boëti Thebis dicunt, & uvam appellatam Στυφύλην à Staphylo Bacchi Silenive filio, qui aquam primus vino miscuerit: quod tamen Amphictyonem Atheniensium Regem, ante alios fecisse placet Philochoro, aliis Melampoda, vel Lycurgus, vel Cerasum in Etolia, aqua sumpta ex Acheloo. Certè Staphylus Atolus pastor uvam decerptam attulit Regi Oeneo Deucalionis filio: Oeneus vinum expressum apposuit Libero patri hospiti, undè & σαφύλη, & αἴξ dicti. Samentorum putationem instituere Nauplii, qui viderant vitem abrosam ab asello feraciorem fuisse. Phocenses Gallis dedere vinum, & oleum: sed Italii vinum Janus, vel Saturnus. Chiis Ocnopion Bacchi filius: & nigrum in ea Insula primo visum, sicut Pollæum

Pollæum dulce Siraculis, quod paravit Pollas Argivus, Cervisiam, vel Bacchus, vel Celtæ confecerunt: Bacchus Indis, vel Aegyptii crithinum ex hordeo. Sed Athenienses primi creduntur docuisse vini usum, olei etiam & lanificium. At oleum adtribuitur *Lanificium* Aristæo, Olea Nymphis, vel Minerva, & huic lanificium, & texere, & lanam inficere, sive hoc Lydis, aut Tyriis, ut lanam coquere Gallis: Certè lanificium invenit Nœma soror Tubalcaini, Arachne, & Arcas in Græcia: Isis demonstravit linum in Aegypto, Seres sericum, vermiculi in Græciam allati Justiniano Principe: bombycem Pamphyla in Co. Sedens texit Perina Aegyptia, pluribus liciis Alexandrini. Scutulis divisere Galli: aurum intexit Attalus, plures colores Babylonii. Antea Nymphæ arborum corticibus fecerant vestes, Cilices caprarum pellibus, Pelasgus suillo corio, Pandora laneas. Athenienses effecerunt peplum: Dores addidere fibulam in pectoris summo. Tanaquil fecit Tunicam rectam, Aetrusci prætextam, Jones τήβεννον, cùm vidissent Temenum Arcadem eo modo chlamydem composuisse. Vestes longiores fecere Thessali, qui loca tenent Aquilonib⁹ objecta, penulam Lacedæmonii in ludis, stragula Persæ. Acu facere instituere Phryges: tondere oves Milesii, Æthrusci in Italia: greges ducere & animantia, mansuescere Curetes: vel Cybele mansuescere. Italos pasturam docuit Janus: quam alii inventam dicunt ab Aristæo. & etiam lactis coagulum. Caseum fecit vel Tyromestis mulier, vel Apollo, cùm Admeti armenta pasceret: Hippacem Caseum equinum fecere Scythæ. Retia composuit Dictynna Cretensis: retibus venationem instituere Aristæus vel Curetes: vel Thebani, aut Nimrod, aut Apollo & Diana, quæ Delo veniens in Agra Atticæ campo venando tempus posuit, ipsaque & Apollo ostendere Chironi, & hic discipulis Amphiaræo, Thesæo, Dioscuris, Telamoni, Nestori,

Nestori, Palamedi, Ulyssi, Diomedi, Achilli, Aeneæ, aliisque Italis ostendit Janus, & venari pisces, & hortos: quos Chiron irrigavit & Epicurus in oppidis instituit. Aucupium reperit Ulysses miseriarum levamen.

Ludi. Palæstra, Pancration, Pentathlus. Gymnasia, Ludi Circenses, in honorem Deorum, & mortuorum, Gladiatores, Athletæ nudi, Fera in theatro.

Ludorum genera.

Ludos invenere Lydi, ut alternis tantum diebus cibum caperent in fame: à Lydis habuere Græci, à Græcis Romani, aleam scilicet, tesseras, & pilā. Sed Gallis Corcyrea pilam adscribit Nausicaæ, Dicearch⁹ Sycioniis, Hippasus Lacedæmoniiis. Pilam phænidam Juba refert ad Phænestium Pædotribam: quinque tesseras & tabulam lusoriam cum triginta sex locis calculorum ad Palamedem, sic otiosi exercitus ad Trojam complimentem seditionem. Plato aleam & talos tribuit Naucrati Aegyptio: aliqui calculos Pyrrho Epirotarum Regi in certaminis similitudinem: Jano discum, vel Perseo: palestrā Ori cadmo, aut Mercurio, aut Palestræ ejus filiæ. Sed Palestram & Pancration dici fecisse Theseus in Labirintho, ut etiam sine gladio Minotaurum interficeret, Polemon ambo reperta asserit à Phorbante Thesei præceptore, & etiam πέντατλον. vel certè πέντατλος invenit petens in Aegina. & ejus studiosi fuere Aeginetæ. Gymnasia fecere Cretenses, inde Elei, & Lacedæmonii: in quibus nudi se excercerent. Circenses Ludos in Asia celebravit Monagrus, Romulus Romæ. Ludos in honorem Deorū edidit Sicyonii, cum inter Deos referrent Telexiona Regem: Erechtheus in Attica fecit in honorem Apollinis & Minervæ: Græci in mortuorum quoque honorem, & primi editi fuere in Azanis Arcadis filii funere,

Brutus

Brutus Romę mortuo patre in foro Boario dedit Gladiatores : quos primum fuisse Mantineę scribit Her-
mippus in primo de legūlatorib. & Mantineos Cyre-
næ imitati sunt. Thucydides Lacedæmonios nudasse
corpus, oleoque unxisse ait Acantho Lacone athleta
nudo pugnantem quintadecima Olympiade, sed in car-
mine Græco hoc fecisse dicitur Orippus Megarensis,
cum nudus videri Græcis turpe esset. Leonum, qui
ligati erant, pugnam dedit Scævola : solutos L. Sylla,
Ursos Domitius Aenobarbus: Elephantos Pompejus:
Tigrum Augustus. Aegyptii excogitarunt Panagyres.
At quoniam in tertio de Moribus hæc & sacra Græco-
rum certamina Romanorum item dicta sunt, hoc lo-
co præmittenda videntur, & transeundum ad
ædes.

Gladiatores

*Certamen
cum bestia.*

*Domus. Tuguria, Tegule, Protypa, Fornix,
Marmor in domo, Musea, Columna, Spira,
Capitella, Octastyllos, Pseudodipteros, Obe-
lisci, Labyrinthus, Serra,
Circinus.*

Olim specus erant pro domib. quas, auctore Ho-
mero, fabricarunt Vulcanus & Minerva: vel Ve-
sta. Athenis lateritias Euryalus & Hyperbius: vel
Doxius, in Italia Saturnus. Tuguria fecerat Pelasgus
Arcadum Rex: regulas Crineas quidam Cyprius, pro-
typa Dibutades, vel Buccides: qui personas imposuit
regularum imbricibus. Foruicem dicunt ostendisse
Democritum: sed ante Democritum fuere pontes &
portæ, quarum ferè summa curvantur. Inde hæc o-
minia transiere ad luxum. Mamurra crustis marmo-
ris operuit domum in Cælio monte. Limina ex numi-
dico posuit M. Lepidus. Musæa fecit Agrippa, Corin-
thiam columnā apud Corinthios Callimach⁹ καλλιμα-
χ⁹ & appellatus, ex æplo sumpto à Calathō, quē nutrix
imposuerat

*Ædificia
& habita-
tiones.*

imposuerat virginis sepulchro, & quem Acanthus circundederat Calycutis in extremo flexis. Antea Doricam columnam Argis in Templo Junonis posuerat Dorus Helleni, & Optices Nymphæ filius, Ionicā excogitarunt Athenienses, qui in Asiam accessere Duce Jone Zuthi vel Apollinis filio. Ephesi in templo Dianæ sunt spiræ subditæ, & capitella addita. Octastylon & Pseudodipteron fecit Hermogenes, illud in ædis fronte octo columnis positis: hoc octo in fronte & postico, quindecim à lateribus. Trabes ex lapide, vel Obeliscos erexit Mithres Helipolitarum Rex in Solis honorem. In Heracleopolita præfectura Potefucus, vel Tithoes Rex fabricavit Labyrinthum: quam Demoteles dixit fuisse Regiam Motherudis, Lycias sepulchrum Meridis. Hinc Dædalus sumpsit exemplar ejus Labyrinthæ, quem fecit in Creta. Dædalus ipse ferram invenit, alii ajunt inventam à Perdice ejus forore nato, cum serpentis maxilla lignum incidisset. Is invenit etiam circinum: & ab avunculo ob invidiam interfectus fuit. At Pausanias non Perdicem, sed Calum nominat hunc, quem Dædalus interfecerit fororis filium.

*Laquearia inaurata, Argentum, testudinum
crusta, æs ad luxum, Specula &
Argentea, Vitrum.*

LAquearia inaurata posita in capitolio in censura L. Mummii, transiere in cameras, & parietes, Argentum Tricliniis addidit Carbilius Pollio: lectis & repositoriis testudinum putamina secta: Cn. Manlius æs tricliniis, abacis, & monopodiis: Pasiteles argentum speculis quæ ex plumbo & vitro fuerant facta ab Esculapio. Vitrum repertum est ad Belum annum Phorniciæ, nitri glebis arenæ permixtis: additi & magnes lapis, calculi splendentes, conchæ & fossiles arenæ.

Tonfores,

*Tonfores, Barbam radere, Alere capillos,
tondere, tingere, Pilos evellere,
Fucus, Unguenta.*

N Ec olim tonfores erant: cū capillo enim & bar- *Tonsura.*
ba antiquorum statux sunt. Venere in Italiam
post Romam conditam. CCC LIV. & Aphricanus
primus ex Romanis rasit barbam. Antea Alexandro
Rege rasit quidam *negods* inde cognominatus, ut ait
Chrysippus. Postea aluit Adrianus Principum primus
capillos: Liber Pater & Græci omnes: Theseus comā
syncipitis detonsam consecravit Apollini Delio. Taren-
tini pilos è toto corpore evellere ceperunt. Capillos
rutilos sapone facere Gallorum inventum est, nigros
Medeæ: Faciem ornare, & fuco illinire Sirenum, vel *Unguenta.*
Helenæ. Bacchus India victa Græcis unguenta dedisse
creditur, quibus Jones primi corpus perfricuerint.

Eunuchi. Meretrices. Παιδεγῆγία. Δασκιάζειν.

Ευεργεία, diversa.

Eunuchi

E Unuchos fecit Semiramis, ne, cū vir vellet ha-
beri, sola voce exili & imberbis esset: vel fecere
Parthi aut Persæ in Spada pago. Adramites Lydo *Meretrices.*
rū Rex, vel Gyges castravit fœminas. Venus instituit
meretrices in Cypro: Solō emptas admisit Athenis, ne
juvenes alienas uxores sectarentur. Sed Naso Propœ-
tidas quasdam primas corpus vulgasse testatur. Tha-
myras amavit Orpheus, vel Dæmones in Asia, vel Tha-
lo in Creta, vel Itali in bello. *Δασκιάζειν* fuit in pueris,
vel à muliere Lesbica. *Ευεργεία* variavit Hemitheon
Sybarita aut Cyrene, vel Astianassa Helenæ ancilla, aut
Philemis, & Elephantis editis etiam libris.

T

*Mulier. Luxus. Avaritia. Mercatura. Furtum.
Dolus. Prestigiatōres. Servi. Ancilla. Pedi-
sequa. Nundina.*

Luxus.

Luxum, molliem, libidinem vitæ hominum accessisse cum artibus repertis à Prometheo, & à Vulcano significari voluerunt Poetæ quando dixerunt, Pandoram primam mulierem factam fuisse à Vulcano, amatam à Prometheo. Illa mala in Ægyptū invexit Rex Menis, & in eum sunt execrationes Thebis in columna inscriptæ à Technate Bacchorei patre Rege frugi. M. Cicero in quarto de Repub. sicut refert Nonius Marcellus, scribit Pæones mercibus suis avaritiam, magnificentiam, inexplebilesque cupiditates omnium rerum importasse in Græciam. Ego verò, qui non Pæonas, sed Phœnices scio mercaturam ante alios fecisse, per Græciam, Italiam, & ad Oceanum usque profectos, existimo Pæonum nomen apud Nonium esse corruptum, & Ciceronem scripsisse Phœnices. Mercaturam instituit Mercurius, jocosum furtum, quæ prestigiatorum ars est, & dolos: qua arte & dolis apud Græcos usi primò sunt Sisyphus, & Antolycus. Chii & inter merces habuere hominēs: vendebant enim qui servirent. Servos bello captos Laconēs possidere Eloatas, Thessali Penestras. Servos redimere pecunia & mittere instituit Servus Tullius. Servas habuere Cretenses, Romani ab Anco Rege, ancillæ propterea dictæ, pedisequas uxor Philomeli, qui Delphicū templum occupavit. Nundinas Servum Regem instituisse placet Varroni & Cassio, Romulum Tuditano, Geminio Romanos post Reges exactos.

Mercatura.

*Equi, Bigæ, Quadrigæ, Currus, Frenum,
Muli,*

Equitia.

Primus aluit equos Diomedes Trax: conscendere, vel Neptunus, vel Lapithæ Pelethronii, vel Amazones

mazonēs, vel Maris Italus, qui ter obiisse, & ter revixisse dicitur. Palæphatus retulit ad Centauros Juvenēs ex Nephele oppido in Thessalia regnante Ixione: alii ad Barcæos Lybicam gentem, unde Pindarus Cyrenem *Κυριαν* vocat, Barce enim una ex urbibus Cyrenes: apud eos etiam Nomades, aut Neptunus, aut Minerva ejus, vel Jovis filia dicitur junxisse quadrigas. Mnaseas bigas junctas ait à Minerva, alii à Thebanis, & quadrigas à Trochilo Archivō, vel à Myrtilo, aut ab Oenomaο, sive è Cillante Pelopis auriga. Athenis junxit Erechthe⁹. Currū fecere Corinthii, & frena, vel frena Lapitha Pelechronii, aut Bellerophon. Currus, quibus pugnarent Heroēs constituit Theseus: effeda Belgæ: Oxilus Ætolus *ὄξυς*, sellæ scilicet in curru partem altiore, qua incumbit auriga. Mulos ex asina & equo nasci posse, excogitavit Anas filius Zibeonis Heræi.

*Quadrigæ.**Currus.**Muli.*

Supplicium ex equis, Vincula, Pœnæ, Proscriptio, Talio, Cædes cognati, viri, Patris: Asylum.

Hercules Pyrechemen Eubœæ Regem equis alligatum in partes divisit: Tullus Hostilius quadrigæ colligavit Suffetium Albanum, ut non omnino, *Pœna genus hoc cognoverit unus,*

Supplicii ex equis.

sicut dixit Naso Tarquinius Superbus vincula, fustes, compedes, latumias, metalla pœnas excogitavit. L. Sylla proscriptionem, ut impunè civis Romanus interficeretur, talionem jussit Rhadamantus. Ixion Dioneum, Deioneumve socerum scrobe facta igne interfecit. Thebe Jasonis Thessali filia fratribus suadentibus obtruncavit maritum Alexandrum Pheræum; Lucius Ostius post annos D C urbis patrem interfecit: Hecate fuit in Scythia. Qui apud Græcos

Parricida. primus fuerit parricida, non constat: creditur tamen Oedipus. Nocentes homines asylo tutos Thebis fecit
Asylum. Cadmus, Athenis Heraclidæ: Romulus Romæ.

Sepultura, Rogus, Laudationes.

*Sepeliendi
 nos.*

*Laudati-
 nes fune-
 bres.*

VIta functos ad sepulchrum dare instituit Pluto, cremari Hercules, ut Lycimnio Argium filium refert socium in bello adversus Laomedontem. Dubium est laudaverit ne Publicola primus Brutum mortuum: an consuetudo à Regibus incepta: nam Græci laudationes accepere à Romanis. Sed Anaximenes scribit à Solone institutas. Quæ enim apud Tragicos sunt, à Theseo habitæ, confictæ sunt, & Athenienses creduntur primum sic laudasse qui in pugna obierunt ad Salaminiam, aut ad Marathonem, sive in bello Peloponnesiaco. At Romani non modò in bello, sed & in pace mortuos illustres viros, & mulieres etiam laudarunt, cum Popiliam matrem Scævola laudasset, uxorem juvenem Cæsar, qui vivo Pompejo Rempublicam occupavit.

F I N I S.

*M. ANTONII COCCII
SABELLICI DE RERUM ET
artium inventoribus poema, ad M.D.*

*Hieronymum Bassum, Foro-Ju-
liensis provinciae Qua-
storem.*

N T E R grata soles studii cōmercia nostri
Priscorum laudare frequens monumenta
virosum,

Auctores ipsos rerum moratus, & usus,

Et quas quisque olim meditando prodidit artes.

Hæc eadem, quia sæpe jubes, studioque requiris,

Ordinar hinc, Venetæ decus, & nova fama ju-
ventæ,

Ludere pauca (brevis enim queat omnia versu!)

B A F F E tibi, at quamvis majora negotia tentas,

Huc animum converte precor, dispendia fient

Nulla reor, tenuem non averfatus honorem.

Huc ades, & mecum hunc lector sortire laborem.

Sed jam tempus adest trepidæ dare vela carinæ:

Imus, & immensum juvat hoc tentare profundum.

Emptio prima datur, datur auctio prima Lyeo.

Ille triumphales etiam traducere pompas

Instituit, Diadema dedit gestare Tyrrannis.

At quamvis victum nondum Dodona negaret,

Ipsa dedit frumenta Ceres, & frangere saxo,

Pinsendi que rudem prima est commenta laborem.

Hæc eadem leges præfixit gentibus: atqui

Te Radamanthe velint auctorem muneris adfunt

Phœnices, primi (famæ si credimus) ausi

Mensuram rudibus vocem signare figuris.

Ipsa suum contra decus hoc Memphisica tellus

T t 3

Sublatamque acri repetit certamine palmam.
 Cadmus Agenorides patrio propulsus ab orbe,
 Intulit Hæmoniis cælestia munera terris:
 Oſtonas rotidemque dedit vix ille figuras.
 Inde alias Graii sensim invenere recentes.
 Huic porro Aufoniis decus hoc tribuisse colonis,
 Se veteres jactant mutata sede Pelasgi.
 Palladis (ut fama est) primum sibi finxit Athenis
 Eurialos cum fratre domum: namque orbe recenti
 Speluncas coluistis avi, vilesque latebras.
 Tunc primum fragili consurgere limina testa
 Obstupuit mortale genus, proh tristis abusus!
 Quam parvo contenta fuit natura! sed ecce
 Quamvis Spartano consurgant atria saxo
 Sublimesque ornet postes Titana Carystas,
 Illita Calleo radient in cuncta metallo
 Credimus esse nihil, spernitque hæc luxus & odit.
 Aëriamque bifrons Cecrops hic condidit arcem.
 Te Phoronee canunt alii, testantibus Argis.
 Primum Agriopidæ Paphiis est visa colonis
 Tegula facta manu: sic prodidit alta vetustas.
 Marculus atque recens incus, & forcipis usus.
 Huic vestis debere etiam tutela facetur
 At puteos Phariis Danaus devectus ab oris
 Argiva defodit humo, conscindere saxa
 Rupibus, & certam profectis addere formam
 Ogigas Cadmus decuit sua mænia Thebas.
 Archiphrasus quamvis Tyrius sibi debita dona
 Esse velit, turreseque Trason, & mœnia circum
 Oppida constituit; contra sua præmia dicunt
 Phœnices soliti ingenio sibi poscere palmam.
 Argentò tenues telas subtexere, & auro
 Niliacæ docuere manus, sed vellera primo
 Perdita mollicies infecit Lydia fuce.
 Lanificos fusos Closter dedit, unus Arachne
 Dignus matre factus, linumque & retia mater

Prodidit,

SCRIPTORES VARI.

7

Prodidit, at Nicias statuit fullonibus artem,
 Megara quem genuit fatalis regia Nyssi.
 Bzotio furrina datur, Medicina Canopo.
 Ast Arabus quem Phœbe tibi Babylona creasse
 Fama refert, medicæ fertur dator artis & auctor.
 Repperit Hæmonia Chiron vetus incola terræ
 Herbarum medicas vires, & nomina primus.
 Temperat ipse Scythes subitis fornacibus æra.
 Lydus humanos olim conflavit in utus.
 Cudere Phryx docuit: Delas terras exhausta metalla,
 Inque novos usus telluris vertere venam.
 Hanc Chalybes quidam, quidam Cyclopes in artem
 Mortales traxisse ferunt, tu Dactyle ferrum
 Primus in Idæis monstraſti gentibus antris.
 Cephicus argenti venas aut Atticus imais
 Fodit Erithtonius terris; Tu Cadme, sed aurum
 Insinuas colles pangeaque saxa recludens.
 At verus Oceano genitum fert fabula Solem.
 Muneris authorem quidam fecere Ihoantem:
 Midacritoque dedit Casseteris insula plumbum.
 Cyclopes media positis incudibus Æthna,
 Humanum docuere genus sibi cudere ferrum.
 Cecropius figulis sanxit præcepta Chorœbus;
 Ascia Dædalus, glutenque, & ferra Minervæ,
 Et perpendiculum & obliqui prima terebri
 Commoda debentur: convexi fornicis usus,
 Clavis, & arguti torni, tenuisque libellæ
 Commentum Samii, si credimus est Theodoti.
 Sunt Palamedis opus mensuræ & pondera, Phidos
 Creditur Argivus gemini vetus auctor honoris.
 At tua, magne Cilex, soboles nova semina flammæ
 Excussit Pyrodes saxis, excussit & ignem
 Prima Prometheæ ferulis ars inclita dextræ:
 Bisque duas statuere rotas sub curribus ipsi
 Gens operosa Phryges, calidi proponere mercem,
 Et vestire procul monstrant inercialia Pœni.

Capta Eumolpe coli est primum tibi vitis & arbor
 Cecropio generare solo, domuitq; Sitheni
 Ipsa merum soboles admotis Staphilus undis.
 Ferrur Aristhæus, vicino natus Hymetto,
 Orcades & radios rudibus pressisse trapetis.
 Idem mella favis primus discussit, atrato
 Ante alios bigis docuit submittere tauros.
 Triptolemmum pars magna canit, pars maxima Brigem,
 Muneris auctorem tanti, Pharioq; Canopo
 Civilis res prima fuit, sed subdita regi.
 At populare decus, civilia jura, sacrumque
 Attica gens olim ferrur commenta Senatum,
 Thesea mortales primum videre Tyrannum,
 Postquam fama refert Phalarim trepidasse Sicanos,
 Proh scelus indignum! victor Spartanus adegit
 Humanum seuire genus. Docuistis Athenæ
 Vos vestrum damnare caput, nova prælia sævi
 In Pharias gentes gessere phalangibus Afri.
 Acritus & Proetus dum tristia bella cierent,
 In se fortè rudes clypeos statuere, sed adsunt
 Dent Athamantè saro qui inventi præmia Chalco.
 Loricam Midie inventam putat alta verustas
 Quem Messana tulit, gladium Spartanus & hastam
 Commentus, galeaque ferox processit in hostem.
 Ast ocreas primi gessere in prælia Chares.
 Ipse Scythes curvos arcus, teretesque sagittas,
 Altitonante satus: decus hoc tibi, maxime Perse,
 Perseos insignis proles, nunc vendicat error.
 Velitis ignotam Tyrrhenus protulit hastam,
 Pilaque non priscis ingrata Quiritibus arma.
 Vulnificam visa est primum succincta securim
 Penthesilea furens, Piseus venabula, & ipsum
 Scorpion, Idæis debet catapulta colonis.
 Martius amentum, jaculumq; Atholus in hostem
 Confixit, balystum Syrum Phœnica, recensque
 Fama canit, sed tu meditatus prælia, Piseu,

Das Tyrrhene tubam, testudo Anthemona laudat
 Arctius hostiles illabens machina muros.
 Sigei fabricator equi generosus Epeus
 Creditur, en aries mutato nomine nunc est.
 Inscius ante fuit Sonipes sessoris, adactus
 Bellerophonta tulit, frenumq; induxit, & ipsa
 Srrata Peletronus domitor, Martemq; ciere
 Thessalus usus equo est primus, quem pura vetustas
 Semiferum spectasse virum sibi visa, vocavit
 Centaurum: bigasque Phryges junxere fugaces.
 Sanxit Erichthonius volucres agitare quadrigas
 At belli signum, vigiles & tessera, magni
 Sunt Palamedis opus, statuit hæc Pergama circum
 Dux ille, Iliacis instat dum Græcia fatis.
 At decus inventi speculi dat fama Sinoni.
 Hic est ille dolis potuit qui evertere Trojam,
 Quam non mille rates, decimus non vicerat annus.
 Non gemini Atridæ, Atridisq; infensus Achilles
 Dire Sinon, cujus municipia facta nepotes
 Oderunt, meritique omnis mox oderit ætas.
 Hostibus inducias. suspenso Marte Lycaon
 Præstitit ante alios: Ægides fœdera primus
 Percussit. Primus, famæ si credimus, augur
 Præpetibus certo servatis ordine pennis,
 Prædixit venturas Caras, animalia rursus
 Indixere tibi augurium (ni fallimur) Orpheu
 Ignibus Oiclides visis ventura canebat,
 Conjugis impulsus fatales viscere Thebas
 Proditione suæ prò tristia fata ruentem,
 Curribus & bigis hauserunt tartara vatem.
 Fatidicæ Manthus genitor scrutabile primus
 Prodidit auspicium: primus quoque Delphus aruspex
 Creditur Alcæo genitum portenderet auceps
 Ostentum quicquid, quicquid nova somnia ferrent,
 Præcinnisse volunt, at sydera maximus Atlas
 Cæpit, & ignotos astrorum pandere cursus.

Nunc verò Assyriis, Phariis nunc ipsa prophetis
 Hoc dat fama decus, sphæralis præmia formæ
 Anaximandro referunt, Milesia tellus
 Quem genuit. Maja cretus dedit ipse Monaulon.
 At Saryrus gemina compegit Marsia buxum,
 Marsia quem victum Phœbo flevere Celenæ.
 Aëolis ignotos flatus scrutatus & Euros,
 Nunc etiam imperio Siculis hos urget in antris,
 Lydorumque rudes modulos: at fistula Panos
 Creditur, obliquè referuntur præmia buxi
 Priamidæ Dorii moduli perscribitur auctor
 Thrax thamiras, Phrygios modulos tibi Marsia vulg^r
 Jure refert, Vates citharam mortalius Orpheus
 Imputat, Amphion plectri sibi vindicat usum,
 Auctorem pars magna Linon creditque canitque.
 Tū Terpandre locas septenas ordine chordas,
 Simonidisq; octona fuit statuuisse novenam
 Te Timothee vetris fama est sine carmine plectrum
 Gestarat Thamiras, fidibus Linus addere cantum
 Thrax dedit, Amphion primo decus hoc Aracintho
 Se contra meruisse refert, nec credere iniquum est,
 Cantus erat citharæ, decrant sed carmina, tandem
 Hæc quoque Terpandrum vidit, tribuisse vetustas.
 Tibia grata fuit, caruit quoq; tibia cantu.
 Dardanius, ut fama est, Træzenius addere primum
 Noverat inflexas certo discrimine voces,
 At Jovis Idæi circum cunabula pulsas
 Nunc clypeis dextra galeis, nunc arte retusis,
 Dictæa Curetes humo duxere choreas.
 Vidit Creta rudes Pyrrhum traducere motus,
 Pyrrhica deinde fuit saltatio prisca, vetusti
 Auctoris laudem referens, & nomina Pyrrhi.
 Proh pudor, & quisnam cælestia pectora Vatum
 Esse putat primam, primi q; poëmatris ortum
 Scire ne fas! illud Trojani tempora belli
 Præcessisse volunt: heroica carmina Phœbo

Delphica

Delphica post cæsum cecinit Pythona juvenus.
 Hic quoque, si fas est, ortus elegia requirat,
 Ipsa suos Colophon petulans quem jactat alumnum,
 Nestio, Spartano inventi dat fabula palmam
 Archilocho. Cadmus soboles Milesia primus
 Prodidit historiam, sed mox ludicra Lycaon
 Gymnica Parthenis primus celebravit in oris.
 Natus in Hæmonia est funebris ludus Jolche
 Munus Achaste tuum, te Theseu laudat & isthmos,
 Quod te dante novas meruissent funera pompas.
 Magnus olympiacam nullo monstrante palæstram
 Protulit Alcides, Pythi est pila lusibus apta.
 Picturam Phario Gyges commentus in orbe est.
 Græcia sed Pyrrhum memorat tibi sanguine junctum,
 Dædale, Cecropiæ sublimis fama Minervæ,
 Niliaco primam, Danaus de littore navim
 Solvit, & Argivas cursum deflexit ad oras.
 At ratis, ut fama est, debet fluvialis Erythræ
 Aut cum Troja feros, insensaque Mysia Thraces
 Impeteret spectasse rates, se docta vetustas
 Testatur: longa Pontum sulcasse carina
 Magnanimū Aesonidē pars maxima credidit: at sunt
 Qui Samiram Philarumve putent, primoq; biremia
 Vexit Erithreos. Amocles statuisset triremen
 Ferrur, & insolito volitasse per æquora cursu,
 Hinc alias alii numeroso remige puppes
 Expediunt: sensim major concrevit & ordo,
 Ut quinquageno quaterentur verbere classes.
 Structa ratis Tyrio est oneraria crassius Hippo.
 Primaq; conspexit lembum sitibunda Cyrene,
 Celocem Rhodus ipsa dedit: Phœnicibus undis
 Cymba recens (si prisca fides est vera) cucurrit.
 Inclyta Cercyram deduxit in æquora Cypros.
 Phœnices primi famæ si creditur, orsi
 Observare polos, motusque & sydera cœli.
 Atque iter & cursus medio signare profundo.

Est tua

Est tua, ni fallor, remorum palmula Plateu.
 Icarus infelix, qui se malè credidit alis,
 Ante alios rudibus spacioſa per æquora velis
 Fecit iter, teretem primus tu Dædale malum,
 Antennamque paras ratibus, longasque carinas
 Se rexiffe Thafos jaſtat dilecta Lyeo.
 Piſeus at volucris primus præfixit inermi
 Roſtra rati, debet Tyrrhenis anchora nautis.
 Eupolini fuit illa bidens, at cætera Typhis
 Inſtrumenta dedit, ſi vera eſt fama, carinæ
 Fluctibus in mediis auſus committere claſſes
 Gnoſtus eſt Minos, obtruncat Hiperbius ipſum,
 Ante alios animal maſtavit cæde juvencum
 Primus dira luens æternum furta Prometheus.
 Tonſores tibi Roma novos miſere Sicani,
 Inque diem docuit ſubeuntem tondere barbam,
 Cui deviſta ſuum, quondam dedit Africa nomen
 Munere cursoris caſum didicere Quirites,
 Gens domitrix rerum me tiri Solis & ortum.
 At Naſica diem certas diſcrevit in horas.
 Lucis erant nullæ partes, diſcrimina nulla
 Ante illum, vix veſper erat diſjunctus ab ortu.
 Sed quid multa ſequar? complecti carmine ſi quis
 Omnia priſcorum certet monimenta virorum
 Et varias artes, rerumque ab origine primos
 In commune datos uſus, hic audeat idem
 Connumerare vices, agitataque ſydera cæli,
 Quo ſpirante Noto Lybicæ turbentur arenæ,
 Cecropioque vagentur apes, cum vernat Hymetto.
 Siſtimus ergo gradum placido conſidere portu,
 Me juvet emeritam, fundetque hic anchora puppim.

NOVA REPERTA IX. EX IMAGI-
NIBVS PHILIPPI GALLÆI.

A Merice Lapis polaris. Ignibus
 Armata pulvis. Imprimi volumina.

Rotis que

Rotisq̃ue jugis indita hora ferreis.
 Hyacum. Ab igne stilla. Fila serica.
 Stapeæq̃ue prisco operta cuncta seculo.

America.

Americen Americus retexit, &
 Semel vocavit, inde semper excita.

Lapis polaris, Magnes.

Lapis reclusit isti Flavio abditum
 Poli suum hunc amorem, at ipse navitæ,

Pulsis pyrum.

Manu quati tonitrua atque fulmina
 Datum videtur inferis ab invidis.

Impressio librorum, siue Ars Typographica.

Potest ut una vox capi aure plurima:
 Linunt ita una scripta mille paginas.

Horologia ferrea.

Rota æqua ferrea, ætherisq̃ue volvitur,
 Recludit æquè & hæc, & illa tempora.

Hyacum, & lues Venerea.

Gravata morbo ab hocce membra mollia
 Levabit ista sorpta coctio arboris.

Destillatio.

In igne succus omnium, arte, corporum
 Vogens fit unda, limpida & potissima.

Ser, siue Sericus Vermis.

Justinianus ova vermis accipit
 Serinda ab urbe, fila quinet aurea.

Staphæ, siue Stapedes.

Pedes humi ut steterê equo insidentium
 Cito levati, ut ipsa scala sublevar.

DE BIBLIOTHECIS ANTIQUIS NOVISQ̃UE.

Bibliothecas Romæ multas fuisse, cum Græcas, tū *Bibliotheca*
 Latinas, ex veterum scriptorum (quos infra ad- *Romana.*
 ducam) monumentis intelligere possumus, qui
 autem

autem iis præpositi erant, dicebantur à bibliothecis, forma eadem, qua à studiis, ab epistolis, & alia ejusmodi antiquos dixisse observavimus. Prius autem bibliothecas ipsas, quarum mentio apud scriptores extat, colligamus: deinde nomina eorum, qui iis præfuerunt, subjungamus. Romam primus librorum copiam, *inquit Isidorus lib. 6. cap. 3* adjunxit Æmilius Paulus, Perse Macedonum rege devicto. Sylla quoque multos libros ex Athenis Italiam vexit: *Lucianus in libro adversus Indoctum*. Lucius deinde ex Pontica præda, ut idem Isidorus scribit. Sed bibliothecæ Luculli meminit his verbis Plutarchus *in vita ejus: qua ut sunt a Leon. Justiniano in Latinum versa, ita proferemus*. Nihil minus tamen diligentia ad ea sibi comparanda adhibuit, quæ studioso, ac literatissimo homine digna essent, etenim plurimos pulcherrimosque coëgit libros, quorum profectò usus majorem sibi quam ipsa possessio gloriam vendicabat. studioso enim cuique & bibliothecæ, & quæ circa erant scholæ, atque deambulacra liberè, perpetuoque patebant, quo se Græci, cum per otium licuisset, velut in amœnissimum quoddam Musarum diversorium conferre solebant: ibi loquendo, legendo, disputando diem jucunde terebant; & Lucullus, ubi plerunque eruditissimos viros disputare vidisset, eò se potissimum ingerebat, &c. Bibliothecæ Julis meminit Suetonius *in Casare*, scribens. Bibliothecas Græcas & Latinas, quas maximè posset publicare parabat, data M. Varroni cura comparandarum ac dirigendarum, & Isidor. *lib. 6*. Post hos Cæsar dedit M. Varroni negotium maximæ bibliothecæ cõstruendæ. Asinii Pollionis bibliothecæ facit mentionē Plin. *l. 7. c. 3*. his verbis, M. Varronis in bibliotheca, quæ prima in orbe Asinio Pollione ex manubus publicata Romæ est, unius viventis posita imago est, & *lib. 35. cap. 11*. Asinii Pollionis

*Luculli
Bibliotheca*

*Julii
Casarii.*

*Asinii
Pollionis.*

Pol lionis hoc Romæ inventum, qui primus bibliothecam dicando, ingenia hominum Rempublicam fecit. *Isidorus lib. 6. cap. 3.* Primus autem Romæ bibliothecas publicavit Pollio, Græcas simul atq; Latinas, additis auctorum imaginibus in atrio, quod de manubiis magnificentissimum instruxerat. Bibliotheca Palatina, quæ in antiquis inscriptionibus sæpius nominatur, ita meminit Suetonius *in Augusto*. Templum Apollinis in ea parte Palatinæ domus excitavit, quem fulmine jactam desiderari à Deo Aruspices pronunciarunt. addita porticus cum bibliotheca Latina. Græcæq; quo loco jam senior sæpè etiam senatum habuit, decuriasque judicum recognovit, &c. *Plinius lib. 7. cap. 58.* Veteres Græcas literas fuisse easdem penè quæ nunc sunt Latinæ, inditio erit Delpica tabula antiqui æris quæ est hodie in Palatio, dono principum Minervæ dicata, in bibliotheca, &c. Et *lib. 33. cap. 7.* Videmus certè Apollinem in bibliotheca templi Augusti Thuscenicum, quinquaginta pedum à pollice. Hujus bibliothecæ meminit Horatius *lib. 1. epistola 3.* hoc versu:

Scripta Palatinus quacunque recepit Apollo.

Ovidius *libro 3. de Arist.* Proper. *lib. 11.* Dion. *lib. 53.* Suet. *de illustr. Grammaticis, in Higino.* Galen. *lib. 1. de comp. in ea.* Servius *in 8. Aen.* Acro. & Porphyrio *in epist. 3. libr. 1.* Bibliothecæ porticus Octaviæ meminit Plutar. *in Marcello.* eamque ab Octavia Augusti sorore in honorem Marcelli extructam fuisse scribit. Dion. tamen *lib. 49.* à sororis nomine Octavianā bibliothecam appellatam, Augustum extruxisse ex Dalmatum manubiis refert. Ejus autem meminit & Suet. *in libro de illustr. Grammaticis* his verbis, *de Nilisso scribens.* Quare cito manumissus Augusto, & insinuatus est, quod elegantes curam ordinandarū bibliothecarum in Octaviæ porticu suscepit. P. Victor bibliothecam porticus Octaviæ nominat *in libro de regionib.* Bibliothecæ, quæ erat in domo Tiberii imp. facit

Palatino.

*Porticus
Octavia.*

facit mentionem Gell. *lib. 13. cap. 19.* Cùm in domus Tiberianæ bibliothecæ sederemus ego, & Apollinaris Sulpicius, &c. Vopiscus *in Probo.* Ex bibliotheca Ulpia ætate mea in thermis Diocletianis. Item ex domo **Tiberii domus.** Tiberiana, &c. Tiberii autem domus in ea Palatini montis parte fuit quæ viam Sacram, & Pacis templū respicit, ut ex plumbea lamina aquæ ductus ibi nuper reperta in hortis Alex. Farnesii Cardinalis cum inscriptione Tiberii Cæs. Imp. conjicere licet. Bibliothecæ, **Traiani.** quæ erat in templo Trajani, meminit idem Gellius his verbis *lib. 11. cap. 17.* Edicta veterum Prætorum sedentibus forè nobis in bibliotheca templi Trajani, &c. Hæc deinde in thermas Diocletiani, ut opinor, translata est, **Ulpia.** & Ulpia à scriptoribus nominata. Ejus meminit P. Victor *in reg. 6.* Vopiscus *in Aureliano.* Et si his contentus non fueris, lectites Græcos, linteos etiam libros requiras, quos Ulpia tibi bibliotheca, cùm volueris, ministrabit. *Et paulo post.* Hæc ego à gravibus viris comperi, & in Ulpia bibliothecæ libris relegi, &c. *In Tacito.* Habet bibliotheca Ulpia in armario sexto librū elephantinum, in quo hoc S. C. perscriptum est, &c. *In Probo.* Usus autem sum, ne in aliquo fallam charissimam mihi familiaritatem tuam, præcipuè libris ex bibliotheca Ulpia, ætate mea in thermis Diocletianis, &c. *In Numeriano.* Ut illi statua non quasi Cæsari, sed quasi rhetori decerneretur, ponenda in bibliotheca Ulpia. Bibliothecæ, quæ erat in templo Pacis, meminit Galenus *lib. 1. de Cop. med.* & Gellius *lib. 16. cap. 8.* his verbis. Commentariū de proloquiis Lælii docti hominis, qui magister Varronis fuit studiosè quæsivimus, cumque in Pacis bibliotheca repertum legimus. Bibliothecæ Capitolinæ facit mentionem Orosius, *lib. 7. cap. 16.* *Anno ab V. C. DCCCXXV.* nam fulmine Capitolium ictum, ex quo facta inflammatio, bibliothecam illam, majorum cura studioque compositam, ædesque alias juxta sitas, rapaci turbine concremavit. Tiburtinæ bibliothecæ

Bibliotheca meminit Gellius *lib. ix. cap. xiv.* his verbis. Meminimus etiam in Tiburti Bibliotheca invenire nos in eodem Claudii libro scriptum utrumque, facies. & facii: & *lib. xix. c. v.* Sed, cum bibendæ nivis pausa fieret nulla, promittit Bibliotheca Tiburti, quæ tunc in Herculis templo satis commodè instructa libris erat, &c. Bibliotheca Julii Martialis facit mentionem *Julia.*
 Martialis *lib. v. i. i.*

Tiburti.

Julia.

*Ruris Bibliotheca dedicati,
 Vicinam videt unde lector urbem
 Inter carmina sanctiora si quis
 Lasciva fuerit locus Thalia,
 Nos nido licet inferas vel imo,
 Septem quos tibi misimus libellos,
 Auctoris calamo suis notatos:
 Hac illis pretium facit litura.
 At tu munere dedicata parvo
 Quæ cantaberis orbe nota toto,
 Pignus pectori hoc mei tuere.*
 Juli Bibliotheca Martialis.

Victor, Bibliotheca, inquit, Romæ undetriginta pu-
 blicæ ex iis præcipuæ duæ, Palatina & Ulpia. Domitia-
 na Bibliothecas vetustate consumptas reparasse scri-
 bit Suetonius *in ejus vita.* His igitur præfuerunt, Ju-
 lianus, *Aug. lib. ut idem Sueton. in libro de illustribus*
Grammaticis, & C. Julius Pollux, & C. Julius Phroni-
 mus, *ut est in antiquis lapidibus.* Bibliotheca porticus
 Octaviæ C. Melissus, *Augusti. lib. ut est apud Suetonium*
in eodem de illustribus Grammaticis libro. Bibliothecas
 autem privatas, cujusmodi illa Pomponii Attici à Ci-
 cero describitur, quia parum frequens earum men-
 tio est apud veteres scriptores, omisimus colligere. Ha-
 ctenus F. Ursinus.

Bibliotheca
præfecti.

Sunt & hodie per Italiam celebres aliquot Biblio-
 thecæ. Inter eas eminet Vaticana, ut quæ referta est

Vaticana.

quæ alia in Europa antiquissimis omnium disciplina-
rum artiumq; libris, cū Græcis tum Latinis ac Hebrai-
cis, calamo in membranis olim exaratis, quos à multis
retrò sæculis Romani Pontifices summo studio accu-
mulaverunt. *De qua vide multa ex Onuphrio. Panvinio &
alii. lib. 2. Itinerarii Italiae a Fr. Schotto editi.*

Medicea.

Celebratur & Medicea apud Florentinos Biblio-
theca, ut Græcis libris referta. Illius hic titulus legitur.

Deo Præsilibus familiæ Divis, Clemens VII. Me-
dices P. M. Libris Opt. studio Major. & suo undiq; cō-
quisitis, Bibliothecam ad ornamentum Patriæ, civi-
umque suorum utilitatem, D. D.

Hanc Bibliothecam Cosmus Medices, magnus E-
truriæ Dux, perficiendam curavit anno Domini c 10.
10. LXXI. III, Idus Julii.

*Cosmus in has edes meliora volumina reponit
Transtulit, & primas quas habet orbis opes.*

*Sic genuit tandem sterili de nomine Cosmus
Rem sibi cum mundo cœlitibusque parem.*

Venetæ.

Est & Veneta ad S. Marcum celebris Bibliotheca,
quam Bessarion Cardinalis Nycenus Reipub. testa-
menti tabulis legavit.

*Regia ad S.
Dionys.*

Sunt & celebres aliquot in Gallia Bibliothecæ. In
his Regia ad S. Dionysium eminet, à Francisco I. &
Henrico II. mirificè aucta.

Est & Lutetiæ Mediceæ Reginæ matris trium ex
ordine Regum Bibliotheca Græcis auctoribus MS. po-
tissimum referta.

*Medicea Lu-
vetiæ.*

Regis Hispaniæ.

Post Pontificiam seu Vaticanam, crediderim nul-
lam in orbe Christiano ampliore Regia Bibliothe-
ca, quæ in Carpetanis Hispaniæ est ad S. Laurentium
in Escoriali: quæ Didaci Hurradi Mendoze, Caroli V.
Cæsaris olim apud Venetos legati, libris potissi-
mum Græcis, e media Græcia plena navi,
advectis, mirificè adaucta est.

DE A

SCRIPTORES VARI.

DE ARTIS, TYPOGRAPHICÆ INVENTIONE.

DE Typographicæ artis, planè divinæ, inventione
variæ certant gentes, ut de Homeri poetarū priā
cipis patria septem contenderunt urbes Græciæ.
Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios,
Argos, Athena.

Lusitanorum sanè navigationibus compertum est
artem Typographicam tam vetustam esse apud Chi-
nenses Indiæ populos, ut omnem hominum memoriā
superet, semperque apud eōsdem usurpata fuisse vi-
deatur. Qua de re vide *Garciam Hortam lib. I. aroma-
tum apud Indos nascentium, cap. XXXVIII. Joannē Bar-
rum suam Asia Dec. I. lib. IX. c. I. Paullum Jovium libro
Historiarum XIV. Melchiorem Guilandinum in Papyro,
membro XXVI. & Historicos, qui de rebus Indiciis scripse-
runt.* Hoc tamen notant in laminis ferè integris apud Chi-
nenses litteras sculpi solere, sicut apud nos Icones sive
Imagines sculpuntur, quales & hodie Catechismi in-
de adferuntur.

Quæ ut ita sint, nullum tamen incommodum erit,
rem unam eandemq; & novam & veterem censerī re-
latione ad diversos populos, nec eodem sub sole jacen-
tes. Videamus itaq; cui apud Europeos huic rei glo-
riam tribuamus. Sunt qui Joanni Fausto civi Mogun-
tino ad annum 1440. attribuant. Polydorus verò no-
ster lib. II. cap. VII. Joannem Cuthenbergum sive Gu-
tenbergum, equestri virum dignitate, hujus artis in-
ventorem prædicat.

Jacobus VVimpfelingus, Historiæ suæ cap. LXV. di-
cit eum Argentinensem fuisse, eandemq; in urbe hanc
ipsam artem anno 1460. ccc. cxi. primum excogitas-
se, indeq; Moguntiā profectum eandē feliciter auxisse.

Gilbertus Cognatus lib. III. Silve Narrationum,
Augustz Vindelicorum eā inventionis Typographicæ

*Typographia
antiquitas.*

*Inventorēs
Typographia*

Laudem tribuit. Utut sit primùm tamen libri Mathematici in ea urbe cum figuris geometricis ante annos cxxv. excusi sunt ab Erhaldo Batholdo cive, qui postea Venetias conceffit.

Atq; è Germania quidem Romam in Italiam à Conrado quodam homine Germano c. 10. ccccclviii. primùm allatam idem Polydorus citato loco facetur.

Id Udalrico Han VVimpfelingus tribuit, quem in urbem venisse vult c. 10. ccccclxxi. Fuit & is natione Germanus, cognomento Han, quod Latinis gallum gallinaceum sonat. Quod familiæ cognomen Latine redditum Joanni Antonio Campano Episcopo Aprutino, aliisque erroris occasionem dedit, ut hunc Udalricum natione Gallum fuisse existimarent.

Neapolitanis verò c. 10. ccccclxxi. Sixtus Rufingerus Argentoratensis excusariam artem primus monstravit, teste VVimpfelingo, ibidem.

Germanorum certe hoc esse inventum scriptores penè omnes tradidere. Libet de multis Philippi Beroaldi versiculos hinc referre.

*O Germania, muneris repertrix
Quo nil utilius dedit Sæculas,
Libros scribere qua doces premendo!*

Baravi hanc etiam sibi laudem (*nec Sanè fortasse. si Hadr. Junio in Batavia Historia credimus*) vindicant: tã-
ectsi auris Batava, ut olim Bæotica, ludibrium præbuerit. Ut lectori quærendi laborem adimam, Junii verba apponam. Redeo ad urbem nostram (Harlemiensem) cui primam inventæ isthuc artis typographicæ gloriam deberi, & summo jure asserendam ajo, utpote propriam & nativam: sed luminibus nostris sola officit inveterata illa, & quæ encausti modo inscripta est animis opinio, tam altis innixa radicibus, quas nulli ligones, nulli cunei, nulla rutra revellere aut eruere valeant, quæ pertinaciter credunt, apud Maguntiacum Germaniæ urbem primò repertas litterarum formulas, quibus ex-

*Germani
Typogra-
phia inven-
tores.*

Batavi.

bus excuderentur libri. Utinam hic incredibilem illam dicendi vim, quæ in Carneade fuisse perhibetur, voto exoptare possẽ, qui nihil defendisse unquã, quod non probavit, nihil oppugnasse quod non evertit, dicitur: ut saltem refugam illam laudem, postliminio revocare, & hoc quasi trophæum erigere possem, veri interpolator: quod ego non alio optarim, quàm ut veritas rectè à poëta veteri Temporis filia nuncupata tandem detegatur, quæque juxta Democritum altissimo demersa in puteo, demersa hætenus delituit, in apertum proferatur. Si gloriosum certamen suscipere non piguit Ægyptios & Phœnicas de literarum inventionem, his Deo duce earum inventum ad se trahentibus, quando tabulas *θεογονίας*, hoc est, à Deo exartas jactant: illis à se repertas Græciæ intulisse gloriantibus, quando Cadmus Phœnicum classe vectus rudibus Græcorum populis artis illius auctor, eas commonstravit. Rursus si Athenienses Cecropi suo, Thebani lino eandem laudem vindicant. Palamedi Argivo excogitatorum characterum gloriam Tacitus & Philostratus deferunt: ut Hyginus Latinorum Carmentæ Evandri matri. Si itaque controversam dubiamque gloriam cunctæ gentes ad se ceu propriam capere non erubuerunt, quid vetat quo minus indubitandæ laudis possessionem, de qua per socordiam avitam exturbati sumus, quasi postliminii jure repetamus? Equidem non invidia, aut malevolentia studio transversus agor, ut huic asseram quod alteri derogem ac detraham. Veritatem illam unam perspicuam, quàm uti cœleste Solis jubar, nulla nox, nulla caligo quantumvis obtenebrare potest, exhibebo, quantum in me est, idque simplici ac minimè fucato orationis filo, quod illa amat. Dicam quod accepi à senibus & auctoritate gravibus & Reipublicæ administratione claris, qui quæ à majoribus suis ita accepisse gra-

*Laurentius
Joannes Ty-
pographia
inventor.*

vissimo testimonio cōfirmarunt, quorū auctoritas jure pōdus habuere debeat ad faciendam fidem. Habitavit ante annos centum duodeciginta Harlemi in ædibus satis splendidis (ut documento esse potest fabrica quæ in hunc usque diem perstat integra) foro imminenti- bus è regione Palatii regalis. Laurentius Joannes, cognomento Ædituus custosve (quod tunc optimum & honorificum munus familia eo nomine clara hereditario jure possidebat) is ipse qui nunc laudem inventæ artis Typographicæ recidivam justis vindictis repetit, ab aliis nefariè possessam & occupatam. Is fortè in suburbano nemore spaciatus, cœpit faginos cortices principio in litterarum typos conformare, quibus inversa ratione sigillatim chartæ impressis versiculum unum atque alterum animi gratiâ ducebat, nepotibus generi sui liberis exemplum futurum. Quod ubi feliciter successerat, cœpit animo altiora (ut erat ingenio magno & subactro) agitare: primumque omnium atramenti scriptorii genus glutinosius tenaciusque, quod vulgare lituras trahere experiretur, cum genero suo Thoma Retro, qui quaternos liberos reliquit, omnes ferè consulari dignitate functos (quod eò dico ut artē in familia honesta & ingenua, haud servili natam intelligant omnes) excogitavit, inde etiam pinaces rotas figuratas additis characteribus expressit. Quo in genere vidi ab ipso excusa Adversaria, operarum rudimentum paginis solum adversis, haud opistographis, is liber erat vèrè in cūlo sermone ab auctore conscriptus unonymo, ut illic præferens, speculum nostræ salutis. In quibus id observatum fuerat, inter prima artis incubulo (ut nunquam illa summi & reperta & absoluta est) uti paginæ aversæ glutinæ commixtæ cohererent, ne illæ ipsæ vacuæ deformitatem adferrent. Postea faginas formas plumbeis mutavit, has deinceps stanneas fecit, quo solidior minusque flexilis esset materia durabiliorque: è quorum typorum reliquiis quæ
super

superfuerant conflata cenophora vtuftiora adhuc hodie vifuntur in Laurentianis illis, quas dixi, ædibus in forum profpectantibus, habitatis poftea à fuo pronepote Gerardo Thoma, quem honoris cauffa nomen, cive claro, ante paucos hos annos vita defuncto fene. Faventibus, ut fit, invento novo hominum ftudiis, cum nova merx nunquam antea vifa; emptores undique exciret cum uberrimo quaftu, crevit fimul artis amor, crevit ministerium, additi familiæ operarii, ministri, primam mali lebes, quos inter Joannes quidam, five is (ut fert fufpicio) Faustus fuerit ominoso cognomine, hero fuo infidus & infauftus, five aliis eo nomine, non magnopere laboro. Is ad operas excuforias Sacramento dictus, poftquam artem jungendorum characterum, fulsum, typorum peritiam, quæque alia eam ad rem fpectant, percalluiffe fibi vifus eft, captato opportuno tempore, quo non potuit magis idoneum inveniri, ipfa nocte quæ Chrifti natalitius folennis eft, qua cuncti promifcuenè facris operari folent, choragium omne typorum involat, inftrumentorum herilium & artificio comparatorum fupellectilem convafat. deinde cū fane domo fe proripit, Amftelrodam principiò adit, inde Coloniã Agrippinã donec Maguntiacum perventum eft, cœu ad afyli aram, ubi quafi extra telorum jactum (quod dicitur) poftus tuto degeret fuorumque furtorum aperta officina fructum uberem metceret. Similium ex ea, intra vertentis anni fpatium, ad annum à nato Chrifto 1442 iis ipsis typis quibus Harlemai Laurentius fuerat ufus, prodiffe in lucem certum eft. Alexandri Galli doctrinale, quæ Grammatica celeberrimo tunc in ufu erat, cum Petri Hispani tractatibus, prima fecuta. Ifta funt fermè quæ à fenibus annofis inde dignis, & quæ tradita de manu in manum quafi ardentem prædam in decurfu acceperant, olim intellexi, & alios, eadem referentes attestantesque comperi.

*Primi libri
Typis excuffi.*

Memini narrasse mihi Nicolaum Gallium, pueritiæ meæ formatorem, hominem ferrea memoria, & longa canitiæ venerabilem, quòd puer non semel audierit Cornelium quendam Bibliopægum, genio gravem, nec octogenario minorem (qui in eadem officina subministrum egerat) tanta animi contentione ac sermone commemorantem rei gestæ seriem, inventi (ut ab hero acceperat) rationem, rudis artis politurâ & incrementum, aliaque id genus, ut invito quoque præ rei indignitate lacrymæ erumperent, quoties de plagio inciderat mentio: tum verò ob ereptam furto gloriam sic ita exardescere solere senem, ut etiam lictoris exemplum eum fuisse editurum in plagiarium appareret, si vita illi superfuisset: tum devovere consuevisse diris ultricibus sacrilegum caput, noctes quæ illas damnare atque execrari, quas unâ cum scelere illo in cubili per aliquot menses exegisset. Quæ non dissonant à verbis Quirini Thelesii Cos. eadem ferè ex ore librarii ejusdem se olim accepisse mihi confessi. Ista dictare me compulit cupiditas & studium defendendæ veritatis, quamvis illa odium sui plerumque parere soleat: in qua tuenda potius quàm ut deferere vadimonium velim, ad suscipiendum odium paratior sim ac promptior. At vereor ut surdis ista auribus canantur: utcunque tamen erit, juvabit me, & memoriæ inventoris & gloriæ urbis pro virili consuluisse, dum apud leves & veri incuriosos animos plus valet præjudicium opinionis, quàm cum ratione auctoritas. Quæ injuria mussitanda est, & devoranda parùm lubentibus. Quanquam dolendum minus fore eam laudem in clarissimam Germaniæ urbem, velut aliam in familiam, transisse, si non plagio, sed recta ratione factum id fuisset. Verùm arbitror Deo volente hanc viam commodissimam visam, uti citissimè ad nitorem suum ac perfectionis culmen perveniret inventum illud, ubi salc (quod dicitur) & sole

sole magis necessarium, nimirum in majore luce hominum, per studia, magnatum præmia, & honores (quibus artes aluntur) facilius emerfurum, uti accidisse res docuit, quàm in extremo orbis terrarum recessu & quodam angulo, inter hominum privatorum sordes. Hactenus Junius.

DE TORMENTO AE NEO, QUOD BOMBARDAM VOCANT.

DE tormento æneo, quod à bombo, id est sonitu, & ardeo, Bombardam vocant, habet quædam Polydorus noster *lib. 2. cap. 11. 15 lib. 3. cap. 18.*

Putatq; inventorẽ non temerẽ nomen suũ occultasse, ne in se (quod olim ferẽ simili in re Perillo accidit) primus tormenti sui furorem experiri cogeretur. Sunt tamen nonnulli, in his Hier. Zieglerus, in *Illustriũ Germania Virorum Historia, cap. 82.* qui machinam hanc à

Berchtoldo Nigro, vulgò Schvarts, Germano circa *1354.* (alii ad annum 1380. referunt) primum fabricatam volunt. Alii ad Danicum mare primum in

usum venisse scribunt. Polydorus *lib. 2. cap. 11.* & alii apud Veneros initium sumpsisse 1330. Germano tamẽ auctore, perhibent. Sunt & qui Burgundis fatale hoc

inventum attribuant. Ad Berchtoldum redeamus, fuit is (ut ibidem vult Zieglerus) professione Franciscanus, Philosophus summus, & Magiæ naturalis, Metallariæ,

& Chymicæ artium cum primis studiosus. Cumq; ignẽ longẽ amplius sibi spatium, quam terram vindicare,

& mixta corpora (ut Physici loquuntur) in ignem redigi non ignoraret, ollæ æræ circumquaque occlusæ sulphur & pulverem imposuit. ignemq; adjecit. Quo

facto olla disrupta est, & fulminis instar flamma cum fumo & senitu erupit. Sciebat idem, ut erat Philosophus excellens, contraria contrariis expelli, frigidũq;

ac calidum in extremis, summẽ esse contraria, neq; in eodem subjecto se compati. Sicq; pulveris tormẽtarii

Bombarda.

*Bertholdum
Niger.*

*Inventio
Bombardæ.*

*Pulvis tor-
mentarius.*

ex nitro, sive salpetra & sulphure compositionē adinvenit, carbonibus nigredinis ergò adjectis. Pòst, ut facile inventis cætera accedūt, fistulam ferream ædificare, globulosq; cum impetu ejaculari cœpit. Quod alii deinde insecuti machinarum istiusmodi fabri rude inventum multis partibus auxerunt. *Hac ferè Zieglerus cit. loco.* At si vera sunt, quæ Polydorus l. 2. c. 11. narrat, judicet lector, quomodo Berchtoldus, Franciscani instituti Monachus, hujus exitialis machinæ inventor à Zieglero pronuntiet. Ait namq; Polydorus Germanū hominem, admodum ignobilem, ejus inventorē haberi, cui casu in mentem venerit tale quid efficere, cum medicinæ faciendæ causā aliquando pulverem sulphureum in mortario servasset: ejusq; usu Venetis in illo bello primum ostendisse, quod ad fossam Clodiā cum Genuensibus 1330. gesserunt. Atq; ut de annorum discrepantia nihil dicam, quis Germanum Monachū Venetorum se bello immiscuisse crediderit? Aut si ita quis esse contendat, quæ est illa quæso Venetorū Historicorū scriptorumq; ignavia, ut tam prodigiosam tamq; pestilentem machinam à monacho inventam suisq; traditam non commemorent?

*Machina
bellica.*

Ceterum machinas bellicas, his nō prorsus absimiles, jam olim in usu fortasse videri queat: quod Tanaim Scytarū Regem ad Vexorem Ægypti Regem scripsisse tradūt, Parthos fragoris vasis instar tonitruī hostes procul ferire consueisse. Quo & Virgiliū illud facit.

Excussus Acontios

Fulminis in morem, aut tormento penderis asti

Fuit haud dubiè impetuosissimum hoc tormentum: sed vi pulveris bombardici explosum quis asserat?

*Sphærule
bombardica*

Sphærules certè bombardicas è plumbo conditas apud veteres in usu fuisse, idem Virgilius testatur.

Pars maxima glandes

Liventis plumbi spargit, pars spicula gestat,

Itemq; in Metamorphosi Ovidius,

Non acies illo

Elapsa, nec expulsa cœcortis & trivere glandes.

DE CIRCULATORIBUS ÆGYPTIIS.

Zigari, qui & Ciani, Cilices atq; Zigeni, Germanis *Zigejner*, Italis Zingari, Hispanis ab Ægypto Gyt-
tani, Belgis Gentiles, aut Ægyptii dicuntur, pri-
mum in Germani visi sunt circa annum 1417. Furacis-
simum genus hominum, colluvies, & sentina variarū
gentium. Literas exhibebant Sigismundi Rom. Imp.
& aliorum aliquot Principum, ut transitus illis per ur-
bes & provincias liber permitteretur. Fingebant se ex
Ægypto patria sua venire, domoq; extorres cogi à su-
peris ob majorum delicta, qui D. Virginem Mariam
cum puero Jesu hospitio excipere recusassent, annorū
septem exilio expiare. Sunt homines nigredine defor-
mes, excocti sole, & oleo ab infantia inuncti, qui fartis,
rapinis & divinationibus victum quaerunt. Digni-
tatum inter se ordines servant, Ducemque ac Comites
eligunt. Plurimiq; eorum sunt variis è locis proscripti,
nequitiaque infames, & qui publicè virgis cæsi auri-
búsve truncati sunt, in hoc se sodalitium dedunt. Pri-
mus illorum Dux in Germania fuit Zindelö, à quo vi-
dentur Zingeni dicti, & apud Germanos *Zigejner*: nisi
à peregrinando vox illa Germanica fortè formata sit:
Impia nec usquam ferenda est hæc hominum collu-
vies, ut quos constat ferè exploratores ac proditores
esse. Unde jam olim Maximilianus I. Roman. Impe-
rator, & Albertus III. Bavarie Dux, cognomento sa-
piens, edictis publicis eos suis è provinciis exegerunt.
Sunt tamen hodieque nonnulli adeo superstitiosi, ut
eos violari nefas ducant, sinantq; impunè grassari

furariq;. Hæc ferè Hier. Zieglerus in *illis-*
strium Germanie virorum Histo-
ris singularibus, cap. 92.

Zindelö
dux Zin-
garorum.

DE COQUINARIA.

COræbum Eleum primum in Olympicis certaminibus Coquum fuisse coronatum reperio, ob singularem coquendi industriam & eximium ferulorum apparatus. Laudatur & Phrynis Lesbios, Hieronis coquus. Item Mystillus & Taratalla à Martiale celebrati. Nec ultima sanè coquinarie artis dignitas est. Apud Romanos Cn. Manlio Volsone ex Asia triumphum ducente, primum coquus & usu & æstimatione in pretio esse cepit, ut auctor est Livi: quodque antea ministerium quasi vilissimum fuerat, ars haberi cœpta est. *Vide Plin. l. 18. c. 11. ubi & de Pistoribus.*

AN VETÈRES HABUERINT
OCULARIA.

Ocularia
Vitrea.

EA est omnium artium conditio ut quod olim dixerit Aristoteles in *Rhetoricis*, fore ut in dies veterum artificum inventis nova deijcerentur, id quotidie & in medicina, & plerisque aliis conspiciamus. Nā ocularia vitrea vulgo nuncupata, quibus hebetes visiones mirifice homines adjuvant, certum est veteribus omnibus ignota fuisse, quando non solum prisci medici aut perspectivi, ad quos maximè eorum facultatem cognoscere pertinebat, nihil de ipsis memorie prodiderunt, verum etiam nullus alius scriptor reperitur apud antiquos, qui hujusmodi instrumenti debilem usum habentibus usque adeo necessarii utilis, ac tempestate nostra vulgatissimi, ullam fecerit mentionem, quo uno argumento uti soleo adversus Thesaurorum Latinorum confarcinatores, qui conspicium, sive conspiciillum apud Plautum idem esse quod ocularia nostra persuadere conati sunt, præterquam enim quod minimè rationi consentaneum est, id instrumentum, si antiquitus innotuisset, medicos in primis in curandis visionum debiliū affectibus debuisse tantum remedium

medium alto silentio præterire, neq; etiam perspecti-
vos similitum affectuum rationes silere est & Nonii te-
stimonium qui conspicium appellatum docet lo-
cum, undè aliquid clanculum conspici posset, quem
fieri consuevisse vitro obductum, per quod videre &
non videri liceret, ut nunc in fenestris frequenter u-
surpamus, mihi veri simile fit, atque hunc in modum
forsan intelligendus est Plautinus locus, ubi hæc ver-
ba scripta erant, cedo vitrum, necesse est conspicio
uti. Quanquam autem instrumentum vitreum oculis
infirmis accomodatum, antiquis medicis ignoratum
fuisse tutò asseram, haudquaquam tamen ita novum
inventum est: ut prorsus avorum nostrorum parentes
illo caruisse existimem, cùm & Gordonius, qui paulò
minus ab hinc trecentis annis claruit, *in cap. de visus
debilitate*, nec non Guido Gavalliacus ipso quinquaginta
annis junior eodem *in cap. oculorum*, quæ scens
ad conspiciendas minutas literas adhibent

manifestè meminerint. *Hæc Hier.*

Mercurialis lib. 6. Variarum

Lectionem, cap. 19.

F I N I S.

*Conspiciū
quid.*

I N D E X.

INDEX AUCTORUM QUI

hoc volumine continentur.

C. Plinii caput LVI. libri VII. Naturalis Historiæ 3.	
Cum notis Hermolai Barbari, & Ferdinandi Pin-	
riani.	8
Alexandri Sardi Ferrariensis Derelictorum à Polydo-	
ro Virgilio lib. 2.	13

L I B E R I.

Literæ inventæ, membrana, papyrus, &c.	14
--	----

L I B E R II.

Bellum, Induciæ, Triumphus, Ovario, Nomen à de-	
victa urbe, & Gente. Pater patriæ, &c.	46
M. Ant. Sabellici Heroicum Poëma de rerum & ar-	
tium inventoribus	69
Nova reperta novem veteribus ignota	76
De Bibliothecis Antiquorum	77
De Artis typographycæ origine	83
De Bombardarum inventione	89
De Egyptiis Circulatoribus	91
De Arte Coquinaria	92
De usu Ocularium seu Perspicilliorum	29

F I N I S

